شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش-تەھرىرلەش كومىتېتى

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش-نەشرلەش كومىتېتى

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز .... (1)
1 . شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پارتلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى
(1944 - يىل 4 - ئايدىن 1945 - يىل 9 - ئايغىچە) .... (8)
2 . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان تىنچلىق سۆھبىتى
(1945 - يىل 9 - ئايدىن 1946 - يىل 6 - ئايغىچە) ...... (145)
3 . شىنجاڭ بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە يىمىرىلىشى
(1946- يىل 7 - ئايدىن 1947 - يىل 8 - ئايغىچە) .... (234)
4 . ئۈچ ۋىلايەت ئىچكى قىسمىنىڭ تەرتىپكە سېلىنىشى ۋە مۇستەھكەملىنىشى
(1947 - يىل 8 - ئايدىن 1949 - يىل 8 - ئايغىچە) ...... (327)
5 . جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت خەلق دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ تاشقىنىغا تامامەن قوشۇلۇپ كېتىشى
(1949 - يىل8- ئايدىن 1949 - يىل 12 - ئايغىچە) .... (406)
ئاخىرقى سۆز .... (470)
خاتىمە .... (473)

كىرىش سۆز

1944 - يىلى كۈزدە، شېڭ شىسەي① ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ مىللىي زۇلۇمى ۋە ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىقىدىن جاق تويغان شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىنىڭ مىللىي ئازادلىق ۋە دېموكراتىك سىياسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدىكى تەشكىللىك ۋە كەڭ كۆلەملىك قوراللىق كۈرىشى پارتلىدى ھەمدە ئۈچ ۋىلايەتتە ئىنقىلابىي ھاكىمىيەت قۇرۇلدى. بۇ ئىنقىلاب يۇقىرىدا دېيىلگەن ئۈچ ۋىلايەتتە پارتلىغاچقا، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى دەپ ئاتالدى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى شىنجاڭنىڭ ھازىرقى زامان تارىخىدىكى زور ۋەقە. ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدىكى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ تەسىر كۆرسىتىشى ۋە قوللىشى ئارقىسىدا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردەم بېرىشى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت تەرەققىيپەرۋەر كىشىلىرىنىڭ تەشكىللىشى ۋە يېتەكلىشى ئارقىسىدا پارتلىدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بەش يىل داۋام قىلغان بۇ ئىنقىلاب ئەگرى - توقايلىقلار ئىچىدە ئىلگىرىلىدى، غەلىبە ئىچىدە تەرەققىي قىلدى. ئۇ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ھۆكۈمرانلىقىغا قاقشاتقۇچ زەربە بېرىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى مۇئەييەن دېموكراتىك ھوقۇققا ئىگە قىلدى، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى

---

① شېڭ شىسەي (1897 — 1970): لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ كەييۈەن ناھىيىسىدىن، خەنزۇ. 1930 - يىل كۈزدە شىنجاڭغا كەلگەن. 1933 - يىلى شىنجاڭدا يۈز بەرگەن «12 - ئاپرېل» سىياسىي ئۆزگىرىشىدە تەختكە چىقىپ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى بولغان، ئۇ ھەربىي - مەمۇرىي چوڭ ھوقۇقنى چاڭگىلىغا ئېلىۋېلىپ، مىلىتارىستلىق مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقنى يۈرگۈزگەن. بىر مەھەل سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، كومپارتىيە بىلەن بىرلىشىش سىياسىتىنى يولغا قويغان. 1942 - يىلى ئاشكارا ھالدا جياڭ جيېشىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقان. 1944 - يىل 9 - ئايدا شىنجاڭدىن يۆتكىلىپ كەتكەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇش ھارپىسىدا تەيۋەنگە قېچىپ كەتكەن. 1970 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن تەيۋەندە ئۆلگەن.

ھەر بىر كۆچىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، غەربىي شىمال جەڭ مەيدانىدىكى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسىگە ماسلىشىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ۋە جاھانگىرلارنىڭ شىنجاڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە قارشى تۇرۇش بازىسىغا ئايلاندۇرۇش سۇيىقەستىنى تارمار قىلىشقا، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىنىشىغا، خەلق دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا غەلىبە قازىنىشىغا مۇھىم تۆھپە قوشتى.

1949 - يىل 8 - ئايدا، ماۋزېدۇڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمى① نى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا تەكلىپ قىلىپ يازغان خېتىدە: «سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۈرىشىڭلار پۈتۈن جۇڭگو خەلقىمىزنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى» دەپ كۆرسىتىپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ خاراكتېرى ۋە تۆھپىسىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەردى.

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مۇئەييەن تارىخىي شارائىتتا پارتلىدى. 1941 - يىل 6 - ئايدا، گېرمانىيە فاشىست قوشۇنلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەڭ كۆلەمدە تاجاۋۇز قىلىپ كىردى. 10 - ئايدا لېنىنگراد (ھازىرقى سان پېتېربورگ) نى مۇھاسىرىگە ئېلىپ، موسكۋا شەھىرىگە قىستاپ

---

① ئەخمەتجان قاسىمى (1914 — 1949): شىنجاڭ غۇلجا ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئېيىنكى مەزگىلىدىكى ئاساسلىق رەھبىرى. باللىق چاغلىرىدا تاغىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن، موسكۋا ئەمگەكچىلەر كوممۇنىستىك داشۆسىدە ئوقۇغان. 1942 - يىل 6 - ئايدا ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، تارباغاتاي، ئىلى قاتارلىق جايلاردا مەخپىي پائالىيەت ئېلىپ بارغان. 1943 - يىل 12 - ئايدا شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان، 1944 - يىل 10 - ئايدا قويۇپ بېرىلگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، غۇلجىدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ گېزىت مۇھەررىرى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىدە كاتىپ بولۇپ ئىشلىگەن. ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ مەسئۇلى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سۆھبەت ۋەكىلى بولغان، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1949 - يىل 8 - ئايدا يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيجىڭغا كېتىۋاتقاندا ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا تاپقان.

كەلدى؛ ياپون جاھانگىرلىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى تايانچ بازىلار — دۈشمەن ئارقا سېپىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تايانچ بازىلارغا قاراتقان تازىلاشنى جىددىيلەشتۈردى؛ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تەدرىجىي ھالدا ياپون باسقۇنچىلىرىغا پاسسىپ قارشى تۇرۇش، كومپارتىيىگە ئاكتىپ قارشى تۇرۇش تەرەپكە قاراپ ئۆزگىرىپ، كومپارتىيىگە قارشى ئۆزلۈكسىز سۈركىلىش پەيدا قىلىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى تۇرۇشلۇق جاي شەنشى - گەنسۇ - نىڭشيا چېگرا رايونىنى قامال قىلىشنى جىددىيلەشتۈردى. سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ۋاقىتلىق قىيىنچىلىق مەزگىلىدە تۇرۇۋاتاتتى. شىنجاڭدىكى ئىزچىل تۈردە سىياسىي پۇرسەتپەرەسلىك قىلىپ كېلىۋاتقان مىلىتارىست شېڭ شىسەي ۋەزىيەتنى خاتا مۆلچەرلەپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ئورناتقان ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى مىللىي بىرلىكسەپكە ئۈزۈل - كېسىل بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، 1942 يىل 8 - ئايدا ئۆزىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئاتتى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە، خەلققە قارشى غالجىرانە جىنايىي ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ باردى. ئۇ تەكلىپكە بىنائەن شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەشكە كەلگەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ قولغا ئالدى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزالىرى چېن تيەنچۇ، ماۋزېمىن، لىن جىلۇلارغا يوشۇرۇن زىيانكەشلىك قىلدى؛ ھەر قايسى مىللەتلەردىن بولغان زور بىر تۈركۈم نوپۇزلۇق ئەربابلارنى، تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەرنى ۋە بىگۇناھ ئاممىنى قولغا ئالدى ۋە ئۇلارغا زىيانكەشلىك قىلدى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭدا ئىشپىيونلار زورلۇق - زومبۇلۇق قىلدى، ھەممىلا يەر تۈرمىگە ئايلاندى، نۇرغۇن كىشىلەر بالا - چاقىلىرىدىن، مال - مۈلكىدىن ئايرىلىپ، خانىۋەيران بولدى. ھەر مىللەت خەلقى چېكىدىن ئاشقان تېررورلۇق ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر بولدى.

شېڭ شىسەي ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقاندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان چېگرا سودىسىنىمۇ توختىتىۋەتتى،

شىنجاڭنىڭ چارۋا، تېرە - يۇڭ، ئۈچەي قاتارلىق ئەنئەنىۋى ئېكسپورت تاۋارلىرىنى سىرتقا چىقىرىش مۇمكىن بولماي، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىشلەپچىقىرىشىغا كېرەكلىك چاي، گەزلىمە، سەرەڭگە، قەنت - گېزەك، قەغەز، قەلەي قاتارلىق بۇيۇملارنىڭ مال مەنبەسى ئۈزۈلۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىنىڭ قەغەز پۇلى شىنجاڭغا كۆپلەپ ئېقىپ كىردى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتمۇ ئۆلكە پۇلىنى بېسىش، تارقىتىشنى تېزلەتتى، نەتىجىدە پۇل پاخاللىشىپ، مال باھاسى ئۈچقاندەك ئۆرلەپ كەتتى. 1944 - يىلى ئىلىدا مال باھاسى 1943 - يىلىدىكىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يەتتە يىرىم ھەسسە ئۆرلىدى، شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەر مىللەت خەلقىگە زورلۇق - زومبۇلۇق بىلەن سالغان ئالۋاڭ - ياساقلىرى كۈنسايىن ئېشىۋەردى، ھەر مىللەت خەلقى ئاچ - يالىڭاچ تۇرمۇش كەچۈرۈپ، ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەت ئىچىدە قالدى. بەزى كىشىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىشكە، يەنە بەزى كىشىلەر جانىنى تىكىپ قويۇپ تەۋەككۈل قىلىشقا مەجبۇر بولدى. شىنجاڭدىكى ئىجتىمائىي زىددىيەت، سىنىپىي زىددىيەت ۋە مىللىي زىددىيەت كۈندىن - كۈنگە كەسكىنلەشتى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش كۈرىشى ئۈزۈلمەي يۈز بېرىپ تۇردى.

شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان چېگرا لىنىيىسى ناھايىتى ئۇزۇن. شېڭ شىسەي تەرەققىيپەرۋەر قىياپەتكە كىرىۋالغان مەزگىلدە، سوۋېت ئىتتىپاقى كۆپ قېتىم ئەسكەر چىقىرىپ، ئۇنىڭ ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملىشىگە ياردەم بەرگەنىدى، ئۇمۇ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە پايدىلىق بولغان ئىلغارراق بەزى سىياسەتلەرنى يۈرگۈزگەنىدى. شېڭ شىسەي ئۆزىنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئاتقاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تۈزگەن تۈرلۈك كېلىشىملەرنى يىرتىپ تاشلاپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنى شىنجاڭدىكى بارلىق مەسلىھەتچىلەر، مۇتەخەسسىسلەر، ھەربىي ئوقۇتقۇچىلار، گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ئۆمىكى ۋە قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق قىزىل ئارمىيە 8 - تۇەنىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشكە مەجبۇر قىلدى. بۇنىڭ بىلەن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئەتىگىلا ئېغىر زىيان يېتىپ

قالماستىن ، گېرمانىيە فاشىستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەنپەئەتىگىمۇ زىيان يەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنىڭ تەسىر كۈچلىرى شىنجاڭغا ھەدەپ قول تىققانلىقتىن ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ئۆزىنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە ستراتېگىيىلىك ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بولغان دىققەت - ئېتىبارى تېخىمۇ قوزغالدى . شۇڭا ، سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ شېڭ شىسەيگە ۋە شىنجاڭدىكى گومىنداڭ دائىرىلىرىگە قارشى تۇرۇش كۈرىشىگە كۆپ تەرەپتىن ياردەم بەردى . ئالما - ئاتا ، ئەنجان ، تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا ھەربىي تەلىم - تەربىيە بازىسى قۇرۇپ ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇۋاتقان شىنجاڭلىق تەرەققىيپەرۋەر ياشلارنى ۋە نائىلاج سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كەتكەن كىشىلەرنى شىنجاڭغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن ، قوراللىق كۈرەشنى قانات يايدۇرۇشنىڭ تايانچلىرى بولسۇن دەپ تەربىيىلىدى ؛ ئالما - ئاتا ، تاشكەنت قاتارلىق جايلاردا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى شېڭ شىسەيگە ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان تەشۋىقات بۇيۇملىرىنى نەشر قىلىپ ، تۈرلۈك يوللار بىلەن شىنجاڭغا كىرگۈزۈپ ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ناھايىتى زور تەسىر قوزغىدى .

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قوللىشى ۋە ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا ، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ، جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ تەربىيىسى ۋە تەسىرىنى قوبۇل قىلغان بەزى تەرەققىيپەرۋەر ياشلار ، ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان بەزى زىيالىيلار ۋە شېڭ شىسەي بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرىدىغان ھەر قايسى ساھەدىكى زاتلار ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ، تاشقورغان (ھازىرقى تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى) قاتارلىق جايلاردا « ماركسىزم - لېنىنىزم ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى » ، « ئازادلىق تەشكىلاتى » ، « ئالتاي قازاق مىللىي ئاقارتىش كومىتېتى » قاتارلىق مەخپىي تەشكىلاتلارنى قۇردى . بۇ تەشكىلاتلار ھەر قايسى جايلاردا ئاممىغا تەشۋىق قىلىدىغان ، ئاممىنى تەشكىللەيدىغان ، قوراللىق كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا رەھبەر-

لىك قىلىدىغان ئورگانغا ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن ئالاقە باغلايدىغان كۆۋرۈككە ئايلاندى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى كۈرىشى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئۈچۈن كۈچ توپلاپ بەردى ۋە شارائىت ھازىرلاپ بەردى.

1944 - يىلى، ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتتە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي كۈرەشلىرىگە پايدىلىق زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. خەلقئارادا سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسى گېرمانىيە فاشىست قوشۇنلىرىنى سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلەت چېگرىسىدىن پۈتۈنلەي قوغلاپ چىقىرىپلا قالماي، بەلكى شەرقىي ياۋروپادىكى بەزى دۆلەتلەرنى ئازاد قىلدى ھەمدە 9 - ئايدا گېرمانىيە زېمىنىغا كىرىپ ئۇرۇش قىلدى؛ ياپون تاجاۋۇزچىلىرى تىنچ ئوكياندا ئارقا - ئارقىدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، دۆڭتياۋيىنجى ئىچكى كابىنىتى ئىستىپا بېرىشكە مەجبۇر بولدى. مەملىكەت ئىچىدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان دۈشمەن ئارقا سېپىدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تايانچ بازىلاردا ياپون تاجاۋۇزچى قوشۇنلىرىغا قىسمەن قايتۇرما ھۇجۇم قىلىنىپ، كەڭ كۆلەمدىكى دۆلەت زېمىنى قايتۇرۇۋېلىندى؛ گومىنداڭ جەڭ مەيدانىدىكى خېنەن - خۇنەن - گۇاڭشى ئۇرۇشىدا گومىنداڭ قوشۇنلىرى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچراپ، كەڭ كۆلەمدىكى دۆلەت زېمىنىنى قولدىن بېرىپ قويدى، بۇ ھال گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونلاردىكى كەڭ خەلقىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىققا قارشى تۇرۇش، دېموكراتىك ئىسلاھاتنى تەلەپ قىلىش يولىدىكى دېموكراتىك ھەرىكىتىدە يېڭى دولقۇن قوزغىدى. ئىچكى - تاشقى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش ئىرادىسى ۋە غەيرىتىگە زور ئىلھام بەردى.

1939 - يىلىلا شېڭ شىسەي چارۋىچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئۆزنى قوغداش قورالى ئورنىدا ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان قورال - ياراقلىرىنى يىغىۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، چارۋىچىلارنىڭ قاتتىق قارشىلى-

قىغا ئۇچرىغانىدى، «قورال - ياراق ئىنقىلاش» بىلەن «قورال - ياراق ئىنقىلاشقا قارشى تۇرۇش» كۈرىشى بىر مۇنچە جايلاردا، بولۇپمۇ ئالتاي ۋىلايىتىدە ئارقا - ئارقىدىن ھەر خىل كۆلەمدىكى قوراللىق تىركىشىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغانىدى. 1943 - يىلى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى يەنە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ھەر مىللەت خەلقىنى 10 مىڭ ھەربىي ئات ئىئانە قىلىشقا زورلىدى، بۇ «ئات تەقدىم قىلىش ھەرىكىتى» دەپ ئاتالدى. بۇنداق ئېغىر سېلىق ئاساسلىقى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى كەڭ نامرات چارۋىچىلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنىدى. بىر مەھەل خەلقىنىڭ غەزەپ - نەپرىتى قايناپ تاشتى، بۇنىڭ بىلەن ئەسلىدىلا كەسكىنلىشىپ كەتكەن سىنىپىي زىددىيەت ۋە مىللىي زىددىيەتلەر تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتى. «قورال - ياراق ئىنقىلاش» ۋە «ئات تەقدىم قىلىش ھەرىكىتى» ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پارتلىشىدىكى ئوت تۇتاشتۇرغۇچى پىلتە بولدى، ئىنقىلاب خۇددى بەتلەگىلىك ئوقيادەك، تېگىپ كەتسىلا پارتلاپ كېتىدىغان دەرىجىگە بېرىپ يەتتى.

1 . شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پارتىلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى

(1944 - يىل 4 - ئايدىن 1945 - يىل 9 - ئايغىچە)

1944 - يىلى (4 - ئايدىن 12 - ئايغىچە)

4 - **ئاينىڭ 9 - كۈنى** شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى يەر ئاستى تەشكىلات — « غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى » سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ قوللىشى ۋە ياردىمى ئارقىسىدا ، غۇلجا ناھىيە بازىرى (ھازىرقى غۇلجا شەھىرى) دە قۇرۇلدى ، ئېلىخان تۆرە① رەئىس بولدى .

بۇ تەشكىلات تاسادىپىي قۇرۇلغان ئەمەس . ئۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تەربىيىسى ۋە تەسىرىنى قوبۇل قىلغان ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ ، ماركسىزم - لېنىنىزم ئىدىيىسى تەربىيىسىنى ئالغان بىر تۈركۈم تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشى ۋە تۈرتكە بولۇشى ئارقىسىدا ، ئۇزاق مۇددەت غۇلغۇلا قىلىنىش ئارقىلىق ، ئەينى ۋاقىتتا شىڭ شىسەي ۋە

---

① ئېلىخان تۆرە (1885 — 1976) : روسىيىنىڭ توقماق دېگەن يېرىدىكى بىر دىندار ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن ، ئۆزبېك . ئىلگىرى سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە بۇخارالاردا دىنىي بىلىم ۋە تىبابەتچىلىكنى ئۆگەنگەن . 1929 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن شىنجاڭدىكى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ ، دىن تارقىتىش ۋە تىبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان . 1937 - يىلى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان ، 1941 - يىلى تۈرمىدىن چىقىپ غۇلجىدىكى ئەڭ چوڭ مەسچىت — بەيتۇللا مەسچىتىگە ئىمام بولغان . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ، « غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى » نىڭ رەئىسى ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇش ھارپىسىدا ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن دۆلىتىگە قايتىپ كەتكەن . 1976 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن تاشكەنتتە ۋاپات بولغان .

گومىنداڭنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل هۆكۈمرانلىقىغا قارشى هەر قايسى مىللەت، هەر قايسى سىنىپ، هەر قايسى تەبىقىدىكىلەر ۋە هەر خىل سىياسىي كۈچلەرنىڭ بىرلىشىشى بىلەن قۇرۇلغان.

بۇ تەشكىلاتنىڭ رەھبەرلىك تەركىبىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالى مۇرەككەپ بولۇپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ①، قاسىمجان قەمبىرى② قاتارلىق تەرەققىيپەرۋەر زىيالىيلار ئاز سانىنى تەشكىل قىلاتتى. ئېلىخان تۆرە، مۇھەممەت-

---

① ئابدۇكېرىم ئابباسوپ (1921 — 1949): ئەسلى يۇرتى شىنجاڭ ئاتۇش، ئۇيغۇر، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. ئالتە يېشىدا ئانىسى بىلەن ئىلىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. 15 يېشىدا ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۆلكىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ۋە شىنجاڭ شۆيۈەنى قارمىقىدىكى مىللىي تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىدا بىلىم ئالغان. خەنزۇ تىلى ۋە خەنزۇ يېزىقىنى پۇختا بىلەتتى. 1939 - يىلى شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا قاتناشقان. 1942 - يىلى غۇلجىدا ئوقۇتقۇچى، قوشۇمچە ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ تەرجىمانى بولۇپ، مەخپىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان، «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ رەھبىرىي ئەزاسى بولغان. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت هۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپى، دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى هىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە شۇ ئىتتىپاقنىڭ ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1949 - يىل 8 - ئايدا، يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيجىڭغا كېتىۋېتىپ ئايروپىلان هادىسىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا تاپقان.

② قاسىمجان قەمبىرى (1910 — 1956): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. شائىر ۋە دراماتورگ. ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ، 1932 - يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن. 1944 - يىل 3 - ئايدا ئىلىغا بېرىپ، «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ ئەزاسى بولغان. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت هۆكۈمىتى سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، ئۆلكىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1956 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن قەشقەردە ۋاپات بولغان.

جان مەخسۇم① قاتارلىق يۇقىرى قاتلام دىنىي زاتلار ۋە رەھىمجان سابىر هاجى②، سالىجانباي باباجان③ قاتارلىق سودىگەرلەر، چارۋىدارلار ۋە پومېشچىكلەر كۆپ ساننى تەشكىل قىلاتتى.

بۇ تەشكىلات قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق كىشىلەر زىيالىيلار ۋە تەرەققىيپەرۋەر ياشلار ئارىسىدا شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تەشكىلاتچىلىق ۋە تەرغىباتچىلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى. ئېلىخان تۆرە قاتارلىقلار فېئودال يۇقىرى قاتلام ۋە دىنىي زاتلار ئارىسىدا مەخپىي ئالاقە باغلىدى ھەمدە غۇلجا

---

① مۇھەممەتجان مەخسۇم (1902 — 1962) : روسىيىنىڭ يەركەنت دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. دىندار ئائىلىدىن كېلىپ چىققان. 1916 - يىلى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ سودىگەرچىلىك قىلغان. «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ رەھبىرىي ئەزاسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئالىي سوتنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1962 - يىل 1 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

② رەھىمجان سابىر هاجى (1906 — 1973) : شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. ئىلىدىكى چوڭ سودىگەر ۋە چوڭ پومېشچىك، مەسئۇدنىڭ جىيەن ئوغلى ھەم كۈيئوغلى. «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ رەھبىرىي ئەزاسى، غۇلجا قوزغىلىڭىغا قاتناشقان ۋە ئۇنى پىلانلىغان، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ سۆھبەت ۋەكىلى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1973 - يىل 12 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

③ سالىجانباي باباجان (1870 — 1954) : ئەسلى يۇرتى روسىيە، ئۆزبېكىستاننىڭ تاشكەنت شەھىرى ئەتراپىدىكى مەرغۇلان دېگەن جايدا تۇغۇلغان، ئۆزبېك. كېيىن سودىگەرچىلىك قىلىپ ئىلىغا كۆچۈپ كەلگەن، باي سودىگەر ھەم چوڭ پومېشچىك. «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ رەھبىرىي ئەزاسى. ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان. 1954 - يىل 7 - ئايدا، كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

بەيتۇللا مەسچىتىنى پائالىيەت نۇقتىسى قىلدى. دىنىي مۇراسىملاردىن پايدىلىنىپ، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىغا، ھەم شىڭ شىسەي، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ھەم پانئىسلامىزم، پانتۈركىزم ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىك مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەشۋىقاتلارنى ئېلىپ باردى. ئۇلار شىڭ شىسەي، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەتتىن چىققان فېئودال كۈچلەرنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە سالغان سىنىپىي زۇلۇم، مىللىي زۇلۇملىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان بارلىق ئازاب-ئوقۇبەتلەرنى پۈتۈنلەي «كاپىر»لاردىن بولغان «خەنزۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى» پەيدا قىلغان دەۋىلىپ، كىشىلەرنى خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا، خەنزۇلارنى چەتكە قېقىشقا چاقىرىپ، «غازات» قىلىشقا كۈشكۈرتتى. ئۇلار شىنجاڭنىڭ تارىخىنى بۇرمىلاپ، مۇستەقىل بولۇشنى، بۆلۈنۈشنى تەرغىپ قىلدى.

4-ئاينىڭ 10-كۈنى ئامېرىكا زۇڭتۇڭى روزۋېلت جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، ئۇنىڭغا دۇنيا بويىچە فاشىزمغا قارشى تۇرۇش ئىتتىپاقىنىڭ ئومۇملۇقىنى كۆزدە تۇتۇپ، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى جىددىي مۇناسىۋىتىنى پەسەيتىپ، خەلقئارالىق كۈچلەرنىڭ يېڭىباشتىن تەشكىللىنىشى داۋامىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىشنى تەۋسىيە قىلدى.

4-ئاينىڭ باشلىرى ئالتاي پارتىزانلىرى ئەترىتى چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ بۇلغۇن دەرياسى ۋادىسىدا قۇرۇلدى، سۇلۇباي باش قوماندان بولدى.

شۇ ئاينىڭ باشلىرى موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەھبىرى چويبالسان چېگرىنى كۆزدىن كەچۈرۈش نامى بىلەن، شىنجاڭنىڭ چىڭگىل ناھىيە-

ىسگە كېلىپ ئوسمان ئىسلام ① نى قوبۇل قىلدى. ئوسمان ئىسلامنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى بىر تۈركۈم ھەربىي مەسلىھەتچىلەرنى ئەۋەتتى ھەمدە قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى ئەكىلىپ بەردى.

4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پەن يۇشىن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەمۇرىي ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى سۇن كېغا: يېقىندىن بۇيان شىنجاڭدا يۈز بەرگەن بىر قاتار چوڭ - كىچىك ئىشلارنىڭ ھەممىسى جۇڭگودا سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى كەيپىياتنىڭ كۈنسايىن ئۇلغىيىۋاتقانلىقىغا ئىسپات بولالايدۇ، دېدى.

4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ مۇھاسىرىگە ئېلىشى ئارقىسىدا، گومىنداڭنىڭ چىڭگىل ناھىيىسىدىكى ھاكىمى تاۋبەيچۈەن چىڭگىل ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ، قالدۇق قىسىملىرىنى باشلاپ گۇچۇڭغا قاچتى.

4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى جىددىي مۇناسىۋىتىنى پەسەيتىش ئۈچۈن، جياڭ جيېشى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) شىنجاڭ دائىرىلىرىنىڭ ھەر قانداق چېگرا توقۇنۇشىدىن ساقلىنىشى ھەققىدە قاتتىق بۇيرۇق چۈشۈرۈش. (2) 5 - ئايدا ئۆتكۈزۈلىدىغان گومىنداڭ مەركىزىي ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىدا

---

① ئوسمان ئىسلام (1899 — 1951) : شىنجاڭ كۆكتوقاي ناھىيىسىدىن، قازاق. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلاشتىن بۇرۇن، شېڭ شىسەيگە قارشى كۆپ قېتىم قوراللىق كۆرەش قوزغىغان. 1944 - يىلى بىر مەھەل ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى قوللىغان. 1945 - يىل 9 - ئايدا ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئالتاينىڭ ۋالىيسى بولغان، كېيىن گومىنداڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارشى چىققان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ئەسىرگە چۈشكەن. 1951 - يىل 5 - ئايدا خەلق ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن.

شىنجاڭنىڭ رەھبەرلىرىنى تەگشەش.

4 - ئاينىڭ ئوتتۇرلىرى قوبۇقسار (بۈگۈنكى قوبۇقسار موڭغۇل ئاپتونوم ناھىيىسى) پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلۇپ، زوڭغۇرۇپ قالىقان ئۇنىڭ رەھبەرلىكىگە كۆرسىتىلدى. ئۇلار گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ قورشاپ يوقىتىشىغا ئۇچرىغانلىقتىن، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىگە چېكىندى.

4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پەن يۈشىن سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ۋاڭ شىجيې بىلەن كۆرۈشۈپ، يېقىندىن بۇيان جۇڭگودا كۆرۈلگەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى خاھىشلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى، شېڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ھەرىكەتلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى. ۋاڭ شىجيې، شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى مۇرەككەپ، شېڭ شىسەينىڭ قولىدا 20 مىڭ ئەسكەر بار، شۇڭا مەسىلىنى مۇۋاپىق ھەل قىلىش ھازىرچە تەس، دېدى.

5 - ئاينىڭ باشلىرى «ئالتاي قازاق مىللىي ئاقارتىش كومىتېتى» ئوسمان ئىسلامنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، كورتىدا يىغىن ئېچىپ، لاتىپ مۇستاپا ① قاتارلىق كىشىلەرنى كومىتېت ئەزالىقىغا تولۇقلاپ سايلاشنى ھەمدە كونترول قىلىنغان رايونلار دائىرىسىدە باج ئېلىشنى قارار قىلدى.

---

① لاتىپ مۇستاپا (1899 — 1986): شىنجاڭ كۆكتوقاي ناھىيىسىدىن، قازاق، ئوسمان ئىسلامنىڭ ئەگەشكۈچىسى ۋە ئاساسىي ياردەمچىسى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ئوسمان ئىسلام باندىتلىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، خەلق ھۆكۈمىتىگە تەسلىم بولغان. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغان. 1986 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پەن يۇشىن بۇيرۇققا بىنائەن دۆلىتىگە قايتىش ئالدىدا ، جىياڭ جېيشى بىلەن كۆرۈشۈپ ، ئۇنىڭغا سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ سوۋېت - جۇڭگو مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاش توغرىسىدىكى ئارزۇسىنى يەتكۈزدى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ شىڭ شىسەينىڭ شىنجاڭدا ئېلىپ بارغان سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ھەرىكەتلىرىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى . جىياڭ جېيشى تەدبىر قوللىنىپ ، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى جىددىي مۇناسىۋىتىنى ياخشىلايدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

5 - ئاي ئابلىمىت ھاجىيوپ① ، مەتنىياز قارى ئەيسابايوپ ، ئابلىز راخمانوپلارنىڭ ئايرىم - ئايرىم رەھبەرلىكىدە ، چۆچەك ناھىيىسى (ھازىرقى چۆچەك شەھىرى)دە ئۈچ جەڭگىۋار گۇرۇپپا (ھەممىسى يەر ئاستى تەشكىلات) قۇرۇلۇپ ، شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى پائالىيەت ئېلىپ باردى .

شۇ ئاي دۇبېك چالغىنبايوپ② ، بالقاش ئالىمغازى قاتارلىق ياش

---

① ئابلىمىت ھاجىيوپ (1917 — 1993) : شىنجاڭ ئاتۇشتىن ، ئۇيغۇر . سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان . 1939 - يىل 8 - ئايدا چۆچەككە بارغان ، 1944 - يىلى چۆچەكتە «ئازادلىق ئۈچۈن كۆرەش» تەشكىلاتىنى قۇرغان . شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي پارتلىغاندىن كېيىن ، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىپى ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ، ئاپتونوم رايونلۇق پىلان كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ، ئاپتونوم رايونلۇق مەسلىھەتچىلەر كومىتېتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن . 1993 - يىل كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان .

② دۇبېك چالغىنبايوپ (1920 — 1947) : شىنجاڭ چاغانتوقاي ناھىيىسىدىن ، قازاق ، فېئودال يۇقىرى قاتلامدىن كېلىپ چىققان . شىنجاڭ شۆيۈەنىنى پۈتتۈرگەن . چاغانتوقاي پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ قۇرغۇچىسى . شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي پارتلىغاندىن كېيىن ، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان ، 1947 - يىل 10 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن چۆچەكتە ۋاپات بولغان .

قازاق زىيالىيلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ ياردىمى بىلەن چۆچەك ناھىيە بازىرىدا قازاق ياشلىرى ئاساس قىلىنغان جەڭگىۋار گۇرۇپپا قۇرۇپ، شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى پائالىيەت ئېلىپ باردى.

6 - **ئاينىڭ باشلىرى** دەلىلقان سۈگۈربايوپ① سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تۆمۈرخان، ئارۇپباي②، قاسىن قاتارلىق 13 نەپەر مەسلىھەتچىسى («ئاق ئۆي» مەسلىھەتچىلەر گۇرۇپپىسى) بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى ئارقىلىق چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ بوكغۇن دەرياسى ئەتراپىدىكى ئالتاي پارتىزانلىرى تۇرۇشلۇق جايغا كېلىپ، ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىگە قاتناشتى.

6 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە قاسىماخۇن ئىسمايىلوپ③

---

① دەلىلقان سۈگۈربايوپ (1906 — 1949): قازاق، چەرۈجى قەبىلىسىنىڭ تەيجىسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. 1941 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ ئوقۇغان. 1944 - يىل 6 - ئايدا ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، ئالتاي پارتىزانلىرىغا رەھبەرلىك قىلىش خىزمىتىگە قاتناشقان. ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ باش قوماندانى، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1949 - يىل 8 - ئايدا، يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيجىڭغا كېتىۋېتىپ ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا تاپقان.

② ئارۇپباي: سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى، قازاق، 1944 - يىل 6 - ئايدا شىنجاڭنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە كەلگەن، 1945 - يىل 9 - ئايدا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان. 1945 - يىل 12 - ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن.

③ قاسىماخۇن ئىسمايىلوپ (1904—1956): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر، موللا ئىسلام ئىسمايىلوپنىڭ ئىنىسى. 1913 - يىلى چۆچەككە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ سودىگەرچىلىك قىلغان، 1944 - يىلى چۆچەكتە «ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش» تەشكىلاتىغا قاتناشقان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان، 1956 - يىل 1 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

قاتارلىقلار چۆچەك ئارقىلىق چېگرىدىن ئۆتۈپ سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىدىكى باقتى كەنتىگە بېرىپ ئابدۇللا رامازانوپ①نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئارقىسىدا، چېگرا سودىسى قىلىش نامى بىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىدە ئېمىل قوماندانلىق شتابىنى قۇردى. 15 - كۈنى، ئېمىل قوماندانلىق شتابى تارباغاتاي ۋىلايىتىدىكى مەشھۇر زاتلارغا ۋە ئۈچ جەڭگىۋار گۇرۇپپىنىڭ رەھبەرلىرىگە چۆچەكتىكى مەشھۇر زاتلارنى گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىش توغرىسىدا خەت يازدى ھەمدە چۆچەكتىكى ئۈچ جەڭگىۋار گۇرۇپپىدىن بىرلىشىشنى تەلەپ قىلدى.

6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ستالىن ئامېرىكىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى ھالماننى قوبۇل قىلغاندا: جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ شېڭ شىسەينى شىنجاڭدىكى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىشى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگو بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ياخشىلىشىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە، دىدى.

6 - ئاينىڭ باشلىرى ستالىن موسكۋادا ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭى ھېنرى ۋاللىس بىلەن كۆرۈشكەندە، شېڭ شىسەينىڭ موڭغۇلىيە - جۇڭگو چېگرىسىدا توقۇنۇش پەيدا قىلغانلىقىنى ئەيىبلەپ، شېڭ شىسەينى شىنجاڭدىن يۆتكەپ كېتىش سوۋېت - جۇڭگو مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاش يولىدىكى ئىجابىي تەدبىر، دېدى.

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 24 - كۈنىگىچە ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن زۇڭتۇڭى ھېنرى ۋاللاس سوۋېت ئىتتىپاقىدىن شىنجاڭ ئارقىلىق چۇڭچىڭغا بې-

---

① ئابدۇللا رامازانوپ: قازاقىستان ئالما - ئاتا شەھىرىدىن، ئۇيغۇر. ئەسلى ئىسمى مەنسۇر روزىيوپ، سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، ئەسلىدە شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى تەكلىپ قىلغان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەسلىھەتچىسى ئىدى. 1942 - يىلى دۆلىتىگە قايتقان. 1944 - يىل 6 - ئايدا، سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىدە يەر ئاستى تەشكىلات — ئېمىل قوماندانلىق شتابىنى قۇرۇپ، چۆچەك ئەتراپىدىكى مەخپىي پائالىيەتلەرگە مەسئۇل بولغان. 1945 - يىل 8 - ئايدا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان. 1946 - يىل 6 - ئايدا دۆلىتىگە قايتىپ كەتكەن.

رىپ، جىياڭ جيېشىغا شىنجاڭدىكى ئالتايدا يۈز بەرگەن «مالىمانچىلىق» ۋەقەسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇناسىۋىتى بارلىقنى ستالىننىڭ ئىنكار قىلغانلىقنى، شېڭ شىسەي شىنجاڭدىن يۆتكەپ كېتىلسىلا، ئالتايدىكى «مالىمانچىلىق» ئۆزلۈكىدىن بېسىقىدۇ، دەپ قارايدىغانلىقنى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگونىڭ قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقنى ئېيتتى.

6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەربىي مەسلىھەتچىسى قابدىل موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ 50 نەچچە ھەربىي خادىمىنى ۋە شۇ دۆلەت چېگرىسى ئىچىگە قېچىپ بارغان ئالتايلىق قازاق چارۋىچىلاردىن تەركىب تاپقان 100 دىن ئوشۇق ئادىمى بار پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىدىن بورچىن ناھىيىسىگە كەلدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ئالتاي قازاق مىللىي ئاقارتىش كومىتېتى» يىغىن چاقىرىپ، شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى كۆرەشنى پۈتكۈل ئالتاي ۋىلايىتىگە كېڭەيتىشنى قارار قىلدى. تەشۋىقات ۋە سەپەرۋەرلىك خىزمىتىنى ئىشلەش ئۈچۈن، قۇۋانشىباي 400 كىشىلىك قوراللىق كۆچنى باشلاپ «قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» نى ۋە دەللىقان سۇگۇر بايىۋىنىڭ ئۆز ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا ۋە قەبىلە ئاقساقاللىرىغا يازغان خېتىنى ئېلىپ، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى ئارقىلىق سارسۇمبە (ھازىرقى ئالتاي شەھىرى) بىلەن بۇرۇلتوقاي ناھىيىسىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان تاغلىق رايوندىكى يايلاقتا باردى، قابدىل 80 نەپەر قوراللىق كۆچنى باشلاپ قابا ناھىيىسىنىڭ يايلىقىغا باردى، جىلقايدار 250 نەپەر قوراللىق كۆچنى باشلاپ جىمىنەي ناھىيىسىگە باردى.

6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى قۇۋانشىباينىڭ قوراللىق شۆبە ئەترىتى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن بۇرۇلتوقاي پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلدى.

6 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى قابدىلنىڭ قوراللىق شۆبە ئەترىتى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن قابا پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلدى.

7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، زۇڭغۇرۇپ قالغان 150 نەچچە كىشىلىك قوبۇقسار پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ قوبۇقسار ناھىيىسىگە قايتىپ كېلىپ داۋاملىق پارتىزانلىق ھەرىكىتى ئېلىپ باردى.

7 - ئاينىڭ 6 - كۈنى شېڭ شىسەي ۋاقىتلىق 3 - شىنىڭ شىجاڭى تاڭ جىچۈەنگە ئۇلۇنگۇر رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسى ① دىن ئىككى تۈمەن ئەسكەرنى سارسۇمبىگە يۆتكەپ ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

7 - ئاينىڭ 8 - كۈنى جىلقايدارنىڭ قوراللىق شۆبە ئەترىتى ئاساسىدا تەشكىللەنگەن جىمنەي پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلدى، رامازان بولىم②، موللا ئىسلام ئىسمايىلوپ ③ رەھبەرلىككە كۆرسىتىلدى.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئابدۇللا رامزانوپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، ئابلىمىت ھاجىيوپنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن تارباغاتايدىكى ئۈچ جەڭگىۋار گۇرۇپپا بىرلەشتۈرۈلۈپ، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى مىللىي ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈش جەڭگىۋار تەشكىلاتى

---

① ئۇلۇنگۇر رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسى: باشقۇرۇش ئىدارىسى ئەينى چاغلاردا چەتياقا ئۆلكە، رايونلاردىكى ناھىيىگە باراۋەر كېلىدىغان ئۆتكۈنچى شەكىلدىكى ھاكىمىيەت تەشكىلى ئىدى. ئۇلۇنگۇر رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسى شۇ چاغدا ئۈرۈمچى رايونىغا قارايتتى. ئىدارە ئورنى ھازىرقى كۆكتوقاي ناھىيىسىدىكى سارتوقايدا ئىدى.

② رامازان بولىم (1884—1946): شىنجاڭ جىمنەي ناھىيىسىدىن، قازاق. كېلىپ چىقىشى زالىڭ (بىر خىل مەرتىۋە). جىمنەي پارتىزانلىرىنىڭ رەھبىرى. ئالتاي ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، جىمنەي ناھىيىلىك ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇلى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

③ موللا ئىسلام ئىسمايىلوپ (1890—1958): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. چوڭ سودىگەر. 1927 - يىلى جىمنەيگە بېرىپ سودىگەرچىلىك قىلغان. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، جىمنەي پارتىزانلىرىنىڭ مەسئۇللىرىدىن بىرى بولغان. ئالتاي ئىنقىلابىي ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، سارسۇمبە ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1958 - يىلى جىمنەيدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

بولۇپ قۇرۇلدى، قىسقارتىلىپ «مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش» تەشكىلاتى دەپ ئاتالدى. رەھبەرلىرى ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئابلىز راخمانوپ، مەتنىياز قارى ئەيسابايوپلار ئىدى. بۇ تەشكىلاتنىڭ ۋەزىپىسى تارباغاتايدىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋە زىيالىيلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، شىڭ شىسەي ۋە گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش، رىپوپ پارتىزانلىرى ① نىڭ قوشۇنىنى زوراينىشىغا ياردەم بېرىش، ئىمىل قوماندانلىق شتابىغا ئاخبارات يىغىپ بېرىش ئىدى.

7 - ئاينىڭ باشلىرى جىمنەي، قوبۇقسار قاتارلىق ناھىيىلەردىكى قازاق، موڭغۇل قەبىلىلىرىنىڭ ئاقساقاللىرى ۋە قوبۇقسار، جىمنەي پارتىزانلىرىنىڭ رەھبەرلىرى جىمنەي ناھىيىسى بىلەن قوبۇقسار ناھىيىسىنىڭ چېگرىسىدىكى ساۋۇر تېغى قاراغايتى يايلىقىدا يىغىن ئېچىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەسلىھەتچىسى ئارۇپباي، قۇرماشلارنىڭ ياردىمىدە، قوبۇقسار ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىش ھەرىكىتىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى.

7 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئۇۋ مىلتىقىنى تاپشۇرۇشنى رەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، گومىنداڭنىڭ نىلقا ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى تەرىپىدىن قامالغان قازاق چارۋىچى ئەكبەر②، سېيىت③لەر تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن گومىنداڭ ناھىيىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ زىيانكەشلىكىگە قوراللىق قارشى چىقىشقا بەل باغلىدى، ئۇلار 8 - ئاينىڭ باشلىرىدا، قورال - ياراغ تېپىپ كېلىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىدە قا-

---

① رىپوپ پارتىزانلار ئەترىتى: 1943 - يىل 9 - ئايدا بېلورۇسسىيىنىڭ كونا ئوفىتسېرى رىپوپ چۆچەكنىڭ شىمالىدىكى قىزبېيتە تەشكىللىگەن پارتىزانلار ئەترىتى.

② ئەكبەر (1911—1944): شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن، قازاق. كېلىپ چىقىشى چارۋىچى. نىلقا قوزغىلىڭىنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن بىرى. نىلقا ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىدە مۇھىم رول ئوينىغان، جەڭدە ئېغىر يارىدار بولۇپ قازا قىلغان.

③ سېيىت (1911—1944): شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن، قازاق. كېلىپ چىقىشى چارۋىچى. ئەكبەرنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى، نىلقا قوزغىلىڭىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. نىلقا ناھىيە بازىرى ۋە غۇلجا شەھىرىگە ھۇجۇم قىلىش جېڭىدە مۇھىم رول ئوينىغان. غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىپ كىرىشتە ئېغىر يارىدار بولۇپ قازا قىلغان.

تىخ مۇسلىموپ① قاتارلىقلار بىلەن ئۇچرىشىپ، بىرلىكتە قوراللىق كۆرەش قىلىش قارارىغا كەلدى. ئۇلار ئاتقا مىلتىق - ئوق تېگىشىپ، كەينى - كەينىدىن نىلقا ناھىيىسىگە قايتىپ كەلدى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى چۆچەكتىكى رىبوپ پارتىزانلىرى جىمنەي پارتىزانلىرى بىلەن ساۋۇر تېغىدا ئۇچرىشىپ، جىمنەي پارتىزانلىرىنىڭ قورال - ياراغ، ئوق - دورا ۋە تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى بىلەن تەمىنلىشىگە ئېرىشتى.

7 - ئاي ئىسھاقبېك مونونوپ② سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي مەسلىھەتچىلىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، سوۋېت ئىتتىپاقىغا زۇلۇم دەستىدىن قېچىپ بارغان بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنى توپلاپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىدە ھەربىي مەشىق ئېلىپ باردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، نۇرھاجى بىر بۆلۈك قوراللىق كۈچنى باشلاپ، سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىدىن تاشقورغانغا كىرىپ، كىچىك كۆلەملىك قوراللىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ باردى. گومىنداڭنىڭ ھەربىي ساقچىلىرىغا ئۈزلۈكسىز ھۇجۇم قە-

---

① فاتىخ مۇسلىموپ (1900—1980): سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرى، تاتار. 1944 - يىل كۈزدە، نىلقا قوراللىق قوزغىلىڭىغا رەھبەرلىك قىلغان. نىلقا پارتىزانلىرىنى باشلاپ غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قاتناشقان. 1944 - يىلدىن 1951 - يىلغىچە، نىلقا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن. 1980 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالما - ئاتادا ۋاپات بولغان.

② ئىسھاقبېك مونونوپ (1902—1949): شىنجاڭ ئۇلۇغچات ناھىيىسىدىن، قىرغىز. ئەمەندار قەبىلىسىنىڭ بېگى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. 1942 - يىلى ئىلىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا «تاشقورغان ئازادلىق تەشكىلاتى» ۋە تاشقورغان پارتىزانلار ئەترىتىنى قۇرغان. 1944 - يىل 11 - ئايدا، بىر بۆلۈك قوراللىق كۈچنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىلىغا كەلگەن، كۈرە ۋە جىڭغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قوماندانلىق قىلغان. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1949 - يىل 8 - ئايدا يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيجىڭغا كېتىۋېتىپ، ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا تاپقان.

لىپ پاراكەندىچىلىك سالدى.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 8 - كۈنىگىچە قابا پارتىزانلىرى قابا ناھىيە بازىرىغا تۆت كېچە - كۈندۈز ئۈزۈلدۈرمەي ھۇجۇم قوزغىدى. 8 - كۈنى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ياردەمگە كەلگەن قوشۇنى يېتىپ كەلگەنلىكتىن، پارتىزانلار مۇھاسىرە قىلىشنى توختىتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى - موڭغۇلىيە چېگرىسى ئارقىلىق چىڭگىل ئەتراپىغا چېكىنىپ، ئالتاي پارتىزانلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

8 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شېڭ شىسەي جىددىي يىغىن ئېچىش نامى بىلەن گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پارتىيىسىنىڭ باشلىقى خۇاڭ رۇجىن، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى لىن جىيۇڭ، ئۆلكىلىك پارتىيە ئەزالىرى تۇڭ شىچۈەن، جاڭ جىجى، لىن بويا قاتارلىقلارنى «توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى يوشۇرۇن پىلانلاش دېلوسى»غا قاتناشقانلار دېگەن بەتنام بىلەن قولغا ئېلىپ تۈرمىگە تاشلىدى. ئەتىسى يەنە 128 - شىنىڭ شىجاڭى ليوجىڭشىن، ۋاقىتلىق 3 - شىنىڭ شىجاڭى تاڭ جىچۈەن، ئاتلىق ئەسكەرلەر 11 - شىسىنىڭ شىجاڭى ۋۇشىجى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - شىسىنىڭ شىجاڭى سۈي يىڭچۈن قاتارلىق كىشىلەرنىمۇ قولغا ئالدى. مۇشۇ دېلو تۈپەيلىدىن قولغا ئېلىنغانلار 300 كىشىدىن ئېشىپ كەتتى، بۇنىڭغا چېتىلغانلار 500 كىشىدىن ئاشتى. شېڭ شىسەي جياڭ جيېشىگە ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا ئۆزى قولغا ئالغانلارنى «كوممۇنىست» دېسە، ستالىنغا ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىدا «ياپونىيە جاسۇسى»دەپ، جياڭ جيېشى بىلەن ستالىننىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولۇشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، لېكىن مەقسىتىگە يېتەلمىدى.

8 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جياڭ جيېشى شېڭ شىسەينىڭ گومىنداڭنىڭ كۆپلىگەن ئەمەلدارلىرىنى قولغا ئالغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، موڭغۇل - تىبەت كومىتېتىنىڭ باشلىقى ۋۇجۇڭشىن ① بىلەن دەرھال كۆرۈ-

---

① ۋۇجۇڭشىن (1884—1959): ئەنخۇي ئۆلكىسىنىڭ خېفېي شەھىرىدىن، خەنزۇ. 1944 - يىل 10 - ئايدىن 1946 - يىل 3 - ئايغىچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولغان. 1959 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن تەيۋەندە ئۆلگەن.

شۇپ، ئۇنىڭغا شىڭ شىسەينىڭ پات ئارىدا خىزمىتىدىن ئىستىپا بېرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇنى قويماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئەتىسى يەنە 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ باش قوماندانى جۇشاۋلياڭ① نى چاقىرتىپ، كۆرۈشۈپ ئۇنى مەركەزنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە شىنجاڭغا ئەۋەتىدىغانلىقىنى يۈز تۇرانە ئۇقتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە بېرىپ، شىڭ شىسەينى ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىپ شىنجاڭدىن ئايرىلىشقا كۆندۈرۈشنى تاپىلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، شىنجاڭغا كىرگەن يېڭى 2 - جۇن بىلەن گەنسۇدىكى جيۇچۇەندە تۇرۇشلۇق 42 - جۇن (ھەر ئىككىسى 29 - جىتۇەنجۈنگە قارايتتى) گە شىڭ شىسەيگە تاقابىل تۇرۇش تەييارلىقىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى فاتىخ مۇسلىموپ، ئەكبەر، سېيىت، غېنى② قاتارلىقلار نىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۇلاستاي③ تاغلىق رايونىدا پارتىزانلار ئەترىتى قۇردى ھەمدە جالىنغۇل، جارتۇغان، كۆكساي قاتارلىق جايلارغا ئادەم ئەۋەتىپ، تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، شۇ يەردىكى ئاممىنى پارتىزانلار ئەترىتىگە قاتنىشىشقا چاقىردى.

---

① جۇشاۋلياڭ (1890—1963): جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ ۋۇجىن ناھىيىسىدىن، خەنزۇ. ئەينى چاغدا 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى بولغان، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى باستۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلغان، 1946 - يىل 2 - ئايدا شىنجاڭدىن يۆتكىۋېتىلگەن. 1963 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن تەيۋەندە ئۆلگەن.

② غېنى (1901—1978): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. نىلقا قوزغىلىڭىنىڭ ئاساسلىق رەھبىرى، نىلقا ناھىيە بازىرى، غۇلجا شەھىرى، ئارىشاڭ ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىش جەڭلىرىدە مۇھىم رول ئوينىغان. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى ھەربىي سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن. 1978 - يىلى چېلەكتە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

③ ئۇلاستاي: شىنجاڭنىڭ نىلقا ناھىيىسى ئىچىدە ئۇلاستاي دەپ ئاتىلىدىغان جايدىن بىر نەچچىسى بار، بۇ يەردە دېيىلگىنى نىلقا ناھىيە بازىرىنىڭ غەربىگە 17 كىلومېتر كېلىدىغان ئۇلاستاينى كۆرسىتىدۇ.

8-ئاينىڭ 16-كۈنى جۇشاۋلياڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، شىڭ شىسەيگە مەركەزنىڭ ئۇنى چۇڭچىڭغا دېھقانچىلىق-ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى قىلىپ يۆتكىمەكچى بولغانلىقىنى ئېيتتى، ئۇنىڭ سۆزى سىلىق-سىپايە بولغىنى بىلەن پوزىتسىيىسى قەتئىي بولدى. شىڭ شىسەي پەقەت شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەنلا بولۇپ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولمىسىمۇ بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى، ئەمما جۇشاۋلياڭنىڭ پوزىتسىيىسى قاتتىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، مېڭىشتىن بۇرۇنقى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىۋېلىش ھەمدە «توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى يوشۇرۇن پىلانلاش دېلوسى»نى ئۆز قولى بىلەن تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىۋېلىش ئۈچۈن، شىنجاڭدا يەنە ئالتە ئاي تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. جۇشاۋلياڭ بۇ ئىشنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكىنى، چۇڭچىڭغا قايتىپ يولىيورۇق سوراشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

8-ئاينىڭ 17-كۈنى فاتىخ مۇسلىموپ قاتارلىقلار روزى ھېيت نامىزى ئۆتەش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ مەسچىتتە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىۋاتقاندا، كۈتۈلمىگەن يەردىن بىرى گومىنداڭنىڭ نىلقا ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىگە بۇ ئىشنى مەلۇم قىلىپ قويىدى، نىلقا ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى شۇ ھامان قوراللىق ساقچىلارنى ئادەم تۇتۇشقا ئەۋەتتى. فاتىخ مۇسلىموپ قاتارلىقلار بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇلاستاي پارتىزانلىرىنى باشلاپ يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ زەربە بەردى، يېقىن ئەتراپتىكى ئاممۇ ئۆزلۈكىدىن ئۇرۇشقا قاتناشتى، جەڭدە ساقچىلارنىڭ بىر مۇنچىسى ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈپ، بەزى قورال-ياراقلار غەنىيمەت ئېلىندى. بۇ مەشھۇر «نىلقا قوزغىلىڭى»نىڭ باشلىنىشى بولۇپ قالدى.

8-ئاينىڭ 20-كۈنى ئۇلاستاي پارتىزانلىرى تۇنجى جەڭدە غەلىبە قىلىپ داڭ چىقاردى، ئەتراپتىكى ئامما بەس-بەستە سەپكە قاتناشتى،

پارتىزانلار ئەترىتى تۇنجى قېتىم تەرتىپكە سېلىنىپ، 200 دىن ئارتۇق ئادەمگە، 60 تىن ئارتۇق مىلتىققا ئىگە ئۈچ چوڭ ئەترەت بولۇپ تەشكىللەندى. فاتىخ مۇسلىموپ قوماندان بولدى.

8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى جۇشاۋلياڭ دوكلات قىلىش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن چۆچەككە يۈرۈپ كەتتى.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت «نىلقا قوزغىلىڭى»دىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئىلىنىڭ مۇۋەققەت ۋالىيلىقىنى ئۆتەش، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئامانلىقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئۆلكىلىك ساقچى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ليۇبىڭدى①نى دەرھال غۇلجىغا ئەۋەتتى.

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ليۇبىڭدى غۇلجىغا كەلگەندىن كېيىن، كۆپلىگەن ئىنقىلابىي ئاممىنى ۋە تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى قولغا ئېلىپ، «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى»نىڭ پائالىيەتلىرىگە ناھايىتى زور تەھدىت ۋە قىيىنچىلىقلارنى پەيدا قىلدى. بۇ تەشكىلاتنىڭ بىر مۇنچە ئەزالىرى باشقا يۇرتلارغا كېتىپ پاناھلىنىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، ليۇبىڭدى ئىلىنىڭ ۋەزىيىتىنى ئاز ساندىكى «پاراكەندىچىلەر»نى قولغا ئېلىش بىلەنلا ئوڭشاپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە «قورشاپ يوقىتىش بىلەن تەسەللىي بېرىشنى تەڭ ئېلىپ بېرىش» فاڭجېنىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئات تەغدىم قىلىشنى توختىتىش، ئىلىغا بالدۇرراق ۋالىي تەيىنلەش، يەرلىك مەشھۇر زاتلارنى تەسەللىي بېرىشكە تاللاپ

---

① ليۇبىڭدى (1911—1944): شىنجاڭ غۇلجىدىن، خۇيزۇ. ئۇيغۇرچىنى پىششىق بىلىدۇ. شېڭ شىسەيگە تەرجىمان بولغان، كېيىن ئۆلكىلىك ساقچى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1944 - يىل 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى پارتىزانلار تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن.

كۆرسىتىش ، توپىلاڭنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن تېزدىن خېلى كۆپ قوشۇن ئەۋەتىپ ، ئىلىنىڭ مۇداپىئە كۈچىنى تولۇقلاش تەكلىپىنى بەردى. ئەمما ، ئەينى چاغدا شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولۇۋاتقاچقا ، ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت دائىرىلىرى بۇ ئىشقا ئۈلگۈرەلمىدى.

8 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى   گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بۇيرۇق چىقىرىپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى ، قوشۇمچە رەئىسى ۋە شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى شېڭ شىسەي ۋەزىپىسىدىن سەممىي ئىستىپا سورىغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇنىڭ قوشۇمچە ۋەزىپىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى ؛ شىنجاڭ ئۆلكىلىك چېگرا مۇداپىئە دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى ؛ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق قىسىملارنىڭ ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا بىۋاسىتە قارايدىغانلىقىنى ، شۇ مەھكىمىنىڭ ئىشلىرىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزونى ئۆتكۈزۈۋالىدىغانلىقىنى ؛ دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى شېن خۇڭلېي باشقا ۋەزىپىگە قويۇلىدىغان بولغاچقا ، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى ؛ شېڭ شىسەينىڭ دېھقانچىلىق ـ ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكىنى ؛ ۋۇجۇڭشىننىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقى ، قوشۇمچە رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكىنى ، ۋۇجۇڭشىن ۋەزىپە ئورنىغا يېتىپ كەلگۈچە ، جۇشاۋلياڭنىڭ مۇۋەققەت رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ۋاقىتلىق قوشۇمچە ئۆتەپ تۇرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى   شېڭ شىسەي 8 ـ ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانىنىڭ نامى بىلەن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ « ۋەزىيىتى مۇقىم بولمىغانلىقى » ئۈچۈن ، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 ـ شىسىنىڭ شىجاڭى سۇي يىڭچۈن « خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆلكىدە تۇرغان » مەزگىلدە ، زاپاس 7 ـ شىنىڭ مۇئاۋىن شىجاڭى دۇدېفۇنى ئىلىدىكى بارلىق قوشۇنلارغا ۋە ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىغا بىر تۇتاش قوماندانلىق قى-

لىشقا ئەۋەتىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى. ئەينى ۋاقىتتا، گومىنداڭنىڭ ئىلىدىكى ئومۇمىي ئەسكىرىي 2500 چە ئىدى.

شۇ كۈنى جۇشاۋلياڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، شىنجاڭنىڭ ھەربىي، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا رىياسەتچىلىك قىلىشقا باشلىدى.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى دۇدېفۇ ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا يېتىپ باردى.

9 - ئاينىڭ 5 - كۈنى جۇشاۋلياڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى پۇشكىن بىلەن كۆرۈشۈپ، «رەھىمدىل بولۇش، قوشنا ئەللەر بىلەن ئىناق ئۆتۈش» سىياسىي فاڭجېنىنى يۈرگۈزىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۆلاستاي پارتىزانلىرى نىلقا ناھىيەسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا كۆپلەپ ئادەم ئەۋەتىپ، تەشۋىقات پائالىيىتى ئېلىپ بېرىپ، نۇرغۇن تەشۋىقات ۋەرەقلىرىنى تارقاتتى. ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى گاۋۋېي بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جاۋجۇڭمىڭ، مەسلىھەتچى لىيۇبىڭيى قاتارلىقلارنى بىرلىيەن ئەسكەرنى باشلاپ نىلقا ناھىيەسىگە باستۇرۇشقا ئەۋەتتى.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئالتاي پارتىزانلىرى نۇرخوجا① نى 500 كىشىلىك پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ سارسۇمبە، بورچىن قاتارلىق ناھىيە-

---

① نۇرخوجا (1912—1987): شىنجاڭ كۆكتوقاي ناھىيەسىدىن، قازاق. كېلىپ چىقىشى چارۋىچى. ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ مەسئۇللىرىدىن بىرى، كېيىن ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقان، شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندا، تۈركىيەگە قېچىپ كەتكەن.

لەردە پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىڭ شىسەي شنجاڭدىن ئايروپلان بلەن چۆگچەكغا كەتتى.

9 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە ئۆلاستاي پارتىزانلىرى جاۋجۆگمەك باشچىلىقىدىكى 300 نەچچە ھەربىي - ساقچىنىڭ ئۈچ يولغا بۆلۈنۈپ ئۆلاستايغا قلغان ھۇجۇمىنى تارمار قلدى.

9 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئالتاي پارتىزانلىرى نورغات (يەنى قازاقلارنىڭ قەبرىستانلىقى) تا گومىنداڭنىڭ گۆچەڭدىن ئالتايغا ھەربىي ئەشيا قاچىلاپ كېتىۋاتقان 45 ئاپتوموبىل ۋە 100 تۆگىدىن تەركىب تاپقان ترانسپورت ئەترىتىگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قلىپ، دۈشمەن قوشۇنىنىڭ 80 نەچچە ئادىمىنى يوقاتتى، ئوق - دورا قاچىلانغان ئىككى ئاپتوموبىلنى پارتىلىتىۋەتتى.

9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى جۇشاۋلياڭ ياردەمگە ئەۋەتكەن قىسىم — زاپاس 7 - شى 19 - تۇەنىنىڭ 1 - يىڭى غۇلجىغا يېتىپ باردى.

9 - ئاي ئىسھاقبېك مونونوپ تاشقورغان پارتىزانلىرىنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئۈلۈغچات ناھىيىسىگە ھۇجۇم قلىش ئارقىلىق قەشقەر ۋىلايىتىنى ئېلىشقا تەييارلاندى، بۇ خەۋەر ئاشكارىلىنىپ قالغاچقا، گومىنداڭ دائىرىلىرى ئۈلۈغچات ناھىيىسىدىكى مۇداپىئەنى كۈچەيتتى، ئىسھاقبېك مونونوپ ئىلاجىسىز تاشقورغان پارتىزانلىرىنى بۇرۇنقى ئورنىغا چېكىندۈرۈپ، ئالدى بلەن تاشقورغانغا ھۇجۇم قلىپ، ئاندىن قەشقەر ۋىلايىتىنى ئېلىش يېڭى لايىھىسىنى تۈزدى. دەل شۇ چاغدا نىلقا ناھىيىسىدىكى ئۆلاستايدا قوراللىق قوزغىلاڭ پارتلىدى، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئىسھاقبېك مونونوپ دەرھال نۇرھاجى قاتار-

لىقلارغا تاشقورغان پارتىزانلىرىغا باش بولۇپ شۇ يەردە قېلىپ، تاشقورغان ناھىيىسىگە ھۇجۇم قىلىشقا مەسئۇل بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى، ئۆزى بولسا بىر قىسىم قوراللىق كۈچنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئارقىلىق ئىلىغا كەتتى.

شۇ ئاي رىبوپ پارتىزانلىرى سايۇر تېغىدىن چۆچەك ئەتراپىغا قايتىپ كېلىپ پارتىزانلىق پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى.

10 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولدى.

10 - ئاينىڭ 5 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەنلىكىنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋۇجۇڭشىندىن باشقا ئەزالىقىغا ۋە قوشۇمچە ۋەزىپىلەرگە قويۇلغانلارنىڭ ئىسمىلىكىنى ئېلان قىلدى:

ئەزا، قوشۇمچە باش كاتىپ: زېڭ شاۋلۇ
ئەزا، قوشۇمچە خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى: دېڭ شياڭخەي
ئەزا، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى: شۇلىيەنشى
ئەزا، قوشۇمچە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى: شى لىڭيۈن
ئەزا، قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى: پېڭ جىيۈەن
ئەزالار: جۇكۈنتيەن، جاڭ شۈەنزى، ھاشىم، ھاكىمبەگ خوجا ①

---

① ھاكىمبەگ خوجا (1871—1957): ئەسلى ئىسمى غىياسىدىن، شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. ئۇ چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئىلىنىڭ ئەڭ ئاخىردا تەيىنلەنگەن ھاكىم بېگى بۇۋاقنىڭ يالغۇز قىزى بىلەن نىكاھلىق بولغاچقا، شىنجاڭدىكى ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ يۇقىرى قاتلام ۋەكىلى بولۇپ قالغان. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1957 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

ليۇبىگدي ، تېپىن بېز① ، جانىمقان② يۇدا .

10 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 7 - كۈنىگىچە 5 - كۈنى ، ئۇلاستاي پارتىزانلىرى ئەكبەر ، خەمىت مۇسلىموپ قاتارلىقلارنى 500 نەچچە كىشىلىك قوراللىق كۈچنى باشلاپ ئىلقا ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى ، يول بويى مىڭغا يېقىن ئاما ئۇلارغا ئەگەشتى . ئەتىسى سەھەردە ، سېپىت باشچىلىقىدىكى 1 - چوڭ ئەتىرەت ، غېنى باشچىلىقىدىكى 2 - چوڭ ئەتىرەت ، شۈتۈپ ئېۋان قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى 3 - چوڭ ئەتىرەت شەرق ، جەنۇب ، غەرب تەرەپلەردىن ناھىيە بازىرىغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى ، ناھىيە بازىرى ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى ئارقا - ئارقىدىن پارتىزانلارغا ماسلاشتى . پارتىزانلار بىر كېچە - كۈندۈز كەسكىن جەڭ قىلىپ ، 7 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن پۈتۈن ناھىيە بازىرىنى ئىشغال قىلدى ، ناھىيە بازىرىنى ساقلاۋاتقان ھەربىي - ساقچىدىن 30 نەچچە كىشىنى ئۆلتۈرۈپ ، يەرلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ، ھەربىي - ساقچى خادىملاردىن بولۇپ 140 نەچچە ئادەمنى ئەسىرگە ئالدى ، ئۈچ پىلىموت ، 66 تال

---

① تېپىن بېز (1887—1945) : يەنى تېپىن جاغىنتاي . شىنجاڭ سارسۈمبە ناھىيىسى (ھازىرقى ئالتاي شەھىرى) دىن ، موڭغۇل . ئالتاي موڭغۇللىرىنىڭ يۇقىرى قاتلام ۋەكىلى . ئەينى چاغدا ، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان ، 1945 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن سارسۈمبەدە ۋاپات بولغان .

② جانىمقان : شىنجاڭ سارسۈمبە ناھىيىسىدىن ، قازاق . شىنجاڭدىكى قازاقلارنىڭ يۇقىرى قاتلام ۋەكىللىرىدىن بىرى . ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى ، قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . ئوسمان ئىسلام ، قالىبېكلەرنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇش مەقسىتىدە قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈشنى پىلانلاشقا قاتناشقان . شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن ، ئوسمان ئىسلامنىڭ قوراللىق توپىلىڭىغا قاتنىشىپ ئەسىرگە چۈشكەن . 1951 - يىل 3 - ئايدا ، خەلق ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن .

مىلتىق ئولجا ئالدى، تۈرمىگە قامالغان ئوبۇلخەيرى تۆرە①، يۈسۈپقان كۆنباي② قاتارلىق 100 نەچچە ئادەمنى قويۇپ بەردى.

پارتىزانلار ناھىيە بازىرىغا كىرگەندىن كېيىن، چوبان قەبىلىسىدىكى ئوسماننى نىلقا ناھىيىسىنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇلى قىلىپ تەيىنلىدى، گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ پارتىزانلارنى «قورشاپ يوقىتىشى» غا ياردەم بەرگەن قاناتبېك، ناھىيە ھاكىمى لوچىشېڭ، ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى فېڭ ۋېيجۈن ۋە ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جاۋجۈڭمىڭ قاتارلىقلارغا ئۆلۈم جازاسى بەردى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە جىڭنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى ئاچال③ ۋە غۇلجىدىن نىلقىغا بارىدىغان ستراتېگىيىلىك مۇھىم جاي — مازار تەرەپكە ئايرىم - ئايرىم ھالدا مۇھاپىزەتچى قوشۇن ئەۋەتتى.

10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن نازارەت، باشقارما مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، جايلاردىكى خەلق قوزغىلاڭچى كۈچلىرىگە «قور-

---

① ئوبۇلخەيرى تۆرە (1890—1970): شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن، قازاق. تۆرە (ئاقسۆڭەك، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقىچە ۋارىسلىق قىلىدىغان مەرتىۋە بولۇپ، ۋاڭ بىلەن باراۋەر) جەمەتىدىن كېلىپ چىققان. ئىلىدىكى قازاقلارنىڭ يۇقىرى قاتلام ۋەكىلى. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سۆھبەت ۋەكىلى، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، 1-، 2- نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 1-، 2-، 3- نۆۋەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1970 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

② يۈسۈپقان كۆنباي (1898—1986): شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن، قازاق. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، مىللىي ئارمىيە ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمەنىنىڭ تۈمەنجاڭى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچى شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان، 1986 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

③ ئاچال: غۇلجا ناھىيىسى بىلەن جىڭ ناھىيىسىنىڭ چېگرىسىدا جايلاشقان كورگۆچىن تاغ تىزمىسىنىڭ ئېغىزى. ئىلىدىن جۇڭغار ئويمانلىقىغا بارىدىغان يېقىن يول بولۇپ، گومىنداڭ ئارمىيىسى بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسى تالىشىپ كېلىۋاتقان مۇھىم تاغ ئېغىزى ئىدى.

شاپ يوقىتىش بىلەن تەسەللىي بېرىشنى تەڭ ئېلىپ بېرىش» فاڭجېننى قوللىنىش، ھەربىي ئىشلار جەھەتتە باستۇرۇشقا جۇشاۋلياڭ مەسئۇل بولۇش، ھۆكۈمەت تەرەپ بۇنىڭغا زىچ ماسلىشىپ ۋىلايەت، ناھىيىلەردە «قوغدىنىش ئەترەتلىرى» قۇرۇشنى بەلگىلىدى. «تەسەللىي بېرىش» جەھەتتە كىشىلەر رايىنىڭ مايىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش مەقسىتىدە، شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قامالغان ھەر مىللەت زاتلىرىدىن 270 كىشىنى دەرھال قويۇۋېتىش (كېيىن يەنە بىر نەچچە يۈز ئادەمنى ئارقا - ئارقىدىن قويۇۋېتىش)، قاماقتا تۇرۇۋاتقان ھەر مىللەتتىن بولغان ئابرويلۇق زاتلار مەسىلەن، ئەلەن ۋاڭ①، گۇاڭ لۇ②، بۇرھان شەھىدى ③ قاتارلىقلار بىلەن

---

① ئەلەن ۋاڭ (1889—1961): ئەسلى ئىسمى ئەلەن موسقان. شىنجاڭ جىمنەي ناھىيىسىدىن، قازاق. كەرەي قەبىلىسىنىڭ باشلىقى. 1915 - يىلى ۋاڭلىق نامىنى ئالغان. مەملىكىتىمىزدىكى قازاقلار ئىچىدە ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشكەن يۇقىرى قاتلام زات. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۇنى جارچى - سىلاۋچىلىق ھەيئىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەيىنلىگەن. 1945 - يىل 9 - ئايدا ئۈرۈمچىگە قېچىپ كەلگەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1961 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

② گۇاڭ لۇ (1900—1973): شىنجاڭ چاپچال ناھىيىسىدىن، شىبە. شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان زىيالىي. جۇڭگونىڭ تاشكەنتتە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى قانۇن پالاتاسىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلۇش ھارپىسىدا تەيۋەنگە كەتكەن. 1973 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن تەيۋەندە ۋاپات بولغان.

③ بۇرھان شەھىدى (1894—1989): ئەسلى يۇرتى شىنجاڭ ئاقسۇ ناھىيىسى، روسىيىنىڭ قازان شەھىرىدە تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. 1912 - يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، شىنجاڭدا سودىگەرچىلىك قىلغان، كېيىن بارا - بارا شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەشھۇر زاتىغا ئايلانغان. 1937 - يىلى جۇڭگونىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى زەيساندا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ كونسۇلى بولغان. 1938 - يىلى شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان، 1944 - يىلى قويۇۋېتىلگەن. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئۈرۈمچىنىڭ ۋالىيسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1947 - يىل 9 - ئايدا گومىنداڭ مىللىي ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1949 - يىل 1 - ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان. 1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى باشلاپ ئاشكارا تېلېگرامما يوللاپ ھەققەتكە قايتقان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى، مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1989 - يىلى بېيجىڭدا ۋاپات بولغان.

شەخسەن ئۆزى كۆرۈشۈش ياكى ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ قويۇۋېتىش، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى مۇھىم ئەمەللەرگە قويۇش، بەزىلىرىنى پۇل بېرىپ يۇرتىغا يەتكۈزۈپ قويۇشنى بەلگىلىدى.

10 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۇلاستاي پارتىزانلىرى نىلقا ناھىيە بازىرىدا ئىككىنچى قېتىم تەرتىپكە سېلىندى، ئاساسەن قازاقلاردىن تەركىب تاپقان 1 - چوڭ ئەترەتكە ئەكبەر بىلەن سىيىت باشلىق، مۇئاۋىن باشلىق بولدى، ئاساسەن ئۇيغۇرلاردىن تەركىب تاپقان 2 - چوڭ ئەترەتكە غېنى باشلىق بولدى، كۆپىنچىسى گۇيخۇا (رۇس)لاردىن تەركىب تاپقان 3 - چوڭ ئەترەتكە شۇتۇپ ئۇۋان باشلىق بولدى، ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچ 800 نەچچە كىشىگە يەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ قوشۇن نىلقا پارتىزانلىرى دەپ ئاتالدى، پارتىزانلارنىڭ تەسىرى تېز سۈرئەت بىلەن غۇلجا، تېكەس، كۈنەس ۋە توققۇزتارا ناھىيىلىرىگىچە كېڭەيدى.

شۇ كۈنى دۇدېفۇ غۇلجىدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، جۇشاۋلياڭغا ئىلىنىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلىپ، ئەسكەر كۆپەيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

10 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە 12 - كۈنى جۇشاۋلياڭ زاپاس 7 - شى 19 - تۇەننىڭ تۇەنجاڭى پېڭجۇنيىغا 2 - يىڭ بىلەن بىر مىنامىيوت لىيەنىنى باشلاپ ئىلىغا ياردەم بېرىش ھەمدە ئىلى ۋىلايىتىدە (جىڭ، بورتالا، ئارىشاڭ ناھىيىلىرىدىن باشقا) تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرى ۋە ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىغا بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىشقا مەسئۇل بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، پېڭ جۇنيى قوشۇن تارتىپ، 10 - ئاينىڭ 16 - كۈنى غۇلجىغا يېتىپ باردى.

10 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 19 - كۈنىگىچە 18 - كۈنى جۇشاۋلياڭ پىلانىنى ئۆزگەرتىپ، زاپاس 7 - شىنىڭ سەنمۇجاڭى ساۋرىلىڭنى ۋاقىتىنچە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مۇۋەققەت تىنجىتىش قوماندانلىقىغا بەلگىلەپ، مەزكۇر

ۋىلايەتتە تۇرۇشلۇق قوشۇنلار ۋە ئامانلىق ساقلاش قىسىملىرىغا بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىشقا ئەۋەتتى. ئەتىسى ساۋرىلىك ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا باردى، ئۇ ئىلغا پارتىزانلىرى بىلەن گومىنداڭ قوشۇنلىرى مازاردا تىركىشىپ تۇرۇۋاتقان ئەھۋالغا ئاساسەن، ئىلدىكى شۇ چاغدىكى ئەسكىرىي كۈچ بىلەن مازاردىن شەرققە قاراپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشنى قارار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كۇچادا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارغا مۇزات داۋىنى ① ئارقىلىق جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ ھۇجۇمغا ئۆتۈش؛ زاپاس 7-شىنىڭ 21-تۇەنىگە جىگدىكى ئاچال ئارقىلىق غۇلجا تەرەپنى توسۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

10-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى سۇيدۇڭ ناھىيىسى (ھازىرقى قورغاس ناھىيىسى) كەڭساي تاشيول ئاسراش ئۇچاستكىسىنىڭ باشلىقى فاتىي ئىۋانوۋىچ لىسكىن ② تەلكە ئېغىزى ③ ئەتراپىدا پارتىزانلار ئەترىتى

---

① مۇزات داۋىنى: تەڭرى تېغىنىڭ ئېغىزى بولۇپ، شىنجاڭنىڭ موڭغۇلكۈرە ناھىيىسىگە جايلاشقان، ئىلىدىن ئاقسۇغا بارىدىغان مۇھىم يول. ئەينى چاغدا، ئۈچ ۋىلايەت بىلەن گومىنداڭ ئارمىيىسى تالىشىدىغان مۇھىم تاغ ئېغىزى ئىدى.

② فاتىي ئىۋانوۋىچ لىسكىن: (1913—1970): سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن ئىلىغا كەلگەن. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، پارتىزانلارنى باشلاپ كەڭسايدا توسۇپ زەربە بېرىش ئۇرۇشى قىلغان. كېيىن مىللىي ئارمىيىدە تۇەنجاڭ، لۈيجاڭ قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1949-يىل 8-ئايدىن باشلاپ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ مۇۋەققەت باش قوماندانى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 5-جۈننىڭ جۈنجاڭى، ئىلى ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1953-يىل 7-ئايدا، تەشكىلنىڭ تەستىقلىشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن. 1970-يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالما-ئاتادا ۋاپات بولغان.

③ تەلكە ئېغىزى: شىنجاڭ قورغاس ناھىيىسىدىكى تەلكە تاغ تىزمىسى ئارىسىدا، ئۇزۇنلۇقى 28 كىلومېتر، جەنۇبتىن شىمالغا ئۆرلەپ بارىدىغان ئېگىز تاغ جىلغىسىدىكى ساي، جۇڭغار ئويمانلىقى بىلەن ئىلى ئوتتۇرىسىدىكى ئاساسلىق قاتناش يولى. قىشتا ھاۋا كىلىماتى نۆلدىن تۆۋەن 30—40° گرادۇس بولۇپ، شۇۋرغان بولغان كۈنلەردە يول ئېتىلىپ قالىدۇ. بۇ يەرنىڭ شارائىتى ناھايىتى خەتەرلىك بولۇپ، ھەربىي قوشۇنلار جەزمەن تالىشىدىغان جاي.

تەشكىللەشكە باشلىدى.

10 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى جىمنەي، قوبۇقسار، قابا، بۇرۇلتوقاي پارتىزانلىرىنىڭ مەسئۇللىرى قىزىل ئادىردا يىغىن ئېچىپ، «ئازادلىق تەشكىلاتى» ۋە پارتىزانلارنىڭ بىرلەشمە قوماندانلىق شتابىنى قۇردى.

10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى دېڭ شياڭخەي باشچىلىقىدىكى گوۋاڭلۇ، ئۇجالا ساراچۇن ① قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان «غۇلجا جارچى - سىلاۋچىلىق ئۆمىكى» غۇلجىغا كەلدى. ئۇلار ھاكىمبەگ خوجا قاتارلىق ئابرويلۇق زاتلارنى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنى زىيارەت قىلدى، ھەر مىللەت زاتلىرىنىڭ سۆھبەت يىغىنىنى ئېچىپ، «نىلقا ۋەقەسى — شېڭ شىسەي قالدۇرۇپ كەتكەن جاراھەت» دەپ خۇپسەنلىك قىلدى ھەمدە «مەھبۇسلار» نى قويۇپ بېرىش، ئۆلگەنلەرنىڭ جەسىتىنى ۋە مۇسادىرە قىلىنغان مال - مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇپ بېرىشكە ۋەدە بېرىپ، خەلقنىڭ غەزىپىنى بېسىشقا ئۇرۇندى.

10 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە نىلقا پارتىزانلىرى ئەۋەتكەن شۆبە ئەترەت جىڭ ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى ئىگىلەپ تۇرغان ئاچالنى ئىشغال قىلىپ، 23 - كۈنى جىڭ ناھىيە بازىرىغا 15 كىلومېتىر كېلىدىغان جايغىچە ئىلگىرىلەپ كىردى.

---

① ئۇجالا ساراچۇن (1886—1960): شىنجاڭ چاپچال ناھىيىسىدىن، شىبە. شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىن چىققان مەشھۇر زات ۋە زىيالى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جۇڭگونىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ئالما - ئاتادا تۇرۇشلۇق كونسۇلى ۋە ئەنجاندا تۇرۇشلۇق كونسۇلى بولغان. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئورگان گېزىتى شىبەچە نەشرىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولغان. 1960 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تۇرۇشلۇق پەۋقۇلئاددە دىپلوماتىيە خادىمى، ئامېرىكىدا ئوقۇغان ۋۇ زېشياڭنىڭ ئورنىغا جۇڭگونىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسىنىڭ خادىمى ھەم سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان، رۇس تىلىنى پىششىق بىلىدىغان ليۇ زېرۇڭنى شىنجاڭغا تېزرەك ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى.

10 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋالىيلىرىغا تېلېگرامما يوللاپ: «سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭ بىلەن چېگرىداش، بىز بىلەن مۇناسىۋىتى يېقىن بولغان ئىناق قوشنا دۆلەت، بۇ ھەقتە مەركەز ئېنىق يوليورۇق بەردى، جايلاردىكى ئەمەلدارلارنىڭ بۇ روھنى چوڭقۇر چۈشىنىپ، جايلاردىكى كونسۇلخانا خادىملىرى ۋە بارلىق مۇھاجىرلارغا ئالاھىدە ئەدەپلىك مۇئامىلە قىلىپ، ئىشتا ھەمكارلىشىپ، يېقىن، ئىناق قوشنىدارچىلىق ئورنىتىش ئارقىلىق دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتىگە ئەھمىيەت بېرىشنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى.

10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى زاپاس 7 - شىنىڭ 21 - تۈەنى ماناستىن جىڭغا يېتىپ بېرىپ، داخېيەنزە ① ۋە ئاچالغا ئورۇنلاشتى.

10 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى گومىنداڭنىڭ كۈنەس مەمۇرىي رايون باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لوجىخۇي نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ نىلقا ناھىيە بازىرىنى ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ھەربىي - مەمۇرىي خادىملارنى ئېلىپ ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ، قارا شەھەرگە قېچىپ كەتتى. مىڭبېشى جايىربېك بەشتۈپە (ھازىرقى كۈنەس ناھىيە بازىرى) دە قوماندانلىق شتابى تەشكىللەپ، ھاكىمىيەتنى ئۆتكۈزۈۋالدى.

---

① داخېيەنزە: شىنجاڭنىڭ جىڭ ناھىيىسى تەۋەسىگە جايلاشقان، ئەينى چاغدا گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ئىلىغا ياردەم بېرىدىغان ئالدىنقى سەپ ئىدى.

10 - ئاينىڭ ئاخىرى «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى» غۇلجىدا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش شارائىتى پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپنى ياردەم سوراش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئەۋەتتى.

10 - ئاي «ئالتاي ئىنقىلابى ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى» چىڭگىل ناھىيىسى بۇلغۇن ئۆزەندە قۇرۇلدى. ئوسمان ئىسلام ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى، دەلىلقان سۈگۈر بايوپ مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە ھەربىي باش قوماندان بولدى، لاتىپ مۇستاپا، رامازان بولىم، موللا ئىسلام ئىسمايىلوپ قاتارلىق 10 كىشى ھۆكۈمەت ئەزاسى بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئالتاي پارتىزانلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ 9 چوڭ ئەترەت قىلىندى.

11 - ئاينىڭ 2 - كۈنى نىلقا پارتىزانلىرى گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ بىر يىلىك ئەسكىرىي كۈچ بىلەن قورشاپ ھۇجۇم قىلىشى ئارقىسىدا، نىلقا ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ ئۇلاستايغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى نىلقا پارتىزانلىرى جالىنغۇلدا ئۇلاستايغا ھۇجۇم قىلىشقا كەلگەن زاپاس 7 - شى 19 - تۇەن 2 - يىڭنىڭ بىر لىيەن ئەسكىرى بىلەن 8 سائەت كەسكىن ئېلىشتى، گومىنداڭ ئارمىيىسى ئېغىر چىقىم تارتىپ، پاتىزانلار تەرىپىدىن چېكىندۈرۈلدى. پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ رەھبىرى ئەكبەر ئېغىر يارىلىنىپ، 10 - كۈنى قۇربان بولدى.

11 - ئاينىڭ 4 - كۈنى «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى» سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ تەكلىپى بىلەن، غۇلجىدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ئاساسلىق ئەسكىرىي كۈچىنىڭ نىلقا ناھىيىسى ئەتراپىغا يۆتكەلگەنلىكى، شەھەرنى ساقلاۋاتقان 1500 دىن كۆپ-

رەك ھەربىي ـ ساقچىنىڭ ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى ، ھەرەمباغ① ، ئايرودروم ، لەڭشاڭ بۇتخانىسى② ، قوماندانلىق شتابى ، سانائەت شىركىتى قاتارلىق جايلاردا تارقاق تۇرۇۋاتقانلىقىدەك ئەھۋالدىن پايدىلىنىپ ، بىر تەرەپتىن شەھەر ئىچىدە ئاممىنى مەخپىي ھەرىكەتلەندۈرۈپ ، تەشكىللەپ ۋە قوراللاندۇرۇپ ، يەنە بىر تەرەپتىن ، نىلقا ناھىيىسىدىكى ئۇلاستايغا ئادەم ئەۋەتىپ ، نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ دەرھال غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىشىنى تەلەپ قىلىپ ، ئىچكى ـ تاشقى جەھەتتىن ماسلىشىپ ، غۇلجىنى بىر يولىلا ئالماقچى بولدى .

شۇ كۈنى ليۇبىڭدي ، گاۋپىلار جالىنغۇل ئۇرۇشىدا ئېغىر مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغانلىقتىن ، ئۈرۈمچىگە جىددىي تېلېگرامما يوللاپ ياردەم سورىدى . تېلېگراممىدا مۇنداق دېيىلگەن : « توپىلاڭچىلار » نىڭ كۈچى كۈندىن ـ كۈنگە كۈچىيىمەكتە . ئۇلارنىڭ 1500 دىن ئارتۇق ئادىمى ، 300 دىن ئارتۇق مىلتىقى بار ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاتلىق ئەسكەر . نىلقا ناھىيىسىگە بارغانلىكى ئاپتوموبىللارنىڭ قايتقاندا قاچىلاپ كېلىۋاتقىنى يارىدار ئەسكەرلەر ، غۇلجا ناھىيىسىدىكى پەنجىم ، جىلىليۈزىدە ، سۈيدۈڭ ناھىيىسىدىكى لوسىگۇڭدا مەخپىي تەشكىلاتلار پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ ، ئىلىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى خەنزۇ خىزمەتچىلەر ۋە خەنزۇ پۇقرالارمۇ غۇلجىغا قېچىپ كېلىۋاتىدۇ ، غۇلجا تەھدىت ئاستىدا قالدى ، شۇڭا قوشۇن ئەۋەتىپ ياردەم بېرىشىڭلارنى سورايمىز .

11 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى غۇلجىنىڭ كوچىلىرىدا « يوقالسۇن خەلقنى ئەزگەن ھۆكۈمەت » ، « مۇسۇلمانلار بىرلىشىپ خىتايلارنى ، شەرقىي شىمال-

---

① ھەرەمباغ : شىنجاڭ غۇلجا شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى كەڭرى ئېگىزلىك ، جەنۇبىي تەرىپىدىن شەھەر رايونى ، شىمالىي تەرىپىدىن ئايرودرومنى تىزگىنلەپ تۇرغىلى بولىدۇ ، ئەينى ۋاقىتتا ، گومىنداڭنىڭ غۇلجىدىكى ھاۋا ئارمىيە تەلىم ـ تەربىيە ئەترىتى تۇرغان جاي .

② لەڭشاڭ بۇتخانىسى : شىنجاڭ غۇلجا شەھىرى 9 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى ئېگىزلىك .

لىقلار ① نى شىنجاڭدىن قوغلاپ چىقىرايلى»، «ياشىسۇن ئىنقىلابنىڭ غەلىبىسى» دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇندىكى پىلاكات ۋە تەشۋىقات ۋەرەقىلىرى پەيدا بولدى. ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ھەربىي - ھۆكۈمەت دائىرىلىرىگە: «غۇلجىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈش ئالدىدا تۇرماقتا، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلانغان قورال - ياراغلار شەھەرگە كىرىپ بولدى» دەپ جىددىي تېلېگرامما يوللىدى.

شۇ كۈنى مازارغا ھۇجۇم قىلماقچى بولۇۋاتقان نىلقا پارتىزانلىرى «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى» نىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، شۇ ھامان ئەسلىدىكى پىلانىنى ئۆزگەرتتى، مازار تاغ ئېغىزىدا ئۇلاستايغا ھۇجۇم قىلىش ئېھتىمالى بولغان گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا توسۇپ زەربە بېرىش ئۈچۈن ئاز بىر قىسىم كۈچنى قالدۇرغاندىن سىرت، ئاساسلىق كۈچى بىلەن ئۈچ يولغا بۆلۈنۈپ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ تايانچى پونكىتلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، تاغ ئارىسىدىكى چىغىر يوللار ئارقىلىق ئۇدۇل غۇلجىغا قاراپ ئاتلاندى.

11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تاڭ سەھەردە نىلقا پارتىزانلىرى 2 - چوڭ ئەترىتى غۇلجا شەھەر ئەتراپىدىكى بەلگىلەنگەن جايغا يېتىپ باردى، ئەمما 1 -، 3 - چوڭ ئەترەت بەلگىلەنگەن جايغا ۋاقتىدا يېتىپ بارالمىغانلىقى ئۈچۈن، 2 - چوڭ ئەترەت غۇلجا 3 - رايوندىكى ساقچى ئىدارىسىگە يالغۇز ھۇجۇم قىلدى، بىراق گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ 128 - شىسىدىكى بىر يىلىك ئەسكەر ئۈچ ئايروپىلاننىڭ ھىمايىسى ئاستىدا قارشىلىق كۆرسەتتى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەترەت نائىلاج تۇرپانيۈزىگە چېكىنىپ 1 -، 3 -

---

① شەرقىي شىماللىقلار: «18 - سېنتەبىر» ۋەقەسىدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا چېكىنگەن شەرقىي شىمالدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى پىدائىي ئەسكەرلەرنى كۆرسىتىدۇ، ئۇلار 1933 -، 1934 - يىللىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى سىبىرىيە ئارقىلىق تۈركۈملەپ شىنجاڭغا كېلىپ ئىلى، تارباغاتاي، ئۈرۈمچى قاتارلىق جايلارغا ئورۇنلاشقان.

چوڭ ئەترەت بىلەن ئۇچرىشىپ، شۇ كۈنى كەچتە ئۈچ دەرۋازىغا يېتىپ كېلىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى.

شۇ كۈنى فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن پارتىزانلارنى باشلاپ لوسىگوۋنىڭ رايونلۇق پەيچوسوغا تويۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. رايون باشلىقى، پەيچوسونىڭ باشلىقى ۋە ساقچىلار بولۇپ نەچچە ئون ئادەمنى ئېتىپ تاشلاپ، 53 تال مىلتىق غەنىيمەت ئېلىپ، لوسىگوۋنىڭ رايونىنى ئىشغال قىلدى. بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، پارتىزانلار ئەترىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي، ناھايىتى تېزلا نەچچە يۈز ئادەمگە يەتتى. بۇنىڭ بىلەن، موگۇتنوپ① ، لېسكىن قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى لوسىگوۋنىڭ پارتىزانلار ئەترىتى تەشكىللەندى.

شۇ كۈنى ئابدۇكېرىم ئاببासوپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئوفىتسېرى پېتىر رومانوۋىچ ئالېكساندۇروپ ② بىلەن بىرلىكتە بىر قوراللىق قوشۇننى باشلاپ يوشۇرۇن ھالدا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قورغاس ئارقىلىق غۇلجىغا كىرىپ، «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى» بىلەن بىرلىكتە ھەربىي ئىشلار قوماندانلىق شتابى قۇردى. ئالېكساندۇروپ ئۇنىڭغا مەسئۇل بولدى.

---

① موگۇتنوپ: 1899 - يىلى تۇغۇلغان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، لوسىگوۋنىڭ پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى بولۇپ ئىلگىرى - كېيىن قورغاس ناھىيە بازىرى، سۇيدۇڭ ناھىيە بازىرىنى ئېلىش جەڭلىرىگە قوماندانلىق قىلغان، مىللىي ئارمىيەدە تۇەنجاڭ، لۈيجاڭ قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، غۇلجا شەھىرىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن.

② پېتىر رومانوۋىچ ئالېكساندۇروپ: سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. 1944 - يىل 11 - ئاينىڭ باشلىرىدا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىلغا كېلىپ، غۇلجا شەھىرىگە ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قوماندانلىق قىلغان، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت پارتىزانلىرىنىڭ باش قوماندانى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1945 - يىل 1 - ئايدا دۆلىتىگە قايتقان.

ئۇنىڭ ئەزالىرى رەھىمجان سابىر ھاجى، ئابدۇكېرىم ئاббاسوپ، ۋ . ماژاروپ① ، قاسىمجان قەمبىرى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپتى. ھەربىي قوماندانلىق شتابى 11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى (سوۋېت ئۆكتەبىر ئىنقىلابىغا 27 يىل تولغان كۈنى) شەھەر بويىچە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى، نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىشىغا ماسلىشىشنى قارار قىلدى.

11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن 10 ـ كۈنىگىچە 7 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە، نىلقا پارتىزانلىرى غۇلجىغا ھۇجۇم باشلىدى، شەھەر ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسى بۇنىڭغا تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ قوشۇلدى. نەچچە كۈن كەسكىن جەڭ قىلىش داۋامىدا، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ئالتە شوئار مەھەللىسى، كۆك كۆۋرۈك، سايبويى قاتارلىق جايلارنى ئىشغال قىلدى ھەمدە سايبويى چوڭ كۆۋرۈكنى تىزگىنلەپ، قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ بىناسىنى ئىگىلىدى، ۋالىي مەھكىمىسىنى ۋە ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى، سانائەت شىركىتى قاتارلىق جايلارغا بارىدىغان مۇھىم يول ئېغىزلىرىنى ئوت كۈچى ئارقىلىق قامال قىلدى، ليۇبىگدېنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. ساۋرىلىڭ بىر تەرەپتىن 19 ـ تۈەنىنىڭ 1 ـ يىڭىغا ۋالىي مەھكىمىسى، ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى، سانائەت شىركىتى قاتارلىق جايلارنى قەتئىي ساقلاش توغرىسىدا جىددىي بۇيرۇق چۈشۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن، نىلقا ناھىيىسىدە تۇرۇپ قالغان 19 ـ تۈەنىنىڭ 2 ـ يىڭىنى دەرھال ياردەمگە يۆتكىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جىڭ ۋە ئاچالدا تۇرۇشلۇق 21 ـ تۈەنگە غۇلجىغا ياردەم بېرىش ھەققىدە جىددىي تېلېگراما

---

① ۋ . ماژاروپ: 1887 ـ يىلى تۇغۇلغان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن شىنجاڭغا كەلگەن، شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ سەنمۇ جاڭى بولغان؛ 1951 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن.

بەردى .

11 - ئاينىڭ 9 - كۈنى   جۇشاۋلياڭ ، ۋۇجۇگشىنلار مۇنۇۋلارنى قارار قىلدى : (1) زاپاس 7 - شىنىڭ شىجاگى لى يۇشياگنى ھەربىي ئىشلارغا رىياسەتچىلىك قىلىشقا غۇلجىغا ئەۋەتىش . (2) دېڭ شياگخەينى جارچىسلاۋچىلىق قىلىشقا يەنە غۇلجىغا ئەۋەتىش . (3) زوشۇ پىگنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مەمۇرىي تەپتىش ۋالىيلىقىغا تەيىنلەش ، ئۇ دېڭ شياگخەي بىلەن بىللە يولغا چىقىش . (4) سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دىپلوماتىيە ئىشلىرىنى بېجىرىشكە ياردەملىشىش ئۈچۈن ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ شىنجاگدا تۇرۇشلۇق ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىملىرى مەھكىمىسىگە خادىملارنى لى يۇشياڭ ، دېڭ شياگخەي ، زوشۇپىگلار ماگدىغان 10 - كۈندىكى ئايروپىلاندىن قالدۇرماي غۇلجىغا ئەۋەتىشنى بۇيرۇش .

شۇ كۈنى   زاپاس 7 - شى 21 - تۇەنىنىڭ تۇەنجاگى جياڭ شۇەنچۇەن باشلىغان ياردەمچى قىسىم بۇيرۇققا بىنائەن ئاچالدىن غۇلجىغا يېتىپ كېلىپ ، شۇ كۈنى كەچتە پارتىزانلار بىلەن توقۇنۇشتى . زاپاس 7 - شى 19 - تۇەنىنىڭ 2 - يىگى نىلقا ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ غۇلجىغا ياردەمگە ماگدى . كېيىن ھەرەمباغ ئەتراپىدا پارتىزانلار تەرىپىدىن توسۇلۇپ قېلىپ ، شەھەرگە كىرەلمىدى .

شۇ كۈنى   لوسگۇڭ پارتىزانلىرى كەگسايىنى قامال قىلىپ ، ئۈرۈمچى-ئىلى تاشيولىنى ئۈزۈۋەتتى .

شۇ كۈنى   كەچتە ساۋرىلىڭ جۇشاۋلياگغا « غۇلجا ۋەقەسى » نى تېلېگراما ئارقىلىق مەلۇم قىلدى ھەمدە تۆۋەندىكىچە ھەل قىلىش چارىسىنى

ئوتتۇرىغا قويدى: (1) قىسىملارنىڭ كۈچىنى ئۈزلۈكسىز كۆپەيتىپ، دۆلەت كۈچىنىڭ يېتىشچە ئۇرۇشۇش، نامدا «باندىتلارنى تازىلاش» دەپ، ئەمەلىيەتتە خەلقئارا ئۇرۇش قىلىش؛ (2) دىپلوماتىيە ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ، مۇرەسسە قىلىش، ئۇلارنىڭ دوستانە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىش، لېكىن سوۋېت روسىيىسىنىڭ قوشۇن كىرگۈزۈشگە يول قويماسلىق؛ (3) شەھەر رايونىدىكى «باندىتلار» نىڭ ھەممىسى رۇس (ئۇيغۇر) لار بىلەن تاتارلار، ئۇلار كونسۇلخانىنى بازى قىلغان، ئېرىشكەن قورال-ياراقلارنىڭ ھەممىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياسالغان. شۇڭا، يۇقىرىقى (2) چارە مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولى.

11-ئاينىڭ 10-كۈنى جۇشاۋلياڭ غۇلجا ۋەزىيىتىدە جىددىي ئۆزگىرىش بولۇپ، ئايروپىلاننىڭ ئۇچۇش، قونۇشىغا ئىشەنچ قىلالمىغانلىقتىن، لى يۈشياڭ، دېڭ شياڭخەي، زوشۇپىڭلارنى غۇلجىغا ئەۋەتىش پىلانىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە يېڭىباشتىن مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) لى يۈشياڭنىڭ قارمىقىدىكى بىر يىڭنى غۇلجىغا ياردەم بېرىشكە يۆتكەش، ھەمدە داخېيەنزىدە تۇرۇشلۇق 21-تۇەنگە تېلېگرامما بېرىپ، بىر يىڭ ئەسكەرنى تەلكە ئېغىزىغا ئەۋەتىپ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارىدىغان تاشيول قاتنىشىنى ئىمكانىقەدەر ساقلاپ قېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىش. (2) ئىلى ۋىلايىتى بويىچە ھەربىي ھالەت يۈرگۈزۈشنى جاكارلاش، ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىملىرى مەھكىمىسى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا نوتا تاپشۇرۇپ، ئۇلارغا كۈتۈلمىگەن ئەھۋال يۈز بېرىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، غۇلجا ئەتراپىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇھاجىرلىرىنى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىش ئارقىلىق كونسۇلخانىغا يىغىش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىش. (3) دۆربىلجىندىن بىر پىيادە ئەسكەرلەر يىڭنى شىخوغا يۆت-

كەش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە قوبۇقساردا تۇرۇشلۇق ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇۋەنىنى دۆربىلجىنغا يۆتكەش.

11 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 12 - كۈنىگىچە 10 - كۈنى تاڭ سەھەردە نىلقا پارتىزانلىرى شەھەر ئىچىدىكى ھەربىي قوماندانلىق شتابى بىلەن بىرلىكتە غۇلجا شەھىرىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغىدى. پارتىزانلار ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ، گومىنداڭ ھەربىي قوماندانلىق شتابى، ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى ۋە سانائەت شىركىتىگە نۇقتىلىق ھۇجۇم قىلدى. سېيىت باشلىغان پارتىزانلار ئاممىنىڭ ماسلىشىشى ئارقىسىدا ئىككى سائەت كەسكىن جەڭ قىلىپ، گومىنداڭنىڭ ھەربىي قوماندانلىق شتابىنى ئالدى. سېيىت ئېغىر يارىلانغانلىقتىن، پارتىزانلار ماناپقان قاتارلىقلارنىڭ باشچىلىقىدا يەنە 12 - كۈنىگىچە كەسكىن جەڭ قىلىپ، غۇلجا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت، ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسى ۋە ۋالىي مەھكىمىسىنى ئىشغال قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، غېنى باشلىغان يەنە بىر يولدىكى پارتىزانلار ئاممىنىڭ ماسلىشىشى ئارقىسىدا كەسكىن جەڭ قىلىپ 21 - كۈنى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسى ۋە سانائەت شىركىتىنى ئالدى، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ بىر يىلڭ ئەسكىرىنى يوقاتتى. ئىككىنچى ئىسكىلاتنى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ ئارمىيىسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان 400 نەچچە ئەسكەر قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەقىقەتكە قايتتى. شۇنىڭ بىلەن غۇلجىنىڭ بارلىق شەھەر رايونىنى پارتىزانلار ئىگىلىدى.

ساۋرىلىڭ قالدۇق قىسىملار، ئوفىتسېر - ئەسكەرلەرنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى، نىلقا ناھىيىسىدىن قايتۇرۇپ كېلىنگەن ياردەمچى قىسىملار، شۇنىڭدەك جايلاردىن قېچىپ كەلگەن ئەمەلدارلار، خەنزۇ ئاممىسى بولۇپ 8000 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ شەھەر ئەتراپىدىكى ئايرودروم ۋە ھەرەمباغ، لەڭشاڭ بۆتخانىسى جايلاشقان ئىككى ئېگىزلىككە چېكىنىپ، قات-

تىق مۇداپىئە كۆرۈپ ياردەم كۈتۈپ ياتتى. پەقەت گاۋۋېيلا ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىگە قاماپ قويۇلغان بىر قىسىم ھەر مىللەت ئاممىسىنى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئاتقۇزۇۋەتكەندىن كېيىن، ئاز ساندىكى ئادەمنى باشلاپ ئىلى دەرياسىدىن ئۆتۈپ چاپچال ناھىيىسىگە قېچىپ كەتتى.

11 - ئاينىڭ باشلىرى ئابدۇرېھىم، باۋۇدۇن قاتارلىق كىشىلەر سۈيدۇڭ ناھىيىسىنىڭ لەڭگەر ئەتراپىدا مەخپىي پائالىيەت ئېلىپ باردى. ھەمدە لوسىگۇڭ پارتىزانلىرى بىلەن ئالاقىلەشتى. غۇلجا تەرەپ دەررۇ مۇخپۇل تۆرە باشچىلىقىدىكى 20 نەپەر ئادەمنى بۇ يەرگە ئەۋەتىپ، سۈيدۇڭ پارتىزانلار ئەترىتىنى قۇردى.

11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن، جۇشاۋلياڭ بىلەن بىرلىكتە جياڭ جيېشىغا تېلېگراما يوللىدى. تېلېگراممىدا: ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دىپلوماتىك مۇناسىۋەتنى ئۈزۈل - كېسىل تەڭشەشنىڭ ئامالىنى قىلمىساق، ئىلى ۋەقەسىدەك ۋەقەلەر كەينى - كەينىدىن چىقىپ تۇرىدۇ - دە، شىنجاڭنىڭ كەلگۈسى ۋەزىيىتى كۈندىن - كۈنگە ئوساللىشىپ كېتىدۇ، دېيىلدى. ئۇلار مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى دۆلەت چېگرىسىنىڭ بۇرۇنقىدەك مۇقىم بولۇشى توغرىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە دەپ قويۇشنى ۋاشىنگتون تەرەپكە ھاۋالە قىلىشنى تەكلىپ قىلدى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسى بىلەن ھەققىي يوسۇندا كېڭەشىشكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن ئادەتتە يېقىن بولۇپ كېلىۋاتقان خادىملارنى تېزرەك شىنجاڭغا ئەۋەتىشنى ئۆتۈندى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەربىي، ئىقتىساد جەھەتلەردىن شىنجاڭنىڭ كۈچىنى تولۇقلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى «غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى» ئۇ ق ق

(ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز) كۆلۈبىدا يىغىن ئېچىپ «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»① ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» دېيىلدى) قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى، دۆلەت بايرىقىنىڭ تېگى يېشىل، ئوتتۇرىسى سېرىق ھىلال ئاي ۋە يۇلتۇزلۇق بولىدىغانلىقىنى بېكىتتى. يىغىندا ئېلىخان تۆرە، ھاكىمبەگ خوجا، ئابدۇرۇپ مەخسۇم②، رەھىمجان سابىرھاجى، مۇھەممەتجان مەخسۇم، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، خەبىپ يونىچ③، ئەنۋەر مۇسابايوپ④، پاۋىل پاپۇلوۋىچ موسكالىيوپ⑤، ئوبۇلخەيرى

---

① شەرقىي تۈركىستان: 19 - ئەسىردە جاھانگىرلار ئوتتۇرا ئاسىياغا مۇستەملىكىچىلىك، تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتىنى يۈرگۈزگەندە، ئاتالغۇ ۋە جۇغراپىيىلىك ئۇقۇم جەھەتتىن زەرەپشان دەرياسىنىڭ شەرقىدىكى جايلارنى، يەنى ئاساسلىقى شىنجاڭ رايونىنى «شەرقىي تۈركىستان» دەپ ئاتىغان. كېيىن چەت ئەل تاجاۋۇزچى كۈچلىرى بىلەن شىنجاڭدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەر ئىزچىل تۈردە بۇ ئاتالغۇدىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭدا جۇڭگونىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارغان.

② ئابدۇرۇپ مەخسۇم (1914—): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، ئىلىدىكى ئاتاغلىق دىنىي زات ئىبراھىمنىڭ ئوغلى. دىن ۋە سودىگەرچىلىكنى كەسىپ قىلغان، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1963 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن، ھازىر ئالما - ئاتادا.

③ خەبىپ يونىچ (1906—1945): شىنجاڭ غۇلجىدىن، تاتار، زىيالىي. شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئورگان گېزىتخانىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1945 - يىل 3 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

④ ئەنۋەر مۇسابايوپ (1917—): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. شىنجاڭدىكى باي سودىگەر مۇسابايوپ جەمەتىدىن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن. ھازىر تاشكەنتتە.

⑤ پاۋىل پاپولوۋىچ موسكالىيوپ: سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن.

تۆرە ، پۆجە① ، جانى يولداش② ، سالىجانباي باباجان ، ئابدۇلموتەلى خەلپەت③ ، پېتىر رومانوۋىچ ئالېكساندۇروپ ، غېنى قاتارلىق 16 كىشىدىن تەركىب تاپقان «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى . ئېلىخان تۆرە رەئىسلىككە ، ھاكىمبەگ خوجا مۇئاۋىن رەئىسلىككە ، ئابدۇروپ مەخسۇم باش كاتىپلىققا كۆرسىتىلدى . يىغىندا «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» قارمىقىدىكى ئاپپاراتلارنى قۇرۇش ، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئورگان گېزىتىنى چىقىرىشقا تۇتۇش قىلىش ، ھەربىي قوماندانلىق شتابىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پارتىزانلىرى باش قوماندانلىق شتابى قىلىپ ئۆزگەرتىش ، ئالېكساندۇروپ باش قوماندانلىقنى ئۈستىگە ئېلىپ ، جايلاردا ئۇرۇش قىلىۋاتقان بارلىق قوراللىق كۈچلەرگە بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىش قارار قىلىندى .

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 1 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللىندى . قارارنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى مۇنداق : (1) سابىق جۇڭگو ھۆكۈ-

---

① پۆجە (1911—1949) : شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن ، موڭغۇل . يۇقىرى قاتلام دىنىي زات . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى ، ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ، ئىلى ۋىلايەتلىك موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1949 - يىلى غۇلجىدا ۋاپات بولغان .

② جانى يولداش (1908—1971) : روسىيىدىكى يەركەنتتە تۇغۇلغان ، ئۇيغۇر . 1921 - يىلى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى ، رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى بولغان . 1971 - يىل 12 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان .

③ ئابدۇلموتەلى خەلپەت (1869—1960) : شىنجاڭ قورغاس ناھىيىسىدىن ، ئۇيغۇر ، دىنىي زات ، ئەينى چاغدا شىنجاڭدىكى ئىسلام دىنى ساھەسىدە تەسىرى ناھايىتى زور ، ئورنى ناھايىتى يۇقىرى ئىدى . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى ، قوشۇمچە دىنىي ئازارەتنىڭ نازىرى بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى ، شىنجاڭ ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1960 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن غۇلجىدا ۋاپات بولغان .

مىتىنىڭ ماددىي - ئەشيا، مال - مۈلۈكلىرىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ تەستىقسىز ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلماسلىق. (2) جايلاردىكى پارتىزانلارنىڭ كېيىم - كېچەكلىرىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈپ، باش قوماندانلىق شتابىنىڭ مەسئۇللىقىدا تارقىتىش. (3) خەبىب يونىچ مائارىپ نازارىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (4) ئەنۋەر مۇسابايوپ مالىيە نازارىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (5) ئوبۇلخەيرى تۆرە چارۋىچىلىق ئىدارىسى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (6) سالىجانباي باباجان دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق - چارۋىچىلىق - سۇچىلىق ئىدارىسى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (7) ئابدۇلموتەلى خەلپەت دىنىي ساھەدىكى مۆتىۋەر زاتلاردىن تەركىب تاپقان دىنىي نازارەت قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (8) مۇھەممەتجان مەخسۇم ئالىي سوت مەھكىمىسى قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشكە مەسئۇل بولۇش. (9) نەقلىيات بېجى، ئۆي - ئىمارەت بېجى، سودا بېجى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى بېجىنى يېڭى چارە بويىچە ئېلىش. باشقىلاردىن ئېلىنىدىغان باجنى ۋاقتىنچە سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ باج ئېلىش چارىسى بويىچە ئېلىپ تۇرۇش. (10) سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتى مۇسادىرە قىلغان خۇسۇسىي ئۆي - ھۆيلىلار ۋە سودىگەرلەرنىڭ ماللىرىنى ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىش.

11 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن 15 - كۈنىگىچە 12 - كۈنى لوسىگوڭ پارتىزانلىرىنىڭ فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن باشلىغان بىر قوراللىق ئەترىتى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يېڭى ئەرتەي، تەلكە داۋىنى، كەڭساي تاغ ئېغىزى قاتارلىق جايلارنى ئىگىلىدى. گومىنداڭنىڭ قوشۇنلىرى 13 - كۈنى كەڭساي تاغ ئېغىزىنى قايتۇرۇۋالدى. 14 - كۈنى يەنە تەلكە داۋىنىنى قايتۇرۇۋالدى. لېسكىن قىسمى يېڭى ئەرتەيگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. 15 - كۈنى، گومىنداڭ قوشۇنلىرى يېڭى ئەرتەيگە ھۇجۇم قىلىپ، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى، بىر بىرونىۋىكى پاچاقلاپ تاشلىنىپ، كەڭساي تاغ ئېغىزىغا

چېكندى .

11 - ئاينڭ 13 - كۈنى ۋۇجۇڭشن گاۋبويۇنى ئالتاينڭ ۋاليلقغا تەينلدى ، ئۇنڭغا ئۆلكلك ساقچى باشقارمسنڭ مۇئاۋن باشلقى ساۋ تيەنجۇ بلەن ئالتايغا بېرپ ، ئالتاي پارتزانلرنى « دالالەت » قلشقا بۇيرۇق قلدى .

شۇ كۈنى ساۋرلڭ جۇشاۋلياڭغا تېلېگراما يوللاپ ، غۇلجا شەھەر رايونننڭ قولدن كەتكەنلكنى ، قسملارنڭ چېكنپ غۇلجا شەھرنڭ شمالي تەرپدكى ھەرەمباغ ، لەڭبشاڭ بۇتخانسى ، ئايرودرومنى ساقلاۋاتقانلقنى مەلۇم قلدى . دەرھال ھاۋا ئارقلق ئاشلق ، ئوق - دورا ، تېببي دورا يەتكۈزۈپ بېرشنى ھەمدە ئەمەلدار ۋە ياردەمچى قسم ئەۋەتشنى تەلەپ قلدى .

11 - ئاينڭ 14 - كۈنى « ۋاقتلق ھۆكۈمەت » تەلئەت مۇسابايوپ① ، گۇاڭ لۇ ، ليۇبڭيلارنى گومنداڭنڭ ھەربي ، مەمۇري خادملرنى تەسلم بولۇشقا دەۋەت قلش ئۈچۈن توققۇزتارا ناھيسگە ئەۋەتتى .

شۇ كۈنى جياڭ جېيشى ۋۇجۇڭشنغا تېلېگراما ئەۋەتپ ليۇزېرۇڭنى تاشقى ئشلار منسترلكنڭ شنجاڭدا تۇرۇشلۇق ئالاھدە دپلوماتيە خادمى قلپ تەينلەشكە قوشۇلدىغانلقنى بلدۈردى .

شۇ كۈنى گومنداڭ 29 - جتۇەنجۇننڭ باش قوماندانى ، قوشۇمچە يېڭى 2 - جۇننڭ جۇنجاڭى لى تيېجۇن قومۇلدن ئايروپلان بلەن

---

① تەلئەت مۇسابايوپ (1918—) : شنجاڭ غۇلجىدن ، ئۇيغۇر ، شنجاڭدكى باي سودگەر مۇسابايوپ جەمەتنڭ غوجسى . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندن كېين تۈركيگە كۆچۈپ كەتكەن .

ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، ئىلىدىكى «توپىلاڭچىلارنى تازىلاش» ئىشىغا رىياسەتچىلىك قىلماقچى بولدى.

شۇ كۈنى جۇشاۋلياڭ ئۈرۈمچىدە جىددىي ھەربىي ئىشلار يىغىنى ئېچىپ، بەش يولغا بۆلۈنۈپ غۇلجىغا ياردەم بېرىپ، غۇلجا شەھىرىنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى ئۈچ تايانچ بازىغا بېكىنىۋالغان گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ غۇلجىنى قايتۇرۇۋېلىشىغا ماسلىشىشنى قارار قىلدى، ئۇنىڭ پىلانى مۇنداق ئىدى: بىرىنچى يول: يېڭى 45 - شىدىكى تۇەنجاڭ خۇۋېنسى قىسمىنى باشلاپ ئۈرۈمچى - ئىلى تاشيولىنى بويلاپ، كەڭساي تاغ ئېغىزىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ سۈيدۈڭگە كىرىپ، سۈيدۈڭدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى بىلەن بىرلىكتە غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش. ئىككىنچى يول: كۆچەيتىلگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى ئاچال داۋىنىدا مۇداپىئەدە تۇرۇۋاتقان قىسىملار بىلەن بىرلىكتە غۇلجىغا شىمال تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىش. ئۈچىنچى يول: كۆچەيتىلگەن ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنى قارا شەھەردىن يولغا چىقىپ، نارات داۋىنى ① دىن ئۆتۈپ، غەربىي جەنۇبقا يۈرۈش قىلىپ، توققۇزتارا ئارقىلىق غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش. تۆتىنچى يول: كۆچەيتىلگەن بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى ئاقسۇدىن يولغا چىقىپ مۇزات داۋىنىدىن ئۆتۈپ موڭغۇلكۈرەگە كىرىپ، جەنۇب تەرەپتىن غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش. بەشىنچى يول: كۆچەيتىلگەن بىر يىڭ ئارىشاڭدىن يولغا چىقىپ ئاقسۇ داۋىنىدىن ئېشىپ داشىگۇغا بېرىپ، قورغاس ناھىيە بازىرى (ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 62 - تۇەنىنىڭ شتابى) دا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، غەربىي شىمال تەرەپتىن غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىش.

11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى جۇ شاۋلياڭ زاپاس 7 - شىنىڭ شىجاڭى

---

① نارات داۋىنى: تەڭرى تېغىنىڭ ئېغىزى، شىنجاڭنىڭ كۈنەس ناھىيىسىدە، ئىلىدىن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قارا شەھەرگە بارىدىغان مۇھىم يول.

لى يۈشياڭغا زاپاس 7 - شى شتابى بىلەن بىۋاستە قاراشلىق ئەترەتنى ھەمدە يېڭى 45 - شى 3 - تۈەنى (بىر يىڭ كەم)نى باشلاپ ، جەڭ ماشىنىلىرى كالونى ۋە ئۆدۆل ئېتىلىدىغان ئىككى زەمبىرەك بىلەن ئۈرۈمچىدىن ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ ئاۋال جىڭغا بېرىپ ، ئاندىن ئىككى ئەترەتكە بۆلۈنۈپ پىيادە داخىيەنزە ، ئاچالدىن ئۆتۈپ غۇلجىغا ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى .

11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئىسھاقبېك مونونوپ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقلىق ئوفىتسېر ئالېكساندىر (تەخەللۇسى ئىسكەندەر) ، ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ ① قاتارلىقلار تاتار ، قىرغىز ، قازاقلارنى ئاساس قىلغان بىر يىڭ ئاتلىق ئەسكەرنى باشلاپ ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن غۇلجىغا كېلىپ ، ھەرەمباغقا قورشاپ ھۇجۇم قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشتى .

شۇ كۈنى 8 - ئۇرۇش رايونى قوماندانلىق شتابى ئۆز قارمىقىدىكى ھاۋا ئارمىيىسى باش پونكىتىغا جىڭدا ئايرودروم ياساپ ، قۇرۇقلۇقتىكى قىسىملارنىڭ ئىلىغا ياردەم بېرىپ ئۇرۇش قىلىش ھەرىكىتىگە ماسلىشىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى .

11 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىن 18 - كۈنىگىچە 16 - كۈنى ، گومىنداڭنىڭ موڭغۇلكۈرەدىكى ھەربىي - مەمۇرىي خادىملىرى ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ

---

① ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ : رۇس ، چار روسىيە ئارمىيىسىنىڭ ئوفىتسېرى . روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى مەزگىلىدە شىنجاڭغا كەلگەن . 1938 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلگەن . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، بۇيرۇققا بىنائەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىلىغا كەلگەن ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ، ھەرەمباغ ، شىخو ئۇرۇشلىرىغا قوماندانلىق قىلغان . ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1946 - يىلى 6 - ئايدا بۇيرۇق بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتقان . 60 - يىللاردا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان .

جەنۇبقا قاچتى ، سابىق ئويرات موڭغۇل گازارمىسىنىڭ باش غوجدارى ئوشۇر بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ ، بىر تەرەپتىن ، ئالاقە باغلاش ئۈچۈن غۇلجىغا ئادەم ئەۋەتتى ، يەنە بىر تەرەپتىن ، نەچچە يۈز كىشىلىك قۇراللىق كۈچ تەشكىللىدى ، 18 - كۈنى شوتا ئەتراپىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ زەربە بېرىپ ، موڭغۇلكۈرە ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قاتارلىق كىشىلەرنى ئېتىپ ئۆلتۈردى ، 10 نەچچە كىشى قېچىپ كەتكەندىن باشقا ، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى تەسلىم بولدى . ئىستىخىيىلىك ھالدا تەشكىللەنگەن بۇ قوراللىق كۈچ غەلىبە قىلغاندىن كېيىن ، موڭغۇلكۈرە پارتىزانلار ئەترىتى بولۇپ قۇرۇلدى ، ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ مۇزات داۋىنىدا تۇرۇشلۇق ئىككى يېڭ ئەسكىرىنىڭ ئۈچ قېتىم موڭغۇلكۈرەگە قىلغان ھۇجۇمىنى تارمار قىلىپ ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىن موڭغۇلكۈرە ئارقىلىق غۇلجىغا ياردەم بېرىدىغان يولىنى ئۈزۈپ تاشلىدى .

11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » نىڭ ئورگان گېزىتى « ئازاد شەرقىي تۈركىستان » گېزىتى ئىدارىسى قۇرۇلدى . خەبىپ يونىچ گېزىتخانىغا باشلىق بولدى . شۇ كۈنى مەزكۇر گېزىتنىڭ ئۇيغۇرچە ، قازاقچە ، رۇسچە ، خەنزۇچە (خەنزۇچە گېزىتنىڭ نامى « ئەركىن شەرقىي تۈركىستان گېزىتى » دەپ ئاتالدى) تۆت خىل نەشرى غۇلجىدا رەسمىي نەشر قىلىندى .

شۇ كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت 71 - سانلىق ھەيئەت ئەزالار يىغىنى ئۆتكۈزۈپ ، جايلاردا پارتلىغان قوراللىق كۆرەشلەرگە ھەربىي - سىياسىي جەھەتتىن تەڭ قول سېلىش فاڭجېننى قوللىنىشنى ، قوراللىق باستۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا ، « جارچى - سىلاۋچىلىق ھەيئىتى » قۇرۇپ ، شەرقىي يول ، غەربىي يول ، ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ، قارا شەھەردىن ئىبارەت ئالتە چوڭ ئەترەت تەشكىللەپ ، ئۇلارنى جايلارغا بېرىپ « جارچى-

سىلاۋچىلىق» پائالىيىتى ئېلىپ بېرىشقا سېلىشنى قارار قىلدى. ئەينى ۋاقىتتا ئىلى ۋىلايىتىنىڭ كۆپ قىسمى ئازاد بولغانىدى، ئىلى ۋىلايەتلىك جارچى - سىلاۋچىلىق ئەترىتى پەقەت جىڭ، بورتالا، ئارىشاڭ ئەتراپىدىلا ھەرىكەت قىلالىدى.

11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ مائارىپ نازارىتى قۇرۇلدى، خەبىپ يونىچ نازىرلىققا، سەيپىدىن ئەزىزى ① مۇئاۋىن نازىرلىققا تەيىنلەندى.

11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئېلان چىقىرىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «جەمئىيەتتە بۇلاڭچىلىق، ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق، پىتنە - ئىغۋا تارقىتىش قاتارلىق ئەھۋاللار يۈز بېرىپ تۇرۇۋاتقانلىقتىن، ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت ھەر مىللەت مەشھۇر زاتلىرىدىن تەركىب تاپقان پەۋقۇلئاددە ھەربىي سوت قۇرۇشنى، ئۇنى خەلقنىڭ نورمال تۇرمۇشىغا خەۋپ يەتكۈزگەن بارلىق دېلولارنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىشقا ۋە يامان ئادەملەرنى جازالاشقا مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى».

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پارتىزانلار باش قوماندانلىق شى-

---

① سەيپىدىن ئەزىزى (1915—): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان، ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، چۆچەكتە گېزىت چىقارغان، 1943 - يىلى يازدا ئىلىغا كەلگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، نازىرى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

تابى ئېردەنىگە ① پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ غۇلجىدىن يولغا چىقىپ، چىڭسىخوزا ئارقىلىق بورتالا ناھىيىسىگە بېرىپ، گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تەشۋىقات پائالىيىتى ئېلىپ بېرىش ھەمدە شۇ يەردىكى خەلقنى پارتىزانلار ئەترىتىگە قوبۇل قىلىپ، پارتىزانلار قوشۇنىنى كېڭەيتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

11 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى فاتىخ مۇسلىموپ ئەۋەتكەن مەنسۇر لومىيوپ ② بىلەن كەرىم ھاجى ③ سۇيدۇڭ، چىڭسىخوزا، لوسىگۇڭ، مۇشۇ تەيزە قاتارلىق جايلاردىكى خۇيزۇلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان كەنتلەردە تەشۋىقات، سەپەرۋەرلىك ئېلىپ بېرىپ، تېزلىكتە 50 نەچچە كىشىلىك خۇيزۇ پارتىزانلار ئەترىتىنى تەشكىللىدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پارتىزانلار باش قو-

---

① ئېردەنى: (1920—): شىنجاڭ بورتالادىن، موڭغۇل. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىدە يىڭجاڭ، تۇەنجاڭ قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان ھەمدە بورتالا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا قويۇلغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، قارا شەھەرنىڭ ۋالىيسى، بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1961 - يىلى 5 - ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن.

② مەنسۇر لومىيوپ: (1912 -): شىنجاڭ قورغاس ناھىيىسىدىن، خۇيزۇ. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن، خۇيزۇ پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ مەسئۇلى بولغان. مىللىي ئارمىيىدە يىڭجاڭ، تۇەنجاڭ قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسى ئىلى شۆبىسىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلانغان. ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تارىخىي ماتېرىياللار سارىيىنىڭ مەسئۇل باشقۇرغۇچىسى.

③ كەرىم ھاجى (1885—1955): روسىيىدىكى يەركەنتتە تۇغۇلغان، خۇيزۇ. روسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن ئىلگىرى غۇلجىغا كۆچۈپ كېلىپ، سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن، خۇيزۇ ئاتلىق تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1955 - يىلى 10 - ئايدا غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

ماندانلىق شتابى لوسگۇڭدا شۆبە قوماندانلىق شتابى قۇرۇش ھەمدە غۇلجىدىن بىر پارتىزانلار چوڭ ئەترىتىنى ئەۋەتىپ، لوسگۇڭ پارتىزانلىرى ئەترىتى، سۇيدۇڭ پارتىزانلىرى ئەترىتى، خۇيزۇ پارتىزانلىرى ئەترىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، 4 چوڭ ئەترەت تەشكىللەش، ھەر بىر چوڭ ئەترەتتە 400چە ئادەم بولۇشنى قارار قىلدى. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى قورغاس ناھىيە بازىرى، سۇيدۇڭ ناھىيە بازىرى، كۈرە بازىرى قاتارلىق جايلارنى ساقلاپ ياتقان گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى پارچىلاپ يوقىتىش ئىدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» غۇلجا ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىپ، تېيىپ ئاخۇننى ھاكىملىققا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى موڭغۇلكۈرەنى پارتىزانلار تىزگىنلىگەنلىك خەۋىرى تېكەسكە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، شۇ جايدىكى چارۋىچىلار ئارقا-ئارقىدىن ئۆزلۈكىدىن ئاۋاز قوشتى، گومىنداڭنىڭ تېكەس ناھىيىسىدىكى ھاكىمى ساۋياڭسۇ ھەربىي، مەمۇرىي خادىملىرىنى باشلاپ تېكەس ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ توققۇزتارا ناھىيىسىگە قېچىپ كەتتى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» گومىنداڭنىڭ سومۇل ناھىيىسىدىكى ھەربىي، مەمۇرىي كۈچلىرىنىڭ چاپچال ناھىيە بازىرى (بۈگۈنكى ئايشىن سىرى بازىرى)نى يەنىلا بېسىپ ياتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، دەرھال ئالتە سومۇلدا چاپچال ناھىيىلىك ھاكىم مەھكىمىسى قۇرغانلىقىنى جاكارلاپ چاڭ دېشەننى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىلقا ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، فاتىخ

مۇسۇلمونى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

11 - ئاينىڭ 19 - ، 20 - كۈنلىرى 19 - كۈنى موگۇتنوپ لوسىگۇئىدىكى 400 پارتىزاننى باشلاپ قورغاس ناھىيە بازىرىنى مۇھاسىرىگە ئالدى. 20 - كۈنى تاڭ سەھەردە ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، 4 سائەت كەسكىن جەڭ قىلىپ، 300 كىشىلىك دۈشمەن قوشۇنىنى يوقاتتى. پارتىزانلار ناھىيە بازىرىنى ئالغاندىن كېيىن، 3 يولغا بۆلۈندى. بىر يولدىكى پارتىزانلار كەڭسايدىكى پارتىزانلارغا ياردەم بېرىشكە، بىر يولدىكى پارتىزانلار غۇلجىغا بېرىپ ئايرودرومغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قاتنىشىشقا، يەنە بىر يولدىكى پارتىزانلار موگۇتنوپنىڭ باشچىلىقىدا سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قاتنىشىشقا ئاتلاندى.

11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تېكەس ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، توقخۇجىنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى جۇشاۋلياڭ يېڭى 45 - شىنىڭ شىجاڭى شى يىخىڭغا تۇرپان ناھىيىسى (بۈگۈنكى تۇرپان شەھىرى)دە تۇرۇشلۇق 2 تۇەننى باشلاپ جىڭخا ئورۇنلىشىپ، غۇلجىغا ياردەم بېرىشكە تەييار تۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

شۇ كۈنى جۇشاۋلياڭ پارتىزانلارنىڭ قورغاس ناھىيە بازىرىنى ئالغانلىقى ۋە غۇلجا ئايرودرومغا كۆپ قېتىم ھۇجۇم قىلغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، گومىنداڭنىڭ غۇلجىنى ساقلاپ ياتقان قوشۇنلىرىغا بولغان قوماندانلىقنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، دۇدۇيفۇنى يەنە غۇلجىغا ئەۋەتىشنى قارار قىلدى. جۇشاۋلياڭ ئۇنىڭغا مۇھاسىرە ئى-

چىدە قالغان ھەربىي قىسىملارنى قايتىدىن تەشكىللەپ، ئايرودروم، لەڭشاڭ بۇتخانىسى، ھەرەمباغنى قەتئىي ساقلاش، يادەمچى قىسىم يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، كۈچنى بىرلەشتۈرۈپ غۇلجا شەھەر رايونىنى قايتۇرۇۋېلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى ھەمدە ھاۋادىن ھەربىي ئەشيالارنى داۋاملىق تاشلاپ بېرىشكە ۋەدە قىلدى. دۇدېفۇ شۇ كۈنى ئايروپىلان بىلەن، تەرەپ - تەرەپتىن مۇھاسىرىگە ئېلىنغان غۇلجا ئايرودرومغا يېتىپ كەلدى.

11 - ئاينىڭ 23 - كۈنى   دۇدېفۇ ئايرودرومدا ھەربىي ئىشلار يىغىنىنى چاقىرىپ، دۇدېفۇ قۇماندان، ساۋرىلىڭ مۇئاۋىن قوماندان بولغان بىرلەشمە قوماندانلىق شتابى تەشكىللەش، لىچى بىر يىڭ ئەسكەرنى باشلاپ غۇلجا ئايرودرومنى قاتتىق ساقلاش، پېڭ جۇنيى ئۈچ يىڭ ئەسكەرنى باشلاپ ھەرەمباغنى قەتئىي ساقلاش، جياڭ شۈەنچۈەن بىر يىڭ ۋە بىر لىيەن ئەسكەرنى باشلاپ لەڭشاڭ بۇتخانىسىنى قەتئىي ساقلاشنى قارار قىلدى.

11 - ئاينىڭ 24 - كۈنى   ئېلىخان تۆرە سوۋېت ئىتتىپاقى قازاقىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىگە خەت يېزىپ قورال - ياراق، ئوق - دورا ھەل قىلىشقا ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. خەتتە «〈ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت〉 ئۆزىنى خەلق ئىئانە قىلغان مال - مۈلۈك ۋە چارۋا ماللار بىلەن تېگىشىدۇ» دېيىلگەن.

11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى   جياڭ جېيشى ۋۇجۇڭشىن، جۇشاۋلياڭغا خەت يېزىپ، ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا تۆۋەندىكىچە يوليورۇق بەردى: (1) غۇلجا ئەتراپىدىكى ئەسكىرىي كۈچنى توپلاپ پائال ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، غۇلجا قاتارلىق جايلارنى قايتۇرۇۋېلىش، ئۇنىڭغا ئىلاج بولمىسا، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇش قىلىش تەدبىرىنى تۈزۈپ، غۇلجىدا كۈچنىڭ بېرىچە تىركىشىپ تۇرۇش، مۇبادا مەلۇم بىرەر دۆلەت ئوتتۇرىغا

چىقىپ ئارىلاشسىمۇ ئۇنىڭدىن ئەنسىرەش ھاجەتسىز. (2) غۇلجىغا ئەۋەتىلگەن قىسىملاردىن باشقا ئەسكىرىي كۈچلەر ئىلگىرى بېكىتىلگەن لايىھە بويىچە ئۈرۈمچىدىن يۇمېنىڭ شەرقىگە بارىدىغان چوڭ يولنىڭ مۇداپىئەسىنى چىڭىتىش ھەمدە جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭدىكى مۇھىم جايلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى كاپالەتلەندۈرۈپ، «باندىتلار»نىڭ باشقا جايلارغا يامراپ كېتىشىدىن ساقلىنىش. (3) روسىيە بىلەن بولغان دىپلوماتىيە ئىشلىرىنى شۇ جاينىڭ ئۆزىدە ئېلىپ بېرىش، ئەگەر ئاز - تولا ئۈمىد بولسىلا، ئىقتىسادىي ھەمكارلىق جەھەتتە مۇمكىن قەدەر ئۇلارغا يول قويۇپ، دۆلەتنىڭ زېمىن پۈتۈنلىكى ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنى قوغداش. (4) بارلىق سىياسىي ۋە ھەربىي ۋاسىتىلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىنى ئامال قىلىپ تۇتۇپ تۇرۇش. ئۈرۈمچىنىڭ ئەتراپىدا ئىستىھكام قۇرۇش، بولۇپمۇ ئىلگىرىكى ئايروپىلان رېمونت قىلىش زاۋۇتى ۋە ھەر قايسى ئايرودروملاردا دەرھال مۇداپىئە كۆرۈشكە تۇتۇش قىلىش.

11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى تەلئەت مۇسابايوپ، گۇاڭلۇ، لىيۇبىڭيى، گومىنداڭنىڭ توققۇزتارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى شىجۇن ۋە توققۇزتاراغا قېچىپ كەلگەن تېكەس ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ساۋياڭسۇ توققۇزتارا، تېكەس ناھىيىلىرىنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي خادىملىرىنى باشلاپ، ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ شەرققە قاراپ قاچتى.

11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» موڭغۇلكۈرە ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، سەيدۇللا مەخسۇمنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

11 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ۋىلادىمىر كوزلوپ باشچىلىقىدىكى ۋە ۋىلادىمىر ستېفانوۋىچ باشچىلىقىدىكى ئىككى مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكى (شەرتلىك بەلگىسى 1 - نومۇرلۇق ئۆي

ۋە 2 - نومۇرلۇق ئۆي)نى غۇلجىغا كېلىشكە تەكلىپ قىلدى .

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى گاۋ ۋېي بىلەن چاپچال ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى دۇڭ جيەنچيۇ گومىنداڭنىڭ چاپچال ناھىيىسىدىكى ھەربىي ، مەمۇرىي خادىملىرىنى باشلاپ ، ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ ، ئىلى دەرياسىدىن ئۆتۈپ سۇيدۇڭ ناھىيىسىنىڭ كورە بازىرىغا قېچىپ بېرىۋالدى .

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» كۈنەس ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ ، جايلىبېكنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى .

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى جۇ شاۋلياڭ خەلق رايىنى مۇقىملاشتۇرۇپ ، خەتەرلىك ۋەزىيەتتىن قۇتۇلۇش ، ئۈرۈمچىنى قوغداشقا كاپالەتلىك قىلىش مەقسىتىدە 29 - جىتۇەنجۈننىڭ ئەسكەرلىرىنى پۈتۈنلەي غەربكە يۆتكەشكە بۇيرۇق چۈشۈردى ، كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇش مۇنداق ئىدى : (1) يېڭى 2 - جۈن شتابىنى ئۈرۈمچىدىن غەربتىكى شىخوغا يۆتكەش ، 29 - جىتۇەنجۈننىڭ باش شتابىنى قۇمۇلدىن غەربتىكى ئۈرۈمچىگە يۆتكەش ، 42 - جۈن شتابىنى جيۇچۈەندىن غەربتىكى قۇمۇلغا يۆتكەش . (2) ۋۇۋېيدا تۇرۇشلۇق ۋاقىتلىق 56 - شىنىڭ 2 تۈەن ئەسكىرىنى شىنجاڭغا كىرىپ ئۈرۈمچىگە ياردەم بېرىشكە بۇيرۇش .

11 - ئاينىڭ 29 - كۈنى لى يۈشياڭ ئۆز قىسىملىرىنى باشلاپ جىڭغا كېلىپ ، كەڭسايدىن ئىلى دەريا ۋادىسىغا يۈرۈش قىلىپ ، غۇلجىغا ياردەم بېرىدىغان ھەربىي ئۇرۇش پىلانىنى تۈزدى .

ئىلىنىڭ ۋالىيسى زوشۇپىڭمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە جىڭغا كېلىپ ، ئۇ يەردە ئىلى ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىنى قۇرۇپ ، «جارچى - سىلاۋچىلىق» خىزمىتى ئېلىپ باردى .

11 - ئاينىڭ ئاخىرى   ئايرودرومنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ تۇرغان پارتىزانلار ئايرودرومنىڭ سىمسىز تېلېگراما ئىستانسىسىنى ئىگىلىدى ھەمدە مىنامىيوت بىلەن ئايرودرومنى توپقا تۇتتى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن گومىنداڭنىڭ ھەربىي ئايروپىلانلىرى قونالمايدىغان، ئۇچالمايدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن ھاۋا ئارقىلىق ماددىي ئەشيا توشۇشنى ھاۋا ئارقىلىق ماددىي ئەشيا تاشلاشقا ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن، پارتىزانلار مۇھاسىرە چەمبىرىكىنى بارغانسېرى تارايتىپ، ھاۋا بوشلۇقىنى ئوت كۈچى بىلەن قاتتىق قامال قىلغانلىقتىن، ھاۋادىن تاشلانغان ماددىي ئەشيالارنىڭ 80%—90%تى پارتىزانلارنىڭ قولىغا چۈشتى.

11 - ئاي   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئىچكى ئىشلار نازارىتى قۇرۇلدى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ نازىر بولدى.

شۇ ئاي   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» قورغاس ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، مۇھەممەت ھاجىنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

12- ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 15 - كۈنىگىچە   1 - كۈنى، لى يۈشياڭ ھۇجۇم بىلەن كەڭسايىنى ئىشغال قىلىپ، ئۈرۈمچى - ئىلى تاشيولىنى ئېچىپ غۇلجىغا ياردەم بېرىش ئۇرۇش پىلانىنى يولغا قويۇشقا باشلىدى. سايرامدىن ئەۋەتىلگەن قىسىملار يېڭى ئەرتەيگە ھۇجۇم قىلىشتا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. 3 - كۈنى لى يۈشياڭ زاپاس 7 - شىنىڭ مۇئاۋىن شىجاڭى خۇشىڭياڭ، يېڭى 45 - شى 3 - تۇەنىنىڭ تۇەنجاڭى خۇۋېنسىنى كەڭساي تاغ ئېغىزىدا ئالدىنقى سەپ قۇماندانلىق ئورنى قۇرۇشقا ئەۋەتتى. 4 - كۈنى لى يۈشياڭ ئۆزى كەڭساي تاغ ئېغىزىغا بېرىپ ئۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلدى. 6 - كۈنى يېڭى ئەرتەيگە قىلىنغان قايتا ھۇجۇمدا، ئىككى تەرەپ 4 كۈن

كەسكىن جەڭ قىلدى ، پارتىزانلار قەيسەرلىك بىلەن توساپ زەربە بەردى . 9 - كۈنى پىدائىيلار ئەترىتى 2 ئايروپىلاننىڭ ھىمايىسىدە يېڭى ئەرتەيگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ نەتىجە قازىنالمىدى . شۇ چاغدا قاتتىق شۇۋرغان چىقىپ ، تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 30 گرادۇس ئەتراپىدا تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىسىملار ناھايىتى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىغانلىقى ئۈچۈن ، كەڭسايى تاغ ئېغىزىغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى . 15 - كۈنى زاپاس 7 - شىنىڭ ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق ئورنى داخېيەنزىگە چېكىندى . بۇنىڭ بىلەن يېرىم ئاي داۋاملاشقان كەڭسايىنى ئىشغال قىلىپ ، ئۈرۈمچى - ئىلى تاشيولىنى ئېچىپ غۇلجىغا ياردەم بېرىش ئۇرۇش پىلانى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى .

12 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە 3 - كۈنى موڭغۇلتوپ پارتىزانلار چوڭ ئەترىتى بىلەن مەنسۇر لومىيوپ پارتىزانلار چوڭ ئەترىتى سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ جاھىللىق بىلەن تاقابىل تۇرۇشىغا ئۇچراپ ئۇزاققىچە ھۇجۇم قىلىپ ئالالمىدى . 25 - كۈنى تەكلىپكە بىنائەن كەلگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر ساپيورلار قىسمىنىڭ ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا پارتىزانلار پارتلاتقۇچ دورا بىلەن سېپىل تېمىنى پارتلىتىپ سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىنى پۈتۈنلەي ئىشغال قىلىپ ، دۈشمەن قوشۇنىنىڭ 2 لىيەن ئەسكىرىنى يوقىتىپ ، ھاكىم ، مۇئاۋىن ھاكىملارنى ئەسىرگە ئالدى . ناھىيە بازىرىدىكى خەنزۇ ئاممىسىدىن ناھايىتى كۆپ ئادەم ئۆلدى ۋە يارىلاندى .

پارتىزانلار سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىنى ھۇجۇم قىلىپ ئالغاندىن كېيىن ، دەرھال 2 يولغا بۆلۈندى ، بىر يولدىكى پارتىزانلار كەڭسايدىكى مۇداپىئەنى كۈچەيتىشكە ئاتلاندى ، يەنە بىر يولدىكى پارتىزانلار كۈرە بازىرىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىش جېڭىگە قاتناشتى .

12 - ئاينىڭ 4 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش

چىقىرىپ مۇنۇلارنى ئېلان قىلدى: خەلقنىڭ قولىدىكى شىنجاڭ ئۆلكە پۇلى ۋە گومىنداڭنىڭ قەغەز پۇلىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تامامەن ئېتىراپ قىلىدۇ ۋە قوغدايدۇ، بۇ پۇللارنىڭ قىممىتى ئۆزگەرمەيدۇ، ئەگەر پۇلنىڭ كۇرسىنى چۈشۈرۈپ، مال باھاسىنى ئۆرلەتكۈچىلەر بولىدىكەن، خەلقنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئەتىگە زىيان سالغۇچىلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

12 - ئاينىڭ باشلىرى ئابلىمىت ھاجىيوپ تارباغاتاي «ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەش» تەشكىلاتىنىڭ بىر قىسىم ئەزالىرىنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىغا كىرىپ، ئابدۇللا رامازانوپنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، قارا باستاۋدا قوماندانلىق شتابى قۇرۇپ، تارباغاتاي ۋىلايىتىدىكى يەر ئاستى پائالىيەتلىرىگە رەھبەرلىك قىلدى.

شۇ ئاينىڭ باشلىرى خوتۇنسۇمبۇل ناھىيىسىنىڭ (بۈگۈنكى خېجىڭ ناھىيىسى) بايىنبۇلاق يايلىقىدىكى موڭغۇل چاڭ زىدي نىلقا ناھىيىسىگە بېرىپ فاتىخ مۇسلىموپقا ئۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلىپ، بىر تۈركۈم قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى ئېلىپ قايتىپ، بايىنبۇلاق پارتىزانلار ئەترىتىنى قۇرۇپ، گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ قارا شەھەردىن ئىلىغا ياردەم بېرىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

12 - ئاينىڭ 7 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئالىي سوت مەھكىمىسى قۇرۇلدى، مۇھەممەتجان مەخسۇم سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى.

12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى دۇدېفۇ تېلېگراما ئارقىلىق جۇشاۋلياڭغا مۇنۇلارنى دوكلات قىلدى: خېلى كۈنلەردىن بۇيان پارتىزانلار مىنامىيوت ۋە ئېغىر - يېنىك پىلىموتلار بىلەن ھەرەمباغ، ئايرودروم، لەڭشاڭ بۇتخانىسىدىكى تايانچ بازىلىرىمىزغا توختىماي شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ، كۈنىگە ئېتىلغان زەمبىرەك ئوقى 1000 پايدىن ئاشىدۇ، ئىستىھكام ۋە ئۆي -

ئىمارەتلەر ئاساسىي جەھەتتىن ۋەيران بولدى ، بۇ يەرنى قوغدىغۇچى قوشۇنلار ئوق - دورا ۋە ئاشلىق تۈگىگەنلىكتىن ، ئات - ئۇلاقلارنى سويۇپ يەپ جان بېقىشقا باشلىدى .

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى دەلىلقان سۈگۈر بايوپ ئالتاي پارتىزانلىرى ۋە ھەر مىللەت ئاممىسى قاتناشقان چوڭ يىغىندا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئىلى ۋىلايىتىدە قوزغالغان قوراللىق كۆرەشنىڭ غەلىبىگە ئېرىشكەنلىك خەۋىرىنى يەتكۈزدى .

12 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 20 - كۈنىگىچە 18 - كۈنى ئېرىدەنى پارتىزانلار ئەترىتى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پارتىزانلار باش قوماندانلىق شتابى ئەۋەتكەن ئابدۇللا ، غېنى باشلاپ كەلگەن قوراللىق كۈچ بىلەن بىرلىشىپ ، ئارىشاڭ ناھىيە بازىرىنى مۇھاسىرىگە ئالدى . بازاردىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ ماسلىشىشى ئارقىسىدا ، ئىككى كۈن كەسكىن جەڭ قىلىش ئارقىلىق ، 20 - كۈنى ئارىشاڭ ناھىيە بازىرىنى ئىشغال قىلدى ، پۈجە ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇللىقىغا تەيىنلەندى . بۇ قېتىمقى جەڭدە گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ 70 نەچچە ئادىمى يوقىتىلدى ، ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ۋاڭ بىڭشياڭ ئەسىرگە ئېلىندى .

12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى لىيۇزېروڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ ، مىللىي ھۆكۈمەت دىپلوماتىيە مىنىستىرلىكىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تۇرۇشلۇق ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى بولدى .

12 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن 30 - كۈنىگىچە 26 - كۈنى لى يۈشياڭ ئۇرۇش قىلىش پىلانىنى جۇشاۋلياڭ تۈزگەن ئىلىغا ياردەم بېرىش يېڭى لايىھىسىگە ئاساسەن ئۆزگەرتتى ، ئىلىغا ياردەم بېرىش ئۇرۇشىدىكى مۇھىم نۇقتىنى جىڭ ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىدىكى جىڭ ئاچىلىدا بۆسۈش ھاسىل قىلىپ ، ئىلى دەرياسى ۋادىسىغا كىرىشكە قاراتتى . 28 - كۈنى قوشۇمچەك-

كە جىلڭ ئاچىلى ۋە داخىيەنزىدىن قىستاپ ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتىلگەن ئۈچ لىيەن ئەسكەر بەش كۈن كەسكىن جەڭ قىلىش ئارقىلىق، قوشئەمچەكنى ئىشغال قىلدى. چېكىنىپ جىلڭ ئاچىلىنىڭ شىمالىدىكى داۋاننى ساقلاۋاتقان پارتىزانلارنىڭ قەيسەرلىك بىلەن توسۇپ زەربە بېرىشى ئارقىسىدا، گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ ئىلغا يارىدەم بېرىش سۈرئىتى زور دەرىجىدە ئارقىغا سۈرۈلدى.

12 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پارتىزانلار باش قوماندانلىق شتابى ئىسھاقبېك مونونوپنى سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشقان بىر قىسىم پارتىزانلارنى باشلاپ، بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت مۇھاسىرە ئىچىدە تۇرۇپ قالغان كۈرەگە بىۋاسىتە بۆسۈپ كىرىشكە بۇيرىدى. 29 - كۈنى ئىسھاقبېك مونونوپ كۈرە بازىرىنى ساقلاپ ياتقان دۈشمەن قوشۇنىغا تەسلىم بولۇش بۇيرۇقى بەردى. كۈرە بازىرىنى ساقلاپ ياتقان دۈشمەن قوشۇنلىرىدا ئاشلىق، ئوق - دورا كەمچىل بولغانلىقى، ئەسكەرلەر جەڭگىۋارلىقىنى يوقاتقانلىقى ئۈچۈن، ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى گاۋبىي، مەجرۇھ ھەربىيلەر ساناتورىيىسىنىڭ باشلىقى گويڭكۈي، كۈرە سودا جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى گاۋشىنۋۇلار ساقلاپ ياتقان قوشۇننىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە بازار سىرتىغا چىقىپ پارتىزانلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ئىككى تەرەپ مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق مۇنداق كېلىشتى: (1) قوراللىق توقۇنۇشنى داۋاملاشتۇرماسلىق. (2) قوراللارنى يوشۇرۇش، بۇزۇۋېتىش، كېرەكتىن چىقىرىۋېتىشكە يول قويماسلىق. قوراللارنى يىغىپ پارتىزانلار ئەترىتىگە تاپشۇرۇش. (3) ھەر ئىككى تەرەپ ۋەدىسىدە تۇرۇپ، پۇقرالارنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپاللەتلىك قىلىش. (4) چېن زىلياڭ باشچىلىقىدىكى ئەمەلدارلارنىڭ جىسمانىي بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئۇلارنى قولغا ئالماسلىق، سوراققا تارتماسلىق. (5) گومىنداڭ ئوفىتسېرلىرى ۋە ئەسكەرلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇسى ۋە تەلىپى بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇش. (6) يۇقىرىقى ماددىلارغا خىلاپلىق قىلىپ جاھىللىق بىلەن

قارشىلىق كۆرسەتكەن ئۇنسۇرلارنى قاتتىق جازالاش. سۆھبەت ۋەكىللىرى بازار ئىچىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ئامانلىقنى ساقلاش 4 - ئاتلىق تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى چېن زىلياڭ ۋە بىر لىيەن ئەسكەر تەسلىم بولۇشنى رەت قىلدى. 13 - كۈنى پارتىزانلار شىددەتلىك ھۇجۇم قوزغاپ، ئامانلىقنى ساقلاش 4 - ئاتلىق تۈەنىگە بىۋاسىتە قاراشلىق ئەترەت، ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىدىن ۋە ساقچىلاردىن بولۇپ بىر قانچە يۈز ئادەمنى يوقاتتى، گاۋۋېي، چېن زىلياڭ ئۆلۈۋالدى. كۈرە بازىرى ھۇجۇم بىلەن ئېلىندى. چاپچال ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى دۇڭ جيەنچيۇ قاتارلىق كىشىلەر چاپچال ناھىيىسى ئىچىگە قاراپ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئەۋەتكەن پارتىزانلار تەرىپىدىن پۈتۈنلەي ئەسىرگە ئېلىندى.

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى لى يۈشياڭ خۇشڭياڭنى بورتالا، ئارىشاڭ تەرەپتىكى ئۇرۇش ئىشلىرىغا بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىشقا ئەۋەتتى، خۇشڭياڭ 30 - كۈنى بورتالاغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، شۇ جايدىكى ئەسكىرىي كۈچ بىلەن بورتالا ناھىيە بازىرى رايونىدىكى مۇھىم نۇقتىلارنى تۇتۇپ تۇردى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر يىڭ ئەسكەر بىلەن بورتالانى ساقلاش، بىر يىڭ ئەسكەر بىلەن ئارىشاڭغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن لى يۈشياڭدىن ئىككى يىڭ ئەسكەر كۆپەيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ئەتىگەن سائەت 8 دە، جۇشاۋلياڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىنىڭ ھاۋا بوشلۇقىغا كېلىپ، سىمسىز تېلېفون ئارقىلىق، جياڭ جيېشىگە ۋەكالىتەن دۇدېفۇ ۋە بارلىق ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنى رىغبەتلەندۈردى ھەم ھاۋادىن ئوق - دورا، ئوزۇق - تۈلۈك قاتارلىق يۈز نەچچە بولاق نەرسە تاشلاپ بەردى. دۇدېفۇ «چېكىنىش ھەققىدە بۇيرۇق بولمىسلا ھەرگىزمۇ چېكىنمەيدىغان» لىقىنى بىلدۈردى. پارتىزانلارنىڭ شىددەتلىك توپقا تۇتۇشى بىلەن، ئايروپىلان زەخىملەندى. جۇشاۋلياڭ رەسۋا بولۇپ ئۈرۈمچىگە قاراپ تىكىۋەتتى.

شۇ كۈنى ۋۇجۇڭشىن ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش ئالدىدا تۇرغان تارباغاتاي ۋالىيسى پىلىڭ رۇڭنى قوبۇل قىلدى ھەمدە ئۇنى ئۆز قولى بىلەن يازغان تۆت پارچە خەتنى ئالغاچ كېتىپ تارباغاتايدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ مەسئۇلىغا بېرىشنى بۇيرىدى، ئۇلاردىن تەييارلىقنى كۈچەيتىپ، تارباغاتاي ۋىلايىتىنى ساقلاپ قېلىشقا كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

12 - ئاي ئىلىخان تۆرە ئاممىۋى يىغىلىشلاردا كۆپ قېتىم جۇڭگونىڭ بىرلىككە بۆلگۈنچىلىك سالىدىغان، خەنزۇلارغا قارشى تۇرىدىغان، خەنزۇلارنى چەتكە قاقىدىغان مەزمۇنلاردا نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ «شىنجاڭ جۇڭگو زېمىنىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى» دېگەن قاراشنى «سەپسەتە» دەپ ئەيىبلەپ، «شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ ۋەتىنىمىز» دەيدىغان بۆلگۈنچىلىك سۆزلىرىنى تارقاتتى.

شۇ ئاي پارتىزانلار غۇلجا شەھەر رايونى قاتارلىق جايلارنى ھۇجۇم بىلەن ئېلىشنىڭ ئالدى - كەينىدە پانئىسلامىزمچى، پانتۈركىزمچى ۋە مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى ئارقىسىدا، بەزى جايلاردا ئۇرۇشتا قولغا چۈشكەن ئەسىرلەرنى ۋە خەنزۇ پۇقرالارنى ئۆلتۈرۈش، خەنزۇ ئاياللىرىنى ھاقارەتلەش، خەنزۇ پۇقرالارنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاش ۋەقەلىرى ئۈزلۈكسىز يۈز بەردى. «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ خادىملىرىغا بۇ خىل ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى تېزدىن توسۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى ھەمدە غۇلجا، قورغاس، چىڭسىخوزا، لۇسىگۇڭ قاتارلىق جايلاردىكى خەنزۇ پۇقرالارغا ئىچكى ئىشلار نازارىتى نامىدىن قوغدىنىش ئىسپاتى تارقىتىپ بەردى. ئۇ يەنە خەنزۇ پۇقرالارنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كېلىپ قوغداپ قالدى ھەمدە بەزى خەنزۇ پۇقرالارنى ئىسمىنى ئاتاپ قويۇپ بەرگۈزدى. بەزى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىمۇ ئۆزلۈكىدىن ئوتتۇرىغا چىقىپ خەنزۇ پۇقرالارنى قوغدىدى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تەشۋىقات بۆلۈمى قۇرۇلدى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بۆلۈم باشلىقى بولدى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مائارىپ نازارىتىگە ئۇيغۇر، ئۆزبېك، خەنزۇ قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ① ۋە ئۇلارنىڭ مۈلكىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش، ھەر قايسى ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىلىرى مەسئۇل بولۇپ، ناھىيە دەرىجىلىك ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ مۈلكىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇ ئاي ئالىي مەھكىمە شەرئىيە غۇلجىدا قۇرۇلدى، زىرىپ قارى ھاجى ② ئۇنىڭ باشلىقى بولدى ھەمدە ھەر قايسى ناھىيىلەردە مەھكىمە شەرئىيىلەر ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىدىن بىر تۈركۈم مۇتەخەسسىسلەرنى ھەر قايسى نازارەت (ئىدارە) لەردە مەسلىھەتچى بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇھسىن

---

① مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى: بۇلار شىنجاڭدا 1935 - يىلى قۇرۇلغان يەرلىك ئاممىۋى تەشكىلاتلاردۇر. ئۇيغۇر، خەنزۇ، قازاق، قىرغىز، خۇيزۇ، موڭغۇل، شىبە، سولۇن (داغۇر)، مانجۇ، ئۆزبېك، گۇيخۇا (رۇس)، تاتار دىن ئىبارەت توققۇز مىللەتنىڭ توققۇز مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى بار ئىدى، باش ئۇيۇشما ئۈرۈمچىدە قۇرۇلغان، ئۇنىڭ قارمىقىدا ۋىلايەت دەرىجىلىك ۋە ناھىيە دەرىجىلىك شۆبە ئۇيۇشمىلار تەسىس قىلىنغان.

② زىرىپ قارى ھاجى: (1871 - 1958): روسىيە تاشكەنتتە تۇغۇلغان، ئۆزبېك. يۇقىرى قاتلام دىنىي زات. 1933 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قەشقەردە قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ئەدلىيە مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى بولغان. 1941 - يىل 3 - ئايدا ئىلىغا كەلگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مەھكىمە شەرئىيىسىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، شىنجاڭ ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. 1958 - يىلى غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

«ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ مەسلىھەتچىسى، گىلىبىنكىن مالىيە نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، ئېلى ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، سۇلايمان روزىيوپ ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، ئابلايوپ (كېيىن خەلىم خۇدا بەردى، مايسىيوپ) مائارىپ نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، دېبىر داموللا دىنىي ئىشلار نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى، ئۆمەر دېھقانچىلىق- ئورمانچىلىق - چارۋىچىلىق - سۇچىلىق ئىدارىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولدى.

1945 - يىلى (1 - ئايدىن 9 - ئايغىچە)

1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سەھىيە نازارىتى قۇرۇلدى، قاسىمجان قەمبىرى نازىر بولدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پەۋقۇلئاددە ھەربىي سوتى كۈرە ئېلىنغاندىن كېيىن، نۇرغۇن بىگۇناھ خەنزۇ ئاممىسىنى ئۆلتۈرگەن لاپۇساڭغا ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى.

1 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 5 - كۈنىگىچە 2 - كۈنى گومىنداڭنىڭ مۇھىم ئەمەلدارلىرىدىن بولغان شاۋلىزى بىلەن سۇن كې بىرلىشىپ ۋۇجۇڭشىن ۋە جۇشاۋلياڭغا تېلېگرامما يوللاپ، شىنجاڭ يەرلىك دائىرىلىرىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن يارىشىش تەدبىرى سۈپىتىدە ئالدى بىلەن جۇڭگو - سوۋېت مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى. 5 - كۈنى بۇ جەمئىيەت ئۈرۈمچىدە ئۆز پائالىيىتىنى ئەسلىگە كەلتۈردى.

1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ 4 - سانلىق يىغىنىدا ھۆكۈمەت خىتابنامىسى ماقۇللاندى: (1) «شەرقىي تۈركىستان» زېمىنىدا جۇڭگونىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنى تۈپ يىلتىزىدىن ئۈزۈل - كېسىل قۇمۇرۇپ تاشلاش. (2) «شەرقىي تۈركىستان» تەۋەسىدىكى ھەرمىللەت خەلقى باپباراۋەر بولۇش ئاساسىدا ھەقىقىي ئەركىن، مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش؛ (3) «شەرقىي تۈركىستان»نى ئىقتىسادىي جەھەتتە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن سانائەت، دېھقانچىلىق،

چارۋىچىلىق ۋە خۇسۇسىي سودىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش؛ (4) «شەرقىي تۈركىستان» خەلقىنىڭ زور كۆپچىلىكى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان بولغانلىقتىن، بۇ دىنىنى ئالاھىدە تەشەببۇس قىلىش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا باشقا دىنلارغىمۇ ئەركىنلىك بېرىش ۋە ئۇلارنى قوغداش؛ (5) مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە ساقلىقنى ساقلاش، سەھىيە ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش؛ (6) پۈتۈن دۇنيادىكى ھەر قايسى دېموكراتىك ئەللەر، بولۇپمۇ «شەرقىي تۈركىستان»نىڭ قوشنىسى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوستانە مۇناسىۋەت ئورنىتىش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جۇڭگو بىلەن بولغان سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئالاقىنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش؛ (7) «شەرقىي تۈركىستان»نىڭ تىنچلىقىنى قوغداش ئۈچۈن، ھەر مىللەت خەلقىدىن ئەسكەر ئېلىپ قۇدرەتلىك ھەربىي قوشۇن تەشكىللەش؛ (8) بانكا، پوچتا، تېلېفون، تېلېگراف، ئورمان ھەمدە بارلىق يەر ئاستى بايلىقلىرى دۆلەت ئىگىدارچىلىقىدا بولۇش؛ (9) دۆلەت خادىملىرى ئارىسىدا، شەخسىيەتچىلىك، بيۇروكراتلىق، مىللەتچىلىك ۋە خىيانەت قىلىپ چىرىكلىشىشتەك ناچار ئىستىللارنى تۈگىتىش.

يۇقىرىقى خىتاپنامە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇشتەك ئىلغار مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، شۇنداقلا ئۇنىڭدا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۈپ مەنپەئىتىگە خىلاپ بولغان «مۇستەقىللىك»، «بۆلۈنۈش»نى تەرغىب قىلىدىغان ئېغىر خاتالىقلارمۇ بار.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان سودىنى يولغا قويۇپ، چارۋا ۋە باشقا ماددىي ئەشيالارنى ئېكسپورت قىلىش، ئىچكى - تاشقى سودىدىن باج ئېلىش لازىملىقىنى، باج ئېلىش چارىسى، دائىرىسى ۋە باج سوممىسىنى مالىيە نازارىتى مەسئۇل بولۇپ بېكىتىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى رەسمىي ئىش بېجىرىشكە كىرىشتى. ئەنۋەر مۇسابايېۋ نازىرلىققا، فاتىخ ئاللايار① بىلەن ئوسمان كېبىروپ② مۇئاۋىن نازىرلىققا تەيىنلەندى. مالىيە نازارىتى قارمىقىدا ئىشخانا، مالىيە - پۇل مۇئامىلە ئىدارىسى (دۆلەت بانكىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ھەربىي لاۋازىمات ئارقا سەپ تەمىنات ئىدارىسى، باج ئىدارىسى، دۆلەت مال - مۈلكى، ماددىي ئەشياسىنى ستاتىستىكا قىلىش - باشقۇرۇش ئىدارىسى، دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق - چارۋىچىلىق - سۇچىلىق ئىدارىسى، سودا - سانائەت ئىدارىسى، پوچتا - تېلېگراف - خەۋەرلىشىش، قاتناش ئىدارىسى قاتارلىق ئاپپاراتلار تەسىس قىلىندى.

شۇ كۈنى ۋۇجۇڭشىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ 77 - سانلىق يىغىنىنى چاقىرىپ، ئەلەن ۋاڭنى ئالتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا، مۇقاشىنى سارسۇمبە ناھىيىسىنىڭ مۇۋەققەت ھاكىملىقىغا، قادىشانى چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ مۇۋەققەت ھاكىملىقىغا، كۆكنەي تەيجىنى جېمنەي ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا، بەدەي ماقاشباي تەيجىنى قابا ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا تەيىنلەپ، ئالتايدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ قوراللىق كۆرىشىنى پارچىلىماقچى بولدى.

---

① فاتىخ ئاللا يار (1884 — 1966): شىنجاڭ غۇلجىدىن، تاتار. چوڭ سودىگەر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا - سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1966 - يىل 5 - ئايدا غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② ئوسمان كېبىروپ (1899 — 1954): روسىيە ياركەنتتە تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. كىچىك چېغىدا ئاتا - ئانىسى بىلەن غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. سودىگەر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. 1954 - يىل 4 - ئايدا غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) باش باج ئىدارىسى 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئىش بېجىرىشنى باشلاش، ھەر قايسى ناھىيىلىك باج ئىدارىلىرىنى ئىمكانقەدەر تېزرەك قۇرۇش، مۇۋاپىق ئورۇندا رايون دەرىجىلىك باج پونكىتى تەسىس قىلىش. (2) يېڭى باج نىزامى تۈزۈپ چىقىلىشتىن ئىلگىرى، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ باج چارىسى بويىچە باج ئېلىش. (3) كۈنلۈك باجنى شۇ كۈنى دۆلەت بانكىسىغا تاپشۇرۇش.

1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 5 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللىدى. قاراردا: «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەربىي ئىشلار نازارىتى قۇرۇش ھەمدە پېتىررومانوۋىچ ئالىكساندىروپنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنى قۇرۇش لايىھىسى ۋە تۈرلۈك ھەربىي ئىشلار تۈزۈمى لايىھىسىنى تۈزۈشكە مەسئۇل قىلىش بەلگىلەندى.

شۇ كۈنى جۇشاۋلياڭ بىلەن ۋۇجۇڭشىن بىرلىكتە جياڭ جيېشىغا تېلېگراما يوللاپ، «شىنجاڭدىكى ھەربىي ئىشلار جىددىي باسقۇچقا كىرىپ قالدى، ئۇنىڭدا غەلىبە قىلىش ياكى مەغلۇپ بولۇش ئارقا سەپ مۇلازىمىتى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دىپلوماتىيىگە باغلىق بولۇپ قالدى» دەپ دوكلات قىلدى. جياڭ جيېشى غەربىي شىمال تاشيول ئىدارىسىنىڭ باشلىقى خې جىڭۋۇ، مالىيە مىنىستىرلىكى پۇل مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى دەي مىڭلى، يېڭىدىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلەنگەن لۇيىۋۇبىن، 8 - ئۇرۇش رايونى ھەربىي پونكىتلىرىنىڭ باش تەپتىشى بەن جىڭ قاتارلىقلارنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى يۈفېيپىڭ باشچىلىقىدا ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش، ھەربىي ماددىي ئەشيالارنى يۆتكەپ بېرىش، ترانسپورت قوراللىرى قاتارلىق ئارقا سەپ مۇلازىمەت مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن شۇئان شىنجاڭغا ئەۋەتتى.

1 - ئاينڭ 8 - كۈنى 1 - قېتملق ئلغا ياردەم بېرش ئۇرۇشى مەغلۇپ بولغاندن كېين، جۇشاۋلياڭ لى تيېجۇننى ئۇرۇمچدن جڭغا، ئلغا ياردەم بېرش ئۇرۇشغا قوماندانلق قلشقا مەسئۇل قلپ ئەۋەتتى. لى تيېجۇن شۇ كۈنى جڭغا يېتپ بېرپ، جڭدا يېڭى 45 - شنڭ شجاڭى شيې يفېڭ، زاپاس 7 - شنڭ شجاڭى لى يۇشياڭ، يېڭى 45- شى 3 - تۇەننڭ تۇەنجاڭى خۇۋېنسى، زاپاس 7 - شى 19 - تۇەننڭ مۇئاۋن تۇەنجاڭى پەن يۇرېن، 29 - ترانسپورت باشقارمسنڭ باشلقى زېڭ شسۇن، هاۋا ئارمىيسى ئەترتننڭ ئەترەت باشلقى شۇ يەنمۇ قاتارلق كشلەردن تەركب تاپقان يېڭى 2 - جۇن ئالدنقى سەپ قوماندانلق شتابى قۇردى. ئۇ يەنە ئايروپلان بلەن غۇلجا هاۋا بوشلۇقغا بېرپ، جياڭ جېيشنڭ «ستالنگراد روهدن ئېشپ چۈشدغان روه بلەن ئاخرغچە چڭ تۇرۇڭلار» دېگەن تېلېگراما بۇيرۇقنى ئايرودروم قاتارلق مۇهم تايانچ جايلارنى قاتتق ساقلاۋاتقان گومنداڭ قوشۇنلرغا يەتكۈزدى.

1 - ئاينڭ 9 - كۈنى لى تيېجۇن داخېيەنزدە جۇشاۋلياڭنڭ ئلغا ياردەم بېرش بويچە هەربي ئۇرۇش قلش يېڭى لايهسگە ئاساسەن ئۇرۇش قلش بۇيرۇقى چۈشۈردى: (1) 1 - ئاينڭ 11 - كۈنى ئومۇمي هۇجۇمنى باشلاش؛ (2) شيې يفېڭ داخېيەنزە ئەتراپغا توپلانغان قسملارنى باشلاپ كۆكۈرچن داۋنى①ئارقلق غۇلجغا يۈرۈش قلش، بر قسم كۈچ بلەن توغراسۇ داۋنغا②هۇجۇم قلش. (3) پەن يۇرېن قوشۇن باشلاپ كۆر ساي ئېغزى ئارقلق غۇلجغا يۈرۈش قلش؛ (4) لى يۇشياڭ جڭنڭ غەربدكى جايلار ۋە تاشيولنڭ بخەتەرلكنى

---

① كۆكۈرچن داۋنى: شنجاڭ غۇلجا ناهيسگە جايلاشقان، ئۇ كۆكۈرچن تاغ تزمسنڭ ئېغزى بولۇپ، ئەينى ۋاقتتا جڭ ئارقلق ئلغا بېرشتكى مۇهم يول ئدى.

② توغرا سۇ داۋنى: شنجاڭ غۇلجا ناهيسگە جايلاشقان، ئۇ كۆكۈرچن تاغ تزمسنڭ ئېغزى بولۇپ، ئەينى ۋاقتتا جڭ ئارقلق ئلغا بېرشتكى مۇهم يول ئدى.

قوغداش، ئارىشاڭ بىلەن بورتالا ناھىيىلىرىدە «توپىلاڭچىلارنى ھۇجۇم قىلىپ يوقىتىش»قا مەسئۇل بولۇش؛ (5) خۇۋېنسى يېڭى ئەرتەيگە يالغاندىن ھۇجۇم قىلىپ، پارتىزانلار كۈچىنى ئىسكەنجىگە ئېلىشقا مەسئۇل بولۇش؛ (6) ئومۇمىي ھۇجۇم مەزگىلىدە ھاۋا ئارمىيىسى ھەر كۈنى ھەر بىر ئايروپىلاننىڭ كۆپ قېتىم ئۇچۇشى ئارقىلىق، پىيادە قىسىملارغا ماسلىشىش.

شۇ كۈنى ۋۇ جۇڭشىن ئالتاينىڭ ۋالىيسى گاۋ بويۇ قاتارلىقلارنى قوبۇل قىلدى، گاۋ بويۇدىن تىرىشىپ ئالتايىنى تىنچلاندۇرۇشنى، ھەممە ئالتايدا تۇرۇشلۇق قىسىملارنىڭ ئوفىتسېرلىرىغا دۆلەت مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، دۆلەت زېمىنىنى قوغداش ئۈچۈن تىرىشىش كېرەكلىكىنى ئېيتىشنى تەلەپ قىلدى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ۋاررېد ۋۇجۇڭشىننى زىيارەت قىلىپ، ئامېرىكا گېزىتلىرىدە خەۋەر ئېلان قىلىپ، پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققىتىنى قوزغاش ئۈچۈن، «غۇلجا ۋەقەسى»نىڭ تەپسىلىي ئەھۋالىنى بىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە 11 - كۈنى لى يۈشياڭ كۆرساي ئېغىزىدىكى ئەسكىرىي كۈچىنى كۈچەيتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر يىلىڭ ئەسكەرنى بورتالاغا كىرىش ھەممە ئارىشاڭغا قاراپ ئىلگىرىلەپ ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى. 12 - ، 16 - كۈنلىرى ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ شاۋ يىڭپەن، لاۋشاۋفاڭنى ھۇجۇم بىلەن ئالدى، قارابۇقاغا بارغاندا ئېردەنىنىڭ پارتىزانلىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالدى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 19 - كۈنىگىچە 11 - كۈنى گومىنداڭ قوشۇنلىرى غۇلجىغا ياردەم بېرىشتىكى يېڭى ھەربىي ئۇرۇش ھەرىكىتى پىلانىنى يولغا قويۇشقا باشلىدى. ئالدى بىلەن كەڭساي تاغ ئېغىزى، ساي-

رام قاتارلىق جايلاردا تۇرۇشلۇق قىسملار توپچى قىسملارنىڭ كېچە - كۈندۈزلەپ شىددەت بىلەن توپقا تۇتۇپ ماسلىششى ئارقىسىدا ، يېڭى ئەرتەيگە يالغاندىن ھۇجۇم قىلىپ ، پارتىزانلارنىڭ كۈچىنى ئىسكەنجىگە ئالدى . پەن يۈرېن قوشۇن باشلاپ كۆرساي ئېغىزىدىن قارالىق داۋانىنىڭ شىمالىغا يۈرۈش قىلىپ ، 12 - كۈنى قارالىق داۋىنىنىڭ شىمالىنى ئالدى ، پارتىزانلار توساپ زەربە بەرگەچكە ، 18 - كۈنى ئاندىن قارالىق داۋىنىنىڭ جەنۇبىنى ئىشغال قىلالىدى ، 19 - كۈنى مازار جىلغىسىغا كىردى . شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ، شىي يىفېڭ قوشۇن باشلاپ كۆككۈرچىن داۋىنىغا يۈرۈش قىلىپ ، 12 - كۈنى بۇ داۋاننى ئالدى ، 16 - كۈنى تۇغرا سۇ داۋىنىنىڭ جەنۇبىي ئېغىزىغا يېتىپ باردى ، 16 - كۈنى شىي يىفېڭ قىسملىرى غۇلجا ئايرودرومىغا 20 كىلومېتىر كېلىدىغان پىلىچى ئەتراپىغا يېتىپ كەلدى .

1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 6 - نومۇرلۇق قارارنى ماقۇللاپ ، ھەربىي ئىشلار نازارىتى قۇرۇشنى تەستىقلىدى ، پېتىر-رومانوۋىچ ئالېكساندروۋنى نازىرلىققا تەيىنلىدى . يەنە مۇنتىزىم ئارمىيە قۇرۇپ ، ھەربىي ئۇنۋان تۈزۈمىنى يولغا قويۇش ، ھەربىي ئۇنۋانىنى ئەسكەر ، ۋېيگۇەن (تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېر) ، شياۋگۇەن (ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئوفىتسېر) ، جياڭگۇەن (يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېر)دىن ئىبارەت تۆت دەرىجىگە ئايرىش ، پاگون ۋە ھەربىي فورمىنى سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىسىنىڭكىگە تەقلىت قىلىپ ئىشلەش . پاگون جىيەكىدىكى كۆك ، قىزىل ، ئاق رەڭلەر ئارقىلىق ئاتلىق ئەسكەر ، پىيادە ئەسكەر ، توپچى ئەسكەرلەرنى پەرقلەندۈرۈشنى بەلگىلىدى .

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى 3 - نومۇرلۇق بۇيرۇقنى ئېلان قىلىپ ، پوچتا - تېلېگراف ، خەۋەرلىشىش ، قاتناش ئىدارىسىنىڭ تېزدىن غۇلجا ، سۇيدۇڭ ، قورغاس ، نىلقا ، توققۇزتارا ، تېكەس ، موڭغۇلكۈرە ، كۈنەس ، چاپچال قاتارلىق ناھىيە بازارلىرى-

ـدا پوچتا مۇلازىمەت ئاپپاراتلىرىنى تەسىس قىلىش، غۇلجا بىلەن ھەر قايسى ناھىيىلەر ئوتتۇرىسىدىكى تېلېفون ئارقىلىق خەۋەرلىشىش ئىشلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ھەمدە تېلېگرامما، ئاددىي خەت، زاكاز خەت، پۇل پېرېۋوت قىلىش، 5 كىلوگرامدىن تۆۋەن خالتىلارنى پوچتا ئارقىلىق ئەۋەتىش قاتارلىق كەسىپلەرنى يولغا قويۇشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنىدىن 19 - كۈنىگىچە 14 - كۈنى پارتىزانلار قاتتىق سوغۇققا قارىماي تراكتورنىڭ سىرتىغا پولات قاپقاق ئورنىتىپ، ئىچىگە پىلىموت قويۇپ ھەرەمباغ قاتارلىق ئۈچ بازىغا كېچە - كۈندۈز شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، گومىنداڭنىڭ ياردەمچى قوشۇنى يېتىپ كېلىشتىن ئىلگىرى، بۇ يەردە تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى ئۇزۇل - كېسىل يوقاتماقچى بولدى. 17 - كۈندىن باشلاپ «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ، كۆرساي ئېغىزى ۋە پەنجىم قاتارلىق جايلارغا ئەۋەتىپ، پارتىزانلار بىلەن بىرگە شىي يىفېڭ باشلىغان ياردەمچى قوشۇننىڭ ئاساسلىق كۈچىنى پىلىچى جىلغىسىغا قاپسىۋېلىپ، مىناميوت بىلەن شىددەتلىك توپقا تۇتتى. 19 - كۈنى شىي يىفېڭ قوشۇنىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ يېرىمى يارىلانغان ۋە ئۆلگەنلىكتىن، چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. غەربتىن ياردەمگە كېلىۋاتقان پەن يۇرېن قوشۇنى مازار جىلغىسىغا كەلگىچە تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى، پارتىزانلار ئۇلارغا ئىز قوغلاپ زەربە بەردى، ئالدى بىلەن توغراسۇ داۋىنىغىچە، ئاندىن كۆكۆرچىن داۋىنى قاتارلىق جايلارغىچە قوغلاپ باردى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ غۇلجىغا ياردەم بېرىشتىكى يېڭى ھەربىي ئۇرۇش قىلىش پىلانى ئۇزۇل - كېسىل بەربات بولدى.

بۇ ئۇرۇشتا گومىنداڭ قوشۇنىدىن ئۆلگەن، يارىلانغانلار 1300 دىن كۆپرەككە، ئەسىر ئېلىنغانلار 160 نەچچىگە يەتتى؛ پارتىزانلار مىناميوتتىن ئۈچنى، ئېغىر - يېنىك پىلىموتتىن 20 نەچچىنى، مىلتىقتىن 700 نەچچىنى غەنىيمەت ئالدى.

1 - ئاينىڭ 16 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 8 - نومۇرلۇق

قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) مائارىپ نازارىتى قارمىقىدا مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى باشقارمىسى تەسىس قىلىپ، چېگرا ئىچىدىكى مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى ۋە ئاسار - ئەتىقىلەرنى قوغداشقا مەسئۇل قىلىش؛ (2) باش دوختۇرخانا، باش دورىخانا ۋە سەھىيە كومىتېتى قۇرۇش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى توققۇز تارا ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىپ، جانبولات سولتىپ①نى ھاكىملىققا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن جاڭ جىيشىغا مۇنداق تەكلىپ بەردى: «1. مەركەز ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرىدە شىنجاڭ ئۆلكىسىگە قاتناش، ئاشلىق ۋە ماددىي جەھەتتىن ياردەم بەرسە؛ 2. جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى دىپلوماتىيىسىنى پائال تەڭشەپ، جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى ئىقتىسادىي ھەمكارلىقىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى سۇيىقەستىنى توسساق.»

1 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بىر تۈركۈم ھەربىي خادىملارنى ھەربىي ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلىپ، قورغاستا ئوفىتسېرلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسى ئاچتى، ھەر بىر قارارلىق كۇرسنىڭ ۋاقتى 3 ئاي بولدى، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 3 قارار كۇرس ئېچىلدى. كۇرسانتلار ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ھەر قايسى پارتىزانلار ئەترەتلىرىگە ھەربىي كوماندىر قىلىپ تەيىنلىنىپ، مۇنتىزىم مىللىي

---

① جانبولات سولتىپ (1887 — 1952): شىنجاڭ توققۇز تارادىن، قازاق. چوڭ چارۋىدار، يۇقىرى قاتلام مىللىي زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن توققۇز تارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، باندىتلار توپىلىڭىغا قاتناشقانلىقتىن، 1952 - يىلى ئۇنىڭغا خەلق ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن.

ئارمىيە قۇرۇش ۋە قوراللىق كۈرەشنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن تايانچىلار ھازىرلاندى.

1 - **ئاينىڭ 20 - كۈندىن 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنگىچە** 20 - كۈندىن باشلاپ پارتىزانلار سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي خادىملىرىنىڭ ياردىمى ئاستىدا ھەرەمباغ، ئايرودروم، لەڭشاڭ بۇتخانىسىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى ئىستىھكاملىرىنى توپقا تۇتتى. 28 - كۈنى ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم باشلىدى. كەسكىن جەڭ قىلىش ئارقىلىق، شۇ كۈنى چۈش سائەت 3 تە لەڭشاڭ بۇتخانىسىنى ئېلىپ، جياڭ شۈەنچۈەننى ئېتىپ ئۆلتۈردى. يەنە ھەرەمباغ، ئايرودروملارغا شىددەتلىك ھۇجۇم قىلىپ، كېچە سائەت 22 دە ھەرەمباغنى ئالدى. پىڭ جۇنيې قالدۇق قىسىملىرىنى باشلاپ ئايرودرومغا قېچىپ كەتتى. دۇدېفۇ لى تيېجۈنگە تېلېگراما يوللاپ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىشنى تەستىقلاشنى ئىلتىماس قىلدى. 30 - كۈنى چۈشتىن كېيىن، لى تيېجۈن جۇ شاۋلىياڭنىڭ تەستىقىنى ئالغاندىن كېيىن، دۇدېفۇغا قىسمىنى باشلاپ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىش توغرىسىدا تېلېگراما ئارقىلىق بۇيرۇق بەردى. دۇدېفۇ كېچىدە 1000 دىن كۆپرەك قالدۇق ئەسكەرلىرى ۋە 3000 دىن كۆپرەك خەنزۇ ئاممىسىنى باشلاپ، شىۋىرغان چىقىپ تۇرغان قاتتىق سوغۇققا قارىماي ئايرودرومدىن مۇھاسىرىنى بۇزۇپ جىڭغا قاراپ ماڭدى. 13 - كۈنى چۈشتە پىلچى جىلغىسىغا يېتىپ كەلگەندە، پارتىزانلار تەرىپىدىن مۇھاسىرىگە ئېلىندى، 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنگىچە قاتتىق جەڭ بولۇپ، دۇدېفۇ ئۆلۈۋالدى، ساۋرىلىڭ، پىڭ جۇنيې ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى، ھايات قالغانلار پۈتۈنلەي ئەسىرگە ئېلىندى.

ھەرەمباغقا ھۇجۇم قىلىش ۋە مۇداپىئەلىنىش جېڭى 80 نەچچە كۈن توختىماي داۋام قىلدى. پارتىزانلار شۇ جايلارنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ 1600 دىن كۆپرەك ئەسكىرىنى يوقاتتى، 3700 دىن كۆپرەك ئادەم (بۇنىڭ كۆپىنچىسى گومىنداڭ قوشۇنىدىكىلەرنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ۋە خەنزۇ ئامما) نى ئەسىرگە ئالدى، مىلتىقتىن 2100 نەچچە-

نى، مىناميوتتىن 6 نى، ئېغىر - يېنىك پىلىموتتىن 98 نى، ئۇچالمايدىغان ئايروپىلاندىن 54 نى، ئاپتوموبىلدىن 16 نى ۋە باشقا ھەربىي ماددىي ئەشيالارنى غەنىيمەت ئالدى، شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭنىڭ غۇلجىدىكى ھەربىي، مەمۇرىي كۈچى پۈتۈنلەي يوقىتىلدى.

1 - ئاينىڭ 21 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى 5 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، دۆلەتنىڭ مال - مۈلكىنى، ماددىي ئەشيالىرىنى ستاتىستىكا قىلىش - باشقۇرۇش ئىدارىسى تىزىملىغان دۆلەتكە تەئەللۇق چوڭ - كىچىك زاۋۇتلار، كارخانىلار، دوكان - ماگىزىنلارنى سودا - سانائەت ئىدارىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش، سودا - سانائەت ئىدارىسى خۇسۇسىيلارنىڭ باشقۇرۇشىغا ئىجارىگە بېرىش ياكى سېتىپ بېرىشكە مەسئۇل بولۇشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 23 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى 6 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) مالىيە - پۇل مۇئامىلىسى ئىدارىسى بارلىق تىرىشچانلىقلار ئارقىلىق پۇلنىڭ ئوبوروت مىقدارىنى تىزگىنلەپ، مال باھاسىنى مۇقىملاشتۇرۇش. (2) دۆلەت بانكىسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەركىزىي شەھىرىدە، ناھىيە بازارلىرىدا شۆبە بانكا تەسىس قىلىپ، بانكا كەسپىنى رايون دەرىجىلىك جايلارغىچە كېڭەيتىش. (3) دۆلەت بانكىسى بانكىدىن ئېلىنغان بارلىق قەرزلەرنى قايتۇرۇۋېلىش. ئورۇنلار ۋە خۇسۇسىيلارنىڭ بانكا ھېساباتى ئېچىشىغا، ئۆسۈملۈك ئامانەت قويۇش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇش.

شۇ كۈنى ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ۋارىرېد «غۇلجا ۋەقەسى»گە دائىر ئەڭ يېڭى ئەھۋاللارنى ئىگىلەش ئۈچۈن، ۋۇجۇڭشىننى زىيارەت قىلدى.

1 - ئاينىڭ 25 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 12 - نومۇر-

لۇق قارار ماقۇللاپ، ھەربىي ماددىي ئەشيالار بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، خۇسۇسىيلارنىڭ قولىدىكى ئاپتوموبىل، ماي، قورال-سايمان، ماتېرىياللارنى ئېلىپ ئىشلىتىش، ئېلىنغان ماددىي ئەشيالارنى مۇۋاپىق باھاغا سۇندۇرۇش، ماددىي نەرسىلەرنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنغانلارنى ھەربىي قانۇن بويىچە جازالاشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى دۆلەت رېۋىزىيە كومىتېتى قۇرۇش، جانى يولداشنى مۇدىرلىققا، ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ①نى مۇئاۋىن مۇدىرلىققا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 27 - كۈنى شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى گومىنداڭنىڭ غۇلجىغا ياردەم بەرگۈچى قوشۇنلىرىنىڭ بىر قىسمى غۇلجىنىڭ شىمالىي قىسمىغا ھۇجۇم قىلىپ كىرگەن جىددىي ئەھۋالدا، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ ھەربىي ئىشلار نازىرى بولغان پېتررومانوۋىچ ئالېكساندوروپ غەنىيمەت ئېلىنغان نەرسىلەر لىق قاچىلانغان ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قاچماقچى بولغانلىقتىن، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 13 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، پېتررومانوۋىچ ئالېكساندوروپنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىدىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 28 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 15 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇ-

---

① ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ (1895 - 1968): روسىيە يەركەنتتە تۇغۇلغان. تاتار. 1930 - يىلى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلانغان. 1963 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن. 1968 - يىلى تاشكەنتتە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

يۈشمىلىرى يىغىۋالغان 1944 - يىللىق « ئۆشرە » ۋە « زاكات »نى پۈتۈنلەي ھەربىي راسخوت قىلىشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى غۇلجا قولدىن كەتكەندىن كېيىن، ۋۇجۇڭشىن « غۇلجا ۋەقەسى »نى ھەل قىلىش توغرىسىدا تۆۋەندىكى كۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويدى: جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ياخشىلانسا، مەسىلىنى يېرىم ھەربىي، يېرىم سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىشقا بولىدۇ؛ ئەگەر جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ياخشىلانمىسا ياكى سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ كۆز بويامچىلىق قىلىپ ئاستىرتتىن قۇتراتقۇلۇق قىلسا، پۈتكۈل شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتى قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ؛ مەركەز ئارمىيىسى غۇلجىدا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە ھەر مىللەت خەلقى ئالدىدا ئارمىيىمىزنىڭ ئىناۋىتى زور دەرىجىدە چۈشۈپ كەتتى.

1 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئوسمان ئىسلام ئەۋەتكەن 12 كىشىدىن تەركىب تاپقان ۋەكىللەر ئۆمىكى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » بىلەن ئالاقىلىشىش ئۈچۈن ئىلىغا قاراپ يولغا چىقىپ شىخو ئەتراپىغا كەلگەندە، گومىنداڭ ھەربىي ساقچىلىرىنىڭ توساپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىغانلىقتىن، قايتىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

1 - ئاينىڭ ئاخىرى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ھەيئىتى رەھىمجان سابىر ھاجىنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ھەيئىتى پېتىررومانوۋىچ ئالېكساندوروۋنى پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوۋنى تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

1 - ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» غۇلجىدا ھەر قايسى ناھىيە ۋەكىللىرى يىغىنى ئېچىپ، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئاپپاراتلىرىنى يېڭىباشتىن تەرتىپكە سالدى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىسىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ مۇنداق سىياسىي پروگراممىسىنى تۈزۈپ چىقتى: (1) خەنزۇلارنىڭ ھەر خىل زالىم سىياسەتلىرىنى تۈپ يىلتىزىدىن بىكار قىلىش؛ (2) ھۆكۈمەتنى دېموكراتىك سىياسىي گەۋدە قىلىپ بېكىتىش؛ (3) ئارمىيە خەلققە مەنسۇپ بولۇش؛ (4) ھەر قايسى مىللەتلەر باپباراۋەر بولۇش؛ (5) دىنغا ھۆرمەت قىلىش؛ (6) ھەر دەرىجىلىك ئەمەلدارلارنى خەلق سايلاش؛ (7) سوۋېت ئىتتىپاقىغا مايىل بولۇش سىياسىتىنى يولغا قويۇش؛ (8) مائارىپنى راۋاجلاندۇرۇش؛ (9) ئۇيغۇر يېزىقىنى ھۆكۈمەتتە ئومۇمىيۈزلۈك قوللىنىلىدىغان يېزىق قىلىش.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ پۇلى ۋە گومىنداڭنىڭ قەغەز پۇلىنى ئوبوروت قىلىشقا يول قويغاندىن باشقا، ئۆز ئالدىغا قەغەز پۇل يەنى مالىيە نازارىتىگە قاراشلىق «دۆلەت بانكىسىنىڭ قەرەللىك چېكى»نى تارقاتتى، ئۇ (100 سوملۇق، 300 سوملۇق، 500 سوملۇق ۋە 1000 سوملۇق تۆت خىل پۇل ئىدى) ئاساسلىقى ئىلى ۋىلايىتىدە ئوبوروت قىلىندى، كېيىن تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىمۇ ئوبوروت قىلىندى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سۈيدۈڭ ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، ئابدۇللا ھاجى سالىمباينى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» جەنۇبىي شىنجاڭدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ تېكەس ناھىيىسى ئارقىلىق ئىلىغا ياردەم بېرىشىنى توسۇش ئۈچۈن، قادىروپنى بىر قوراللىق كۈچنى باشلاپ تېكەستە مۇداپىئە كۆرۈشكە، ھەم موڭغۇلكۈرە پارتىزانلىرىغا رەھبەرلىك قىلىشقا مەسئۇل قىلىپ

ئەۋەتتى .

2 - ئاينلڭ 3 - **كۈنى** « ۋاقتلق ھۆكۈمەت »ھەيئتى 19 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، مۇنۇلارنى بەلگلدى : ھەربي خزمەت قانۇنى بويچە ، 20 ياشتن 22 ياشقچە بولغانلكى پۇقرالارنى ئەسكەرلككە چاقرش ، ھەربي خزمەت ئۆتەش مۇددتى ئۈچ يل بولۇش : ھازر ئومۇمى سەپەرۋەرلك قلش مەزگلى بولغاچقا ، 23 ياشتن 45 ياشقچە بولغان پۇقرالارمۇ ئەسكەر بولۇپ ھەربي خزمەت ئۆتەش : مەيلى ئوفتسېر ياكى ئەسكەر بولسۇن ، ھەربي تەرەپ ئۇلارنى كىيم - كېچەك ، يېمەك - ئچمەك بلەن تەمنلگەندن باشقا ، يەرلك ھۆكۈمەتلەر ئۇلارنڭ ئائلسگە جان سانغا قاراپ قوشۇمچە ياردەم بېرش .

2 - ئاينلڭ 4 - **كۈندن** 11 - **كۈنگچە** ئامېركا ، ئەنگلىيە ۋە سوۋېت ئتتپاقنڭ رەھبەرلرى روزۋېلت ، چېرچل ۋە ستالن يالتادا يغن ئۆتكۈزۈپ ، يالتا مەخپىي كېلشمنى ئمزالدى .

2 - ئاينلڭ 6 - **كۈنى** ۋۇجۇگشن جەنۇبي شنجاڭنڭ ۋەزىيتنى مۇقملاشتۇرۇش ئۈچۈن ، ئۆلكلك ھۆكۈمەتنڭ ئەزاسى ، قوشۇمچە قۇرۇلۇش نازارتنڭ نازرى شى لىگيۇننى جەنۇبي شنجاڭ جارچى - سلاۋچلق ئۆمكنى باشلاپ ، جەنۇبي شنجاڭدكى ھەر قايسى جايلارغا بېرش ھەمدە خوتەن ، قەشقەر قاتارلق جايلاردكى قاماقلق مەھبۇسلارنى ئەھۋالغا قاراپ قويۇپ بېرشكە ئەۋەتشنى بەلگلدى ، شۇنڭ بلەن بر ۋاقتتا ئۈرۈمچدە قويۇپ بېرلگەن جەنۇبي شنجاڭلق ئابرويلۇق زاتلارغا ئۆمەك بلەن برلكتە قايتش بۇيرۇقى بەردى .

2 - ئاينلڭ 7 - **كۈنى** « ۋاقتلق ھۆكۈمەت » مالىيە نازارتى 13 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قلپ ، دېھقانچلق -ئورمانچلق- چارۋچلق - سۇچلق ئدارسنى تېزدن يېزا ئگلك ئاھالسى ۋە تېرلغۇ يەر كۆ-

لىمنى تىزىملاپ چىقىپ ، يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش ، سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياساش ، چارۋىلارنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش ، ئوتلاقلارنى ئۆزگەرتىش ، جايلاردا مال دوختۇرلۇق پونكىتلىرىنى قۇرۇش ، دەل - دەرەخلەرنى پىلان بويىچە كېسىش ، ياغاچ ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىشقا مەسئۇل بولۇشقا بۇيرۇدى .

2 - ئاينىڭ 8 - كۈنى جياڭ جيېشى جۇ شاۋلياڭغا تېلېفون بېرىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : «شىنجاڭنىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن قارىغاندا ، چىڭخەيدىكى ئىككى شى ئاتلىق ئەسكەرنىڭ كىرگىنى مۇۋاپىق . »

2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 21 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، ھەربىي ماددىي ئەشيا تەمىناتى مەسىلىسىنى ھەل قىلىش مەقسىتىدە ھەر قايسى ناھىيىلەردىن ھەربىيلەر ئۈچۈن 1300 تۇياق ئات ئېلىپ ئىشلىتىشنى بەلگىلىدى .

2 - ئاينىڭ 11 - كۈنى جياڭ جيېشى جۇشاۋلياڭغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېدى : «ئومۇمەن جىڭنىڭ غەربىدىكى قىسىملارنى ئەڭ مۇۋاپىق چارە قوللىنىپ ، ئاۋۋال جىڭ ۋە شىخو قاتارلىق بىخەتەر رايونلارغا چېكىندۈرۈڭلار ، ئاندىن بىمالال ھالدا مۇداپىئە كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ، پىقىر ئالدىن بەلگىلىگەن فاڭجېنغا ھەقىقىي ئەمەل قىلىڭلار . مۇشۇ كۈنلەردە شىنجاڭغا قارىتىلغان پىلاندا كېيىنچە ھەممە زېمىننى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنىڭ بازىسى قىلىش ئۈچۈن مۇھىم تايانچ بازىلارنى چىڭ ساقلاپ قولدىن بېرىپ قويماسلىققا كاپالەتلىك قىلىڭلار . ئەگەر ھەممە يەرنى زورمۇزور ساقلاپ قېلىشقا زورۇققاندا ، پۈتۈن شىنجاڭ قولدىن كېتىدۇ - دە ، ئۇنى يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ ... قانداقلا بولمىسۇن جىڭنىڭ غەربىدىكى قىسىملارنى مۇۋاپىق تۈردە تېز سۈرئەت بىلەن چېكىندۈرگەن تۈزۈك . »

2 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئېلىخان تۆرە گومىنداڭنىڭ چىڭخەيدىن ئات-

لىق 5 - جۇننى شىنجاڭغا يۆتكەيدىغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چىڭخەي ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى مابۇفاڭغا خەت يېزىپ مۇنداق دېدى: «سىز بىزدىن خېلى يىراقتا بولسىڭىزمۇ، ياردىمىڭىزگە مۇيەسسەر بولۇش ئۈمىدىمىز بار، چۈنكى بىزنىڭ ئېتىقادىمىز بىر ... بىز ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، سىزنى ئىسلام دىنىمىزنىڭ بۈزرۈكۋارلىقىغا كۆرسىتىمەن.»

2 - ئاينىڭ 13 - كۈنى فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن باشلىغان پارتىزانلار سايرام بىلەن ئۇتەي ئارىلىقىغا يۈرۈش قىلدى، ئەتىسى گومىنداڭنىڭ سايرامدىكى قوشۇنىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تەرەپ ئاتلىق ئەسكەرلەرنى ئىشقا سېلىپ تەلكە داۋىنىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا شىددەتلىك ھۇجۇم قوزغىدى. 2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى تەلكە داۋىنىنى ئالدى.

2 - ئاينىڭ 14 - كۈنى تاشقورغان پارتىزانلىرىنىڭ مەسئۇلى نۇرھاجى شۇ جايدىكى مەشھۇر زاتلار، پارتىزانلارنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپ، خەلقئارا ۋەزىيەتتىن خەۋەرلەندۈردى، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئامىنى قوراللىق كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا سەپەرۋەر قىلىش توغرىسىدىكى چاقىرىقنامىسىنى ئوقۇپ ئۆتتى. ئاخىرىدا تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، جەنۇبىي شىنجاڭدا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە ياخشى تەييارلىق قىلىشنى قارار قىلدى.

2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 23 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) 1000 ئات ۋە 15 مىڭ پۇت① بۇغداي ئۇرۇقىنى ئاجرىتىپ دېھقانلارغا قەرز بېرىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش. (2) كېزىك كېسەللىكى تارقال-

---

① پۇت: روسىيىنىڭ ئېغىرلىق بىرلىكى، 1 پۇت 16.38 كىلوگرامغا تەڭ.

غانلىقتىن، سەھىيە نازارىتى ئالاھىدە ھەيئەت تەشكىللەپ، مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ، ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرى ۋە مىڭ بېشى، يۈز بېشىلەرنى① كۆمۈلمەي قالغان ئىگىسىز جەسەتلەر ۋە ئۆلگەن ھايۋانلارنى يىغىپ يۆتكەپ، دېزىنفېكسىيە قىلىپ كۆمۈشكە مەسئۇل قىلىش ھەمدە غۇلجا ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىغا خىراجەت ۋە 50 كىشىلىك كارۋات كۆپەيتىپ بېرىش. (3) ئالىي سوت مەھكىمىسى ئۆلۈم جازاسىدىن باشقا جازا ھۆكۈم قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە. ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىنسا «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ئاندىن ئىجرا قىلىش. ھەر قايسى ناھىيىلىك سوت مەھكىمىلىرىنى تەدرىجىي ھالدا قۇرۇش.

2 - ئاينىڭ 18 - كۈنى چاپچال ناھىيىسىدىكى شىبە ئاممىسى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، 150 نەچچە كىشىلىك شىبە پارتىزانلار ئەترىتىنى قۇردى، ئۇنىڭغا بايانتو نادا مەسئۇل بولدى.

2 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 20 - كۈنىگىچە 18 - كۈنى جۇشاۋلياڭ فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن پارتىزانلىرى بىلەن كەسكىن جەڭ قىلىۋاتقان گومىنداڭنىڭ سايرامدىكى قوشۇنلىرىغا جىڭغا چېكىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ياردەم بېرىش ئۈچۈن سايرامنىڭ شەرقىدىكى لۈەنشەنزە دېگەن يەرگە كەلگەن گومىنداڭ قىسىملىرىمۇ شۇ كۈنى كېچىدە داخىيەنزىگە چېكىندى، پارتىزانلار 19 - كۈنى سايرامنى ئىگىلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خۇشىڭياڭ بورتالانى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا جىڭغا چېكىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، بورتالا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى شۇ

---

① مىڭ بېشى، يۈز بېشى: قازاق قاتارلىق مىللەتلەر قەبىلىلىرىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەشكىلىي تۈزۈمى. مىڭگو مەزگىلىدە، بۇ تۈزۈم بىكار قىلىنغانىدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ناھىيە دەرىجىدىن تۆۋەن ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتى سۈپىتىدە مىڭبېشى، يۈز بېشىنى ئەسلىگە كەلتۈرگەن.

سۈڭتاۋ ئورگان خىزمەتچىلىرى ۋە قىسمەن خەنزۇ ئاممىسىنى باشلاپ 20 - كۈنى كېچىدە جىڭغا چېكىندى.

2 - ئاينىڭ 19 - كۈنى جياڭ جېيشى ئىلغا ياردەم بېرىش ئۇرۇشى ھەركىتى مەغلۇپ بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن، جۇشاۋلياڭغا: لى تېپجۇن، لى يۇشاڭ، شيې يىفېڭلار «ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناھىنى يۇيۇشى ئۈچۈن قالدۇرۇپ ئىشلىتىلسۇن» دەپ تېلېگراما بەردى.

شۇ كۈنى ۋۇجۇڭشىن جياڭ جېيشىغا مۇنداق تېلېگراما يوللىدى: شىنجاڭدا ھازىر بار قاتناش، ئاشلىق، قورال - ياراغ، ئەسكەر كۈچى بىلەن تايانچ بازىلارنى ساقلىماق تەس. ئەگەر جىڭنىڭ غەربىدىكى تاغ ئېغىزلىرى قولدىن كەتسە، جىڭنى ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ - دە، پۈتۈن شىنجاڭدا چوڭ قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىپ، شەرقىي شىمالدىكىگە ئوخشاش ئەھۋال كۆرۈلىدۇ. مەسىلىنى دىپلوماتىيە يولى ئارقىلىق ئۈنۈملۈك ھەل قىلغاندىلا، ئاندىن ھازىرقى ۋەزىيەتنى ئوڭشىغىلى بولىدۇ.

2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى جېمنەي پارتىزانلىرى جېمنەي ناھىيە بازىرى (بۈگۈنكى يېزا ئىگىلىك 10 - شى 186 - تۇەن شتابى)نى ئىشغال قىلىپ، جېمنەي ناھىيىلىك ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنى قۇردى، رامازان بولىم ناھىيىلىك ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇلى بولدى. پارتىزانلار ئەترىتى تەرتىپكە سېلىنىپ، 100 كىشىلىك پارتىزانلار ئەترىتىدىن ئالتىسى تەشكىللەندى.

شۇ كۈنى لى تېپجۇن بىلەن زوشۇپېڭ ۋۇجۇڭشىنغا، قوشۇننى جىڭنىڭ غەربىدىكى تاغ ئېغىزلىرىدىن چېكىندۈرۈپ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ جىڭنى قاتتىق ساقلاۋاتىمىز، دەپ تېلېگراما يوللىدى.

2 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئېردەنى پارتىزانلارنى باشلاپ بورتالا ناھىيە بازىرىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى، ئىبراھىم بورتالا ناھىيىسىنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇلى قىلىپ بەلگىلەندى.

2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 24 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىگە باستۇرۇپ كىرىپ بۇلاڭچىلىق، باسقۇنچىلىق قىلىشتەك جىنايى قىلمىشلارنى قاتتىق جازالاشنى ھەمدە جىنايەتچى ئۇنسۇرلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 25 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، «ئازادلىق» ئالىي ئوردېنى تەسىس قىلىشنى بەلگىلىدى ھەمدە ئوردېن بېرىش شەرتى، چارىسى ۋە ئوردېنغا ئېرىشكەنلەر بەھرىمەن بولىدىغان تەمىنات ۋە ھوقۇق توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقاردى.

شۇ كۈنى 46 - شىنىڭ شىجاڭى، قوشۇمچە گۇچۇڭنىڭ قوماندانى شۇرۇچېڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كۆكتوقاي ناھىيە بازىرى (بۇگۈنكى كۆكتوقاي بازىرى)، قارا تۇڭگى، ئۆلۈڭگۈر مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى ۋە ئورگان خادىملىرىنى گۇچۇڭغا چېكىندۈردى. 3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئەرتەي، داربۇسۇن قاتارلىق جايلاردا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرىمۇ گۇچۇڭغا چېكىندى. يۇقىرىقى جايلارنى ئالتاي پارتىزانلىرى ئىگىلىدى.

2 - ئاينىڭ 27 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» بورتالا ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ھاكىم مەھكىمىسى قۇرۇشنى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ، ھاشىم ئوسمانىنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

2 - ئاي « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ھەيئىتى زۇنۇن تېيىپوپنى① دۆلەت رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەيىنلىدى .

3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ئارىشاڭ ناھىيىسىدە ھاكىمىيەت قۇرۇپ ، ھاكىم مەھكىمىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلىپ ، بۆجانى ھاكىملىققا تەيىنلىدى .

3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ھەيئىتى 29 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، مائارىپ نازارىتىدىن ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىشنى ، ھەربىي ، مەمۇرىي ئورگانلاردا ئىشلەۋاتقان ئوقۇتقۇچىلاردىن نازىر ، بۆلۈم باشلىقى بولغانلاردىن باشقا خادىملارنى مەكتەپتە ئىشلەشكە قايتۇرۇش ، ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنى تاشلاپ سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللانغانلاردىن مەكتەپكە قايتىمىسا ، ئۇلارنى ئۇرۇش مەزگىلىدە دۆلەتنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشنى رەت قىلغانلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىشنى تەلەپ قىلدى .

3 - ئاينىڭ 6 - كۈنى « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » ھەيئىتى مىللىي ئارمىيە② قۇرۇپ ، پارتىزانلار باش قوماندانلىق شتابىنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىغا ئۆزگەرتىش ؛ مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتا-

---

① زۇنۇن تېيىپوپ (1919 - 1988) : شىنجاڭ غۇلجىدىن ، ئۇيغۇر . 1944 - يىل « غۇلجا ئازادلىق تەشكىلاتى » غا قاتناشقان . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ، ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى بولغان . 1955 - يىلى شاۋجاڭلىق ھەربىي ئۇنۋانى بېرىلگەن . 1961 - يىلى تەشكىلنىڭ تەستىقلىشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن . 1988 - يىلى ئالما - ئاتادا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان .

② مىللىي ئارمىيە : ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى قۇرغان مۇنتىزىم قوشۇن ، ئۇنىڭ ئەزالىرى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغانلىقى ئۈچۈن مىللىي ئارمىيە دەپ ئاتالغان . ئۇنىڭ قارىمىقىدىكى تۈمەن ، يەڭلارغا كۆپىنچە شۇ تۈمەن ، يەڭ قۇرۇلغان جاي ياكى مىللىي تەركىب بويىچە نام بېرىلگەن .

بى قارمىقىدا ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى، سىياسى بۆلۈم، ھەربىي سوت مەھكىمىسى، ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسى، رازۋېدكا باشقارمىسى، جەڭ قىلىش باشقارمىسى، كادىرلار باشقارمىسى، خوجۇلۇق باشقارمىسى قاتارلىق ئاپپاراتلارنى تەسىس قىلىشنى قارار قىلدى.

3 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن شىنجاڭنىڭ ھەربىي راسخوتى توغرىسىدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما يوللىدى، تېلېگراممىنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى مۇنداق: (1) بۇلتۇر ئۆلكە تەرەپ ھەربىي راسخوت ئۈچۈن 4 مىليارد يۈەن دۆلەت پۇلى بېرىپ تۇردى، مەركەز ئاران 600 مىليون يۈەن دۆلەت پۇلى، 600 مىليون يۈەن دۆلەت پۇلى قىممىتىدىكى ماددىي ئەشيا ئاجرىتىپ بەردى. (2) بۇلتۇر 11 - ئايدا ئۆلكە تەرەپ مەركەزنىڭ شىنجاڭغا ئەۋەتكەن قىسىملىرىنىڭ قىشلىق كىيىم - كېچەك راسخوتى ئۈچۈن 20 مىليون يۈەن شىنجاڭ ئۆلكە پۇلى بېرىپ تۇرغان، بۇنى ھەربىي سىياسىي بۆلۈم ئاجرىتىپ بېرىشى كېرەك. (3) بۇ يىل ئۆلكىمىزنىڭ ھەربىي راسخوتى شىنجاڭ ئۆلكە پۇلى بويىچە ھېسابلىغاندا جەمئىي 1 مىليارد 310 مىليون يۈەنگە يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە مەركەز قىسىملىرىنىڭ ھەربىي راسخوتى %70نى، يەرلىك قىسىملارنىڭ ھەربىي راسخوتى %30 نى ئىگىلەيدۇ.

3 - ئاينىڭ باشلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى ئابدۇكېرىم ئابباسوپنى ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىدىن قالدۇردى.

شۇ ئاينىڭ باشلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پوچتا ئىشلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، سابىق گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ جۇڭخۇا پوچتا ماركىسى، پۇل پېرېۋوت ماركىسى ۋە باج ماركىسى ئۈستىگە رومبا شەكىللىك تامغا بېسىپ، ئۇنى ھەم پوچتا ماركىسى ھەم باج ماركىسى قىلىپ ئىشلىتىشنى قارار قىلدى.

3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى گاۋبويۇ بىلەن ئەلەن ۋاڭ ۋۇجۇڭشىنغا تېلېگ-

رامما يوللاپ، ئۇنىڭغا ئالتاي پارتىزانلىرىدىن مانات①بىلەن بۇرۇلتوقاي ناھىيە بازىرىدا ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەتنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقى، مانات قول ئاستىدىكى ئادەملىرى ۋە 100 نەچچە تال مىلتىق بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ئەل بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرھال ماناتنى بۇرۇلتوقاي ناھىيىلىك ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى.

3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 33 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) ۋاققاس ھاجى مىرشانوپنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاپ كىرگۈزۈش؛ (2) ۋاپات بولغان خەبىب يونىچنىڭ مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىق ۋەزىپىسىنى سەيپىدىن ئەزىزى ئۈستىگە ئېلىش؛ (3) ھۈسيىن ناسىروپ②نى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئورگان گېزىتى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەش؛ (4) رەھىمجان سابىرھاجىنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىدىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا زۇنۇن تېيىپوپنى تەيىنلەش؛ (5) رەھىمجان سابىرھاجىنى ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلەش، پاۋېل پاپلوۋىچ موسكالىيوپ بىلەن نەبىجان يۇسۇپ③نى مۇئاۋىن نازىرلىققا تەيىن-

---

① مانات (1919 - 1951): شىنجاڭ بۇرۇلتوقاي ناھىيىسىدىن، قازاق، كېلىپ چىقىشى چارۋىچى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئالتاي پارتىزانلىرى مەسئۇللىرىنىڭ بىرى بولغان، كېيىن ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازات بولغاندىن كېيىن، ئۇ قوراللىق توپىلاڭغا قاتناشقانلىقتىن، 1951 - يىلى گۈچۈڭدە باستۇرۇلغان.

② ھۈسيىن ناسىروپ: شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئورگان گېزىتى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن.

③ نەبىجان يۇسۇپ: 1919 - يىلى تۇغۇلغان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، ئۆزبېك. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىلى ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باش تەپتىشى بولغان. 1956 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن.

لەش؛ (6) مالىيە نازارىتى قارمىقىدىكى دېھقانچىلىق - ئورمانچىلىق - چارۋىچىلىق - سۇچىلىق ئىدارىسىنى ئايرىپ چىقىپ، يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى قۇرۇش، سالىجانباي باباجاننى نازىرلىققا تەيىنلەش، ھىلالىدىن ئەزىزى①بىلەن مەھەممەت نىيازنى②مۇئاۋىن نازىرلىققا تەيىنلەش.

3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» پوچتا - تېلېگراف، خەۋەرلىشىش، قاتناش ئىدارىسى شۇ كۈندىن باشلاپ غۇلجا بىلەن سۈيدۈڭ، قورغاس، چاپچال، تېكەس، موڭغۇلكۈرە، توققۇز تارا، نىلقا، كۈنەس قاتارلىق ناھىيىلەر ئوتتۇرىسىدىكى پوچتا كەسپىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ھەر قايسى ناھىيىلەرگە پوچتىدىن ئەۋەتىلىدىغان نەرسىلەرنى بۇ ئىدارىنىڭ پوچتا ماركىسىنى چاپلاپ ئەۋەتىش توغرىسىدا ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقاردى.

3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 36 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىن ئىلگىرى بانكا قەرزىنى ئۆز قەرەلىدە قايتۇرمىغانلاردىن بانكا ئۆسۈمىنى تۇتۇپ قالغاندىن سىرت، يەنە ئۇلارغا ئۆسۈم قىممىتىنىڭ 16%—75%تى بويىچە جەرىمانە قويۇش؛ 4 - ئاينىڭ 20 - كۈنىگىچە قايتۇرمىغانلاردىن بانكا ئۆسۈمىنى تۇتۇپ قالغاندىن سىرت، يەنە ئۇلارغا ئۆسۈمنىڭ 100%

---

① ھىلالىدىن ئەزىزى (1895 - 1986): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر، سودىگەر، سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ ئاكىسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1986 - يىلى غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② مەھەممەت نىياز: شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن.

تى بويىچە جەرىمانە قويۇش؛ 4 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنىدىن باشلاپ قەرزنى يەنىلا قايتۇرمىغانلاردىن ئۆسۈم پۇلى ۋە قويۇلغان جەرىمانە پۇلىنى تۇتۇپ قالغاندىن باشقا، ئۇلارغا يەنە مەمۇرىي جازا بېرىش.

3 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 37 ـ نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) قاسىمجان قەمبىرىنى سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرلىقىدىن قالدۇرۇپ، ئورنىغا مۇيىدىن ئەخمەت①نى تەيىنلەش؛ (2) زۇنۇن تېيىپوپنى ھەربىي قىسىمدا ئىشلەشكە يۆتكەپ، دۆلەت رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىدىن قالدۇرۇش.

3 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» دىنىي ئىشلار نازارىتى بارلىق دىنىي خىزمەت خادىملىرىغا ئوچۇق خەت ئېلان قىلىپ، بارلىق دىنىي خىزمەت خادىملىرىنى دىنىي ئۇسۇل قوللىنىپ تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، خەلقنى ئىنقىلابنى قوللاش ۋە ئىنقىلابقا ياردەم بېرىشكە سەپەرۋەر قىلىشقا چاقىردى.

3 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى 70 ـ نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ دىنىي ئىشلار نازارىتىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، ئىسلام دىنىنىڭ قائىدىسى بويىچە بانكىلار خۇسۇسىيلارنىڭ بانكىغا قويغان پۇلىغا ئۆسۈم بېرىشنى توختىتىشنى بەلگىلىدى.

3 ـ ئاينىڭ ئاخىرى رىيوپ پارتىزانلار ئەترىتى تارباغاتايدىن ئىلىغا يېتىپ كەلدى.

---

① مۇيىدىن ئەخمەت (1905 ـ 1968): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. ئىلگىرى غۇلجىدا ئولتۇراقلاشقان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان. 1948 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىغا كۆچۈپ كەتكەن. 1968 ـ يىلى مەككىدە ۋاپات بولغان.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى ۋاقىتلىق 58 - شىنىڭ شىجاڭى يېچېڭ مەزكۇر شىنىڭ 3 - تۇەننى باشلاپ ۋۇۋېيدىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، ئۈرۈمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى بولدى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوۋنى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىقىغا، زونۇن تېيىپوۋنى مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەش، ۋ. مازاروۋنى سەنمۇجاڭلىققا، رۇسۇلوۋ پەخىردىن خوجا①نى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىغا، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋنى سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىغا، غېنىنى ھەربىي سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، ئابدۇغوپۇر سابىر ھاجى②نى ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشلىكىگە تەيىنلەش، رازىيوپ دامولla③نى مىللىي ئارمىيىنىڭ دىنىي ئىشلار مەسئۇلى قىلىپ تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى زۇنۇن تېيىپوۋنى ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىقىدىن قالدۇرۇپ، ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ خىزمىتىگە ئەخمەتجان قاسىمنى مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى.

---

① رۇسۇلوۋ پەخىردىن خوجا (1914 - 1989): روسىيە تاشكەنتتە تۇغۇلغان. سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، ئۆزبېك. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن. 1989 - يىلى تاشكەنتتە ۋاپات بولغان.

② ئابدۇغوپۇر سابىرھاجى (1904 - 1951): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. رەھىمجان سابىرھاجىنىڭ ئاكىسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى بولغان. 1951 - يىلى خەلق ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن.

③ رازىيوپ دامولla (1893 - 1953): روسىيە يەركەنتتە تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. كىچىك چېغىدا ئاتا - ئانىسى بىلەن غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. يۇقىرى قاتلام دىنىي زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ دىنىي ئىشلار مەسئۇلى، سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان. 1953 - يىلى 2 - ئايدا غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

3 - ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سودىگەرلەر بىرلەشمىسى قۇرۇشنى قارار قىلىپ، جايلارغا مال سېتىۋالغىلى بارىدىغان ۋە تۈرلۈك ماددىي بۇيۇملارنى ساتىدىغان سودىگەرلەرنىڭ سودىگەرلەر بىرلەشمىسىدىن ئىجازەتنامە ئېلىشى ھەمدە باج قانۇنىغا رىئايە قىلىشى كېرەكلىكىنى بەلگىلىدى.

شۇ ئاي موڭغۇللارنىڭ كونا تورغۇت جەنۇبىي قەبىلىسىنىڭ ۋاڭى مانچۇكزابونىڭ رەپىقىسى ۋۇجىڭبېك 300 نەچچە كىشىلىك موڭغۇل قوغدىنىش ئەترىتىگە كىچىك يۇلتۇز، قورغۇستاي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، چارۋىچىلارنىڭ بايىنبۇلاق پارتىزانلىرى تۇرۇشلۇق چوڭ يۇلتۇزغا بېرىشىنى قاتتىق چەكلەپ، بايىنبۇلاق پارتىزانلىرىنى «قورشاپ يوقىتىش»قا تەييارلىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى سابىت دامولla①نى مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جۇشاۋلياڭ جاڭفېڭيى بىلەن گوچىنى شىخونى كۆزدىن كەچۈرگۈچى ئەلچى ۋە مۇئاۋىن ئەلچى قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇلار شىخو، مايتاغ قاتارلىق جايلارنى كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن، جۇشاۋلياڭغا مۇنداق بەش تەكلىپ بەردى: (1) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىخو ئايرودرومى يېنىدىكى تېلېگراف ئىستانسىسىنى بىز تەرەپكە ئۆتكۈزۈپ بېرىش، ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە ئۇنىمىسا، ئۇنى چۇۋۇۋېتىش لازىم؛ (2) مايتاغ نېفىت كېنىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى يۇيمەن نېفىت كېنىغا يۆتكەپ ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم؛ (3) شىخودىن ئۇـ

---

① سابىت دامولla (1901 - 1964): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. دىنىي زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان. 1964 - يىلى 3 - ئايدا غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

رۈمچىگىچە بولغان ئارىلىقتىكى ھەر قايسى ناھىيىلەرگە قېچىپ بېرىۋالغان ئاممىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم؛ (4) چېپەيزە ۋە گەنجاخۇنى ساقلاشقا ھەربىي ساقچىلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم؛ (5) پارتىزانلارنىڭ ئىلى، تارباغاتاي ۋە ئالتايدىن كېلىپ شىخوغا بىرلىشىپ ھۇجۇم قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم.

4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 38 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: دارىلئېتام قۇرۇپ مەخسۇس خەنزۇ يېتىم بالىلارنى يىغىۋېلىپ بېقىش، خىراجەتنى مالىيە نازارىتى ئاجرىتىپ بېرىش، باشقۇرۇشقا مائارىپ نازارىتى مەسئۇل بولۇش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 39 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: خەلق ئىئانە قىلغان مەبلەغ، چارۋا قاتارلىق ماددىي بۇيۇملارنى ۋە مۇسۇلمانلار تاپشۇرغان ئۆشرە - زاكاتلارنى دىنىي نازارەتنىڭ نازىرى ئابدۇلموتەلى خەلپەت باشچىلىقىدىكى ئۆشرە - زاكات يىغىش كومىسسىيىسى يىغىش ۋە باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولۇش؛ مالىيە نازارىتى سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتى ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە، كىشىلەرنىڭ بانكىدىن ئالغان قەرز ھېساباتىنى ئېنىقلاشقا مەسئۇل بولۇش، قەرزدارلارغا 28 كۈن ئىچىدە قەرزنى قايتۇرۇپ بولۇشقا مۆھلەت بېرىش، مۆھلەت ئىچىدە قايتۇرمىغانلارغا كۈن بويىچە ھېساپلاپ جەرىمانە قويۇش، پۇلى بارلار پۇل، پۇلى يوقلار مال قايتۇرۇش؛ يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى دېھقانلارنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچۈن 16 مىڭ پۇت بۇغداي، 21 مىڭ پۇت قوناق، 4 مىڭ پۇت شال ئۇرۇقى كۆپەيتىپ ئاجرىتىپ بېرىش؛ مالىيە نازارىتى يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىگە ئاجرىتىپ بەرگەن پۇلنى مەخسۇس چوڭ - كىچىك ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى رېمونت قىلىشقا ئىشلىتىش؛ دۆلەت ئىگىدارلىقىدىكى باغ قاتارلىقلارنى ئىدارە، جەمئىيەتلەرگە ئىجارىگە بېرىش.

شۇ كۈنى   سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پەن يۇشىننى قايتۇرۇپ كېتىپ، پېتروۋنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىكىگە تەيىنلىدى، 17 - كۈنى پېتروپ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشقا كېتىۋېتىش سەپىرىدە ئۈرۈمچىگە چۈشۈپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىغا بېرىپ خىزمەتلەرنى تەكشۈردى، دوكلات ئاڭلىدى.

4 - ئاينىڭ 3 - كۈنى   ۋۇ جۇڭشىن ئالتاي پارتىزانلىرى ئىككى چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقلىرى سۇلايمان① بىلەن نۇرقوجاينىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ئەل بولۇش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە سۆھبەتلىشىشكە كەلگەن ۋەكىللىنى قوبۇل قىلدى.

4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مائارىپ نازارىتى ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ھەر مىللەت قېرىنداشلىرىدىن ئۆزلىرى بېقىۋاتقان خەنزۇ يېتىم باللارنى يېڭىدىن قۇرۇلغان دارىلئېتامغا ئاپىرىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مىللىي ئارمىيىنىڭ قۇرۇلغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن غۇلجىدا يىغىن ئۆتكۈزدى، ئېلىخان تۆرە باشچىلىقىدىكى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ رەھبىرىي ئەزالىرى ۋە 10 مىڭچە ئامما يىغىنغا قاتناشتى. ئېلىخان تۆرە يىغىندا پانئىسلامىزم، پانتۈركىزم ۋە مىللىي بۆلگۈنچىلىك كۆز قارىشى تۈسىنى ئالغان قۇتراتقۇلۇق خاراكتېرلىك نۇتۇق سۆزلىدى ھەمدە قىسىملارغا ئىسلام دىنىنىڭ يۇلتۇز، ئاي بەل-

---

① سۇلايمان (1900 - 1960): شىنجاڭ كۆكتوقايدىن، قازاق. كېلىپ چىقىشى چارۋىچى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئالتاي پارتىزانلىرى مەسئۇللىرىنىڭ بىرى بولغان، كېيىن ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقان. 1960 - يىلى يىغىۋېلىپ تەكشۈرۈلۈۋاتقان مەزگىلدە تۈرمىدە كېسەل بىلەن ئۆلگەن.

گىسى چۈشۈرۈلگەن، «شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىكى ئۈچۈن ئالغا» دېگەن شوئار يېزىلغان ھەربىي بايراق ۋە ئايەت يېزىلغان ئاق رەڭلىك ئىسلام دىنى بايرىقى تەقدىم قىلدى.

مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، مىللىي ئارمىيە قارمىقىدا جايلاردىكى پارتىزانلاردىن تەشكىل قىلىنغان ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى، زاپاس 4 - تۈەن، تېكەس 1 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، تېكەس 2 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، سۈيدۈڭ پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى، كەڭساي 2 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، توققۇزتارا ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، خۇيزۇ مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى، موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى، مىناميوت يىڭى، مۇھاپىزەتچىلەر يىڭى، شىبە مۇستەقىل ئاتلىق لىيەنى بولۇپ ئۇنىڭدا 15 مىڭ ئادەم بار ئىدى، ھەر تۈەنگە تۈەنجاڭ، ھەربىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن تۈەنجاڭ، سىياسىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن تۈەنجاڭ، دىنىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن تۈەنجاڭ ۋە سەنموجاڭ قويۇلۇپ، بىر باشلىقلىق تۈزۈم يولغا قويۇلغانىدى.

4 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە   بايىنبۇلاق پارتىزانلىرى قورغاستايدا موڭغۇل قوغدىنىش ئەترىتىنى قورشىۋالدى. مەزكۇر ئەترەتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بايۇسىن قورال تاپشۇرۇپ ھەقىقەتكە قايتتى، موڭغۇل قوغدىنىش ئەترىتى ئۇرۇش قىلمايلا بەربات بولدى. بايىنبۇلاق پارتىزانلىرى بۇ يەرنى ئىگىلىدى، دۈشمەننىڭ 220 ئادىمىنى ئەسىرگە ئالدى، 200 مىلتىق، 30 مىڭ پاي ئوقنى غەنىيمەت ئالدى.

4 - ئاينىڭ 10 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مالىيە نازارىتى 81 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: باج ئىدارىسى ئوت - ئۈچى بېجى ئېلىش، قويدىن 5% (2 ياشلىق ساغلىق ئېلىش)، ئاتتىن 3% (5 ياشتىن 8 ياشقىچە بولغان ئات ئېلىش)، ئۆچكىدىن 5% (2 ياشلىق تېكە ئېلىش)، كالىدىن 3% (5 ياشتىن 10 ياشقىچە بولغان بۇ-

قا ، سىيىر ئېلىش) ، تۆگە ، ئېشەكتىن 3% بويىچە باج ئېلىش (ھەر قانداق مال ياكى پۇل ئېلىنسا بولىدۇ) ، بىر قويىنى 3000 يۈەنگە ، بىر ئۆچكىنى 1800 يۈەنگە ، كالا ، ئات ، خېچىرنىڭ ھەر بىرىنى 15 مىڭ يۈەنگە ، ئېشەكنى 7500 يۈەنگە سۇندۇرۇش .

4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى   « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » مالىيە نازارىتى 87 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلدى ، ئۇنىڭدا « ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت » نىڭ قارارىغا ئاساسەن ، پوچتا - تېلېگراف ، خەۋەرلىشىش ، قاتناش ئىدارىسىنى پوچتا - تېلېگراف ، خەۋەرلىشىش ئىدارىسى بىلەن قاتناش - ترانسپورت ئىدارىسى قىلىپ ئىككىگە ئايرىش ، پوچتا - تېلېگراف ، خەۋەرلىشىش ئىدارىسىنى 15 - كۈندىن باشلاپ ئىچكى ئىشلار نازارىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش ، قاتناش - ترانسپورت ئىدارىسىنى يەنىلا مالىيە نازارىتى قارمىقىدىكى ئورۇن قىلىش بەلگىلەندى .

شۇ كۈنى   جياڭ جىڭگو شىنجاڭدا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ئۈستىدە ۋۇجۇڭشىن بىلەن كېڭىشىش ئۈچۈن ، جياڭ جيېشى ئۆز قولى بىلەن يازغان خەتنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە كەلدى ھەمدە ۋۇجۇڭشىنغا ئاز سانلىق مىللەت زاتلىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ، نازارەت ، ئىدارىلەرنىڭ نازىرى ، باشلىقى قاتارلىق مۇھىم ۋەزىپىلەرگە قويۇپ ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىش ئارقىلىق شىنجاڭنى ئىدارە قىلىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى . ئۇ ئۈرۈمچىدە تۇرغان مەزگىلدە ، ئۇ يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىنىڭ مەسئۇلى بىلەن كۆرۈشۈپ ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن شىنجاڭنىڭ مۇناسىۋىتى مەسىلىسى ئۈستىدە كۆز قاراشلىرىنى ئالماشتۇردى .

4 - ئاينىڭ 14 - كۈنى   شۇ كۈندىن باشلاپ ، مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى جىڭخا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن ئەسكىرىي كۈچلەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىنى تەڭشىدى ، بىۋاسىتە قاراشلىق ئاتلىق يىلك ، مۇھاپى-

زەتچىلەر يىڭى ۋە يېڭىدىن قۇرۇلغان ئىلى 1 - زاپاس تۈەنى ، ئىلى 2 - زاپاس تۈەنى ، نىلقا ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى بولۇپ جەمئىي 5500 كىشىلىك ئەسكىرىي كۈچنى ئىلىنى ساقلاشقا قالدۇردى ، ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى ، مىناميوت يىڭى ، خۇيزۇ مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى ، شىبە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىگە داخېيەنزىگە ھۇجۇم قىلىش ، تېكەس 1 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىگە كۈرساي ئېغىزىغا ئورۇنلىشىش ، ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 4 - تۈەنىگە سىتەي ۋە ۋۇتەيگە ئورۇنلىشىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى .

4 - ئاينىڭ 18 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «ناھىيە دەرىجىلىك سوت مەھكىمىلىرىنىڭ تەشكىلىي ئاپپارات نىزامى ۋە ئىش بېجىرىش قائىدىسى»نى جاكارلىدى ، ئۇنىڭدا مۇنۇلار بەلگىلەندى : (1) ناھىيەلىك سوت مەھكىمىلىرى ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىپ ، باسقۇنچىلىق ، سىياسىي جىنايەت ، قاتىللىق ، زور مىقداردىكى پارىخورلۇق ، چوڭ تىپتىكى بۇزغۇنچىلىق قىلمىشلىرى قاتارلىق دېلولاردىن باشقا ، ئۆز ناھىيىسى تەۋەسىدە يۈز بەرگەن دېلولارنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىشقا مەسئۇل بولۇش . (2) كۆپ ئورۇندا كۆپ قېتىم جىنايەت سادىر قىلغان جىنايەتچىلەرنىڭ قايسى ناھىيىدە ئۆتكۈزگەن جىنايىتى ئەڭ ئېغىر بولسا ، ئۇنى شۇ ناھىيىدىكى سوت مەھكىمىسى ئاساسلىق بولۇپ سوت قىلىش .

4 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى جۇڭشاۋلىياڭ ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشنى تەڭشەپ ، مۇداپىئەنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى جىڭ ۋە شىخوغا قاراتتى ، ئۇ يېڭى 2 - جۈن شتابىنى ئۈرۈمچىدىن شىخو ناھىيەبازىرىغا يۆتكەش ، شىخو ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق يېڭى 45 - شى 1 - تۈەنىنى جىڭدا مۇداپىئە كۆرۈشكە يۆتكەش ، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - شى شتابى داۋاملىق شىخودا تۇرۇش ، لېكىن ئۇنىڭ 1 - تۈەنىنى چېپەيزە ، گەنجاخۇ ، بەشبۇلاق قاتارلىق جايلارغا يۆتكەپ مۇداپىئە كۆرۈش ؛ زاپاس 7 - شى شتابىنى كونا شىخودا تۇ-

رۇشقا يۆتكەش ، ۋاقىتلىق 2 - شىنىڭ 2 - تۇەنىنى مايتاغ ، كورتى ، چىگشور قاتارلىق جايلارغا بۆلۈپ ئورۇنلاشتۇرۇش ، شىي يىغىنىيېكى 2 - جۇنىنىڭ جۇنجاڭلىقىغا ئۆستۈرۈپ ، شىخودا تۇرۇپ يۇقىرىقى قىسىملارغا قوماندانلىق قىلىشقا مەسئۇل قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى .

يەنە يېگى 45 - شى شتابىنى جىڭغا ئورۇنلاشتۇرۇش ، گوچىنى يېگى 45 - شىنىڭ شىجاڭلىقىغا تەيىنلەپ ، جىڭ ناھىيە بازىرى ، باجاخو قاتارلىق جايلارغا ئورۇنلاشقان يېگى 45 - شىنىڭ 1 - تۇەنى ، 3 - تۇەنى ۋە جىڭدىكى نەنسەن قاتارلىق جايلارغا ئورۇنلاشقان زاپاس 7 - شىنىڭ 21 - تۇەنى ، 191 - شىنىڭ 571 - تۇەنىگە قوماندانلىق قىلىشقا مەسئۇل قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى .

4 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 6 - ئاينىڭ 11 - كۈنىگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مەملىكەتلىك 7 - قۇرۇلتىيى يەنئەندە ئېچىلدى .

ماۋزېدۇڭ 4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى قۇرۇلتايغا بەرگەن « بىرلەشمە ھۆكۈمەت توغرىسىدا » دېگەن تېمىدىكى سىياسى دوكلاتتا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى قوراللىق باستۇرغانلىق ۋەقەسىنى قاتتىق ئەيىبلىدى ، ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : « گومىنداڭنىڭ خەلققە قارشى گۇرۇھى جۇڭگودا كۆپ مىللەت بارلىقىنى ئىنكار قىلىپ ، خەنزۇلاردىن باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى نەسلداش ئۇرۇق ، دەپ ئاتىماقتا . ئۇلار پۈتۈنلەي چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى ۋە شىمالىي مىلىتارىستلارنىڭ ئەكسىيەتچىل سىياسەتلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش ۋە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتا قىلمىغىنى قالمىدى . 1943 - يىلى ئىكىجاۋ ئايمىقىدىكى موڭغۇل خەلقگە يۈرگۈزگەن قىرغىنچىلىق ۋەقەسى ، 1944 - يىلىدىن ھازىرغا قەدەر شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈستىدىن يۈرگۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان قوراللىق بېسىقتۇرۇش ۋەقەلىرى (بۇ يەردە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۆزدە تۇتۇلىدۇ — نەقىل كەلتۈرگۈچىدىن) ۋە يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان گەنسۇ خۇيزۇلىرى ئۈستىدىن يۈرگۈزۈلگەن قىرغىنچىلىق ۋەقەلىرى مانا بۇنىڭ ئوچۇق دەلىلى . بۇ ، چوڭ خەن-

زۇچىلىققا ئاساسلانغان خاتا مىللىي ئىدىيە ۋە خاتا مىللىي سىياسەت. »① بۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنىڭ ئىنقىلابى كۈرەشلىرىگە كۆڭۈل بۆلگەنلىكى ۋە ئۇنى قوللىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى گوچى جىڭغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك تەدبىر قوللاندى: (1) جىڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى يەن يۇشەنگە ئورگان خادىملىرىنى ۋە خەلق ئاممىسىنى باشلاپ شىخودىن جىڭغا قايتىپ كېلىپ، قوشۇنلارنىڭ جىڭ ناھىيە بازىرىدا مۇداپىئە كۆرۈشىگە ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى؛ (2) بارلىق ئىستىھكاملارنىڭ قىلىنلىقىنى 2 مېتىردىن ئاشۇرۇپ پۇختىلاپ، ئەتراپىغا 3 مېتىر كەڭلىكتە ئايلانما خەندەك كولاپ سۇ قويۇۋېتىپ، خەندەك سىرتىغا زىچ مىنا كۆمۈش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى؛ (3) ليو لۇنيۈەنگە ئۆز تۈەنىنى باشلاپ مىللىي ئارمىيە تۈرۈشلۈق يۇڭجىخۇنى ئىگىلەپ، بۇ يەردە تۈرۈشلۈق مىللىي ئارمىيىنى چېكىنىشكە مەجبۇرلاش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى گومىنداڭنىڭ مايتاغدا تۈرۈشلۈق قوشۇنىنىڭ بىر مىللىي لىيەنىدىكى 125 ئادەم لىيەنجاڭ سوپاخۇن سوۋۇروپ② نىڭ يېتەكچىلىكىدە ھەقىقەتكە قايتتى، ئۇلار گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىشىدىن قۇتۇلۇپ، بورتالادا مىللىي ئارمىيە بىلەن ئۇچراشتى.

---

① «ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» 3 - توم، ئۇيغۇرچە نەشرى، 433 -، 434 - بەتلەر.

② سوپاخۇن سوۋۇروپ (1915 —): شىنجاڭ قۇمۇلدىن، ئۇيغۇر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، مىللىي ئارمىيە ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى بولۇپ، ئاتلىق پارتىزانلارنى باشلاپ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى باي ناھىيىسى، ئاقسۇ، ئاقسۇ كونا شەھەر قاتارلىق جايلارغا ھۇجۇم قىلغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق قاتناش نازارىتى تاشيول ئىدارىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان.

4 - ئاينىڭ 28 - كۈنى   مىللىي ئارمىيىنىڭ ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى قاتارلىق قوشۇنلار جىڭ ناھىيىسىدىكى داخېيەنزىنى ئىگىلىدى .

4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 47 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، رەھىمجان سابىرھاجىغا شاڭشاۋلىق ھەربىي ئۇنۋان بېرىش ، پاۋىل پاپلوۋىچ مۇسكالىيوپ ، نەبىجان يۇسۇپ ، ئەخمەتجان قاسىملارغا جۇڭشاۋلىق ھەربىي ئۇنۋان بېرىشنى بەلگىلىدى .

5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى   سوۋېت ئىتتىپاقى قىزىل ئارمىيىسى گېرمانىيىنىڭ پايتەختى بېرلىننى ئىشغال قىلدى . 9 - كۈنى ستالىن گېرمانىيىگە قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلىبىلىك ئاياغلاشقانلىقىنى جاكارلىدى .

شۇ كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئورگان گېزىتى «ئازاد شەرقىي تۈركىستان گېزىتى» «تار مىللەتچىلىك ۋە ئەمەلپەرەستلىك ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنىمىز» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلدى .

5 - ئاينىڭ 3 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 49 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ساداقەت ئوردېنى بېرىشنى بەلگىلىدى ھەمدە ئوردېن بېرىش شەرتى ، چارىسى ۋە ئوردېنغا ئېرىشكۈچىلەر بەھرىمەن بولىدىغان تەمىنات ، ھوقۇق توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقاردى .

5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى   دۈبېك جالىغىنبايوپ بالقاش ئالمىغازى ، جاغدا بابالىكوپ①نى چاغانتوقايدا پارتىزانلار ئەترىتى تەشكىللەشكە ئەۋەتتى . كېيىن چاغانتوقاي پارتىزانلىرى زورىيىپ 500 ئادەمگە يەتتى .

---

① جاغدا بابالىكوپ (1922 —) : شىنجاڭ چۆچەكتىن ، قازاق . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن ، چاغانتوقاي پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى ، مىللىي ئارمىيە ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ سىياسىي كومىسسارى بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى بولغان . كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن ، ھازىر ئالما - ئاتادا تۇرۇۋاتىدۇ .

5 - ئاينىڭ باشلىرى قالىبېك① قاتارلىق كىشىلەر ساۋەن ناھىيىسىدىكى نەنسەندە قازاق چارۋىچىلار ئاساس قىلىنغان يۈز كىشىگە يېقىن بىر پارتىزانلار ئەترىتىنى تەشكىللىدى.

5 - ئاينىڭ 13 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «جىنايى ئىشلار دەۋاسى توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق بەلگىلىمە»نى ئېلان قىلدى. بۇ بەلگىلىمە جەمئىي 11 ماددا بولۇپ، ئۇنىڭدا پۇقرالارنىڭ ھوقۇقى، مەجبۇرىيىتى، جىنايى ئىشلار دەۋاسى تەرتىپى، چارىسى، ھۆكۈم قىلىش، ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىش ۋە بېجىرىش نەتىجىسى قاتارلىق جەھەتلەردە تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقىرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سىياسىي جىنايەت، ئوغرىلىق جىنايىتى، مەسئۇلىيەتسىزلىك جىنايىتى، باسقۇنچىلىق جىنايىتى قاتارلىقلارنىڭ مەزمۇنى، ئۆتكۈزۈلگەن جىنايەتنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكى، جازا ئۆلچىمى، ھۆكۈم قىلىش ئۇسۇلى ۋە ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىش چارىسى توغرىسىدىمۇ تەپسىلىي بەلگىلىمىلەر چىقىرىلدى.

5 - ئاينىڭ 14 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى جاكارلىغان «ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىغا، مىڭبېشى، يۈز بېشى، ئەللىكبېشى، ئونبېشىلارغا ۋە بارلىق پۇقرالارغا مۇراجىئەت»تە: ناھىيە، رايون، يېزا، كەنتلەرنى مەمۇرىي رايونلارغا ئايرىشتا بىردەك بۇرۇنقى ھالەت ساقلاپ قېلىنىدۇ، ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر ئۆزىگە قاراشلىق دائىرە بويىچە باج ئالىدۇ ۋە ھوقۇق يۈرگۈزىدۇ، دەپ بەلگىلەندى.

---

① قالىبېك (1908 — 1985): يەنى قالىبېك رىيىمبېك خوجىبېك، شىنجاڭ چاغانتوقايدىن، قازاق. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندىن كېيىن، پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان، كېيىن ساۋەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى بولغان. 1947 - يىلى ئۆزىنى گومىنداڭ قوينىغا ئاتقان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن، تۈركىيىگە قېچىپ كەتكەن. 1985 - يىل 11 - ئايدا تۈركىيىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلگەن.

5 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: قاتناش ـ ترانسپورت ئىدارىسى مالىيە نازارىتىدىن ئايرىلىپ چىقىش، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى، ئاممىۋى تەشكىلاتلار، ھەربىي قىسىملار مېلىنى مەزكۇر ئىدارىنىڭ توشۇشىغا تاپشۇرۇش، ئۇنداق قىلمىسا، مالىيە نازارىتى توشۇش راسخوتى ئاجرىتىپ بەرمەسلىك.

5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى ستالىن ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ترۇمېننىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى خوپكىنسقا: ئەگەر جۇڭگو يالتا مەخپىي كېلىشىمىدىكى شەرتلەرگە ماقۇل بولسا، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارمىيىسىنىڭ دەرھال ئەسكەر چىقىرىپ شەرقىي شىمالدا ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە جياڭ جيېشى رەھبەرلىكىدىكى جۇڭگونىڭ بىرلىككە كېلىشىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللايدىغانلىقىنى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودىن، مەيلى شىنجاڭدا ياكى باشقا جايلاردا زېمىن تەلەپ قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

5 ـ ئاينىڭ ئاخىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى قازىقان مانامبايوپنى 70 نەچچە كىشىنى باشلاپ، نىلقا ناھىيىسى چېگرىسى تەۋەسىدىكى تامغالى ئارقىلىق ساۋەن ناھىيىسىگە كىرىشكە ئەۋەتتى. 6 ـ ئايدا يەنە 2 ـ تۈركۈمدە ئەۋەتىلگەن 200 نەچچە كىشىلىك قوراللىق قوشۇن ساۋەن ناھىيىسىگە كىرىپ ئېرەن كابىرغىدا قالىبېك پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئۇچراشتى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى توختى ھەلىموپنى پارتىزانلارنى باشلاپ ئېبىنۇر كۆلى بىلەن مايلى تېغى ئەتراپىدا ھەرىكەت قىلىشقا ئەۋەتتى.

5 ـ ئاي «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى خەنزۇ

ئاممىسىنى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىگە يىغىش، شەرقتىكى 5 ناھىيە①دىكى 1000 دىن ئارتۇق خەنزۇ ئاممىسىنى چاپچال ناھىيىسىگە يىغىش، غەربتىكى 4 ناھىيە②دىكى 2000 دىن ئارتۇق خەنزۇ ئاممىسىنى كۆرەگە يىغىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

6 - **ئاينىڭ باشلىرى** مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي ئىشلار مەسلىھەتچىلىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا جەنۇب، شىمال ۋە ئوتتۇرا بولۇپ ئۈچ سەپ بويىچە ئۇرۇش قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. شىمالىي سەپتە جەڭ قىلىدىغان كەڭساي 3 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ ۋەزىپىسى شىخو ئارقىلىق تارباغاتاي ۋە ئالتاي ئوتتۇرىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، بۇ ئىككى ۋىلايەتنىڭ شىخو بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى ئازاد قىلىش؛ ئوتتۇرا سەپتە جەڭ قىلىش ۋەزىپىسىنى ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى، تېكەس 1 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، ئىلى زاپاس 4 - تۈەنى، خۇيزۇ مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى، مىنامىيوت يىڭى، شىبە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنى ئۈستىگە ئېلىش، جىڭنى ئاساسلىق ھۇجۇم قىلىش نىشانى قىلىش، بۇنىڭدىن باشقا يەنە سۈيدۈڭ پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى، توپچى ئەسكەرلەر لىيەنى شىخوغا ھۇجۇم قىلىپ، ئاندىن يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئۈرۈمچىگە قاراپ يۈرۈش قىلىش. جەنۇبىي سەپتە جەڭ قىلىشقا سوپاخۇن سوۋۇروپ مەسئۇل بولۇپ ئاتلىق پارتىزانلارنى باشلاپ جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىپ، پارتىزانلىق ئۇرۇشنى قانات يايدۇرۇش، بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر پەي ئەسكەرنى تاشقورغانغا بېرىپ شۇ جايدىكى پارتىزانلارغا ياردەم بېرىشكە ئەۋەتىپ، گومىنداڭنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قوشۇنلىرىنى ئىسكەنجىگە ئېلىش بەلگىلەندى.

---

① شەرقتىكى بەش ناھىيە: شۇ جايدىكى ئاما غۇلجىنىڭ شەرقىگە جايلاشقان مۇڭغۇلكۈرە، تېكەس، توققۇز تارا، كۈنەس، نىلقىنى ئادەت بويىچە شەرقتىكى 5 ناھىيە دەپ ئاتايتتى.

② غەربتىكى 4 ناھىيە: شۇ جايدىكى ئاما غۇلجا ۋە ئۇنىڭ غەربىدىكى سۈيدۈڭ، قورغاس، چاپچالنى ئادەت بويىچە غەربتىكى 4 ناھىيە دەپ ئاتايتتى.

شۇ ئاينىڭ باشلىرى گومىنداڭنىڭ بۇرۇلتوقايدىكى ھەربىي، مەمۇرىي خادىملىرى ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ مۇھاسىرىسى ئىچىدە قالغانلىقتىن، ناھىيە بازىرىنى ساقلاشتىن ۋاز كېچىپ بۇرچىن ناھىيىسىگە قاچتى.

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «ئىقتىسادىي دېلولارنى تەكشۈرۈش توغرىسىدىكى ۋاقىتلىق نىزام»نى ئېلان قىلدى، ئۇنىڭدا: (1) چوڭ - چوڭ ئىقتىسادىي دېلولار سوت مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇلىدۇ؛ (2) ئائىلە مال - مۈلكىنى بۆلۈشۈش ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىش، ئۆتۈنۈپ بېرىش ئىشلىرىغا چېتىلىدىغان ئىقتىسادىي دېلولارنى مەھكىمە شەرئىيە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدۇ؛ (3) ئادەتتىكى ئىقتىسادىي دېلولارنى شۇ جايدىكى سودىگەرلەر ئۇيۇشمىلىرى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدۇ، دەپ بەلگىلەندى.

6 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تاشقورغان پارتىزانلىرى قەھرىمان شاھ① قاتارلىق كىشىلەرنى تاشقورغان ناھىيىسىدىكى دەفتەر، تاغارما، سۇبېشى ۋە بۇلۇڭكۆل قاتارلىق جايلارغا بېرىپ مەخپىي رازۋېدكا قىلىپ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ شۇ يەردىكى ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ۋە قورال - ياراغ بىلەن جابدۇقلىنىش ئەھۋالىنى ئىگىلەش ھەمدە شۇ جايدىكى خەلققە ئىلى قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسى ۋە «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» قۇرۇلغانلىق خەۋىرىنى تەشۋىق قىلىشقا ئەۋەتتى.

6 - ئاينىڭ 9 - كۈنى لىيۇزېرۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسېيېۋقا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن «ئىلىدىكى مالىمانچىلىق»نى تىنجىتىشقا دوستانە ياردەم سوراش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى، يېۋسېيېۋ بۇ ئىشتا موسكۋادىن يوليورۇق سوراش كېرەكلىكىنى بىلدۈردى.

---

① قەھرىمان شاھ — شىنجاڭ تاشقورغان ناھىيىسىدىن، تاجىك. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تاشقورغان ئىنقىلابى ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى بولغان. 1946 - يىل 7 - ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن.

6 - ئاينىڭ 10 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى رەپىق، سىيىت تۇرسۇنلارغا پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ كورساي ئېغىزى ئارقىلىق جىڭ ناھىيىسى تەۋەسىگە كىرىپ، جىڭ بىلەن شىخو ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى ئۈزۈپ تاشلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. پارتىزانلار 16 - كۈنى نىشانغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، چىڭشۇر كۆۋرۈكىنى كۆيدۈرۈۋەتتى، جىڭ بىلەن شىخو ئوتتۇرىسىدىكى تاشيولنى داۋاملىق بۇزدى، جىڭدىن شىخوغا تۇتىشىدىغان تېلېفون سىمىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

6 - ئاينىڭ 14 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «تەپتىش - سوت ئومۇمىي پرىنسىپى»نى تەستىقلىدى. بۇ ئومۇمىي پرىنسىپ تەپتىش ۋە سوت قىلىشتىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بۆلۈنگەن بولۇپ، جەمئىي 32 ماددىدىن تەركىب تاپتى. ئۇنىڭدا تەپتىش ۋە سوت تەرتىپى، يولغا قويۇش چارىسى، ھوقۇق دائىرىسى قاتارلىقلار تەپسىلىي بەلگىلەندى.

6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن چۇڭچىڭدا جىياڭ جېيشى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭغا شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلدى، تېزدىن جاڭ جىجۇڭ①نى شىنجاڭنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئىشلىرىنى ئومۇميۈزلۈك باشقۇرۇشقا ئەۋەتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى.

6 - ئاينىڭ 16 - كۈنى تۇختى ھەلىمونىڭ يېتەكچىلىكىدە، تارباغاتاي ۋىلايىتىدىكى مايلىدا پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا نۇرسا-

---

① جاڭ جىجۇڭ (1890—1969): ئەنخۇي ساۋشەن ناھىيىسىدىن، خەنزۇ، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ گېنېرالى. 1945 - يىل 9 - ئايدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ھەربىي ئىشلار كومىتېتى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان. جاڭ جىجۇڭ مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى سالاھىيىتى بىلەن، ئۈچ ۋىلايەت بىلەن بولغان سۆھبەتكە رىياسەتچىلىك قىلغان. 1946 - يىل 7 - ئايدىن 1947 - يىل 5 - ئايغىچە، جاڭ جىجۇڭ غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ مۇدىرى، قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، غەربىي شىمال ھەربىي مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، دۆلەت مۇداپىئە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ۋەييۈەنجاڭى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1969 - يىلى بېيجىڭدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

پا سىيتجانوپ بىلەن قالى مەسئۇل بولدى.

6 - ئاينىڭ 19 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ئەسكەر ئېلىش بۇيرۇقى چۈشۈردى، بۇيرۇقتا ئىلىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەردىن 500 ئەسكەر ئېلىش بەلگىلەندى.

6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مىللىي ھۆكۈمەت مەمۇرىي كېڭەشنىڭ مۇۋەققەت باشلىقى، قوشۇمچە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى سۈڭ زىۋېن چۆگچەكدا نۆۋەتتە شىنجاڭدا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ئۈستىدە ۋۇجۇڭشىن بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، لىيوزېرۆڭنى تېلېگرامما ئارقىلىق چۆگچەكغا چاقىرتىپ موسكۋاغا بىللە بېرىشنى بېكىتتى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى دەلىلقان سۈگۈرباييوپ 1200 نەچچە كىشىلىك ئالتاي پارتىزانلىرىنى باشلاپ ئۈچ يولغا بۆلۈنۈپ سار سۈمبە ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى، ئۇدا يەتتە كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلىپمۇ ناھىيە بازىرىنى ئالالماي، چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى دەلىلقان سۈگۈرباييوپ ئالتاي پارتىزانلىرى ئەترىتىنى باشلاپ سارسۈمبە ناھىيە بازىرىغا قايتا ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقاندا، ئىككى چوڭ ئەترەتنىڭ باشلىقى نۇرقوجاي بىلەن سۇلايمان جەڭ باشلىنىش ئالدىدا يۈز ئۆرۈپلا، سارسۈمبىنى ساقلاۋاتقان قوشۇنلارغا تەسلىم بولغانلىقتىن، پارتىزانلار چىڭگىل ناھىيىسىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

6 - ئاينىڭ 27 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى نا-

سىروپ مىرزا (سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن مەسلىھەتچى، ئۇيغۇر) بىلەن ئارسلانخان (ئېلىخان تۆرىنىڭ ئوغلى)نى ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ كۈنەستىن چىقىپ يولتۇزغا بېرىپ، جەنۇبىي شىنجاڭغا بارىدىغان مۇھىم ئېغىز تەلەمەت داۋىنىغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتى ھەمدە ئۇلارغا مىنامىيوت ۋە يېنىك، ئېغىر تىپتىكى پىلىموتلارنى سەپلەپ بەردى. گومىنداڭنىڭ كۇچا ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق ھاكىمى جاڭ خەنۇبىي ۋاقىتلىق ھەربىي ھالەت ئېلان قىلدى ھەمدە جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنغا جىددىي تېلېگرامما يوللاپ ياردەم سورىدى.

6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جۇشاۋلياڭ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزونىنىڭ مۇۋەققەت سەنمۇجاڭى، 11 - ئاتلىق ئەسكەرلەر شىسىنىڭ باشلىقى شاڭ چاۋجۇڭنى كۇچاغا بېرىپ قوماندانلىق قىلىشقا، لوكەنفېننى ۋاقىتىنچە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزونىنىڭ سەنمۇجاڭلىقىنى ئۈستىگە ئېلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى.

6 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ۋاررېد ۋۇجۇڭشىننى زىيارەت قىلىپ، ئىلىنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈردى ھەمدە ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ترۇمېننىڭ پەۋقۇلئاددە ئەلچىسى خوپكىنسىنىڭ موسكۋاغا كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ، «ئىلى ۋەقەسى»نىڭ يەنە كېڭىيىپ كەتمەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى سۇڭ زىۋېن، جياڭ جىڭگو، ليۇزېرۇڭ قاتارلىقلار ئايروپىلان بىلەن موسكۋاغا بېرىپ، يالتا مەخپىي كېلىشىمى توغرىسىدا ستالىن قاتارلىق سوۋېت ئىتتىپاقى رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى.

6 - ئاي تاشقورغان پارتىزانلار ئەترىتى قەھرىمان شاھ، مەمەت ئەيسا قاتارلىق كىشىلەرنى چېگرىدىن ئۆتۈپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ياردەم تەلەپ قىلىشقا ئەۋەتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئالاقىدار زاتلىرى تاشقورغان پارتىزانلار ئەترىتىنى قوللايدىغانلىقى ۋە ئۇلارغا ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 59 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئادىلبېك يۈسۈپبېكوپنى①دۆلەت تەپتىش كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا، ۋاققاس ھاجى مىرشانوپنى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى مايلى پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئېبنۇر كۆلى پارتىزانلار ئەترىتى بىرلىكتە قىزىلتۇزدا (خۇگىيەنچى) يىغىن ئۆتكۈزۈپ، بىرلىشىپ ئېبنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى، توختى ھەلىموپ ئەترەت باشلىقى، نۇرساپا سېيىتجانوپ بىلەن قالى مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى بولدى.

7 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئىمىل قوماندانلىق شتابى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىغا خەت ئەۋەتىپ، تارباغاتايىنى ئازاد قىلىش پۇرسىتى پىشىشىپ يېتىلدى، دەپ ھېسابلىدى ۋە دەرھال قوشۇن ئەۋەتىشنى تەلەپ

---

① ئادىلبېك يۈسۈپبېكوپ (1904 -): روسىيە ئەنجاندا تۇغۇلغان، ئۆزبېك، سودىگەر. 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدا غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى رېۋىزىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن، ھازىر ئەنجادا.

قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇلان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ قوشۇننى باشلاپ ئىلىدىن تارباغاتاي ۋىلايىتىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئالدىن يۈرەر قىسىم موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى ئۇزۇنبۇلاققا كېلىپ ئېبنۇركۆلى-مايلى پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئۇچرىشىپ مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابىنىڭ تارباغاتاينى ئازاد قىلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى ئېلان قىلدى ھەمدە كونكرېت ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى.

شۇ كۈنى جياڭ جيېشى چۇڭچىڭدا يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلىپ، موسكۋادا ئۆتكۈزۈلىدىغان جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى سۆھبىتىگە ئالاقىدار ئىشلارنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلدى. يىغىندا مۇنداق قارار چىقىرىلدى: سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى جۇڭگونىڭ شەرقىي شىمال ۋە شىنجاڭدىكى زېمىنىغا ۋە مەمۇرىي ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلالىسا ھەمدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ۋە «شىنجاڭ توپىلاڭى»غا ھېچقانداق ياردەم بەرمەيدىغان بولسا، جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئاندىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى موڭغۇلىيە (يەنى موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتى)گە ئالاقىدار تەلەپلىرىنى ئويلىشىدۇ.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى مۇھەممەتجان مەخسۇم باشچىلىقىدىكى خىزمەت ئۆمىكىنى مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى بىلەن بىرگە تارباغاتاي بىلەن ئالتايغا يۈرۈش قىلىشقا ئەۋەتىشنى قارار قىلدى. خىزمەت ئۆمىكىنىڭ ۋەزىپىسى: (1) مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى ھۇجۇم بىلەن ئىگىلىگەن جايلاردا ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەتلەرنى قۇرۇپ، ئۇنى شۇ جايلارنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداشقا مەسئۇل قىلىش. (2) مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىغا ئەسكەر تولۇقلاش ۋە ئۇلارنى ئوزۇق - تۆلۈك بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل قىلىش. (3) ئىگىلىگەن جايلارنىڭ مال - مۈلكىنى ۋە قىسىملار

غەنىيمەت ئالغان قورال - ياراغ، ئوق - دورىلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا مەسئۇل قىلىش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى بىلەن مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى گومىنداڭنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئەسكىرىي كۆچىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، ئوتتۇرا سەپتىكى ئۇرۇشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مۇنداق قارار چىقاردى: (1) سوپاخۇن سوۋۇروپ ئەترەت باشلىقى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ سىياسىي كومىسسار، رازىيوپ داموللا دىنىي ئىشلار مەسئۇلى بولغان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلىدۇ، ئۇلار ئاقسۇغا بېرىپ، پارتىزانلىق ئۇرۇشى ئېلىپ بارىدۇ. (2) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي ئىشلار خادىمى ئىسكەندەر (ئەسلى ئىسمى ئىۋان ئىۋانوۋىچ ئىۋانوپ) بىلەن زاكىر تۆرە (ئەسلى ئىسمى شوخىپۇل) ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ ھەربىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى بولىدۇ. (3) قۇربانجان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ ئارقا سەپ تەمىناتىغا مەسئۇل بولىدۇ. (4) قاسىمجان قەمبىرى ھۆكۈمەت خىزمەت ئۆمىكىنى باشلاپ بىرگە بارىدۇ.

7 - ئاينىڭ باشلىرى جىمنەي پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ بىر قىسمى ساغانئوبانى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنىنى تارمار قىلىپ، گومىنداڭنىڭ تارباغاتايدىن ئالتايغا ياردەم بېرىدىغان يولىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى جياڭ جيېشى موسكۋادا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتقان سۇڭ زىۋېنغا ئارقا - ئارقىدىن ئىككى پارچە مەخپىي تېلېگرامما ئەۋەتىپ، مۇنداق يوليورۇق بەردى: «تاشقى موڭغۇلىيىنىڭ ئۇرۇشتىن كېيىن مۇستەقىل بولۇشىغا يول قويۇش»قا بولىدۇ، لېكىن سوۋېت ئىتتىپاق تەرەپ «شەرقىي شىمال زېمىنىمىزنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە مەمۇرىي جەھەتتىكى پۈتۈنلۈكىنى ئېتىراپ قىلىشى، جۇڭگو كوممۇنىستىك

پارتىيىسى ۋە «شىنجاڭ توپىلاڭى»غا قايتا ھېچقانداق ياردەم بەرمەسلىكى» كېرەك.

7 - ئاينىڭ 9 - كۈنى سۇڭ زىۋېن جياڭ جيېشىنىڭ تېلېگراما يولىيورۇقنىڭ روھىغا ئاساسەن، ستالىنغا مۇنداق دېدى: سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئەگەر جۇڭگونىڭ «شىنجاڭ توپىلاڭى»نى تىنجىتىشىغا ياردەم بېرىش قاتارلىق مەسىلىلەردە ۋەدە بەرسە، جۇڭگو ھۆكۈمىتى تاشقى موڭغۇلىيە مەسىلىسىدە يول قويىدۇ. ستالىن: مەيلى يەنئەن، شىنجاڭ بولسۇن بىردەك ۋېيۈەنجاڭ جياڭ جيېشىنىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭ ۋە يەنئەننى بىردەك ۋېيۈەنجاڭ جياڭ جيېشىنىڭ رەھبەرلىك دائىرىسىدىكى جاي دەپ قارايدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى پەقەت گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىلا قوللايدۇ، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن بايانات ئېلان قىلىشقا بولىدۇ، دەپ ئىپادە بىلدۈردى ھەمدە سۇڭ زىۋېننىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭغا «ئوغرىلىقچە» قورال يۆتكىشىنى توسۇش توغرىسىدىكى تەلىپىگە ماقۇل بولدى.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 61 - نومۇرلۇق قارارنى ماقۇللاپ، تۇداخۇن ماموتنى① يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» بورتالا ناھىيىسىگە 237 - نومۇرلۇق يولىيورۇق چۈشۈرۈپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئۇرۇش مەزگىلىنى كۆزدە تۇتۇپ، چىقىمنى ئازايتىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇڭا ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسى قۇرماسلىق قارار قىلىندى. دەۋا، سوت خىزمىتىنى مەھكىمە شەرئىيە بىر تەرەپ قىلىدۇ، سوت مەھكىمىسىگە ئالاقىدار ئىشلارنى ھاكىم بىۋاستە بېجىرىدۇ.

---

① تۇداخۇن ماموت: شىنجاڭ قەشقەردىن، ئۇيغۇر. بۇرۇنلا غۇلجىغا بېرىپ ئولتۇراقلاشقان، سودىگەر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولغان.

7 - ئاينىڭ 12 - كۈنى دېنسوپ① ساۋەن ناھىيىسىدىكى شاۋگۇەيدە رۇس، قازاقلاردىن بولغان دېھقان، چارۋىچىلارغا باشچىلىق قىلىپ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، 100 نەچچە كىشىلىك پارتىزانلار ئەترىتى تەشكىللەپ، 14 - كۈنى شاۋگۇەي ساقچى ئىدارىسىنى ئىشغال قىلىپ، 20 نەچچە مىلتىق غەنىيمەت ئالدى.

7 - ئاينىڭ 16 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى يۆتكەلگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر قىسمى ئارقا - ئارقىدىن قۇمبۇلاققا ئورۇنلاشتى. داخېيەنزىدىن يۆتكەلگەن پىيادە ئەسكەرلەر قىسمى 10 ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ ساسەنزىگە ئورۇنلاشتى ھەمدە ساسەنزىدە ئىستىھكام ياسىدى. 22 - كۈنى، يۈگىجىخۇ، باجاخۇدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى ئايروپىلاننىڭ ھىمايىسىدە ئىككى تەرەپتىن قىستاپ قۇمبۇلاققا ھۇجۇم قىلغاندا قايتۇرما زەربىگە ئۇچرىدى. قۇمبۇلاقتىكى مىللىي ئارمىيە 25 - كۈندىن 31 - كۈنىگىچە، 100 دىن كۆپرەك تاغ زەمبىرىكى، مىناميوت بىلەن يوگىجىخۇدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى توپقا تۇتتى. ھەر ئىككى تەرەپ چىقىمغا ئۇچراپ، تىركىشىش ھالىتىدە تۇردى.

7 - ئاينىڭ 17 - كۈنى جياڭ جيېشى جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنلارغا ئۆكتەبىردە ئىلىنى «قايتۇرۇۋېلىش» ئىشىغا تۇتۇش قىلىشنى بۇيرۇدى. جۇشاۋلياڭ بىلەن ۋۇجۇڭشىن ئەگەر بۇ قېتىم سۆڭ زىۋېن بىلەن ستالىننىڭ سۆھبىتى نەتىجىلىك بولسا، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتى ياخشىلىنىدۇ، شىنجاڭغا ئالاقىدار ئىشلاردا جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى چۈشىنىش ھاسىل قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئىلىنى ئۆكتەبىردە سىياسىي يول بىلەن قايتۇرۇپ كەلگىلى بولىدۇ، دەپ ھېسابلىدى.

---

① دېنسوپ: سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، رۇس. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتىلىغاندا، شاۋگۇەيدە پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان، كېيىن مىللىي ئارمىيەدە تۇەنجاڭ بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتقان.

7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتى ئەۋەتكەن بىر قىسىم قوراللىق كۈچلەرنىڭ بارىكۆل (ھازىرقى بارىكۆل قازاق ئاپتونوم ناھىيىسى) ئەتراپىدا تەسىرى كۈنسايىن زورايدى. لى تېيجۈن بۇيرۇققا بىنائەن ئۈرۈمچىدىن قۇمۇلغا كېلىپ، ئۇلارنى باستۇرۇش ئىشىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. «باندىتلارنى تازىلاش» بىلەن مۇھىم بازىنى مۇستەھكەم ساقلاشقا تەڭ ئېتىبار بېرىشنى قارار قىلدى. ئالدى بىلەن بارىكۆلنىڭ نەنسەن تېغىدىكى «باندىتلارنى ئاختۇرۇپ» پارتىزانلارنى يوقىتىپ، چارۋىچىلارنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن قوشۇن ئەۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بارىكۆلنى ساقلاۋاتقان قوشۇن بىلەن يەرلىك قوغدىنىش ئەترەتلىرىگە تېلېگراما ئەۋەتىپ شاگو بازىرى، شىكومېنزى، سۈگشۈتاڭ لىنىيەسىنى چىڭ ساقلاپ، پارتىزانلارنىڭ غەربكە ماڭىدىغان يولىنى توسۇش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. يەنە قۇمۇلدىن يېڭى 2 - جۈن ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىنى بېيشەندىكى پارتىزانلارنى تازىلاشقا ئەۋەتىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى ھەمدە جۇشاۋلياڭغا تېلېگراما يوللاپ 42 - جۈنگە بىۋاستە قاراشلىق ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى، ساپيورلار يىڭىنى قۇمۇلغا مۇداپىئە قىلىشقا يوتكەشنى ئىلتىماس قىلدى.

7 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە 18 - كۈنى، سوپاخۇن سوۋرۇپ ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ غۇلجىدىن چىقىپ 19 - كۈنى تېكەس ناھىيە بازىرىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى. 23 - كۈنى تېكەس ناھىيە بازىرىدىن يولغا چىقىپ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئاقسۇغا يۈرۈش قىلىش سەپىرىگە ئاتلاندى.

7 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە 18 - كۈنى، ئېردەنى موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭىنى باشلاپ، ئېبىنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن بىرگە تارباغاتاي - شىخو تاشيولىنىڭ بوغۇزى ئۆتنى ئىگىلىدى. 23 - كۈنى، قوشۇن ئۈچ يولغا بۆلۈندى، توختى ھەلموپ بىر قىسىم پارتىزانلارنى باشلاپ چارۋىچىلارنى قوغداپ جايىر تېغىغا

ئاپىرىپ قويدى؛ ئېردەنى موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭنى باشلاپ تارتاشقا ھۇجۇم قىلدى، نۇرساپا سېيىتجانوپ بىلەن قالى بىر قىسىم پارتىزانلارنى باشلاپ جامانتوۋغا ھۇجۇم قىلدى.

7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ساۋەندە تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنى شاۋگۆينى قايتىدىن ئىشغال قىلىۋالدى،

7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 69 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، چى، جىڭ، كۈرە، شىڭ، لى، مو قاتارلىق ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى بىكار قىلىپ، بىردەك خەلقئارا مېتىر سىستېمىسى، كىلوگرام قاتارلىقلارنى قوللىنىشنى، ئۇنى يولغا قويۇشقا مالىيە نازارىتى مەسئۇل بولۇش، نازارەت قىلىشنى بەلگىلىدى.

7 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە 24 - كۈنى، فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن كەڭساي 3 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىنى باشلاپ جامانتوۋغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئېبىنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ بىر قىسمىغا كۆلدېلىگە بېرىش، قالغان قىسىملارغا دەرھال موفاڭ (بۈگۈنكى تولى ناھىيە بازىرى)، دۆربىلجىنگە يۈرۈش قىلىپ، چۆچەكنى ئېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. 25 - كۈنى، كەڭساي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى ۋە ئېبىنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتى دۆربىلجىندىن جەنۇبقا قاراپ يۈرۈش قىلغان گومىنداڭ قوشۇنىنى موفاڭغا قاپسىۋالدى، كەسكىن جەڭ قىلىش ئارقىلىق، گومىنداڭ قوشۇنىنى پۈتۈنلەي تارمار قىلىپ، شامال ئۆتەڭنىمۇ ئىشغال قىلدى. 26 - كۈنى، شامال ئۆتەڭنىڭ جەنۇبىدىن بىر كىلومېتىر يىراقلىقتا دۆربىلجىندىن ياردەمگە كەلگەن گومىنداڭ قوشۇنىغا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ زەربە بەردى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، شىخودىن كەلگەن گومىنداڭ ياردەمچى قوشۇنلىرى كۆلدېلىگە يېتىپ كەلگەندە، ئېبىنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ قايتۇرما زەربىسىگە ئۇچراپ، ئوت ئەتراپىغا چېكىندى. 27 - كۈنى، كەڭساي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 -

تۆەنى بىلەن ئېبنۆر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتى بۇ بىر قىسىم گومىنداڭ ياردەمچى قوشۇنلىرىنى يوقاتتى .

7 - ئاينىڭ 25 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 70 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، ئالدىنقى بىر مەزگىلدە ئۆز قارمىقىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلىك ھاكىمىيەتلەرنىڭ نامى «ھاكىم مەھكىمىسى» دەپ ئاتالسا ، ئۇنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ، ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى «ھاكىم مەھكىمىسى» لىرىنىڭ نامىنى ناھىيىلىك ھۆكۈمەت دەپ ئاتاش ، «ھاكىم» نى ناھىيە باشلىقى دەپ ئاتاشنى بەلگىلىدى .

7 - ئاينىڭ 26 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى ماركا بېجى ئېلىش ھەمدە بەش يىلغا بۆلۈپ قايتۇرۇلىدىغان 100 مىليون سوملۇق زايوم تارقىتىش ؛ 30 مىليون سوملۇق قەغەز پۇلنى كۆپەيتىپ بېسىش ؛ نامرات رايونلاردىكى دېھقان ، چارۋىچىلار يىللىق كىرىمىنىڭ 10% تىنىلا باجغا تاپشۇرۇشنى قارار قىلدى .

7 - ئاينىڭ 27 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى : سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتى تارقاتقان قەغەز پۇلنى ۋە شىنجاڭ ئۆلكە پۇلىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» نىڭ تامغىسى بېسىلغاندىن كېيىن ئىشلەتكىلى بولىدۇ ، تامغا بېسىلمىغانلىرىنىڭ قىممىتى تۆۋەنلىتىپ ئىشلىتىلىدۇ .

7 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مىللىي ئارمىيە ۋە پارتىزانلاردىن بولۇپ جەمئىي 3000 دىن كۆپرەك كىشى فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىننىڭ قوماندانلىقىدا دۆربىلجىن ناھىيە بازىرىنى بىر يوللا ئىشغال قىلىپ ، 200 نەچچە دۈشمەننى يوقاتتى ، 67 ئاپتوموبىل غەنىيمەت ئالدى . دۆربىلجىننى ساقلاۋاتقان قوشۇننىڭ قالدۇقلىرى شىمالغا قاراپ قاچتى . دۆربىلجىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى جياۋنەيچېڭ تەسلىم بولدى .

7 - ئاينىڭ 29 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 74 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) پېتىر رومانوۋىچ ئالېكساندۇروپنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئەزالىقىدىن قالدۇرۇش. (2) ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ، ئىسھاقبېك مونونوپلارنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاش.

7 - ئاينىڭ 29 - كۈنى يەنئەندە نەشر قىلىنغان ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى — «ئازادلىق گېزىتى» دە «شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر گومىنداڭنىڭ زوراۋانلىق ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرماقتا» دېگەن سەرلەۋھىلىك ماقالا بېسىلىپ، مۇنداق كۆرسىتىلدى: شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ گومىنداڭ دائىرىلىرىنىڭ زوراۋانلىق ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى بۇلتۇر 3 - ئايدىن تارتىپ تا بۈگۈنگە قەدەر توختاپ قالغىنى يوق. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى نەچچە ئون مىڭلىغان قوشۇنىنى ئەۋەتىپ باستۇرغان بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بولغان قارشى تۇرغۇچىلارنىڭ قوشۇنى كۈنسايىن زورايدى. بۇلتۇر 11 - ئايدا، قارشى تۇرغۇچىلار شىنجاڭنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى مۇھىم شەھەر غۇلجىنى بىر يولىلا ئىگىلىدى. ئارقىدىنلا، يەنە كەينى - كەينىدىن ئىلى ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنى كونترول قىلدى. ھازىر، قارشى تۇرغۇچىلارنىڭ كۈچى ئۈرۈمچىگە قاراپ كېڭەيمەكتە.

7 - ئاينىڭ 29 - كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە 29 - كۈنى، مىللىي ئارمىيىنىڭ ئالدىن يۈرگۈچى قىسمى چۆچەكنىڭ جەنۇبىغا يېتىپ باردى ھەمدە گومىنداڭنىڭ سابىق دۆربىلجىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى جياۋنەيچېڭ قاتارلىقلارنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندەشكە شەھەرگە كىرگۈزدى. تارباغاتاينىڭ ۋالىيسى پېڭ رۇڭ تەسلىم بولۇشقا ئۈندىگۈچى ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، دەرھال چۆچەكتىكى ھەربىي - مەمۇرىي ئورگانلارنىڭ باشلىقلىرىنى چاقىرىپ يىغىن ئاچتى. پىكىردە بىرلىككە كېلەلمىگەندىن كېيىن،

سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىش ھەققىدە مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چۆچەكتە تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا ئادەم ئەۋەتتى. سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ ئوفىتسېر - ئەسكەرلەرنىڭ قورال - ياراقنى تاپشۇرغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىغا كىرىشىگە قوشۇلدى. 30 - كۈنى مىللىي ئارمىيە چۆچەكنى قورشىۋالدى. شۇ كۈنى كەچتە، پىلڭ روڭ ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى، شەھەرنى ساقلاۋاتقان ئوفىتسېر - چەكچىلەر ۋە خەنزۇ ئاممىسىدىن بولۇپ 1400 نەچچە كىشىنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كەتتى. 31 - كۈنى چۆچەك شەھىرى ئازاد بولدى.

شۇ كۈنىگە قەدەر، مىللىي ئارمىيە تارتاس، دۆربىلجىن، چۆچەك قاتارلىق جايلاردىكى ئۇرۇشلاردا گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ مىڭدىن ئارتۇق ئادىمىنى يوقاتتى، نۇرغۇن قورال - ياراغ، 67 ئاپتوموبىل ۋە باشقا ماددىي ئەشيالارنى غەنىيمەت ئالدى.

7 - ئاينىڭ 30 - كۈنى جاغدا بابالىكوپ چاغانتوقاي پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ چاغانتوقاي ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى، چاغانتوقاي ناھىيىسىدىكى گومىنداڭنىڭ ھەربىي، ساقچىلىرى بىلەن ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىي شىمالىغا 15 كىلومېتىر كېلىدىغان جايدا كەسكىن جەڭ قىلدى. 31- كۈنى كەچتە بۇ ناھىيىدىكى ھەربىي - مەمۇرىي خادىملار ۋە خەنزۇ ئامما چۆچەككە قاراپ چېكىندى، يول ئۈستىدە چۆچەكنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، شىخو، ساۋەن تەرەپكە قاراپ چېكىندى، يولدا پارتىزانلارنىڭ قورشاپ قوغلاپ زەربە بېرىشى ۋە توسۇپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىدى، چاغانتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى نيۇخۇەنجاڭ قاتارلىق 12 كىشىلا ساۋەن ناھىيە بازىرى (بۈگۈنكى كونا ساۋەن) غا قېچىپ كېلەلىدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 75 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ھەر قايسى ناھىيىلەردە مالىيە بۆلۈمى قۇرۇشنى بەلگىلىدى.

7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ۋوجۇڭشىن، جۇشاۋلياڭ جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ مۇنداق دېدى: دۆربىلجىن قولدىن كېتىپ، پۈتكۈل شىمالىي شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىگە تەسىر كۆرسەتتى، بىز تاقابىل تۇرالمىدۇق، چوڭ ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلارنى شىنجاڭغا ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا تېزدىن ئەۋەتىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز.

7 - ئاينىڭ ئاخىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى غۇلجىدىكى باياندايدا ئوفىتسېرلار مەكتىپى ئېچىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر قىسىم ھەربىي خادىملىرىنى ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلدى، مىللىي ئارمىيەنىڭ پەي، لېن، يىڭ دەرىجىلىك ھەربىي كوماندىرلىرى نۆۋەت بىلەن تەربىيەلەندى، ھەر قاراردا 300 نەچچە ئوقۇغۇچى ئوقۇدى. ئاساسلىقى ھۇجۇم قىلىش ۋە مۇداپىئە كۆرۈش تاكتىكىلىرى، ئادەتتىكى قوراللارنى ئىشلىتىش، كېچىدە جەڭ قىلىش، قوماندانلىق تاكتىكىسى دەرسلىرى تەسىس قىلىندى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ بىلەن مۇئاۋىن باش قوماندانى زۇنۇن تېيىپوپ چۆچەككە كېلىپ، ۋاقىتلىق ھەربىي قوماندانلىق شتابى قۇرۇپ، پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنى ھەربىي ئىدارە قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇ كۈنى ئابدۇللا رامازانوپ: قاراباس ۋە ئىمىل قوماندانلىق شتابى تارىخىي بۇرچىنى ئادا قىلىپ بولدى، بۈگۈندىن تارتىپ تارقىتىۋېتىلىدۇ. دەپ جاكارلىدى. ئۇنىڭ ئۆزى بىر تۈركۈم سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىلەرنى باشلاپ چۆچەككە خىزمەتكە كەلدى.

8- ئاينىڭ 1 - كۈندىن 3 - كۈنگىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى يوڭجىخۇنى ئۇزاق ۋاقىت ھۇجۇم قىلىپ ئالالماسلىقتەك ۋەزىيەتنى ئوڭشاش ئۈچۈن ، ئىسھاقبېك مونونوپنى جىڭ ئالدىنقى سېپىگە قوماندانلىق قىلىشقا ئالاھىدە ئەۋەتتى ھەمدە ياردەمگە قوشۇن يۆتكىدى . جىڭدىكى ئالدىنقى سەپكە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۇەنى ، تېكەس ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - تۇەنى ، ئىلى زاپاس 4 - تۇەنى ، خۇيزۇ مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى ، شىبە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەندىن بولۇپ جەمئىي 4000 دىن ئارتۇق كىشى يۆتكەپ كېلىندى . ئىسھاقبېك مونونوپ ، بىر تەرەپتىن ، ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئەسكىرىي كۈچىنى توپلاپ يوڭجىخۇغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى ، يەنە بىر تەرەپتىن ، بىر قىسىم ئەسكىرىي كۈچىنى ئەۋەتىپ باجياخۇنى ساقلاۋاتقان قىسىمنى قورشىۋالدى .

8 - ئاينىڭ 2 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 78 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ : 1945—1946 - يىللىق ئوقۇش يىلىدا باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا (يەتتە يىللىق تۈزۈمدىكى) مەكتەپلەرنى ئېچىش ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى ۋاقىتىنچە ئاچماسلىق ، ھەر قايسى مەكتەپلەردە 5—7 كىشىلىك ئائىلە باشلىقلىرى ھەيئىتى قۇرۇشنى بەلگىلىدى .

شۇ كۈنى جىبىنەي پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن قوبۇقسار پارتىزانلار ئەترىتى قوبۇقسار ناھىيە بازىرىنى قورشىۋالدى .

8 - ئاينىڭ 2 - كۈندىن 3 - كۈنگىچە سوپاخۇن سۇۋۇروپ ئەترەت باشلىقى ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ سىياسىي كومىسسارى بولغان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى تېكەستىن جەنۇبقا يۈرۈش قىلىپ ، ئۇزۇن مۇساپىنى

بېسىپ، تەگرىتاغنى كېسىپ ئۆتۈپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى باي ناھىيىسىنىڭ قىيا تېغى دېگەن جايلىرىنى بىر يولىلا ئىشغال قىلدى.

8 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 24 - كۈنىگىچە 3 - كۈنى، ۋۇجۇگىشىن 103 - قېتىملىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى چاقىرىپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: ئۆلكىلىك خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى قاسىم قۇربان (خۇاشىگمۇ)، ئۆلكىلىك جارچى - سىلاۋچىلىق ھەيئىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى جاۋجىيەنفېڭلار «جارچى - سىلاۋچىلىق» خادىملىرىنى باشلاپ ساۋەنگە بېرىپ «جارچى - سىلاۋچىلىق» قىلىش ھەمدە يول ئۈستىدە ماناس ناھىيىسىنىڭ شىسەن تېغىدىكى پارتىزانلارنى «ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش»، قاسىم قۇربان (خۇاشىگمۇ)، جاۋجىيەنفېڭلار ساۋەن ناھىيىسىدە 20 كۈنگە يېقىن «جارچى - سىلاۋچىلىق» پائالىيىتى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ، 24 - كۈنى، ۋۇجۇگىشىنغا مۇنداق تەكلىپ بەردى: (1) ماناس ناھىيىسىدىكى دوگسەن تېغىغا «جارچى - سىلاۋچىلىق قىلىش»قا ئادەم ئەۋەتىش. (2) ساۋەن ناھىيىسىدىكى ساندوخوزىغا كۆپ ھەربىي كۈچ ئورۇنلاشتۇرۇش. (3) قوشۇن ئەۋەتىپ شىسەن تېغىدىكى قالىبېك پارتىزانلار ئەترىتىنى قورشاپ يوقىتىش. (4) ساۋەن ۋە ماناستىكى ھەربىي كۈچنى تېزلىكتە تولۇقلاش.

8 - ئاينىڭ 4 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى — «خەلق ئاۋازى» نەشر قىلىندى، ئابدۇقادىر زۇنۇن①گېزىتخانىنىڭ

---

① ئابدۇقادىر زۇنۇن (1919—): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر، زىيالىي، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتى — «خەلق ئاۋازى»نىڭ باش مۇھەررىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن، ھازىر تاشكەنتتە.

باشلىقى بولدى.

شۇ كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى ساۋەن ناھىيىسىدىكى نەنسەن تېغى ئەتراپىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان قالىبېك پارتىزانلار ئەترىتىگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن 3 - تۈركۈمدە 200 گە يېقىن قوراللىق كۈچنى ئەۋەتتى، بۇ چاغدا، قالىبېك پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ ئادىمى كۆپىيىپ 1000 دىن ئاشقانىدى.

شۇ كۈنى جياڭ جيېشى ۋۇجۇڭشىنغا تېلېگراما ئەۋەتىپ مۇنداق بۇيرۇق چۈشۈردى: «جايلاردىكى مۈلكى، ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭ زېمىننى قوغداش مەجبۇرىيىتى بار، ئەگەر ئەمەلدارلاردىن ئۆزى خالىغانچە چېكىنىپ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىدىغانلار چىقسا، بىردەك شۇ جايدىلا ئېتىپ تاشلانسۇن».

8 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 6 - كۈنىگىچە 4 - كۈنى ئېلىخان تۆرە ۋە ئۇنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىسى مۇھسىن چۆچەككە كەلدى. 6 - كۈنى، ئۇلار «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ سەييارە يىغىنىنى چاقىرىپ، تارباغاتاي ۋىلايىتى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى دەپ قارار قىلدى. باسباي چولاق ئوغلى باپىن①نى تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا، قاسىماخۇن ئىسمايىلوپ بىلەن مەنسۇر روزىيوپنى مۇئاۋىن ۋالىيلىققا، ئابلىمىت ھاجىيوپنى باش كاتىپلىققا تەيىنلىدى

---

① باسباي چولاق ئوغلى باپىن (1899—1953): شىنجاڭ چاغانتوقاي ناھىيىسىدىن، قازاق. مىللىي يۇقىرى تەبىقىدىكى زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، يەنىلا تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى بولغان. 1953 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن خاڭجۇدا ۋاپات بولغان.

ھەمدە تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ئىدارە، باشقارما باشلىقلىرىنى تەيىنلىدى.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 16 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈپ: ئەسكەر ئېلىش كومىتېتى قۇرۇش ھەمدە ھۆكۈمەت ئورگىنىدىكى شتاتتىن ئارتۇق خادىملارنى ھەربىيلىككە قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلىش، بىر ئائىلىدە ئىككى ئادەم ئورگاندا خىزمەت قىلسا، بىرى ھەربىيلىككە قاتنىشىش كېرەك، دەپ بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى دۆربىلجىن، چۆچەكنى مىللىي ئارمىيە كەينى - كەينىدىن ئازاد قىلغانلىقتىن، ئالتاي، شىخو، جىڭ قاتارلىق جايلاردا ئۇرۇش قىلىش ياكى چېكىنىش توغرىسىدا شىنجاڭنىڭ ھەربىي - مەمۇرىي دائىرىلىرى ئىچىدە پىكىر ئىختىلابى كۆرۈلدى. جۇشاۋلياڭ مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن جياڭ جيېشىغا تېلېگراما يوللىدى، جياڭ جيېشى دەرھال تېلېگراما ئەۋەتىپ: مەيلى جىڭ ياكى ئالتاي بولسۇن قەتئىي ساقلاش كېرەك، چېكىنىشكە بولمايدۇ، دەپ بۇيرۇق بەردى.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 7 - كۈنىگىچە 5 - كۈنى ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتى سارسۈمبە ناھىيە بازىرىنى قايتا مۇھاسىرىگە ئالدى. ۋۇجۇڭشىن، جۇشاۋلياڭ سىياسىي ئېھتىياج ئۈچۈن، ئەلەن ۋاڭ، جانىمقان، نۇرقوجاي، سۇلايمان قاتارلىقلارنى ئالاھىدە ئايروپىلان ئەۋەتىپ ئۈرۈمچىگە ئەكەلدۈردى. 6 - كۈنى، ۋۇجۇڭشىن بىلەن جۇشاۋلياڭ ئالتاينى ساقلاپ قېلىش جىددىي چارىسىنى مەسلىھەتلىشىپ مۇنۇلارنى بېكىتتى: مەركەزدىن ئۆلكىنىڭ ھاۋا قاتنىشىنى كۈچەيتىشنى ئىلتىماس قىلغاندىن باشقا، ئوسمان ئىسلامنى تەسلىم بولۇشقا دالالەت قىلىشنى كۈچەيتىش، ئايروپىلاننى ئىشقا سېلىپ، دۆربىلجىننى بومباردىمان قىلىپ، ساۋەننى ساقلاپ قېلىشقا كاپالەتلىك قىلىش، ماناس ناھىيىسىنىڭ شىسەن تېغىدىكى قالبېك

پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ ھەرىكىتىنى توسۇش. 7 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن گاۋبويۈگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ مۇنداق دېدى: «ئالتاي شىمالىي چېگرىدىكى توساق، ئۇنىڭ قانداق بولۇشى پۈتكۈل ۋەزىيەتكە مۇناسىۋەتلىك، ھەربىر جەھەتتە ئۆز ئارا ماسلىشىپ، چەت جايلارنى تىنچىتىپ قولدىن بېرىپ قويماسلىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن».

8 - ئاينىڭ باشلىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى تاشقۇرغان ئىنقىلابىنى قوللاش ۋە ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، قۇربانوپ باشچىلىقىدىكى 300 نەچچە كىشىلىك قوراللىق كۈچنى ئىلىدىن سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئارقىلىق تاشقۇرغانغا ئالاھىدە ئەۋەتتى.

8 - ئاينىڭ 6 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ مالىيە نازارىتى بىلەن يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى بىرلىشىپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى خەنزۇ ئاممىسى چاپچال ناھىيىسى بىلەن كۈرەگە مەركەزلىك ئولتۇراقلاشقانلىقتىن، يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى ئەسلىدىكى خەنزۇلارنىڭ تېرىغان زىرائەتلىرىنى يىغىۋېلىشقا نازارەت قىلىشقا مەسئۇل بولىدۇ. (2) ھەر قايسى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەر، ناھىيىلىك مالىيە بۆلۈملىرى، ناھىيىلىك يەر - سۇ ئىشلىرى بۆلۈملىرى خەنزۇلارنىڭ ئەسلىدىكى كۆكتاتلىق، باغ - ۋارانلىرىنى باھاغا سۇندۇرۇپ ساتسا، قالغان يەرلىرىنى شەخسلەرگە كۆتۈرىگە بەرسە بولىدۇ.

8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 17 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، يۇلتۇز رايونىنى ئالاھىدە ناھىيە دەپ ئايرىش، تېيىپ ئاخۇننى يۇلتۇز ناھىيىلىك ھاكىمىيەتنى تەشكىللەپ قۇرۇشقا ئەۋەتىشنى، چياڭ زىدېنى ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك بانكىسى قۇرۇلدى، ئابدۇلئىبراھىم خەمىت بانكا باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى، پۇل پىرېۋوت ۋە قەرز پۇل كەسپى بېجىرىلىدىغان بولدى، كېيىن يەنە دۆربىلجىن، شىخو تارماق بانكىلىرى قۇرۇلدى.

8 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە 7 - كۈنى دەللىقان سۈگۈربايوپ ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتىدىكى 1000 دىن ئارتۇق كىشىنى باشلاپ سارسۈمبە ناھىيە بازىرىغا 3 - قېتىم ھۇجۇم قىلدى. موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ 50 نەچچە ھەربىي خادىمى 10 - كۈنى چۈشتىن كېيىندىن تارتىپ 11 - كۈنىگىچە سارسۈمبە ناھىيە بازىرىنى ئۈزۈلدۈرمەي مىنامىيوت بىلەن توپقا تۇتتى. سارسۈمبىنى ساقلاۋاتقان قوشۇن ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىدى. پارتىزانلار ئەترىتى سارسۈمبە ئەتراپىدىكى مۇھىم جايلارنى ئىگىلىدى. گاۋبويۇ، ۋەن لىگيۈنلەر جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنلارغا ئارقا - ئارقىدىن جىددىي تېلېگرامما ئەۋەتىپ: «سارسۈمبە خەۋپ ئىچىدە قالدى، ئوزۇق - تۈلۈك، ئوق - دورا تۈگىدى، دەرھال ياردەم بېرىڭلار، ئايروپىلان، ئايروپىلان ئەۋەتىڭلار» دېدى. 16 - كۈنى گومىنداڭنىڭ ياردەمگە ئەۋەتىلگەن بىر قىسىم قوشۇنى يېتىپ كەلدى، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ 50 نەچچە ھەربىي خادىمى چېكىندى. دەللىقان سۈگۈربايوپ مىللىي ئارمىيىنىڭ قوبۇقسارغا يېتىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، قوشۇنىنى شەھەردىن 15 — 20 كىلومېتىر يىراق جايغا چېكىندۈرۈپ، ئارام ئالغاچ مىللىي ئارمىيىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتتى.

8 - ئاينىڭ 8 - كۈنى سوپاخۇن سوۋروپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپلار ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ ئۈچ يولغا بۆلۈنۈپ باي ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى. تۆت سائەت كەسكىن جەڭ قىلىش ئارقىلىق، ناھىيە بازىرىنى ئالدى. باي ناھىيىلىك ئىنقىلابىي ھۆكۈمەتنى قۇرۇپ، ئوسمان سايىتنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى تارباغاتايدا مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىۋىيى قۇردى، ئۇنىڭ قارمىقىدا ئېبنۇر كۆلى - مايلى پارتىزانلار ئەترىتى تەرتىپكە سېلىنىپ قۇرۇلغان چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۈەنى، كەڭساي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنى، دۆربىلجىن ئاتلىق ئەسكەرلەر 4 - تۈەنى بولۇپ، فاتىي ئىۋانوۋىچ لىسكىن لىۋجاڭ بولدى. مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىۋىيى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ، بىر يول چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۈەنى بىلەن موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىگى جەنۇبقا يۈرۈش قىلىپ شىخوغا ھۇجۇم قىلىشقا قاتناشتى؛ يەنە بىر يول — كەڭساي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنى بىلەن دۆربىلجىن ئاتلىق ئەسكەرلەر 4 - تۈەنى شىمالغا يۈرۈش قىلىپ قوبۇقسارغا ھۇجۇم قىلدى.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى گومىنداڭنىڭ ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇنى ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - تۈەنىنىڭ باشلىقى، قوشۇمچە ئاقسۇ، ئاقسۇ كونىشەھەر، ئۇچتۇرپانىنىڭ مۇداپىئە قوماندانى جاۋخەنچى شىنجاڭ ھەربىي - مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ بىلەن شىمالىي شىنجاڭنىڭ مۇھىم يول بوغىزى — ئاقسۇنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەققىي كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئاقسۇنىڭ ۋالىيسى، قوشۇمچە ئامانلىق ساقلاش گارنىزونىنىڭ قوماندانى چاۋگىن، تولۇقلىما تۈەنىنىڭ باشلىقى لەي گوگۇاڭ، ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋۇشاۋبىن قاتارلىقلارنى يىغىپ مەجلىس ئېچىپ، ئالاقىدار ھەربىي ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى ۋە يىغىندا مۇنداق قارار چىقىرىلدى: (1) كۈچلۈك ئەسكىرىي كۈچ ئارقىلىق مۇزات داۋىنىنى ساقلاش. (2) ئۇچتۇرپان ناھىيىسىنىڭ چېگرا مۇداپىئە چوڭ ئەترىتىنى ئاقسۇغا يۆتكەپ شەھەر مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش. (3) تولۇقلىما تۈەنىنىڭ مىللىي لېيەندىكى ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنى تارقىتىۋېتىش. (4) شەھەردىكى ياش، ئوتتۇرا ياشلىقلارنى ئەسكەرلىككە ئېلىپ شەھەرنى

ساقلاشقا قاتناشتۇرۇش. (5) ساقچى ئىدارىسى شەھەرنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاشقا مەسئۇل بولۇش. (6) شەھەر سىپىلىغا يېقىن ئەتراپتىكى ئىمارەتلەرنى چېقىۋېتىپ پوتەي ياساش.

8 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 21 - كۈنىگىچە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لۈيىدىكى 600 نەچچە كىشى سوۋېت ئىتتىپاقلىق ھەربىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى دوسكىنوپنىڭ يېتەكچىلىكىدە 11 - كۈنى قوبۇقسار ناھىيىسىگە يېتىپ باردى. 14 - كۈنى جىمنەي پارتىزانلار ئەترىتى قوبۇقسار پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن بىرلىكتە قوبۇقسار ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى، شەھەرنى ساقلاۋاتقان ئاتلىق ئەسكەرلەر 11 - شىسى 31 - تۈەنى ۋە قوغدىنىش ئەترىتى جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى، مىللىي ئارمىيە نەچچە كۈنگىچە شەھەرنى ئالالمىدى. 17 - كۈنى، ئېغىر تىپتىكى مىناميوتنى يۆتكەپ كېلىپ، پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەرگە ماسلىشىپ، ئۇدا ئۈچ قېتىم كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قىلىپ، دۈشمەننىڭ يېرىمىنى يوقاتتى. 21 - كۈنى كېچىدە، 31 - تۈەننىڭ تۈەنجاڭى شۆ تىڭفاڭ قالدۇق قىسمىنى باشلاپ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ساۋەنگە قېچىپ كەتتى، مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لۈيى قوبۇقسار ناھىيە بازىرىنى ئىشغال قىلدى. بۇنىڭ بىلەن، مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە يۈرۈش قىلىشىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىلدى. ھەم ئوتتۇرا سەپتىكى ئۇرۇشقا كۈچلۈك ياردەم بېرىلدى.

8 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شۇ ئاينىڭ باشلىرىدىن 13 - كۈنىگىچە، ئارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ چۆچەك ناھىيىلىك ھۆكۈمەت، چاغانتوقاي ناھىيىلىك ھۆكۈمەت، دۆربىلجىن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرنى تەشكىللىدى. ئۆمەرئاخۇننى چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قالدىباي قۇناپىيىنى چاغانتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نازارىبېك تۇرسېكنى دۆربىلجىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىس-

تری ۋاڭ شجيې بلەن سوۋېت ئتتپاقى هۆكۇمتى تاشقى ئشلار منسترلكنڭ منستری مولوتوۋ ئككى دۆلەت هۆكۇمتگە ۋەكالتەن موسكۋادا «جۇڭگو - سوۋېت ئتتپاقى دوستلۇق - ئتتپاقلق شەرتنامسى» ۋە ئۇنڭغا ئائت كېلشملەرنى ئمزالدى. بۇ شەرتنامگە ئائت ئالماشتۇرۇلغان قوشۇمچە هۆججەتلەردە گومنداڭ هۆكۇمتى تاشقى موڭغۇلىينڭ مۇستەقلللكنى ئېتراپ قلدى، سوۋېت ئتتپاقى هۆكۇمتى بولسا مۇنداق ئپادە بلدۈردى: «شنجاڭدا يېقندا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر توغرسدا، سوۋېت ئتتپاقى هۆكۇمتى دوستلۇق - ئتتپاقلق شەرتنامسنڭ 5 - ماددسسدا ئېيتلغنندەك، جۇڭگونڭ ئچكى ئشلرىغا ئارلششش نيتمز يوقلقنى تەكتلەيمز».

8 - ئاينڭ 15 - كۈنى ياپونيە شەرتسز تەسلم بولغانلقنى رەسمي جاكارلدى، جۇڭگو خەلقنڭ ياپون باسقۇنچلرىغا قارشى ئۇرۇشى ئاخرى غەلبگە ئېرشتى.

شۇ كۈنى تاشقورغان پارتزانلار ئەترتى تۆت يولغا بۆلۈنۈپ، ئلگرى - كېين بولۇپ، بۆلۈڭكۆل، سۇ بېشى، تاغارما ۋەتاشقورغان ناهيە بازرى قاتارلق جايلارنى ئشغال قلدى.

8 - ئاينڭ 15 - كۈندىن 19 - كۈنگچە باي ناهيە بازرنى ئگللگەن ئاتلق پارتزانلار ئەترتى ئاقسۇ ۋە كۇچاغا هۇجۇم قلشنى ۋاقتنچە توختتپ، ئلغا بارىدغان مۇهم ئۆتەڭ مۇزات داۋنغا هۇجۇم قلشنى قارار قلدى. 15 - كۈنى ئاتلق پارتزانلار ئەترتى بايدن يولغا چقپ مۇزات داۋنغا هۇجۇم قلدى. شۇنڭ بلەن بر ۋاقتتا، ياسنغا بر قسم قوراللق كۈچكە يېتەكچلك قلپ باي ناهيە بازرنى ساقلاشقا بۇيرۇق قلدى، گومنداڭنڭ ئاقسۇدا تۇرۇشلۇق قسمنڭ مۇزات داۋنغا كېلپ، بۇ يەرنى ساقلاۋاتقان قوشۇنغا ياردەم بېرشنى توسۇش ئۈچۈن، بر قسم قوراللق كۈچنى تۈز ئاۋاتقا ئەۋەتتى. ئاتلق پارتـ

زانلار ئەترىتى بىر نەچچە كۈن جەڭ قىلىپمۇ مۇزات داۋىنىنى ئىشغال قىلالمىدى. بۇ چاغدا، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى گومىنداڭنىڭ كۇچادىن چىققان ياردەمچى قوشۇنىنىڭ باي ناھىيە بازىرىنى ئىگىلىۋالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، مۇزات داۋىنىنى ئىمكانقەدەر تېزلىكتە ئېلىپ، ئىلىنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرۈشنى قارار قىلدى. 19 - كۈنى ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى مۇزات داۋىنىنى ئىگىلەپ، 100دىن ئارتۇق دۈشمەننى ئەسىرگە ئالدى، 170 مىلتىق، 18 يېنىك ۋە ئېغىر تىپتىكى پىلىموت، 5 كىچىك تىپتىكى توپ، 210 ئات غەنىيمەت ئالدى، بۇنىڭ بىلەن ئىلىدىن ئاقسۇغىچە بولغان يول ئېچىلدى.

8 - ئاينىڭ 17 - كۈنى تاشقورغان پارتىزانلار ئەترىتى تاشقورغان ناھىيە بازىرىدا ئاممىۋى چوڭ يىغىن ئېچىپ تاشقورغان ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى. ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم①نى پەخرىي رەھبەرلىككە كۆرسەتتى. ئاقيولبېك②ۋالىيلىققا، خوجاقارىبېك مۇئاۋىن ۋالىيلىققا، شەمشىدىن باش كاتىپلىققا تەيىنلەندى؛ تاغارمادا تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانلىق شتابى قۇرۇلۇپ، ئىسھاقبېك مونونوپ پەخرىي باش قوماندانلىققا كۆرسىتىلدى. قەھرىمانشاھ باش قوماندانلىققا، مەمەتئەيسا مۇئاۋىن باش قوماندانلىققا تەيىنلەندى

---

① ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم (1870 - 1955): شىنجاڭ قەشقەردىن، ئۇيغۇر، سودىگەرچىلىك قىلىپ نۇرغۇن بايلىق توپلىغان. ئاتاغلىق سوۋېت پەرەس زات. 1933 - يىل 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى قەشقەردە قۇرۇلغان «شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى بولغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ھېسداشلىق قىلغان ۋە ئۇنى قوللىغان. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە قەشقەرنىڭ ۋالىيسى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، قەشقەرنىڭ ۋالىيسى بولغان، 1955 - يىلى قەشقەردە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② ئاقيولبېك: شىنجاڭ تاشقورغان ناھىيىسىدىن، تاجىك، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تاشقورغان ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى بولغان. 1946 - يىل 7 - ئايدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن.

ھەمدە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ تۆت تۈمەن قۇرۇلدى .

8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 81 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، دۆلەت بانكىسىدىكى كېپەك ئالتۇننى ئىلى دەرياسىدىكى پاراخوت قاتنىشى خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئىشلىتىشنى بەلگىلىدى .

8 - ئاينىڭ 19 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 82 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى : ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە جەمئىي 47 مىڭ 167 گېكتار ئۆلكە يەر بار ، 1945 - يىلى بىر يىلدا 50 مىليون 308 مىڭ 456 كىلوگرام مەھسۇلات ئېلىنىشى ، 6 مىليون 492 مىڭ 704 كىلوگرام غەللە - پاراق تاپشۇرۇلۇشى ، يەنى تاپشۇرىدىغان غەللە - پاراق ئومۇمىي مەھسۇلاتنىڭ 12%نى ئىگىلىشى كېرەك . ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ مالىيە خىزمىتىگە مەسئۇل مۇئاۋىن ھاكىملىرى غەللە - پاراق يىغىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشقا مەسئۇل بولىدۇ .

8 - ئاينىڭ 19 - كۈنىدىن 25 - كۈنىگىچە سوپاخۇن سوۋۇروپ باشچىلىقىدىكى ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى قورغاندا تەرتىپكە سېلىنىپ ، ئۈچ ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنى ۋە بىر پىلىموت لىيەننى باشقۇرىدىغان بولدى ھەمدە لىيەن ، پەي ، بەن باشلىقلىرىنى يېڭىباشتىن سەپلىدى .

8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 83 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، مالىيە نازارىتىنىڭ مەسئۇل بولۇشى بىلەن 100 مىليون يۈەن قەغەز پۇل كۆپەيتىپ بېسىشنى بەلگىلىدى .

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتى — «خەلق ئاۋازى»نىڭ موڭغۇلچىسى نەشر قىلىندى .

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكى تاشقورغانغا يېتىپ كەلدى، بۇنىڭ ئىچىدە غولامخان تۆرە باش مەسلىھەتچى، قارىخان تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى بولدى.

8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 84 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، جابۇقباي ئاقىلاقچى①نى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلىدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 85 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: 100 سوملۇق، 200 سوملۇق، 500 سوملۇق، 1000 سوملۇق، 3000 سوملۇق، 5000 سوملۇق، 10 مىڭ سوملۇق قىممەتتىكى غالىبىيەت زايومىدىن 300 مىليون سوملۇق تارقىتىش، ئىلى ۋىلايىتىدىكى ناھىيىلەرگە 150 مىليون سوملۇق، تارباغاتاي ۋىلايىتىگە 100 مىليون سوملۇق، ئالتاي ۋىلايىتىگە 50 مىليون سوملۇق تەقسىم قىلىش.

8 - ئاينىڭ 23 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «جىنايى ئىشلار قانۇنىنى ۋاقىتلىق يولغا قويۇش بەلگىلىمىسى»نى ئېلان قىلدى. بۇ بەلگىلىمە جەمئى 101 ماددىلىق بولۇپ، ئۇنىڭدا جىنايى ئىشلار دېلولىرىنى بىر تەرەپ قىلىش تەرتىپى، ئۇسۇلى ۋە سوتلاش قاتارلىق ئىشلار ئۈستىدە تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقىرىلدى.

---

① جابۇقباي ئاقىلاقچى (1874 - 1958): شىنجاڭ غۇلجا ناھىيىسىدىن، قازاق. مىللىي يۇقىرى تەبىقىدىكى زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى رېۋىزىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى بولغان، 1958 - يىلى غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى جياڭ جىيشى دۆلەت مۇداپىئە ئالىي كومىتېتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي دائىمىي كومىتېتىنىڭ ۋاقىتلىق بىرلەشمە يىغىنىدا شىنجاڭنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۆلەت ئىچىدىكى مىللىي مەسىلىنى هەل قىلىش ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەپ ئىپادە بىلدۈردى: «نۆۋەتتە، خەلقئارادىكى مىللەتچىلىك هەل قىلىندى، بىز هازىر مەملىكەت ئىچىدىكى مىللەتچىلىكنى هەل قىلىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ سىياسىتىمىز مەملىكەت ئىچىدىكى ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارى يوق مىللەتلەرگە ياردەم بېرىپ، ئۇلارنى ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىش؛ چېگرا رايوندا ياشاۋاتقان مىللەتلەرگە نىسبەتەن ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغاندا ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشتىن ئىبارەت.»

8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتىگە هۇجۇم قىلغان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقلىق ھەربىي ئىشلار مەسلىھەتچىسى ئىسكەندەر بىلەن زاكىر تۆرە قورغان ئارقىلىق مۇزات داۋىنىدىن ئۆتۈپ ئىلىغا كېلىپ ئەھۋاللارنى دوكلات قىلىپ، ئەسكىرىي كۈچ كۆپەيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى ۋوجۇڭشىن 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى گوجىچاۋغا تېلېگرامما يوللاپ: «ئۆلكىمىزدە غۇلجا ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، مەركەز بېرىدىغان تەمىنات نەچچە ئايدىن بۇيان يەتكۈزۈپ بېرىلمەي كەلدى. هازىر ئوزۇق - تۈلۈك، يەم - خەشەك، قورال - ياراغ، ئوق - دورا ۋە ترانسپورت ئىشلىرى بىر مەسىلە بولۇپ قالدى، دىپلوماتىك مۇناسىۋەت ئوڭشالغان تەقدىردىمۇ، قولدىن كەتكەن جايلارنى قايتۇرۇۋېلىش، تەرتىپنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، هاۋا قاتنىشىنى كۈچەيتمەي، يىراق مۇساپىلىك بومباردىمانچى ئايروپىلانلارنى ئىشقا سالماي ۋە باشقا ئۈنۈملۈك ئەمەلىي چارىلەرنى قوللانماي تۇرۇپ خەۋپ ئىچىدە قالغان ۋەزىيەتنى ئوڭشىۋالغىلى بولمايدۇ» دېدى.

8 - ئاينىڭ 26 - كۈنى قابا ناھىيە بازىرىنى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنى ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ مۇھاسىرىسى ئىچىدە قالغاچقا، نائىلاج شەھەرنى تاشلاپ سارسۇمبىگە چېكىندى.

شۇ كۈنى جياڭ جېيشى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جاڭ جىجۇڭنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭ «غۇلجا ۋەقەسى»نى مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىش يۈزىسىدىن شىنجاڭغا بېرىشى توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇنىڭغا مۇنداق ۋەزىپە تاپشۇرۇلدى: «جەڭچىلەرنىڭ ئىرادىسىنى ئۇرغۇتۇش، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىش، بۇ قېتىمقى ۋەقەنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ، مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشتا پايدىلىنىش ئۈچۈن دوكلات يېزىش».

8 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ماۋزېدۇڭ، جۇئېنلەي، ۋاڭ رۇفېي قاتارلىقلار ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىغا ۋەكالىتەن ئايروپىلان بىلەن يەنئەندىن چۇڭچىڭغا بېرىپ، گومىنداڭ بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزدى. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشتا غەلىبە قازانغاندىن كېيىن، دۆلەت قۇرۇش پىلانى ئۈستىدە توختالغاندا، ماۋزېدۇڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆزىنى ئازاد قىلىش يولىدا ئېلىپ بارغان كۈرىشىگە ھېسسىداشلىق قىلىدىغانلىقىنى ۋە مەنىۋىي جەھەتتىن مەدەت بېرىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم بىلدۈردى. گومىنداڭنىڭ مىللىي كەمسىتىش ۋە مىللىي ئېزىش سىياسىتىنى بىكار قىلىپ، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى سوپاخۇن سوۋۇروپ ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ قورغاندىن يولغا چىقىپ، ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىشقا ئاتلاندى.

8 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 29 - كۈنىگىچە چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۈەنى بىلەن موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىگىدىن 1000

دىن ئارتۇق كىشى شىخونىڭ غەربىي شىمالىغا 50 كىلومېتر كېلىدىغان چىپپەيزىنى مۇھاسىرىگە ئالدى ھەمدە بىر يىلىك ئەسكەر ئەۋەتىپ چىپپەيزى بىلەن شىخو ئوتتۇرىسىدىكى قاتناشنى ئۈزۈۋەتتى.

8 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىن 9 - ئاينىڭ 11 - كۈنىگىچە مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھۇجۇم كۈچىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، يەنە ناسىروپ مىرزا بىلەن ئارسلانخاننى ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىنى باشلاپ غۇلجىدىن چىقىپ تەلەمەت داۋىنىدىن ئۆتۈپ، باي ناھىيە بازىرىنى يەنە بىر قېتىم ئىگىلەشكە ئەۋەتتى. بىر قىسىم ئەسكەرىي كۈچ باي ناھىيە بازىرىنى ساقلاشقا قالدۇرۇلغاندىن باشقا، قالغانلىرى تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىنى بويلاپ غەربكە قاراپ ئىلگىرىلىدى. 11 - كۈنى، ئۇلار ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئۇچراشتى.

8 - ئاينىڭ 31 - كۈنى تاشقورغان ئىنقىلابى ئارمىيىسى تاشقورغان ناھىيىسىدىن يەكەن، يېڭىسار، قەشقەر قاتارلىق جايلارغا بارىدىغان قاتناش تۈگۈنى— تۆر بۆلۈڭنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، قوشۇننى ئۈچ يولغا بۆلدى: جامالىدىن بىر قىسىمنى باشلاپ تۆر بۆلۈڭنىڭ شىمالىدىن قەشقەرگە قاراپ ماڭدى؛ غوپۇر قاسىم قاتارلىقلار بىر قىسىمنى باشلاپ تۆر بۆلۈڭنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىدىن يېڭىسارغا قاراپ ئىلگىرىلىدى؛ لەشكەر بىر قىسىمنى باشلاپ تۆربۆلۈڭنىڭ شەرقىدىن يەكەن، قاغىلىق قاتارلىق جايلارغا ھۇجۇم قىلىشقا ماڭدى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 4تە گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ھەربىي بۇيرۇق بۆلۈمى، ھەربىي تەلىم - تەربىيە بۆلۈمى، ئارقا سەپ تەمىناتى بۆلۈمى نەنجىڭدا شىنجاڭدىكى «باندىتلارنى تازىلاش» مەسىلىسى توغرىسىدا بىرلەشمە ھەربىي يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىن مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) «باندىتلارنى تازىلاش» جەھەتتە مۇكەممەل پىلان پروگراممىسى تۈزۈپ چىقىپ، ئۇنى يولغا قويۇش-

نىڭ مىزانى قىلىش. (2) تەمىنات ۋە دىپلوماتىك مۇناسىۋەتتىن پايدىلىنىشقا ئېتىبار بېرىش. (3) لەنجۇدا توپلانغان 10 مىڭ نەپەر يېڭى ئەسكەرنى خېشى ۋە قۇمۇلغا ئاپىرىپ مەركەزلىك ھالدا تەربىيىلەپ مەشق قىلدۇرۇش، ئۇلارنى قانداق ئىشلىتىشنى قوماندان جۇشاۋلياڭ بەلگىلەش. (4) ھاۋا ئارمىيىسىنى كۆپەيتىش ئىشىنى كومىتېت باشلىقى جانابلىرىنىڭ قارار قىلىشىغا سۇنۇش. (5) ئىلىغا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىشنى ۋاقتىنچە كېچىكتۈرۈش. (6) كۆپەيتىپ ئەۋەتىلگەن 12D ۋە K7D قىسىملىرى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى قىسىملارنىڭ تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىنكى ھەربىي نومۇرى ئورنىغا دەسسىتىش. (7) شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى سابىق قىسىملاردىن بولغان ئالتە پىيادە ئەسكەرلەر شىسى، تۆت ئاتلىق ئەسكەرلەر شىسىنى رايونلارنى بىرلىك قىلىپ سەككىز شىغا ئايرىپ، ئۇلارنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا كۇچا، ئاقسۇ رايونى، شىخو رايونى، سارسۇمبە رايونى، يەنتە قۇدۇق① رايونى، جىڭ رايونى، قەشقەر رايونى، گۇچۇڭ رايونى، تۇرپان - قارا شەھەر رايونىدا تۇرغۇزۇش. (8) ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا يەتكۈزۈپ بېرىدىغان ئوزۇق- تۈلۈك، ئوق - دورىلارنى تاشلاش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان پاراشوتلارنى ھەربىي بۇيرۇق بۆلۈمى 1 - نازارەت 3 - باشقارمىسى مەسئۇل بولۇپ بېجىرىش.

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى سوۋېت ئىتتىپاقى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى جۇڭگونىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى فۇبىڭچاڭغا نوتا تاپشۇردى، ئۇنىڭدا 7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى 1400 نەپەر جۇڭگولۇق شىنجاڭنىڭ چۆچەك دېگەن يېرىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كىردى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇلارغا مۇۋاپىق پانالىق بەردى، ھازىر ئاشلىق قىيىن بولغانلىق-

---

① يەنتە قۇدۇق: شىنجاڭ بوغدا تېغى بىلەن بارىكۆل تېغى ئوتتۇرىسىدا جايلاشقان، ئەينى چاغدا يەنتە قۇدۇق رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسى تۇرغان جاي، لەنجۇ - شىنجاڭ تاشيولىدىكى مۇھىم تۈگۈن ئىدى.

تىن، بۇلار ۋاقتىنچە مەلۇم كولخوزغا ئاپىرىپ قويۇلدى. بىز بۇلارنى جۇڭگوغا قايتۇرۇپ بەرمەكچىمىز، جۇڭگو تەرەپ ئادەم ئەۋەتىپ تاپشۇرۇۋالسا، دېيىلگەن.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى   ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى ئاقسۇ كونىشەھەر بازىرىنى ئىگىلىدى. ئاممىۋى يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىلىك ئىنقىلابىي ھۆكۈمەت قۇرۇلغانلىقىنى جاكارلىدى، شىرىپ قارىھاجى ھاكىملىققا تەيىنلەندى. شۇ جايدىكى خەلقنى پائال ھەرىكەتكە كېلىپ، گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا چاقىردى. يىغىندىن كېيىن، ھەر مىللەت خەلقى بەس - بەستە ئۆزىنى ئەسكەرلىككە تىزىمغا ئالدۇردى.

9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى   ئېلىخان تۆرە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىغا خەت يېزىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ چېگرا چازىسىدا تېكەس، موڭغۇلكۈرە قاتارلىق ناھىيىلەردىكى دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ ئوغرىلانغان ماللىرىنى ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ سېتىۋالغان خادىملارنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىشنى، بۇنداق ئىشلارنىڭ داۋاملىق سادىر بولۇشىنى توسۇشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى   ئىۋان ياكوۋلىۋىچ پالىنوپ چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۈەنى، موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى، سۈيدۇڭ پىيادىلەر 1 - تۈەنىگە قوماندانلىق قىلىپ، ئۈچ تاغ زەمبىرىكى، سەككىز مىناميوت، ئىككى كۈرەشچى ئايروپىلاننىڭ ماسلىشىشى ئاستىدا، شىخونىڭ سىرتىدىكى مۇھىم تايانچ پونكىت چېپەيزىنى ئىگىلىدى، شۇ يەرنى ساقلاۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنى شىخوغا قېچىپ كەتتى.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى   مىللىي ئارمىيە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لۈيىنىڭ ئاساسىي قوشۇنىنىڭ بىر قىسمى، جىمىنەي پارتىزانلار ئەترىتى،

قوبۇقسار پارتىزانلار ئەترىتى بىرلىكتە جەڭ قىلىپ، بۇرچىن ناھىيە بازىرىنى ئىگىلىدى، گومىنداڭنىڭ بۇرچىننى ساقلاۋاتقان ۋاقىتلىق 3 - شىسىنىڭ بىر قىسمى ۋە 1300دىن ئارتۇق كىشىدىن تەركىب تاپقان قوغدىنىش ئەترىتى تەسلىم بولدى، مىللىي ئارمىيە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لۈيى سارسۇمبىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى.

شۇ كۈنى ئىسھاقبېك مونونوپ مىللىي ئارمىيىنىڭ بىر قىسمىغا قوماندانلىق قىلىپ جىڭ ناھىيە بازىرىنىڭ سىرتىدىكى مۇھىم تايانچ پونكىت — يۈگىجىخۇنى ئىشغال قىلدى.

9 - ئاينىڭ 4 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 91 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) باج ئوغرىلىغان، چېگرىدىن قانۇنسىز ئۆتۈپ ئوغرىلىقچە سودىگەرلىك قىلغانلارنىڭ بارلىق نەرسە - كېرىكى مۇسادىرە قىلىنغاندىن سىرت، ئۇلارنى قانۇن بويىچە قولغا ئېلىش ۋە جازالاش. (2) قاتتىق تەدبىر قوللىنىپ، دۆلەت چېگرىسىدىن ئوغرىلىقچە ئۆتكۈچىلەرنى تۇتۇش ۋە قاتتىق جازالاش. (3) ھۆكۈمەتكە چېگرىدىن قانۇنسىز ئۆتكەن، باج ئوغرىلىغان سودىگەرلەرنى پاش قىلغۇچىلارغا مۇسادىرە قىلىنغان نەرسە - كېرەكنىڭ 25%تىنى مۇكاپات قىلىپ بېرىش، نەق مەيداننىڭ ئۆزىدە تۇتۇپ ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇپ بەرگۈچىلەرگە مۇسادىرە قىلىنغان نەرسە - كېرەكنىڭ 35%تىنى مۇكاپات قىلىپ بېرىش. (4) يۇقىرىقى قارارنى ئىچكى ئىشلار نازارىتى مەسئۇل بولۇپ ئىجرا قىلىش.

9 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 8 - كۈنىگىچە 4 - كۈنى، مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي ئىشلار خادىملىرىنىڭ ياردىمى ئاستىدا، شىخو ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىش جېڭىنى قوزغىدى. سۋيدۇۋ پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى، موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭى، چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۈەنى

ئاساسلىق ھۇجۇمنى ئۈستىگە ئالدى، مۇھاپىزەتچى يىڭ زاپاس قوشۇن سۈپىتىدە غەربىي شىمال، شەرقىي شىمال تەرەپتىن ھۇجۇم قوزغىدى. شىددەتلىك جەڭ قىلىش ئارقىلىق، 5 - كۈنى شىخونى ساقلاۋاتقان قىسىمنىڭ 1 - مۇداپىئە سېپىنى بۆسۈپ ئۆتتى. شىخونى ساقلاۋاتقان قىسىم جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتكەنلىكتىن، مىللىي ئارمىيىدە تالاپەت ناھايىتى ئېغىر بولدى. 7 - كۈنى، پالىنوپ ئاساسلىق كۈچنى يوتكەپ كېلىپ يەنە ھۇجۇم قوزغىدى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈچ كۆرەشچى ئايروپىلانى، برونېۋىك، توپچى قىسمىنىڭ ماسلىشىشى بىلەن جەڭ قىلىپ، 2 - مۇداپىئە سېپىنى بۆسۈپ ئۆتتى. 8 - كۈنى تاڭ سۈزۈلگەندە 3 - مۇداپىئە سېپىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، شىخو ناھىيە بازىرىنى ئىگىلىدى. شىيې يىغىپ قالدۇق قىسمىنى باشلاپ شەرققە قاراپ قاچتى. مىللىي ئارمىيە، بىر تەرەپتىن، ئاساسىي كۈچنى ئەۋەتىپ توختىماي قوغلاپ قاتتىق زەربە بېرىپ ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ كۇيتۇڭ، شىخو ئايرودرومى، مايتاغ قاتارلىق جايلارنى ئىگىلەپ، يەنىسخەيگە قاراپ ئىلگىرىلىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، جىڭ ناھىيىسىنى ساقلاۋاتقان قوشۇننىڭ شەرققە قاراپ چېكىنىشىنى توسۇش ئۈچۈن، موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى ۋە چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۇەنىنىڭ بىر قىسمىغا جىڭ ناھىيىسىدىكى ئۇرۇشقا ماسلىشىپ، شىخونىڭ غەربىدىكى 30 كىلومېتىر كېلىدىغان جايدا مۇداپىئە سېپى قۇرۇشقا بۇيرۇق قىلدى، شىخو جېڭىدە مىللىي ئارمىيە گومىنداڭ قوشۇنىنىڭ 900 دىن كۆپرەك ئادىمىنى ئۆلتۈردى ۋە يارىلاندۇردى، 1000 دىن كۆپرەك ئادىمىنى ئەسىرگە ئالدى، زور بىر تۈركۈم قورال - ياراق، ئوق - دورا غەنىيمەت ئالدى.

9 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 8 - كۈنىگىچە 5 - كۈنى، ئىسھاقبېك مونونوپ سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي ئىشلار خادىملىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، ئىلى پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۇەنى، تېكەس ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - تۇەنى، ئىلى زاپاس قىسىم 4 - تۇەنى، خۇيزۇ مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يېڭى قاتارلىقلار بولۇپ 4000 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ جىڭ ناھىيە

بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى. 7 - كۈنى، شىددەتلىك جەڭ قىلىش ئارقىلىق، ئالدى بىلەن جىڭنىڭ سىرتقى تايانچ پونكىتى بولغان باجياخونى ئېلىپ، جىڭ ناھىيە بازىرىغا غەلىبىسىرى ھۇجۇم قىلدى. 8 - كۈنى گوچى قوشۇنىنى باشلاپ شەھەرنى تاشلاپ موھاسىرىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ شەرققە قاراپ قاچتى، يول ئۈستىدە مىللىي ئارمىيىنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىشى ۋە توسۇشىغا ئۇچراپ، ساۋەن ناھىيىسى سەنداۋخېزى ئەتراپىدا ئەسىرگە چۈشتى. جىڭ ئۇرۇشىدا، مىللىي ئارمىيە گومىنداڭ قوشۇنىدىن 1000 دىن ئارتۇق ئادەمنى يوقاتتى، زور بىر تۈركۈم قورال - ياراغ، ئوق - دورا غەنىيمەت ئالدى. بۇنىڭ بىلەن ئىلى ۋىلايىتى پۈتۈنلەي ئازاد بولدى.

9 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە 5 - كۈنى، مىللىي ئارمىيە مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىۋىيىنىڭ بىر قىسمى سارسۇمبىگە 18 كىلومېتىر كېلىدىغان داچمۇچۇق (ھازىرقى نامى «قۇمۇچ») قا يۈرۈش قىلىپ، سارسۇمبىنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان دەلىلقان سۈگۈرباييوپ باشچىلىقىدىكى ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئۇچراشتى. 6 - كۈنى، سارسۇمبىنى مۇھاسىرىگە ئالدى ھەمدە شەھەرگە ئادەم ئەۋەتىپ تەسلىم بولۇشقا ئۈندىدى. ۋەن لىگيۈەن، گاۋبويۇ قاتارلىقلار تەسلىم بولۇشنى رەت قىلىپ، سارسۇمبىنى ساقلاۋاتقان قوشۇن بىلەن 3 مىڭدىن ئارتۇق خەنزۇ ئاممىسىنى باشلاپ شەھەرنى تاشلاپ شىمالغا قاراپ قېچىپ، چېگرىدىن ئۆتۈپ تاشقى موڭغۇلىيىگە كەتمەكچى بولدى. مىللىي ئارمىيە بىلەن ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتى 6 - كۈنى كەچتە سارسۇمبە ناھىيە بازىرىغا كىرىپ، تېزدىن قوشۇن ئەۋەتىپ، چېغىر يوللار ئارقىلىق سارسۇمبىدىن قاچقان دۈشمەنگە قوغلاپ زەربە بەردى. 7 - كۈنى، سارسۇمبىدىن قاچقان دۈشمەنلەر مۇھاسىرىگە ئېلىندى، سۆھبەت ئارقىلىق، گاۋبويۇ، ۋەن لىگيۈەن قوشۇنى 9 - كۈنى قورال تاشلاپ تەسلىم بولدى، پەقەت ئالتاي ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لى مىڭبەي، 33 - تۈەننىڭ تۈەنجاڭى دەي كۈيىلا ئۆز قىسمىدىكى ئاز ساندىكى ئەسكەرلەرنى باشلاپ قېچىپ كەتتى. مىللىي ئارمىيە ۋە ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتى گاۋبويۇ، ۋەن لىگيۈەن باشچىلىقىدىكى 150دىن كۆپرەك ئوفىتسېر، 1000دىن

كۆپرەك ئەسكەرنى ئەسىرگە ئالدى، 48 يېنىك ۋە ئېغىر تىپتىكى پىلىموت، 1000 دىن ئارتۇق ھەر خىل مىلتىق، 300 مىڭ پاي ئوق ۋە باشقا نۇرغۇن ھەربىي ماددىي ئەشيالارنى غەنىيمەت ئالدى. بۇنىڭ بىلەن، ئالتاي ۋىلايىتى پۈتۈنلەي ئازاد بولدى.

9 - ئاينىڭ 6 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە: شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى ھەر مىللەت خەلقىنى قاتناشتۇرسىلا، ئالاھىدە ئىشلاردا كەڭرەك بولسىلا شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا بولىدۇ، دەپ ئىپادە بىلدۈردى.

9 - ئاينىڭ 7 - كۈنى جياڭ جيېشى جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنغا تېلېگرامما ئارقىلىق مۇنداق يوليورۇق بەردى: «مەركەزنىڭ شىنجاڭنىڭ ھەربىي ۋە دىپلوماتىيە ئىشلىرى ئۈستىدە باشقىچە پىلانى بار، بۇرادەرلىرىمىز نۆۋەتتىكى مۈشكۈل ھەم خەتەرلىك ۋەزىيەتتە تەمكىن بولۇپ، خىزمەتلەرنى ئىلگىرىكىدەك ئىشلەۋەرسە بولىدۇ. ھەر قايسى جەھەتتىكى خىزمەتلەر قالايمىقانلىشىپ كەتمىسۇن، بولۇپمۇ قىسىملار ئۆزى تۇرۇشلۇق جايلارنى مەھكەم ساقلىسۇن، ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ يۆتكىلىشكە بولمايدۇ.»

9 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 14 - كۈنىگىچە 7 - كۈنى، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى ئاقسۇ شەھىرىنى مۇھاسىرىگە ئالدى. ئەتىسى شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش جېڭىنى قوزغىدى. ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇن جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى ھەمدە شەھەردىكى لۇتپۇللا مۇتەللىپ① باشچىلىقىدىكى «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى»نىڭ 28 نەپەر ئاساسلىق ئەزاسىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. 12 - كۈنى، ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇن شەھەردىن چىقىپ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى ئالدىراپ - تېنەپ جەڭگە كىرگەچكە ئېغىر زىيانغا ئۇچرىدى. 14 - كۈنى ئاق-

---

① لۇتپۇللا مۇتەللىپ (1922 - 1945): شىنجاڭ نىلقا ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر، شائىر. 1945 - يىلى ئاقسۇدا «ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى» دېگەن تەشكىلاتنى قۇرۇپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا ئاۋاز قوشقان. كېيىن قولغا ئېلىنىپ قۇربان بولغان.

سۈنى ساقلاۋاتقان قوشۇن يەنە بىر قېتىم شەھەردىن چىقىپ ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىگە ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلدى. ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى، ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئاقسۇ كونىشەھەرنى يەنە تارتىۋالدى، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى ۋاقىتىنچە قورغان ئەتراپىغا چېكىندى.

9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 94 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتى قۇرۇش، ئۇنىڭغا مالىيە نازارىتى رەھبەرلىك قىلىش، ئەسەدۇللانى دىرېكتور قىلىش، مالىيە نازارىتى ئوبوروت مەبلىغى ئاجرىتىپ بېرىش، دۆلەت بانكىسى سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتىنىڭ ئىناۋەتلىك قەرز مەبلىغىنى ھەل قىلىشقا مەسئۇل بولۇش.

شۇ كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىگىنى كېڭەيتىپ، موڭغۇل مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمەنىنى قۇردى (ئاتلىق ئەسكەرلەر 8 - تۈمەنى بولۇپ، تۈمەنجاڭى ھەيدەر).

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتى قوبۇقسار ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قۇردى، گوگچىلىك لامانى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى جياڭ جيېشى تېلېگرامما ئارقىلىق جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنلارغا مۇنۇلارنى ئۇقتۇردى: گوجىپياۋنى ئۆرۈمچىگە ھەربىي ئىشلارغا قوماندانلىق قىلىشقا كونكرېت مەسئۇل بولۇشقا ئەۋەتىشنى قارار قىلدۇق، ھەر دەرىجىلىك ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلارغا دەرھال ئومۇمىي بۇيرۇق چۈشۈرۈڭلار، بۇيرۇقسىز ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن چېكىنگەنلەرنى كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھەل قىلغۇچ پەيتتە جەڭدىن قاچقانلىق جىنايىتى بويىچە بىر تەرەپ قىلىپ ئېتىۋېتىڭلار، كەچۈرۈم قىلىشقا

بولمايدۇ.

شۇ كۈنى 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، قوشۇمچە باش سەنمۇجاڭى گوجىچياۋ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىنلارغا ياردەملىشىپ تۆۋەندىكى ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى: (1) ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىش ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، 8 - ئۇرۇش رايونى قوماندانلىق شتابى شىنجاڭ گازارمىسىنىڭ ئىشخانىسىنى قۇرۇش. (2) ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - جۇنىڭ ماچېڭشياڭ قوشۇنى ۋە شۇرۇچېڭ شىسىنى ئالدىنقى سەپتىكى تېخى تولۇق بولمىغان قىسىملار بىلەن بىللە ماناستىكى ماناس دەرياسى①تەرەپكە توپلاپ ئىشلىتىش، ئاندىن شىمالىي شىنجاڭنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈستىدە قايتا ئويلىشىش. (3) ئۈرۈمچىدىن ماناسقىچە، ئۈرۈمچىدىن قۇمۇلغىچە، ئۈرۈمچىدىن قاراشەھەرگىچە بولغان قاتناشنىڭ راۋانلىقىنى قوغداش. (4) «ئۈرۈمچىنى قاتتىق ساقلاش» ئۈچۈن، 1) 46 - شىنى شەرقىي شىنجاڭدىن ئۈرۈمچىگە يۆتكەش، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى بارلىق ساقچىلار ۋە مەركىزىي ھەربىي مەكتەپنىڭ 9 - شۆبىسى، مەركىزىي ساقچى مەكتەپنىڭ 3 - شۆبىسىدىكى ھەممە شىنجاڭ ھەربىي تەلىم - تەربىيە تۆۋەندىكى ئوقۇغۇچىلارنى مۇداپىئە سېپىگە كىرگۈزۈش. 2) ئۈرۈمچى، فۇكاڭ، سانجى، قۇتۇبى ناھىيىلىرىدە تۆت قوغدىنىش چوڭ ئەترىتى قۇرۇش. 3) ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ئارمىيە، خەلققە كېچە - كۈندۈز مۇداپىئە ئىستىھكامى ياساشنى بۇيرۇق قىلىش. 4) ئۈرۈمچىدىكى غەيرىي ھەربىي ئورگان ۋە زۆرۈر بولمىغان ھۆكۈمەت خادىملىرى، ئائىلىلەرنى پۈتۈنلەي جەنۇبتىكى قاراشەھەرگە يۆتكەش.

---

① ماناس دەرياسى: بېشى تەڭرىتاغنىڭ شىمالىدا بولۇپ، ئۈرۈمچىگە 150 كىلومېتىر كېلىدۇ. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىن، بۇ دەريا ئۈچ ۋىلايەت رايونى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كونترول قىلىپ تۇرغان رايوننىڭ چېگرىسى بولۇپ قالغان.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى جياڭ جيېشىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، چىڭخەيدىن شىنجاڭغا ياردەمگە يۆتكەلگەن ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - جۇننىڭ ئالدىنقى قىسمى قۇمۇلغا يېتىپ كېلىپ، ئاپتوموبىل بىلەن ئۈرۈمچىگە ماڭدى.

9 - ئاينىڭ باشلىرى شيې يىفېڭ قالدۇق قىسمىنى باشلاپ ماناسقا چېكىنگەندىن كېيىن، ماناس دەرياسى كۆۋرۈكىنى كۆيدۈرۈۋېتىش، ماناس دەرياسىنىڭ شەرقىي قىسمىغا خەندەك كولاپ مۇداپىئە ئىستىھكامى ياساشنى بۇيرۇق قىلدى. چېن گۇچۇنى ماناسنىڭ مۇداپىئە قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ ئاينىڭ باشلىرى مىللىي ئارمىيە ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا قاراپ يۈرۈش قىلدى، ئۈرۈمچىگە 150 كىلومېتىرلا قالدى. ئەينى چاغدا گومىنداڭنىڭ ئۈرۈمچىدە قالغان ھەربىي كۈچى ئالتە يىڭلا بولۇپ، جۇشاۋلياڭ سەككىز سائەت ئىچىدە جياڭ جيېشىغا ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ قېتىم جىددىي تېلېگرامما ئەۋەتىپ، جىددىي ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى. تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنىدا مۇنداق سۆزلەر بار ئىدى: «ئىچكى جەھەتتە كارغا كېلىدىغان قوشۇن كەمچىل، سىرتتىن ياردەم بەرگۈدەك بىرەر ھەربىي قوشۇنمۇ يوق .... ئۈرۈمچى خەۋپ ئىچىدە قالدى، پىرقىمىزگە ۋە دۆلىتىمىزگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن دۆلەت زېمىنى بىلەن ھاياتماماتتا بىللە بولۇپ، شۇ يولدا ئۆزۈمنى قۇربان قىلماقتىن باشقا چارە قالمىدى .... ئالىيلىرىنىڭ تېزلىكتە ئاقىلانە تەدبىر كۆرسىتىشىنى سەمىمىي ئۆتۈنىمەن».

شۇ ئاينىڭ باشلىرى گومىنداڭ پۈتۈن شىنجاڭنىڭ مۇداپىئە ئىشلىرى ئۈستىدە يەنە مۇنۇلارنى ئورۇنلاشتۇردى: (1) چىڭخەي ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - جۇن 1 - تۇەننىڭ ئۈرۈمچىگە كىرگەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، 46 - شىسىغا 12 - كۈنى ماناسقا يۆتكىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈش، ماناس ناھىيە بازىرىدا ئالدىنقى سەپ قوماندانلىق شتابى قۇرۇش، شۇ-

رۇچېكنى ئالىي قوماندانلىققا تەيىنلەش ، ماناس دەرياسىنى 1 - مۇداپىئە سېپى قىلىپ قۇرۇش . شىي يېفېڭغا يېڭى 2 - جۈن شتابىنى ماناس ناھىيە بازىرىدىن قۇتۇبى ناھىيە بازىرىغا يۆتكەپ ، 2 - مۇداپىئە سېپى قۇرۇش تۇغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈش . (2) ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - جۈنگە ۋاقىتلىق 3 - شىنىڭ مۇداپىئە رايونىغا بېرىپ ، ئۇنىڭ ئورنىدا تۇرۇپ مۇداپىئە كۆرۈش ، ۋاقىتلىق 3 - شىسىغا قارا شەھەرنى مۇداپىئە قىلىشقا بېرىش تۇغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈش . بارىكۆل ، ئاراتۈرۈك ئەتراپىدىكى مۇداپىئە ئىشلىرىنى 45 - شى ئۈستىگە ئېلىش ، ئۇنىڭغا 42 - جۈننىڭ جۈنجاڭى ياڭ دېلياڭ قوماندانلىق قىلىش . بۇنىڭدىن باشقا ، 45 - شىنىڭ بىر قىسمىنى يەتتە قۇدۇق ئەتراپىنى مۇداپىئە قىلىشقا ئەۋەتىش ، بۇنىڭغا شۇدا قوماندانلىق قىلىش .

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن لىيۇزېرۇڭنى شەخسىي نامىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسېيېپ بىلەن كۆرۈشۈپ ، ئۇنىڭدىن شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى نۆۋەتتىكى «مالىمانچىلىق»نى ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشنى خالايدىغان - خالىمايدىغانلىقىنى سوراپ بېقىشقا بۇيرۇدى . يېۋسېيېپ كونكرېت ئامال - چارە بولغاندا ، ئاندىن موسكۋاغا دوكلات قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

2 . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان تىنچلىق سۆھبىتى

(1945 - يىل 9 - ئايدىن 1946 - يىل 6 - ئايغىچە)

1945 - يىلى (9 - ئايدىن 12 - ئايغىچە)

9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى جاڭ جىجوڭ گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتى ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى مەسئۇد① ، دېڭ ۋېنيى (سىياسىي بۆلۈم 1 - ئىشخانىسىنىڭ باشلىقى) ، قانۇن پالاتاسىنىڭ ئەزاسى ئەيسا② ، ۋاڭ زېڭشەن ، گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتى ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى جاڭ جىڭيۇ ، گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتى رېۋىزىيە كومىتېت-

---

① مەسئۇد (1888—1950) : شىنجاڭ غۇلجىدىن ، ئۇيغۇر ، ئىلىدىكى چوڭ باي ، چوڭ پومېشچىك سابىرنىڭ ئوغلى . 1904 - يىلى تۈركىيىگە ئوقۇشقا چىققان ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېت ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1945 - يىل 9 - ئايدا جاڭ جىجوڭ بىلەن بىللە شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ، تەپتىش پالاتاسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق تەپتىشى ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1950 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلگەن .

② ئەيسا (1909—) : شىنجاڭ يېڭىساردىن ، ئۇيغۇر . 1933 - يىلى ئىچكىرىگە بېرىپ ، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى قانۇن پالاتاسىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . 1945 - يىل 9 - ئايدا جاڭ جىجوڭ بىلەن شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى ، باش كاتىپى ، سەنمىنجۇيى ياشلار ئۇيۇشمىسى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان ، شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا چەت ئەلگە قېچىپ كېتىپ ، تۈركىيىدە ئولتۇراقلاشقان .

نىڭ كاندىدات ئەزاسى مۇھەممەت ئىمىن①، سەنمىنجۇيى ياشلار ئۆمىكى مەركىزىي كومىتېتى كاتىبات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ليۇمىڭچۈن، سىياسىي بۆلۈمىنىڭ كاتىپى تۇڭ شىگاڭ قاتارلىق كىشىلەرنى باشلاپ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كەلدى. شۇ ئاخشىمى، جۇشاۋلياڭ، ۋۇجۇڭشىن، گوجىچياۋ، لى تيېجۈن، ماچېڭشياڭ، ليۇزېرۇڭ قاتارلىقلار بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەربىي، سىياسىي، دىپلوماتىيە، تەمىنات قاتارلىق مەسىلىلىرى ئۈستىدە تەپسىلىي مۇزاكىرىلەشتى. ئۇلار بىردەك: ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، ھەربىي كۈچ ئارقىلىق مەسىلىنى ھەل قىلىشتىن قىلچە ئۈمىد يوق، سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىشتىكى ئەڭ ياخشى ۋاستىچى سوۋېت ئىتتىپاقى، دەپ قاراپ، دەرھال ليۇزېرۇڭنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇۋەققەت باش كونسۇلى يېۋسىيېپنى كۆرۈشۈشكە تەكلىپ قىلىشقا ئەۋەتتى.

9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىدە تۇرۇشلۇق ئالاھىدە ئەۋەتىلگەن دىپلوماتىيە خادىمى ليۇزېرۇڭنىڭ ھەمراھلىقىدا يېۋسىيېپ بىلەن كۆرۈشۈپ «غۇلجا ۋەقەسى» توغرىسىدا ئۇنىڭدىن پىكىر ئالدى. يېۋسىيېپ مۇنداق ئىپادە بىلدۈردى: بۇ پۈتۈنلەي شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچكى ئىشى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو موسكۋادا شەرتنامە ئىمزالىغاندا، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشمايدىغانلىقىنى رەسمىي بايان قىلغان، چۈنكى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ زېمى-

---

① مۇھەممەت ئىمىن (1898 - 1964): شىنجاڭ لوپ ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر. ئىسلام دىنى ئالىمى، بۇرۇن ئىچكىرىگە بېرىپ گومىنداڭ مەركىزىي رېۋىزيە كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1945 - يىل 9 - ئايدا، جاڭ جىجۇڭ بىلەن بىللە شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولۇش ھارپىسىدا چەت ئەلگە قېچىپ كەتكەن. 1964 - يىلى تۈركىيەدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلگەن.

نىغا قارىتا قارانىيىتى يوق. ئۇنىڭ شەخسىي قارىشىچە، ھازىرقى ئەڭ ياخشى چارە تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئىكەن. جاڭ جىجۇڭ يېۋسىيىپتىن ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىل چىقىرىپ رەسمىي سۆھبەت ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈن، ئاۋۋال غۇلجا تەرەپنى ھەربىي ھەرىكەتنى دەرھال توختىتىشقا دەۋەت قىلىپ، تىنچ ئۇسۇل بىلەن ھەل قىلىش يولىدىكى توسالغۇلارنى تۈگىتىشكە كۈچ چىقىرىشنى خالايدىغان - خالىمايدىغانلىقىنى سورىدى ۋە ئۇنىڭغا ناۋادا ھەربىي ھەرىكەت كېڭىيىپ كەتسە تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش پۇرسىتىمۇ قالمايدۇ، دېدى. يېۋسىيىپ شەخسەن ئۆزى ياردەم بېرىشنى ناھايىتى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە ئەڭ ياخشىسى بۇ ئىشنى جۇڭگو ھۆكۈمىتى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ ئالدىغا قويسا ئاسانراق ۋە ئۈنۈملۈك بولاتتى، دەپ قارىدى.

جاڭ جىجۇڭ شۇ كۈنى جاڭ جيېشىغا تېلېگراما يوللاپ مۇنداق دېدى: ھازىر بۇ يەردىكى ئەھۋال ئىنتايىن جىددىي، غۇلجا قىسىملىرى ئالغا ئىلگىرىلەشنى توختاتمىسا، ئۈرۈمچىنى ھەقىقىي ساقلاپ قېلىشقا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنى ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىشنى تەۋسىيە قىلدى.

شۇ كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى قارار ماقۇللاپ، ھەر قايسى ناھىيىلەردە ھەربىي ئىشلار بۆلۈمى قۇرۇشنى، ئۇلارنىڭ ھەربىي ئىشلار نازارىتىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى ھەمدە ئەسكەرلىككە ئېلىنىدىغان خادىملارغا ئالاقىدار مەسىلىلەر ئۈستىدە، 18 ياشتىن 45 ياشقىچە بولغانلىكى ئەر پۇقرالار ھەربىي ۋەزىپە ئۆتىشى كېرەك، دەپ كونكرېت بەلگىلىمە چىقاردى.

شۇ كۈنى   گومىنداڭ ھۆكۈمىتى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە بىرلەشمە يىغىنى چاقىرىپ شىنجاڭ مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلدى. بەي چۇڭشى يىغىندا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ھازىر «باندىتلار قوشۇنى» شىخونى ئىگىلەپ ئۈرۈمچىگە قىستاپ كەلدى، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى تاشقۇرغان، باي

قولدىن كەتتى. شىمالىي شىنجاڭدىكى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى «باندىتلار» ئىگىلىۋالدى. گەنسۇغا تۇتىشىدىغان يولدىكى يەتتە قۇدۇقتا «باندىتلار» كىرىپ - چىقىپ يۈرىدۇ. ئۈرۈمچى قولدىن كەتمىگەن تەقدىردىمۇ يېتىم قالدى. پۈتۈن شىنجاڭ ئىنتايىن خەۋپ ئىچىدە قالدى، بۇ كىشىنى قاتتىق ئەندىشىگە سالىدۇ! جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇق - ئىتتىپاقلىق شەرتنامىسىنىڭ تۈزۈلگىنىگە ئۇزۇن بولماي تۇرۇپلا، ئەھۋالدا مۇنداق ئۆزگىرىش بولغانلىقىغا ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) شىخو ناھىيىسىنى تارباغاتاي ۋىلايىتىگە ئايرىپ بېرىش، نەسىردىننى ئۇنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەش. جىڭ ناھىيىسى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»كە بىۋاسىتە قاراش. بۇ ناھىيىدە نوپۇس ئاز بولغاچقا، ناھىيە قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى ۋاقىتلىق مەسئۇل بولۇش. (2) شىخو، جىڭ ناھىيىلىرىدە ئومۇم ئىگىلىكىدىكى ۋە ئىگىسى يوق يەرلەرنى ئېلىنغان ھوسۇلنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇشنى ئىختىيار قىلىش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، شەخسلەرنىڭ تېرىشىغا ئىلھام بېرىش. (3) مايتاغدىكى نېفىت كانلىرىنى سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش، مايتاغ نېفىت كانلىرىنى باشقۇرۇش باشقارمىسى قۇرۇش، ئادىلبېك يۈسۈپبەگنى مەسئۇللۇققا تەيىنلەش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 97 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ قەغەز پۇلى ئۈستىگە تامغا بېسىش خىزمىتىنى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ئۇزارتىش، 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئىلگىرى تامغا بېسىلمىغان قەغەز پۇللارنىڭ قىممىتىنى ئۆزگەرتمەسلىك. تامغا بېسىش ئىشىنى بىردەك دۆلەت بانكىسى ۋە ناھىيىلەردىكى تارماق بانكىلار مەسئۇل بولۇپ بېجىرىش.

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جاڭ جىجۇڭلار جياڭ جېيشىغا شىنجاڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن چۇڭچىڭغا قايتتى.

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە يېڭىسارغا قاراپ يۈرۈش قىلغان 1 - يۈنىلىش تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى ئاقدالا داۋىنىنى ئىگىلىدى. ئەتىسى يەنە يېڭىسار ناھىيە بازىرىنىڭ جەنۇبىغا 30 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان ئېگىز يەرنى ئىگىلەپ، ئۇ يەرنى ساقلاۋاتقان 300 چە دۈشمەننى يوقاتتى. 19 - كۈنى، غەلبىسىرى ئىلگىرىلەپ يېڭىسار ناھىيە بازىرىنىڭ ئەتراپىغا كەلگەندە، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - شىسى 2 - تۈەنگە قاراشلىق ئۈچ لىيەنىنىڭ توسۇپ زەربە بېرىشىگە ئۇچرىغاچقا، تاغقا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. قەشقەرگە ھۇجۇم قىلىشقا ماڭغان 2 - يۈنىلىش تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى قەشقەر كونىشەھەر ناھىيە بازىرىنىڭ جەنۇبىغا 50 كىلومېتىر كېلىدىغان تاشمىلىققا كەلگەندە، قەشقەر كونىشەھەرنى ساقلاۋاتقان قوشۇننىڭ مۇداپىئەسى بەك مۇستەھكەم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېڭىسار جېڭىنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن، دەرھال يۈنىلىشنى ئۆزگەرتىپ تاشمىلىقتىن يېڭىسارغا قاراپ ئىلگىرىلىدى. بۇ چاغدا، قۇربانوپ 300 نەچچە كىشىلىك قوراللىق كۈچنى باشلاپ، ئۇلار بىلەن بىرلىشىپ، يېڭىسار ناھىيە بازىرىغا قاراپ قىستاپ كەلدى. لېكىن، گومىنداڭنىڭ ياردەمگە كەلگەن قوشۇنى كېلىپ قالغانلىقتىن، تۆر بولۇڭغا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. يەكەنگە ھۇجۇم قىلغان 3 - يۈنىلىش تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى 27 - كۈنى يەكەن ناھىيىسىنىڭ قوشراپ ئەتراپىنى ئىگىلىگەندىن كېيىن، كۈچى ئاجىزراق بولغاچقا، شۇ جاينى قاتتىق مۇداپىئە قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى پېتروپ سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە مۇنۇلارنى ئۇقتۇردى:

يېقىندا بىر مۇنچە مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنى شىنجاڭدىكى قورغىلاڭچى خەلقنىڭ ۋەكىلى دەپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىغا ئىلتىماس سۇنۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ ۋاستىچى بولۇپ، ئۆزلىرى بىلەن جۇڭگو دائىرىلىرى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن توقۇنۇشنى ياراشتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئاستىرتتىن بىلدۈردى ھەمدە قوزغىلاڭچى خەلقنىڭ ئەسلىدىلا جۇڭگودىن ئايرىلىپ كېتىش نىيىتى يوق، ئۇلارنىڭ مۇددىئاسى مۇسۇلمانلار شىنجاڭدىكى كۆپ سانىنى ئىگىلىگەن جايلاردا ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش مەقسىتىگە يېتىشتىن ئىبارەت دەپ ئىزھار قىلدى. پېتروپ مۇنۇلارنى بىلدۈردى: سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى شىنجاڭنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن چېگرىداش بولغان رايونلىرىنىڭ تىنچ بولۇشى ۋە تەرتىپلىك بولۇشىغا كۆڭۈل بۆلىدۇ. شۇڭا، جۇڭگو ھۆكۈمىتى خالىسا، شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىنى ئوڭشاشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنى جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە ئىمكانىيەت يار بەرگەن ئاساستا ھەمكارلىشىشقا ئەۋەتمەكچى.

تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى جياڭ جىيشىدىن يولىيورۇق سورىغاندىن كېيىن دەرھال مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى: شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلقلەر قوزغىلىڭى توغرىسىدا، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ياردەملىشىشنى خالىسا، ھۆكۈمىتىمىز بۇنىڭدىن تولىمۇ مىننەتدار بولىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن، ۋەقە تۇغدۇرغۇچىلارنىڭ ئۈرۈمچىگە ۋەكىل ئەۋەتىپ سىياسىي بۆلۈم باشلىقى جاڭ جىجوڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۇقتۇرۇپ قويسا.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرى ۋە موڭغۇل، قازاق قەبىلە باشلىقلىرى يىغىنى سارسۇمبىدە چاقىرىلدى. يىغىندا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەزىپىلىرى بېكىتىلدى: خەلق تۇرمۇشىنى تىرىشىپ ياخشىلاش، ئۇرۇشتا ۋەيران بولغان ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، خەلقنى خاتىرجەم قىلىش، كەڭ خەلق ئاممىسىنى ئىتتى-

پاقلاشتۇرۇپ، ھۆكۈمەت ۋە ئارمىيىنى پائال ھىمايە قىلىش، ئەكسىيەتچىلەرنىڭ تۈرلۈك پاراكەندىچىلىك ۋە بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قەتئىي قارشى تۇرۇپ جەمئىيەت تەرتىپىنى قوغداش.

9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ساۋەن ناھىيىسىدىكى گومىنداڭنىڭ ئارمىيە، ھۆكۈمەت خادىملىرى، خەنزۇ ئاممىسى شەھەرنى تاشلاپ ماناسقا قاچتى. سابىت باشچىلىقىدىكى كونا ساۋەن پارتىزانلار ئەترىتى، دېنسوپ باشچىلىقىدىكى شاۋگۈەي پارتىزانلار ئەترىتى ساۋەن ناھىيە بازىرىغا كىردى. بۇنىڭ بىلەن، تارباغاتاي ۋىلايىتى پۈتۈنلەي ئازاد بولدى.

9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ يېڭىسارغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىشى بىلەن، قەشقەر خەۋپ ئىچىدە قالغانلىقتىن، ۋۇجۇڭشىن لىيۇزېرۇڭنى يېۋسىيېپ بىلەن يۈز تۇرانە كۆرۈشۈشكە ئەۋەتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمەت غۇلجا تەرەپ بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە تەييارلىق قىلىۋاتقان چاغدا، پۈتكۈل سۆھبەتكە تەسىر يېتىپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئامال قىلىپ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ۋەقەلەرنى كېڭەيتىۋەتمەسلىكنى ئۈمىد قىلدى. يېۋسىيېپ بۇ ئىشنى دەرھال موسكۋاغا يەتكۈزىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

9 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى ئالتاي پارتىزانلار ئەترىتىنى ئالتاي قازاق ئاتلىق ئەسكەرلەر مۇستەقىل تۈەنىگە ئۆزگەرتتى، دەلىلقان سۇگۇربايوپ تۈەنجاڭ بولدى.

9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ۋاڭ شىجيې ئەنگلىيىنىڭ لوندون شەھىرىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى مولوتوپ بىلەن «شىنجاڭ غۇلجا ۋەقەسى»نىڭ كۈنسايىن كېڭىيىپ كېتىۋاتقانلىقى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. مولوتوپ: بۇنـ

داق ۋەقە بولۇش ۋاقىتلىق ھادىسە، ئۇزۇن ئۆتمەي بېسىقىدۇ، دېدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى دېسكوپ باشچىلىقىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنى ۋە موڭغۇل ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىدىن ئىككىنى ئىلىدىن مۇزات داۋىنى ئارقىلىق قورغانغا بېرىپ ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئەۋەتتى، ئىككىنچى قېتىم ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى.

9 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە قورغان ئەتراپىغا چېكىنگەن ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى مۇزات داۋىنىدىن ئېشىپ ياردەمگە كەلگەن قوشۇن بىلەن بىرلىشىپ ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىسىنى ئىككىنچى قېتىم ئىگىلىدى. 23 - كۈنى ئاقسۇ شەھىرىگە يەنە بىر قېتىم قورشاپ ھۇجۇم قىلدى.

9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئېلىخان تۆرە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىسى مۇھسىن سارسۇمبىدە «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ سەييارە يىغىنىنى ئېچىپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئالتاي ۋىلايىتى — «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نىڭ تەركىبىي قىسمى. (2) ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى ھەر قايسى باشقارما، ئىدارىلەرنى قۇرۇش، ئوسمان ئىسلامنى ئالتاينىڭ ۋالىيلىقىغا، ئارۇپباي بىلەن شامشى مامىيوپ①نى مۇئاۋىن ۋالىيلىققا تەيىنلەش، سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىلىرىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا بەزى مۇھىم باشقارما، ئىدارىلەرگە ئەۋەتىپ

---

① شامشى مامىيوپ (1903 — 1950): شىنجاڭ سارسۇمبە ناھىيىسىدىن، قازاق، مىللىي يۇقىرى قاتلام زات. زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئالتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1950 - يىل 6 - ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن سارسۇمبىدە ۋاپات بولغان.

مۇئاۋىن ۋەزىپىلەرگە قويۇش. (3) ئوسمان ئىسلام، دەللىقان سۈگۈربايوپ ۋە زاكىقان ئەلەن① نى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سارسۈمبە، بۇرچىن، قابا، جىمنەي، بۇرۇلتوقاي، كۆكتوقاي، چىڭگىل قاتارلىق ناھىيىلەردە ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قۇرۇشنى، موللا ئىسلام ئىسمايىلوپنى سارسۈمبە ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ئابىلماجىن ئۆمۈرتاينى بۇرچىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، كۆكنەي دابۇنى قابا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، مەكەن قابىلنى جىمنەي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نازىقاننى بۇرۇلتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قالمان ئاقتىنى كۆكتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نازىرنى چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» دۆلەت بانكىسىنىڭ ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبىسىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى، تايىغالىنى بانكا باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى.

9- ئاينىڭ 26- كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ 16- قېتىملىق يىغىنى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: خەلقنىڭ زايوم سېتىۋېلىشىغا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، تارباغاي ۋىلايەتلىك بانكا ۋاقىتنچە 20 مىليون سوملۇق تارباغاتاي قەغەز پۇلىنى كۆپەيتىپ باسىدۇ، ئۇنىڭ قىممىتى 2000 سوملۇق، 1000 سوملۇق، 500 سوملۇق، 200 سوملۇقتىن ئىبارەت تۆت خىل بولىدۇ. ئۇ تارباغاتاي ۋىلايىتى دائىرىسىدىلا ئاقىدۇ. يەرلىك ئاھالىلەر

---

① زاكىقان ئەلەن (1922 — 1968): شىنجاڭ جىمنەي ناھىيىسىدىن، قازاق. ئەلەن ۋاڭنىڭ ئوغلى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. كېيىن گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتقان. 1968- يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل بىلەن ئۆلگەن.

ئۇنى «چەك» دەپ ئاتىدى.

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ساۋەن ناھىيىلىك ھۆكۈمىتى قۇرۇپ، سابىتنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن قۇتۇبى ناھىيىسىدىكى خۇاڭساۋخۇدا ساۋەن ناھىيىلىك ھۆكۈمىتى قۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى، ساۋەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى جاڭ چۈەنجىن قوشۇمچە ماناس، ساۋەن، شىخو ناھىيىلىرىنىڭ ئاممىۋى قوغدىنىش تۈەنىنىڭ ۋاقىتلىق قوماندانى بولدى.

9 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئەركىن ئالتاي» (قازاقچە) نەشر قىلىندى. مۇقاش جاكە① گېزىتخانىنىڭ باشلىقى بولدى.

9 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى موڭغۇل خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قالقاباي، قابدۇل، قۇرمان قاتارلىق مەسلىھەتچىلىرى بۇيرۇققا بىنائەن ئالتايدىن ۋەتىنىگە قايتتى.

9 - ئايدا «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» سۈيدۈڭ ناھىيىلىك ھۆكۈمىتىگە مۇنداق دەپ تەستىقىي يوليورۇق بەردى: كۆرەگە كۆچۈپ كەتمىگەن، ھىلەھەم لو سىگۆڭدا تۇرۇۋاتقان 57 خەنزۇ ئائىلىسىنىڭ چارۋىسى، مال - مۈلكى ۋە ئاشلىقىنى مۇسادىر قىلىشقا بولمايدۇ.

---

① مۇقاش جاكە (1903—): شىنجاڭ جىمىنەي ناھىيىسىدىن، قازاق، زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتى «ئەركىن ئالتاي»نىڭ باش مۇھەررىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مىللەتلەر نەشرىياتى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا تەرجىمانلىق، تەھرىرلىك خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

شۇ ئايدا مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى شىخەنزىدە ئوتتۇرا يۆنىلىش قوماندانلىق شتابى تەسىس قىلدى. ئىۋان ياكوۋلىۋىچ پالىنوپ قوشۇمچە ئوتتۇرا يۆنىلىش قوماندانلىقىغا، داۋۇتوپ سىياسىي كومىسسارلىققا تەيىنلەندى. ئۇنىڭ قارمىقىدىكى پىيادە ئەسكەرلەر 1 - لۇيى (لۇيجاڭ موگۇتنوپ، سىياسىي كومىسسار مەرغۇپ ئىسھاقوپ①) ماناس دەرياسىدا تۇرغۇزۇلدى، پىيادە ئەسكەرلەر 2 - لۇيى (لۇيجاڭ پىداييوپ، سىياسىي كومىسسار موللاخۇن) ماناس دەرياسىدا تۇرغۇزۇلدى، مۇستەقىل مىنامىيوت يىڭى (يىڭجاڭ ئوقلاۋ، سىياسىي كومىسسار ئاتباچىس) ماناس دەرياسىدا تۇرغۇزۇلدى، چۆچەك ئاتلىق ئەسكەرلەر 6 - تۇەنى (تۇەنجاڭ يۇسۇپوپ مۇھەممەتجان، سىياسىي كومىسسار ئابدۇللا جۇمە) شىخەنزىدە تۇرغۇزۇلدى، توققۇز تارا ئاتلىق ئەسكەرلەر 5 - تۇەنى (تۇەنجاڭ يۇسۇپقان كونباي، سىياسىي كومىسسارنۇرسادىروپ) چاۋكەندە تۇرغۇزۇلدى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 7 - تۇەنى (تۇەنجاڭ قازىقان مانامايوپ، سىياسىي كومىسسار ئەبىشوپ) چاۋكەندە تۇرغۇزۇلدى، بۇلارنىڭ ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچى 10 مىڭ كىشىدىن ئاشتى.

شۇ ئايدا مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى موڭغۇلكۈرەدە جەنۇبىي يۆنىلىش قوماندانلىق شتابى قۇردى، ئىسھاقبېك مونونوپ جەنۇبىي يۆنىلىش شتابىنىڭ قوماندانى بولدى. ئۇنىڭ قارمىقىدىكى ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - لۇيى (لۇيجاڭ ئىسھاقبېك مونونوپ، سىياسىي كومىسسار

---

① مەرغۇپ ئىسھاقوپ (1923 — 1991): شىنجاڭ غۇلجىدا تۇغۇلغان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، تاتار. ئەسقەت ئىسھاقوپنىڭ ئىنىسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ تۇەنجاڭى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 5 - جۈننىڭ مۇئاۋىن جۈنجاڭى، قوشۇمچە سەنمۇجاڭى بولغان. 1955 - يىلى شاۋجاڭلىق ھەربىي ئۇنۋان ئالغان. 1960 - يىلى تەشكىلنىڭ تەستىقلىشى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتقان، 1991 - يىلى ئالما - ئاتادا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

ملك جىلقىيوپ) موگغۇلكۈرەدە تۇرغۇزۇلدى؛ ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - لۇيى (لۇيجاڭ نۇربايوپ، سىياسىي كومىسسار ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ①) كۈنەستە تۇرغۇزۇلدى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - تۇەنى (تۇەنجاڭ مەۋلانوپ، سىياسىي كومىسسارى ئۆمەر زاكىروپ) مۇزات داۋىنىدا تۇرغۇزۇلدى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى (تۇەنجاڭ بايچۇرىن رەپىقە) شوتىدا تۇرغۇزۇلدى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 21 - تۇەنى (تۇەنجاڭ سىدىقھاجى) موگغۇلكۈرەدە تۇرغۇزۇلدى.

10 - ئاينىڭ 2 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 99 - نومۇرلۇق مۇنداق قارار ماقۇللىدى: سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت تامغىسى بېسىلمىغان پۇلنى ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ئوبوروت قىلىش قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ، بۇ پۇللارنى 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 18 - كۈنىگىچە دۆلەت بانكىسى يىغىۋېلىپ، پۇل قىممىتىنىڭ 90% تىنىلا نەقلەشتۈرۈپ بېرىدۇ. 10 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن بۇرۇن تامغا بېسىلغان پۇللار يەنىلا ئۆز قىممىتى بويىچە ئوبوروت قىلىنىدۇ. تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە پۇلغا تامغا بېسىش خىزمىتىنى 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن بۇرۇن ئاخىرلاشتۇرۇش كېرەك. ۋاقتىدا ئورۇندىمىغانلارغا چارە كۆرۈلىدۇ.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 100 - نومۇرلۇق قارار ما-

---

① ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ (1898—1973): ئالما - ئاتادا تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. 1931 - يىلى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ سىياسىي مۇئاۋىن باش قوماندانى، ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - لۇيىنىڭ سىياسىي كومىسسارى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مىللىي ئارمىيە تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۇسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، غۇلجا شەھىرىنىڭ باشلىقى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1973 - يىلى غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

قۇللىدى: گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە غەيرىي قوراللىق ۋاستە، يەنى سۆھبەت ئۆتكۈزۈش شەكلىنى قوللىنىپ «شەرقىي تۈركىستان»نىڭ مۇستەقىللىق مەسىلىسىنى ھەل قىلىش تەكلىپىنى بېرىش، ئەگەر گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بۇنىڭغا قوشۇلسا، «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» رەھىمجان سابىر ھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىمىنى سۆھبەت ۋەكىللىرى قىلىپ ئۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈش.

10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى يېۋسىيېپ لىيۇزېرۇڭ بىلەن ئۇچرىشىپ مۇنداق دېدى: موسكۋادىن تېلېگرامما كەلدى، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ سۆھبەتكە بارىدىغان ۋەكىللىرىنى بېكىتىپ بوپتۇ، ئۈچ ۋىلايەتتىن سۆھبەتكە بارىدىغان ۋەكىللەرنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىش ۋاقتى ۋە لىنىيىسىنى بېكىتسەڭلار.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى مۇنداق دەپ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقاردى: ھۆپىگەرلەرنىڭ تىجارەت قىلىشىغا يول قويۇلىدۇ، ھەر قانداق كىشىنىڭ ھۆپىگەرلەرنىڭ تىجارەت پائالىيىتىگە ئارىلىشىشى ۋە ئۇنى چەكلىشى قەتئىي مەنئىي قىلىنىدۇ.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلدى، ئۇنىڭغا ئابىتجان مەسئۇل قىلىندى. ئۇنىڭ قارمىقىدا دراما ئەترىتى ۋە مۇزىكا ئەترىتى قۇرۇلدى. دراما ئەترىتى قارمىقىدا قازاق دراما شۆبە ئەترىتى، ئۇيغۇر دراما شۆبە ئەترىتى، ئۆزبېك دراما شۆبە ئەترىتى، تاتار دراما شۆبە ئەترىتى، رۇس دراما شۆبە ئەترىتى قۇرۇلدى؛ مۇزىكا ئەترىتى قارمىقىدا قازاق - تاتار - رۇس بىرلەشمە شۆبە ئەترىتى، ئۇيغۇر - ئۆزبېك بىرلەشمە شۆبە ئەترىتى قۇرۇلدى.

10 - ئاينىڭ باشلىرى مىللىي ئارمىيە ئوتتۇرا يۆنىلىش قوماندانلىق شتابى ئاتلىق ئەسكىرىي كۈچىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، يەنە

مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر لۇيى (لۇيجاڭ فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن، سىياسىي كومىسسارى مولداغالى)نى ساۋەندە تۇرغۇزدى، ئۇنىڭ قارمىقىدىكى دۆربىلجىن ئاتلىق ئەسكەرلەر 4 - تۇەنى (تۇەنجاڭ ئايتقان، سىياسىي كومىسسارى يۇسۇپ)نى ماناس دەرياسىدا تۇرغۇزدى، كەڭساي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى (تۇەنجاڭ دېنسوپ)نى ماناس دەرياسىدا تۇرغۇزدى، خۇيزۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر 10 - تۇەنى (تۇەنجاڭ مەنسۇر لومىيوپ)نى شىخەنزىدە تۇرغۇزدى، موڭغۇل ئاتلىق ئەسكەرلەر 8 - تۇەنى (تۇەنجاڭ ئېردەنى)نى ساۋەندە تۇرغۇزدى، پىيادە ئەسكەرلەر 4 - تۇەنى (تۇەنجاڭ قېيۇمبەگ خوجا①، سىياسىي كومىسسارى خېلىلوپ)نى يەنسىخەيدە تۇرغۇزدى. ئالاقە لىيەنىنى شىخەنزىدە تۇرغۇزدى، دۆربىلجىن ئامانلىق ساقلاش لىيەنىنى دۆربىلجىننىڭ ئۆزىدە تۇرغۇزدى. ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سانى 7000 كىشىدىن ئارتۇق ئىدى.

10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنىڭ يېرىم ئايدىن كۆپرەك قورشاش ھۇجۇمىدا قالغان، ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇن جياڭ جېيشىنىڭ «جان تىكىپ قوغداپ، ياردەمگە بارىدىغان قوشۇننىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈش» ھەققىدىكى قاتتىق پەرمانى ۋە نۇرغۇن ئىنئام بېرىشى ئارقىسىدا، شەھەرگە ھۇجۇم قىلغان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىگە شىددەتلىك قايتۇرما زەربە بەردى، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى ئېغىر زىيانغا ئۇچراپ، ئاقسۇ شەھىرىگە ھۇجۇم قىلماي، ئۇنى قورشاپ تۇرۇشقا مەجبۇر

---

① قېيۇمبەگ خوجا (1918—1954): شىنجاڭ غۇلجا ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر. ھاكىمبەگ خوجىنىڭ ئوغلى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، مىللىي ئارمىيىنىڭ تۇەنجاڭى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك سانائەت، كان ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1954 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

بولدى.

10 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يېڭى 2 - جۇننىڭ جۇڭجاڭى شۆرۈچېك ۋە ئۆلكىلىك جارچى - سىلاۋچىلىق ھەيئىتى جارچى - سىلاۋچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىقى جۇڭ دىڭخۇا قاتارلىق كىشىلەرنى ماناسقا بېرىپ ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنى قارشى ئېلىشقا ئەۋەتىشنى بەلگىلىدى.

10 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 102 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئوسمان گوبوروپىنىڭ ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىنى تەستىقلاپ، ئۇنى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىدىن قالدۇردى.

10 - ئاينىڭ 9 - كۈنى يېۋسىيېپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنىڭ 12 - كۈنى ماناس ئارقىلىق ئۈرۈمچىگە بارىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن گومىنداڭ چۇڭچىڭدا ئىككى تەرەپ سۆھبىتىنىڭ مۇھىم خاتىرىسى، يەنى «10 - ئۆكتەبىر كېلىشىمنامىسى» نى ئىمزالىدى، گومىنداڭ بىلەن كومپارتىيە كېلىشىمدە بىردەك مۇنداق دەپ قارىدى: «ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىش، تىنچلىق، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق، بىرلىكنى ئاساس قىلىش»، «ئىچكى ئۇرۇشتىن قەتئىي ساقلىنىپ، مۇستەقىل، ئەركىن، باي، قۇدرەتلىك يېڭى جۇڭگو قۇرۇش»، بۇنىڭ ئۈچۈن، سىياسىي دېموكراتىيىلەشتۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇش، سىياسىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىش، ئاپتونومىيىنى پائال يولغا قويۇش، تۆۋەندىن يۇقىرىغىچە ئومۇميۈزلۈك سايلام ئۆتكۈزۈش، خەلقنىڭ بارلىق دېموكراتىك دۆلەتلەردىكىلەر بەھرىمەن بولۇۋاتـ

قان دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇشنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك.

شۇ كۈنى جياڭ جيېشى رادىئو نۇتقى ئېلان قىلىپ، شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى تىلغا ئالدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 103 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئەخمەتجان قاسىمنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلىدى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى ئاقسۇغا قورشاپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىگە ئىككى قېتىم تېلېگرامما ئەۋەتىپ مۇنداق بۇيرۇق بەردى: «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى دەرھال ئۇرۇشنى توختىتىپ، 10 كىلومېتىر كەينىگە چېكىنىپ بۇيرۇق كۈتسۇن. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي خادىملىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قورال - ياراغلىرى ئاۋۋال ئىلىغا چېكىندۈرۈلسۇن.

10 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىدىن رەھىمجان سابىر ھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىملار ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىغا بېرىپ يېۋسىيېنى زىيارەت قىلدى.

شۇ كۈنى دېسكوۋ سوۋېت ئىتتىپاقى ھەربىي مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنى باشلاپ ئاقسۇدىن ئىلىغا قايتتى.

10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى سۈپىتى بىلەن لياڭ خەنساۋ (گومىنداڭ مەركىزىي ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، دۆلەت مۇداپىئە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى)، دىڭ ۋېنيى، پېڭ جاۋشيەن (گومىنداڭ مەركىزىي ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتى تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى)، جاڭ جىڭيۇ، ۋاڭ زىڭشەن، ليۇ مىڭچۈن، چۇۋۇ (شەنشى ئۆلكىلىك قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى) قاتارلىقلارنى باشلاپ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە تۇتۇش قىلدى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ سۆھبەت ۋەكىللىرى رەھىمجان سابىر ھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىملار ئايرودرومغا چىقىپ قارشى ئالدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 106 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ 1945 - يىللىق دىنىي باج — «ئۆشرە»، «زاكات»نىڭ ھەممىسىنى مائارىپ ئىشلىرىغا ئىشلىتىشنى بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى ئىسھاقبېك مونونوۋنى جۇڭ جياڭلىققا ئۆستۈردى.

شۇ كۈنى ئاقسۇ شەھىرىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى بۇيرۇققا بىنائەن چېكىنىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئادەم ئەۋەتىپ بايىنى ساقلاۋاتقان مۇيىدىن خوجىغا قوشۇنىنى باشلاپ چېكىنىشنى ئۇقتۇردى. ئاقسۇنى ساقلاۋاتقان قوشۇن چېكىنىۋاتقان ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىگە قوغلاپ زەربە بېرىپ، ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيە بازىرىنى قايتا ئىگىلىۋالدى، ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى قورغان ئەتراپىغا چېكىندى. بايىنى ساقلاۋاتقان مۇيىدىن خوجا قوشۇنى چېكىنىپ گومىنداڭنىڭ كۇچادىكى ئاتلىق ئەسكەرلەر 4 - تۈەنى بىلەن كەسكىن

ئېلىشقاندىن كېيىن، تەلەمەت داۋنى ئارقىلىق تېكەس ناھىيىسىگە چېكىندى.

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 108 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارغا شەھەرلەردە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەجبۇرىي مائارىپنى يولغا قويۇش، يېزىلاردا باشلانغۇچ مەجبۇرىي مائارىپنى يولغا قويۇش. (2) بىردەك ئوقۇش خىراجىتى ئالماسلىق. مەدەنىيەت - مائارىپ ساھەسىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشچى - خىزمەتچىلەر ماگىزىنىدىن ئايلىق ئىش ھەققى سومىسى بويىچە دۆلەت بېكىتىپ بەرگەن باھادا تەمىنلىنىدىغان ماددىي بويۇملارنى سېتىۋېلىش. (3) يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئوقۇتقۇچىلاردىن ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىغا قايتىشنى تەلەپ قىلىش، ھەربىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى ئىلگىرى ئوقۇتقۇچىلىق قىلغانلارنى، مائارىپ نازارىتى تەلەپ قىلسا، بىردەك ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە قايتۇرۇپ كېلىش.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 110 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنىنى ئىنقىلاب خاتىرە كۈنى قىلىپ بېكىتتى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 111 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مايتاغ نېفىت كېنىدا ھەربىي ئىدارە قىلىشنى يولغا قويۇشنى بەلگىلىدى.

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە جاڭ جىجۇڭ ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنىڭ بىز «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نىڭ ۋەكىلى، مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرۇشىمىز كېرەك، جاڭ جىجۇڭ بىلەن ئىككى دۆلەت سۆھبەت ۋەكىللىرى گۇۋاھنامىسى ئالماشـ

تۇرىمىز، بولمىسا سۆھبەت ئۆتكۈزمەي ئىلىغا قايتىمىز دېگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، دەرھال يېۋسېيېپ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىگە ئۇنداق سالاھىيەتتىن ۋاز كېچىشنى ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى، يېۋسېيېپنىڭ ئوتتۇرىدا كېلىشتۈرۈشى ئارقىلىق، ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى ۋاقىتىنچە «خەلق ۋەكىلى» سالاھىيىتى بىلەن سۆھبەتكە قاتنىششقا قوشۇلدى.

10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىدىن رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى لىيۇ زېرۇڭنىڭ ھەمراھلىقىدا يېڭى بېنادا جاڭ جىجۇڭ بىلەن كۆرۈشتى. دېڭ ۋېنيى، پېڭ جياۋشيەن، ۋاڭ زېڭشەن، چۈۋۈلار بىللە بولدى.

جاڭ جىجۇڭ ئاۋۋال قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىق ۋە ئائىلىۋى ئىتتىپاقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئاساسىي مەقسەت قىلىپ تۇرۇپ سۆز قىلدى، ئارقىدىنلا سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ جۇڭگو ھۆكۈمىتىگە ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنى ئىلى قوزغىلاڭچىلار خەلقىنىڭ ۋەكىلى دەپ تونۇشتۇرغانلىقىدىكى سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى، ئاخىرىدا رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشىدىن مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈستىدە پىكىر ئالدى. رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى مۇنداق ئىپادە بىلدۈردى: «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»مىزنى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى تېخى ئېتىراپ قىلمىغاچقا، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى بىزنى ئىلى قوزغىلاڭچىلار خەلقىنىڭ ۋەكىلى دەپ تونۇشتۇرغان، ئاۋۋال مەركەزنىڭ مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كونكرېت پىكرى ۋە لايىھىسىنى قولىمىزغا بېرىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ جۇ شاۋ لياڭ، ۋۇ جۇڭشىن، گوجىچياۋ، لىيۇ زېرۇڭ ۋە لياڭ خەنساۋ، دېڭ ۋېنيى، پېڭ جاۋشيەن، جاڭ

جىڭيۇ، ۋاڭ زىڭشەن، لىۋ مىڭچۈن، چۇۋۇنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپ، «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى»نىڭ كوپىيىسىنى تۈزۈپ چىقتى ھەمدە لىۋ زىرۇڭغا رۇسچىغا تەرجىمە قىلىپ، پىكىر ئېلىش يۈزىسىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىغا ئاپىرىپ بېرىشنى بۇيرۇدى.

10 - ئاينىڭ 19 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى»نى تېلېگراما ئارقىلىق جياڭ جيېشىغا مەلۇم قىلدى. «كۆرسەتمە لايىھىسى»نىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

(1) شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىي قىلىشىغا يار - يۆلەك بولۇپ، ئۇلارنى ئىچكىرىدىكى خەلقلەر بىلەن ئوخشاش مۇئامىلىگە ئېرىشتۈرۈش؛

(2) ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ھۆرمەت قىلىش، ھەر قايسى دىنلارنىڭ چېركاۋ، مەسچىت، بۇتخانىلىرىنى مۇۋاپىق قوغداش؛

(3) ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئەسلىدىن بار بولغان مەدەنىيەت، ئۆرپ - ئادەت، تىل-يېزىقىغا ھۆرمەت قىلىش؛

(4) ھەرقايسى مىللەت خەلقلىرىنىڭ جىسمانىي، مال - مۈلۈك، سۆز - ھەرىكەت، ئۆي - جاي، مەتبۇئات، يىغىلىش، تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇش ئەركىنلىكىنى قانۇنىي جەھەتتىن كاپالەتلەندۈرۈش؛

(5) يەرلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، ئۇنىڭ چارىسى مۇنداق:

A، ھازىر قالايمىقانچىلىق ئىچىدە تۇرۇۋاتقان ناھىيىلەردە تەرتىپ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە، يېزا - بازارلاردا باۋ - جيالارنى سايلاش، ئالتە ئاي ئىچىدە ناھىيىلىك مەسلىھەت كېڭەشنى سايلاش ئىشىنى تاماملاش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش؛

B، ناھىيىلىك مەسلىھەت كېڭەشلىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك مەسلىھەت كېڭىشى تەشكىلىي قانۇنىدىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ئۇلارنىڭ يەرلىك خەلقنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرىنى تارماقلار بويىچە يۇقىرىغا يوللاپ تەكلىپ بېرىش ھوقۇقى بولۇش؛ يەرلىك مەمۇرىي خادىملار-

نىڭ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلىرى ئۈستىدىن پاش قىلىش ۋە نازارەت قىلىش ھوقۇقى بولۇش ؛

C ، ناھىيىلىك مەسلىھەت كېڭەشلىرى قۇرۇلۇپ ئالتە ئايدىن كېيىن يەرلىك خەلقنىڭ ئىناۋىتى يۇقىرى ، بىلىملىك ھەم ئىقتىدارلىق ئىككى ئادەمنى سايلاپ بېرىش ، ھۆكۈمەت تەرەپ ئۇلاردىن بىرىنى تاللاپ ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا قويۇش ؛

D ، ھاكىمنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى بىر ياقلىق قىلىشىغا ياردەمدە بولۇش ئۈچۈن ھۆكۈمەت مۇئاۋىن ھاكىم تەيىنلەش ؛

E ، ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ مەمۇرىي ۋالىيلىرىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كۆرسىتىش ، مەركەز تەيىنلەش ھەمدە ئۇنىڭغا يەرلىك زاتلاردىن تاللاش ؛ باشقا مەمۇرىي خادىملارنىڭ كۆپىنچىسىنى يەرلىك زاتلاردىن تاللاپ ئىشلىتىشنى پرىنسىپ قىلىش ؛

(6) بۇنىڭدىن كېيىن ھۆكۈمەت باج - سېلىقنى يېنىكلىتىشنى ھەقىقىي ئويلىشىش ، ئالۋاڭ جېچىشنى ئەمەلىي چەكلەش ھەمدە خەلقنىڭ يېزا ئىگىلىك ، سودا - سانائەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا پائال ياردەم بېرىپ ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ؛

(7) ھەر دەرىجىلىك مەكتەپلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك ئېچىپ ، ئىجتىمائىي تەلىم - تەربىيىنى كېڭەيتىپ ، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە ئايرىم - ئايرىم ھالدا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆز تىل - يېزىقىنى قوللىنىش ؛

(8) قالايمىقانچىلىق يۈز بەرگەن رايونلاردا بارلىق ھەربىي ھەرىكەتلەرنى توختىتىش ھەمدە بىر ئاي ئىچىدە ۋەقە يۈز بېرىشنىڭ ئالدىدىكى ھالەت ۋە تەرتىپنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ، ۋەقە يۈز بەرگەن مەزگىل ئىچىدىكى بارلىق قانۇنسىز تەشكىلاتلارنى بىكار قىلىش ؛

(9) ۋەقەگە قاتناشقان قوراللىق تەشكىلاتلارنىڭ خادىملىرىنى مۇۋاپىق خىراجەت بىلەن دەرھال ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇپ ، خاتىرجەم تىرىكچىلىك قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ؛

(10) ۋەقەگە قاتناشقانلارنى بىردەك سۈرۈشتۈرمەسلىك ھەمدە ئۇلارنىڭ ھاياتى ، ئولتۇراق ئۆيىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ؛

(11) ۋەقەگە قاتناشقانلىقى تۈپەيلىدىن تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان ، قاماپ قويۇلغانلارنى ئىككىلا تەرەپ تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ قويۇپ بېرىش ، ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى مۇسادىرە قىلىنغان بولسا تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىش ؛

(12) قانۇنسىز تەشكىلاتلارغا قاتناشقان خادىملاردىن ئۆز يۇرتىغا قايتىشنى خالىغۇچىلارنى بىردەك راسخوت بېرىپ قايتۇرۇش ، قالغانلىرىنى ھۆكۈمەت سىناپ كۆرۈپ ئايرىم - ئايرىم ئىشقا قويۇپ ، ئۇلارنى دۆلەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىش پۇرسىتىگە تولۇق ئىگە قىلىش .

10 - ئاينىڭ 19 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن غەربىي بىنادا مەسئۇد بىلەن تۇنجى قېتىم كۆرۈشتى .

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت بەشتە جاڭ جىجۇڭ لىۋ زېرۇڭنى ئالاھىدە كۈتۈۋېلىش ئورنىغا بېرىپ، رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلارغا «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى»دىن بىر نۇسخىنى بېرىشكە ئەۋەتتى. رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار لىۋ زېرۇڭغا مۇنۇلارنى بىلدۈردى: بۇ قېتىم ئۈرۈمچىگە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»گە ۋەكىل بولۇپ كەلدۇق، مەركەز بىزنى قوزغىلاڭچى خەلقنىڭ ۋەكىلى دەپ قاراۋاتىدۇ، بۇ ئەسلى ئارزۇيىمىزغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، بىز سۆھبەت ۋەكىللىرى بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۈستىمىزگە ئالالمايمىز، غۇلجىغا قايتىپ يولىيورۇق سورىغاندىن كېيىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ سۆزلەشسەك. رەھىمجان سابىرھاجى ئاخىرىدا مۇنداق دېدى: «مەن جاڭ جىجۇڭ بۇجاڭنىڭ ‹كۆرسەتمە لايىھىسى›نى بىزگە بەرگەنلىكىگە تەشەككۈر ئېيتىمەن، قايتا قان تۆكۈلمەسلىكىنى، مەسىلىنىڭ ئوڭۇشلۇق ھالدا تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.» ئەخمەتجان قاسىممۇ مۇنۇلارنى بىلدۈردى: ھازىر پۈتۈن دۇنيا تىنچلىنىشقا باشلىدى، بىز ھەر قانداق بىرجايدا قان تۆكۈلۈپ، پۈتكۈل تىنچلىقنىڭ بۇزۇلۇشىنى ھەرگىز خالىمايمىز.

10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار يىڭى بىنادا 2 ـ قېتىم جاڭ جىجۇڭ بىلەن كۆرۈشتى، جاڭ جىجۇڭ «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى» توغرۇلۇق ئۇلاردىن پىكىر ئالدى. رەھىمجان سابىرھاجى مۇنۇلارنى بىلدۈردى: «بىزنىڭ پىكرىمىز مۇستەقىللىكنى تەلەپ قىلىش، يەنى جوڭگو تەۋەلىكىدىن ئايرىلماسلىق، دىپلوماتىيە، ھەربىي ئىشلاردا مەركەزگە بويسۇنۇش، يەرلىك مەمۇرىي، مائارىپ ئىشلىرىنى يەرلىك بىر تەرەپ قىلىش. بىز بۇ قېتىم ئۈرۈمچىگە كېلىپ كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىمىزدىن مەركەزنىڭ شىنجاڭغا قىلغان غەمخورلۇقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. كۆر-

سەتىمدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان 12 تۈرلۈك لايىھىنى ئىلىغا ئېلىپ كېتىپ، ھۆكۈمىتىمىز ۋە خەلقىمىز بىلەن مۇزاكىرىلەشكەندىن كېيىن قارار قىلايلى.» ئارقىدىنلا جاڭ جىجۇڭ «دۆلەتنى ھىمايە قىلىش، ھۆكۈمەتكە بويسۇنۇش» ئاساسىي مەقسەت قىلىنغان تېمىدا سۆز قىلدى. جاڭ جىجۇڭ سۆزىدە مۇنداق دېدى: تارىختىن قارىساق مۇنداق روشەن ئىككى پاكىت بار: بىرىنچى، شىنجاڭ 2000 يىلدىن ئىلگىرىلا جۇڭگونىڭ زېمىنى ئىدى، بۇنى پۈتۈن دۇنيا ئېتىراپ قىلىدۇ. ئىككىنچى، مەركەزنىڭ كۈچى يېتىشەلمىگەن چاغلاردا شىنجاڭ بىر مۇنچە ئۇششاق بەگلىكلەرگە بۆلۈنۈپ بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشقان، خەلق ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەتلەرگە دۇچار بولغان، بەزىدە تاشقى كۈچلەرنىڭ تاجاۋۇزىغا ئۇچراپ، خەلق تېخىمۇ ئېغىر ئازاب-ئوقۇبەت تارتقان. ئۇ مۇنۇلارنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى: خەلق تەرەپتىن ئېيتقاندا، چوقۇم شۇنى تونۇپ يېتىش كېرەككى، شىنجاڭ ئەجدادلىرىمىز قان - تەر ئاققۇزۇپ ئاچقان زېمىن، مەركەز شىنجاڭدىن مۇتلەق ۋاز كەچمەيدۇ. ھۆكۈمەت تەرەپتىن ئېيتقاندا، چوقۇم تونۇش كېرەككى، ئىلگىرىكى قالايمىقانچىلىقنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى خاتا سىياسەت كەلتۈرۈپ چىقارغان.

رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار ئاخىرىدا جاڭ جىجۇڭغا ئەمدى قان تۆكۈلمەسلىكىنى، مەسىلىنىڭ تىنچلىق ئۇسۇلى بىلەن ئوڭۇشلۇق ھەل قىلىنىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ يۈسۈپبېپ بىلەن كۆرۈشتى، يۈسۈپبېپ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، بۇ ئاساسىي پرىنسىپ ئىكەنلىكىنى، لېكىن «مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسى»نىڭ ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرالمايدىغانلىقىنى، ۋەكىللەرنى ئاۋۋال غۇلجىغا قايتۇرۇپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرسا بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە جاڭ جىجۇڭغا ئۈچ ۋىلايەت سۆھ-

بەت ۋەكىللىرىنىڭ ئەتە ئۈرۈمچىدىن ئايرىلىپ يەنىلا ئەسلى كەلگەن يول بىلەن غۇلجىغا قايتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ غەربىي بىنادا رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلارغا زىياپەت بېرىپ، ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويدى. رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار زىياپەتتە جاڭ جىجۇڭغا مۇنۇلارنى بىلدۈردى: بۇ قېتىم پۈتۈنلەي شىنجاڭ مەسىلىسىنى قان تۆكۈلمىگەن ھالدا تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن كەلگەنىدۇق، بۇنىڭدىن كېيىن مەركەزنىڭ دېموكراتىك سىياسىتى ۋە جاڭ جىجۇڭ بۇجاڭنىڭ 12 تۈرلۈك كۆرسەتمە لايىھىسى ئەگەر ئۇزۇل - كېسىل ئىشقا ئاشۇرۇلسا بىز ئاندىن مەڭگۈلۈك تىنچلىققا ئېرىشىمىز، بەختلىك تۇرمۇشىمىز كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ.

10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن ماناس ئارقىلىق غۇلجىغا قايتتى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 113 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ھەر يىلى 12 - نويابىرنى ئىنقىلاب بايرىمى كۈنى قىلىشنى بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 114 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) يۈەنشۈەي ھەربىي ئۇنۋانى تەسىس قىلىش.(2) ھەربىي كومىتېت تەسىس قىلىش، ئېلىخان تۆرىنى رەئىسلىككە، ئىسھاقبېك مونونوپ جۇڭجياڭ، ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ شاۋجياڭ، ئەخمەتجان قاسىمى شاڭشياۋ، كېرىم ھاجى جۇڭشياۋ قاتارلىقلارنى كومىتېت ئەزالىقىغا تەيىنلەش؛ (3) ئېلىخان تۆرىگە يۈەنشۈەي ھەربىي ئۇنۋانى بېرىش. (4) ھەربىي كومىتېتقا، ھەربىي ئىشلارغا بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىش ھوقۇقىنى بېرىش. (5) ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پا-

لىنوپ ئۇتتۇرا يۆنىلىش جەڭ مەيدانىغا رەھبەرلىك قىلىش، ئىسھاقبېك مونونوپ جەنۇبىي يۆلىنىش جەڭ مەيدانىغا رەھبەرلىك قىلىش. (6) بۇنىڭدىن كېيىنكى بارلىق ھەربىي ھەرىكەت ۋە ئالاقىدار ئىشلارنى ھەربىي كومىتېتقا يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن يولغا قويۇش.

10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 15 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئالتاي ۋىلايەتلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى قۇرۇپ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ پوچتا - تېلېگراف كەسپىنى تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى بەلگىلىدى.

10 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 18 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) ئىلگىرى ئالتاي ۋىلايىتىدىكى قازاق، موڭغۇل، رۇس قاتارلىق مىللەتلەر ئارىسىدا يولغا قويۇلغان ئىنانچىخان، بەيزى، تەيجى، ئۇكورتاي، زالىڭ، زاڭگىن قاتارلىق مەرتىۋىلەر ساقلاپ قېلىنىدۇ ۋە داۋاملاشتۇرۇلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىنانچىخان، بېزى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە بولىدۇ، تەيجى، ئۇكورتاي، زالىڭ، زاڭگىن ئۆزى تۇرۇشلۇق ناھىيىلەردىكى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ. (2) قازاق مىللىتى ئىچىدىن زەكىقان ئەلەنگە ئىنانچىخانلىق مەرتىۋىسى بېرىلىدۇ، يېكىن بوقات سارسۇمبە، بۇرۇلتۇقاي، كۆكتوقاي، چىڭگىل تۆت ناھىيىنىڭ بەيزىلىكىگە ھەممىدە قوشۇمچە «بازار قۇل قەبىلىسى»نىڭ تەيجىلىكىغا تەيىنلىنىدۇ. يۇقىرىقى ناھىيىلەردىكى بەش نەپەر تەيجى، توققۇز نەپەر ئۇكورتاي، 12 نەپەر زالىڭ، 28 نەپەر زاڭگىن ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولىدۇ. خېبات ساغىدۇللا زاكىرىياغا قابا، بۇرچىن، جېمىنەي ئۈچ ناھىيىنىڭ بەيزىسىلىق مەرتىۋىسى بېرىلىدۇ، يۇقىرىقى ئۈچ ناھىيىدىكى بەش نەپەر تەيجى، سەككىز نەپەر ئۇكورتاي، 11 نەپەر زالىڭ، 19 نەپەر زاڭگىن ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا بولىدۇ. (3) موڭغۇل مىللىتىنىڭ قەبىلە باشلىقى ئەسلىي مەرتىۋىسىنى

ساقلاپ قالىدۇ، ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە بولىدۇ. (4) ماۋاروپقا رۇس مىللىتىنىڭ ئۆكورتايلىق مەرتىۋىسى بېرىلىدۇ، تۇۋەندىكىلەرگە زالىڭ ۋە زاڭگىن مەرتىۋىسى بېرىلىدۇ. (5) مەرتىۋە ئالغان يۇقىرىدىكى ھەر قايسى مىللەت كاتتىباشلىرى ئۆزلىرىگە قاراشلىق قەبىلىلەردىكى پۇقرالارنى ياخشى باشقۇرۇپ، ھۆكۈمەت تاپشۇرغان بارلىق ۋەزىپىلەرنى ياخشى ئورۇندىشى كېرەك.

كۈز «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى «ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ تەشكىلىي نىزامى»نى تەستىقلاپ ئېلان قىلدى.

نىزامنىڭ 1 - قىسمىدا «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى نازارەتلەرنىڭ ھوقۇقى ۋە تەركىبى توغرىسىدا مۇنداق تەپسىلىي بەلگىلىمىلەر چىقىرىلدى: (1) خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىشتىن بۇرۇن «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى ئالىي ھوقۇقلۇق ئورگان ھېسابلىنىدۇ؛ (2) «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتىنىڭ ئەمىر - پەرمان، ئۇقتۇرۇش ۋە قارارلىرى قانۇن بولۇپ، ئاۋام خەلق ۋە ئورگانلار چوقۇم ئۇنىڭغا بويسۇنۇشى ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىشى كېرەك. (3) «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تە دىنىي نازارەت، ھەربىي ئىشلار نازارىتى، ئىچكى ئىشلار نازارىتى، مالىيە نازارىتى، سەھىيە نازارىتى، مائارىپ نازارىتى، يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى قۇرۇلدى. نازارەتلەر ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق دائىرىسى ئىچىدە ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى مۇناسىپ تارماقلارغا بىۋاستە بۇيرۇق ۋە يوليورۇق بېرىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى مۇناسىپ تارماقلار ئارقىلىق بۇيرۇق ۋە يوليورۇق چۈشۈرۈشى كېرەك. (4) «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ قارارى ۋە قانۇنلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىش ئۈچۈن ھۆكۈمەتتە رېۋىزىيە تارمىقى قۇرۇلىدۇ. ھەر قايسى ناھىيىلەردە ۋاقىتىنچە مۇناسىپ ئاپپاراتلار تەسىس قىلىنمايدۇ. زۆرۈر تېپىلغاندا «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ۋەكىل ئەۋەتىدۇ. ئالىي سوت مەھكىمىسى قانۇن دائىرىسى ئىچىدىكى مۇھىم ئىشلارنى بىر ياقلىق قىلىشقا مەسئۇل بولىدۇ، ۋىلايەت ۋە ناھىيىلىك سوت

مەھكىمىلىرىنىڭ خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىدۇ. نىزامنىڭ 2 - ۋە 3 - قىسمىلىرىدا ۋالىي مەھكىمىسى ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى باشقارما، ئىدارىلەر، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى بۆلۈملەرنىڭ ھوقۇقى ۋە تەركىبى توغرىسىدا تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقىرىلدى.

11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يېڭىلا ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەن يېۋسېيېۋنى زىياپەتكە تەكلىپ قىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ «غۇلجا ۋەقەسى» نى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشقا مەدەت ۋە ياردەم بەرگەنلىكىگە مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

شۇ كۈنى ئوسمان ئىسلام سارسۈمبىگە بېرىپ، ئالتاينىڭ ۋالىيسى بولدى.

شۇ كۈنى تاشقورغاندىكى سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىلەر ۋە ھەربىي قوراللىق خادىملار بۇيرۇققا بىنائەن ئېغىر تىپتىكى قوراللىرىنى ئېلىپ ۋەتىنىگە قايتتى. سىياسىي، تەشكىلات، تەشۋىقات ئىشلىرىغا مەسئۇل بىر قىسىم خادىملىرىلا قالدى.

11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى سوپاخۇن سوۋۇروپ ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتىنى باشلاپ، قورغان ئارقىلىق مۇزات داۋىنىدىن ئۆتۈپ موڭغۇلكۈرەگە قايتىپ كەلدى. ئاتلىق پارتىزانلار ئەترىتى بۇيرۇققا بىنائەن تېكەس 12 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىگە ئۆزگەرتىلدى (كېيىن تېكەس 1 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىگە ئۆزگەرتىلدى). شۇنىڭ بىلەن جەنۇبىي يۆنىلىشتىكى ئۇرۇش ئاخىرلاشتى.

11 - ئاينىڭ 13 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىمى ئۈچەيلەن 2 - قېتىم غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە كەلدى.

11 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭغا «غۇلجا تەرەپنىڭ مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىگە بولغان پىكىر، تەلەپلىرى»نى تاپشۇردى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە: (1) مەركەزنىڭ شىنجاڭدا يۈز بەرگەن قىسمەن ۋەقەنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمە لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلىپ چىققاندىن كېيىن شۇنداق ھېسابلىدۇقكى، ئۇنىڭدا مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئارزۇسىغا قىلچە ئېتىبار بېرىلمىگەن ھەمدە بىزنىڭ تەلەپلىرىمىزمۇ قاندۇرۇلمىغان. كۆرسەتمە لايىھەدىكى «جۇڭگودىكى مىللەتلەر بىردەك باراۋەر، بۇ — دۆلەت ئاتىسى ئۈچ مەسىلەكتە ئوچۇق كۆرسىتىپ ئۆتكەن پرىنسىپ، مەركەز دۆلەت ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، چېگرا رايوندىكى مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتە تەكشى تەرەققىي قىلىشىغا يار - يۆلەكتە بولۇپ، مىللىي باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىجرا قىلىپ كېلىۋاتقان ئىزچىل سىياسىتى» دېگەن ئاتالمىش سۆز - ئىبارىلەر شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلققە ئۇزۇندىن بۇيان تونۇشلۇق. لېكىن، ھازىرغىچە ئەمەلگە ئاشمىدى، بۇرۇن يۈرگۈزۈلگەن ۋەھشىيانە سىياسەتنى ھەرگىزمۇ خەلقچىل سىياسەت دېگىلى بولمايدۇ. بىز باش قوماندان جياڭ جيېشى ۋېيىۋەنجاڭنىڭ 1945 - يىل 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى دۆلەت مۇداپىئە ئالىي كومىتېتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتى دائىمىي ھەيئىتىنىڭ ۋاقىتلىق بىرلەشمە يىغىنىدا بەرگەن يوليورۇقنى ئېھتىرام بىلەن ئوقۇپ، بۇ يوليورۇقتىن چوڭقۇر رازى بولغاندۇق. (2) شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار يۇقىرىقى يوليورۇققا ئاساسەن ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئىدارە قىلىش جەھەتتە خېلى تەجرىبىگە ئىگە ئىكەنلىكىمىزگە ئىشىنىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار زور كۆپچىلىكنى ئىگىلىگەن بارلىق جايلاردا، ھەقىقىي يۈكسەك دەرىجىدىكى ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىشنى قانۇنىي ھەرىكەت دەپ قارايمىز.

يۇقىرىقى پرىنسىپقا ئاساسەن تۆۋەندىكى تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

(1) يۇقىرىدا بايان قىلىنغان يۈكسەك ئاپتونومىيە دائىرىسى ئىچىدە

شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان خەلققە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىقىغا سايلاشقا سايلام ھوقۇقى بېرىلسۇن.

(2) دىنغا قىلىنغان كەمستىشلەر بىكار قىلىنسۇن ھەمدە تولۇق دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى بېرىلسۇن.

(3) دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ ھۆججەت - ماتېرىياللىرى مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان تىل - يېزىقى بىلەن يېزىلسۇن.

(4) باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەر ۋە ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇسۇلمان خەلقنىڭ ئەزەلدىن بار بولغان تىل - يېزىقى بىلەن دەرس ئۆتۈلسۇن، خەلق مائارىپى كەڭ - كۆلەمدە راۋاجلاندۇرۇلسۇن.

(5) مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاج تېپىشى كاپالەتلەندۈرۈلسۇن.

(6) مەتبۇئات، يىغىلىش ئۆتكۈزۈش، سۆز ئەركىنلىكى كاپالەتلەندۈرۈلسۇن.

(7) ھەر قانداق خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى بويىچە ھەم شۇنىڭ كۈچىگە قاراپ باج نىسبىتى بەلگىلەنسۇن. بىز، خەلقنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ھۆكۈمەت ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى بار، ھەر كىم ئۆز ھالىغا يارىشا مەجبۇرىيەت ئۆتىشى كېرەك، دەپ ئوچۇق كۆرسەتكەندۇق. لېكىن، بۇ مەجبۇرىيەت سانى مۇسۇلمان خەلقنىڭ ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ تۇرمۇشىغا ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا دەخلى قىلماسلىقىنى ئۆلچەم قىلىشى لازىم.

(8) سودىگەرلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا سودا قىلىش ئەركىنلىكى بېرىلسۇن.

(9) ھەر قايسى ۋىلايەتلەردە مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىشقا رۇخسەت قىلىنسۇن. بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭغا قاتناشقان ھەربىي قوشۇن دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شتاتى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنسۇن. لېكىن ئۇنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قېلىش شەرت.

(10) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىلىگە مۇسۇلمان خەلقنىڭ

نوپۇس سانىغا ئاساسەن، مۇسۇلمان ۋەكىللىرىنىڭ قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىنسۇن.

(11) ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بۇ قوزغۇلاڭغا قاتناشقان شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان زاتلار بىردەك سۈرۈشتە قىلىنمىسۇن ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارغا ھەر قانداق باھانە - سەۋەبلەر بىلەن زىيانكەشلىك قىلماسلىققا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىنسۇن. قوراللىق توقۇنۇش ۋەقەسى ھەل قىلىنغاندىن كېيىن، ئۈچ كۈن ئىچىدە ئەركىنلىكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەشكە قاتناشقانلىقى سەۋەبىدىن قاماپ قويۇلغانلار پۈتۈنلەي قويۇپ بېرىلسۇن.

11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى جاڭجىجۇڭ رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشۈپ، تۆۋەندىكىدەك جاۋاب بەردى: (1) ھاكىمنى خەلق سايلىسا بولىدۇ، لېكىن مۇئاۋىن ھاكىمنى يۇقىرى ئەۋەتىشى كېرەك. ئۆلكە رەئىسىنى خەلق سايلاپ چىقىش - چىقماسلىق مەسىلىسى مىللىي قۇرۇلتايدا ئاساسىي قانۇن تۈزۈپ چىقىلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىلەر بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىشى كېرەك؛ (2) مەھكىمىنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە خەنزۇچە تىل - يېزىق بىلەن مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق (ئۇيغۇر تىل يېزىقىنى كۆرسىتىدۇ) تەڭ قوللىنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا يوللايدىغان ئەرز خەتلىرىدە مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق ئىشلىتىشكە يول قويۇلىدۇ؛ (3) باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مۇسۇلمانچە تىل - يېزىقتا دەرس ئۆتۈلىدۇ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىل - يېزىقى (خەنزۇ تىل - يېزىقىنى كۆرسىتىدۇ) ئۆگىنىش زۆرۈر بولغان دەرس قىلىنىدۇ، ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىل - يېزىقى، مۇسۇلمانچە تىل - يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ؛ (4) سودا ئەركىنلىككە يول قويۇلىدۇ، لېكىن تاشقى سودىدا مەركەزنىڭ چەت بىلەن تۈزۈشكەن سودا كېلىشىمىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىش شەرت. (5) مىللىي ئارمىيە ئەمەلىي ئادەم سانى بويىچە بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈلگەندىن كېيىن ئامانلىقنى قوغداش تۈەنى قىلىپ تەشكىللىنىدۇ، قالغانلىرى دۆلەت ئارمىيەسى شتاتىغا كىرگۈزۈلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى قۇرۇلما بىرلىكى تۈەن

بولىدۇ، ئادەم سانىنى يەرلىك خادىملاردىن تولۇقلاشقا يول قويۇلىدۇ، لېكىن دۆلەت ئارمىيىسى قىلىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىن ھەر قاچان يۆتكەشكە بويسۇنۇشى كېرەك.

جاڭ جىجۇڭ ئاخىرىدا مۇنۇلارنى جاكارلىدى: «بۇ، مەركەزنىڭ ئەڭ چوڭ يول قويۇشى».

شۇ كۈنى يېۋسىيېپ جاڭ جىجۇڭغا مۇنۇلارنى بىلدۈردى: جاڭ جىجۇڭنىڭ ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى تاپشۇرغان «غۇلجا تەرەپنىڭ مەركەزنىڭ كۆرسەتمە لايىھىسىگە بولغان پىكىر - تەلەپلىرى»گە بەرگەن جاۋابنى مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاساسى قىلىشقا بولىدۇ.

شۇ كۈنى «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي ياشلار تەشكىلاتى» (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى دەپ ئاتىلىدۇ - تۈزگۈچىدىن) غۇلجىدا قۇرۇلدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ۋە سەيدۇللا سەيپۇللايوپ ① ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىگە ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلاندى، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندى. «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ۋاقىتلىق نىزامنامىسى» بېكىتىلدى. نىزامنامە جەمئىي بەش باب بولۇپ، ئۇنىڭدا ئومۇمىي پرىنسىپ، ۋەزىپە، تەشكىلاتقا كىرىش رەسمىيىتى، ھوقۇق، مەجبۇرىيەت، ئىنتىزام قاتارلىق ئىشلار بايان قىلىنغان، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئارقا - ئارقىدىن ئىلىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە ناھىيە، رايوندىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك تەشكىلاتلار قۇرۇلدى.

---

① سەيدۇللا سەيپۇللايوپ (1918 —): شىنجاڭ تۇرپاندىن، ئۇيغۇر. بۇرۇن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، ئىلى ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، چاپچال ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى خەنزۇ ئاممىسىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش توغرىسىدا ئالتە ماددىلىق مۇنداق قارار چىقاردى: (1) ئورگان، قىسىم ياكى شەخسلەرنىڭ خەنزۇ ئاممىسىنى ئۆزىنىڭ ئەمگەكىگە سېلىشى مەنئىي قىلىنىدۇ. (2) خەنزۇ پۇقرالارنى خالىغانچە مەجبۇرىي ئەمگەككە سېلىش ئەھۋالى بايقالسا كىشىلىك ھوقۇقىغا دەخلى - تەرۇز يەتكۈزدى دەپ قارىلىپ، جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلىدۇ. (3) ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەر ئۆز ناھىيىسىدىكى خەنزۇلارنىڭ سانىنى ستاتىستىكا قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئەرزىنى قوبۇل قىلىشى كېرەك. (4) ئالاھىدە ئەھۋال ئاستىدا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت مۇۋاپىق ۋاقىتتا خەنزۇ پۇقرالارنى ئەمگەككە سېلىشقا ھوقۇقلۇق. لېكىن، ھۆكۈمەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ئەمگەك ھەققى بېرىشى كېرەك. (5) ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا ئورگانلارنىڭ خەنزۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى ئۆز مەيلىچە مۇسادىرە قىلىشى قاتتىق مەنئىي قىلىنىدۇ، ئەگەر خەنزۇلار ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك مال - مۈلۈكنى يەنىلا ئىگىلەپ تۇرغان بولسا، سوت قارار قىلغاندىن كېيىن مۇسادىرە قىلىشقا بولىدۇ. (6) مەزكۇر قارارنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى نازارەت قىلىشقا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى بىلەن سوت مەھكىمىسى مەسئۇل بولىدۇ.

11 - ئاينىڭ 17 -، 18 - كۈنلىرى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن جاڭ جىجۇڭ بىلەن ئىككى كۈن سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق كۆپلىگەن ماددىلار ئۈستىدە بىردەك تونۇشقا كەلدى، لېكىن رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار تۆۋەندىكى نۇقتىلاردا چىڭ تۇردى: (1) تولۇق ئەركىنلىك بېرىشنى تەلەپ قىلىش، ئۆلكە رەئىسىدىن تارتىپ ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىغىچە بولغان ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ھەممىسىنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىش. (2) ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ھۆججەت - ئالاقىلىرىدە بىردەك ئۇيغۇر تىل - يېزىقىنى قوللىنىش، ئالىي، ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بىردەك ئۇيغۇر تىل - يېزىقىدا دەرس ئۆتۈش. (3) سودىگەرلەرنى سىرتقا قارىتا ئەركىن سودا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش. (4) مىللىي ئارمىيە تەشكىللەش، ئۇنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ

قىلىش.

جاڭ جىجۇڭ تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

1. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدا: A، ئۆلكە رەئىسىنى خەلق سايلاشقا بولۇش - بولماسلىق مەسىلىسى مىللىي قۇرۇلتاي ئاساسىي قانۇننى تۈزۈپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئاساسىي قانۇندىكى بەلگىلىمىلەر بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ؛ B، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە يەنىلا مەركەز تەيىنلىگەن رەئىس بۇيرۇق يۈرگۈزىدۇ؛ C، مەركەز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرىنى تەيىنلىگەندە ھەر قايسى مىللەت مۆتىۋەرلىرىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىرىغا قاتنىشىشىغا تولۇق پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ، يۇقىرىقى پرىنسىپقا ئاساسەن تۆۋەندىكى كونكرېت چارىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى: (1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ سانى ھازىرقى 13 كىشىدىن 25 كىشىگە كۆپەيتىلىدۇ. (2) 25 كىشى ئىچىدىن 10 كىشىنى مەركەز بىۋاسىتە تەيىنلەيدۇ، قالغان 15 كىشىنى ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن مەركەز تەيىنلەيدۇ. (3) مەركەز بىۋاسىتە ۋەزىپىگە تەيىنلەيدىغان 10 كىشى رەئىس، باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرى، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مائارىپ ۋە قۇرۇلۇش نازارەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرىنى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنگەن ئىككى نەپەر ئەزاسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. D، ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىن مەركەزنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلىشىگە كۆرسىتىلىدىغان 15 ئادەم مۇئاۋىن رەئىس، مائارىپ ۋە قۇرۇلۇش نازارەتلىرىنىڭ نازىرلىرىنى، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، مۇئاۋىن باش كاتىپ، خەلق ئىشلىرى ۋە مالىيە نازارەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىرىنى، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە مەخسۇس تەيىنلەنگەن يەتتە نەپەر ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. E، ۋەقە يۈز بەرگەن ئۈچ ۋىلايەتتىن ئالتە كىشى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا كۆرسىتىلىدۇ. بۇلار ئىچىدە نازىر، مۇئاۋىن نازىردىن بىردىن كىشى، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىدىن بىردىن كىشى بولىدۇ؛ باشقا يەتتە ۋىلايەتتىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا توققۇز ئادەم كۆرسىتىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇئاۋىن رەئىس، مۇئاۋىن باش كاتىپ، نازىر، مۇئاۋىن نازىر، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىدىن بىردىن كىشى بولىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى مەركەز

تەيىنلەيدۇ.

2. ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ ھۆججەت - ئالاقە مەسىلىسى توغرىسىدا، ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ھەممىسى دۆلەتكە تەۋە، ھۆكۈمەت ئالاقىلىرىنى يۈرگۈزۈشتە دۆلەت تىل - يېزىقىنى قوللانمىسا بولمايدۇ، شۇڭا ئىككى خىل تىل - يېزىق تەڭ قوللىنىلىدۇ، لېكىن خەلق ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا خەت - ئالاقە يوللىغاندا مەخسۇس ئۆز مىللىتىنىڭ يېزىقىنى ئىشلەتسە بولۇۋېرىدۇ، ئالىي مەكتەپلەردە ئېھتىياجغا قاراپ ھەر خىل يېزىقلار قوللىنىلسا بولىدۇ.

3. ئەركىن سودا مەسىلىسى توغرىسىدا، ھۆكۈمەت سودىگەرلەرنىڭ چەت بىلەن سودا قىلىشىغا يول قويىدۇ، بىراق، جۇڭگو بىلەن چەت ئەل سودا قىلىش چارىسى بويىچە ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك.

4. قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدا، ۋەقەگە قاتناشقان قىسىملارنى ئامانلىق ساقلاش تۇەن - دۈيى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە بولىدۇ، دۆلەت ئارمىيىسى تەركىبىگە ئۆتۈشنى خالىسا ئۇنىمۇ بولىدۇ، بىراق، يۆتكەشكە بويسۇنۇشى كېرەك، شۇنداقلا كەم سانىنى شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىن تولۇقلاشقا بولىدۇ، تەلىم - تەربىيە مەشقى ۋە ھەربىي بۇيرۇق بېرىشتە ئەسلىدىكى تىل - يېزىق قوللىنىلىدۇ.

11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 136 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مالىيە نازارىتىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى دۆلەت بانكىلىرىنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈش، ھۇسىيىن تارانوپنى ① بانكا باشلىقلىقىغا تەيىنلەش، دۆلەت بانكىسىغا ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ خام چوت، كىرىم - چىقىم ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قىلىش ھوقۇقى بېرىشنى بەلگىلىدى.

11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» تەشۋىقات بۆلۈمى دىنىي تەشۋىقات ئۆمىكى قۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، بۇ ئۆ-

---

① ھۇسىيىن تارانوپ: شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، ئۇششاق تىجارەتچى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت دۆلەت بانكىسىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ سودا بانكىسى ئىلى ۋىلايەتلىك شۆبە بانكىسىنىڭ باشلىقى بولغان.

مەكنىڭ ھەر قايسى جايلاردىكى دىن ۋە تەشۋىقات تارماقلىرىنىڭ قوش رەھبەرلىكىدە بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى.

11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن «تۈزىتىلگەن لايىھە»نى ئېلىپ غۇلجىغا قايتتى.

11 - ئاي ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئالتاي قەغەز پۇلى بېسىش ھەيئىتى قۇرۇپ، قىممىتى 100 سوملۇق، 500 سوملۇق، 1000 سوملۇق، 3000 سوملۇق، 5000 سوملۇق قەغەز پۇل تارقاتتى، بۇ پۇللار ئالتاي ۋىلايىتىدىلا ئاقتى.

12 - ئاينىڭ 5 - كۈنى «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» ھەيئىتى 158 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: مائارىپ نازارىتى 6 ئايلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىپ، ھەر قايسى مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلارنى ۋە مەلۇم بىلىم سەۋىيىسىگە ئىگە، ھەم ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشنى خالايدىغان ھەر مىللەت ياشلىرىنى مىللەت، جىنس ئايرىماي خىزمەتتىن ئايرىپ كۇرسقا قاتناشتۇرىدۇ، ھەر قايسى مەكتەپلەرنىڭ مۇدىرلىرى ۋە ئىلمىي مۇدىرلىرىمۇ خىزمەتتىن ئايرىلىپ كۇرسقا قاتنىشىدۇ. كۇرستا دىن دەرس ئۆتۈشنىڭ ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، دىنىي نازارەت مەخسۇس دىن دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش قىسقا كۇرسى ئېچىشقا مەسئۇل بولىدۇ.

12 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 16 - كۈنىگىچە تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى 6 - كۈنى ئالاتاشنى، 7 - كۈنى كاچۈگنى ئىشغال قىلدى، يەنە تۆت كېچە - كۈندۈز شىددەتلىك جەڭ قىلىش ئارقىلىق تۈمشۇقسايىنى ئىشغال قىلدى، ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ پوسكام ۋە قاغىلىققا ھۇجۇم قىلدى، قاغىلىققا ھۇجۇم قىلغان قىسىم 12 - كۈنى قاغىلىق ناھىيە بازىرىدىن 80 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى چىپان تېغىنى ئىگىلىدى؛ پوسكامغا ھۇجۇم

قىلغان قىسىم 16 - كۈنى پوسكام ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلغاندا، گومىنداڭنىڭ پوسكام ناھىيىسىدىكى ئەسكەر ۋە ساقچىلىرىنىڭ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىشى تۈپەيلىدىن چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

12 - ئاينىڭ 8 - كۈنى   تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى»نىڭ موڭغۇلچە نۇسخىسى نەشىردىن توختىتىلدى، خىزمەتچى خادىملار غۇلجىغا يۆتكەلدى.

12 - ئاينىڭ 11 - كۈنى   ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەردىن ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى خەنزۇلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسى ۋە سانىنى تىزىملاش ۋە يۇقىرىغا مەلۇم قىلىش خىزمىتىنى تېزلىكتە ئورۇنداشنى تەلەپ قىلدى.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت»نىڭ ئورگان گېزىتى «ئازاد شەرقىي تۈركىستان»نىڭ موڭغۇلچە نۇسخىسى غۇلجىدا نەشر قىلىندى.

شۇ كۈنى   «ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت» مائارىپ نازارىتىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا: مۇشۇ ئايغىچە، (1) ئىلىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەردە 303 باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلغان، بۇنىڭ ئىچىدە قازاق مەكتىپى 147، ئۇيغۇر مەكتىپى 106، موڭغۇل مەكتىپى 10، رۇس مەكتىپى 13، شىبە مەكتىپى 11، خۇيزۇ مەكتىپى توققۇز، قىرغىز مەكتىپى ئۈچ، ئۆزبېك مەكتىپى ئىككى، تاتار مەكتىپى بىر، خەنزۇ مەكتىپى بىر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى جەمئىي 35 مىڭ 516. تارباغاتاي ۋىلايىتىدە 114 باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلغان. ئالتاي ۋىلايىتىدە 12 باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلغان. (2) ئىككى قارار ئوقۇتقۇچى يېتىشتۈرۈش كۇرسى ئېچىلىپ، ھەر مىللەتتىن 570 نەپەر ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەنگەن. (3) ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، شىبە يېزىقلى-

رىدا دەرسلىك تۈزۈلگەن.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 17 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ھەر مىللەت ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيى غۇلجىدا ئۆتكۈزۈلدى. قۇرۇلتايدا ئالدى بىلەن رەھىمجان سابىر ھاجىنىڭ تىنچلىق سۆھبىتى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى؛ ئارقىدىن ھەر قايسى نازارەتلەرنىڭ نازىرلىرىنىڭ خىزمەت دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. ئاخىرىدا ئېلىخان تۆرە خۇلاسە سۆزى قىلدى.

قۇرۇلتايدا، پانتۈركىستلارنىڭ تىزگىنلىشى ئارقىسىدا، مىللىي بۆلگۈنچىلىك لۇشيەنى داۋاملىق يولغا قويۇلدى ھەمدە «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتىگە (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى دېيىلىدۇ — تۈزگۈچىدىن) ئۆزگەرتىش قارار قىلىندى. ئېلىخان تۆرە، ھاكىمبەگ خوجىلار داۋاملىق رەئىس ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى، ئابدۇرۇپ مەخسۇم ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا سايلاندى.

12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 172 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، «مېيىپ ھەربىيلەر ئىشلىرى كومىتېتى» تەسىس قىلىپ، مېيىپ بولغان ھەربىيلەر ۋە قۇربان بولغان جەڭچىلەرنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشنى قارار قىلدى.

12 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 176 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، دۆلەت ئورگانلىرىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى دەرىجىسىنى 10 تۈرگە ئايرىپ بېكىتىش، ئايلىق ئىش ھەققى ئۆلچىمى 2500 يۈەندىن 10 مىڭ يۈەنگىچە بولۇش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى تەمىنات تۈزۈمىگە كىرگۈزۈپ، جان سانىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، چوڭ - كىچىكلىكى بويىچە تەمىنات ئۆلچىمى بېكىتىش، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە

ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىنى تەمىنلەيدىغان ماللارنى سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ماگىزىنىغا ئۆتكۈزۈش، ھەر ئايلىق تەمىنلەيدىغان مالنىڭ باھاسى بازار باھاسىدىن 50% تۆۋەن بولۇشىنى بەلگىلىدى.

12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن ئۈچىنچى قېتىم غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە باردى.

12 - ئاينىڭ 26 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، «تۈزىتىلگەن لايىھە»نى پىرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى، لېكىن يەنە ئۈچ تەلەپنى قوشتى: (1) سىياسىي ساقچىلارنى بىكار قىلىش؛ (2) غۇلجا ۋەقەسىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شىنجاڭغا يۆتكەپ كېلىنگەن قوشۇنلارنى كېلىشىم ئىمزالىنىپ بىر ئايدىن كېيىن پۈتۈنلەي چېكىندۈرۈپ كېتىش؛ (3) يەرلىك ساقچىلارنى شۇ جايدىكى مۇسۇلمانلاردىن قويۇش.

جاڭ جىجۇڭ بۇ ئۈچ ماددىغا قەتئىي قوشۇلمىدى. قايتا - قايتا سۆزلىشىش ۋە يېۋسىپىپنىڭ ئارىغا چۈشۈشى ئارقىلىق ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى ئۈچ تەلەپنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇرۇشقا، ئاۋۋال تۈزىتىلگەن 11 ماددىنى كونكرېت مۇھاكىمە قىلىشقا قوشۇلدى.

12 - ئاينىڭ 26 - كۈنىدىن 28 - كۈنىگىچە 26 - كۈنى بۇيرۇق بىلەن موسكۋاغا سۆھبەتكە ماڭغان شەرقىي شىمالنىڭ ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى جياڭ جىڭگو ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى. ئەتىسى يېۋسىپىپ بىلەن سۆھبەتلەشتى. ئاندىن جاڭ جىجۇڭنىڭ ھەمراھلىقىدا رەھىمجان سابىرھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەخمەتجان قاسىملارنى قوبۇل قىلدى. 28 - كۈنى، ئۇ ئۈرۈمچىدىن ئالما - ئاتا ئارقىلىق موسكۋاغا كەتتى.

12 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئامېرىكا، ئەنگلىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى دۆلەتلىرىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى موسكۋادا ئېچىلغان يىغىندا «جۇڭگو مەسىلىسى توغرىسىدا ئاخبارات» ئېلان قىلىپ، «گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە جۇڭگودا ئىتتىپاقلىق ۋە دېموكراتىيىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، دېموكراتلارنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئاپپاراتلىرىغا كەڭ تۈردە قوبۇل قىلىش، ھەمدە ئىچكى ئۇرۇشنى توختىتىش كېرەك» دەپ جاكارلىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى «جۇڭگونىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلاشمايدىغان سىياسەت»نى قايتا تەكىتلىدى.

12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن جاڭ جىجوڭ بىلەن كۆپ قېتىم تەكرار كېڭىشىش، مۇھاكىمە قىلىش ۋە رەسمىي سۆھبەتلىشىش ئارقىلىق ئاخىر شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبى ۋە مىللىي ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسىنى ئايرىم ئىككى قوشۇمچە ھۆججەت قىلىپ بىر تەرەپ قىلىشقا بىردەك قوشۇلدى.

12 - ئاي مىللىي ئارمىيىنىڭ ئوتتۇرا يۆنىلىش قوماندانلىق شتابى ئاتلىق ئەسكەرلەر 13 - تۈەنىنى (تۈەنجاڭ ئىۋانوپ، سىياسىي كومىسسار فاتىخ مۇسلىموپ) ساندىخۇزىغا ئورۇنلاشتۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇ ئاي گومىنداڭ ھۆكۈمىتى خەلقئارا ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ شىنجاڭغا كېلىپ «ئالتاي ۋەقەسى»نىڭ ئەينەن ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشنى تەلەپ قىلغاچقا، سوۋېت ئىتتىپاقلىق باش مەسلىھەتچى تۈمۈرقان، مۇئاۋىن باش مەسلىھەتچى ئېلىخان ۋە ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولۇپ تۇرۇۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچى ئارۇپباي، شۇنىڭدەك ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئىدارە، باشقارمىلىرىدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىلەر، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھەربىي خادىملىرى بۇيرۇققا بىنائەن ۋەتىنىگە

قايتتى.

شۇ ئاي دەلىلقان سۈگۈربايوپ ئالتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولدى.

1946 - يىلى (1 - ئايدىن 6 - ئايغىچە)

1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار ئالاھىدە كۆتۈۋېلىش ئورنىدا جاڭ جىجۇڭ «تىنچلىق بىتىم»نىڭ خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە رەسمىي نۇسخىسىنى سېلىشتۇرۇشقا ئەۋەتكەن ۋاڭ زىڭشەن، لىيۇ مىڭچۈن ئىككىيلەنگە يەنە بىر قانچە تەلەپ قويدى: (1) ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى ئېلىپ كەلگەن پىكىر نامىنىڭ ئەسلى ماۋزۇسىنى، يەنى «مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى» ۋە «قوراللىق توقۇنۇش» قاتارلىق سۆزلەرنى ساقلاپ قېلىش؛ (2) قوزغىلاڭ بولغان رايونلار ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق ۋىلايەتلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئېلىش؛ (3) ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، گېزىتخانىنىڭ باشلىقىنى يەرلىك مۇسۇلمانلاردىن سايلاش؛ (4) بىتىمدىكى «ھازىرقى مەمۇرىي ئەمەلدارلار ساقلاپ قېلىنىدۇ ھەمدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەكشۈرۈپ تەيىنلىشىگە سۇنۇلىدۇ» دېگەن سۆزلەرنى ئۆزگەرتىش؛ (5) رەسمىي ھۆججەتنىڭ كەينىگە تۆۋەندىكى باياناتنى قوشۇشنى تەلەپ قىلدى: مەركەزنىڭ قىسىملىرىنى چېكىندۈرۈش، ساقچى ئاپپاراتلىرىنى بىكار قىلىش، ئۆلكە رەئىسىنى خەلق سايلاش توغرىسىدىكى ئۈچ پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلغاندىن كېيىن، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى جاڭ جىجۇڭ جىياڭجۇن ئۇنى رەت قىلدى. لېكىن، خەلق ۋەكىللىرى يۇقىرىقى ئۈچ شەرتنى قايتۇرۇۋېلىشنى ئېتىراپ قىلمىدى. كېيىن، مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى جاڭ جىجۇڭ جىياڭجۇن خەلق ۋەكىللىرىگە ھۆكۈمەتكە پىكىرلىرىنى ئەركىن بايان قىلىش ھوقۇقى بېرىشكە ماقۇل بولدى.

يۇقىرىقى تەلەپلەر ئۈستىدە ئىككى تەرەپ تۆت سائەت تالاش - تارتىش قىلىپ، ئاخىرى كېلىشىم ھاسىل قىلالمىدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى «كادىرلارنى باشقۇرۇش نىزامى»نى ئېلان قىلدى. نىزامدا جەمئىي 29 ماددا بولۇپ، كادىرلارنىڭ ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيىتى، كادىرلارنى باشقۇرۇش، ئىشلىتىش ۋە باھالاش ئۆلچىمى، مۇكاپاتلاش - جازالاش چارىسى ئۈستىدە كونكرېت بەلگىلىمە چىقىرىلدى.

1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن ھۆججەتنىڭ رەسمىي نۇسخىسى ۋە قوشۇمچە ھۆججەت (1) گە رەسمىي ئىمزا قويدى. قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى توغرىسىدىكى قوشۇمچە ھۆججەت (2) يەنە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن قالدۇرۇلدى.

رەسمىي ھۆججەت:

«مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونى خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن ئوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم»

1. ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىگە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرىي ئەمەلدارلىققا سايلاش ھوقۇقى بېرىدۇ. بۇ ھوقۇقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك تەرتىپلەر بەلگىلەندى:

ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۈچ ئاي ئىچىدە ھەر قايسى ناھىيە خەلقى ناھىيەلەردىكى كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ، ناھىيىلىك كېڭەش قۇرىدۇ؛ ھاكىمنى ناھىيىلىك كېڭەش سايلايدۇ. مۇئاۋىن ھاكىم ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتىكى بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى خادىملارنى ھاكىم تەيىنلەيدۇ.

بۇ سايلام يولىغا قويۇلغىچە ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلاردا ۋىلايەت ۋە ناھىيەلەردىكى ھازىرقى ئەمەلدارلار تۇرۇپ تۇرىدۇ.

ۋىلايەتلىك مەمۇرىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيسىنى شۇ يەردىكى خەلق كۆرسىتىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ. ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرىنى ۋالىي تەيىنلەيدۇ.

ناھىيەلەردە كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزالىرى سايلىنىپ، ئۆلكىلىك كېڭەش قۇرۇلىدۇ. ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ياردەملىشىدۇ.

ئاساسىي قانۇن ئېلان قىلىنىش، ئومۇمىي سايلام بېكىتىلىشتىن بۇرۇن، ئۆلكىلىك ھۆكۈ-

مەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش چارىسى 9 ـ ماددىدىكىدەك بولىدۇ .

2 . ھۆكۈمەت دىنىي كەمسىتىشنى بىكار قىلىدۇ ھەمدە خەلقنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىشىغا تولۇق ئەركىنلىك بېرىدۇ .

3 . دۆلەتنىڭ مەمۇرىي ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ خەت ـ ئالاقىلىرىدە دۆلەت تىل ـ يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان تىل ـ يېزىقى تەڭ قوللىنىلىدۇ . خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە سۇنغان خەت ـ ئالاقىلىرىدە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل ـ يېزىقىنى قوللىنىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ .

4 . باشلانغۇچ ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل ـ يېزىقىدا دەرس ئۆتىلىدۇ ، لېكىن ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە دۆلەت تىل ـ يېزىقى ئاساسىي دەرس قىلىنىدۇ ؛ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىل ـ يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان تىل ـ يېزىقى تەڭ قوللىنىلىدۇ .

5 . ھۆكۈمەت مىللىي مەدەنىيەت ۋە سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاجلىنىشىنى تەمىن ئېتىدۇ .

6 . ھۆكۈمەت مەتبۇئات ، يىغىلىش ، سۆز ئەركىنلىكى بېرىدۇ .

7 . ھۆكۈمەت باج نىسبىتىنى خەلقنىڭ ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ ھالىغا قاراپ بەلگىلەيدۇ . خەلق ھۆكۈمەت ئالدىدا ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىن ، سېلىقنى ئۆزى كۆتۈرۈشى كېرەك . ئەمما ، سېلىقنىڭ مىقدارى خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا دەخلى يەتكۈزمەسلىكى شەرت قىلىنىدۇ .

8 . ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىچكى ـ تاشقى سودا ئەركىنلىكى بېرىدۇ ، ئەمما ، تاشقى سودىدا سودىگەرلەر مەركىزىي ھۆكۈمەت چەت ئەللەر بىلەن تۈزۈشكەن سودا شەرتنامىسىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك .

9 . شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنى مەركەز تولۇقلايدۇ ، ھەيئەت ئەزالىرى سانى 25 بولىدۇ . ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 25 ئەزاسىدىن 10 نى مەركەز بىۋاستە بەلگىلەيدۇ ، قالغان 15 نى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىدۇ ، مەركەز تەيىنلەيدۇ .

مەركەز بىۋاستە بەلگىلەيدىغان 10 ئەزا رەئىس ، باش كاتىپ ، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى ، مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى ، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ، مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە 2 مەخسۇس ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ ، مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 ئەزا ئىككى مۇئاۋىن رەئىس ، 2 مۇئاۋىن باش كاتىپ ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ، قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازارى ، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بەش مەخسۇس ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

قالغانلىرى توغرىسىدا قوشۇمچە ھۆججەت (1)گە قارالسۇن .

10 . مىللىي ئارمىيە تەشكىللەشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ ، بۇ قىسىمنىڭ خادىملىرى پرىنسىپ جەھەتتىن مۇسۇلمان خەلقلەردىن تولۇقلىنىدۇ .

بۇ قىسىم بۇ قېتىمقى ۋەقەگە قاتناشقان ھەربىي قوشۇنلار بولۇپ ، دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شتاتىدىن پايدىلىنىپ قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدۇ .

بۇ قىسىمنىڭ ئادەم سانى ۋە تۇرار جايى قايتا مۇزاكىرە قىلىنىپ ، قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ (2) سى ئىمزالانغاندىن كېيىن كۈچكە ئىگە بولىدۇ .

بۇ قىسىمنىڭ تەلىم - تەربىيە ۋە كوماندا بېرىش ئىشلىرى پرىنسىپ جەھەتتىن ئۇيغۇر ، قازاق تىللىرىدا بولىدۇ .

بۇ قىسىمدىكى ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنىڭ بۇرۇنقى ۋەزىپىسى ۋە ئۇنۋانى ساقلاپ قېلىنىپ ، مۇددەتكە بۆلۈپ ھەربىي مەكتەپكە ئەۋەتىلىپ بىلىمى تولۇقلىنىدۇ ۋە تەلىم ئالىدۇ .

بۇ قىسىمغا ھۆكۈمەت تەلىم - تەربىيە خادىملىرىنى ئەۋەتىپ ، مەشىق ئىشلىرىغا ياردەملەشتۈرىدۇ .

شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق مەركەز ئارمىيىسى بۇ قىسىم بىلەن بىر يەردە تۇرمايدۇ ، ئۆز ئارا دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلايدۇ ، بىرى بىرى بىلەن ئۆچەكىشىدىغان ئىشلارنى قىلىشقا بولمايدۇ .

قالغانلىرى توغرىسىدا قوشۇمچە ھۆججەت (2)گە قارالسۇن .

11 . ۋەقە يۈز بەرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىككى تەرەپ قولغا ئالغان زاتلار ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە قويۇپ بېرىلىدۇ ؛ ھەمدە ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قانداق باھانە - سەۋەبلەر بىلەن كەمسىتىلمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ .

قوشۇمچە ھۆججەت (1)

مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونى خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى ئىمزالىغان « قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم »نىڭ 9 - ماددىسىدا بەلگىلەنگەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىللەش چارىسى توغرىسىدا ، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ماقۇللىشى بىلەن تۆۋەندىكى قوشۇمچە بەلگىلىمە تۈزۈلدى :

1 . ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىپ ، مەركەز تەيىنلەيدىغان 15 نەپەر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسىنىڭ ئالتىسىنى ۋەقە يۈز بەرگەن ئۈچ ۋىلايەت كۆرسەتسە بولىدۇ .

2 . يۇقىرىقى ئالتە ئەزا بىر مۇئاۋىن رەئىس ، بىر مۇئاۋىن باش كاتىپ ، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى ياكى قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى ، خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ياكى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياكى ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بىر مەخسۇس ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

3 . قالغان يەتتە ۋىلايەت توققۇز ئەزانى كۆرسىتىدۇ ، بۇ بىر مۇئاۋىن رەئىسنى شۇنىڭـ

نىڭ مەركەز بىۋاستە تەيىنلەيدىغان ۋە يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئۈچ ۋىلايەت كۆرسىتىدىغانلىرىدىن باشقا بىردىن نازىر ، باشقارما باشلىقى ياكى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ، مۇئاۋىن باش كاتىپ ، مۇئاۋىن نازىر ۋە تۆت مەخسۇس ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

شۇ كۈنى تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى قاغىلىق ناھىيە بازىرىنى ئىشغال قىلىپ ، قاغىلىق ناھىيىلىك ئىنقىلابىي ھۆكۈمەت قۇردى ، ساۋۇت قارىنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى ھەمدە جەنۇبىي شىنجاڭ مىللىي ئازادلىق كومىتېتى قۇردى .

1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش ئۈچۈن چۆچەككە قايتتى . پىڭ جاۋشيەن ، ۋاڭ زىڭشەن ، لىيۇ مېڭچۈننى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار بىلەن داۋاملىق ئۇچرىشىشقا قالدۇردى . ئۇ ئايرودرومغا ئۇزاتقىلى چىققان رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار بىلەن سۆزلىشىپ مۇنداق دېدى : سىلەرنىڭ جۇڭگولۇقلارنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ ، ۋەتەننى قوغدايدىغانلىقىڭلارغا ئىشىنىمەن ، بۇ دەۋرنىڭ سىلەرگە يۈكلىگەن مەسئۇلىيىتى . رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار مۇنداق دېدى : بىز جۇڭگولۇق ، بىز چوقۇم ۋەتەننى ھىمايە قىلىمىز .

1 - ئاينىڭ 4 - كۈنى تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىدىن 500 دىن كۆپرەك كىشى پوسكامغا ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن قاغىلىقتىن يولغا چىقتى ، ئەتىسى پوسكام ناھىيە بازىرىنى ئىشغال قىلىپ ، پوسكام ناھىيىلىك ئىنقىلابىي ھۆكۈمەت قۇردى ، قۇربان مۆيتىنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى .

1 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك بانكىسىنى دۆلەت بانكىسى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك شۆبە بانكىسىغا ئۆزگەرتىپ ، مالىيەدىن مەبلەغ سۈپىتىدە 50 مىليون يۈەن ئاجرىتىپ بېرىشنى قارار قىلدى .

شۇ كۈنى جياڭ جيېشى «مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونى خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» نى تەستىقلىدى.

1 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى تارقىلىۋاتقان كىزىك كېسەللىكىنى قانداق قىلىپ چەكلەش توغرىسىدا 191 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) داۋالاش ئەترىتى تەشكىللەپ ئۇلارنى ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيە ۋە رايون، مەھەللىلەرگە كىزىك ۋە باشقا يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇداپىئە ئوكۇلى سېلىشقا ئەۋەتىش؛ (2) ھەر قايسى ناھىيە، مەھەللىلەرنى دېزىنفېكسىيە ۋە مۇھىت تازىلىقى خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشقا مەسئۇل قىلىش؛ (3) كېرەكلىك خىراجەت، دورا - ئەسۋابلارنى ھۆكۈمەت بېرىش؛ (4) ناھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرىنىڭ باشلىقلىرىنى داۋالاش ئەترىتىنىڭ خىزمىتىگە زور كۈچ بىلەن ياردەملىشىشكە مەسئۇل قىلىش.

1 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن پىڭ شاۋشەن، ۋاڭ زىڭشەن، ليۇمېڭچۈنلەر بىلەن بىللە ئۈرۈمچىدىكى ئالاھىدە كۈتۈۋېلىش ئورنىغا بېرىپ، تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ قاغىلىق، پوسكام ناھىيە بازارلىرىنى ئىشغال قىلىۋالغانلىق ئىشى توغرۇلۇق رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشتى. ۋۇجۇڭشىن مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «تىنچلىق بىتىم» ئىمزالاندى، سۆھبىتىمىزنىڭ ئوڭۇشلۇق داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنىڭ غۇلجىدىكىلەرگە جەنۇبىي شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ھەربىي ھەرىكەتنى ئامال قىلىپ تېزدىن توختىتىشنى ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىمەن. رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار مۇنداق دېدى: غۇلجا ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەققەتەن ئىلى تەرەپنىڭ يوليورۇقى بويىچە ئىش كۆرەت-

تى ، كېيىن ئىككى تەرەپنىڭ ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالدى ، يېقىندا جەنۇبىي شىنجاڭدا يۈز بەرگەن ۋەقەلەردىن ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى تامامەن خەۋەرسىز .

شۇ كۈنى تارباغاتاي مەمۇرىي مەھكىمىسى تۈرلۈك جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىنى سوتتىن باشقا تارماق ۋە دىنىي ئاپپاراتلارنىڭ بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقى يوقلىقى توغرىسىدا 80 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلدى .

1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى ئۈچەيلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتتى ، ئايرودرومدا ئۇزاتقىلى چىققانلارغا تىنچلىق سۆھبىتى توغرىسىدا مۇنداق دېدى : بۇ قېتىمقى سۆھبىتىمىز ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى . لېكىن ، ئىلىدىكى ئاما ۋە ھەربىيلەر بۇنىڭدىن رازى بولماسلىقى مۇمكىن ، بىز ئۇلارغا مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ كېلىشىپ قېلىش ئىرادىسى ۋە ئارزۇسىنى چۈشەندۈرۈپ ، ئىشنىڭ تولۇق ئوڭۇشلۇق ھەل بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز .

شۇ كۈنى تارباغاتاي مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ 39 - قېتىملىق يىغىنىدا مۇنۇلار قارار قىلىندى : ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسى رەھبەرلىك قىلىش ؛ ۋىلايەتلىك تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشچىلىقىدا ، گېزىتخانا ۋە مائارىپ ئىدارىسىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيەت ئىشخانىسى قۇرۇش .

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى پىڭ جاۋشەن لىيۇزىيۇڭ بىلەن بىللە تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ھەربىي ھەرىكىتىنىڭ كۈنسېرى كېڭىيىۋاتقانلىقى ئۈستىدە ، يۈسۈپ بىلەن سۆزلىشىپ ، ئەھۋالنىڭ كېڭىيىپ كەتمەسلىكى ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن بولغان بۇنىڭدىن كېيىنكى سۆھبەتكە تەسىر يەتمەسلىكى ئۈچۈن ، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپنىڭ بۇ ئىشنى ھەل قىلىشقا ياردەملىشىشىنى ئۈمىد قىلدى .

1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شەرقىي شىمالنىڭ ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى جياڭ جىڭگو سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ۋۇجۇڭشىنغا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئۆتكۈزۈلگەن سۆھبەتكە ئالاقىدار ئەھۋاللارنى ئۇقتۇردى. جياڭ جىڭگو ۋۇجۇڭشىنغا مۇنداق دېدى: بۇ قېتىم موسكۋادا شىنجاڭ مەسىلىسى تىلغا ئېلىنغاندا سوۋېت ئىتتىپاقى ياردەم بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئىلى تەرەپتىن مەركەزنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرىنى چېكىندۈرۈپ كېتىشنى تەلەپ قىلغانلىقى مەسىلىسىگە كەلگەندە، ستالىن بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى ئېيتتى، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى مولوتوۋتىن سوراپ ھەقىقەتەن مۇشۇنداق ئىشنىڭ بارلىقىنى بىلدى ھەمدە بۇنداق قىلماسلىقى كېرەكلىكىنى ئېيتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى يەنە شىنجاڭ بىلەن ئىقتىسادىي جەھەتتە ھەمكارلىشىشنى، بولۇپمۇ مايتاغ نېفىت كېنى، ۋولفرام كېنى، شۇنىڭدەك تۆمۈر يول قاتارلىقلاردا بىرلىكتە ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ يەنە سوۋېت چېگرىسىغا قېچىپ كېلىۋالغان تارباغاتاي ۋالىيسى پىڭ رۇڭ باشچىلىقىدىكى 1207 نەپەر ئادەمنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى تەمىنلىگەن ئىسىملىكىنى ۋۇجۇڭشىنغا تاپشۇردى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 197 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ھۆكۈمەت ئالىدىغان تىجارەت بېجى، سانائەت بېجى، يۆتكەپ سېتىش بېجى، تىرىك مال بېجى، چارۋىچىلىق بېجى، قان بېجى، ياغاچ ماتېرىياللىرى بېجى، ئاشلىق بېجى، يەر بېجى، پوسۇلكا بېجى، پوچتا بېجى، قاتناش - ترانسپورت بېجى، كۆمۈر قېزىش بېجى، كىنو - تىياتىرخانىلارنىڭ تىجارەت بېجى، تىجارەت كىنىشكىسى بېجى، تامۇژنا بېجى، تۇز بېجى، ھاراق - تاماكا بېجى قاتارلىق 16 خىل باجنى بېكىتتى. ھەمدە باج نىسبىتى، باج ئېلىش ئۇسۇلى ۋە جەرىمانە توغرىسىدا تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقاردى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 198 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، توپلىشىپ بۇلاڭچىلىق قىلغانلار ئىچىدىكى ئاساسلىق جىنايەتچىگە، قوراللىق بۇلاڭچىلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش، ئادەتلەنگەن ئوغرى ۋە بۇلاڭچىلارغا ئۈچ يىللىقتىن يۇقىرى قاماق جازاسى بېرىش، سوراق خىزمىتىنى ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئېلىپ بېرىش، ئىلىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەر ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا يوللاش، تارباغاتاي ۋە ئالتاي ۋىلايەتلىرى ئۆز ۋىلايەتلىرىدىكى سوت مەھكىمىلىرىنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا يوللاشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 199 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) دۆلەت ناخشا - ئۇسسۇل، ئوپېرا ئۆمىكى قۇرۇش، زىياسەمەدىنى① ئۆمەك باشلىقلىقىغا تەيىنلەش؛ جالالىدىن ئالاۋۇدۇننى سەنئەت يېتەكچىلىكىگە تەيىنلەش، ئۆمەك قارمىقىدا ئەدەبىيات - سەنئەت ئەترىتى، مۇزىكا ئەترىتى، ئۇسسۇل ئەترىتى قۇرۇش. (2) قويۇلىدىغان ئۇيغۇرچە، قازاقچە دراملارنى مائارىپ نازارىتى تەكشۈرۈپ بېكىتىش، قويۇلىدىغان كونسېرتلارنى تەشۋىقات بۆلۈمىگە يوللاپ تەستىقلىتىش.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 203 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، غۇلجا، چۆچەك، سارسۇمبىنى 1 - دەرىجىلىك ناھىيە؛ سۈيدۇڭ، دۆربىلجىن، شىخو، قورغاس، تۇققۇز تارا، بورتالا، جىمىنەي، بۇرچىننى 2 - دەرىجىلىك ناھىيە؛ ساۋەن، قوبۇقسار، چاغانتوقاي، نىل-

---

① زىياسەمەدى (1914 -): روسىيىنىڭ ياركەنت دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان، ئۇيغۇر. 1931 - يىلى غۇلجىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقان. يازغۇچى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەتتىكى دۆلەت ناخشا - ئۇسسۇل، ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ نازىرى، شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى بولغان. 1958 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ كەتكەن. ھازىر ئالماتادا تۇرۇۋاتىدۇ.

قا ، ئارىشاڭ ، چاپچال ، كۇنەس ، تېكەس ، جىڭ ، يۇلتۇز ، قابا ، كۆكتوقاي ، موڭغۇلكۈرەنى 3 - دەرىجىلىك ناھىيە قىلىپ ئايرىش. 1 - دەرىجىلىك ناھىيەلەردىكى ھۆكۈمەت خادىملىرىغا قارىتا ھۆكۈمەتنىڭ 185 - نومۇرلۇق قارارىدا بەلگىلەنگەن ئىش ھەققى دەرىجىسىنى يولغا قويۇش ، 2 - دەرىجىلىك ناھىيەلەردە %90 بويىچە يولغا قويۇش ، 3 - دەرىجىلىك ناھىيەلەردە %80 بويىچە يولغا قويۇشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 204 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، سانائەت بۆلۈمىنى سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتىدىن ئايرىپ چىقىپ ، ئايرىم ھالدا سانائەت باشقارمىسى قىلىپ قۇرۇش ، كىچىك تىپتىكى سانائەت ئىشلەپچىقارغۇچىلىرىنىڭ تېخىمۇ ياخشى ، تېخىمۇ كۆپ سانائەت بۇيۇملىرى ئىشلەپ چىقىرىپ ، خەلقنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشىغا تۈرتكە بولۇش ئۈچۈن دۆلەت بانكىسىنى ئۇلارغا قەرز پۇل بېرىشكە مەسئۇل قىلىشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 206 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، ئالدىنقى سەپتىكى جەڭچىلەرگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىقتىسادىي ئىئانە توپلاش ھەيئىتى قۇرۇشنى قارار قىلدى.

1 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە 16 - كۈنى قاغىلىق ، پوسكامنى ئىشغال قىلغان تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ 500 دىن كۆپ ئادىمى يەكەنگە ھۇجۇم قىلىپ ، شەھەر سىرتىدىكى ئايرودرومنى ۋە سودا شىركىتىنى ئىشغال قىلدى. يەكەننىڭ ۋالىيسى ، قوشۇمچە ئامانلىق ساقلاش قوماندانى جۇفاڭگاڭ ، بىر تەرەپتىن ، يەكەننى قوغداۋاتقان قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ جاھىللىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ ، يەنە بىر تەرەپتىن ، ياردەم سوراپ ئۈرۈمچىگە تېلېگرامما يوللىدى. 27 - كۈنى قەشقەردىن يولغا چىققان گومىنداڭ ياردەمچى قىسمى يەكەنگە يېتىپ كېلىپ ، يەكەننى ساقلاۋاتقان قوشۇن بىلەن بىرلىشىپ ، تاشقۇرغان ئىنقىلا-

بى ئارمىيىسىگە ئىككى تەرەپتىن شىددەتلىك ھۇجۇم قىلدى، تاشقۇرغان ئىنقىلابى ئارمىيىسى پوسكامغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 210 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، يەر - سۇ ئىشلىرى نازارىتى بىلەن ئىلى ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ مەسئۇللۇقىدا 4406 گېكتار تېرىلغۇ يەر ۋە 15 باغنى ئاجرىتىپ، ئىنقىلابى قۇربانلار ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى، مەجرۇھ ھەربىيلەر ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى ۋە يېرى يوق نامرات دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىش، بۇنىڭدىن باشقا 292 گېكتار تېرىلغۇ يەرنى ئورگانلارنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچۈن ئاجرىتىپ بېرىش، 47 باغنى شەخسلەرگە سېتىپ بېرىشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 27 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 213 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، خانىم - قىزلار جەمئىيىتى قۇرۇش، ئۇنىڭغا نازارەت قىلىش ۋە رەھبەرلىك قىلىشقا دىنىي نازارەت ۋە مائارىپ نازارىتى مەسئۇل بولۇشنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ 29 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى 216 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، باسباي چولاق ئوغلى باپىننى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىقىغا تولۇقلاشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى   يەكەننىڭ ۋالىيسى، قوشۇمچە ئامانلىق ساقلاش قوماندانى جۇفاڭگاڭ ھەربىي ئىشلار يىغىنى چاقىرىپ، يەكەننىڭ شەھەر مۇداپىئەسىنى ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە 36 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى گۇەن جيۇنگە ئۆز قىسمىنى باشلاپ پوسكام ۋە قاغىلىقنى قايتۇرۇۋېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

1 - ئاينىڭ 30 - كۈنى   گومىنداڭنىڭ 36 - ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى

ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ پوسكام ۋە قاغىلىق ناھىيە بازارلىرىنى ئىشغال قىلدى ، تاشقۇرغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى تاشقۇرغانغا چېكىندى . 31 - كۈنى قەشقەر ، يەكەن ۋىلايىتىنى تىنچلاندۇرۇش قوماندانى جاڭ شىلياڭ جۇفاڭگاڭغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ ، ئەسكىرىي كۈچىنى توپلاپ ، قوغلاپ زەربە بېرىش ھەمدە تاغ ئۆتكەللىرىنى قامال قىلىش ، ئاندىن كېيىن تاشقۇرغانغا ھۇجۇم قىلىش ، شۇنىڭ بىلەن بىللە ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىنىڭ جارچى - سىلاۋچىلىق قىلىشنى كۈچەيتىشكە ھەيدەكچىلىك قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى .

1 - ئاي   ئوسمان ئىسلامنىڭ تاپشۇرۇشى بىلەن مۇقامەتجان مىرسالى ئۈرۈمچىگە خەت بىلەن ئادەم ئەۋەتىپ: جانىمقانغا « بىز گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە بويسۇنۇشنى خالايمىز » دەپ ئىپادە بىلدۈردى .

شۇ ئاي   ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى « كۈرەش » (ئۇيغۇرچە ، ئايلىق ژۇرنال) غۇلجىدا نەشر قىلىندى ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ باش مۇھەررىر بولدى .

شۇ ئاي   ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مىللىي ئارمىيە كومىتېتى قۇرۇلدى ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى ھەمدە لۈي ، تۇەن ، يىڭ ، لىيەن دەرىجىلىك ئورۇنلاردا ئۇنىڭ تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى .

شۇ ئاي   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى ئۈرۈمچىدە تۇرۇۋاتقان كونا تۇرغۇت موڭغۇل شىمالىي قەبىلىسىنىڭ چىڭۋاڭى چوجاپ قوبۇقسارغا قايتىشنى رەت قىلغاچقا ئۇنىڭ قىزى بالجىتنى چىڭۋاڭلىققا رەسمىي تەيىنلىدى .

2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى   جياڭ جىيېشى جۇشاۋلياڭغا : 8 - ئۇرۇش رايو-

نىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، غەربىي شىمال بارگاھىنى تەسىس قىلىش، جاڭ جىجۇڭ ئۇنىڭ مۇدىرلىقىنى ئۆتەش توغرىسىدا تېلېگرامما ئەۋەتتى.

2 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتى غۇلجىدا قۇرۇلدى، ئەزىز پاشا① رەئىس بولدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 218 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇقاباي قورجاقانوپنى② مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلىدى.

2 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئالىي سوت مەھكىمىسى 164 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ 1945 - يىل 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ۋە 29 - كۈنى چىقارغان ھۆكۈمىنى تەستىقلاپ، خەنزۇ پۇقرالىرىنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلىغان مۇقاش تۆمۈرباي، ئۆمەرغالى بېجىك، ھەيدارېك كەنجى قاتارلىق ئۈچ كىشىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى.

2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى «دۆلەت بانكىسى نىزامنامىسى»نى تەستىقلاپ ئېلان قىلىپ، بانكا ئاپپاراتلىرىنىڭ تەسىس قىلىنىشى، فۇنكسىيىسى ۋە قەرز پۇل، ئامانەت پۇل، پېرېۋوت پۇل قاتارلىق كەسىپلەر توغرىسىدا تەپسىلىي بەلگىلىمە چىقاردى.

---

① ئەزىز پاشا: ئايال، ئۆزبېك، ئېلىخان تۆرىنىڭ قىزى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولغان.

② مۇقاباي قورجاقانوپ: شىنجاڭ قورغاس ناھىيىسىدىن، قازاق. مىللىي يۇقىرى قاتلام زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، ئىلى ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. 1951 - يىلى خەلق ھاكىمىيىتى قانۇن بويىچە ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بەرگەن.

2 - ئاينىڭ 7 - كۈنى گومىنداڭنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر 36 - تۈەنى بۇيرۇققا بىنائەن تاشقورغان ناھىيىسىگە ھۇجۇم قىلىپ، تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ قەيسەرلىك بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىشىگە ئۇچرىدى. ئىككى تەرەپ قونجىراپ، كاچۇڭ ئەتراپىدا تىركىشىپ قالدى.

2 - ئاينىڭ 11 - كۈنى تارباغاتاي مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى»دا ئابدۇكېرىم ئابباسوپنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار ئىتتىپاقىنى قۇرۇشنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدىكى نۇتقى ئېلان قىلىندى. نۇتۇقتا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئۈچ ۋىلايەتتىكى بارلىق ياشلارنى تەشكىللەپ ۋە تەربىيىلەپ، خەلق ئىنقىلابى ئۈچۈن يېڭى كۈچ يېتىشتۈرۈپ بېرىشتىن ئىبارەت مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالىدۇ.»

2 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جۇشاۋلياڭ لەنجۇدىن ئايروپىلان بىلەن چۇڭچىڭغا بېرىپ، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باش سەنمۇجاڭى، قوشۇمچە بەنگۇڭتىڭنىڭ مۇدىرى بولدى.

شۇ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەسئۇدنى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ شىنجاڭ رايونىدىكى تەپتىشى قىلىپ تەيىنلىدى.

2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ۋۇجۇڭشىن، گوجىپياۋ ئۆلكىلىك مۇھاپىزەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى فوگوجېن قاتارلىقلارنى يىغىنغا چاقىرىپ، ئوسمان ئىسلام، قابباس قاتارلىقلارنى ئۆز يېنىغا تارتىش ۋە پارچىلاش چارىسى ئۈستىدە مۇزاكىرىلىشىپ، قۇسايىننى سارسۇمبىگە بېرىپ ئوسمان ئىسلام بىلەن سۆھبەتلىشىشكە، نۇرخۇجىنى شىمالىي قۇملۇقتىكى قاببانى كۆندۈرۈشكە ئەۋەتىش ھەمدە ئۆلكىلىك مۇھاپىزەت باشقارمىسى بىر ئالاھىدە خادىمنى ھەمكارلىشىشقا قوشۇپ ئەۋەتىشنى قارار قىلدى.

2 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 228 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مائارىپ نازارىتى قارمىقىدا ئەدەبىيات - سەنئەت باشقارمىسى قۇرۇش، سەيپىدىن ئەزىزىنى قوشۇمچە باشقارما باشلىقلىقىغا تەيىنلەشنى، دۆلەت ناخشا - ئۇسسۇل - تىياتىر ئۆمىكىنىڭ تۈرلۈك پائالىيەتلەردە ئالدى بىلەن ئەدەبىيات - سەنئەت باشقارمىسىدىن يوليورۇق سورىشى لازىملىقىنى بەلگىلىدى.

2 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 229 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنى كەڭ - كۆلەمدە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، مائارىپ نازارىتىنىڭ قارمىقىدا ئەدەبىيات - سەنئەت جەمئىيەت - تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇپ، ئۇنىڭغا يازغۇچى، ئەدەبىيات - سەنئەت ھەۋەسكارلىرى ۋە سەنئەت ئالاھىدىلىكى بارلارنى قوبۇل قىلىشنى بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 230 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: مالىيە نازارىتى ئۈچ ۋىلايەتتە شەخسلەر بانكىغا پۇل ئامانەت قويۇش، قەرز پۇل ئېلىش ۋە پېرېۋوت كەسپلىرىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن دۆلەت بانكىسىغا 100 مىليون يۈەن كرېدىت مەبلىغىنى ئاجرىتىپ بېرىش، كرېدىت مەبلىغىنى تەقسىم قىلىشتا يېزا - ئىگىلىكىگە 20%، چارۋىچىلىققا 15%، قول سانائەتكە 15%، سودىغا 50% نىسبەت بويىچە ئىشلىتىش. قەرەلسىز ئامانەت پۇلنىڭ يىللىق ئۆسۈمىنى 3%، قەرەللىك ئامانەت پۇلنىڭ يىللىق ئۆسۈمىنى 6% بويىچە ھېسابلاش، شەخسلەر پۇل قەرز ئېلىشنى تەلەپ قىلسا، يەتتە كىشىلىك ئامانەت - قەرز ھەيئىتى مەسئۇل بولۇپ تەكشۈرۈپ تەستىقلاش؛ ئادەتتە قەرز پۇل بېرىشتە ئىككى كىشىنى كېپىل بولۇش ياكى قىممەتلىك بۇيۇملىرىنى بانكىغا گۆرەگە قويۇش ئارقىلىق قەرز پۇل ئېلىش، يەنە باشقا جايلارغىمۇ پۇل پېرېۋوت قىلىش كەسپىنى يولغا قويۇش.

شۇ كۈنى ئالتاي مەمۇرىي مەھكىمىسى ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى موڭغۇل ، قازاق قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ قەبىلە ئاقساقاللىرىغا ئېلان چىقىرىپ ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز سۆز - ھەرىكەتلەرنى قەتئىي چەكلەشنى تەلەپ قىلدى .

2 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە بېرىپ ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلىنىڭ دوكلاتىنى يەتكۈزدى . ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىنىڭ جاڭ جىجۇڭنىڭ ئۈرۈمچىگە قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى سورىغانلىقىنى ، ئەگەر ئۇ يېقىندا ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلەلمىسە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ سۆھبەت بۇزۇلدى ، دەپ قاراپ ، ئىمزالانغان بارلىق بىتىملەرنى بىكار قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلدى .

3 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ۋۇجىڭشىن خىزمەتلەردىن دوكلات بېرىش ھەمدە گومىنداڭنىڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 2 - ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن لى تيېجۈن قاتارلىقلار بىلەن چۇڭچىڭغا ماڭدى . ئۇ مېڭىش ئالدىدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى زىڭشاۋلۇغا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىغا رىياسەتچىلىك قىلىش ، چوڭ - چوڭ ئىشلارغا يولۇققاندا گوجىچياۋدىن يوليورۇق سوراپ ئىش كۆرۈشنى بۇيرۇدى .

شۇ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى بىر تۈركۈم ھەربىي ، سىياسىي مەسلىھەتچىلەرنى زىنىت توپ ، ھەر خىل پىلىموت ، مىنا ، شەھەر سېپىلىگە ھۇجۇم قىلىدىغان قوراللار بىلەن تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى تۇرۇشلۇق جاي— تاغارمىغا ئەۋەتتى ، ئۇلار تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ ئالدىنقى بىر مەزگىللىك ھەربىي ھەرىكەتلىرىنى ئەستايىدىل خۇلاسىلەپ ، يېڭى ئۇرۇش پىلانىنى تۈزدى ، يەنە تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنى قاتتىق

مەشق قىلدۇردى .

3 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 232 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : بىز مەسىلىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلىمىز ، لېكىن تىنچلىق سۆھبىتىدە ئەمەلىي ھەربىي كۈچىمىزگە تايىنىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ . شۇڭا ، مۇنۇلارنى قارار قىلىمىز : (1) ھەر قايسى ناھىيەلەردىكى 18—35 ياشقىچە بولغان ئەرلەر ھەربىي سەپكە كىرىشى كېرەك . (2) ئەسكەر ئېلىش ھەر بىر ئائىلىدە بىردىن ئەمگەك كۈچى قالدۇرۇش پرىنسىپى بويىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ . (3) ۋىلايەت ، ناھىيەلەرنىڭ ئەسكەر ئېلىش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ۋە ئۇنى نازارەت قىلىش ئۈچۈن ھۆكۈمەت ۋەكىل ئەۋەتىدۇ .

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسى ئىچىدىكى ئاساسلىق يوللارنى ياساپ تېزلىكتە ئەسلىگە كەلتۈرۈش ، 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن بۇرۇن پۈتتۈرۈپ قاتناش باشلاش ، ئاساسلىق كېچىك ، كۆۋرۈكلەرنى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن بۇرۇن ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇش ، بارلىق يوللارنى ئۇچاستكىلارغا ئايرىپ قۇرۇلۇش ئەترەتلىرىنى قۇرۇش ، يول ياساشنى تەشكىللەشكە ئىچكى ئىشلار نازارىتى مەسئۇل بولۇشنى قارار قىلدى .

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 233 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، ئۈچ ۋىلايەت مەجرۇھ ھەربىيلەر جەمئىيىتى قۇرۇشنى بەلگىلىدى .

3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 234 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، 1944 - يىللىق سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتى ھۆكۈمرانلىقى مەزگىلىدىكى « ئالدىن سېتىۋېلىنىدىغان ئاشلىق » ۋە 1944 - ، 1945 - يىللىق غەللە - پاراقنى ئەستايىدىل يىغىۋېلىشنى بەلگىلىدى . شۇنىڭ بى-

لەن بىللە ھۆكۈمەت مۇسادىرە قىلغان يەرلەردىن 361 گېكتارنى ئورگانلارنىڭ قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشى ئۈچۈن بۆلۈپ بېرىش، 10 مىڭ گېكتارنى مەجرۇھ ھەربىيلەرگە بۆلۈپ بېرىش، 64 گېكتارنى شەخسلەرگە سېتىپ بېرىش، 20 گېكتارنى ھۆكۈمەت بەدەلسىز بىر تەرەپ قىلىش، قالغان يەرلەرنى يەر تەقسىم قىلىش كومىتېتى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقى بار ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە نامرات دېھقانلارنىڭ تىرىكچىلىك قىلىشىغا بۆلۈپ بېرىشنى بەلگىلىدى.

3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەربىي ئۇنۋاننى ئۆستۈرۈش توغرىسىدا 235 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللىدى.

شۇ كۈنى گۈزەل ئەدەبىيات - سەنئەت جەمئىيىتى غۇلجىدا قۇرۇلدى، بۇ جەمئىيەت مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنى توپلاش، رەتلەش، ھازىرقى زامان ئەدەبىيات - سەنئىتىنى راۋاجلاندۇرۇشنى مەقسەت قىلدى، ئۇ مائارىپ نازارىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى.

3 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 236 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، 3 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ ئوفىتسېر - جەڭچىلەرنىڭ ئايلىق ئىش ھەققىنى 100%، ئاددىي ئەسكەرلەرنىڭ ئايلىق ئىش ھەققىنى 50% ئۆستۈرۈشنى بەلگىلىدى.

3 - ئاينىڭ باشلىرى گوجسپياۋ 9 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، 42 - جۇڭنىڭ جۇڭجاڭى ياڭ دېلياڭنى جەنۇبىي شىنجاڭ مۇداپىئە قوماندانى قىلىپ ئاقسۇدا تۇرۇشقا ئەۋەتىپ، ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەندىكى ھەر قايسى مەمۇرىي رايونلارغا، شۇنىڭدەك قەشقەر، چەرچەن، چارقىلىق مۇستەقىل تۈەنى ۋە ناھىيىلەرگە قاراشلىق قوراللىق كۈچلەرگە بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىشنى بۇيرۇدى.

3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جاڭجيجۇڭ گومىنداڭنىڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 2 - ئومۇمىي يىغىنىدا «شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش لايىھەسى» ھەققىدە مەخسۇس دوكلات بەردى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شىنجاڭنىڭ ئەھۋالى ئىچكىرىدىكى ئۆلكىلەرگە ئوخشىمايدۇ. مەركەز پەقەت دۆلەت مۇداپىئەسى، تاشقى ئىشلار، پۇل تۈزۈمى، قاتناش ۋە ئەدلىيىنىلا بىر تۇتاش باشقۇرۇشى كېرەك، باشقا بارلىق ئىشلارنى شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئىمكانقەدەر ياردەم بېرىپ ۋە يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنى تەدرىجىي ئۆز ئىشىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندىلا شىنجاڭ مەسىلىسىنى تۈپتىن ھەل قىلغىلى بولىدۇ. دوكلاتتا يەنە شىنجاڭ مەڭگۈ جۇڭگونىڭ زېمىنى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى مەڭگۈ جۇڭگو خەلقى دەپ تەكىتلەندى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مالىيە نازارىتى ۋە ئىچكى ئىشلار نازارىتى بىرلىكتە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە ئوبوروت قىلىنىۋاتقان، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ تامغىسى بېسىلمىغان سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ قەغەز پۇللىرى 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن بۇرۇن جايلاردىكى بانكىلار تەرىپىدىن يىغىۋېلىنىپ، 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن باشلاپ ئوبوروت قىلىپ ئىشلىتىشتىن توختىتىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتى «تەشكىلىي نىزامنامە»نى ماقۇللىدى، ئۇ ئالتە باب، 41 ماددىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇنىڭدا مۇنۇلار بەلگىلەندى: (1) ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتى مەركىزىي كومىتېتىغا بىر جەمئىيەت باشلىقى، بىردىن ئىككىگىچە مۇئاۋىن جەمئىيەت باشلىقى قويۇش؛ تەشكىلات، كاتىبات، تەشۋىقات، مائارىپ، ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈملىرى تەسىس قىلىش. (2) ئۈچ ۋىلايەت

خانىم - قىزلار جەمئىيىتى قارمىقىدا ۋىلايەت، ناھىيە دەرىجىلىك كومىتېت تەسىس قىلىش.

3 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 241 - نۇمۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئومۇمىي سوممىسى 600 مىليون يۈەنلىك «بەخت» ناملىق ئۆسۈمسىز زايوم تارقىتىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 25 - نومۇرلۇق بۇيرۇقىغا ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، ئابلىمىت ھاجىيوپ رەئىسلىككە، بالقاش ئالىمغازى ۋە ئابابەكرى ئوسمان مۇئاۋىن رەئىسلىككە تەيىنلەندى. ئارقىدىنلا ئۇنىڭ قارمىقىدا ناھىيە، رايون دەرىجىلىك تەشكىلاتلار قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى ئالتاي مەمۇرىي مەھكىمىسى قابا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە ئالاقە ئەۋەتىپ، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىقى بار خەنزۇ ئاممىسىغا قۇتقۇزۇش بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى يەنئەندە نەشر قىلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئازادلىق گېزىتى»دە ئايرىم ھالدا «ھۆكۈمەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئەزگەنلىكتىن شىنجاڭ ماجىراسى كېلىپ چىقتى» ۋە «جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇقىنى ياخشىلاپ، شىنجاڭدا يەرلىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇشنى تەشەببۇس قىلىمىز» دېگەن تېمىدا شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ يېڭى ئەھۋالى خەۋەر قىلىندى.

3 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى «ئۈچ ۋىلا-

يەتتىكى ھەر مىللەت مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرىنىڭ ۋاقىتلىق نىزامى»نى ئېلان قىلدى. بۇ نىزامدا جەمئىي 22 ماددا بولۇپ، ھەر مىللەت مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرىنىڭ ۋەزىپىسى، فۇنكسىيىسى، خىراجەت چىقىمى، تەشكىلات، شتات ۋە قارمىقىدىكى ئاپپارات قاتارلىقلار توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمىلەر چىقىرىلدى. نىزامدا ھەر مىللەت مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرىنىڭ مائارىپ نازارىتى ۋە تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ قوش رەھبەرلىكىدە بولىدىغانلىقى؛ ئالىي ئاپپاراتى ھەر مىللەت مەدەنىيەت باش ئۇيۇشمىسى بولىدىغانلىقى، قارمىقىدا ۋىلايەت، ناھىيىلەردە ئۆز مىللىتىنىڭ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلىدىغانلىقى بەلگىلەندى.

3 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى گومىنداڭ 6 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 2 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ 19 ـ سانلىق يىغىنىدا «چېگرا رايون مەسىلىسى توغرىسىدىكى قارار لايىھىسى» ماقۇللىنىپ مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «موڭغۇل، زاڭزۇ، خۇيزۇ (ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كۆرسىتىدۇ) قېرىنداشلار ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ئەزاسى، ئۇلار ئولتۇراقلاشقان رايونلار زېمىنىمىزنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى.» مۇنۇلارنى ئالاھىدە قارار قىلدى: (1) بىرلىككە كەلگەن دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇش پرىنسىپى ئاستىدا، ئاساسىي قانۇندا چېگرا رايوندىكى مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىشنى ئېنىق بەلگىلەش كېرەك. (2) ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنكى دۆلەت ھۆكۈمىتى ئەزالىرى ۋە مەمۇرىي كېڭەشتىكى مەمۇرىي ئىشلار ئەزالىرى ئىچىدە موڭغۇل، زاڭزۇ، خۇيزۇلاردىن بولۇشى كېرەك. (3) موڭغۇل، زاڭزۇ، خۇيزۇ ئەزالار ھەر قايسى كېڭەش، بۆلۈم، جەمئىيەتلەرنىڭ ئەمەلىي خىزمەتلىرىگە قاتنىشىشتا تولۇق پۇرسەتكە ئىگە بولۇشى كېرەك. (4) يېڭىدىن كۆپەيتىلىدىغان مىللىي قۇرۇلتاي ۋەكىللىرى سانى ئىچىدە موڭغۇل، زاڭزۇ، خۇيزۇ ۋەكىللىرىنىڭ سانىنىمۇ مۇۋاپىق كۆپەيتىش كېرەك. (5) موڭغۇل ـ زاڭزۇ كومىتېتىنى چېگرا رايون سىياسىي ئىشلار مىنىستىرلىكىگە ئۆزگەرتىپ، موڭغۇل، زاڭ-

زۇ ، خۇيزۇلارنى ئەمەلىي خىزمەتلەرگە قاتنىشىش ، ئەمەلىي مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك . (6) چېگرا رايوندىكى مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقان جايلاردىكى مەكتەپلەردە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل - يېزىقىدا دەرس ئۆتۈشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . دۆلەت تىلىنى ئاساس دەرس قىلىش ، بۇنى مائارىپ مىنىستىرلىكى ئەھۋالغا قاراپ يولغا قويۇشى كېرەك . ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ ئالاقە - ھۆججەتلىرىدە دۆلەت تىل - يېزىقى بىلەن ئۆز مىللىتىنىڭ تىل - يېزىقىنى تەڭ قوللىنىشنى پرىنسىپ قىلىش كېرەك . (7) مەركەز چېگرا رايوندىكى ھەر قايسى جايلارنىڭ ئاپتونومىيە تۈزۈملىرىگە قارىتا شۇ جاينىڭ ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن مۇۋاپىق بەلگىلىمە چىقىرىشى كېرەك . . . . شىنجاڭ قىسمى توغرىسىدا شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى قىسمەن ۋەقەلەرنى ھەل قىلىشتا بېكىتىلگەن چارىگە ئەمەل قىلىش كېرەك .

3 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى قارار چىقىرىپ ، سابىق گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئىگىدارلىقىدىكى يەرلەرنى دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىش ھەمدە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خەنزۇ ئاممىسىنىمۇ يەرگە ئىگە قىلىش ، دېھقانلارنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىكى ئۇرۇق قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن 192 توننا بۇغداي ئۇرۇقى ، ئۈچ توننا تېرىق ئۇرۇقىنى ناھىيىلەرگە تەقسىم قىلىپ بېرىشنى بەلگىلىدى .

3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 245 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ ، «جۇمھۇرىيەت» ئالىي ئوردىنى تەسىس قىلىپ ، ئالاھىدە تۆھپىسى بارلارنى تەقدىرلەشنى بەلگىلىدى .

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك سودا ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى . مىفتاخىدىن كۈلۈنچاكوپ ئۇيۇشما باشلىقى بولدى .

3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 246 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئىۋان ياكوۋلېۋىچ پالىنوپ، ئىسھاقبېك مونونوپ ئىككەيلەنگە «جۇمھۇرىيەت» ئالىي ئوردېنى بېرىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى ئىسھاقبېك مونونوپنى 400 نەچچە كىشىلىك قوراللىق كۈچ، 240 نەچچە مىلتىق ۋە پىلىموت، 16 زەمبىرەك بىلەن ئىلىدىن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق تاشقورغانغا بېرىپ، ئوڭۇشسىز ئەھۋالدا قالغان تاشقورغان قوراللىق كۆرىشىنى بىۋاستە تەشكىللەش ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشقا ئەۋەتتى. ئىسھاقبېك تاشقورغاندا مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) جەنۇبىي شىنجاڭ ئازادلىق تەشكىلاتى باش شتابىنى قۇرۇش، ئۆزى باش مەسئۇللۇقنى ئۈستىگە ئېلىش. (2) تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانلىق شتابىنى تاغارمىدىن چىلگۈمبەزگە يۆتكەش. (3) تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىگە شاۋۇيېدىن داشياۋغىچە بولغان ھەربىي ئۇنۋانلارنى بېرىش.

3 - ئاينىڭ 22 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك دىنىي ئىشلار باشقارمىسى تۇغۇلغان، ئۆلگەن، نىكاھلانغان، نىكاھدىن ئاجراشقانلارنى تىزىملاشنى باشلىدى.

3 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 249 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنىنى ئارمىيە بايرىمى قىلىشنى بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى ئارىشاڭ ناھىيىسىنى بورتالا ناھىيىسىگە قوشۇۋېتىشنى، ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ سابىق ھاكىمى نىمانى بورتالا ناھىيىسىنىڭ 2 - مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا تەيىنلەپ، ئۇنى سابىق

ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ خىزمەتلىرىگە كونكرېت مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى.

3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن 4 - قېتىم غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە كەلدى.

3 - ئاينىڭ 28 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى «جاڭ جىجۇڭنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋېيۈەنجاڭىنىڭ غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ مۇدىرلىقىغا ئالاھىدە ئەۋەتىش» ھەققىدە مەمۇرىي بۇيرۇق چىقاردى. ئەتىسى يەنە مەمۇرىي بۇيرۇق چىقاردى: «شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە رەئىسى ۋۇجۇڭشىن باشقا ۋەزىپىگە قويۇلىدىغانلىقى ئۈچۈن بارلىق ۋەزىپىلىرىدىن قالدۇرۇلىدۇ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى جاڭ جىجۇڭ قوشۇمچە ئۆتەيدۇ.»

3 - ئاينىڭ 30 - كۈنى چۇڭچىڭدا نەشر قىلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى جەنۇبىي جۇڭگو بيۇروسىنىڭ ئورگان گېزىتى «شىنخۇا گېزىتى»گە «ھۆكۈمەت غۇلجا بىلەن كېڭىشىپ تۈزگەن كېلىشىمگە غۇلجا ۋەكىللىرى قوشۇلدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە قاتنىشىدىغانلارنىڭ ئىسىملىكى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ مۇزاكىرە قىلىنىدۇ، ئارمىيىنى رەتكە سېلىشتا شتات سانى ۋە تۇرىدىغان جايى يەنە سۆھبەتلىشىشكە قالدۇرۇلدى» دېگەن تېمىدا خەۋەر بېسىلدى.

3 - ئاي ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى مۇنداق قارار چىقاردى: ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى دىن ۋە دىنىي مەزھەپ تەشكىلاتلىرى بىردەك تىزىمغا ئالدۇرۇشى كېرەك، ھۆكۈمەت تىزىمغا ئالدۇرغان دىن ۋە دىنىي مەزھەپ تەشكىلاتلىرىنىڭ ھوقۇق ۋە دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىدۇ.

شۇ ئاي ئىلىدىكى خەنزۇ، خۇيزۇ، موڭغۇل، قازاق، قىرغىز قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرى غۇلجىدا ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى، ياڭ جىنشەن خەنزۇ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى، پۈجە موڭغۇل مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى، غېنى قازاق - قىرغىز مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە، مۇمۇزى خۇيزۇ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى.

ئەتىياز ئالتاي ۋىلايىتىدە ئاچارچىلىق يۈز بەردى. ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلقنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھۆكۈمەت تەرەپ 2000 قوي، 3000 كالا چىقىرىش، جىددىي ئېھتىياجنى قاندۇرۇش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن 1000 تونna بۇغداي ئىمپورت قىلىش، سارسۇمبە، بۇرچىن قاتارلىق جايلاردا ئاممىۋى ئاشخانىلارنى قۇرۇپ ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلققە قۇتقۇزۇش بېرىش ھەمدە پۇلى بارلار بىردەك پۇلغا ئاشلىق سېتىۋېلىش، قەرز قايتۇرۇش ئىقتىدارى بارلارغا بىردەك ئاشلىق ئۆتنە بېرىش؛ قەرز قايتۇرۇش ئىقتىدارى يوق نامراتلارنى ھەقسىز تەمىنلەشنى قارار قىلدى.

4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى «نامرات دېھقانلارغا ياردەملىشىپ بۇ يىللىق ئەتىيازلىق تېرىلغۇ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا» قارار ماقۇللاپ، ئىلىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى نامرات دېھقانلارغا ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىغا ئىشلىتىش ئۈچۈن دۆلەت بانكىسىدىن 20 مىليون يۈەن ئۆسۈمسىز قەرز پۇل تارقىتىش، تارباغاتاي ۋە ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىغا ئايرىم ئالاھىدە ياردەم بېرىش؛ بۇ قەرز پۇللارنى مالىيە نازارىتى ۋە دۆلەت بانكىسى مەسئۇل بولۇپ 4 - ئايدا تارقىتىپ بولۇش؛ بۇ قارارنى ئىجرا قىلىشقا دىني نازارەت مەسئۇل بولۇشنى بەلگىلىدى.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئۆز ۋىلايىتىدىكى ۋاڭ، بەگ، بەيزى، تەيجى، ئۈكورتاي، زالىڭ، زاڭگىن قاتارلىق ھەر قايسى مىللەت، قەبىلە ئاقساقاللىرىغا ئالاقىدار مەسىلىلەر توغرىسىدا قارار چىقاردى. ئۇنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى: (1) ئالتاي ۋىلايىتىدىكى مىللەتلەر ئىچىدە ئەسلى بار ۋاڭ، بەگ، بەيزى، تەيجى، ئۈكورتاي، زالىڭ، زاڭگىن قاتارلىق قەبىلە ئاقساقاللىرىنىڭ ئۇتوغات نامى ۋە مەرتىۋىسى ساقلاپ قېلىنىدۇ. ۋاڭ، بەگ، بەيزى، تەيجىلەر ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق ناھىيىلەردىكى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەت ئىشلەيدۇ، ئەگەر خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغانلار بولسا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت سۈرۈشتۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىدۇ. (2) قازاقلار ئارىسىدا زاكىخان ئەلەن ئىنانچىخانلىققا، ئابلىمەجىن ئۇمىرتاي بەگلىككە، يىجەن بۇقات، ساغىدۇللا زاكەرىيا ئىككىيلەن بەيزىلىققا تەيىنلەندى ھەمدە 10 نەپەر تەيجى ۋە زور بىر تۈركۈم ئۈكورتاي، زالىڭ ۋە زاڭگىن تەيىنلەندى. موڭغۇللار ئارىسىدا سەيدىنجاپ بەگلىككە، باتناسىن تەيىپىڭ (تەيىپىڭ بەيزىنىڭ ئوغلى)، سىنگى بەيزىلىققا تەيىنلەندى. رۇسلار ئارىسىدا ماجالوپ ئۈكورتايلىققا تەيىنلەندى، قارمىقىدا ئىككى زاڭگىن تەسىس قىلىندى. (3) ھەر قايسى ناھىيە خەلقى ئۆز ناھىيىسى تەۋەسىدە ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ ھەمدە شۇ ناھىيىگە باج تاپشۇرىدۇ. قەبىلە ئاقساقاللىرى قانداشلىق مۇناسىۋىتى بىلەن ناھىيە ئاتلاپ باج ئالسا بولمايدۇ. لېكىن، سۆڭەك بېجى (قانداشلىق بېجى) ئالسا بولىدۇ. ئەگەر چېگرا ئاتلاپ مال باققانلار بولسا، باجنى ئۆزى تۇرۇشلۇق ناھىيىگە تاپشۇرۇشى ھەمدە ئۆز ناھىيىسىگە قاراشلىق قەبىلە ئاقساقاللىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولۇشى كېرەك. (4) يۇقىرىدا ئۇتۇغات نامى بېرىلگەن قەبىلە ئاقساقاللىرى ئۆز قەبىلىسىدىكى ئاۋام خەلقنى ياخشى باشقۇرۇپ، ھۆكۈمەت تاپشۇرغان بارلىق ئىشلارنى ياخشى ئورۇندىشى كېرەك.

4 - ئاينىڭ 2 - كۈنىدىن 4 - كۈنىگىچە ئىلىدىكى ئۆزبېك، ئۇيغۇر، تاتار قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرى غۇلجىدا ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ چۇڭچىڭدىن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

4 - ئاينىڭ 5 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن قوشۇمچە ھۆججەت (2) دىكى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى. رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار ئالدى بىلەن جاڭ جىجۇڭنىڭ قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى بولغانلىقىنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە گومىنداڭ ئارمىيىسى ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى ۋە پىيادە ئەسكەرلەر تۈەنىنىڭ شتاتىغا دائىر ماتېرىيالدىن بىر نۇسخا بېرىشنى تەلەپ قىلدى ۋە مۇشۇنىڭغا ئاساسەن كونكرېت سان ۋە شتاتنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەشكىللەش مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغاندا، ئۆزلىرىنىڭ ئۈرۈمچىگە كەلگەندە جاڭ جىجۇڭنىڭ قوشۇمچە رەئىسلىككە تەيىنلەنگەنلىكىدىن بىخەۋەر بولغاچقا، ئالدىن تەييارلانغان ئىسىملىكنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنى بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئوتتۇرىغا قويىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

4 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى مەركىزىي ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىش ھەيئىتى قۇرۇش، ھاكىمبەگ خوجىنى رەئىسلىككە تەيىنلەشنى قارار قىلدى. ۋىلايەت، ناھىيە، يېزا، كەنتلەردىمۇ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىش ھەيئىتى قۇرۇش بەلگىلەندى. بۇ ھەيئەتنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئۇرۇق ۋە ئۇلاقلارنى تەقسىم قىلىش، ھەر خىل دېھقانچىلىق ماشىنا - سايمانلىرىنى ئىشلىتىشنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش-

تن ھەمدە ئورگانلارنى ئاشلق بلەن تەمنلەشكە مەسئۇل بولۇشتن ئبارەت ئدى .

شۇ كۈنى گوجىچياۋ ئۈرۈمچدىن كېتپ باشقا ۋەزپىگە تەينلەندى .

4 ـ **ئاينڭ 7 ـ كۈنى** رەھمجان سابىر ھاجى قاتارلقلار قوشۇمچە ھۆججەت (2) ئۈستىدە جاڭ جىجۇڭ بلەن داۋاملق سۆھبەت ئۆتكۈزدى . قەشقەر ۋە غۇلجىدا بىردىن ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنى ، بىردىن پىيادە ئەسكەرلەر تۆەنى تۇرغۇزۇش ، ئاقسۇ ، كۇچا ، قاراشەھەر ، ئۈرۈمچى ، سۈيدۇڭ ، كۈرە ، شىخو ، سارسۇمبە ، چۆچەكتە بىردىن ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنى تۇرغۇزۇش ، دۆربىلجىندە بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۆەنى تۇرغۇزۇش ، جەمئىي 21 مىڭچە ئادىمى بار 10 ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنى ، ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر تۆەنى تۇرغۇزۇش تەلپىنى ئوتتۇرىغا قويدى . جاڭ جىجۇڭ مۇنداق دېدى : ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ۋەقە يۈز بەرمىگەن قەشقەر ، ئاقسۇ ، كۇچا ، قارا شەھەر ، ئۈرۈمچى قاتارلق ۋىلايەتلەردىكى ناھىيە (شەھەر) لەردە ئەسكەر تۇرغۇزسا بولمايدۇ ؛ ئارمىيىنىڭ ئومۇمىي سانى بەك كۆپ بولۇپ كېتپتۇ ، پەقەت ئىككى ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنى ، ئۈچ ئامانلق ساقلاش چوڭ ئەترىتىگە ئۆزگەرتشكىلا بولىدۇ ، ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ ئۈچ ئامانلق ساقلاش چوڭ ئەترىتىنى ئۈچ ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنىگە ياكى ئىككى ئاتلق ئەسكەرلەر تۆەنى ، بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۆەنىگە ئۆزگەرتشكىلا بولىدۇ . ئۆزگەرتپ تۈزۈلگەندىن كېيىنمۇ پەقەت ۋەقە يۈز بەرگەن ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىلا تۇرغۇزۇشقا بولىدۇ . رەھمجان سابىرھاجى قاتارلقلار مىللىي ئارمىيىنى 13 تۆەندىن 10 تۆەنىگە قىسقارتشقىلا بولىدۇ دەپ چىڭ تۇردى . سۆھبەت قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالدى .

4 ـ **ئاينڭ 8 ـ كۈنى** جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە رەسمىي ئىشقا چۈشكەندە ، غەربىي شمال بارگاھىنىڭ باش كاتىپى ليۇمىڭچۈننى

ۋاقىتىنچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپلىقىغا قويۇش، نازارەت، باشقارمىلارنىڭ باشلىقلىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشتىن ئىلگىرى يەنىلا خىزمەتلەرگە داۋاملىق مەسئۇل بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

4 - ئاينىڭ 10 كۈنى تاۋسيۇ ① شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولدى، ئۈرۈمچىدە شىنجاڭ گارنىزونى باش قوماندانلىق شتابى قۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 260 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئوسمان ئىسلام ۋە دەلىلقان سۈگۈر بايوپقا ئازادلىق ئوردېنى بېرىشنى بەلگىلىدى.

4 - ئاينىڭ 15 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ يېۋسىيېپ بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭدىن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە مۇرەسسە خىزمىتى ئىشلەشنى ئۆتۈندى. يېۋسىيېپ مۇنداق دېدى: مىللىي ئارمىيە بەش تۈەنگە قىسقارتىلسا ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ قوبۇل قىلالمايدۇ. ئالتە تۈەن قىلىپ بېكىتىلسە بولامدۇ - يوق. جاڭ جىجۇڭ مۇنداق دېدى: ئەگەر ئالتە تۈەن تەشكىللەشكە يول

---

① تاۋسيۇ (1892—1988): خۇنەن نىڭشاڭدىن، خەنزۇ. گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ قوماندانى بولۇپ، جاڭ جىجۇڭنىڭ شىنجاڭنى ئىدارە قىلىش سىياسىتىنى قوللىغان. 1946 - يىل 6 - ئايدا شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولغان. 1947 - يىل 6 - ئايدا غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەيىنلەنگەن. 1948 - يىل 8 - ئايدا غەربىي شىمال ھەربىي - مەمۇرىي باشلىق مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولغان. 1949 - يىل 9 - ئايدا ئۈرۈمچىدە تېلېگرامما ئەۋەتىپ قوشۇن باشلاپ ھەقىقەتكە قايتقان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 22 - بىڭتۇەنىنىڭ باش قوماندانى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىنىڭ قوماندانى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. 1955 - يىلى شاڭجياڭلىق ھەربىي ئۇنۋان بېرىلگەن. 1988 - يىلى چاڭشادا كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان.

قويساق بۇنىڭ ئۈچ تۈەنلا دۆلەت ئارمىيىسى بولالايدۇ، قالغان ئۈچ تۈەنى ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش ئەترىتى بولىدۇ، شۇنىڭدەك بىر يىلدىن كېيىن دۆلەت ئارمىيىسىنى ئىككى تۈەن، ئۈچ ئامانلىق ساقلاش چوڭ ئەترىتىگە قىسقارتقاندا ئاندىن ھۆكۈمەت بەلگىلىگەن سانغا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئوسمان ئىسلام دەللىقان سۇگۇر باييوپنىڭ ھەربىي ھوقۇقىنى تارتىۋېلىش غەرىزىدە بولغانلىقتىن، سوۋېت ئىتتىپاقىلىق مەسلىھەتچى بىلەن زىتلىشىپ قېلىپ، داۋالىنىمەن دەپ ئائىلىسىنى كۆكتوقاي ناھىيىسىنىڭ ئالال يايلىقىغا كۆچۈرۈپ كەتتى.

4 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 267 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، كۈنەس ناھىيىسىنىڭ بىر قىسىم تېرىلغۇ يېرىنى يۇلتۇز ناھىيىسىدىكى موڭغۇل قېرىنداشلارنىڭ تېرىقچىلىق قىلىشى ئۈچۈن بۆلۈپ بېرىش، سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتى يۇلتۇز ناھىيىسىدىكى موڭغۇل خەلقىنى ئېھتىياجلىق تاۋارلار بىلەن تەمىنلەشكە مەسئۇل بولۇشنى بەلگىلىدى.

4 - ئاينىڭ 21 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسلىسى توغرىسىدىكى سۆھبەت ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش ئۈچۈن غۇلجىغا قايتتى. مېڭىشتىن بۇرۇن جاڭ جىجوڭ مۇنداق دېدى: ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنى دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ ئۈچ تۈەنى، ئۈچ ئامانلىق ساقلاش تۈەنى قىلىپ ئۆزگەرتىش ئەڭ چوڭ، ئەڭ ئاخىرقى يول قويۇش، تېزلىكتە ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ئىمزا قويۇشۇڭلارنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ئۈچۈن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئوتتۇرىغا قويۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

4 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى يىغىن ئۆتكۈزدى، يىغىندا رەھىمجان سابىر ھاجىنىڭ مىللىي ئارمىيىنى رەتكە سېلىپ تەشكىللەش ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ تەركىبى مەسىلىسىگە دائىر سۆھبەت ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى ۋە 271 - نومۇرلۇق مۇنداق قارار ماقۇللاندى: (1) ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنى ئالتە تۈمەنگە قىسقارتىش، ئومۇمىي ئادەم سانى 12 مىڭ 700 بولۇش. (2) ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە ئۆتەيدىغان كونكرېت ۋەزىپىلىرى ۋە ئادەملىرى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان قاسىمى؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى رەھىمجان سابىرھاجى؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى دەلىلقان سۈگۈرباييوپ؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئوسمان ئىسلام؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئىسھاقبېك مونونوپ؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئېلىخان تۆرە؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابدۇكېرىم ئابباسوپ؛ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى سەيپىدىن ئەزىزى بولۇش. (3) رەھىمجان سابىرھاجى، ئەخمەتجان قاسىمى، ئوبۇلخەيرى تۆرىگە گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن ھاسىل قىلىنغان يۇقىرىقى كېلىشىمگە ئىمزا قويۇش ھوقۇقى بېرىش.

4 - ئاينىڭ 24 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچەيلەن 5 - قېتىم غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە كەلدى.

4 - ئاينىڭ 26 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجوڭ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە كىرىشتى ۋە مىللىي ئارمىيىنى ئون تۈمەن قىلىپ رەتكە سېلىپ تەشكىللەش، قەشقەر، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىمۇ

قوشۇن تۇرغۇزۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى، جاڭ جىجۇڭ بۇنى دەرھال رەت قىلدى، سۆھبەت يەنە قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

4 - ئاي ئىسھاقبېك مونونوپ تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنى جەڭدىن بۇرۇن سەپەرۋەر قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئۈچ ۋىلايەت ھازىر گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ، بىز ئەگەر يەكەننى ئىشغال قىلساق بۇ سۆھبەت ئۈچۈن كۈچلۈك ياردەم بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يەكەن قەشقەردىن خوتەنگە بېرىشتىكى بىردىنبىر ئۆتكەل، ئەگەر يەكەننى ئىشغال قىلىپ قەشقەرنىڭ خوتەن بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىساق، پات ئارىدا خوتەننى ئىشغال قىلىپ، ئارقا سەپ تەمىنات قىيىنچىلىقىمىزنى ھەل قىلالايمىز، شىمالغا يۈرۈش قىلىپ قەشقەرنى تارتىۋېلىشتا قىيىنچىلىقىمىز ئازىيىدۇ.

شۇ ئاي سۇڭ شىليەن① غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ سەنمۇجاڭلىقىغا تەيىنلەندى.

5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق يېڭىدىن تەيىنلەنگەن كونسۇلى ساۋىلىيېپ بىلەن كۆرۈشۈپ، مىللىي ئارمىيىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى ئۈستىدە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن كېلىشتۈرۈپ قويۇشنى سورىدى. ساۋىلىيېپ مۇنداق دېدى: يەتتە تۈمەنگە قىسقارتىشقا بولىدۇ، لېكىن ئۈرۈمچى، قەشقەردە بىردىن تۈمەن تۇرىدۇ. ئەگەر، جۇڭگو ھۆكۈمىتى يەنە قوبۇل قىلمىسا ئەمدى كېلىشتۈرەلمەيمەن.

5 - ئاينىڭ 3 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىـ

---

① سۇڭ شىليەن (1907—1993): خۇنەن شاڭشاڭدىن، خەنزۇ، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ قوماندانلىرىدىن بىرى، خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ سەنمۇجاڭى، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى بولغان. 1948 - يىلى شىنجاڭدىن يۆتكىلىپ كەتكەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1993 - يىلى ئامېرىكىدا كېسەل بىلەن ۋاپات بولغان.

جۇڭ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: (1) مىللىي ئارمىيىنى ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى ۋە تۆت ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى قىلىپ تەشكىللەش، بىر تۇەننى قەشقەردە، بىر تۇەننى ئۈرۈمچىدە، بىر تۇەننى ئاقسۇدا تۇرغۇزۇش. (2) قوماندان تەيىن قىلىشتا ئىلى تەرەپ كۆرسىتىش ھەمدە ئۇنى مەزكۇر ئۆلكىدىكى ئالىي ھەربىي قوماندانلىق ئورگىنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قىلىپ تەيىنلەش. (3) دۆلەت ئارمىيىسىنى ئۈچ ۋىلايەتتە تۇرغۇزماسلىق. (4) سىياسىي ساقچىلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، جايلاردىكى ساقچىلار شۇ جايدىكى خەلقتىن بولۇش. (5) دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭدىكى سانىنى 1944 - يىلدىن ئىلگىرىكى سانغا چۈشۈرۈش. جاڭ جىجۇڭ ساۋلىيىپىنىڭ كۆپ قېتىم كېلىشتۈرۈشى، خىزمەت ئىشلىشى ئارقىسىدا، مەلۇم دەرىجىدە يول قويۇلغان مۇناسىپ لايىھەنى ئوتتۇرىغا قويدى: (1) مىللىي ئارمىيىنى ئالتە تۇەن قىلىپ تەشكىللەپ، بۇ ئالتە تۇەننىڭ ئۈچىنى پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى، ئۈچىنى ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى قىلىش. (2) ئۇلارنى ئۈچ ۋىلايەتتىلا تۇرغۇزۇش. (3) مىللىي ئارمىيىنىڭ قوماندانىنى تەيىن قىلىش ھەمدە يۇقىرىدىكى 6 تۇەنگە قوماندانلىق قىلىش ۋە ئۇلارنى تىزگىنلەش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى دېگەن مەنسەپنى بېرىش.

5 - ئاينىڭ 4 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ 1946 - يىللىق خام چوتىنى تەستىقلىدى.

شۇ كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 277 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇسۇلمان بولمىغان خەلقلەرگە كېرەكلىك ھاراق ۋە پىۋىنى ھۆكۈمەت باشقۇرغان ئىككى ھاراق زاۋۇتى ئىشلەپچىقىرىش، ئۇنى ھۆكۈمەت ئۆزى باشقۇرۇپ، ئۆزى سېتىش؛ نەشە، ئەپيۇن ئىشلەپچىقىرىش ۋە سېتىشنى قاتتىق مەنئىي قىلىش، بۇ قارارنى ئىجرا قىلىشقا ئىچكى ئىشلار نازارىتى ۋە مالىيە نازارىتى كونكرېت مەسئۇل بولۇشنى بەلگىلىدى.

5 - ئاينىڭ 5 - كۈنى   ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىقلار غۇلجىدا خەلق ئىنقىلابى پارتىيىسى دېگەن مەخپىي تەشكىلاتنى قۇردى. ئابدۇكېرىم

ئابباسوپ رەئىسلىكىدىكى يەتتە كىشىلىك مەركىزىي كومىتېت سايلاپ چىقىلدى. بىخەتەرلىك ۋە خىزمەتتە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، مەركىزىي كومىتېتنىڭ ھەر بىر ئەزاسىغا مەخپىي ئىسىم قويۇلدى: لۇتپى (ئابدۇكېرىم ئابباسوپ)، ئىنجات (ئەسئەت ئىسھاقوپ① ، نۇر (سەيپىدىن ئەزىزى)، ئىلدان (سەيدۇللا سەيپۇللايوپ)، نىجات (مەتتىمىن ئىمىنوپ② ، چولپان (ئەنۋەرخانبابا)③ ، ئىلغار (ئابدۇللا زاكىروپ)④ .

---

① ئەسئەت ئىسھاقوپ (1921—1976): شىنجاڭ دۆربىلجىن ناھىيىسىدىن، تاتار، ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان گېزىتى» نىڭ باش مۇھەررىرى، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىپى، دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋاقىتلىق مۇۋەققەت رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1976 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② مەتتىمىن ئىمىنوپ (1915—1970): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. كىچىكىدە ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئىلىغا كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇراقلاشقان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ تۆەنجاڭى، مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 13 - شىسىنىڭ شىجاڭى، جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇدىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق جامائەت خەۋپسىزلىكى نازارىتىنىڭ نازىرى، ئاپتونوم رايوننىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1955 - يىلى ئۇنىڭغا شاۋجياڭلىق ھەربىي ئۇنۋان بېرىلگەن. 1970 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

③ ئەنۋەرخانبابا (1918—): تاشكەنتتە تۇغۇلغان. ئۆزبېك. 1927 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن. ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئىلى ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

④ ئابدۇللا زاكىروپ (1918—1981): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىپى، ئاپتونوم رايوننىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1981 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتىدە خانىم - قىزلار جەمئىيىتى قۇرۇلدى، گۈلەندەم ئاۋىستاي ھەبىبۇلىنا ① رەئىس، كاماش بىلەن بوتۇپىن مۇئاۋىن رەئىس بولدى. كېيىن ئۇنىڭ تەۋەسىدە ناھىيىلىك، رايونلۇق تەشكىلاتلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەمۇرىي بۇيرۇق چىقىرىپ، دىڭ شياڭخەينى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقى، قوشۇمچە خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇردى.

5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن يەنە سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، جاڭ جىجۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان مۇناسىپ لايىھىگە ئاساسىي جەھەتتىن قوشۇلىدىغانلىقىنى، بىر نەچچە كۈن ئىچىدە ئۇنى يازما ھۆججەت قىلىپ رەتلەپ چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىمزا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

5 - ئاينىڭ 14 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتىدە ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك، تاتار قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلدى، يۈسۈپ ھاجى سېيىت ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، ئەمىرباي قوجامجانوپ قازاق مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، ئىسكەندەر ھاجى ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، باھاۋىدىن سەدىردىن تاتار مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولدى.

---

① گۈلەندەم ئاۋىستاي ھەبىبۇلىنا (1889—1974): سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، ئايال، تاتار. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغان. 1955 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ كەتكەن. 1974 - يىلى ۋاپات بولغان.

5 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى سۇ قۇرۇلۇشىنى ئاسراشقا رەھبەرلىك قىلىشقا مەسئۇل بولىدىغان ھەيئەت قۇرۇش، دېھقانلارنى ھەمدە غۇلجا ناھىيىسىدىكى ئاھالىلەرنى سەپەرۋەر قىلىپ، ئاقئۆستەڭ، چاپچال چوڭ ئۆستىڭى ۋە باشقا ناھىيىلەردىكى غول ئۆستەڭلەرنى رېمونت قىلىش خىزمىتىنى 5 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە پۈتتۈرۈپ بولۇپ، ئېتىز - ئېرىقلارغا ئىشلىتىدىغان سۇغا كاپالەتلىك قىلىشنى قارار قىلدى.

5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىقلار جاڭ جىجۇڭ بىلەن قوشۇمچە ھۆججەت (2) نىڭ مەزمۇنى ئۈستىدە بىردەك پىكىرگە كېلىپ، لايىھىنى تۈزۈپ چىقتى.

5 - ئاينىڭ 24 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتتى.

5 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى يىغىن ئۆتكۈزدى، يىغىندا ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ ئېلىپ بېرىلىش ئەھۋالىدىن قىلغان دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى، ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرىگە «تىنچلىق بىتىمى» نىڭ قوشۇمچە ھۆججىتى (2) نى ئىمزالاشقا ھوقۇق بېرىش توغرىسىدىكى 287 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاندى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مالىيە نازارىتى ئېلان چىقىرىپ، 300 يۈەنلىك ساختا قەغەز پۇل بايقالغانلىقتىن، 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن باشلاپ، بۇ قىممەتتىكى قەغەز پۇلنىڭ ئېقىشىنى بىردەك توختىتىش، ئۇنى بانكا ئالماشتۇرۇپ بېرىش، ئالماشتۇرۇش ۋاقتى: ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە 5 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە بولۇش، ئالتاي ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە مۇشۇ ئېلاننى تاپشۇرۇۋالغان كۈندىن باشلاپ، بىر ئاي ئىچىدە ئالماشتۇرۇپ بولۇشنى بەلگىلە-

دى.

5 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 291 - نومۇرلۇق قارارنى ماقۇللاپ، 1944 - ۋە 1945 - يىللىق تۈرلۈك باجلارنى تۆلەشكە قۇدرىتى يەتمىگەنلەرنىڭكىنى كەچۈرۈم قىلىش؛ 1946 - يىللىق دېھقانچىلىق بېجىنى سابىق جۇڭگو ھۆكۈمىتى بەلگىلىگەن باج مىقدارىنىڭ 50% تى بويىچە تاپشۇرۇۋېلىش؛ 1946 - يىللىق چارۋىچىلىق بېجىنى ئۇششاق ماللار تۇياق سانىنىڭ 3% تى، چوڭ ماللار تۇياق سانىنىڭ 2% تى بويىچە تاپشۇرۇۋېلىش؛ 1946 - يىللىق سودا بېجىنى ئەسلىدىكى ئۆلچەم ئاساسىدا 25% كېمەيتىپ ئېلىشنى قارار قىلدى.

5 - ئاينىڭ ئاخىرى تاشقورغاندا ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئىسھاقبېك مونونوپ يەكەننى ئىشغال قىلىش ھەربىي پىلانىنى تۈزدى: (1) تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى باش قوماندانلىق شتابىنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ باش قوماندانلىقىدىكى «مۇزتاغ ئاتا» باش قوماندانلىق شتابىنى قۇرۇش. (2) تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنى مۇنتىزىملاشقان ئارمىيە قاتارىدا تەرتىپكە سېلىش، ھەمدە ئۇنى ئۈچ جەڭگىۋار لوي قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، يەنى يەكەن جەڭگىۋار لويى كاچۇڭ قاتارلىق جايلاردا تۇرۇپ يەكەنگە ھۇجۇم قىلىش؛ خوتەن جەڭگىۋار لويى چارىق، مۇدالىق قاتارلىق جايلاردا تۇرۇپ خوتەنگە يۈرۈش قىلىش؛ ئويتاغ جەڭگىۋار لويى ئىلىسۇدا تۇرۇپ قەشقەرگە ھۇجۇم قىلىش. (3) ئىمىن سايىتبايىنى ئۇلۇغچات ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەپ، ئۇلۇغچات خىزمەت ئۆمىكى تەشكىللەپ، ئۇلارنى قىسىم بىلەن بىللە ئۇلۇغچات ناھىيىسىگە كىرگۈزۈش.

5 - ئاي ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى مالىيەدە ئېغىر قىيىنچىلىق يۈز بەرگەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن ئىلگىرى بەرمەي قەرز قىلىپ كەلگەن ئىلى، چۆچەك، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ مالىيە خىراجىتىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ۋەكىل ئەۋەتىشنى قارار قىلدى.

شۇ ئاي 42 - جۇننىڭ جۇنجاڭى ياڭ دېلياڭ شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا، قوشۇمچە جەنۇبىي شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى ھەمدە بۇيرۇققا بىنائەن ئاقسۇ شەھىرىدىن قەشقەر① شەھىرىدە تۇرۇشقا باردى.

6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 307 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، غېنى، فاتىخ مۇسلىموپقا «خەلق قەھرىمانى» دېگەن نام بېرىشنى بەلگىلىدى.

6 - ئاينىڭ 4 - كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى 6 - قېتىم غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە كەلدى.

6 - ئاينىڭ 5 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ لىيۇزېرۇڭغا تۈزۈپ چىقىلغان ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلارغا ئاپىرىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار بۇ ھەقتە لىيۇزېرۇڭغا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك پىكىر بەردى: (1) جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 25 نەپەر ئەزاسىنىڭ بىرى بولۇشى كېرەك. (2) مۇھەممەت ئىمىننىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇشىغا قارشى تۇرىمىز. (3) ئەخمەتجان قاسىمى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇشى كېرەك. جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۆزىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزاسى بولسا بولىدىغانلىقىنى، مۇھەممەت ئىمىننىڭ ئور-

---

① قەشقەر: ئەينى چاغدىكى قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسى بىلەن يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى بولۇپ، ئىككى شەھەرنىڭ ئارىلىقى توققۇز كىلومېتىر كېلىدۇ. يېڭىشەھەر قەشقەر يېڭىشەھەر ياكى خەنچېڭ دەپمۇ ئاتىلىدۇ، ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ گارنىزونى تۇرۇشلۇق جاي؛ كونىشەھەر قەشقەر كونىشەھەر ياكى خۇيچېڭ دەپمۇ ئاتىلىدۇ، ئۇ قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسى تۇرۇشلۇق جاي.

نىغا بۇرھان شەھىدىنى قويۇشقا ، ئەخمەتجان قاسىمنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىپ تەيىنلەشكە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ 380 نەپەر سىياسىي مەھبۇسنىڭ يەنىلا تۈرمىدە يېتىۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ، ئۆزىنىڭ «تىنچلىق بىتىم»نى يولغا قويۇشتىكى سەممىيتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ، ھەر قايسى ۋىلايەتلەرنىڭ ۋالىيلىرىغا ، ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىغا ، ھەر قايسى ساقچى ئىدارىلىرىنىڭ باشلىقلىرىغا «ئومۇمەن ئۆلكىمىزدە بۇرۇن سىياسىي سەۋەب تۈپەيلىدىن قامالغان بارلىق مەھبۇسلار ئۈستىدىن ھۆكۈم چىقىرىلغان ياكى ھۆكۈم چىقىرىلمىغان بولسۇن ، ھەر قايسى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورگانلار ئۇلارنى بىردەك ئېنىق تەكشۈرۈپ يۇقىرىغا يوللاپ ، ئۇلارنى تېزرەك قويۇپ بېرىشكە ئىمكانىيەت يارىتىشى لازىم» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى .

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى بىلەن جاڭ جىجۇڭ «تىنچلىق بىتىم»نىڭ قوشۇمچە ھۆججىتى (2) گە رەسمىي ئىمزا قويدى .

قوشۇمچە ھۆججەت (2) جەمئىي ئالتە ماددا :

1 .ۋەقەگە قاتناشقان مىللىي قىسىملار دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈلۈشى بويىچە ، ئۈچ ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمىنى ، ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر تۈمىنى قىلىپ تەشكىللىنىدۇ ، ئومۇمىي ئادەم سانى 11 مىڭدىن 12 مىڭغىچە بولىدۇ . بۇ ئالتە تۈمەننىڭ ئىككى ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمىنى بىلەن بىر پىيادە ئەسكەرلەر تۈمىنى دۆلەت ئارمىيىسى بولىدۇ ، ئىككى پىيادە ئەسكەرلەر تۈمىنى بىلەن بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمىنى ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش قىسمى بولىدۇ .

2 . ھۆكۈمەت ئىلى تەرەپنىڭ شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلاردىن بىر ئادەمنى ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتتىكى قىسىملارنىڭ قوماندانى قىلىپ كۆرسىتىشىگە رۇخسەت قىلىدۇ ، ئۇ يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئالتە تۈمەنگە قوماندانلىق قىلىدۇ . بۇ قوماندان غەربىي شىمال بارگاھى تەكشۇرۇپ بېكىتكەن شتات بويىچە قوماندانلىق شتابىنى تەشكىللەيدۇ ، بۇ قوماندان شىنجاڭ ئۆلكىلىك گارنىزوننىڭ باش قوماندانى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش گارنىزونى قوماندانىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنىدۇ . ھەمدە ھۆكۈمەت تەرىپىدىن قوشۇمچە ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش گارنىزوننىڭ مۇئاۋىن قوماندانلىقىغا تەيىنلىنىدۇ .

3 . يۇقىرىدا ئېيتىلغان ئالتە تۈمەن ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىلا تۇرىدۇ ، ھۆكۈمەت مۇشۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئىشىنى شۇ قوماندانىنىڭ قارمىقىدىكى ئالتە تۈمەنگىلا تاپشۇرىدۇ . دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاشتا مەركەز تەيىنلىگەن چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرى مەسئۇل بولىدۇ . بۇنىڭ چارىسى ۋەقە يۈز بېرىشتىن ئىلگىرىكى چارە بويىچە بولىدۇ .

4 . بۇ قوماندان تەيىنلەنگەندىن كېيىن ، ھۆكۈمەت ئۇنى ئاقسۇ ، قەشقەر ۋىلايەتلىرىنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش قوشۇنىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىشقا ئەۋەتىدۇ ، ئۇنى تولۇقلاش چارىسى مۇنداق : ئۇ شۇ جايدىكى مۇسۇلمان خەلقلەردىن تولۇقلىنىدۇ .

5 . بۇ ئالتە تۈمەنگە بولىدىغان مۇئامىلە ، ئۇنىڭ تەمىناتى ۋە كەلگۈسىدىكى قورال - جابدۇقلىرىغا كەلسەك ، ئۇنىڭ دۆلەت ئارمىيىسى بولغان ئۈچ تۈمەننى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ قائىدە - نىزامى ۋە ئۆلچەملىرى بويىچە مەركەز تەمىنلەيدۇ ؛ ئامانلىقنى ساقلايدىغان ئۈچ تۈمەننى ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش قىسىملىرىنىڭ قائىدە - نىزامى ۋە ئۆلچەملىرى بويىچە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابىنىڭ تەمىنلىشىگە تاپشۇرىدۇ .

6 . ۋەقەگە قاتناشقان مىللىي قىسىملارنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش ئىشىنى شۇ قوماندان ھۆكۈمەت ئالدىدا جاۋابكار بولغان ھالدا ئىشلەيدۇ ، بۇ قىسىملار ئالتە تۈمەن قىلىپ تۈزۈلگەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ تۇرار جايى شىنجاڭ ئۆلكىلىك گارنىزونى باش قوماندانلىق شتابى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشىگە مەلۇم قىلىنىدۇ . مۇشۇ ئالتە تۈمەننىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن قورال - جابدۇقلىرىنىڭ ئېنىق سانى شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى ۋە ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش گارنىزونىنىڭ قوماندانىغا مەلۇم قىلىنىپ ئەنگە ئالدۇرۇلىدۇ .

شۇ كۈنى رەھىمجان سابىر ھاجى قاتارلىق ئۈچ كىشى جاڭ جىجۇڭ بىلەن : (1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مۇھاپىزەت باشقارمىسىنى ئۆزلۈكىدىن ئەمەلدىن قالدۇرۇش (يەنى ئۈچ ۋىلايەت تەرىپىدىن سىياسىي ساقچىلار مەسىلىسى دەپ ئاتالغان) ؛ (2) پۈتۈن ئۆلكىدىكى ساقچىلارنى يەرلىك خەلقتىن تولۇقلاپ قويۇش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى ھەمدە سۆھبەت خاتىرىسى شەكىللەندۈرۈلۈپ ئەنگە ئېلىندى . شۇنىڭ بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان تىنچلىق سۆھبىتى پۈتۈنلەي ئاياغلاشتى .

6 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنىگىچە « تىنچلىق بىتىم » دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن ، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئەسىرلەرنى ئۆت-

كۆزۈپ بېرىش ھەيئىتىنى ئەۋەتىپ، ئەسىرگە چۈشكەن 4000 نەپەر گومىنداڭ ئەسكىرىنى ماناس دەرياسى بويىدا بەش تۈركۈمگە بۆلۈپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەسىرلەرنى ئۆتكۈزۈۋېلىش گۇرۇپپىسىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

6 - ئاينىڭ 9 - كۈنى غۇلجىدا 10 مىڭدىن ئارتۇق ئامما «تىنچلىق بىتىم» ئىمزالانغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدى.

6 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 15 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا ۋەكىللەر يىغىنى ئۆتكۈزدى، 11 كىشىدىن تەركىب تاپقان يېڭى بىر نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلدى. سەيدۇللا سەيپۇللايوپ رەئىس، ئابدۇللا زاكىروپ مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

6 - ئاينىڭ 13 - كۈنى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىق شىتابى، تىنچلىق سۆھبىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقتىن، ئىسھاقبېك مونونوپقا تاشقورغاندىكى ھەربىي پائالىيەتنى توختىتىپ دەرھال ئىلىغا قايتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئىسھاقبېك تاغارمىدا تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسىنىڭ تۈەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلىرىنى چاقىرىپ يىغىن ئاچتى، «تىنچلىق بىتىم» گە ئاساسەن، تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى تاشقورغاندا بىر تۈەننى ساقلاپ قالىدىغانلىقىنى، تۈەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنى تەلىم - تەربىيە ئېلىشقا قالدۇرۇپ، ئۇلارنى كېيىن قۇرۇلۇپ جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرىدىغان مىللىي ئارمىيىنىڭ تايانچىسى قىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى ئىشلىتىپ كەلگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قوراللىرى قونجىراپ، بۆلۈڭكۆل، ئويتاغ قاتارلىق ئۈچ جايدا يىغىۋېلىنىپ يۇقىرىغا تاپشۇرۇلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئىسھاقبېك بىر قىسىم خادىملارنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ئىلىغا قايتتى.

6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئەزالىرى ۋە ھەر قايسى نازارەتنىڭ مەسئۇللىرى قاتناشقان يىغىندا ئۇزۇن سۆز قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئۈچ ۋىلايەت تۆۋەندىكى بىرقانچە تۈرلۈك خىزمەتنى تېزدىن ئورۇندىشى لازىم، يەنى: (1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئەسلىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئورگانلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قايسى ئورگاننىڭ تەمىناتىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ھەل قىلىش، مالىيە نازارىتى يىللىق نەقچوتنى تېز ئىشلەش. (2) «تىنچلىق بىتىم»دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ ئادەم سانىنى 12 مىڭغا قىسقارتىش. (3) 6 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 20 - كۈنىگىچە مەھبۇسلارنى ۋە ئۇرۇش ئەسىرلىرىنى قويۇپ بېرىش. (4) ماناس دەرياسىنىڭ غەربىدىكى تاشيولنى تېزدىن ياساپ، ئۈرۈمچىگە بارىدىغان قاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش. (5) سەھىيە نازارىتى ۋە ھەربىي دوختۇرخانىلار دورىلارنى دورىخانىلارغا تېزدىن ئۆتكۈزۈپ بېرىش. (6) مالىيە نازارىتى مۇھاجىرلار①نى يۇرتىغا قايتۇرۇش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشكە مەسئۇل بولۇش. (7) ئورگانلارنىڭ تەشكىلات ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك قوللانمىلىرىنى بىز ئىشقا كىرىشىشتىن بۇرۇن ئوبدان تەييارلاپ تاپشۇرۇش.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئازاد شەرقىي تۈركىستان گېزىتى»دە «قىسىملاردىكى دىنىي خادىملارنىڭ ۋەزىپىسى»دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا قىسىملاردىكى دىنىي خا-

---

① مۇھاجىرلار: «18 - سىنتەبىر ۋەقەسى» يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان شەرقىي شىمالدىكى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى پىدائىي قىسىملار ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، شۇنىڭدەك سوۋېت ئىتتىپاقى تەرىپىدىن ۋەتەنگە قايتۇرۇلغان جۇڭگو مۇھاجىرلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

دىملارنىڭ ۋەزىپىسى جەڭچىلەرگە دىنىي ئېتىقاد ، ئەخلاق ، غايە ، ھازىرقى زامان پەن - تېخنىكا بىلىملىرى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت ، دەپ كۆرسىتىلدى .

6 - ئاينىڭ 16 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى 68-سانلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ ، دۇبەك چالغىنبايوپ ، ئابدۇقادىر زۇنۇن قاتارلىق 8 كىشىنى گۇرۇپپا قىلىپ تەشكىللەپ ، ئۇنى تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى ۋە سەھنە ئەسەرلىرىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى .

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەمۇرىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىرى ۋە قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغانلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە :

ئەزا ، قوشۇمچە رەئىس	جاڭ جىجۇڭ
ئەزا ، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس	ئەخمەتجان قاسىمى
ئەزا ، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىس	بۇرھان شەھىدى
ئەزا ، قوشۇمچە خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى	ۋاڭ زىڭشەن
ئەزا ، قوشۇمچە خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى	رەھىمجان سابىرھاجى
ئەزا ، قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى	لۇيۇۋېن
ئەزا ، قوشۇمچە مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى	مايەنشياڭ
ئەزا ، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى	سەيپىدىن ئەزىزى
ئەزا ، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى	سەي زۇڭشيەن

ئەزا ، قوشۇمچە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى	مۇھەممەت ئىمىن
ئەزا ، قوشۇمچە قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى	گۇچيەنجى
ئەزا ، قوشۇمچە باش كاتىپ	ليۇ مىگچۇن
ئەزا ، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپ	ئابدۇكېرىمئابباسوپ
ئەزا ، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپ	سەلىس ①
ئەزا ، قوشۇمچە ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى	جاۋ جيەنفېڭ
ئەزا ، قوشۇمچە ئىجتىمائىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى	ئېردەنى
ئەزا ، قوشۇمچە سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى	دەلىلقانسۇگۇربايوپ

ئەزالار: چۇۋۇ (قوشۇمچە ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ باشلىقى) ، گۇەنزېلياڭ ، ئىسھاقبېك مونونوپ (قوشۇمچە ئۆلكىلىك ئامانلىقنى ساقلاش گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى) ، ئېلىخان تۆرە (قوشۇمچە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى) ، ئوسمان ئىسلام(قوشۇمچە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى) ، ئەيسا ، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم ، جۇڭ دىخۋا .

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى «تىنچلىق بىتىم» روھىغا ئاسا-

---

① سەلىس : شىنجاڭ دۆربىلجىن ناھىيىسىدىن ، قازاق . ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى ، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپى بولغان . شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندا ، چەت ئەلگە قېچىپ كېتىۋېتىپ يولدا ئۆلگەن .

سەن ، ئۈچ ۋىلايەت تەرىپىدىن ئەسىرگە ئېلىنغان سابىق گومىنداڭنىڭ يېڭى 45 - شىسىنىڭ شىجاڭى گوچى ، ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - شىسىنىڭ شىجاڭى ۋەن لىخيۇن ، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى گاۋبويۇ قاتارلىق 10 نەچچە نەپەر گومىنداڭنىڭ ناھىيە - تۇەن دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ھەربىي - مەمۇرىي ئەمەلدارلىرىنى ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يەتكۈزۈپ قويدى .

6 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 30 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەتنىڭ دۆلەت ناخشا - ئۇسسۇل - تىياتىر ئۆمىكى سۇيدۇڭ ، قورغاس ناھىيىلىرىگە بېرىپ ، « غېرىب - سەنەم » ، « ئارشىن مال ئالان » ۋە « گۈلنىسا » قاتارلىق ئاتاقلىق تىياتىرلارنى قويدى ، ئىنقىلابىي ئەھمىيەتكە ئىگە 25 ناخشا - ئۇسسۇل نومۇرىنى كۆرسەتتى .

6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى « تىنچلىق بىتىم » دىكى بەلگىلىمىلەرگە ۋە جاڭ جىجۇڭنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن ، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت تۈرمىگە قامالغان سىياسىي مەھبۇسلار ، ھەربىي مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىشكە باشلىدى . 7 - ئاينىڭ 23 - كۈنىگىچە ، ئۈرۈمچىدىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ جەمئىي 490 نەچچە نەپەرى ، باشقا جايلاردىن 130 نەچچە نەپەرى قويۇپ بېرىلدى .

6 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئېلىخان تۆرە ۋە ئەخمەت ھاجى ، رەھىمجان ، ھۈسەين قارى قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى بىر تۈركۈم پانتۈركىستلار ، پانئىسلامىزمچىلار غۇلجىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكۈزۈۋېتىلدى . ئەخمەتجان قاسىمى ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق ئىلغارلار رەھبەرلىك ھوقۇقىنى ئىگىلىدى ، ئۇلار سىياسەتلەرنى تەدرىجىي تەڭشەپ ، ئىلگىرىكى خاتالىقلارنى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت جەھەتتىن تۈزىتىشكە باشلىدى .

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى « 1 -

ئۆي»، «2 - ئۆي» دېگەن شەرتلىك بەلگىلىك مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ھەر قايسى نازارەت، ئىدارىلىرىدىكى مەسلىھەتچىلىرى، شۇنىڭدەك ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ئىۋان ياكوۋلۋېچ پالىنوپ قاتارلىقلار بۇيرۇققا بىنائەن دۆلىتىگە قايتتى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تارباغاتاي ۋىلايىتىدە خىزمەت قىلىۋاتقان مەسلىھەتچىسى مەنسۇر روزىيوپ قاتارلىقلار بۇيرۇققا بىنائەن دۆلىتىگە قايتتى.

6 - ئاينىڭ 21 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ «تىنچلىق بىتىم»نىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا يول ئېچىش ئۈچۈن، سابىق دۇبەن مەھكىمىسى خەلقتىن مۇسادىرە قىلىۋالغان مال - مۈلۈكلەرنى ئېنىقلاش ھەيئىتى تەشكىللەش، ئېنىقلاش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرلىقىغا مەھەممەت ئىمىنى، مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا جاۋ جىيەنجىڭ بىلەن جانىمقانىنى قويۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئېنىقلاش مۇددىتى يېرىم يىل بولىدىغانلىقى، ئالدى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئارخىپ ماتېرىياللىرىنى ئېنىقلاپ، مال - مۈلۈك ھوقۇقى مۇقىملاشتۇرۇلىدىغانلىقى، مال - مۈلۈك ئارقا - ئارقىدىن قايتۇرۇلىدىغانلىقى بەلگىلەندى. جاڭ جىجۇڭ بۇ مەسىلىگە سىياسىي ئەھمىيىتىنىڭ مۇھىملىقى جەھەتتىن قاراش كېرەكلىكىنى، تېخنىكا جەھەتتىكى قىيىنچىلىقنى دەپ مەسىلىنى ھەل قىلماي تاشلاپ قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى. شۇنىڭ بىلەن «سابىق دۇبەن مەھكىمىسى خەلقتىن مۇسادىرە قىلىۋالغان تۇراقلىق مۈلۈكلەرنى قايتۇرۇپ بېرىش چارىسى»، «تۇراقلىق مۈلۈك دەۋاسىنى بىر تەرەپ قىلىش چارىسى» ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىندى.

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك ساقچى باشقارمىسىنى 30 - كۈنىدىن بۇرۇن ئەمەلدىن قالدۇرۇش، مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ بۆلۈم تەسىس قىلىپ بېجىرىشى توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، ۋىلايەت، ناھىيەلەردىكى ساقچى ئىدارىلىرى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنـ

دىن ئېتىبارەن ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق جايدىكى ۋالىي مەھكىمىسى ۋە ناھىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشقۇرۇشىغا بويسۇنىدىغان بولدى.

6 - ئاينىڭ 23 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ۋە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت «تىنچلىق بىتىمى»نىڭ روھىغا ئاساسەن، ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىر ھاجى ۋە ۋاڭ زىڭشەنلەرنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ماناس دەرياسى بويىدىكى ئىككى تەرەپ قوشۇنلىرىنىڭ چېكىنىش خىزمىتىنى ئورۇنلاشقا ئەۋەتتى، يەنى مىللىي ئارمىيە ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان شىخەنزىگە چېكىنىش، گومىنداڭنىڭ يېڭى 46 - شىسى 1 - تۈەنىنىڭ 1 - يېڭى ماناس ناھىيە بازىرى سىرتىدىكى تەكشۈرۈش پونكىتىغا چېكىنىش ھەمدە ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى زۇنۇن تېيىپوپ، گومىنداڭنىڭ شۇ جايدا تۇرۇشلۇق تۈەنجاڭى يې جىڭفاڭ باشچىلىقىدىكى بىرلەشمە ھەربىي ئىشلار نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرىنى چېكىندۈرۈش خىزمىتىگە نازارەتچىلىك قىلىشقا مەسئۇل قىلىشنى بەلگىلىدى.

6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى   ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ناھىيەلىك ھۆكۈمەتلەر دىنىي مەسىلىلەرگە چېتىلىدىغان ئىشلارنى بېجىرگەندە، ناھىيەلىك دىنىي ئىشلار بۆلۈملىرى بەلگىلەپ بەرگەن ئاخۇنلارنى تەكلىپ قىلىشنى بەلگىلىدى.

6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى   گومىنداڭ ھۆكۈمىتى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن تۈزگەن «ئۇرۇش توختىتىش كېلىشىمى» ۋە سىياسىي كېڭەش كېلىشىمىنى ئۆكتەملىك بىلەن يىرتىپ تاشلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى ئازاد رايونلارغا كەڭ كۆلەمدە قورشاپ ھۇجۇم قىلىپ، مەملىكەت بويىچە ئىچكى ئۇرۇش قوزغىدى.

6 - ئاينىڭ 27 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ئۈچ ۋىلايەت دېھقان-

چىلىق، چارۋىچىلىق بانكىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى 324 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى:

(1) «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ھۆكۈمىتى ھەيئىتىنى «شەرقىي تۈركىستان» ئىلى ۋىلايەتلىك كېڭىشى قىلىپ تەشكىللەش، كېڭەش ئەزاسىنى 32 ئادەم قىلىپ بېكىتىش، ھاكىمبەگ خوجىنى كېڭەشنىڭ باشلىقلىقىغا، ئوبۇلخەيرى تۆرىنى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەيىنلەش.

(2) ئەسلىدىكى نازارەت، ئىدارە ئورگانلىرىنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئىدارە دەرىجىلىك ئورگانلىرىغا ئۆزگەرتىش.

(3) سايلام ئۆتكۈزگىچە ھاكىمبەگ خوجا ۋالىي بولۇش، ئوبۇلخەيرى تۆرە بىرىنچى مۇئاۋىن ۋالىي، ئەنۋەر مۇسابايوپ ئىككىنچى مۇئاۋىن ۋالىي بولۇش.

(4) تارباغاتاي، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىلىرىنى يېڭىدىن تەشكىللەنگەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن باشلاپ ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپىق تەڭشەش.

(5) ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئىدارە، بانكا، سوت مەھكىمىسى، ھەربىي ئىشلار سوت مەھكىمىسى قاتارلىق ئورۇنلىرىنىڭ 28 نەپەر مەسئۇلىنى يېڭىدىن تەيىنلەش.

(6) ئىسھاقبېك مونونوپنى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانلىقىغا، دەلىلقان سۇگۇربايوپنى بىرىنچى مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا، زۇنۇن تېيىپوپنى ئىككىنچى مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەش.

(7) ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئازاد شەرقىي تۈركىستان»نى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتىگە ئۆزگەرتىش.

6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگان گېزىتى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتىگە ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇرچە نەشرى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» گېزىتىگە، قازاقچە نەشرى «ئىنقىلابچىل تاڭ نۇرى» گېزىتىگە، خەنزۇچە نەشرى «دېموكراتىيە» گېزىتىگە، موڭغۇلچە نەشرى «خەلق گېزىتى»گە، رۇسچە نەشرى «خەلق يېتەك-

چىسى» گېزىتىگە ئۆزگەرتىلدى .

6 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىكى ئەزاسى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى .

6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى چۇڭچىڭدا نەشر قىلىنغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى جەنۇبىي جۇڭگو بيۇروسىنىڭ ئورگان گېزىتى «شىنخۇا گېزىتى»دە ، ئۈچ ۋىلايەت سۆھبەت ۋەكىللىرى بىلەن جاڭ جىجۇڭ ئىمزالىغان «مەركىزىي ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى بىلەن شىنجاڭدىكى قوزغىلاڭچىلار رايونىدىكى خەلق ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم» تولۇق تېكىستى بىلەن ئېلان قىلىندى .

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى .

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن ئۇيغۇر ، قازاق ، رۇس ، تاتار ، موڭغۇل قاتارلىق مىللەتلەردىن بولغان يازغۇچىلار ، مۇخبىرلار سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈپ ، يازغۇچىلار ، مۇخبىرلار تەشكىلاتلىرىغا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنى قۇرۇش ، ئەلقەم ئەختەمنى مۇدىرلىققا تەيىنلەشنى بەلگىلىدى .

6 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى① دىكى

---

① شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى : جۇڭگو كوممۇنىستلىرىنىڭ تەسىرى ۋە تەربىيىسىنى ئالغان ياشلار 1944 - يىل 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۈرۈمچىدە مەخپىي قۇرغان ئىلغار يەر ئاستى تەشكىلات .

لى تەيىۋ①، چېن شىخۇا② ئۈرۈمچىگە كەلگەن خەلق ئىنقىلابىي پارتىيەسىنىڭ رەئىسى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بىلەن مۇناسىۋەت باغلىدى.

6 - **ئاينىڭ ئاخىرى** ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى تارباغاتاي ۋىلايىتىگە 5 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چۈشۈردى. مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە: ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، شەرقىي شىمالدىن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق تارباغاتاي ۋىلايىتىگە كېلىپ ئورۇنلاشقان خەنزۇ ئاممىسى ئىچىدە ئۆز يۇرتىغا قايتىشنى خالايدىغانلىرى بولسا، ئۇلارنى تېزدىن ئۈرۈمچىگە ئاپىرىپ قويۇش لازىم. شۇڭا، سىلەر گېزىتكە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ئۇلارنى تېزدىن ئۈرۈمچىگە ئاپىرىپ قويۇڭلار. ئۇلارنىڭ يول ئۈستىدىكى بىخەتەرلىكىگە ۋە بارلىق راسخوتىغا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەر مەسئۇل بولىدۇ.

---

① لى تەيىۋ (1919 -): سەندۇڭ ئۆلكىسى مۇپىڭ ناھىيىسىدىن، خەنزۇ. ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇھىم ئەزاسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، «دېموكراتىيە گېزىتى»نىڭ باش مۇھەررىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى دىنىي تەتقىقاتى ئورنىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

② چېن شىخۇا (1920 -): شىنجاڭ ئۈرۈمچى شەھىرىدىن، خەنزۇ، شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇھىم ئەزاسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، «دېموكراتىيە گېزىتى»نىڭ باش مۇھەررىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

ئۆتكۈزۈپ بېرىش ، ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ۋە مۇۋاپىق ھالدا ياخشى ئىشلىشى لازىم.

7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى كۆكتوقاي ناھىيىسىنىڭ قۇۋ ئۆي دېگەن يېرىدە يىغىن ئاچتى. ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى رەھبەرلىك قاتلىمىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ھەمدە ئىنقىلاب جەريانىدا ئوتتۇرىغا چىققان ھەر خىل ماجىرالارنى ھەل قىلىش يىغىنىنىڭ ئەسلى بېكىتكەن قارالمىسى بولۇپ ، يىغىندا ئالدى بىلەن 1945 - يىل 9 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن يەنى سارسۈمبە ئازاد بولۇشتىن ئىلگىرى يۈز بەرگەن ئىشلارنى بىردەك سۈرۈشتۈرمەسلىك ، ھۆكۈمەتنىڭ تەستىقىنى ئالماي تۇرۇپ ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن چېگرىدىن ئۆتۈپ سودا بىلەن شۇغۇللانغانلارنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى مۇسادىر قىلىش ھەمدە ئۇلارنى قاتتىق جازالاش قاتارلىق سەككىز قارار ماقۇللاندى. لېكىن ، ئوسمان ئىسلام سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆكتوقايدا كان ئېچىۋاتقان خادىملىرىنى قورال كۈچى ئىشلىتىپ قوغلاپ چىقىرىشنى ئوتتۇرىغا قويدى ، دەلىلقان سۈگۈربايوپ سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە موڭغۇلىيىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ناھايىتى ياخشى ، ئۇلار كۆپ ياردەم بەردى ، ئۇلارغا قارىتا قورال كۈچى ئىشلىتىش توغرا ئەمەس ، دەپ قارىدى. مۇشۇ سەۋەبتىن ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت تېخىمۇ كەسكىنلىشىپ ، يىغىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتەلمىدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت پۇل مۇئامىلە ۋەكىلى ھۈسسىيىن تارانوپ ئۈرۈمچىدە ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ باش جىڭلىسى لوجىمېي ، ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىنىڭ ۋەكىلى ياڭ جۈنشياڭ بىلەن تۇنجى قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ، ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەت①نىڭ پۇل مۇئامىلىسىنى بىر-

---

① يەتتە ۋىلايەت: گومىنداڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئۈرۈمچى ، ئاقسۇ ، قەشقەر ، خوتەن ، قاراشەھەر ، قۇمۇل ، يەكەن قاتارلىق يەتتە ۋىلايەتنى كۆرسىتىدۇ.

لىككە كەلتۈرۈشنىڭ دەسلەپكى لايىھىسىنى بېكىتتى. ئۇنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى: (1) ئۈچ ۋىلايەت پۇلىنىڭ بىر يۈەنى ئۆلكە پۇلىنىڭ بىر يۈەنىگە ئالماشتۇرۇلىدۇ، سابىق ئۈچ ۋىلايەت دۆلەت بانكىسىنىڭ تامغىسى بېسىلغان ئۆلكە پۇلى ئۈچ ۋىلايەت پۇلى قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. (2) بۇ يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ، ئۈچ ۋىلايەتتىكى بانكىلار بىردەك ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ شۆبە ئاپپاراتىغا ئۆزگەرتىلىدۇ ھەمدە يېڭىدىن ئايرىم ھېسابات تۇرغۇزۇلىدۇ. (3) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ياردەمچىدىن بىر ئادەم ئەۋەتىپ، ئۆلكىلىك سودا بانكىسى باش دىرېكتورىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتتىكى بانكا ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشىغا ياردەملىشىدۇ. (4) ئۈچ ۋىلايەت پۇلىنى يىغىۋېلىش ئۈچۈن يېڭىدىن 200 مىليون يۈەن پۇل ئاجرىتىلىدۇ.

7 - ئاينىڭ 5 - كۈنى يەنئەندە نەشر قىلىنىدىغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئازادلىق گېزىتى»نىڭ 1 - بېتىدە، «شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئاپتونومىيە ھەرىكىتى غەلىبە قىلدى، «غۇلجا ۋەقەسى» تىنچ يول بىلەن ھەل بولدى، يەرلىك ھاكىمىيەت ۋە مىللىي ئارمىيە توغرىسىدا كېلىشىم ھاسىل قىلىندى» دېگەن تېمىدا خەۋەر بېرىلدى.

7 - ئاينىڭ باشلىرى ئۈچ ۋىلايەت «تىنچلىق بىتىم»گە ئاساسەن، مىللىي ئارمىيىنى تەرتىپكە سېلىپ قايتىدىن تەشكىللىدى. تەرتىپكە سېلىپ قايتىدىن تەشكىللەنگەن مىللىي ئارمىيىنىڭ ئومۇمىي ئەسكىرىي كۈچى 13 مىڭ 500 ئادەم بولدى، باش قوماندانلىق شتابى غۇلجىدا تەسىس قىلىندى. باش قوماندانلىق شتابىنىڭ قارمىقىدا ئارقا سەپ بۆلۈمى، سىياسىي خىزمەت بۆلۈمى، ئۇرۇش قىلىش باشقارمىسى، رازۋېدكا باشقارمىسى، خوجىلىق ئىشلىرى باشقارمىسى، زەمبىرەكچىلەر باشقارمىسى، سەھىيە باشقارمىسى، ھەربىي سوت مەھكىمىسى ۋە ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسى

تەسىس قىلىندى.

باش قوماندان: ئىسھاقبېك مونونوپ
مۇئاۋىن باش قوماندان: دەلىلقان سۇگۇربايوپ، زۇنۇن تېيىپوپ
سىياسىي مۇئاۋىن باش قوماندان: ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ
سەنمۇجاڭ: ۋ. ماژاروپ
مۇئاۋىن سەنمۇجاڭ: مەتمىن ئىمىنوپ
ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى: روسۇلوپ پەخىردىن خوجا
ئارقا سەپ بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى: سىدىق جامالىدىن
سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى: توختى ئىبراھىموپ①
سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى: رازىيوپ داموللا
ھەربىي سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى: غېنى
ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى: ئابدۇغۇپۇر سابىر ھاجى

باش قوماندانلىق شتابىنىڭ قارمىقىدا تەسىس قىلىنغان ئورۇنلار: شىخو پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى (تۈەنجاڭ مەرغۇپ ئىسھاقوپ، سىياسىي كومىسسار ئېتىۋاروپ ئالىم)، ئۇ شىخودا تۇرىدۇ، غۇلجا پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى (تۈەنجاڭ قېيۇمبەگ خوجا، سىياسىي كومىسسار قېيۇم سابىرھاجى)، ئۇ غۇلجىدا تۇرىدۇ، چۆچەك پىيادە ئەسكەرلەر 3 - تۈەنى (تۈەنجاڭ ئابلاخان مەخمۇتوپ، سىياسىي كومىسسار بالقاش)، ئۇ چۆچەكتە تۇرىدۇ، تېكەس ئاتلىق ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى (تۈەنجاڭ سوپاخۇن سوۋۇروپ، سىياسىي كومىسسار قۇربانوپ)، ئۇ سۈيدۈڭ، كۈرەدە تۇرىدۇ، قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى (تۈەنجاڭ يۈسۈپ-

---

① توختى ئىبراھىموپ (1921 -): شىنجاڭ سۈيدۈڭ (بۈگۈنكى قورغاس) ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مىللىي ئارمىيىسى كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 5 - جۈنى 42 - تۈەنىنىڭ سىياسىي كومىسسارى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

خان كۆنباي، سىياسىي كومىسسار جاغدا بابالكوپ)، ئۇ قوبۇقساردا تۇرىدۇ، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى (تۇەنجاڭ بەدەلقان سۇگۇربايوپ، سىياسىي كومىسسار يۇسۇپجان ياسىنوپ)، ئۇ سارسۇمبىدە تۇرىدۇ، زەمبىرەكچىلەر يىڭى (يىڭجاڭ ئەسئەت تىيىپوپ، سىياسىي كومىسسار نۇرسايوپ)، ئۇ باياندايدا تۇرىدۇ، ھەربىي مەكتەپ (مۇدىر موخروپ، سىياسىي كومىسسار نۇر سادىروپ)، ئۇ باياندايدا تۇرىدۇ.

7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى   ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» سابىق ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى ھەيئىتى ئېلان قىلغان «پۈتۈن خەلققە مۇراجىئەت»نى باستى. خەلقنى «تىنچلىق بىتىم»دا بەلگىلەنگەن ھوقۇقتىن تولۇق پايدىلىنىپ، پات ئارىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان سايلامدا خەلقنىڭ بەختلىك تۇرمۇشى ئۈچۈن شەخسىي مەنپەئىتىنى ۋە ھاياتىنى قۇربان قىلىشتىن ئايانمايدىغان رەھبەرلىك ئىقتىدارىغا ئىگە ئىلغارلارنى سايلاپ چىقىپ، ھەقىقىي باراۋەرلىك ئاساسىدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەش يولىدا تىرىشىشقا چاقىردى.

7 - ئاينىڭ 16 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پوچتا - تېلېگراف ۋەكىلى مالىك ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئۆلكىلىك پوچتا ئىدارىسى ۋە تېلېگراف ئىدارىسىدىكىلەر بىلەن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرىنى بىرلەشتۈرۈش ۋە ئۆتكۈزۈپ بېرىش - ئۆتكۈزۈۋېلىش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى ھەمدە 7 - ، 8 - ، 9 - ئايلارنىڭ پوچتا - تېلېگراف خىراجىتىنى ئاجرىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى   ئەخمەتجان قاسىمى ئۈرۈمچىدە ئۇيغۇرلار قاتناشقان ئاممىۋى يىغىندا «تىنچلىق بىتىم ۋە نۆۋەتتىكى ۋەزىپىمىز» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلىدى. نۇتۇقتا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بىزنىڭ ھەرىكىتىمىز — مىللىي ئازادلىق ھەرىكەت، يەنى بىر مىللەتنىڭ يەنە بىر مىللەتكە ھۆكۈمران-

لىق قىلىشغا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى. بۇ ھەرىكەتنىڭ مەقسىتى باشقا مىللەتلەر پۈتۈنلەي بىرلىكتە ياشاش، ئورتاق تەرەققىي قىلىش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش. شۇڭا، بىزنىڭ بۈگۈنكى ئىنقىلابىمىز مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.»

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ پۇل مۇئامىلىسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە تۆۋەندىكىدەك يول-يورۇقلارنى بەردى: (1) ئۆلكىلىك سودا بانكىسى ئۈچ ۋىلايەتتىكى مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن بىرلىشىپ گۇرۇپپا تەشكىل قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەت پۇلىنى يىغىۋېلىش ئىشلىرىنى بېجىرىشى كېرەك. (2) ئۆلكىلىك سودا بانكىسى ئاز ساندىكى كىشىلەرنى ئۈچ ۋىلايەتتىكى بانكىلاردا خىزمەت قىلىشقا ئەۋەتسە بولىدۇ. ئۈچ ۋىلايەتمۇ ئاز ساندىكى كىشىلەرنى ئۆلكىلىك سودا بانكىسىدا خىزمەت قىلىشقا تونۇشتۇرسا بولىدۇ. (3) ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى بانكىلارنىڭ 1944 - يىل 11 - ئايدىن 1946 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە بولغان قەرز ھوقۇقى، قەرز ئىشلىرىنى ئۆز ئالدىغا ئېنىقلىشى ھەمدە بۇ ھەقتىكى ئەھۋالنى ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ مۇدىرىيەت يىغىنى ئېچىپ ھەل قىلىشىغا يوللىشى كېرەك.

7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 2 - سانلىق ئەزالار يىغىنى «شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»نى ماقۇللىدى. بۇ پروگراممىدا سىياسىي، مىللەت، تاشقى ئىشلار، ئىقتىساد، مالىيە، قاتناش، مائارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيەدىن ئىبارەت توققۇز باپتىن تەركىب تاپقان بولۇپ جەمئىي 85 ماددا. ئۇنىڭ ئاساسىي مەقسىتى: «مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسىنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، سەنمىنجۇيىلىق يېڭى شىنجاڭ

قۇرۇش» . ئەخمەتجان قاسىمى ، بۇرھان شەھىدى بۇ پروگراممىغا ئىجابىي باھا بەردى .

7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي قاتارلىق ۋىلايەتلەرگە ئالاھىدە يول خېتى بولغاندا ئاندىن يۈرۈشكە بولىدىغانلىقى توغرىسىدىكى بەلگىلىمىنى بىكار قىلغانلىقىنى ، بارلىق يوللارنىڭ ئېچىۋېتىلگەنلىكىنى ، ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەت ئوتتۇرىسىدىكى قاتناش ۋە سودىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىنى جاكارلىدى .

7 - ئاينىڭ ئاخىرى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ تەلەپ قىلىشى ئارقىسىدا ، ئۈرۈمچىدىكى نەنلىياڭدا «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ ئۇيغۇر ، قازاق تەھرىر بۆلۈملىرى ئاساسىدا ئۇيغۇرچە ، قازاقچە «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى قۇرۇلدى ، ئۇيغۇر سايرانى① «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ، قوشۇمچە باش مۇھەررىر بولدى . شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇيغۇرچە ، قازاقچە «شىنجاڭ گېزىتى» ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ كۈچلۈك تەشۋىقات قورالى بولۇپ قالدى .

7 - ئاي ئىسھاقبېك مونونوپ «تىنچلىق بىتىم»نىڭ قوشۇمچە ھۆججىتى (2) نى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ كونكرېت چارىلىرى توغرىسىدا ناۋ

---

① ئۇيغۇر سايرانى (1918 -) : شىنجاڭ تۇرپاندىن ، ئۇيغۇر . ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان ، زىيالى . شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يېمىرىلىشنىڭ ئالدىدا ، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارغان . ئىلگىرى - كېيىن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ، «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ، «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان .

سيۇ، سۇڭ شىليەن، لوكەيجيا (غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ① ئالىي مەسلىھەتچىسى)، خاۋجياجۇن (شىنجاڭ تەمىنات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى) دىن تەركىب تاپقان ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن ئۈرۈمچىدە كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى، لېكىن ئىككى تەرەپ ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈش، شۆبە تەمىنات ئىدارىسى قۇرۇش، كېيىم-كېچەك ۋە بايراقنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنى ئەۋەتىش، ئوفىتسېرلارنى يۆتكەپ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە دۆلەت مۇداپىئە قىسىملىرىنى ئۈچ ۋىلايەت چېگرىسىغا كىرگۈزۈش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە بىر پىكىرگە كېلەلمىدى.

شۇ ئاي ئۈچ ۋىلايەت دۆلەت ناخشا - ئۇسسۇل - تىياتىر ئۆمىكى غۇلجىدا تارقىتىۋېتىلدى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسىنى قۇرۇش يىغىنى غۇلجىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا «ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسىنىڭ تەشكىلىي نىزامنامىسى» (جەمئىي ئۈچ باب، توققۇز ماددا) ماقۇللاندى. ئۇنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى: (1) ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسى غۇلجىدا تەسىس قىلىنىدۇ، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە شۆبە بانكا قۇرۇلىدۇ، ناھىيە دەرىجىلىك جايلاردا دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسىنىڭ ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇشقا بولىدۇ. (2) ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسىغا ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى رەھبەرلىك قىلىدۇ، لېكىن بارلىق كەسپىي ئىشلارنى ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسى مەسلىھەت كېڭىشى

---

① بارگاھ: 1946 - يىلى 7 - ئايدا، مىللىي ھۆكۈمەت مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋېيبۇەنجاڭنىڭ غەربىي شىمال بارگاھى بۇيرۇقىغا بىنائەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ غەربىي شىمال بارگاھىغا ئۆزگەرتىلدى.

مۇھاكىمە قىلىپ بەلگىلەيدۇ. (3) ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق بانكىسىنىڭ مەبلىغى 500 مىليون يۈەن بولىدۇ، ئاساسلىقى دېھقانچىلىق - چارۋىچىلىق تەرەققىياتىغا ئىشلىتىلىدۇ، تەقسىم قىلىنىش ئەھۋالى تۆۋەندىكىچە: ئىلى ۋىلايىتى 350 مىليون يۈەن، تارباغاتاي ۋىلايىتى 100 مىليون يۈەن، ئالتاي ۋىلايىتى 50 مىليون يۈەن.

شۇنىڭدىن كېيىن، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك شۆبە بانكا، ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبە بانكا ۋە ناھىيىلىك تارماق بانكىلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت پۇل مۇئامىلە ۋەكىلى ھۈسەين تارانوپ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ باش دىرېكتورى لوجىمىي، ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىنىڭ ۋەكىلى ياڭ جۆڭشياڭ بىلەن 2 - قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى. مەسلىھەت ئارقىلىق مۇنۇلار بېكىتىلدى: (1) بۈگۈندىن باشلاپ، ئۈچ ۋىلايەت بانكىسىغا قاراشلىق بارلىق ئاپپاراتلار بىردەك ئۆلكىلىك سودا بانكىسىغا قاراشلىق ئاپپاراتلارغا ئۆزگەرتىلىدۇ؛ (2) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە تارقىتىلغان پۇلنى ئىككى تەرەپ يىغىۋېلىش رەسمىيىتىنى بېجىرگەندە، ئىلى تەرەپ يېڭىدىن تارقاتقان پۇللارمۇ تەڭ يىغىۋېلىنىدۇ، يىغىۋېلىش ئۈچۈن تەخمىنەن 440 مىليون يۈەن يېڭى پۇل كېتىدۇ، بۇ پۇلنى تېز ئاجرىتىش ھەمدە گېزىتكە ئېلان چىقىرىپ، ئىككى ئاي ئىچىدە نەق سانى بويىچە يىغىۋېلىش كېرەك.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى بىلەن تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابى بىرلىكتە، تارباغاتاي ئازاد قىلىنىدىغان چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىگە قېچىپ كەتكەن سابىق تارباغاتاي ۋالىي

مەھكىمىسىنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە خىزمەتچى خادىملىرىنى قوبۇل قىلىش مەخسۇس ھەيئىتىنى تەشكىل قىلىپ، ئۇنى 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە، تۆت تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ دۆلەتكە قايتىپ كېلىدىغان خادىملارنى قوبۇل قىلىشقا مەسئۇل قىلدى، بىخەتەرلىك خىزمىتىگە چۆچەك پىيادە ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابى مەسئۇل بولدى.

8 - ئاينىڭ باشلىرى جاڭ جىجۇڭ، ئەخمەتجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدى ئوسمان ئىسلامنىڭ ۋەكىلى قاناتباي، كاكاشا سۇلتان قاتارلىقلارنى ئۈرۈمچىدە قوبۇل قىلدى. ئوسمان ئىسلامنىڭ ۋەكىلى جاڭ جىجۇڭغا تۆۋەندىكىدەك تەلەپلەرنى قويدى: قازاقلارنىڭ ئۈرۈمچىدىكى ئابرويلۇق ئەربابلىرىدىن ئەلەن ئىنانچىخان، جانىمقان، سۇلايمان قاتارلىقلار ئالتايغا قايتىپ بېرىپ خىزمەت قىلسا؛ «تىنچلىق بىتىم»دىكى مەزمۇنلار تولۇق ئىزاھلانسا؛ يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقىغا ياردەم بېرىلسە، چېگرا مۇداپىئەسى مۇھىم بولۇپ، دۆلەت ئارمىيىسىدىن ئالتايغا ئەسكەر ئەۋەتىلسە. بۇ ئىشتىن كېيىن، جاڭ جىجۇڭ بەزى ماددىي ئەشيا ۋە قورال - ياراغ بىلەن تەمىنلەش توغرىسىدا لىيۇ مىڭچۈنگە مەخپىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ماددىي ئەشيا ۋە قورال - ياراغلارنى كاكاشا سۇلتان ئارقىلىق يەتكۈزۈپ بەردى. قاناتباي ئۈرۈمچىدە قېلىپ، داۋاملىق گومىنداڭ تەرەپ بىلەن كونكرېت ئىشلار ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردى.

8 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 23 - كۈنىگىچە 15 - كۈنىدىن باشلاپ، سابىق گومىنداڭ تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كەتكەن ئەمەلدارلىرى، ئەسكەرلىرى ۋە خىزمەتچى خادىملىرى تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ دۆلەتكە قايتىپ كەلدى. 21 - كۈنىگە قەدەر جەمئىي 3 تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ قايتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى چۆچەك پىيادە ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى بىلەن تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئامانلىقنى ساقلاش قوماندانلىق شتابى ئادەم

چىقىرىپ ماناسقا يەتكۈزۈپ قويىدى. 23 - كۈنى ئاخىرقى تۈركۈمدە دۆلەتكە قايتىپ كەلگەن 400 چە كىشى چۆچەك شەھىرىنىڭ غەربىي ئەتراپىدىن ئۆتكەندە، ئاما ئۇلارنى تىللىدى ۋە ئۇردى. سابىق تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى سۇن شاۋكاڭ، سابىق گومىنداڭ ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭى لى جىنشىڭ قاتارلىق 32 نەپەر ئارمىيە، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى نەق مەيداندا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىلدى، مانا بۇ ئاتالمىش «چۆچەك پاجىئەسى» ئىدى.

8 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 6 - سانلىق ئەزالار يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن يىغىن مۇنۇلارنى ماقۇللىدى: (1) ھاكىمبەگ خوجا ئىلىنىڭ ۋالىيسى بولۇش، ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەنۋەر مۇسا بايوپلار مۇئاۋىن ۋالىي بولۇش. (2) باسباي چولاق ئوغلى باپىن تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى بولۇش، قاسىماخۇن ئىسمايىلوپ، ئالىمجان ھاكىمبايوپ① مۇئاۋىن ۋالىي بولۇش. (3) ئوسمان ئىسلام ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى بولۇش، شامشى مامىيوپ، لاتىپ مۇستاپا مۇئاۋىن ۋالىيسى بولۇش.

8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا دوكلات يىغىنى ئۆتكۈزدى، مەسئۇدنى

---

① ئالىمجان ھاكىمبايوپ (1914 - 1991): سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، ئۆزبېك، چوڭ چارۋىدار. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك سانائەت - كان نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، سۇ ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1953 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتقان. 1991 - يىلى موسكۋادا ۋاپات بولغان.

« ‹يۇرت› دېگەن ژۇرنالنىڭ نەشر قىلىنىشى ۋە ئۇنى نەشر قىلىشنىڭ مەقسىتى، ئەھمىيىتى» دېگەن تېمىدا لېكسىيە سۆزلەشكە تەكلىپ قىلدى.

8 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئىسھاقبېك مونونوپنى سارسۇمبە ناھىيىسىگە ئەۋەتتى، ئۇ دەللىقان سۇگۇربايوپنىڭ ھەمراھلىقىدا كۆكتوقاي يايلىقىغا بېرىپ ئوسمان ئىسلامغا ئومۇملۇقنى مۇھىم بىلىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتە تۇرۇپ، سارسۇمبىگە قايتىپ، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىش ھەققىدە نەسىھەت قىلدى، ئوسمان ئىسلام بۇنىڭغا ئېنىق ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئىسھاقبېك مونونوپ سارسۇمبىگە قايتقاندىن كېيىن، ئوسمان ئىسلامنىڭ پوزىتسىيىسىنىڭ ئېنىق بولمىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، سارسۇمبىدە مىللىي ئارمىيىنىڭ شىمالىي يۆنىلىش ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى قۇرۇش، چۆچەك پىيادە ئەسكەرلەر 3 ـ تۈەنى، قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 ـ تۈەنى، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 ـ تۈەنى ۋە ئالتاي ھەربىي دوختۇرخانىسى ئۇنىڭ قارمىقىدا بولۇش، ھەممىدە چۆچەكتىن بىر يىلىك ئەسكىرىي كۈچ يۆتكەپ كېلىپ، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 ـ تۈەنىنى تولۇقلاشنى قارار قىلدى، دەللىقان سۇگۇربايوپنى شىمالىي يۆنىلىش ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابىنىڭ خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ، ئوسمان ئىسلامنىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئابدۇللا زاكىروپ خىزمىتى يۆتكەلگەنلىكى سەۋەبىدىن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەردى.

8 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئەزالىرى سۆھبەت يىغىنىدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «شەرقىي تۈركىستان بىر جۇغراپىيىلىك ئاتالغۇ، ئۇنى سىياسىي پائالىيەت نەزەرىيە-

سى قىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر ئۇنى كىمكى سىياسىي پائالىيەت نەزەرىيىسى قىلىۋالسا، ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دۈشمىنى يەنى پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ دۈشمىنى» ھەمدە «شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر تەركىبىي قىسمى، ئۈچ ۋىلايەت شىنجاڭنىڭ تەركىبىي قىسمى، ئىلى مېنىڭ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن يەر، ئاتا - بوۋىلىرىمىز كۆمۈلگەن زېمىن، جۇڭگو بىزنىڭ ۋەتىنىمىز، بىزنىڭ ئانا يۇرتىمىز، بىزنىڭ تەلەپ قىلىدىغىنىمىز ئازادلىق، ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك» دەپ ئىپادە بىلدۈردى.

8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى غۇلجىدىكى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز كۇلۇبىدا «تىنچلىق بىتىم»نى ئىجرا قىلىش ۋە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلغانلىقى توغرىسىدا ھەر مىللەت ئاممىسىغا سۆز قىلدى. ئۇ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ خەلقىدىن «تىنچلىق بىتىم»نى ئۆز نۇقتىسىدىنلا چۈشىنىۋالماسلىقنى تەلەپ قىلدى، چۈنكى «تىنچلىق بىتىم»نىڭ ئىمزالىنىشى ۋە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلۇشى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ھەر خىل ھوقۇققا ئىگە قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بۇرۇن خەنزۇ ئەمەلدارلار خەلقىمىزگە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كەلگەچكە، خەلقىمىز ھەممىشە خەنزۇلارنى ئەينى ۋاقىتتىكى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت بىلەن بىر گەۋدە» دەپ قارايتتى، شۇڭا خەنزۇ مىللىتىدىن بولغان ھەر قانداق كىشىگە ئىشەنمەسلىك تۇيغۇسى پەيدا بولغان، «بىزنىڭ ۋەزىپىمىز مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى باراۋەرلىك ۋە ئىتتىپاقلىقتا كاپالەتلىك قىلىش، بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ ‹تىنچلىق بىتىم›نى ۋە ئۇنىڭغا ئاساسەن تۈزۈلگەن ‹سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى›نى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا تىرىشىشتىن ئىبارەت.»

8 - ئاينىڭ 25 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ «پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بىز چەزمەن جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دۆلەتنىڭ

بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، دېموكراتىك سىياسىنى يولغا قويۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىن ئىبارەت تۆت جۈملە سۆزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. شۇڭا، جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇقىغا، دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە، دېموكراتىك سىياسىتىگە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا قارشى تۇرغانلىكى كىشىلەرنى ئەكسىيەتچى، تىنچلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچى ھېسابلايمىز.»

8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئابلىز مەخسۇمنى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى.

8 - ئاينىڭ 27 - كۈنىدىن 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 8 - سانلىق ئەزالار يىغىنىدا «ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى، ھاكىملارنى سايلاش چارىسى» ماقۇللاندى. ئۆلكىلىك سايلام كومىتېتى قۇرۇلدى، ۋاڭ زېڭشەن كومىتېت باشلىقى، رەھىمجان سابىر ھاجى مۇئاۋىن كومىتېت باشلىقى بولدى. ليۇمىڭچۈن، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، سەلىس، ئىبردەنى، جۇڭدىنخۇالار كومىتېت ئەزاسى بولدى. 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يەنە ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيە، باشقۇرۇش ئىدارىلىرىگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، تېلېگرامما تەگكەندىن كېيىنكى بىر ھەپتە ئىچىدە سايلام كومىتېتى قۇرۇپ چىقىشنى بۇيرۇدى.

8 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنىگىچە جاڭ جىجۇڭ مەسئۇد، تاۋسىيۇ، رەھىمجان سابىر ھاجى، چۈۋۇ ۋە ليۇزېرۇڭ قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ، بىر ھەپتە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈردى، جاڭ جىجۇڭلار غۇلجىغا يېتىپ بارغاندا ئاۋۋال يېتىپ بارغان ئەخمەتجان قاسىمى، شۇنىڭدەك غۇلجىدىكى ئارمى-

يە، ھۆكۈمەت خادىملىرى ۋە ئاممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى. غۇلجىدىكى مەزگىلدە قورغاس، سۈيدۈڭ، توققۇزتارا، نىلقا قاتارلىق ناھىيىلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. غۇلجىدا خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى زىيارەت قىلدى، خەنزۇ ۋەكىللىرىنى يىغىپ سۆھبەتلەشتى ھەمدە ئۆز نامىدىن مىللىي ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىگە ھال سوراش خېتى ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى كونسۇلى دوباشىن بىلەن بىر نەچچە قېتىم كۆرۈشتى، 9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى، جاڭ جىجۇڭ غەربىي باغچىدا ھەر ساھە، ھەر مىللەت ۋەكىللىرىدىن 1500 نەچچە كىشىنى تەكلىپ قىلىپ زىياپەت ئۆتكۈزدى. جاڭ جىجۇڭ زىياپەتتە «شىنجاڭنى پارلاق، مەڭگۈ تىنچلىقتا ئېلىپ بارىدىغان بىردىنبىر چوڭ يول» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى.

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ئىسھاقبېك مونونوپ ئۈرۈمچىدىكى ئەلەن ئىنانچىخان بىلەن خادىۋاڭ①نى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئەلەن ئىنانچىخاننىڭ چوڭ ئوغلى زاكىخان ئەلەننى ئالاھىدە سارسۇمبىدىن غۇلجىغا ئېلىپ باردى.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت «سايلام قانۇنى»نى رەسمىي ئېلان قىلدى. «سايلام قانۇنى»دا مۇنداق دەپ بەلگىلەندى: ئۆلكە ۋە ناھىيىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىدە سايلام كومىتېتى، يېزا - بازاردا شۆبە سايلام كومىتېتى قۇرۇش كېرەك. ناھىيە دەرىجىلىكلەرنىڭ سايلىمى چوقۇم ئۆلكىلىك سايلام كومىتېتى ئەۋەتكەن سايلامغا نا-

---

① خادىۋاڭ (1893 - 1963): يەنى خادىۋاڭ مامۇربېك. شىنجاڭ تولى ناھىيىسىدىن، ئايال، قازاق، ئەلەن ئىنانچىخاننىڭ ئايالى، گومىنداڭغا يان بېسىش، ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى تۇرۇش پوزىتسىيىدە بولغان. ئەينى چاغدا ئۈرۈمچىنىڭ ۋالىيسى بولغان. 1963 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

زارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ نازارەتچىلىكى ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك. ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى ھەر قايسى ناھىيىلەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئاممىۋى يىغىن ئېچىپ سايلاپ چىقىشى، ھاكىملارنى ھەر قايسى ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ 1 - سانلىق يىغىنىدا سايلاپ چىقىشى، سايلام سورۇنىدا ئۆلكىلىك سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسى بولۇشى كېرەك. ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ سايلىمىنى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىنىڭ سايلىمى بىلەن تەڭ ئېلىپ بېرىش كېرەك.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا يىغىن ئېچىپ، قايتىدىن تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ۋاقىتلىق نىزامنامىسى»نى مۇزاكىرە قىلدى ۋە ماقۇللىدى.

شۇ كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»دا «بارلىق ياشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىندى، ئۇنىڭدا كەڭ ياشلارغا «تىنچلىق بىتىم»نى ئومۇمىيۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇش، «تىنچلىق بىتىم»نى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە توسقۇنلۇق قىلغان بۇزغۇنچى ئۇنسۇرلارغا قارشى رەھىمسىز كۈرەش قىلىش مۇراجىئەت قىلىندى.

شۇ كۈنى ئوسمان ئىسلام نۇسۇپباينى ئۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ، جاڭ جىجۇڭغا بەش تۈرلۈك كونكرېت تەلەپ قويدى: (1) ھۆكۈمەت ئالتايغا ھەربىي قوشۇن ئەۋەتسە؛ (2) ھۆكۈمەت قورال - ياراغ ياردەم بەرسە؛ (3) ئالتاي رايونىغا دائىم تۇرۇشلۇق ۋەكىل ۋە راتسىيە ئەۋەتسە؛ (4) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئالتايغا راسخوتنى بىۋاسىتە ئاجرىتىپ بەرسە؛ (5) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئاشلىق، گەزمال، چاي قاتارلىقلارنى ئاجرىتىپ بەرسە. بۇنىڭدىن باشقا، ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا پۈتۈن شىنجاڭنىڭ دىنىي ھوقۇ-

قىنى ھەمدە ۋاڭلىق تەختكە ۋارىسلىق قىلىش ئىمتىيازىنى بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

جاڭ جىجۇڭ سۆڭ شىليەن، تاۋسىيۇ قاتارلىقلارنى چاقىرىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، ئۆسمان ئىسلامنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە قوللاپ - قۇۋۋەتلەشنى قارار قىلدى. ئۇ ليۇمېڭچۈنگە ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ مەمۇرىي راسخوتىنى ئىلى تەرەپ ئارقىلىق ئەۋەتىپ بەرمەي بىۋاستە ئەۋەتىپ بېرىشنى، ئالتاي ۋالىيسىنىڭ تامغىسىنى ئۆسمان ئىسلامنىڭ ۋەكىللىرىنىڭ ئېلىپ كېتىشىگە بېرىشنى، ئۆسمان ئىسلامغا ئاشلىق، چاي ۋە باشقا كۈندىلىك لازىمەتلىكلەرنى، قورال - ياراغ، ئوق - دورا ئاجرىتىپ بېرىشنى تاپىلىدى ھەمدە ھەربىي ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى شې ۋەنشۈەنگە ئۈچ كىشىنى (جۇنتۇڭ ئىشپىيونلىرىدىن) تاللاپ، ئۇلارغا بىر دانە راتسىيە بېرىپ، نۇسۇپباي بىلەن بىرگە ئالتايغا ئەۋەتىشنى، ئالتاينىڭ ئەھۋالىنى ۋاقتىدا دوكلات قىلىپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى.

9 - ئاينىڭ باشلىرى يەتتە ۋىلايەت خەلق ۋەكىلى ئابدۇللەخەت مەخسۇم ① قاتارلىقلار ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا باردى، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللىرىنى ئىگىلىدى، يەتتە ۋىلايەت خەلقىگە ۋەكالىتەن ئۈچ ۋىلايەت خەلقىدىن ھال سورىدى.

9 - ئاينىڭ 4 - كۈنى دىنىي نازارەت مەسئۇدنىڭ تەشەببۇس قىلىشى بىلەن، غۇلجىدا ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ تەييارلىق يىغىنىنى ئاچ-

---

① ئابدۇللەخەت مەخسۇم (1915 - 1970): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. زىيالىي، ئەينى چاغدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلىشىنىڭ ئالدىدا، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ، «ئويغان ئىلنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تۈرلۈك ماللار - يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1970 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

تى. دىنىي نازارەتنىڭ نازىرى ئابدۇلموتەلى خەلپەت يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلدى، ئەخمەتجان قاسىمى، مەسئۇد ئىلمىي جەمئىيەت قۇرۇشنىڭ مەقسىتى ۋە ئەھمىيىتى توغرىسىدا ئايرىم - ئايرىم سۆز قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمى مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «مىللەتلىرىمىزنىڭ مەنبەسى بىر - بىرىگە ناھايىتى يېقىن، پەقەت تۇرمۇش شەكلىلا ئوخشىمايدۇ، شۇڭا مەدەنىيەت ۋە باشقا جەھەتلەردە پەرق مەۋجۇت، بۇ خىل پەرقنى تۈگىتىش ئۈچۈن، چوقۇم مەدەنىيەت سەۋىيىمىزنى ئۆستۈرۈشىمىز، ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئىگىلىشىمىز كېرەك».

شۇ كۈنى يەتتە ۋىلايەت خەلق ۋەكىلى ئابدۇلئەخەت مەخسۇم ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى ئاچقان چوڭ يىغىندا سۆز قىلىپ، يەتتە ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت خەلقىغە بولغان سالىمىنى يەتكۈزدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «تىنچلىق بىتىم» ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ كۈرەش قىلىش ۋە قان تۆكۈش، قۇربان بېرىش بەدىلىگە كەلگەن، نۆۋەتتە ھەربىي كۈرەش ۋاقىتىنچە توختىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنىڭدىن كېيىن سىياسىي كۈرەش بارغانسېرى كەسكىنلىشىدۇ، بۇنىڭغا قارىتا، مەيلى ئۈچ ۋىلايەت خەلقى بولسۇن ياكى يەتتە ۋىلايەت خەلقى بولسۇن، ھەممىسىلا سەگەك تونۇشتا بولۇشى كېرەك.

شۇ كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» نىڭ 1 - بېتىدە ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «خەلق بىزدىن نېمىنى كۈتىدۇ؟» دېگەن ماقالىسى تولۇق تېكىستى بىلەن ئېلان قىلىندى. ئەخمەتجان قاسىمى ماقالىسىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «تىنچلىق بىتىم»نى يولغا قويۇشتا، شەك - شۈبھىسىزكى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە تايىنىش كېرەك. بىز بىرلا مىللەتنىڭ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈشىگە قارشى تۇرىمىز. بىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، مەيلى ئۇيغۇر بولسۇن، قازاق بولسۇن، قىرغىز بولسۇن، خۇيزۇ بولسۇن، موڭغۇل بولسۇن، خەنزۇ بولسۇن ياكى باشقا

مىللەت بولسۇن ھەممىسىلا ئوخشاش. ھەممىمىز باراۋەر بولۇشىمىز كېرەك، بۇ — بىزنىڭ ئەڭ ئاساسىي تەلىپىمىز. دېمەك، بارلىق مىللەتلەرنىڭ ھوقۇق ۋە ئەمەلىي تۇرمۇشتا ھەقىقىي باراۋەر بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. دەل مۇشۇنداق تەلەپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەر قانداق چاغدا، مەلۇم بىر مىللەتنى يامان مىللەت دېگىلى بولمايدۇ، مەلۇم بىر مىللەتنى كەمسىتىشكە تېخىمۇ بولمايدۇ».

9 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى ھاكىمبەگ خوجا ۋە ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ھەر قايسى ئورگانلىرىنىڭ مەسئۇللىرى قاتناشقان باش قوشۇش يىغىنىغا قاتناشتى. يىغىندا ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ، مۇھەممەتجان مەخسۇم، ئابدۇروپ مەخسۇم، نەبىجان يۇسۇپ، ئابدۇغۇپۇر سابىر ھاجى قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان مالىيىنى ئېنىقلاش گۇرۇپپىسى تەشكىللەش، سابىق ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى مەزگىلىدىكى مالىيە ھېساباتىنى ئېنىقلاشنى تېزلىتىش قارار قىلىندى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى تۆرەخوجا، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئابدۇرېھىم روزىغالىيوپلارنى تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق ئىقتىسادقا مەسئۇل تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى قىلىپ تەيىنلىدى.

9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى مەسئۇد تەشەببۇس قىلىپ تەشكىللىگەن ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى غۇلجىدا قۇرۇلدى، رازىيوپ داموللا جەمئىيەتنىڭ باشلىقى بولدى، ئابدۇروپ مەخسۇم بىلەن مىجىت مۇساباييوپ مۇئاۋىن جەمئىيەت باشلىقى بولدى، «ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى نىزامى» (جەمئىي بەش باب، 29 ماددا) ماقۇللاندى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: پۈتۈن شىنجاڭدىكى زىيالىيلار ۋە دىنىي زاتلارنى ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنى دىنىي ئەخلاق ۋە «ئىجتىمائىي پەن» ئارقىلىق تەربىيىلەش. مەسئۇد يىغىندا تەبرىكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى

ھەمدە تىل مەسىلىسى ئۈستىدە دوكلات بەردى.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»نىڭ 1 - بېتىدە ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «جاڭ جىجۇڭ ئەپەندى غۇلجا غەربىي باغچىسىدا ئۆتكۈزگەن زىياپەتتە قىلغان سۆزى» تولۇق ئېلان قىلىندى. ئەخمەتجان قاسىمى «سۆز»دە «شىنجاڭنىڭ تىنچلىق - دېموكراتىك سىياسىيسى ياشىسۇن»، «خەنزۇلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ دېموكراتىيە ئاساسىدىكى ھەقىقىي باراۋەرلىكى ياشىسۇن»دېگەن شوئارلارنى ئوتتۇرىغا قويدى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» تا س س ئاگېنتلىقىنىڭ 6 - ئاينىڭ 23 - كۈندىكى خەۋىرى — «سۇڭ چىڭلىڭنىڭ ئىچكى ئۇرۇشقا قارشى تۇرۇش توغرىسىدىكى باياناتى»نى باستى.

9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت 9 - سانلىق ئەزالار يىغىنى ئېچىپ، «ئۆلكىلىك سايلام كومىتېتىنىڭ تەشكىلىي نىزامى»نى ماقۇللىدى، شۇنداقلا ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋە ھاكىملارنى سايلاش خىزمىتىگە نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى ۋە ئەۋەتىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئىسىملىكى بېكىتىلدى. سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرى ۋىلايەت بىرلىك قىلىنغان ھالدا تەشكىل قىلىندى، بۇنىڭدا لىيۇمېڭچۈن باشچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 2 - گۇرۇپپىسى ئىلى ۋىلايىتىگە بېرىپ سايلامغا نازارەت قىلىدىغان؛ جۇڭ دىخۇا باشچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 5 - گۇرۇپپىسى تارباغاتاي ۋىلايىتىگە بېرىپ سايلامغا نازارەت قىلىدىغان؛ جانىمقان باشچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسى ئالتاي ۋىلايىتىگە بېرىپ سايلامغا نازارەت قىلىدىغان بولدى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن ئابدۇكېرىم ئاباسوپ، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ ئايرىم - ئايرىم ھالدا قەشقەر ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 3 - گۇرۇپپىسى ۋە ئاقسۇ ۋىلايىتىگە

باردىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 4 - گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى .

9 - ئاينىڭ 13 - كۈنىدىن 20 - كۈنىگىچە ئەنگلىيىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى گرانت خارتمان غۇلجىغا بېرىپ زىيارەتتە بولدى ، ئۇ ھاكىمبەگ خوجا ، ئەنۋەر مۇسابايوپ ، ئەرتوغرۇل (مەسئۇدنىڭ ئوغلى) ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىننى زىيارەت قىلدى ، شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئەھۋالى ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتكە بەرگەن ياردىمى ۋە ئۇنىڭ تەسىرىنى ئىگىلىدى .

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 19 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ ، ئارىشاڭ ناھىيىسىنى يەنىلا بورتالا ناھىيىسىگە قوشۇۋېتىشنى ھەمدە ئېردەننى ھاكىملىققا تەيىنلەشنى قارار قىلدى .

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» ماقالە ئېلان قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : «ئۈرۈمچىدە ئومۇمىي خەلق سايلام رىقابىتى قوزغالدى . قوللىرىدا دېموكراتىيە بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈۋېلىپ ، ئاغزىدا دېموكراتىك سىياسىي دەپ توۋلىغان بىلەن ، يەنىلا بەزى فېئودال - پومېشچىك ۋە باي ، ئاخۇنلار سايلاندى ، ئۇلار خەلقنىڭ بەخت - سائادىتىنى كۆزلىمەيدۇ . ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچى سىنىپلار جاللاتلىق قىلىچىنى مەڭگۈ تاشلىمايدۇ . بىز سايلامغا قارشى تۇرمايمىز ، ئەكسىچە سايلامغا تېخىمۇ قىزغىن ئاۋاز قوشىمىز ، لېكىن بىز ئۆزىمىز ھىمايە قىلىدىغان ئادەملەرنى سايلايمىز .»

9 - ئاينىڭ 18 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ، ئەخمەتجان قاسىمى ، بۇرھان شەھىدى ئۈچەيلەن بىرلىكتە «ئۆلكىلىك ، ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرى ، ھاكىملارنى سايلاش ھەققىدە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ئەل - جامائەتكە مۇراجىئەت» چىقىرىپ ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە ئۆزىنىڭ سايلام ھوقۇقىنى قەدىرلەشنى مۇراجىئەت قىلدى .

9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 10 - سانلىق ئەزالار يىغىنىدا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىلىرىنىڭ نامزاتلىرىنى تەڭشەش قارار قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تارباغاتاي ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 5 - گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سەلىس تەيىنلەندى؛ ئىلى ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 2 - گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا جۇڭ دىخۋا تەيىنلەندى؛ ئالتاي ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا تۆيۈزى ① تەيىنلەندى؛ قەشقەر ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش 3 - گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سەيپىدىن ئەزىزى تەيىنلەندى؛ ئاقسۇ ۋىلايىتىگە بارىدىغان سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئابدۇرېھىم ئەيسا ② تەيىنلەندى. ھەر قايسى ۋىلايەتنىڭ ۋالىي، مۇئاۋىن ۋالىيلىرى ئومۇمەن ئۆز ۋىلايىتىنىڭ سايلىمغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى قىلىپ تاللانمايدىغان بولدى.

9 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابچىل ياشلار» گېزىتى نەشر قىلىندى.

---

① تۆيۈزى (1909 - 1946): يەنە بىر ئىسمى تۇركىستان تۇقابايى. شىنجاڭ چىڭگىل ناھىيىسىدىن، قازاق، ئەينى ۋاقىتتا ئۈرۈمچى ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان. 1946 - يىلى 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ئالتايغا سايلامنى نازارەت قىلىشقا بېرىش يولىدا دۆربىلجىندىن ئۆتكەندە ئۆلتۈرۈۋېتىلگەن.

② ئابدۇرېھىم ئەيسا (1909 - 1958): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارغان. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى خوجىلىق ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1958 - يىلى ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يەنى ئابدۇراخمان مۇھىتى①نى تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا مىڭ كىشىلىك يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، ئاقسۇدا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئاتاقلىق شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ قاتارلىق 28 كىشىگە تەزىيە بىلدۈردى. يىغىلىشقا ئەسئەت ئىسھاقوپ رىياسەتچىلىك قىلدى.

9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» «يەتتە ۋىلايەت خەلقىگە مۇراجىئەت»نى باستى. ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «(1) دېموكراتىيە ئاساسىدا قۇرۇلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش؛ (2) ‹تىنچلىق بىتىم›نى ھىمايە قىلىش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش؛ (3) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئېلان قىلغان ‹سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى› نى ئومۇميۈزلۈك ئەمەلىيلەشتۈرۈش؛ (4) ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەتنىڭ قالدۇق كۈچلىرىگە قەتئىي قارشى تۇرۇش، دېموكراتىك سىياسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش؛ (5) مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىك ئاساسىدىكى ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش؛ (6) سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش؛ (7) نۆۋەتتە ۋىلايەت، ناھىيىلەردە باشلىنىش ئالدىدا تۇرغان ئومۇمىي سايلام خىزمىتى قاتارلىقلارنى ياخشى ئىشلەش.»

---

① ئابدۇراخمان مۇھىتى (1913 - 1957): شىنجاڭ تۇرپاندىن، ئۇيغۇر. ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى بولغان. 1947 - يىلى تۇرپان، پىچان، توقسۇن قوزغىلىڭىغا رەھبەرلىك قىلغان، قوزغىلاڭ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، غۇلجىغا بارغان، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ياشلار تەشكىلاتى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1957 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

شۇ كۈنى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلارنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، ئۈلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى، ئۇنىڭغا ئىبراھىم تۇردى① رەئىس، ئابدۇلئەخەت مەخسۇم مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى ئۈلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى چاقىرغان ياش زىيالىيلار يىغىنىدا نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ نۇقتىلىق ھالدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز مەلۇم بىر مىللەتكە قارشى تۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ھەرىكەت بولماسلىقى، بەلكى مەزكۇر مىللەت ئىچىدىكى ھۆكۈمرانلار ۋە مۇستەبىت ھۆكۈمران ھۆكۈمەت تەرەپتە تۇرىدىغان كىشىلەرگىلا قارشى ھەرىكەت بولۇشى لازىم. خەلقىمىز بولۇپمۇ زىيالىيلار ئەنە شۇنداق نۇقتىنەزەر بىلەن خىزمەت ئىشلىشى كېرەك.»

9 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 41 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) ئۈلكىلىك سودا بانكىسى ئاجراتقان ئۈلكە پۇلى تاپشۇرۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئالتاي ۋىلايىتى ئۆز ئالدىغا تارقاتقان پۇلنىڭ ئىشلىتىلىشىنى توختىتىش. (2) ئۈلكىلىك ھۆكۈمەت ئاجراتقان خىراجەت تاپشۇرۇۋېلىنغاندىن كېيىن، خەلققە تارقاتقان

---

① ئىبراھىم تۇردى (1914 - 1971): شىنجاڭ ئاتۇشتىن، ئۇيغۇر. ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان. زىيالىي. شىنجاڭ ئۈلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۈلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولغان. ئۈلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارغان، يەتتە ۋىلايەت دېموكراتلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېت مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۈلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى، سىياسىي - قانۇن كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مەدەنىيەت - مائارىپ كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1971 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

زايومنى نەقلەشتۈرۈپ بېرىش. (3) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ خىراجەتنى ئىمكانقەدەر تېزرەك ئاجرىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىش.

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئۆلكىلىك سودا بانكىسى سابىق ئۈچ ۋىلايەت تارقاتقان قەغەز پۇللارنى يىغىۋېلىپ ئالماشتۇرۇش ھەققىدە چىقارغان ئېلاندا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى تارقاتقان پۇللارنى ئىشلىتىشنى توختىتىش قارار قىلىندى، قولدا مەزكۇر پۇل بار كىشىلەر 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۈچ ۋىلايەتتىكى بانكىلار ۋە تارماق بانكىلارغا بېرىپ ئالماشتۇرۇۋالسا بولىدۇ. ئالماشتۇرۇش نىسبىتى 1 يۈەن ئىلى پۇلىغا 1 يۈەن ئۆلكە پۇلى ئالماشتۇرۇلىدۇ.

9 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىن 10 - ئاينىڭ ئاخىرلىرىغىچە جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، سۇڭ شىليەن لۇشەنگە بېرىپ جياڭ جيېشىغا شىنجاڭنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى ۋە ھەربىي ئىشلار ئەھۋالىنى دوكلات قىلىپ، ئەسكىرىي كۈچنى كۆپەيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. جياڭ جيېشى سۇڭ شىليەننى شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىملارنىڭ ئەسكىرىي كۈچى، قورال-ياراغلىرىنى تولۇقلاش ئىشى توغرىسىدا نەنجىڭگە بېرىپ چېن چېڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرۇدى. نەنجىڭدە چېن چېڭ مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) ئالدى بىلەن تۆت چېگرا ئەترىتىنى قۇرۇپ چىقىش. (2) ئارقا- ئارقىدىن 15 مىڭ ئەسكەر تولۇقلاپ بېرىش. (3) تەخمىنەن 300 دىن ئارتۇق يۈك ئاپتوموبىلدىن تەركىب تاپقان بىر ئاپتوموبىل تۈەنىنى شىنجاڭغا كۆپەيتىپ ئەۋەتىش. (4) 3000 ھەربىي ئات تولۇقلاپ بېرىش، ئۇنى شۇ يەردىن سېتىۋېلىش. (5) مۇۋاپىق پەيتتە بىر ئېغىر تىپتىكى زەمبىرەكچىلەر يىگىنى جيۇچۈەندە تۇرغۇزۇش، زۆرۈر تېپىلغاندا شىنجاڭغا كىرگۈزۈش. (6) بىر قىسىم قورال - ياراغ، ئوق - دورىنى تولۇقلاپ بېرىش ۋەھاكازالار.

9 - ئاي تاشقورغان ئىنقىلابىي ئارمىيىسى باش قوماندانلىق شتابى ئۆزىنىڭ تارقىتىۋېتىلگەنلىكىنى رەسمىي ئېلان قىلدى، تاشقورغاندا تۇرۇشلۇق بىر تۇەنمۇ تەڭ تارقىتىۋېتىلىپ، ئۇلار ئائىلىلىرىگە قايتىپ ئۆز جايلىرىنىڭ سايلام خىزمىتىگە قاتنىشىدىغان بولدى.

10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئۆشرە - زاكات ئېلىشقا يەنىلا دىنىي نازارەت مەسئۇل بولىدۇ. پۈجە ئىلى موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلىنىدۇ.

10 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى چۆچەك خەلق كۇلۇبىدا ھەر مىللەت خەلقىگە سۆز قىلىپ: «تىنچلىقنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا باغلىق» دەپ كۆرسەتتى. ئۇ 8 - ئاينىڭ 28 - كۈنى چۆچەكتە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قايتىپ كەلگەن 32 نەپەر گومىنداڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلىرىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشتەك خاتا قىلمىشنى تەنقىد قىلدى، ئۈچ ۋىلايەتتىكى خەلق ئاممىسىغا بۇنىڭدىن كېيىن مەيلى قانداق تەلىپى ۋە ئارزۇسى بولسا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە خىزمەت قىلىۋاتقان ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئارقىلىق ھەل قىلىشنى مۇراجىئەت قىلدى.

10 - ئاينىڭ باشلىرى سەيپىدىن ئەزىزى جاڭ جىجۇڭغا 42 - جۇڭنىڭ جۇنجاڭى، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، قوشۇمچە جەنۇبىي شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ قوماندانى ياڭ دېلىياڭنى قەشقەردىن يۆتكىۋېتىشنى ئېيتتى ھەمدە بۇنى ئۆزىنىڭ سايلامغا نازارەت قىلىش 3 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ قەشقەرگە بېرىشىنىڭ شەرتى قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى، جاڭ جىجۇڭ ياڭ دېلىياڭنى قايتۇرۇپ كېلىشكە بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

10 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنىگىچە سەيپىدىن ئەزىزى سايلامغا نازارەت قىلىش 3 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، قەشقەر ۋىلايە-

تىدە ھەر قايسى ناھىيىنىڭ ھاكىملىرىنى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. گەرچە گومىنداڭنىڭ شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ئارمىيىسى بۇنىڭغا تەرەپ - تەرەپتىن قارشىلىق كۆرسىتىپ كەلگەن ۋە يەرلىك ئەكسىيەتچىل كۈچلەرنىڭ تۈۋرۈكى بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن سەيپىدىن ئەزىزى باشلامچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 3 - گۇرۇپپىسىنىڭ قەتئىي كۈرەش قىلىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ «تىنچلىق بىتىم»نى ھىمايە قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە مايىل بولۇشى ئارقىسىدا، قەشقەر ۋىلايىتىدە سايلانغان ھاكىملار ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ئىچىدە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە مايىل بولغانلىرى كۆپ سانىنى ئىگىلىدى.

10 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 29 - كۈنىگىچە جۇڭ دېڭخۇا سايلامغا نازارەت قىلىش 2 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، 8 - كۈنىدىن ئېتىبارەن ئىلى ۋىلايىتىدە ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. سايلام 11 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئاخىرلاشتى.

سايلام نەتىجىسى تۆۋەندىكىدەك بولدى: تېيىپ ئاخۇن غۇلجا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، شۈمۈ تۇلۇڭ چاپچال ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، شاياخۇن سۈيدۈڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، فاتىخ مۇسلىموپ نىلقا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ئابدۇغۇپۇر توققۇزتارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ھاشىم ئوسمان بورتالا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، توققۇجا تېكەس ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ھوشۇر موڭغۇلكۈرە ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، مەمەت ھاجى قورغاس ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ئەركىنبېك كۈنەس ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، يۈسۈپ ئاخۇن زاھىت جىڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، پۈجە ئارشاڭ رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، جياڭ زېدى يۇلتۇز رايونى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا سايلاندى. سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، نۇردۆلەت، قىياسبېك، داۋباي، ئابدۇللا، ئېردەنى، نۇرساپا، ياسىن خۇدابەردى، پۈجە، نىما، مىرمان، قاسقانبايوپ، چاكەن

قاتارلىق 12 كىشى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا سايلاندى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ياڭ دېلياڭنىڭ ئورنىغا جاۋشىگۇاڭ سەپلىنىپ، 42 - جۈننىڭ جۈنجاڭى، شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، قوشۇمچە جەنۇبىي شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرگە تەيىنلەندى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنىگىچە بۇرھان شەھىدى سايلامغا نازارەت قىلىش 10 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، يەكەن ۋىلايىتىدە ھاكىملارنى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى. يەكەن ۋىلايىتىدە شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ شىجاڭى شياڭ چاۋجۇڭ جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇيرۇقىغا پىسەنت قىلماي، قورال كۈچىدىن پايدىلىنىپ، قانۇنسىز ھالدا سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئاپتوموبىلىنى تەكشۈردى ھەمدە سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىدىكىلەر چۈشكەن جاينىڭ ئەتراپىغا پايلاقچىلارنى قويۇپ، ئۇلارنى نازارەت قىلدى، ئاممىغا تەھدىت سېلىپ ئۇلارنىڭ سايلام گۇرۇپپىسىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشۈشىگە يول قويمىدى. يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى جۇفاڭگاڭمۇ سايلامنى نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ پائالىيىتىگە كۈچىنىڭ بېرىچە توسقۇنلۇق قىلىپ، سايلامغا بۇزغۇنچىلىق قىلدى. يەكەن ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى ئابدۇسالام سايلامنى نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنى قارشى ئېلىش توغرىسىدا سۆز قىلغانلىقى ئۈچۈن، جۇفاڭگاڭ ئۇنىڭغا خىيانەتچىلىك قىلدى دېگەن بەتنامنى چاپلىدى ھەمدە سوت مەھكىمىسىگە 12 يىل قاماق جازاسى بېرىشنى بۇيرۇق قىلدى. جۇفاڭگاڭ خەلق سايلاپ چىققان، ۋەزىپە ئۆتىگىلى ئۇزۇن بولمىغان مەكىت ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى مۆيدىن نىيازنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋەتتى. ھەربىيلەرنىڭ ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشى ۋە پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق قىلىشى تۈپەيلىدىن، يەكەن ۋىلايىتىدە سايلانغان ھاكىملار ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ئىچىدە گومىنداڭ تەرەپتە تۇرىدىغانلار كۆپ سانىنى

ئىگىلىدى .

10 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»نىڭ باش مۇھەررىرى نۇر بوساقوپنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «خەلقىمىزنى 〈تىنچلىق بىتىم〉 نىڭ ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلۇشىدىن گۇمانلانمايدىغان، يېڭىدىن قۇرۇلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئابرويىنى قوغدايدىغان قىلىش ئۈچۈن، خەلقنىڭ ئارزۇسى ۋە ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىكلىرىمىزنى ھەقىقىي تۈردە تەھلىل قىلىش — نۆۋەتتىكى باش ۋەزىپىلىرىمىزنىڭ بىرى. بىز ئايرىم سىياسىي تەشۋىقات ۋە گۇرۇھۋازلىق قارىشىنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىشىمىز كېرەك. »

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئالتاي ۋىلايىتىگە ئەۋەتكەن سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسى دۆربىلجىندىن ئۆتكەندە، گۇرۇپپا باشلىقى تۈركىستان (تۈيۈزى)، گۇرۇپپا ئەزاسى كامالبېك ۋاسوپ (قازاق، خەنزۇچە ئىسمى كې بىڭچۈەن)، شوپۇر سۇڭ يەنشىڭ قاتارلىقلار شۇ جايدىكى يەرلىك ئامما تەرىپىدىن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلدى، گۇرۇپپىنىڭ باشقا ئەزالىرى يارىلاندى، بۇ «تۈركىستان تۈيۈزى» دەپ ئاتالدى.

10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتىنىڭ شىبە يېزىقىدىكى نۇسخىسى «ئەركىنلىك ئاۋازى» نەشر قىلىندى، ئۇجالاساراچۇن باش مۇھەررىر بولدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئىجتىمائىي ئىشلار بۆلۈمى خەنزۇ ئاممىسى ئىچىدىكى قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە 550 مىڭ يۈەن قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى يىغىنى 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ 2 يىللىقىنى تەبرىكلەش، ئىنقىلابتىن بۇيانقى ئەدەبىيات - سەنئەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە مەدەنىيەت - سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن، 12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى غۇلجىدا ۋىلايەت بويىچە ئەدەبىيات - سەنئەت مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلىپ، ھەر قايسى ناھىيىلەردىن ئىلگىرىكى ئازاب - ئوقۇبەتلىك تۇرمۇش، مىللىي ئىنقىلابىي پائالىيەت ۋە مىللىي ئۆرپ - ئادەتلەر تەسۋىرلەنگەن گۈزەل - سەنئەت، قوشاق، شېئىر، ھېكايە، ھەيكەل، ياغاچ ئويما، مۇزىكىلار ۋە گۈزەل كەلگۈسى تەسۋىرلەنگەن ئەسەرلەرنى كۆرگەزمىگە يوللاشنى تەلەپ قىلدى.

10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى قاتناش مىنىستىرلىكى پوچتا باش ئىدارىسى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ پوچتا ئاپپاراتلىرى ۋە كەسپىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش توغرىسىدا شىنجاڭ پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسىگە مۇنداق دەپ يوليورۇق بەردى: (1) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ پوچتا - تېلېگراف ئاپپاراتلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش ئىشىنى پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى ۋە تېلېگراف باشقۇرۇش ئىدارىسى ئايرىم - ئايرىم ھالدا كەسىپ، كادىر ۋە بوغالتىرلىق قاتارلىق جەھەتتىن ئېلىپ بارىدۇ. (2) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ھازىر بار پوچتا - تېلېگراف خادىملىرىغا قارىتا پوچتا - تېلېگراف باشقۇرۇش ئىدارىلىرى مەسلىھەتلىشىپ، مۇشۇ تۈرلەر بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملاردىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئىمتىھان ئېلىش ۋە ئۇلارنى ئىشلىتىش چارىسىنى تۈزۈپ چىقىدۇ.

10 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مىللىي ئارمىيە كومىتېتى غۇلجىدا ۋەكىللەر يىغىنى ئاچتى. توختى ئىبراھىموپ رەئىسلىككە، ئابدۇھەمىتوۋ مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى.

ساۋدانوپ زاھىر ① قاتارلىق يەتتە كىشىدىن دائىمىي كومىتېت تەشكىللەندى.

10 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 24 - كۈنىگىچە سەلىس سايلامغا نازارەت قىلىش 5 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتىدە ھەر قايسى ناھىيە ھاكىملىرى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى، سايلام خىزمىتى 11 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئاخىرلاشتى.

سايلام نەتىجىسى تۆۋەندىكىدەك بولدى: ئۆمەرئاخۇن چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نەسىردىن شىخو ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نۇرساپا سىپىتجانوپ دۆربىلجىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قالىبېك ساۋەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، گوڭ چىن لاما قوبۇقسار ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ئەنۋەر جاكولىن چاغانتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا سايلاندى. بۇنىڭدىن باشقا ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، نىزامىدىن، نۇرساپا سىپىتجانوپ، قالىبېك، گوڭ چىن لاما، باسباي چولاق ئوغلى باپىن قاتارلىق يەتتە كىشى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا سايلاندى.

10 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنىگىچە مۇھەممەت ئىمىن گۇرۇپپا باشلىقلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 7 - گۇرۇپپىسى خوتەن ۋىلايىتىدە ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ

---

① ساۋدانوپ زاھىر (1920 -) : شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر. زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھەرىكىتىدە، مىللىي ئارمىيە سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مىللىي ئارمىيە كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 5 - جۈنىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1955 - يىلى ئۇنىڭغا شياۋجياڭلىق ھەربىي ئۇنۋان بېرىلگەن.

ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئېلىپ باردى.

سايلامغا نازارەت قىلىش 7 - گۇرۇپپىسى خوتەنگە بارغاندىن كېيىن، خوتەننىڭ ۋالىيسى نۇرىبېك (خې دېڭباڭ) شۇ يەردىكى باي سودىگەر، ئاخۇن، موللا قاتارلىق يۇقىرى قاتلام فېئودال كۈچلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە مايىل تەرەققىيپەرۋەر دېموكراتىك زاتلارنى چەتكە قېقىپ، ئۇلارنىڭ سايلىنىشىغا توسقۇنلۇق قىلدى، بۇنىڭدىن باشقا شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە سايلامغا ئارىلىشىپ، ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى سايلام رىقابىتىگە قاتناشقان تەرەققىيپەرۋەر ياشلار ۋە تەرەققىيپەرۋەر دېموكراتىك زاتلارنى تۈرلۈك بەتناملار بىلەن خالىغانچە قولغا ئالدى. 12 - ئاينىڭ 20 - كۈنى خوتەن ناھىيىسىنىڭ سايلىمىنى ئۆز چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىش ئۈچۈن، شۇ يەردىكى ئارمىيە يىغىن مەيدانىدا ئوق چىقىرىپ، تۆت ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇ ئىش قارىقاش ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ چىقالماسلىقىغا سەۋەبچى بولدى، باشقا ناھىيىلەردە سايلانغان ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ كۆپىنچىسى گومىنداڭ تەرەپكە مايىل كىشىلەردىن بولدى.

10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» «مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق مىللىي ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ مۇھىم ئامىلى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «ئېزىلگۈچى خەلقنىڭ بىرلىشىشىدە ئەڭ زور خەۋپ مىللەتچىلىكتىن ئىبارەت ساقايماس كېسەلدۇر. بۇ ساقايماس كېسەل تارقالسا، قان تۆكۈلۈشنى پەيدا قىلىپلا قالماي، يەنە بىر مىللەتنى ئىنتايىن قورقۇنچلۇق ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ». «پەقەت مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتكەندىلا، ئاندىن مىللىي باراۋەرلىككە ئېرىشكىلى، مىللەتچىلىكتىن ساقلانغىلى بولىدۇ، پەقەت مىللەتلەر ھەقىقىي باراۋەرلىككە ئېرىشكەندىلا مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق ئاندىن ھەقىقىي مۇستەھكەملىنىدۇ».

شۇ كۈنى جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش جەمئىيىتى ئۈرۈمچىدە قۇرۇلدى، جاڭ جىجۇڭ مۇدىر، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ساۋېلىيېپ ۋە ئەخمەتجان قاسىمى مۇئاۋىن مۇدىر بولدى، شۇنداقلا شىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ سودىسى ئەسلىگە كەلدى.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ پۇل مۇئامىلىسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسىغا مۇنداق يوليورۇق بەردى: ئىلى، تارباغاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى تارقاتقان قەغەز پۇل ئىشلىتىشتىن توختىتىلىدۇ، ئۇنى يۇقىرىقى جايلارغا ئايرىم - ئايرىم هالدا بانكىلار ۋە مالىيە نازارىتى ئۈچتىن ئادەم ئەۋەتىپ ئالاقىدار ئاپپاراتلار بىلەن بىرلىكتە مۇددەت بەلگىلەپ يىغىۋالسا بولىدۇ.

10 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە هۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى ليۇمېڭچۈن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ پوچتا - تېلېگراف ئاپپاراتلىرى بىلەن كەسپىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش يۈزىسىدىن شىنجاڭ پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف باشقۇرۇش ئىدارىسىگە مۇنداق يوليورۇق بەردى: (1) ئۈچ ۋىلايەت ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرىغا مەسئۇل سابىق خادىمنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، ئۇنى ئۆلكىلىك پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى ئىلىدا تۇرۇپ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پوچتا - تېلېگراف خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئالاھىدە خادىمى قىلىپ بەلگىلەيدۇ. (2) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئەسلىدىكى پوچتا - تېگېراف خادىملىرى يۆتكەلمەيدۇ، لېكىن خىزمەتكە تەيىنلەش ئۈچۈن خادىملارنىڭ تارىخ ئانكېتىنى ئۆلكىلىك پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف باشقۇرۇش ئىدارىسىغا يوللاپ بېرىش كېرەك. (3) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي

ۋىلايەتلىرىنىڭ پوچتا ئىدارىلىرىگە 7 - ، 8 - ، 9 - ئايلىق خىراجەت ئاجرىتىپ بېرىلىدۇ. ئۇ ئەمەلىي ئېھتىياج بويىچە ئاجرىتىپ بېرىلىدۇ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئارىيەت بېرىپ تۇرسا بولىدۇ. 10 - ئايدىن ئېتىبارەن، خىراجەتنى مەركەز بېكىتىپ بەرگەن شتات، خام چوت ۋە بوغالتىرلىق تەرتىپى بويىچە ئۆلكىلىك پوچتا ئىدارىسى تەكشۈرۈپ تارقىتىپ بېرىدۇ.

10 - ئاينىڭ 24 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ باش دىرېكتورى لوجىمىي: «جۇڭگولۇن ئىلىغا، لۇشۇنچېن تارباغاتايغا بانكىمىزغا ۋەكالىتەن قەغەز پۇلنى يىغىۋېلىش - ئالماشتۇرۇپ بېرىش ئىشلىرىنى بېجىرىشكە ئەۋەتىلدى، بۇيرۇقتا ئەمەل قىلىپ يولغا چىقىشقا تەييارلىق قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ ئىمزا قويۇپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

10 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئابدۇرېھىم ئەيسا گورۇپپا باشلىقى، مۇسەيىپ داموللا مۇئاۋىن گورۇپپا باشلىقى بولغان سايلامغا نازارەت قىلىش 4 - گورۇپپىسى ئاقسۇ ۋىلايىتىدە ھەرقايسى ناھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرى، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

سايلامغا نازارەت قىلىش 4 - گورۇپپىسى ئاقسۇغا بېرىشى بىلەنلا شۇيەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە ئۇلارنى قوغداش ۋە بىخەتەرلىكىنى ساقلاشنى باھانە قىلىپ قاتتىق نازارەت ئاستىغا ئالدى، ئاممىنىڭ ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىشىنى مەنئىي قىلدى، ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئۈچ ۋىلايەتكە مايىل ۋالىيسى ئابلىز ئەخسۇمنىمۇ شۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيە نەزەر بەنت ئاستىغا ئالدى. يەنە ھاكىم ۋە كېڭەش ئەزاسى سايلام رىقابىتىگە قاتناشماقچى بولغان ئىلغار ياشلار ۋە دېموكراتىك زاتلار بولۇپ 10 دىن ئارتۇق كىشىنى ئەپيون چەككەن، قىمار ئوينىغان دېگەن بەدنام بىلەن قولغا ئالدى ھەم ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ سايلام سورۇنى ئەتراپىغا پۇقراچە كىيىنگەن قوراللىق كۈچلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. 11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى گومىنداڭنىڭ كۇچادا تۇرۇشلۇق ئارمىيىسى داۋۇت ۋاڭنى سايلاشنى خالىمىغان كۇچا

ئامىسغا ئوق چىقىرىپ، شۇ مەيداندىلا 7 - 8 كىشىنى ئۆلتۆرۈۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سايلامغا نازارەت قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى مۇسەيىپ داموللا شۇ جايدىكى پومېشچىك، بايلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەتكە مايىل زاتلارنىڭ سايلىنىشىغا كۈچىنىڭ بېرىچە توسقۇنلۇق قىلغاچقا، ئاقسۇ ۋە ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىلىرى ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلىيالمىدى. ئاۋات ناھىيىسىدىن باشقا ناھىيىلەردە سايلانغان ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ كۆپىنچىسى گومىنداڭچىپەرەسلەر بولدى.

10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، مۇقاش جاكە رەئىس، قاجىمان دابۇ، سالىمجان كاكىجانوپ ئىككەيلەن مۇئاۋىن رەئىس بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە ئۇنىڭغا قاراشلىق ناھىيە، رايون دەرىجىلىك تەشكىلاتلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

10 - ئاي ئۈچ ۋىلايەت زاكىخان ئەلەننى غولجىدىن ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئاتا - ئانىسى ئەلەن بىلەن خادىۋاڭنى قولغا كەلتۈرۈش خىزمىتى ئىشلەشكە ئەۋەتكەندى. زاكىخان ئەلەن ئۈرۈمچىگە بېرىپلا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىن يۈز ئۆرۈپ، گومىنداڭ تەرەپكە ئۆتۈۋالدى.

11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى غولجىدا قۇرۇلدى، سادىق مۇسلىموپ مۇدىر بولۇپ سايلاندى. ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ئىسھاقبېك مونونوپ، ئىلىنىڭ ۋالىيسى ھاكىمبەگ خوجا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غولجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىنلار كېلىپ تەبرىكلىدى. دوباشىن مۇنداق دېدى: سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى 1945 - يىل 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئېلان قىلىنغان خىتاپنامىگە ئاساسەن، ئۆز دۆلىتىنىڭ خەلقىگىلا ئەمەس،

باشقا دۆلەتلەرنىڭ خەلقىگىمۇ مەدەت بېرىدۇ، ئۇلارنىڭ ھەر خىل سەۋەب تۈپەيلىدىن قولدىن كەتكەن ۋەتىنىنى قايتۇرۇۋېلىشىنى قوللايدۇ، ئۇلارنىڭ خەلقىنىڭ مەھرۇم بولغان ھوقۇقىنى يېڭىۋاشتىن قولغا كەلتۈرۈشىگە ياردەم بېرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ھىمايە قىلىدىغان نەرسىگە ئېرىشىشىگە ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرىغا ۋە شىنجاڭ خەلقىگە ياردەم بېرىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى ۋە ئالتاي ۋىلايەتلىك سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتىمۇ ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

11 - ئاينىڭ 2 - كۈنى   جاڭ جىجۇڭ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قەشقەر، يەكەن قاتارلىق ۋىلايەتلىرىدە سايلامغا نازارەت قىلىش خىزمىتى ئىشلەۋاتقان گۇرۇپپىلارغا «ھەربىيلەرنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشىنىڭ ئوچۇق بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈپ قاتتىق چەكلەنگەن» لىكىنى تېلېگرامما ئارقىلىق ئۇقتۇردى.

11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى   ئەخمەتجان قاسىمى «چۆچەك پاجىئەسى» ۋە «تۈركىستان (تۈيۈزى) ۋەقەسى» مۇناسىۋىتى بىلەن باسباي چولاق ئوغلى باپىنغا خەت يېزىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «مېنىڭ قارىشىمچە، ۋىلايىتىڭلاردا يۈز بەرگەن ۋەقەنىڭ تەسىرى بەك يامان بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ۋەقەلەرنىڭ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن سىزگە بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. ۋىلايىتىڭلار بۇياقتىن بارغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە گۇمان بىلەن قاراۋاتىدۇ، بۇنداق قىلىش تولىمۇ ئوساللىق قىلغانلىق ۋە نامۇۋاپىق ... مەن سىلەردىن بۇنىڭدىن كېيىن بارغان كىشىلەرگە ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلىشىڭلارنى، دوستانە پوزىتسىيە تۇتۇشىڭلارنى، ئۇلارنى ئۆزىمىزنىڭ ئەدەپ - قائىدىسى بويىچە كۈتۈۋېلىشىڭلارنى تەلەپ قىلىمەن.»

شۇ كۈنى تاۋ سيۇ يۆتكەپ كېلىنىپ، لەنجۇدا تۇرۇپ جاڭ جىجۇڭغا ۋەكالىتەن غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلسۇن دەپ، غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى. سۇڭ شىلىيەن شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەندى.

11 - ئاينىڭ 4 - كۈنى جاڭ جىجۇڭنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 15 - سانلىق ئەزالار يىغىنى ئېچىلدى. يىغىن مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) «چۆچەك پاجىئەسى» بىلەن «تۇيۇزىنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچراش دېلوسى»نى تەكشۈرۈشكە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىپ، ۋەقە يۈز بەرگەن جايدا ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇزۇل - كېسىل تەكشۈرۈش، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە دوكلات قىلىپ، قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىش؛ (2) تەكشۈرۈش ئۆمىكىگە تاللانغان خادىملارنى جانىمقان، ۋاڭ زېڭشەن، ليۇزېرۇڭ، ليۇمېڭچۈن، رەھىمجان سابىر ھاجى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپتىن ئىبارەت ئالتە كىشىنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتىشىگە يوللاش؛ (3) زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلار ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىغا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت نەپىقە بېرىش؛ (4) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى دېلونى بىر تەرەپ قىلىشتىكى قەتئىي پوزىتسىيىسىنى جەمئىيەتكە بىلدۈرۈش؛ (5) تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندا، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت شۇ يەردىكى مەسئۇل ئەمەلدارلارغا ھەقىقىي ھەمكارلىشىشنى قاتتىق بۇيرۇش.

11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭدىن رايون، كەسىپ، پەۋقۇلئاددە سايلام، گومىنداڭ دېگەن تۆت جەھەتتىن سايلانغان مىللىي قۇرۇلتاي ۋەكىللىرىنىڭ ئىسىملىكىنى ئېلان قىلدى، بۇ جەمئىي 24 كىشى بولۇپ، رايون بويىچە سايلانغانلار ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، خەمىت سۇلتان، ئەنۋەر سالىجان، ئەيسا، خادىۋاڭ، مادەنبېك، ماگويى، ئۆمەر داموللا، جاڭ فېڭجيۇ، جاۋجيەنفېڭ، موجىڭئا

قاتارلىق 12 كىشى؛ كەسىپ بويىچە سايلانغانلار زىياسەمدى، ئابدۇلئەخەت مەخسۇم، ئەرتوغرۇل، مەخسۇت ئاخۇن، ئامىنە، كېرىم ھاجى قاتارلىق ئالتە كىشى؛ پەۋقۇلئاددە سايلانغانلار ۋۇجىڭبىڭ، چۆجاپ، لادىنابېد قاتارلىق ئۈچ كىشى؛ گومىنداڭدىن سايلانغانلار جاڭ جىجۇڭ (قاتناشمىدى)، مەسئۇد، يولۋاس قاتارلىق ئۈچ كىشى.

11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار مىللىي قۇرۇلتايغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىدىن نەنجىڭغا قاراپ يولغا چىقتى.

11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى جياڭ جيېشى ئەخمەتجان قاسىمنى نەنجىڭدا تۈنجى قېتىم قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلىدى.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى نەنجىڭدا جياڭ جىڭگو، بەي چۇڭشى، يۈيۈرېن، شاۋلىزى بىلەن كۆرۈشۈپ، شىنجاڭغا ئالاقىدار ئەھۋاللار ئۈستىدە پىكىر ئالماشتۇردى.

11 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى نەنجىڭدا سۇن كې بىلەن شىنجاڭغا ئالاقىدار ئەھۋاللار ئۈستىدە سۆھبەتلەشتى.

11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى مىللىي قۇرۇلتاي ھەيئەت رىياسىتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندى. قۇرۇلتاي مەزگىلىدە، ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ يەتتە ۋەكىلى قۇرۇلتايغا جۇڭخۇا مىنگو دائىرىسىدە شىنجاڭنى «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» قىلىپ ئۆزگەرتىپ، يۈكسەك ئاپتونومىيە ھوقۇقى بېرىش تەكلىپىنى بەردى. جاڭ جىجۇڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، يۈ يۈرېن، سۇن كې، جاڭ چۈن، شاۋلىزى، ۋۇ تيېچېڭ، ۋاڭ شىجيې، چېن لىفۇ، بەي چۇڭشى، چېن چېڭ، خوڭ لەنيۇ قاتارلىق كىشىلەرگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، يې-

تەكلەش، نەسىھەت قىلىش خىزمىتىنى كۆپەرەك ئىشلەشنى تەكلىپ قىلدى. گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شاۋلىزى قاتارلىق كىشىلەرنى ئالايىتەن بەلگىلەپ ئەخمەتجان قاسىمى ۋە باشقا ۋەكىللەر بىلەن بۇ ئىش ئۈستىدە كۆپ قېتىم ئۇزاق سۆزلەشتى. جياڭ جيېشىمۇ ئەخمەتجان قاسىمنى چاقىرتىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆپ قېتىم كۆرۈشۈپ، شىنجاڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ۋە شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالى ئۈستىدە مەخسۇس سۆھبەتلەشتى. نەنجىڭ تەرەپنىڭ يېتەكلىشى ۋە نەسىھەت قىلىشى ئارقىسىدا، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار ئۆزى ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپنى ئۆزلۈكىدىن قايتۇرۇۋېلىشتى.

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ «شىنجاڭ گېزىتى» دە «مېنىڭ ھەقىقىي جاۋابىم ۋە جىددىي نەسىھىتىم» نى ئېلان قىلدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «شەرقىي تۈركىستان» دېگەن ئاتالغۇ تارىختىكى جۇغراپىيىلىك ئاتالغۇ بولۇپ، ئاللىبۇرۇن ئۆتمۈشكە ئايلانغان، ئۇ ۋەتەننى پارچىلايدىغان چاقىرىق بولۇپ قالماسلىقى لازىم. شىنجاڭ پەقەت يەرلىك ئاپتونومىيە يولىغا مېڭىشى كېرەك.

11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 30 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ، قامى ئاسىلقان، تۆرە خوجا، ئابلىمىت ھاجىيوپلارنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى، ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى ۋەكىللىرى بىلەن ئۈچ ۋىلايەت قەغەز پۇلىنى يىغىۋېلىش - ئالماشتۇرۇپ بېرىش خىزمىتى ئۈستىدە سۆزلىشىشكە بەلگىلىدى.

11 - ئاي ئوسمان ئىسلام مانات قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى 200 نەپەر قوراللىق خادىمنى ئەۋەتىپ بۇرۇلتوقاي ناھىيە بازىرىنى ئىگىلىدى، شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنىگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئىككى لىيەن ئەسكەر ئەۋەتكۈزۈپ، بۇرۇلتوقاي ناھىيە بازىرىنى

قايتۇرۇۋالدى.

شۇ ئاي ئالتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى زاكىخان ئەلەن ئۈچ ۋىلايەتتىن يۈز ئۆرۈپ ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ ۋاكىلىق نامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، مۇقامەتقان شارىپقان (ئەلەن ۋاڭنىڭ باشقا ئايالىدىن بولغان ئىنىسى شارىپقاننىڭ ئوغلى) غا ۋاكىلىق نامىنى بەردى.

12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابى شەرقىي تۈركىستان» مىللىي ئارمىيە سىياسىي بۆلۈمى تەرىپىدىن ئەسكەر ئېلىش خىزمىتى توغرىسىدا ئېلان قىلىنغان «بارلىق قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» نى تولۇق تېكىستى بىلەن باستى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلدى: «تىنچلىق بىتىم» دىكى بەلگىلىمىگە ئاساسەن، بىز ھازىرقى مىللىي ئارمىيەنى ساقلاپ قېلىپلا قالماي، بەلكى يەنە ئاقسۇ، قەشقەر قاتارلىق ۋىلايەتلەردە مىللىي ئارمىينى تەشكىللەيمىز. كەڭ ياشلار ئۇلۇغ ۋە شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان مىللىي ئارمىيىگە قىزغىن قاتنىشىپ، ھەربىي تەلىم تەربىينى قوبۇل قىلىشى لازىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەلقىمىزدىن ئۆز پەرزەنتلىرىنى ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن ئارمىيىگە پائال ئەۋەتىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

12 - ئاينىڭ 5 - كۈنى كەچقۇرۇن، نەنجىڭدا مىللىي قۇرۇلتايغا قاتنىشىۋاتقان ئابدۇكېرىم ئابباسوپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ نەنجىڭدىكى ئىش باشقۇرۇش ئورنىغا بېرىپ دۇڭ بىۋۇنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قەتئىي قوبۇل قىلىدىغانلىق ئارزۇسىنى ۋە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ماۋزېدۇڭ، جۇدېغا بولغان ھۆرمەت - ئېھتىرامىنى يەتكۈزدى. شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا يازغان خېتىنى تاپشۇردى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ دۇڭ

بىۋۇغا يەنە بەزى كونكرېت تەلەپلەرنى قويدى. دۇڭ بىۋۇ بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى.

دۇڭ بىۋۇ كېچىلەپ تېلېگرامما ئارقىلىق مەركىزىي كومىتېتقا مەلۇم قىلدى، تېلېگراممىدا مۇنداق دېيىلگەن:

> **« مىللىي ئۆرۈلتاينىڭ شىنجاڭدىن كەلگەن ۋەكىلى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، ئۈرۈمچىدە مۇئاۋىن باش كاتىپى، بۇرۇنقى غۇلجا قوزغىلىڭىنىڭ سابىق رەھبەرلىرىدىن بىرى ئىكەن، ئۇ مېنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتۇ، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، شىنجاڭدا بىر كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتى بار ئىكەن. ئۇ ئازاد رايوندا ئاشكارا تەشكىلات بولغىنى بىلەن، ئۈرۈمچى ۋە باشقا جايلاردا تېخى مەخپىي ئىكەن. ھازىر ئۇنىڭ 15 مىڭ ئەزاسى بار ئىكەن، ئىتتىپاقنىڭ رەھبەرلىرى جەمئىي 11 كىشى بولۇپ، ئۇلار ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرىشنى تەلەپ قىلغانىكەن، سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دىپلوماتىيە مۇناسىۋىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، رۇخسەت قىلماپتۇ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ مۇنۇلارنى تەلەپ قىلدى:**
>
> **1. پارتىيىمىز شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىغا ① رەھبەرلىك قىلىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىش. بۇ ئىتتىپاقنىڭ مەركەزگە يوللىغان بىر پارچە خېتى بار (ئايرىم تېلېگراممىغا قارالسۇن).**
>
> **2. ئىتتىپاق رەھبەرلىرىدىن 11 كىشى پارتىيىگە كىرىشنى تەلەپ قىلىدۇ.**
>
> **3. سىياسىي، مالىيە ۋە ھەربىي ئىشلار خادىملىرىنى ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.**
>
> **4. ئالاقە ئورنىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.**
>
> **5. پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئېنىق سىياسەت بەلگىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ.**
>
> **مەن ئۇنىڭغا ئۈچ تۈرلۈك جاۋاب بەردىم:**
>
> **(1) مەركىزىي كومىتېتتىن يوليورۇق سوراپ باقاي.**
>
> **(2) مەن ئادەم ئەۋەتەلمەيمەن.**
>
> **(3) يەنئەن تېلېگراف ئىستانسىسى بىلەن ئالاقىلىشىش ئۇسۇلىنى بېكىتىشكە بولىدۇ.**
>
> **ئۇ مىللىي ئۆرۈلتاي يېپىلغاندىن كېيىن شىنجاڭغا قايتمايچە، مۆلچەرىمچە، نەنجىڭدا**

---

① شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى: ئەينى ۋاقىتتا ئۈرۈمچىدىلا ھەرىكەت ئېلىپ بارغان، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ نەنجىڭگە ماڭغاندا، شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئارقىلىق ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىغا خەت ئەۋەتكەن. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ مەسئۇلى ئىدى. بۇ يەردە خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى دەپ خاتا ئېيتىلىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. (تۆۋەندىمۇ شۇنداق)

ئۈچ ھەپتە تۇرىدۇ. مېنىڭچە، كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى بىلەن ئالاقە مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئېتىراپ قىلىشنىڭ پارتىيىمىزگە دەخلىسى يوق، ئىتتىپاق رەھبەرلىرىنىڭ پارتىيىگە كىرىش مەسىلىسى پارتىيە نىزامنامىسى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنسا، پارتىيىمىز كەلگۈسىدە ئادەم ئەۋەتىپ ئاندىن بېكىتسە دېيمەن. ھازىر ئابدۇكېرىم ئابباسوۋنى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ۋەكىلى دەپ ئېتىراپ قىلىش ھەمدە ئۇنىڭ يەنئەن بىلەن ئالاقە باغلىشى مۇۋاپىقمۇ-يوق. مەركىزىي كومىتېت يوليورۇق بەرسە، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ يولداش لىن چىرۇڭنىڭ① ئوقۇغۇچىسى ئىكەن، شىنجاڭدىن يەنئەنگە قايتقان بەزى يولداشلار ئۇنى بىلىدىكەن.

12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى دۇڭ بىۋۇنىڭ تېلېگراممىسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، جۇئېنلەينىڭ تەييارلىشى، ليۇ شاۋچىنىڭ ئىمزا قويۇشى بىلەن جاۋاب تېلېگراما ئەۋەتتى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن:

(1) شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى توغرىسىدىكى ئىككى پارچە تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالدۇق. (A) يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپتىن مۇنۇلارنى ئېنىق سوراپ باقسىڭىز: (1) شىنجاڭنىڭ پۈتۈن سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي، دېپلوماتىيە قاتارلىق ئەھۋاللىرى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىيات يۆزلىنىشى. (2) شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ كونكرېت تەشەببۇسلىرى. (3) يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ خىزمەتچى ئېلىپ شىنجاڭغا قايتسا ھەمدە يەنئەن بىلەن تېلېگراف ئالاقىسى ئورناتسا بولامدۇ، يوق. (B) ئەگەر مۇمكىن بولسا، سىز قابىلىيەتلىك ئەمما ئىزىللاشمىغان بىر يولداشنى ئالاقىلەشكۈچى ۋەكىل قىلىپ، ئۇنىڭغا مەخپىي ئالاقە خادىمىدىن ئىككىنى قوشۇپ، يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بىلەن بىللە شىنجاڭغا ئەۋەتسىڭىز ھەمدە يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپقا تۆۋەندىكى نۇقتىلارنى ئېنىق ئېيتسىڭىز: (1) جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى بىلەن بىرىنچى قەدەمدە دوستانە مۇناسىۋەت ئورنىتىشنى خالايدۇ. (2) ئەۋەتىلگەن ۋەكىلنىڭ كونكرېت ۋەزىپىسى ئالاقىلىشىش ۋە كۆزىتىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. (3) شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى رەھبەرلىرىدىن جەمئىي 11 كىشىنىڭ پارتىيىگە كىرىشىنى پرىنسىپ جەھەتتىن قارشى ئالىمىز، لېكىن كونكرېت ھەل قىلىشقا كەلسەك، ئۇنى ئالاقىلەشكۈچى ۋەكىل يېتىپ بارغاندىن كېيىن، تېلېگراما ئارقىلىق قارار قىلىمىز. (4) شىنجاڭ خىزمىتىدە شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنى رەھبەرلىك مەركىزىي قىلىش كېرەك. (5) خىزمەتچى خادىم ئەۋەتىشنى شىنجاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى سىياسىي ئەھۋالى ۋە قاتناش شارائىتىغا قاراپ بەلگىلەيمىز. (C) ئەگەر يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئادەمنى ئېلىپ كېتەلمىسە، ئۇنىڭ بىلەن

---

① لىن چىرۇڭ — لىن جىلۇ.

سىمسىز رادىئو ئارقىلىق ئالاقىلىشىش چارىسى ۋە مەخپىي سىفىر ھەققىدە كېلىشىسىڭىز بولىدۇ. ئالدى بىلەن تېلېگرامما ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ تۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈڭ ھەمدە يەنئەننىڭ خەنزۇچە، ئېنگلىزچە رادىئو ئاڭلىتىش ۋاقتىنى، رادىئو چاستوتىسىنى، چاقىرىش بەلگىسىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىڭ. (D) مەيلى ئادەم بارسۇن ياكى بارمىسۇن، ماۋجۇشى ئەسەرلىرى، پارتىيە نىزامنامىسى، ليۇشاۋچىنىڭ دوكلاتى ۋە بېسىپ تارقىتىلغان باشقا ھۆججەتلەرنى ئۇنىڭغا بېرىپ قويۇڭ، قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇلارنى ئۇيغۇرچە، قازاقچىغا تەرجىمە قىلىپ نەشر قىلدۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. (E) ئالاقىلەشكۈچى ۋەكىلنى سىرتقا ئاشكارىلانمىغان پارتىيە ئەزالىرىدىن تاللاشنى ئۈمىد قىلىمىز، مەسىلەن، دېموكراتىيە ئىتتىپاقى تەشكىلاتىدا ئاشۇنداق ئادەملەر بار.

12 - ئاينىڭ 11 - كۈنى كەچتە ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئىككىنچى قېتىم مېيىۋەن كوچىسىغا بېرىپ دۇڭ بىۋۇ بىلەن كۆرۈشتى.

دۇڭ بىۋۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تېلېگرامما ئارقىلىق بەرگەن يوليورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئابدۇكېرىم ئابباسوپنىڭ بىرىنچى قېتىم كۆرۈشكەندە ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلىرىگە جاۋاب بەردى ھەمدە پېڭ چاڭگۈينىڭ بىر راتسىيىنى ئېلىپ ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بىلەن بىرگە شىنجاڭغا بېرىشنى مەسلىھەتلىشىپ بېكىتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا شىنجاڭدىكى ئىلغار تەشكىلاتلار بىرلىشەلەيدىغانلا بولسا، كېڭىشىش ئارقىلىق بىرلىشىشى كېرەكلىكى، بۇنداق قىلىشنىڭ كۈچ بولۇپ ئۇيۇشۇشقا، تېخىمۇ ياخشى كۈرەش قىلىشقا پايدىلىق ئىكەنلىكىنى، لېكىن تەشكىلاتنىڭ ئىسمى مەسىلىسىدە، شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنىڭ مۇرەككەپلىكىنى، ئاممىنىڭ ئاڭ سەۋىيىسى ۋە قوبۇل قىلىش ئىقتىدارىنى كۆزدە تۇتقاندا كوممۇنىزم، سوتسىيالىزم دېگەن تۇغنى تولىمۇ بالدۇر كۆتۈرۈپ چىقىشنىڭ مۇۋاپىق ئەمەسلىكىنى ئېيتتى.

12 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن قاسىمجان قەمبىرىنى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى.

12 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ستالىن ئىدۋارت روزۋىلتقا سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ يىراق شەرق مەسىلىسىدە ئامېرىكا بىلەن ئورتاق سىياسەت يولغا قويۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

12 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىدىكى ھەر قايسى ئورگان، ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى بىرلەشمە كېڭەيتىلگەن يىغىن ئېچىپ، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ 1947 - يىللىق مائارىپ، سەھىيە، دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، شەھەر مەمۇرىيىتى، پوچتا - تېلېگراف، پۇل مۇئامىلىسى، قاتناش، سودا، ئەدلىيە، جامائەت خەۋپسىزلىكى قاتارلىق خىزمەت پىلانىنى ماقۇللىدى.

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ 18 - سانلىق ئەزالار يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلىپ، لاتىپ مۇستاپا باشچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسىنى باشقىدىن ئالتاي ۋىلايىتىگە ھەر قايسى ناھىيە ھاكىملىرى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاشقا نازارەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىشنى قارار قىلدى.

12 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 31 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ئارىشاڭ ناھىيىسىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. پۈجەنى ئارىشاڭ ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

12 - ئاي جاڭ جىجۇڭ ئۈرۈمچىدە ئارقا - ئارقىدىن پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ساقچى ۋە ئالاھىدە خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ مەسئۇللىرىنى چاقىرىپ يىغىن ئاچتى. يىغىندا قاتناشقۇچىلار بىردەك ۋەزىيەت بارغانسېرى جىددىيلىشىۋاتىدۇ، ئۈنۈملۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئۈچ ۋىلايەت كۈچىنىڭ زورىيىپ كېتىشىنى توسۇش كېرەك دەپ قارىدى، ئاخىرىدا، تەشكىلاتتا تەشكىلات ئارقىلىق، تەشۋىقاتتا تەشۋىقات ئارقىلىق تاقابىل تۇرۇش فاڭجېنىنى قوللىنىپ، ئاتالمىش «ئۈچ ۋىلايەت»نى ئالاھىدە قىلىۋېلىشقا قار-

شى تۇرۇش قارار قىلىندى.

1947 - يىلى (1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە)

1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 7 - كۈنىگىچە «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا 1 - قۇرۇلتىيىنى چاقىردى. قۇرۇلتايغا بىۋاستە قاراشلىق ناھىيە، رايون ۋە مىللىي ئارمىيىدىكى ئۇنىڭ كومىتېتلىرىنىڭ ۋەكىللىرىدىن جەمئىي 106 كىشى قاتناشتى. قۇرۇلتايدا بىۋاستە قاراشلىق ناھىيە، رايون ۋە مىللىي ئارمىيىدىكى ئۇنىڭ كومىتېتلىرىنىڭ بىر يىلدىن بۇيانقى خىزمىتىدىن بەرگەن دوكلاتى ۋە تەشكىلات مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى سەيدۇللا سەيپۇللايوپ بەرگەن سىياسىي دوكلات ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. قۇرۇلتاينىڭ ئاخىرىدا قارار ماقۇللىنىپ مۇنۇلار بەلگىلەندى: (1) «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» مەركىزىي كومىتېتى ئىلى ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلىك تەشكىلات كومىتېتلىرىغا داۋاملىق بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىدۇ. «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئىلى ۋىلايەتلىك كومىتېتى» قايتا قۇرۇلمايدۇ. (2) «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ۋاقىتلىق نىزامنامىسى» رەسمىي تەشكىلات نىزامنامىسى قىلىنىدۇ. (3) ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى يەتتە ۋىلايەتتە تەشكىلاتنى ئاشكارا تەرەققىي قىلدۇرۇپ خىزمەت ئىشلەيدۇ.

1 - ئاينىڭ 3 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقىپ لەنجۇ ئارقىلىق 6 - كۈنى نەنجىڭغا بېرىپ، جياڭ جېيشىغا شىنجاڭ بىرلەشمە ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىنكى شىنجاڭنىڭ ۋەزىيىتىنى دوكلات قىلدى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك پوچتا باشقۇرۇش ئىدارى-

سى قاتناش مىنىستىرلىكى پوچتا باش ئىدارىسىگە مۇنداق دەپ دوكلات يوللىدى: ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پوچتا - تېلېگراف ۋەكىلى مالىك ئۆلكە غەزنىسىدىن 7 - ، 8 - ، 9 - ئايلىق راسخوت ئېلىپ غۇلجىغا قايتقاندىن كېيىن ئىز دېرەكسىز يوقىلىپ كەتتى. شۇڭا ئىدارىمىز ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى ئىشلەشكە ئامالسىز قالدى. بۇ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئەھۋالىنى قايتا تەكشۈرۈش يەنىلا ئالاھىدە ئىش بولۇۋاتىدۇ. پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە خادىملىرى خىزمەت ئىشلەشكە تېخى بارالمايۋاتىدۇ. ئىدارىمىز تەكشۈرۈشكە خادىم ئەۋەتەلمىدى.

1 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئامېرىكا «تۇرمۇش ژۇرنىلى» نىڭ ئايال مۇخبىرى ھېنس تونس بابالا ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى تەكشۈردى ۋە چۈشەندى، ھاكىمبەگ خوجا، ئەنۋەر موسابايوپ، غېنى قاتارلىقلارنى زىيارەت قىلدى.

1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى مىللىي قۇرۇلتايغا قاتناشقان ئەخمەتجان قاسىمى بىر قىسىم شىنجاڭ ۋەكىللىرىنى باشلاپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ پېڭ چاڭگۈي①بىلەن بىر ئايروپىلاندا ئولتۇرۇپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 7 - قۇرۇلتىيىنىڭ ھۆججەتلىرىنى، ماۋزېدۇڭ، ليۇشاۋچى قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە قايتتى. پېڭ چاڭگۈينىڭ بىخەتەرلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئۇنى ئۆز ئائىلىسىدە تۇرغۇزدى. پېڭ چاڭگۈي ئېلىپ كەلگەن راتسىيىنىڭ ئىقتىدارى يېتەرلىك بولمىغاچقا يەنئەن بىلەن ئالاقە قىلىشقا مۇمكىن بولمىدى.

---

① پېڭ چاڭگۈي: پېڭ گوئەن دەپمۇ ئاتىلىدۇ. شىنجاڭدا ئىسمىنى ۋاڭ ئەندى دەپ ئۆزگەرتكەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭغا ئەۋەتكەن مۇھىم مەخپىي ئىشلار خادىمى، شۇ چاغدا سىرتتىكى ئاشكارا سالاھىيىتى ئابدۇكېرىم ئابباسوپنىڭ رەپىقىسى لۇسۇ شىننىڭ تۇغقىنى، چىڭداۋدىن نەنجىڭگە كېلىپ ئابدۇكېرىم ئابباسوپ بىلەن شىنجاڭغا تۇغقان يوقلاشقا كەلگەن ئادەم ئىدى.

1 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى   ئابدۇكېرىم ئابباسوپ شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىرى لوجى①، چېن شىخۋا، لى تەيىۋې قاتارلىقلارغا دوڭ بىۋۇنىڭ پىكرىنى يەتكۈزدى، «شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى» نى «خەلق ئىنقىلابى پارتىيىسى» بىلەن بىرلەشتۈرۈپ «دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى» قىلىپ قۇرۇشنى كېڭىشىپ بېكىتتى.

1 - ئاينىڭ 25 - كۈنى   ئەخمەتجان قاسىمى ئايرىم - ئايرىم ھالدا جياڭجيېشى، يۈيۇرېن، بەي چۇڭشى، شاۋلىزى، جياڭ جىڭگوغا تېلېگرامما يوللاپ، بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەركىنلىك، خەلقچىللىق ئارزۇسىنى بالدۇرراق ئىشقا ئاشۇرۇش، دۆلەتنى گۈللەندۈرۈپ قۇدرەت تاپقۇزۇش يولىدا تىرىشىپ ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

1 - ئاينىڭ 29 - كۈنى   ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىلىرىگە چارۋا مال، ئۇن، گۈرۈچ، تېرە قاتارلىق ماددىي ئەشيالارنى ئۈرۈمچىگە توشۇشقا يول قويۇلمايدىغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، سودىگەرلەر توشۇۋاتقان بارلىق باشقا ماللارنى تۇتۇپ قېلىشقا بولمايدۇ، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

1 - ئاي   ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 43 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قى-

---

① لوجى (1915—1949): گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ گاۋمىڭ ناھىيىسىدىن. باللىق چاغلىرىدا جېنىنى بېقىش ئۈچۈن شەرقىي شىمالغا بارغان. جىلىن ياپونغا قارشى قوغدىنىش قوشۇنىغا قاتناشقاندا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق 1933 - يىلىنىڭ بېشىدا شىنجاڭغا كەلگەن. 1946 - يىلى 3 - ئايدا شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىغا قاتنىشىپ، شىنجاڭ دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى ئۈرۈمچى رايونلۇق كومىتېتىنىڭ مەسئۇلى بولغان. 1949 - يىلى 8 - ئايدا جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيجىڭغا كېتىۋاتقاندا يول ئۈستىدە بەختكە قارشى قازا تاپقان.

لىپ، ئىلى ۋىلايەتلىك موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، لۇرۇپ لامانى ئۇيۇشما رەئىسلىكىگە تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ ئاي ئالتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى دىنىي زاتلار قۇرۇلتىيى چاقىرىپ، شەرىئەت ئارقىلىق سىياسىي باشقۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىشنى قارار قىلدى.

شۇ ئاي لىۋ مىڭچۈن «تەشكىلات ئارقىلىق تەشكىلاتقا، تەشۋىقات ئارقىلىق تەشۋىقاتقا تاقابىل تۇرۇش» فاڭجېنى ۋە جاڭ جىجۇڭنىڭ مېڭىش ئالدىدا بەرگەن يولیورۇقىغا ئاساسەن، كۆپ قېتىم يىغىن چاقىرىپ، ئۈچ ۋىلايەتكە تاقابىل تۇرۇشنىڭ كونكرېت چارىسىنى كېڭىشىپ بېكىتتى. بۇ چارە ئاساسلىقى ئىككى تۈرلۈك: (1) گومىنداڭنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىسى، شىنجاڭ گارنىزون باش قوماندانلىق شتابى، «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلار خېلى چوڭ كۆلەملىك تەشۋىقات ھۇجۇمى قوزغاپ، شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ «سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»نى زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىش، يەنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەركەزنىڭ رەھبەرلىكىدە دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، دېموكراتىك سىياسەتنى يولغا قويۇش، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىشىغا قارشى تۇرۇش. (2) ئۆلكىلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى ئاساس قىلىپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى خەنزۇلارنى تەشكىللەش، ئۆلكىلىك خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى ئاساس قىلىپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى خۇيزۇلارنى تەشكىللەش، ئاندىن خادىۋاڭ، سالىس قاتارلىق كىشىلەر ئارقىلىق قازاق، قىرغىز مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇيۇشمىسىنى پارچىلاش، ئۆلكىلىك موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى ۋە ئۆلكىلىك شىبە، سولۇن (داغۇر)، مانجۇ مەدەنىي ئاقارتىش

ئۇيۇشمىسىنى ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى تۇرۇشقا كۈشكۈرتۈش.

2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئوسمان ئىسلامنى ئالتاينىڭ ۋالىيلىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلىغانلىقىنى، دەلىلقان سۈگۈر بايوپنىڭ ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمىتىگە مەسئۇل بولىدىغانلىقىنى ئۆز ئالدىغا جاكارلىدى.

2 - ئاينىڭ 3 - كۈنى   «شىنجاڭ كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقى» بىلەن «خەلق ئىنقىلابى پارتىيىسى» نىڭ بىرلىشىشى ئارقىلىق «دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى» ئۈرۈمچىدە مەخپىي قۇرۇلدى. بۇ پارتىيە ئابدۇكېرىم ئابباسوپنى رەئىسلىككە، لى تەيىۋى، ئەسقەت ئىسھاقوب ئىككىيلەننى مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلىدى. سەيپىدىن ئەزىزى، لوجى قاتارلىقلار مەركىزىي كومىتېت ئەزالىقىغا سايلاندى. «دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ نىزامنامىسىدە دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ ۋەزىپىسى مۇنداق بەلگىلەندى: «دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم ئارقىلىق ئۆزىنى قوراللاندۇرۇش»، «ئامما، بولۇپمۇ ياش ۋە ئوتتۇرا ياش زىيالىيلارنىڭ پانئىسلامىزمچى، پانتۈركىزمچى، چوڭ مىللەتچى ياكى تار مىللەتچى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇلارغا پارتىيە توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنى پارتىيىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە سىياسىتى بىلەن قوراللاندۇرۇش لازىم.»

دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىنسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، تەشكىلاتنى كېڭەيتىشكە كىرىشىپ، بەزى مۇھىم ۋىلايەتلەردە ۋىلايەتلىك كومىتېت قۇردى ھەم بەزى ناھىيە ۋە مۇھىم ئورۇنلاردا ياچېيكا تەسىس قىلدى.

شۇ كۈنى   دەلىلقان سۈگۈربايوپ ئەخمەتجان قاسىمغا خەت يېزىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتىن ئالتاينىڭ قالاق قىياپىتىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىگە ئاجرىتىپ بېرىلگەن 1946 -، 1947 - يىللىق مالىيە راسخوتىنى تېزرەك ئەۋەتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى جياڭ جيېشى ئەخمەتجان قاسىمغا جاۋاب تېلېگراما ئەۋەتىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەخمەتجان قاسىمنىڭ رەھبەرلىكىدە «ماجىرانى بۆرۈنراق تۈگىتىپ، جايلارنى تىنچلاندۇرۇش» نى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى، «شۇنداق بولغاندا قۇرۇلۇشتا ئىلگىرىلەش بولىدىغانلىقى، خەلقنىڭ خۇشال - خۇرام تىرىكچىلىك قىلىدىغانلىقى» نى ئېيتتى.

2 - ئاينىڭ باشلىرىدىن 3 - ئاينىڭ باشلىرىغىچە ئوسمان ئىسلام گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ھەربىي، مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، قوشۇن باشلاپ كۆكتوقاي، چىڭگىل، بۇرۇلتوقاي ئەتراپىدا ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنگە تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. يەنە شىبە كېچىكى ئەتراپىدا پاراكەندىچىلىك تۇغدۇردى، شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، دەرھال بىر يىلڭ ئەسكەر ئەۋەتىپ توسۇپ زەربە بېرىپ، ئوسمان ئىسلامنىڭ قوشۇنىنى قارا ئېرتىش دەرياسىدىن قوغلاپ ئۆتكۈزۈۋەتتى.

2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئالتاي ۋىلايىتى تارقاتقان ۋاقىتلىق پۇل تارباغاتاي ۋىلايىتىدە بىردەك ئىناۋەتسىز دەپ قارار چىقاردى.

2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ئۆتكۈزگەن ئاممىۋى يىغىندا مىللىي قۇرۇلتايغا قاتنىشىش ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى، ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بىز مىللىي قۇرۇلتايدا شىنجاڭدا مىللەتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدۇق، لېكىن بۇ مۇستەقىل بولۇش دېگەن مەنىنى بىلدۈرمەيدۇ. بىزنىڭ موھتاج بولۇۋاتقىنىمىز مىللەتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشى، بۇ ھەرگىز بىر مىللەت بىلەن چەكلەنمەيدۇ...... ئۇ يە-

نىلا پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ بىردەك باراۋەر بولۇشى ئاساسىدىكى مىللەتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشى بولۇپ، بۇنىڭدا دېموكراتىك سىياسىي يولغا قويۇش مەقسىتىگە يېتىش كۆزدە تۇتۇلغان. ئومۇمەن مىللەتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشى پەقەت بىر مىللەتنىڭ مۇستەقىل، ئەركىن بولۇشى دەپ قارىلىدىكەن، بۇنداق قارىغان ئادەملەرنىڭ ئىدىيىسى بەك خاتا بولغان بولىدۇ. شۇنى بىلىش كېرەككى، مىللىتىمىزنىڭ دۈشمىنى خەنزۇلار ئەمەس، بەلكى ئىلگىرىكى مۇستەبىت تۈزۈم شارائىتىدىكى خەنزۇ چىرىك ئەمەلدارلار. بىز بۇ ئىككىسىنىڭ چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىمىساق، ھەتتا خاتا ھالدا خەنزۇلارنى دۈشمىنىمىز دەپ قارىساق بولمايدۇ. ‹تىنچلىق بىتىم› ئىمزالانغاندىن كېيىن، ‹شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى› ھۆكۈمىتى ئۆز ئىززىتىنى ساقلاپ تارقىلىپ كەتكەنلىكىنى ئېلان قىلدى، باشقا ۋىلايەتلەرگە ئوخشاش، ئۇنىڭغا يەنىلا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىك قىلىدىغان بولدى ... ئەگەر بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بەزىلەر يەنىلا ‹شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقى› نى تەرغىب قىلىدىكەن، ئۇنداقتا ئۇ «تىنچلىق بىتىم» غا قارشى تۇرغان بولىدۇ.» «خەلقىمىز بۈگۈنكى كۈندە قانداقتۇ ‹شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى› ھۆكۈمىتى قۇرماقچى ئەمەس، شۇنداقلا ‹تىنچلىق بىتىم› نىڭ يولغا قويۇلۇشىغا كاشىلا تۇغدۇرۇشقىمۇ ھەرگىز يول قويمايدۇ.» ئۇ يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بىزنىڭ بۇ قېتىمقى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز قايسى بىر مىللەتكە قارىتىلغان ھەرىكەت ئەمەس، بۇ قېتىمقى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى ئۆلكىمىزدە ھەقىقىي مىللىي باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھەرىكەت، مۇستەبىت ھاكىمىيەت بىلەن چېتىشلىقى بولمىغان خەنزۇلار كۈتمىگەن يەردىن، ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە زەربىگە ئۇچرىدى. گەرچە بۇ بەزىبىر ئاز ساندىكى كىشىلەرنىڭ قىلمىشى بولسىمۇ، لېكىن بىز بۇنداق ئىشنىڭ بولغانلىقىنى ئىنكار قىلالمايمىز.... بىزنىڭ دۈشمىنىمىز خەنزۇلار ئەمەس، بەلكى مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ ھىمايىچىلىرى ۋە خەلق ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلغان جاھىللار ۋە ئۇنىڭ ھامىيلىرى.» «خەلقىمىز شۇنى چۈشىنىشى لازىمكى، بۈگۈنكى كۈندە بىز خەن-

زۇلارغا ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە قارشى تۇرۇۋاتقىنىمىز يوق، ئەگەر بەزىلەر خەنزۇلارغا ۋە دۆلەتنىڭ بىرلىكىگە قارشى تۇرىدىكەن، ئۇ ھالدا ئۇ ‹تىنچلىق بىتىم›غا ۋە ‹ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى›غا قارشى تۇرغان بولىدۇ، ئۇ بىزنىڭ دوستىمىز ئەمەس. شۇڭا، ‹تىنچلىق بىتىم› دىن باشقا ھەر قانداق ھەرىكەتنى قەتئىي قوللىمايمىز».

2 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە 500 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ياشلىرى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىدا «ئەركىنلىك يىغىنى» ئاچتى. يىغىنغا ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇلئەخەت مەخسۇم رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىنغا قاتناشقۇچىلار خەنزۇ ھۆكۈمرانلارنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە كەلتۈرگەن خىلمۇخىل ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنى قاتتىق ئەيىبلىدى. خەنزۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا خاتىمە بېرىشنى، مەركەز قوشۇنىنىڭ شىنجاڭدىن چىقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلدى. يىغىندىن كېيىن نامايىش ئۆتكۈزدى. يول بويى «مەركەزنىڭ قوشۇنى شىنجاڭدىن چىقىپ كەتسۇن»، «خەنزولارنىڭ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى تۇرايلى» دېگەنگە ئوخشاش شوئارلارنى توۋلاپ ماڭدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ليۇمېڭچۈنگە 30 نەچچە تەلەپ قويدى. چۈشتىن كېيىن سائەت بەشكە بارغاندا ئاندىن تارقاشتى.

2 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تەشكىللىگەن 5 مىڭدىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان نامايىش قوشۇنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قورۇسىغا بېرىپ، ليۇمېڭچۈنگە 50 ماددىلىق تەلەپ قويۇپ، 72 سائەت ئىچىدە جاۋاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، بۇ تەلەپلەر يىغىنچاقلىغاندا مۇنۇلاردىن ئىبارەت: (1) مەركەز قوشۇنى ئىچكىرىگە قايتىپ كەتسۇن؛ (2) ئاقسۇ، قەشقەرلەردە مىللىي ئارمىيە قۇرۇلسۇن؛ (3) ئارمىيە ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشمىسۇن، ھەربىي ساقچىلارنىڭ خەلقنى ئېزىشى قاتتىق مەنئى قىلىنسۇن؛ (4) مەركەزنىڭ شىنجاڭدا تۇ-

رۇشلۇق بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلىرى بىردەك ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە تەۋە بولسۇن؛ (5) «تىنچلىق بىتىم» ئىجرا قىلىنىپ، ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ 70% ى يەرلىك ئادەملەردىن بولسۇن؛ (6) دېموكراتىك سايلام خىزمىتى قايتىدىن ئېلىپ بېرىلسۇن. جايلارنىڭ ۋالىيلىرى يەرلىك كىشىلەردىن بولسۇن؛ (7) ئۈرۈمچى ۋالىيسى خادىۋاڭ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى سەلىس، قۇمۇل ۋالىيسى يولۋاس، يەكەن ۋالىيسى جۇفاڭگاڭ، خوتەن ۋالىيسى نۇربەگلەر يەڭگۈشلىۋېتىلسۇن؛ (8) ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ باشلىقلىرى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلسۇن. ئەدلىيىنى خەلق ئۆزى باشقۇرسۇن؛ (9) دىنىي نازارەت تەسىس قىلىنسۇن؛ (10) «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ خەنزۇچە نەشرى توختىتىلسۇن قاتارلىقلار. ليۇمېڭچۈن بۇلار ناھايىتى مۇھىم ئىشلار بولغاچقا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن جاۋاب بېرىلىدۇ دېدى. نامايىشقا قاتناشقان ئامما ئاندىن ئاستا - ئاستا تارقاپ كېتىشتى.

2 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ جىددىي يىغىنى چاقىرىلدى.

يىغىندا بۇرھان شەھىدى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپلار جۇفاڭگاڭ، خادىۋاڭ قاتارلىق كىشىلەرنى يەڭگۈشلىۋېتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، لېكىن ليۇمېڭچۈن، ۋاڭ زېڭشەن، جانىمقان قاتارلىقلار بۇنىڭغا قارشى چىقتى، چۈشتىن بۇرۇنلا ئېچىلغان يىغىن تا چۈشتىن كېيىنگىچە داۋاملاشقان بولسىمۇ ھېچقانداق نەتىجىسى بولمىدى. ئەخمەتجان قاسىمى تەلەپ قويغۇچى ئاممىنىڭ يىغىنغا ۋەكىل ئەۋەتىپ پىكرىنى يەتكۈزۈشكە يول قويۇشنى تەكلىپ قىلغاندا بۇ تەكلىپ دەرھال ماقۇللاندى. ئۆلكىلىك ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئابدۇلئەخەت مەخسۇم قاتارلىقلار يىغىنغا كېلىپ ئاممىنىڭ تەلەپلىرىنى بايان قىلدى. ئاممىنىڭ ۋەكىللىرى يىغىندىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئەخمەتجان قاسىمى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئالدى بىلەن خوتەننىڭ ۋالىيسى نۇربەگ بىلەن يەكەننىڭ ۋالىيسى جۇفاڭگاڭنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش تەكلىپى ماقۇللاندى. سوڭ

شلىيەن قاتارلىقلار يىغىننىڭ ئالاقىدار مەزمۇنلىرىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، كېچىلەپ يېڭى بىنادا يىغىن ئاچتى. يىغىنغا قاتناشقۇچىلار بىردەك ئۈچ ۋىلايەتكە قەتئىي تاقابىل تۇرۇش فاڭجېنىنى قوللىنىش لازىم، نامايىش ئارقىلىق نامايىشقا تاقابىل تۇرۇپ، تەلەپ قويۇش ئارقىلىق تەلەپ قويۇشقا تاقابىل تۇرۇپ، ئۈچ ۋىلايەتكە قايتۇرما زەربە بېرىش كېرەك، دەپ ھېسابلىدى، ليۇمېڭچۈن، شيې يۈڭسۈن، لياڭ كېشۈنلار كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇشقا مەسئۇل بولدى.

شۇ كۈنى   چۈشتىن بۇرۇن گومىنداڭ تەرەپ تەشكىللىگەن 5000 دىن ئارتۇق قازاق، خەنزۇ، خۇيزۇ ئامما كوچىغا چىقىپ نامايىش قىلىپ، يول بويى «مەركىزىي ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىمىز»، «شىنجاڭ 14 مىللەتنىڭ ① شىنجاڭى، ئۇيغۇرلارنىڭلا شىنجاڭى ئەمەس»، «ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىشىغا قارشى تۇرايلى»، «ئەخمەتجان، ئاباسوپلارنى يوقىتايلى» دېگەن شوئارلارنى توۋلاپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت دەرۋازىسى ئالدىغا يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، 26 ماددىلىق قارىمۇ قارشى تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە ھۆكۈمەت خەلقنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلمىسا، مەسىلىنى ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئۆرپ - ئادىتى بويىچە ھەل قىلىدىغانلىقى ھەققىدە جار سېلىشتى. ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ تەختتىن چۈشۈشىنى تەلەپ قىلدى.

2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى   خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاق ئاممىسى ۋە ئامما ئىچىگە قوشۇلۇۋالغان سەنچىڭتۇەن ئەزالىرى ھەم پۇقراچە كىيىنىۋالغان ھەربىي، ساقچى خادىملىرى قاتارلىق بۇزغۇنچىلار بولۇپ 10 مىڭدىن ئارتۇق كىشى ئۆلكىلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى ليۇ-

---

① 14 مىللەت: ئەينى ۋاقىتتا ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇ، موڭغۇل، قىرغىز، ئۆزبېك، تاتار، شىبە، مانجۇ، سولۇن (داغۇر)، رۇس، تارانچى (ئىلىدىكى ئۇيغۇرلار)، تاجىكلارنى كۆرسەتتى.

يېڭىشياڭنىڭ باشلامچىلىقىدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قوروسى دەرۋازىسى ئالدىغا تەلەپ قويۇشقا باردى. تەلەپ قويغۇچى ئاما سايلاپ چىققان ۋەكىللەر 16 ماددىلىق تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئەخمەتجان قاسىمنىڭ جاۋاب بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. بۇ تەلەپلەرنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنلىرى مۇنۇلاردىن ئىبارەت: (1) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىشىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش. (2) ئۈچ ۋىلايەت چېگرىسىنى دۆلەت ئارمىيىسى مۇھاپىزەت قىلىشى كېرەك. (3) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ يەرلىك قوراللىق قىسىملىرىنى تىنچلىق بىتىمدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش كېرەك. (4) «غۇلجا ۋەقەسى» مەزگىلىدە يەرلىك بىگۇناھ ئاھالىلەرنى ئۆلتۈرگەن قاتىللارنى قاتتىق جازالاش كېرەك. (5) «غۇلجا ۋەقەسى»دە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ئېتىبار بىلەن نەپىقە بېرىش كېرەك. (6) شىنجاڭنى جۇڭگودىن ئايرىپ تاشلاشقا ئۇرۇنغان «شەرقىي تۈركىستان» چىلىق ھەرىكىتىگە قارشى تۇرۇش كېرەك. (7) مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، مىللەتلەر ئارىسىدا كەمسىتىش ۋە ئۆچمەنلىك تۇغدۇرۇشقا قارشى تۇرۇش كېرەك ۋەھاكازالار.

ئەخمەتجان قاسىمى ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئاممىغا نۇتۇق سۆزلىدى. بەزى بۇزۇق ئۇنسۇرلارنىڭ چۇقان سېلىشى ۋە توسقۇنلۇق قىلىشى بىلەن، ئۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باشقا ئەزالىرى بىلەن بىرگە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوروسى ئىچىگە كىرىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. دەرۋازا سىرتىدا بۇرھان شەھىدىنىڭ شوپۇرى ئاما بىلەن تالاش - تارتىش قىلىۋاتقاندا گىرانات پارتلاپ ئۆلدى، ئاممىدىن ئىككىسى يارىلاندى. مەيدان قالايمىقانلىشىپ كەتتى، بۇ چاغدا نەنگۇەن ۋە باشقا جايلاردا ئۇيغۇرلاردىن 5 - 6 مىڭ كىشى توپلىشىپ، قورشاۋدا قالغان ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا كەلمەكچى بولدى. ھەربىي، ساقچىلار نەنمىڭ سېپىل دەرۋازىسىنى ئېتىۋەتكەن، ئاتلىق ئەسكەر ئەۋەتىپ توسقان بولسىمۇ، بىر قىسىم ئۇيغۇرلار يەنىلا مەيدانغا يېتىپ كەلدى. ئىككى تەرەپ توقۇنۇشۇپ قالدى. بىر ئادەم ئۆلدى. سوڭ شىليەن ۋەقەنىڭ يەنىمۇ كېڭىيىپ كېتىپ يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولماي قېلىشى-

3 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئۈرۈمچى گارنىزونى قوماندانلىق شتابى نوپۇس تەكشۈرۈش باھانىسى بىلەن، زور بىر تۈركۈم ژاندارما، ساقچىلارنى ئەۋەتىپ نەنلياڭدىكى ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا ئۆيمۇئۆي تەكشۈرۈپ جەمئى 50 نەچچە كىشىنى قولغا ئالدى.

3 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئۈرۈمچى گارنىزونىنىڭ قوماندانى لوشۇرېن ھەربىي ھالەتنىڭ بىكار قىلىنغانلىقىنى جاكارلىدى، لېكىن يەنىلا يىغىلىش، نامايىش ئۆتكۈزۈش مەنئى قىلىندى، ئەگەر يىغىلىش، نامايىش ئۆتكۈزۈلمەكچى بولسا، ئالدى بىلەن ئۈرۈمچى گارنىزونىغا مەلۇم قىلىپ تەستىقلىتىشنى شەرت قىلدى.

3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى جاڭجىجوڭ نەنجىڭدىن ئايروپىلان بىلەن لەنجۇغا كېلىپ، 15 - كۈنى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

3 - ئاينىڭ 9 - كۈنى ئۈرۈمچى «25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسى» قەشقەردىكى ئاممىنىڭ غەزىپىنى قوزغىدى، مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى ۋە سودىگەر كوچىغا چىقىپ نامايىش قىلدى. 24 - كۈنى يەنە مىڭدىن ئارتۇق ئامما نامايىش قىلدى، ئەسكەرلەر بىلەن توقۇنۇش يۈز بەردى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتى دىنىي زاتلار ۋە جەمئىيەتتىكى ئاتاقلىق زاتلار قۇرۇلتىيى ئاچتى.

3 - ئاينىڭ 10 كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى 153-نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، مايتاغ نېفىت كېنىنى ھەربىي ئىدارە قىلىدىغانلىقىنى، كېرىموپىنىڭ ھەربىي ۋەكىل بولغانلىقىنى جاكارلىدى ھەمدە مەزكۇر نېفىت كېنىنىڭ نېفىت مەھسۇلاتى پەقەت ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىلا تەمىنلىسە بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى.

3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ 4 - قېتىملىق يىغىنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى ئىشخانىسى تەسىس قىلىشنى قارار قىلدى.

3 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مىللىي ئارمىيىنىڭ ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنى بۇرۇلتوقاي ناھىيىسى بىلەن كۆكتوقاي ناھىيىسى چېگرىسى بولغان سارىبۇلاقتا كېلىپ ئورۇنلاشتى. 25 - كۈنى ئوسمان ئىسلام قىسمى گومىنداڭنىڭ ماچۇەنخۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنى، ئاسلىبېك قابدىش پىلموتچىلار بەنىنىڭ ماسلىشىشى بىلەن سارىبۇلاقتا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى. مىللىي ئارمىيىنىڭ ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنى ئىبراھىمباي يېتەكچىلىك قىلغان قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى 3 - لىيەنىنىڭ ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، شىددەت بىلەن قايتۇرما زەربە بەردى، ئوسمان ئىسلام قىسمى ئېتىكقىزىلغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى «25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسى» مۇناسىۋىتى بىلەن «پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەت» ئېلان قىلدى، ئۇنىڭدا «پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە تىنچلىقنى قوغداش يولىدا پائال تىرىشىش، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا دوستلۇق ئورنىتىش يولىدا تىرىشىش» مۇراجىئەت قىلىندى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ «تىنچلىق بىتىم» غا ھەرگىز خىلاپلىق قىلمايدۇ، «بىزنىڭ گېپىمىز گەپ، بىز 〈تىنچلىق بىتىم〉 غا تامامەن ئەمەل قىلىمىز» دەپ ئىپادە بىلدۈردى.

3 - ئاينىڭ 25 - كۈنى جاڭ جىجۇڭنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 22 - سانلىق ئەزالار يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىننىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنۇلاردىن ئىبارەت بولدى: (1) تىنچلىققا زىيان يەتكۈزىدىغان دېلولارنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ كونكرېت ئۇسۇلى ماقۇللاندى. (2) بۇر-

ھان شەھىدى ، رەھىمجان سابىرھاجى ، ئىسھاقبېك مونونوپ ، سالىس ، داڭ بىگاڭ ، ئەنۋەر سالىجان ، نۇسرەت قاتارلىق يەتتە كىشىدىن ئالتاي تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىل قىلىپ « ئالتاي ۋەقەسى »نىڭ ھەقىقى ئەھۋالىنى ئېنىقلاپ چىقىش بەلگىلەندى . (3) ئەنۋەر سالىجان باشچىلىقىدىكى سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسىنى يېڭىباشتىن ئالتاي ۋىلايىتىگە ئەۋەتىپ ، مەزكۇر ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسى ناھىيە ھاكىملىرى ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىش خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىش قارار قىلىندى . (4) نەبىجان يۇسۇپ قاتارلىق سەككىز كىشىدىن چۆچەك ، دۆربىلجىن ئىككى ئورۇندا يۈز بەرگەن پاجىئەنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەش قارار قىلىندى . (5) غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ بىر ئالىي ئەمەلدار ئەۋەتىشى ، ئۇنىڭ ليۇشاۋلى ، ئەيسا ، ئۆمەرداموللا ، ئەنۋەر خانبابالاردىن تەركىب تاپقان جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكى تەشكىللەپ ، ئاقسۇ ، ئاقسۇ كونىشەھەر ، قاراقاش قاتارلىق ناھىيىلەرگە ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسىنى تولۇقلاپ سايلاش خىزمىتى ئىشلەشكە بېرىشى بېكىتىلدى .

شۇ كۈنى رەئىس جاڭ جىجۇڭ ، مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان قاسىمى ، بۇرھان شەھىدى ۋە بارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسىي پوزىتسىيىسى ۋە مۇستەھكەم مەيدانىنى شەرھلەيدىغان « پۈتۈن ئۆلكىدىكى قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت »كە ئىمزا قويدى . « مۇراجىئەت » جەمئىي 10 نۇقتىلىق بولۇپ ، ئۇنىڭ 7 - نۇقتىسىدا « 25 - فېۋرال » ۋەقەسى تىلغا ئېلىنىپ مۇنداق دېيىلدى : « دېموكراتىيىنى بۇرمىلاشقا بولمايدۇ . ئەركىنلىكنىڭ چېكى بولىدۇ . دېموكراتىيىنىڭ ھەقىقىي روھى قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشتا . . . لېكىن خەلقتە دۆلەتكە قارشى تۇرۇش ئەركىنلىكى ھەرگىز بولمايدۇ ، باشقىلارنىڭ ئەركىنلىكىگە دەخلى - تەرۇز قىلىش ئەركىنلىكى بولمايدۇ ، ئۇنداق قىلىنسا ، ئەركىنلىك دەپ قانۇنغا خىلاپلىق قىلىش قىلمىشى سادىر بولىدۇ ، بىز بۇنى ئوخشاشلا توسايمىز ۋە جازالايمىز . مەسىلەن ، ئالدىنقى ئايدىكى ئۈرۈمچى ئاممىسىنىڭ

نامايىش قىلىپ تەلەپ قويۇش، ھۆكۈمەتكە تەھدىت سېلىش، ھۆكۈمەتكە ئۆچمەنلىك قىلىش ھەرىكىتى ۋە 25 - كۈندىكى نامايىش قىلىش، تەلەپ قويۇشنەك تەرتىپنى قالايمىقانلاشتۇرىدىغان، تىنچلىقنى بۇزىدىغان بۆلگۈنچىلىك ھەرىكىتى ھەم 3 - ئاينىڭ 5 - كۈندىكى نوپۇس تەكشۈرۈپ مىللىي ھېسسىياتقا تېگىشكە ئوخشاش ۋەقەلەردىن بىز ناھايىتى ئەپسۇسلىنىمىز، ئۇنى تۈپتىن تۈزىتىش كېرەك.»

3 - ئاينىڭ 27 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى مەملىكەت ئىچىدىكى ئۆلكىلىك پوچتا ئىدارىلىرىگە تېلېگراما ئەۋەتىپ، ئۆلكىمىز 1946 - يىل 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن تىنچ يول بىلەن بىرلىككە كەلدى، لېكىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئەھۋالى ئالاھىدە بولغاچقا، يۇقىرىدىكى ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى ھەر قايسى ناھىيىلەرگە يوللىنىدىغان ھەر خىل پوچتا يوللانمىلىرى ۋاقىتىنچە قوبۇل قىلىنمايدۇ دەپ ئۇقتۇردى.

3 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شىتابى ئالايتەن فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن قاتارلىق كىشىلەرنى ئالتاينى كۆزدىن كەچۈرۈشكە ماڭغان ئىسھاقبېك مونونوپ بىلەن سارسۈمبىگە ئەۋەتىپ، شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شىتابىنىڭ قوماندانلىق كۈچىنى كۈچەيتتى. ئىسھاقبېك مونونوپ سارسۈمبىگە بارغاندىن كېيىن، دەللىقان سۈگۈربايوپ بىلەن كۆرۈشۈپ ئوسمان ئىسلامغا تاقابىل تۇرۇشتىكى كونكرېت ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشنى كېڭىشىپ بېكىتتى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرلىرى دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ئۈرۈمچىدە يىغىن چاقىرىپ، ئۈرۈمچى ۋەزىيىتىنىڭ يامانلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، مەركىزىي كومىتېتنى غۇلجىغا چېكىندۈرۈشنى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ ئۈرۈمچى ۋىلايەتلىك كومىتېتىنى قۇرۇپ، ئۇنى ئۈرۈمچىدە قالغان خادىملارنىڭ داۋاملىق

ئىسلامنىڭ «تىنچلىق بىتىم» ۋە «سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»غا قارشى تۇرۇپ تىنچلىقنى بۇزغانلىقى، ئالتاي خەلقىگە زىيان سالغانلىقى ئېنىق دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلاندى. (2) ھازىر ئوسمان ئىسلامنىڭ ئىناۋىتى ۋە ئەمەلىي كۈچى زور دەرىجىدە ئاجىزلىشىپ، يېتىم ھالەتكە چۈشۈپ قېلىپ، ئالتاي ۋىلايىتىدە تۇرۇۋېرىشكە ئامالسىز قاپتۇ. (3) ئالتاي خەلقى قالايمىقانچىلىقتىن نەپرەتلىنىپ تىنچلىقنى تەلەپ قىلماقتا. (4) ئامما ئوسمان ئىسلامغا ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش چارىسى كۆرۈشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، يېڭىدىن ۋالىي سايلىغىچە، دەلىلقان سۇگۇربايوپقا ۋاقتىنچە بۇ ۋىلايەتنىڭ ۋالىيلىق ۋەزىپىسىنى مۇۋەققەت ئۆتەش ھاۋالە قىلىنسا. (5) قاتناش تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىلسە، شۇنىڭدەك ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ خىراجىتى بەلگىلىمە بويىچە ئاجرىتىپ بېرىلسە.

4 - **ئاينىڭ 4 - كۈنىدىن 5 - ئاينىڭ 18 - كۈنىگىچە** ئەنۋەر سالىجان سايلامغا نازارەت قىلىش 6 - گۇرۇپپىسىنى باشلاپ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىنىڭ ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاش خىزمىتىگە نازارەتچىلىك قىلدى. سايلام نەتىجىسى مۇنداق بولدى: قاجىنابى ۋالىيوپ سارسۇمبە ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، رىشات ئابلىماجىن بۇرچىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قالمان ئاقات كوكتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، كۆكناي دابو قابا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، ماكەن قابىل جېمىنەي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، نازىر چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قاناپىيا تۇسىپبېك بۇرۇلتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا سايلاندى. مامۇت قويابايوپ، ئابدۇراخمان توختايوپ، ئەنۋەر ئاقبايوپ، قىزىر قاجىنابى، ئىبراھىمقان ئۇكورتاي، قالمان ئاقىت، ئاقىش زاڭگى قاتارلىق يەتتە كىشى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى بولۇپ سايلاندى.

4 - **ئاينىڭ 12 - كۈنى** جاڭ جىجۇڭ شىنجاڭدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە مەسئۇللىرىغا «نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسى ۋە بىزنىڭ تۇپ

كۆز قارشمز ۋە پوزىتسىيىمز» دېگەن تېمدا ئوزۇن نۇتۇق سۆزلەپ ، كۆپچلكتن «قەدەمنى برلككە كەلتۈرۈپ ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ ، شنجاڭنى مەڭگۈ جۇڭخۇا منگونڭ زېمنى بولغان ۋە سەنمنجۇيلق يېڭى شنجاڭ قلىپ قۇرۇشتن ئبارەت ئۇلۇغ ۋەزېپنى ئورۇنداشقا ھەقىقي كاپالەتلك قلش»نى تەلەپ قلدى .

4 ـ **ئاينڭ 16 ـ كۈنى** جاڭ ججۇڭ ئايروپلان بلەن جەنۇبي شنجاڭنى كۆزدن كەچۈرۈش ئۈچۈن ئاقسۇغا باردى . مەسئۇد ، ئەخمەتجان قاسمى ، ۋاڭزىڭشەن ، ئەيسا ، چۇ ۋۇ ، ليۇ زېرۇڭ قاتارلقلار بىللە باردى .

4 ـ **ئاينڭ 18 كۈنى** مللي ئارمىيە ئالتاي ئاتلق ئەسكەرلەر 3 ـ تۈەنى ئوسمان ئسلام قسملرى بلەن ئېتكقزىلدا كەسكن جەڭ قلدى . ئوسمان ئسلام ئۆز قسملرنى باشلاپ بەيتككە① قاچتى .

4 ـ **ئاينڭ ئوتتۇرلرى** ئوسمان ئسلام لاتپ مۇستاپا ، مانات قاناتباي قاتارلقلارنى ئۈرۈمچىگە ئەۋەتىپ سوڭ شليەنگە تەپسلي دوكلات قلدى ھەمدە ھەربي جەھەتتە ياردەم بېرشنى تەلەپ قلدى . سوڭ شليەن ئوسمان ئسلامغا ئاۋۋال تۆت ماشنا تۇرمۇش بۇيۇملرى ياردەم قلدىغانلقنى ، قالغان تەلەپلەرنى كېينچە ھەل قلدىغانلقنى بلدۈردى .

4 ـ **ئاينڭ 21 ـ كۈندىن 22 ـ كۈنگىچە** جاڭ ججۇڭ ۋە ئۇنڭ ھەمراھلرى ئايروپلان بلەن قەشقەرگە يېتپ بېرىپ ، شۇ كۈنلا قەشقەر ۋالىيسى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنى زيارەت قلدى . ئەتسى جاڭ ججۇڭ

---

① بەيتك : جۇڭگو شنجاڭ چېگرىسى ئچىدە بولۇپ ، موڭغۇلىيە خەلق جۇمھۇرىيىتىگە يېقن ، ئۇ ئۈرۈمچى ، ئالتاي ، قۇمۇل ۋىلايەتلرنڭ چېگرىسىغا جايلاشقان .

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى سۆھبەت يىغىنى چاقىردى. يىغىندا پىكىر قىلغانلارنىڭ كۆپ قىسمى ياشلار بولۇپ، ئۇلار بۇرۇنقى خەنزۇ ئەمەلدارلارنىڭ شىنجاڭدىكى ۋەھشىيانە ھۆكۈمرانلىقىنى غەزەپ بىلەن ئەيىبلىدى. چېگرىنى شۇ يەردىكى خەلق قوغدىسۇن، قەشقەر شەھەر رايونىدىكى مۇداپىئە ئىستىھكاملىرى بۇزۇپ تاشلانسۇن، ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشىغا رۇخسەت قىلىنمىسۇن، شىنجاڭنىڭ نامى «شەرقىي تۈركىستان»غا ئۆزگەرتىلسۇن؛ جەنۇبىي شىنجاڭدا باج ئېلىشقا يول قويۇلمىسۇن دېگەنگە ئوخشاش تەلەپلەرنى قويدى، يەنە بەزى كىشىلەر تۇغرىدىن تۇغرا «جاڭ جىجۇڭ، جاڭ جىجۇڭ» دەپ ئىسمىنى تۇۋلىدى. جاڭ جىجۇڭ يىغىندا ئىسمىنىڭ تۇغرىدىن تۇغرا ئاتىلىشى ئۆزىگە قىلىنغان بىھۆرمەتلىك ئىكەنلىكىنى تەنقىد قىلغاندىن باشقا، ئاساسلىقى ئاما ئوتتۇرىغا قويغان ئورۇنسىز تەلەپلەرگە رەددىيە بېرىپ، ئاممىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپ قويدى. يىغىن كۆڭۈلسىز ئاخىرلاشتى.

4 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن 26 - كۈنىگىچە ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن كونسۇلى ماكنان ئىلىنى ئېكىسكۇرسىيە، زىيارەت قىلدى، ئەسئەت ئىسھاقوپنى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى دوباشىننى زىيارەت قىلدى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر ئەھۋاللارنى ئىگىلىدى.

4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» گېزىتىنىڭ خەنزۇچىسى نەشر قىلىنىپ تارقىتىلدى.

4 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى مىللىي ئارمىيىنىڭ شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى ئوسمان ئىسلامنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە پاراكەندىچىلىك سېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن تۆۋەندىكىچە ھەربىي ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئېلىپ باردى: قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۇەنى ئىبراھىمبەي قىسمىغا كۆكتوقاي - چىڭگىل ناھىيىلىرى چېگرىسىدىكى قاراچۆل-

دە تۇرۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنگە ئىسمىكەي قوجابايوپ ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەننى ئەۋەتىپ چىڭگىل ناھىيە بازىرىنى ساقلاشقا، دوماي مۇخدارخانوپ ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەننى ئەۋەتىپ سارتوقايىنى① ساقلاشقا، بەدەلقان سۈگۈربايوپقا ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنىنىڭ بىر قىسمىغا يېتەكچىلىك قىلىپ سارسۈمبە ناھىيە بازىرىنى ساقلاشقا بۇيرۇق چۈشۈردى.

4 - ئاي «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى سەيدۇللا سەيپۇللايوپ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتكە ئىلتىماس سۇنۇپ، پۈتۈن شىنجاڭدا «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» تەشكىلىنى قۇرۇشنى تەلەپ قىلىۋىدى، تەستىقلانمىدى.

شۇ ئاي ئابدۇكېرىم ئابباسوپ شىنجاڭ ئۆلكىلىك جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش جەمئىيىتى نەشر قىلغان «ئۆرنەك» ژۇرنىلى (ئۇيغۇرچە) نىڭ تۇنجى ساندا «خەنزۇ خەلقىنىڭ ئارزۇسى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلدى. ماقالىدە مۇنداق دېيىلدى: خەنزۇ خەلقى گومىنداڭنىڭ ئىچكى ئۇرۇش قىلىشىغا قەتئىي قارشى تۇرىدۇ، دېموكراتىك سىياسىي ئاساسىدىكى تىنچلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى، تېزلىكتە مۇستەقىل، ئازاد، ئەركىن، دېموكراتىك يېڭى دۆلەت قۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

شۇ ئاي دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى. ئابلىمىت ھاجىيوپ شۇجى بولدى ھەمدە چۆچەك، دۆربىلجىن، چاغانتوقاي ناھىيىلىرىدە ياچېيكا تەسىس قىلىندى.

---

① سارتوقاي: كوكتوقاي ناھىيىسى چېگرىسى ئىچىدە بولۇپ، چىتەيدىن شىمالغا قاراپ كوكتوقاي، چىڭگىلغا بارىدىغان يول بىلەن ئۇلۇڭغۇر دەرياسى تۇتىشىدىغان جايغا جايلاشقان. ئەينى ۋاقىتتا ئۈچ ۋىلايەت بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى جايلارنىڭ چېگرىسى ئىدى.

شۇ ئاي ئەنۋەرخانبابا جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكى بىلەن قەشقەر ۋە خوتەن ۋىلايەتلىرىگە بېرىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ يەرلىك تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇشقا تەييارلىق قىلدى، ئابلىز مۇھەممىدى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولدى، ئابلىز قارى، ھوشۇر ئىككىيلەن خوتەن ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمىتىگە ۋاقىتىنچە مەسئۇل بولدى.

5 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 6 - كۈنىگىچە جاڭ جىجۇڭ يەكەن ۋە خوتەن ئىككى ۋىلايەتنى كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ، قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسى ئۆتكۈزگەن ئۆلكىلىك، ناھىيىلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋە ھەر ساھەنىڭ ۋەكىللىرى سوھبەت يىغىنىدا ئالدىنقى نۆۋەت ۋەكىللەر ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلەرگە جاۋاب بەردى. سۆھبەت يىغىنىدا، ئۇ «كۆپچىلىك ھەر خىل زىددىيەتلەرنى يوقاتسىلا، تىنچلىقنى مۇستەھكەملەپ، قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ» دېگەن تېمىدا ئۇزۇن نۇتۇق سۆزلىدى. ئۇ نۇتۇقتا ھەربىيلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشىنى «قانۇن-ئىنتىزامغا خىلاپ ئىش» دەپ ئەيىبلىگەن بولسىمۇ، لېكىن «دۆلەتكە، دۆلەت ئارمىيىسىگە، خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش چاقىرىقى ئاستىدا، تەپتارتماستىن تۈرلۈك نامۇۋاپىق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، بىر تەرەپنىڭ كۈچى بىلەن ئۆزلىرىگە قارشى تەرەپتە تۇرغان كىشىلەرگە زەربە بېرىشكە ئۇرۇنۇش دېموكراتىك سىياسىي ئەمەس» دەپ ئەيىبلىدى. جاڭ جىجۇڭنىڭ بۇ سۆزى شۇ يەردىكى ئاممىنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغىدى.

5 - ئاينىڭ 7 - كۈنى كەچقۇرۇن 5 - 6 مىڭ ئامما جاڭ جىجۇڭ چۈشكەن قەشقەر ۋالىي مەھكىمىسىنى قورشىۋېلىپ، بىر نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ئوتتۇرىغا قويغان مەسىللەرگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىشنى تەلەپ قىلدى. غەزەپلەنگەن ئامما توختىماي «گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلايلى!» «جاڭ جىجۇڭنى يوقىتايلى!» «جاڭ جىجۇڭنى ئۆلتۈرەيلى!» دېگەن شوئارلارنى توۋلىدى. جاڭ جىجۇڭ چۈۋۈغا ئەخمەتجان قا-

سىمنى مۇھاسىرىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا تەكلىپ قىلىشنى بۇيرۇدى، لېكىن بۇ چاغدا ئەخمەتجان قاسىمى سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى. بىرگە بارغانلار جاۋشىگۇاڭغا تېلېفون بېرىپ قوتقۇزۇۋېلىشنى تەلەپ قىلىشقا مەجبۇر بولدى. جاۋشىگۇاڭ ئادەملىرىنى باشلاپ ۋالىي مەھكىمىسىگە يېتىپ كەلگەندە، تاشقىرى ئادەم دېڭىزىغا ئايلىنىپ، ۋاراڭ - چۇرۇڭغا تولغانىدى، ئۇلار ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن جاڭ جىجۇڭنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى، جاڭ جىجۇڭ بۇنى ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇملارنىڭ ئۆزىنى يەرگە قاراتقانلىقى دەپ قارىدى - دە، شۇ ھامان قەشقەردىن كېتىش قارارىغا كېلىپ، 8 - چېسلا سەھەردىلا ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە قايتتى، ئۇنى يەرلىك ئەمەلدارلاردىن بىرەرسىمۇ ئۇزاتقىلى چىقمىدى.

5 - ئاينىڭ باشلىرى ئابدۇكېرىم ئابباسوپ «دېموكراتىيە گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەپ، لى تەيىۋىنى باش مۇھەررىرلىككە ئەۋەتتى. لى تەيىۋي باش مۇھەررىر بولغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن مەزكۇر گېزىتتە «ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلدى. «مۇراجىئەت» تە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «شىنجاڭدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىۋاتقان گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتى خەنزۇلارنىڭ ئاز بىر قىسمى. ئۇلار پۈتۈن خەنزۇلارغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. پەقەت جاھانگىرلىك، فېئودالىزم ۋە بيۇروكرات كاپىتالىزمنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمران گۇرۇھىغىلا ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئۇلار ئوخشاشلا كەڭ خەنزۇ خەلقىنى ئېزىدۇ، ئۇلار خەنزۇلار ئىچىدىكى مۇناپىقلار. ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋە كەڭ خەنزۇ خەلقى ئېزىلگۈچىلەر، ئېزىلگۈچى خەلقلەرنىڭ تۈپ مەنپەئىتى بىردەك. شۇڭلاشقا، ھەر مىللەت خەلقى زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق دۈشمىنى بولغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇشى لازىم.» ئۇزاق ئۆتمەي، گېزىتتە يەنە دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى ئۈرۈمچى «25 - فېۋرال قانلىق ۋەقەسى» مۇناسىۋىتى بىلەن تارقاتقان تەشۋىقات ۋەرەقىسى «خەنزۇ قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىندى.

5 - ئاينىڭ 10 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ جياڭ جيېشىغا تېلېگرامما يوللاپ، ئۆزىنىڭ ئۆلكە رەئىسلىكى قوشۇمچە ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بېرىدىغانلىقىنى، ئورنىغا مەسئۇدنى رەئىسلىككە كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى، بۇرھان شەھىدى، مۇھەممەت ئىمىن، رەھىمجان سابىرھاجى، سەيپىدىن ئەزىزى، ئەيسا، چۇۋۇ، ليۇمىڭچۇن، ۋاڭ زېڭشەن، ليۇزېرۇڭ قاتارلىقلارنى چاقىرىپ، جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىدە كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرى ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى. نۆۋەتتىكى شىنجاڭ مەسىلىسىنىڭ تۈگۈنى ئۈستىدە توختىلىپ «تۆپتىن ياخشىلاش» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شىنجاڭدا نۇرغۇن زىددىيەتلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن ھەممىسىنى سىياسىي يول بىلەن، تىنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدۇ، يەنە ئىنقىلاب قىلىش، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. خەلق ئۇرۇشقا موھتاج ئەمەس، ئۇرۇشنى خەلققە تاڭغانلار جەزمەن مەغلۇپ بولىدۇ.

5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىلى ۋىلايىتى ئابدۇللا، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، نۇردۆلەت، قىيازبېك، كۈنبولات، ئېردەنى، نۇرساپا، ياسىن خۇدابەردى، مېيىرمان قوجابايېپ، نەبىجان يۈسۈپ، پۈجە، مۇمۇزى، دېلىن، مېھرىمان، چاكەن، ئەنۋەر سالىجان، نىما، ئەسئەت ئىسھاقوپ، ناۋەن ئارىن، ئىبراھىمباي قاتارلىق 20 كىشىنى ئىلى ۋىلايىتىدىن سايلانغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى قىلىپ تۇنجى نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىغا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ئەۋەتتى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئالتاي ۋىلايىتى مامۇت قويابايوپ، ئابدۇراخمان توختايوپ، ئاقىش زاڭگى، ئىبراھىمخان ئۆكۈرتاي، قاجمان ئە-

ھەت، ئەنۋەر ئاقبايوپ، قېزىرقاجىنابى قاتارلىق يەتتە كىشىنى ئالتاي ۋىلايىتىدىن سايلانغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى قىلىپ تۇنجى نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىغا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ئەۋەتتى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى تارباغاتاي ۋىلايىتى ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئابلىز راخمانوپ، نىزامىدىن، نۇرساپا سېيىتجانوپ، ئابىت، ۋىندورقان، چاڭبو، گۇڭچىن لاما قاتارلىق سەككىز كىشىنى تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن سايلانغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى قىلىپ، تۇنجى نۆۋەتلىك ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىغا قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ئەۋەتتى.

5 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئىلى فېلدشېرلار مەكتىپى قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مۇنداق مەمۇرىي بۇيرۇق چۈشۈردى: شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۆتەۋاتقان جاڭ جىجوڭ رەئىسلىكنى ئەمدى قوشۇمچە ئۆتىمەيدۇ. شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە باش كاتىپ ليۇ مېڭچۈن ھەممە ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلدى، مەسئۇد شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە رەئىس، ئەيسا قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىپى قىلىپ تەيىنلەندى. بۇ مەمۇرىي بۇيرۇق ئېلان قىلىنىشى بىلەنلا ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. شۇ كۈنى ئۈرۈمچى كوچىلىرىدا مەسئۇدقا قارشى لوزۇنكا، تەشۋىق ۋەرەقلىرى پەيدا بولدى.

5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى 15 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ۋىلايەتلىك چېكەتكە يوقىتىش پەۋقۇلئاددە ھەيئىتى قۇرۇپ دۆربىلجىن، شىخو ناھىيىلىرىدىمۇ مۇناسىپ ئاپپاراتلارنى قۇرۇپ، تارباغاتاي ۋىلايىتىدىكى ئاسىيا ئۈچقۇر چېكەتكىلىرىنى تېزدىن يوقىتىشقا كىرىشتى.

5 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بەي ۋېنيۇ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنىدا ئۆلكىنىڭ 1946 — 1947 - مالىيە يىلىدىكى مالىيە ئەھۋالى توغرىسىدا مەخسۇس دوكلات بەردى. ئۇ دوكلاتىدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شىنجاڭدا تىنچلىق ئەمەلگە ئاشقانلىقتىن، 1946 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىلا ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە بېرىلگەن مەمۇرىي ئاپپارات خىراجىتى، ئۈچ ۋىلايەتتىكى ئامانلىق ساقلاش تۈەن - دۈيلىرىنىڭ تەمىناتى، كىيىم - كېچەكى ۋە ئۈچ ۋىلايەتتە تارقىتىلغان قەغەز پۇللارنى يىغىۋېلىش يۈزىسىدىن ئۈچ ۋىلايەتكە بېرىلگەن پۇل ھەم ئۈچ ۋىلايەتنىڭ نەپىقە، قۇتقۇزۇش خىراجىتى قاتارلىقلار بولۇپ جەمئىي شىنجاڭ پۇلى ھېسابىدا 2 مىليارد 779 مىليون يۈەنگە يېتىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ ۋىلايەت بىرلىككە كەلگەنلىكدىن، مەركەزنىڭ مەخسۇس ياردەم ھېسابىدا ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە كېيىنكى ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش، ھەربىي سەپتىن بوشانغانلارغا ياردەم بېرىشكە ئاجرىتىپ بەرگەن مەخسۇس پۇلى 1 مىليارد يۈەندىن ئاشىدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت 350 مىليون يۈەن ئاجرىتىپ، ئۈچ ۋىلايەتتە تارقىتىلغان قەغەز پۇلنى يىغىۋېلىشقا مۆھلەت چەكلەپ بۇيرۇق چۈشۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ۋەزىيەتتە بىر ئاز ئۆزگىرىش بولۇشى ۋە قاتناش مەسىلىسى تۈپەيلىدىن ئەمەلىيەتتە ئۇنى يىغىۋېلىشقا ئادەم ئەۋەتىلمىدى.

5 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇپ ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش مۇراسىمى ھەم ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ قۇرۇلۇش مۇراسىمى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلدى. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى مۇراسىمغا قاتنىشىشنى رەت قىلدى. مۇراسىمدا تەپسىلىي سۆزلىمەكچى بولغان قەشقەر ۋىلايىتىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى ئوسمان دامولىنىڭ ئورنىغا ئابدۇرېشىت ئەلەم دامولla سۆزگە چىقتى. ئۇ مۇنداق دېدى: رەئىس جاڭ جىجوڭ شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىنلا مەركەزگە ھەققىي ۋەكىللىك قىلىپ سەنمىنجۇيىنى يولغا قويۇپ، تىنچلىق ۋەزىيىتىنى شە-

كىللەندۈردى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۇنىڭغا ئىشىنىدۇ ۋە ئۇنى قوللايدۇ. شۇڭا، ئۆلكە رەئىسى يۆتكەشنى خالىمايمىز، مەركەزدىن رەئىس جاڭ جىجۇڭنى شىنجاڭدا قالدۇرۇشنى، جاڭ جىجۇڭ ئۆز قولى بىلەن ئىمزا قويغان «تىنچلىق بىتىم» ۋە «سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»نىڭ تەلتۆكۈس ئىجرا قىلىنىشىنى تەلەپ قىلىمىز.

شۇ كۈنى ئوسمان داموللا قاتارلىق ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ 40 نەچچە ئەزاسى بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ جاڭ جىجۇڭغا بىر پارچە خەت يازدى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق: «تىنچلىق بىتىم» تېخى ئىزچىللاشتۇرۇلمىدى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ۋەزىپىسى تاماملانمىدى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلماسلىق لازىم. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى بۇ ئىشتىن ئالدىنئالا خەۋەر قىلماي، ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسىنى يەڭگۈشلەش مۇۋاپىق ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاقسۇ، قۇمۇل، خوتەن قاتارلىق ۋىلايەتلەردىن كەلگەن نەچچە ئون ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى جاڭ جىجۇڭغا بىرلىشىپ خەت يېزىپ، مەركەزنىڭ قارارىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى، مەسئۇدنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىسىگە رەئىس بولۇشىنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

5 - **ئاينىڭ ئاخىرلىرى** غۇلجىدىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى ئامما يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ ۋە نامايىش قىلىپ، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇشىغا قەتئىي قارشى تۇردى. ئىلىنىڭ ۋالىيسى ھاكىمبەگ خوجا، مۇئاۋىن ۋالىيلىرى ئوبۇلخەيرى تۆرە، ئەنۋەر مۇسابايوپ قاتارلىقلارمۇ جاڭ جىجۇڭغا بىرلىشىپ خەت يېزىپ مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇشىغا قەتئىي قارشى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا چۆچەك، دۆربىلجىن، شىخو، سارسۇمبە قاتارلىق جايلاردىكى ھەرمىللەت خەلقىمۇ يىغىلىش ۋە نامايىش ئۆتكۈزۈپ، مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇشىغا قەتئىي قارشى تۇردى ھەمدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە نارازىلىق بىلدۈرۈپ تېلېگرامما ئەۋەتتى.

5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ تۇنجى قېتىملىق تەييارلىق يىغىنى ئۈرۈمچى ۋىلايىتىدىن چېن فاڭبو، ئۈرۈمچى شەھىرىدىن مالەنسۇن، قارا شەھەر ۋىلايىتىدىن مۇيىدىن، ئالتاي ۋىلايىتىدىن قاجمان ئەھەت، تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئاقسۇ ۋىلايىتىدىن يۈسۈپ، قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئەسئەت ياقۇپ①، قۇمۇل ۋىلايىتىدىن ئىسمائىل، ئىلى ۋىلايىتىدىن سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، خوتەن ۋىلايىتىدىن قېيۇم ھوشۇر، يەكەن ۋىلايىتىدىن ئابدۇرېھىم قاتارلىق 11 كىشىدىن تەركىب تاپقان ھەيئەت رىياسىتى تەشكىل قىلىشنى، ئۇنىڭغا چېن فاڭبو، سەيدۇللا سەيپۇللايوپنىڭ رىياسەتچىلىك قىلىشىنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئەت رىياسىتى يىغىن ئۆتكۈزدى. بەزىلەر: (1) ئىلى ۋىلايىتىدىن ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزاسى قىلىپ سايلانغانلار ئەسلى 12 كىشى ئىدى، ھازىر ئەمەلىيەتتە تىزىمغا ئالدۇرغانلار 20 كىشى، ئۇنىڭ ئىچىدە 10 كىشىنىڭ ئىسمى ئەسلى سايلانغانلارنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش ئەمەس. (2) تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا سايلانغان كىشىلەر ئەسلى 7 كىشى ئىدى، ھازىر ئەمەلىيەتتە تىزىمغا ئالدۇرغانلار 8 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە 5 كىشىنىڭ ئىسمى ئەسلى سايلانغانلارنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش ئەمەس. (3) قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا سايلانغانلار ئەسلى 20 كىشى ئىدى، ھازىر ئەمەلىيەتتە تىزىمغا ئالدۇرغانلار 22 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە 7 كىشى-

---

① ئەسئەت ياقۇپ (1915—). شىنجاڭ ئاتۇش ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر، زىيالىي. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت پارچىلىنىپ كەتكەندىن كېيىن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى يەتتە ۋىلايەت ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى تەشكىلاتى كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئاشلىق نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

نىڭ ئىسمى ئەسلى سايلانغانلارنىڭ ئىسمىغا ئوخشاش ئەمەس. (4) ئۆلكىمىزدىكى خۇيزۇ، شىبە، سولۇن (داغۇر)، مانجۇ مىللىتىدىن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا كۆرسىتىلگەنلەرنى ھەر قايسى مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قارار لايىھىسى بويىچە كۆرسەتتى. بۇ قېتىم ئىلىدىن ئۈرۈمچىگە كەلگەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى خۇيزۇ، شىبە، داغۇر مىللىتىدىن بىردىن ۋەكىل ئېلىپ كەپتۇ. يىغىنغا قاتناشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. ھەيئەت رىياسىتىدىكى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ئىلى، تارباغاتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن يىغىنغا كەلگەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ يىغىنغا قاتنىشىشىغا دەرھال رۇخسەت قىلىش كېرەك، ئۇنداق قىلىنمايدىكەن، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى يىغىنغا قاتنىشىشنى رەت قىلىدۇ دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. ئىككى تەرەپ تالاش-تارتىشتا قالغانلىقتىن، ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنىڭ ۋاقتى ئۇزارتىلغانلىقىنى ئېلان قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

شۇ كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى بىرلىشىپ «پۈتۈن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋە قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلىپ، ئاقسۇ، خوتەن، يەكەن ۋىلايەتلىرىنىڭ ھاكىم ۋە ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى «سايلامنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى»نى ئېچىپ تاشلاپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «تىنچلىق بىتىم» ئاقسۇ، خوتەن، يەكەن ۋىلايەتلىرىدە ئەمەلگە ئاشمايلا قالماستىن، شۇ يەردىكى خەلقنىڭ «تىنچلىق بىتىم»نى ئېغىزغا ئېلىشىمۇ يول قويۇلمىدى. جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقى تارتقان زۇلۇمنى بىر قېلىن كىتاب قىلىپ يازسىمۇ، يېزىپ بولغىلى بولمايدۇ.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنى ئېچىش ئۈچۈن، ئۆلكىلىك ھۆ-

كۈمەت ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ باشچىلىقىدا، ليۇ مېڭچۈن، ۋاڭ زېڭشەن، رەھىمجان سابىر ھاجى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ليۇ زېرۇڭ، چۇ ۋۇ قاتناشقان يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا قۇرۇپ، ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىغا ئالاقىدار مەسىلىلەر ئۈستىدە كېڭىشىشنى ھەم ئۇنى ھەل قىلىشنى بەلگىلىدى.

5 - ئاي دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى تۇرپان ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، ئابدۇراخمان مۇھىتى شۇجى بولدى.

6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنىنىڭ ھەيئەت رىياسەتلىرى يىغىنى ئېچىلدى. يىغىنغا قاتناشقانلار دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىش ۋە مەسئۇدنىڭ ئۆلكە رەئىسى بولۇشىغا قارشى تۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە تالاش - تارتىشتا قالغانلىقى ئۈچۈن، ھەيئەت رىياسىتىدىكى كۆپ سانلىق ھەيئەت ئەزالىرى ئومۇمەن كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئوتتۇرىغا قويىدىغان تەكلىپ لايىھىسى مۇنداق بولۇشى كېرەك دەپ تەكلىپ بەردى: (A) شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ دۆلەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. (B) دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ چېقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىپ، دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىغا زىيان يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ. (C) مەركەزنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىغا قارشى تۇرۇشقا بولمايدۇ. ھەيئەت رىياستى ئىچىدىكى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئەزالىرى ئالدىنقى ئىككى تۈرلۈك پىكىرنى پرىنسىپ جەھەتتىن قوبۇل قىلالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىنكى بىر پىكىرگە قەتئىي قارشى تۇردى.

6 - ئاينىڭ باشلىرى كۆكتوقاي، چىڭگىل ناھىيىلىرىنىڭ قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە كاتتىباشلىرىنىڭ تولىسى ئوسمان ئىسلام تەرىپىدىن تىزگىنلەنگەنلىكى، بەزىلەر تېخى ئوسمان ئىسلامغا مايىل بولغانلىقى ئۈچۈن ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى رىشات ئابلىماجىن، قاجنەبى ۋالىيوپ قاتار-

لقلارنى بۇ ئىككى ناھىيىگە بېرىپ، ئۇيەردىكى قەبىلە ئاقساقاللىرىنى يەغىپ يىغىن ئېچىپ، ئۇلارنى ئوسمان ئىسلامغا ئەگەشمەي ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتە تۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىشقا ئەۋەتتى.

6 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئىسھاقبېك مونونوپ غەربىي شىمال بارگاھىغا دوكلات سۇنۇپ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ بېرىلمىگەن تەمىنات خىراجىتى ۋە بۇ يىلقى يازلىق، قىشلىق كىيىم - كېچەكنى ئىمكان قەدەر تېز ئاجرىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

6 - ئاينىڭ 8 - كۈنى «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 552 - نومۇرلۇق بۇيرۇقىغا بىنائەن ساۋدانوپ زاھىر، ئابدۇخەمىت نۇرىيۇپلار «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى» مىللىي ئارمىيە كومىتېتىغا رەئىس ۋە مۇئاۋىن رەئىسلىككە تەيىنلەندى.

6 - ئاينىڭ 9 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ ئەزاسى ئوسمان داموللىغا جاۋاب خەت يازدى. ئۇ خەتتە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: (1) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشى «تىنچلىق بىتىم»نىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا ھەرگىزمۇ تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ. لېكىن، ئۆلكە ئىچىدىكى ھەر قانداق ۋىلايەت، ھەر قانداق ئادەم ئۇنىڭ چەكلىمىسىدە بولۇشى شەرت، بۇنىڭدىن چەتتە قېلىشقا بولمايدۇ. (2) «تىنچلىق بىتىم»دە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى تەشكىل قىلىش ئۈستىدە نامزات چەكلىمىسى يوق. مەركەزمۇ ۋە ئۈچ ۋىلايەتمۇ ئۆزى كۆرسەتكەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ سانى ئىچىدە خالىغان ۋاقىتتا يۆتكەپ تەگشىسە بولىدۇ. (3) مەركەز ئۆزى چىقارغان بۇيرۇقنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. (4) ئۆزۈم «تىنچلىق بىتىم»نىڭ تولۇق ئىجرا قىلدۇرۇلۇشىغا داۋاملىق مەسئۇل بولىمەن. (5) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلى-

شى تېخى تۈگىتىلمىدى، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ قوشۇنلىرىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىش، ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ۋە دۆلەت چېگرىسىنى قوغداش قوشۇنلىرىنى كىرگۈزۈش قاتارلىق ماددىلار تېخى تولۇق ئىجرا قىلىنمىدى. ھەر قايسىلىرىنىڭ خەلق ۋەكىلى سۈپىتىدە، «تىنچلىق بىتىم»نى بالدۇرراق تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۆپرەك يول كۆرسىتىپ، ھەيدەكچىلىك قىلىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن. (6) ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ يىغىنىنى ئوڭۇشلۇق ئېچىپ، دېموكراتىك سىياسىي ۋە تىنچ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئاساس سېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

6 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى، ۋاڭ زېڭشەن، ليۇزېرۇڭ، چۇۋۇ، رەھىمجان سابىرھاجى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، ليومېڭچۇندىن تەركىب تاپقان يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا يىغىن ئېچىپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئىلى، تارباغاتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئىسمىلىكىدىن ئەسلى سايلانغانلارنىڭ ئىسمىلىكى بىلەن ئوخشاش چىقمىغانلارنىڭ سالاھىيىتى سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۇلار تۇرۇشلۇق ناھىيىلىك كېڭەش ئىسپاتلىغاندىن كېيىن ئېتىراپ قىلىنىدۇ. (2) ئىلى، تارباغاتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىدىن سايلىنىدىغان ساندىن ئېشىپ كەتكەنلىرى ئېتىراپ قىلىنمايدۇ. لېكىن يىغىنغا سىرتتىن قاتنىشىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. (3) ئىلىدىن كېلىپ ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرغان خۇيزۇ، شىبە، داغۇر، مانجۇ مىللىتىدىن بولغان بىردىن ۋەكىل ئۇستىدە تەييارلىق باشقارمىسى خۇيزۇ، شىبە، داغۇر، مانجۇ باش مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ پىكرىنى ئالدۇ. (4) ئىلى، تارباغاتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ئىچىدىكى ھازىر ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەمەلدارلار ۋە ھەربىي - ساقچى ئەمەلدارلاردىن سايلانغانلار ئۆلكىگە كېلىپ بولغان بولسا، ئۇلارنىڭ قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ. (5) سالاھىيىتى توشمىغانلارنىڭ يىغىنغا سىرت-

تىن قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

6 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى سالاھىيىتىدە مەسىلە كۆرۈلگەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى رەسمىي قاتناشقۇچى بولغاندىلا، ئاندىن يىغىنغا قاتنىشىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە تەييارلىق باشقارمىسى ئىشلەپ تارقاتقان سىرتتىن قاتنىشىش كىنىشكىسىنى قوبۇل قىلىشنى رەت قىلدى.

6 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى يەنە بىر قېتىم يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئىلى ۋىلايىتىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئىسمىلىكىدىن ئەسلى سايلانغانلار ئىسمىلىكى بىلەن ئوخشاش بولمىغانلارنىڭ سالاھىيىتىنى ھەر قايسى ناھىيىلىك كېڭەشنىڭ ئىسپاتى بولسا ياكى تېلېگرامما ئارقىلىق ئۇقتۇرۇلغان بولسا، ئېتىراپ قىلىشقا بولىدۇ. (2) تارباغاتاي ۋىلايىتىدىن بولغان تۆت نەپەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسىنىڭ كۆپىنچىسى ھازىر ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئەمەلدارلار بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار يىغىنغا قاتناشسا بولمايدۇ. ئۇلاردىن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىقىغا يېڭىدىن سايلانغانلىرى بولسا، ئۇلارنىڭ يىغىنغا قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ. قەشقەر ۋىلايىتىدىن بولغان ئىسمى ئوخشاش چىقمىغان يەتتە نەپەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسىغا كەلسەك، ھەر قايسى ناھىيىلىك كېڭەشكە تېلېگرامما بېرىپ سوراپ، ئىسپاتلايدىغان جاۋاب تېلېگرامما ئالغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇلار يىغىنغا قاتناشسا بولىدۇ. (3) ئىلىدىكى خۇيزۇ، شىبە، داغۇر، مانجۇ مىللىتىدىن سايلىنىدىغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى نامزاتىنى ئۆلكىلىك كېڭەش يىغىنى ھەيئەت رىياسىتى شۇ مىللەتنىڭ باش مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى بىلەن بىۋاستە مەسلىھەتلەشسە بولىدۇ. (4) سالاھىيىتىدە مەسىلە كۆرۈلگەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋاقىتىنچە يىغىنغا سىرتتىن قات-

ناشسا بولىدۇ.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىر ھاجى ئىككەيلەن بىرلىشىپ جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىپ ئۆسمان ئىسلامنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقى ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلدى.

6 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ھەر قايسى ناھىيە ۋە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارغا بۇنىڭدىن كېيىن «جۇمھۇرىيەت» دېگەن سۆزنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى بىردەك مەنئي قىلىنىدۇ دەپ بۇيرۇق ئېلان قىلدى.

6 - ئاينىڭ 22 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن رەھىمجان سابىر ھاجىغا جاۋاب خەت يېزىپ، ئۆسمان ئىسلامنى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىدىن قالدۇرۇش ئىشىنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنىنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ قارار قىلىشىغا سۇنۇش كېرەك، دەپ ئىپادە بىلدۈردى.

6 - ئاينىڭ 25 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك يىغىنىدىكى قاتمال ھالەتنى بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن، «ئىككى تەرەپنىڭ ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىپ ئۆز ئارا يول قويۇشىنى تىلەيمەن» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلەپ، ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك يىغىنىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئۆتكۈزۈلۈشى ئۈچۈن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ بىر - بىرىگە يول قويۇشىنى مۇراجىئەت قىلدى.

6 - ئاينىڭ 30 - كۈنى غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ باش كاتىپى لىيۇ مېڭچۈن ئەخمەتجان قاسىمغا خەت يېزىپ، بۆلتۈر مىللىي ئارمىيىگە ئىككى ئايلىق خىراجەت ۋە يازلىق، قىشلىق كىيىم - كېچەك ئاجرىتىپ بېرىلگەن

بولسىمۇ ، لېكىن ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپمۇ مىللىي ئارمىيىنى ساناپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ، تەمىنلەش شۆبە ئىدارىسى قۇرۇش ، كىيىم - كېچەك ، بايراقنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ، ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنى ئەۋەتىش ، ئوفىتسېرلارنى يۆتكەپ تەربىيىلەش ، دۆلەت چېگرىسىنى ساقلاش قىسمىنى ئۈچ ۋىلايەت چېگرا نۇقتىلىرىغا كىرگۈزۈش قاتارلىق ئىشلار تېخى ئىشقا ئاشمىدى ، ئىسھاقبېك مونونوپقا تېزدىن «تىنچلىق بىتىم»نىڭ قوشۇمچە ئىككى ھۆججىتى ۋە ھەربىي ئىشلار گۇرۇپپىسىنىڭ قارارى بويىچە مۇۋاپىق ئىش كۆرگەندىلا ، ئەمەلىي ئادەم سانىغا قاراپ تەمىنات بېرىلىدۇ دەپ يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

6 - ئاينىڭ ئاخىرى سۇڭ شىلىيەن ماناتقا ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن كونسۇلى ماكنانغا ھەمرا بولۇپ ، بەيتىكتىكى ئوسمان ئىسلامنىڭ قېشىغا بېرىپ ئالاقىدار ئەھۋاللارنى ئىگىلەشكە ئادەم ئەۋەتىشنى بۇيرۇق قىلدى .

7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى جاڭ جىجوڭ ئۆلكىلىك كېڭەش ھەيئەت رىياسەتنىڭ ئەزالىرى ۋە ئالاھىدە قۇرۇلغان ئەخمەتجان قاسىمى رىياسەتچىلىكىدىكى يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپىنى چاقىرىپ بىرلەشمە سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ ، قارشىلىشىۋاتقان ھەر ئىككى تەرەپنى ئۆز ئارا يول قويۇپ ، قاتمال ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشقا دەۋەت قىلدى ، ئۇدا ئۈچ قېتىم مەسلىھەتلەشكەن بولسىمۇ نەتىجە چىقمىدى . مۇسۇلمانلارنىڭ روزا ھېيتى يېقىنلىشىپ قالغاچقا ، قەشقەردىن كەلگەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى يىغىننى ۋاقىتلىق توختىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردى ، بۇ تەكلىپ يىغىنغا قاتنىشىدىغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ قوشۇلۇشىغا ئېرىشتى . شۇنىڭ بىلەن ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك يىغىنى ئېچىلماي بەربات بولدى .

7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئۆلكىلىك پوچتا باشقۇرۇش ئىدارىسى ئىلى ،

تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ھازىرقى پوچتا ئەھۋالى توغرىسىدا قاتناش مىنىستىرلىكىگە دوكلات يوللاپ، مەزكۇر ئۆلكىنىڭ غەرب ۋە شىمال تەرىپىدىكى پوچتا لىنىيىسىنىڭ ئاران ماناسقىچە بارىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى.

7 - ئاينىڭ باشلىرى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىن بولغان ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ئارقا - ئارقىدىن ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتتى.

7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ پوچتا ئالاقىسىنى ئىمكانقەدەر تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۈچ ۋىلايەت پوچتا خىزمەتچىلىرىنىڭ تۇرمۇش خىراجىتى ئۈچۈن 30 مىليون يۈەن ئۆلكە پۇلى بېرىپ تۇرىدىغانلىقىنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى قەشقەر ۋىلايىتىدىن بولغان 24 نەپەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى بىلەن ئاقسۇ ۋىلايىتى، خوتەن ۋىلايىتى، قارا شەھەر ۋىلايىتىدىن بولغان بىردىن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى ۋە تۇرپان ناھىيىسىدىن بولغان ئىككى نەپەر ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزاسى بولۇپ جەمئىي 29 كىشى ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا كەتتى.

7 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 10 - كۈنىگىچە تۇرپان، توقسۇن، پىچان ناھىيىلىرىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى تەشكىللىك ھالدا قوزغىلاڭ كۆتۈردى. 8 - كۈنى توقسۇن ناھىيىسىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن نەچچە يۈز ئامما خەمت باشچىلىقىدا ئالغۇي جىلغىسى ئەتراپىدا تاش يوللاردىكى ئاپتوبىللارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پىچان ناھىيىسىدە قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئاممىدىن يۈزدىن

ئارتۇق ئادەم لەمجىندىكى ساقچى ئورنىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ھەممە ساقچىلارنى ئۆلتۈرۈپ، بارلىق قورال - ياراق، ئاتلارنى قولغا چۈشۈردى. يەنە غەلبىسىرى ئىلگىرىلەپ خاندۇ ساقچى ئورنىغا ھۇجۇم قىلىپ قاتتىق قارشىلىققا ئۇچرىدى. قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئاما كۆكيارنىڭ غەربى ۋە شەرقىگە چېكىندى. 10 - كۈنى پىچان ناھىيىسىنىڭ ياڭخې ئەتراپىدا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن 200 دىن ئارتۇق ئاما شۇ يەردىكى ساقچى ئورنىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. بۇ ئۈچ ئورۇندا قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئاما گومىنداڭ ئارمىيىسى تۇرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرىدىن چىقىپ كەتسۇن، مەسئۇد ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانسۇن، دېگەن تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى سۇڭ شىلىيەن تۇرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىلىرىدىكى ئاممىنىڭ قوراللىق قوزغىلىڭىنى بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدا جاڭ جىجۇڭغا تۆۋەندىكىدەك تەكلىپ بەردى: (1) تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتى ۋەزىپىسىدىن يۆتكىۋېتىلسە. (2) شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قوشۇنلارغا باشقۇرۇش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىلسە. (3) تۇرپان، پىچان، توقسۇندا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ ئەسكىرىي كۈچى كۆپەيتىلسە.

7 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئۈرۈمچى قاتارلىق ۋىلايەتلەردىكى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىدىن 57 كىشى بىرلىكتە ئەخمەتجان قاسىمغا خەت يېزىپ، قەشقەر، خوتەن، قاراشەھەر، تۇرپان قاتارلىق جايلاردىكى ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ 20 نەچچە ئەزاسىنىڭ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا كەتكەنلىكى توغرىسىدا سوئال قويدى.

7 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە 12 - كۈنى توقسۇن ناھىيىسىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئاما ئۈرۈمچىدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا ئۆتىدى-

غان قاتناش تۈگۈنى كۈمۈش①كە ھۇجۇم قىلدى ، شۇ يەرنى ساقلاۋاتقان ئىككى لىيەن ئەسكەرنىڭ قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتىشى بىلەن جەڭ ئىككى كېچە - كۈندۈز داۋاملاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ، تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتى ، مۇئاۋىن ھاكىمى باۋۇدۇن قاتارلىقلار ئاستانىگە بېرىپ ، 1000 دىن ئارتۇق كىشىلىك قوراللىق قوزغىلاڭچىلار قوشۇننى تەشكىللەپ 13 - كۈنى سەھەردە ئۈرۈمچىدىن ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئۆتىدىغان مۇھىم جاي سىڭگىم②گە ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار شۇ يەرنى ساقلاۋاتقان قوشۇننىڭ جاھىللىق بىلەن قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىدى. جەڭ بىر سوتكا داۋاملاشتى.

7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ تۇرپان ، پىچان ، توقسۇن ناھىيىلىرىدىكى قوراللىق قوزغىلاڭچىلارنىڭ كۈمۈش ھەم سىڭگىمگە ھۇجۇم قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ، سۇڭ شىلىيەنگە قەتئىي باستۇرۇش ، ئۈزۈل - كېسىل تازىلاشنى بۇيرۇق قىلدى. ئاخشىمى سۇڭ شىلىيەن جىددىي يىغىن چاقىرىپ تۆۋەندىكىدەك ئورۇنلاشتۇردى: كۈمۈش ، سىڭگىم ئېغىزىدا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارغا بۇ ئىككى ئورۇننى مەھكەم ساقلاپ ، ياردەم كۈتۈش توغرىسىدا تېلېگرامما ئارقىلىق بۇيرۇق چۈشۈردى؛ توقسۇننىڭ ناھىيە بازىرىدا تۇرۇشلۇق يېڭى چاڭشۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىگە قۇمۇلدىن ياردەمگە كېلىدىغان ئىككى يىڭ ئەسكىرىي كۈچ بىلەن بىرلىشىپ ، سىڭگىم ئېغىزىغا دەرھال ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى؛ قارا شەھەردە تۇرۇشلۇق 128 - لۈيگە ياردەمچى قوشۇن ئەۋەتىپ دەرھال كۈمۈشكە ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى؛ ئۈرۈمچىدە تۇ-

---

① كۈمۈش: شىنجاڭ توقسۇن ناھىيىسى چېگرىسى ئىچىدە بولۇپ ، جەنۇبىي ، شىمالىي شىنجاڭ قاتناش تۈگۈنى.

② سىڭگىم: شىنجاڭ تۇرپان شەھىرىگە شەرقتىن 30 كىلومېتر كېلىدىغان جايدا بولۇپ ، ئىچكىرىدىن ئۈرۈمچى ، جەنۇبىي شىنجاڭغا ئۆتىدىغان ستراتېگىيىلىك مۇھىم جاي.

رۇشلۇق 179 - لۈيگە بىر يىڭ ئەسكىرىي كۈچنى داۋانچىڭ ئەتراپىنى قوغداشقا ئەۋەتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

7 - ئاينىڭ 14 - كۈنى گومىنداڭنىڭ ياردەمچى قوشۇنلىرى كۈمۈش، سىڭگىم ئىككى جايغا يېتىپ كېلىپ ئۇ يەرنى ساقلاۋاتقان قوشۇنلار بىلەن بىرلىكتە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى، كۈمۈشكە ھۇجۇم قىلغان قوزغىلاڭچىلار ئاممىسى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ دۈشمەنگە تەڭ كېلەلمەي تامامەن تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. سىڭگىم ئېغىزىغا ھۇجۇم قىلغان قوراللىق قوزغىلاڭچىلار ئاممىسى ئابدۇراخمان مۇھتىنىڭ قوماندانلىقىدا كۆكيارنىڭ شەرقىي ۋە غەربىگە چېكىندى.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى يىغىنى تۇرپان، پىچان، توقسۇن قوزغىلىڭىنى قوزغىغان ئابدۇراخمان مۇھتى، باۋۇدۇننى تۇرپان ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقى، مۇئاۋىن ھاكىملىقىدىن قالدۇرۇشنى، ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئابدۇنىمەت بىلەن ماسوگىشىننى قويۇشنى قارار قىلدى.

7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قىسمەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىش مەسىلىسى توغرىسىدا، ئۈرۈمچى قاتارلىق ۋىلايەتلەردىكى قىسمەن ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىغا يازغان جاۋاب خېتىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئىلى ۋىلايىتى چەت ئەلنىڭ زېمىنى ئەمەس، ئىلى ۋىلايىتى «تىنچلىق بىتىم» ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئالاھىدە دۆلەت بولۇپ قالغىنىمۇ يوق، ئۇ ئاقسۇ قاتارلىق ۋىلايەتلەرگە ئوخشاشلا ئۆلكىمىزنىڭ بىر مەمۇرىي رايونى، شۇڭا ئۇلارنىڭ بۇ قېتىم ئىلىغا سەپەر قىلىشىنى ئۆز يۇرتىنىڭ بىر بۆلۈكىدىن يەنە بىر بۆلۈكىگە ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا بېرىپ مېھمان بولۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس دەپ قارايمىز.

7 - ئاينىڭ 16 - كۈنى سەنشى ، خېبېي ، سەندۇڭ ، خېنەن چېگرا رايونىدا نەشر قىلىنىدىغان «خەلق گېزىتى»دە «شىنجاڭ سۆھبىتى بۇزۇلدى ، جياڭ جيېشى مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش تەلىپىنى رەت قىلدى ، خەلق مەسئۇدنىڭ شىنجاڭغا رەئىس بولۇشىنى ئېتىراپ قىلمىدى» دېگەن تېمىدا خەۋەر ئېلان قىلىندى . ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى : جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتى بىلەن شىنجاڭدىكى ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشنى تەلەپ قىلغان ھەر مىللەت ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەت 7 - كۈنى بۇزۇلدى . سۆھبەتنىڭ بۇزۇلۇشىدىكى سەۋەب شۇكى ، جياڭ جيېشى شىنجاڭدا مىللەتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش تەلىپىنى رەت قىلىپ ، بۇ يىل 5 - ئاينىڭ 20 - كۈنى مەسئۇدنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى قىلىپ زورمۇ زور تەيىنلىدى . شىنجاڭ خەلقى جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتى تەيىنلىگەن ئۆلكە رەئىسىنى ئېتىراپ قىلىشنى رەت قىلدى . ئامېرىكا بىرلەشمە ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋىرىدىن قارىغاندا ، سۆھبەت بۇزۇلغاندىن كېيىن ، جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتى تەرەپتىن مەسئۇد باياناتى ئېلان قىلىپ ، «ئىسيانكارلار» (شىنجاڭ خەلقى)دىن جۇڭگولۇقلارغا (ئەمەلىيەتتە ئىستىبداتلىق قىلىپ ئىچكى ئۇرۇش قوزغىغان جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتىگە) ئىلى ۋىلايىتىنى «ئېچىۋېتىش» نى تەلەپ قىلغان . ئىلاۋە : شىنجاڭدىكى قازاق ، ئۇيغۇر قاتارلىق مىللەتلەر 1944 - يىلى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە مەجبۇر بولۇپ ، گومىنداڭ چوڭ خەنزۇچىلىقىنىڭ قانلىق مىلتارىست ھۆكۈمرانلىقىغا قارشىلىق كۆرسىتىپ ، ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ھوقۇقىنى تەلەپ قىلدى . بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت جاپالىق كۈرەش قىلىپ جياڭ جيېشى ئارمىيىسىنى مەغلۇپ قىلغاندىن كېيىن ، جاڭ جيېشى ھۆكۈمىتى 1945 - يىلى 9 - ئايدا جاڭ جىجۇڭنى ئۈرۈمچىگە قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن مىللەتلەر بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈشكە ئەۋەتتى . ئارىدا 1946 - يىلى 1 - ئايدا دەسلەپكى كېلىشىم ھاسىل قىلىنغان بولسىمۇ ، لېكىن بىر قانچە زور مەسىلىنى ، ئاساسلىقى ، يەرلىكنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش مەسىلىسىنى جياڭ جيېشى باشتىن - ئاخىر رەت قىلدى . كېلىشىمنى جاڭ جيېشى بىر چەتكە قايرىپ قويدى ھەم شىما-

لىي شىنجاڭ ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدا نۇرغۇن ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، شىنجاڭ خەلقىنى بوزەك ئەتتى ھەم قاقتى - سوقتى قىلدى. قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلق قوراللىق كۈچلىرىگە ھۇجۇم قىلىش قەستىدە بولدى. بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ۋە 25 - كۈنى ئۈرۈمچىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر ئىككى قېتىم نامايىش ئۆتكۈزۈپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى قورشىۋېلىپ تەلەپ قويۇپ، جياڭ جيېشى ھۆكۈمىتىنىڭ چوڭ خەنزۇچىلىق زوراۋانلىقىغا نارازىلىق بىلدۈردى. گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇۋاتقان ئارمىيىسىنى ئازايتىشنى تەلەپ قىلدى.

7 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىن 17 - كۈنىگىچە 16 - كۈنى كۆكيارنىڭ شەرقى ۋە غەربىگە چېكىنگەن تۇرپان، پىچان، توقسۇن ناھىيىسىدىكى قوراللىق قوزغىلاڭچى ئامما يەتتە قۇدۇقتىكى گومىنداڭ قوشۇنىغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى. ئىككى تەرەپ تۇپتوغرا بىر كۈن كەسكىن جەڭ قىلدى. 17 - كۈنى سەھەردە گومىنداڭنىڭ ياردەمچى قوشۇنى يېتىپ كەلگەنلىكتىن، قوزغىلاڭچى ئامما يەنە كۆكيارنىڭ شەرقى ۋە غەربىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى.

7 - ئاينىڭ 20 - كۈنى سۇڭ شىليەن پىچان، يەتتە قۇدۇق، گۇچۇڭ قاتارلىق جايلاردا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قوشۇنلىرىغا بۆلىنىپ، تاغ ئىچىگە كىرىپ قوزغىلاڭچى ئاممىنى تىنتىپ يوقىتىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. 23 - كۈنىگىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، گوندىۋان، ئۈچ بۇلاق، شىياۋپىڭخۇ قاتارلىق جايلاردا قوزغىلاڭچى ئامما بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدا جەڭ بولدى، قوزغىلاڭچى ئامما ئېغىر زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىدى. قالغان 100 نەچچە ئادەم ئابدۇراخمان مۇھتىنىڭ باشچىلىقىدا مۇھاسىرىنى بۆسۈپ چىقىپ، تىيانشان تېغىنى بويلاپ غەربكە قاراپ چېكىندى.

7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئۆلكىلىك كېڭەشنىڭ بەربات بولۇشى ۋە «تۇرپان، پىچان، توخسۇن ۋەقەسى» مۇناسىۋىتى بىلەن شىن-

جاڭنڭ نۆۋەتتكى ۋەزىيتى توغرىسدا دۆلەت ئچى - سرتغا سۆھبەت ئېلان قلدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شنجاڭنڭ مەسلسنى هەل قلشتا قورال كۆچنى كۆز - كۆز قلشنڭ زۆرۈرىيتى يوق. شنجاڭ ئۆلكسنڭ تنچلقغا كاپالەتلك قلش ۋە جۇڭگو - سوۋېت ئتتپاقنڭ دوستلۇقنى ئلگرى سۈرۈشتن ئبارەت ئككى چوڭ سياسەتنى بۇنڭدن كېينمۇ داۋاملق ئزچل ئجرا قلشقا كاپالەتلك قلمەن.

7 - ئاينڭ 22 - كۈنى گومنداڭنڭ شنجاڭ هەربىي دائىرلرى قەشقەردە هەربىي هالەت يۈرگۈزدىغانلقنى جاكارلدى. يەنە ئۈچ ۋلايەت قەشقەردە «قوزغلاڭ» كۆتۈرمەكچى دېگەننى باهانە قلپ، قەشقەر ۋلايتنڭ مۇئاۋن ۋالىيسى قاسمجان قەمبرى بلەن ئۈچ ۋلايەت تەرەپدارى بولغان ناهيە هاكملرنى قولغا ئالدى.

7 - ئاينڭ 23 - كۈندن 25 - كۈنگىچە تارباغاتاي ۋالىي مەھكمسنڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» گېزىتدە «جۇڭگو ۋەزىيتى توغرىسدا» سەرلەۋھلك ماقالە ئېلان قلنپ، جۇڭگو خەلق ئازادلق ئارمىيسنڭ هەر قايسى جەڭ مەيدانلرىدكى مۇۋەپپەقىيەتلرى ۋە پۈتۈن مەملكەت خەلقنڭ ئازادلق ئۇرۇشقا ياردەم بېرش ئەھۋالى تەپسلىي تونۇشتۇرۇلدى.

7 - ئاينڭ 24 - كۈنى گومنداڭ هۆكۈمتى مەمۇرىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ مەسئۇدنڭ تەپتش مەھكمسنڭ شنجاڭ رايوندا تۇرۇشلۇق تەپتشلك ۋەزىپسنى ئېلپ تاشلدى.

7 - ئاينڭ 24 - كۈندن 30 - كۈنگىچە ئامېرىكلق ئايال مۇخبىر فاگ فارىكىر ئۈرۈمچدن غۇلجىغا بېرىپ ئسھاقبېك مونونوپ، هاكمبەگ خوجا قاتارلق كشلەرنى زىيارەت قلدى. سوۋېت ئتتپاقنڭ ئۈچ ۋلايەت ئنقلابغا ياردەم بېرش هەم مەدەت بېرش ئەھۋالنى تەكشۈردى

ھەم ئىگىلىدى.

7 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سۇڭ شىلىيەننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، ماچىڭشياڭ قاتارلىقلار بەيتىككە بېرىپ ئوسمان ئىسلام قىسىملىرىنى تەرتىپكە سېلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلدى، ئوسمان ئىسلام قىسمىدىن 700 ئادەمنى تاللاپ ئىككى چوڭ ئەترەت قىلىپ مەشق قىلدۇردى ھەمدە ئوسمان ئىسلام قايىم غازىنى گومىنداڭ تەرەپ بەرگەن قورال - ياراق، ئەسلىھە، ئاشلىق قاتارلىق ھەربىي لازىمەتلىكلەرنى يەتكۈزۈشكە مەسئۇل قىلىپ ئۈرۈمچىدە دائىملىق تۇرۇشقا ئەۋەتتى.

7 - ئاينىڭ 30 كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەمۇرىي بۇيرۇق چىقىرىپ بۇرھان شەھىدىنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقى، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىسلىكىدىن، سەي زۇڭشيەننى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقى، قوشۇمچە مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىدىن قالدۇردى، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنى قوشۇمچە شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكى (قەشقەرنىڭ ۋالىيلىقىدىن قالدۇردى)گە، ئۆمەر داموللا، لىيۇيۇڭشياڭ، چېن فاڭبۇ قاتارلىق ئۈچ ئادەمنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا تەيىنلىدى.

7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى گومىنداڭ پەرەس ئۆمەر داموللا قەشقەرنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلەندى.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى باسباي چولاق ئوغلى باپىن، قاسىماخۇن ئىسمايىلوپ، ئالىمجان ھاكىمبايوپلارغا خەت يېزىپ، تارباغاتاي ۋىلايىتىدە نۆۋەتتە ساقلىنىۋاتقان بىر قانچە مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش ۋە بىر ياقلىق قىلىش توغرىسىدا كونكرېت يوليورۇق بەردى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە خەنزۇلارغا بولغان بىر تەرەپلىمە تونۇشىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك، مەجبۇرىي ھاكىمىيەت

كۆچى ئارقىلىق خەنزۇ خەلقى بىلەن بولغان باراۋەرلىك مۇناسىۋەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ، بەلكى ئەركىن ياشاش ۋە سىياسىي باراۋەرلىك ئاساسىدا مىللىي ئىنتىپاقلىقنى ئورنىتىش ۋە كۈچەيتىش كېرەك . بىز مۇشۇ يولدا تىرىشىپ كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك ... ئاھالىنىڭ كۆپ سانىنى ئىگىلىگەن مىللەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۈمىدى ۋە تەلىپىگە قۇلاق سېلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم ، ئۇلارغا بۇرادەرلەرچە دوستلۇق پوزىتسىيە ۋە ئاسراش سەممىيىتىنى بىلدۈرۈشى كېرەك . ئۆتكەنكى بىر تەرەپلىمە تونۇشلىرىمىزنى ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك . ئۆتمۈشتە خەلقىمىز چەككەن زۇلۇمنى خەنزۇ خەلقىدىن كۆرۈشكە بولمايدۇ ، ئۇ خەنزۇ ئىستىبدات ھۆكۈمرانلىرىنىڭ جىنايىتى . خەلقىمىز خەنزۇ خەلقى بىلەن خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئاجرىتىپ ئالسىلا ، خەنزۇ خەلقىگە بولغان كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتىدۇ . خەنزۇ خەلقى بىزنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلىشنى ھەرگىز ئۈمىد قىلمايدۇ ، ساقچى تۈزۈمى ئارقىلىق بىزگە ھۆكۈمرانلىق قىلىشنى ھەرگىز ئۈمىد قىلمايدۇ ، ھەربىي كۈچ ئارقىلىق بىزنى باستۇرۇشنى ھەرگىز ئۈمىد قىلمايدۇ . ئەنە شۇنداق ئويدا بولغان كىشىلەر بىزگە قايسى دەرىجىدىكى دۈشمەن بولسا خەنزۇ خەلقىنىڭمۇ شۇ دەرىجىدىكى دۈشمىنى . شۇڭا ، سىلەرنىڭ ئاممىغا بولغان تەربىيە خىزمىتىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن . »

شۇ كۈنى مەسئۇدنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئېچىلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ 28 - سانلىق يىغىنى ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى مەمۇرىي مۇناسىۋەتنىڭ بالدۇرراق نورمال ھالەتكە كېلىشى ئۈچۈن ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ۋالىي ، ھاكىملىرىنى ئۈرۈمچىگە چاقىرىپ ، مەمۇرىيەت يىغىنى ئېچىشنى قارار قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ رەت قىلىشىغا ئۇچرىدى .

7 - ئاي جاڭ جىجوڭ ئۆز قولى بىلەن ستالىنغا يازغان بىر پارچە خەتنى خىزمەتلەرنى دوكلات قىلىش ئۈچۈن ۋەتىنىگە قايتىش ئالدىدا تۇر-

غان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ساۋلېيېۋنىڭ ئالغاچ كېتىشىگە ھاۋالە قىلدى. خەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشتا ياراشتۇرغۇچى ئورۇندا تۇرۇپ بەرگەن ياردىمىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈلگەن ھەمدە شىنجاڭدا ھازىر ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنىڭ ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ باشتىن-ئاخىرىغىچە ئالاھىدە ھالەتنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقانلىق مەسىلىسى ئىكەنلىكى كۆرسىتىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يەنىلا ئوتتۇرىغا چۈشۈپ مۇناسىۋەتنى راۋانلاشتۇرۇپ ھەل قىلىپ قويۇشى ئۈمىد قىلىنغان.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك شىبە - سولۇن (داغۇر) مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى غۇلجىدا قۇرۇلدى. گۇەن رۇڭلەي، تۇچچۇن ئۇيۇشما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقى بولدى.

8 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئابدۇراخمان مۇھىتى تۇرپان، پىچان، توخسۇندا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن 100 دىن ئارتۇق كىشىلىك قوراللىق كۈچنى باشلاپ، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ قورشاۋى، قوغلاپ زەربە بېرىشىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ غۇلجىغا يېتىپ كېلىپ قىزغىن قارشى ئېلىشقا ئېرىشتى.

8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى مەسئۇدنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئېچىلغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ 29 - سانلىق يىغىنى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) يەكەن، خوتەن ئىككى ۋىلايەتتىكى سايلام ماجىراسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، لىيۇ يۈڭشياڭ سايلامغا نازارەتچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ يەكەن، خوتەن، قەشقەر ۋىلايەتلىرىدە ۋالىي سايلىمىغا نازارەتچىلىك قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىلگىرىكى ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى، ھاكىملار سايلىمى ماجىراسىدىكى جاۋابكارلىقنى تەكشۈرۈپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئېنىقلاپ بىر تەرەپ قىلىشى ئۈچۈن يوللاشقا مەسئۇل بولىدۇ. (2) ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋالىي سايلىمى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى مەمۇرىيەت يىغىنىدىن كېيىن قەرەل-

لىك ئېلىپ بېرىلىدۇ. (3) ئاقسۇ، قاراشەھەر، ئۈرۈمچى، قۇمۇل ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋالىي سايلىمىغا نازارەتچىلىك قىلىشقا ۋاڭ زېڭشەن مەسئۇل بولىدۇ.

8 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى يەتتە ۋىلايەتتىكى ئۇيغۇر سايرانى قاتارلىق ئىلغار ياشلار ۋە زىيالىيلار ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا ماڭدى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى يەتتە ۋىلايەتنىڭ ھاشىر باي تېلەۋبەردى①، ئىبراھىم تۇردى قاتارلىق زور بىر تۈركۈم ئىلغار ياشلار ۋە زىيالىيلار ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە كەتكەنىدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن بولغان ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئارقا - ئارقىدىن غۇلجىغا قايتتى. 27 - كۈنى رەھىمجان سابىرھاجى، ئەنۋەرخانبابا قاتارلىق ئاخىرقى بىر تۈركۈمدىكىلەر غۇلجىغا قايتتى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلىش گىردابىغا بېرىپ قالدى.

---

① ھاشىرباي تېلەۋبەردى (1898—1948): يەنى قاسىم ئەپەندى، ئەسلى يۇرتى روسىيە، قازاق، زىيالى. 1930 - يىلى تاشقى موڭغۇلىيىدىن شىنجاڭغا كەلگەن، ئىلگىرى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خوجانىياز ھاجىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان. كېيىن شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ قازاق، قىرغىز مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بولغان. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ يەتتە ۋىلايەت دېموكراتىك ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1948 - يىل 9 - ئايدا كېسەل سەۋەبىدىن غۇلجىدا ۋاپات بولغان.

4 . ئۈچ ۋىلايەت ئىچكى قىسمىنىڭ تەرتىپكە سېلىنىشى ۋە مۇستەھكەملىنىشى

(1947 - يىل 8 - ئايدىن 1949 - يىل 8 - ئايغىچە)

1947 - يىلى (8 - ئايدىن 12 - ئايغىچە)

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت پالەچ ھالغا چۈشۈپ قالغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى تەۋەسىدە پۇل مۇئامىلە ۋە مال باھاسىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە ئوبوروت قىلىنىۋاتقان گومىنداڭ ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن تارقىتىلغان قەغەز پۇلغا قايتىدىن تامغا بېسىپ ئوبوروت مىقدارىنى چەكلەش تەدبىرىنى قوللاندى.

8 - ئاينىڭ ئاخىرى ئوسمان ئىسلام 600 نەچچە كىشىلىك قوراللىق كۆچنى باشلاپ ئالتاي ۋىلايىتىگە ھۇجۇم قىلدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ سارتوقاي قاتارلىق جايلاردا تۇرۇشلۇق ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەننىڭ ئالدىنقى سەپ قىسىملىرىنى كاردىن چىقىرىپ، چىڭگىل، كۆكتوقاي ناھىيىلىرى بازىرىنى ئىشغال قىلدى. ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنى ئېغىر چىقىم تارتتى. مىللىي ئارمىيىنىڭ شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى سارسۇمبە، قابا، جېمىنەي، بۇرچىن قاتارلىق ناھىيىلەرگە پارتىزان ئەترەتلىرىنى تەشكىللەپ قوغداش توغرىسىدا جىددىي بۇيرۇق بەردى، ئىبراھىم باي باشچىلىقىدىكى قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۇەننىڭ 3 لىيەنى قارا چۆلدە ئوسمان ئىسلام قىسىملىرى تەرىپىدىن يېڭىلىپ، تاشقى موڭغۇلىيىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. مىللىي ئارمىيىنىڭ شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قومان-

دانلىق شتابى يەنە يۇسۇپقان كۆنبايغا قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۇەننىڭ قالغان 3 لىيەنىنى باشلاپ ياردەم بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. يۇسۇپقان كۆنباي قىسمىنى باشلاپ سار بۇلاققا كەلگەندە ئوسمان ئىسلام قىسمىغا يولۇقۇپ قېلىپ كەسكىن جەڭ قىلدى. قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۇەنى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىدى، يۇسۇپقان كۆنباي قالغان قىسىملىرىنى باشلاپ سارسۇمبە ناھىيە بازىرىغا چېكىندى.

شۇ ئاينىڭ ئاخىرى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ تەلىپىگە بىنائەن سوۋېت ئىتتىپاقى يەنە مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنى غۇلجىغا مەخپىي ئەۋەتتى، ئۇلارنىڭ مەخپىي بەلگىسى «ئەخمەتجان قاسىمى 2 - ئىشخانىسى» دەپ بېكىتىلدى.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىر ھاجىغا خەت يېزىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن مۇنۇلارنى سورىدى: سىلەرنىڭ ئۈرۈمچىدىكى ۋەكىللىرىڭلارنىڭ ھەممىسىنى غۇلجىغا قايتۇرۇپ كەتكىنىڭلار «تىنچلىق بىتىم» نى بىر تەرەپلىمە ھالدا يىرتىپ تاشلىغانلىق بولامدۇ، قانداق؟ يىرتىپ تاشلىغىنىڭلارنى بىر تەرەپلىمە ھالدا جاكارلىساڭلار يەنە قورال كۈچى ئىشلىتەمسىلەر، قانداق؟ مۇبادا مۇنداق نىيىتىڭلار بولمىسا ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ئەقىلگە، قانۇنغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ھەل قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىش ئۈستىدە كېڭىشىشنى خالامسىلەر، قانداق؟ جاڭ جىجۇڭ خېتىدە يەنە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن بىرلىكتە ئۆتمۈشتىكى پايدا - زىيانلارنى تەكشۈرۈپ، «تىنچلىق بىتىم» نى ئۈزۈل - كېسىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، بىر تەرەپ كونترول قىلىش ياكى كۈرەش قىلىشتەك قىلىقتىن ۋاز كېچىپ، دېموكراتىك سىياسىنى يولغا قويۇش، دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلىش، جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى كاپالەتلەندۈرۈش قاتارلىق پرىنسىپلار ئاساسىدا شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش يولىدا كۈچ چىقىرىشنى مۇراجىئەت

قىلدى.

9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلەنگەن ئابلىز مەخسۇم ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلۇپ، گومىنداڭ پەرەس سېيىت ئەخمەت خوجا ۋالىيلىققا تەيىنلەندى.

9 - ئاينىڭ باشلىرى ئۈرۈمچىدە تۇرۇۋاتقان سابىق قوبۇقسار ناھىيىسىنىڭ كونا تورغۇت موڭغۇللىرى شىمالىي قەبىلىسىنىڭ ئايال چىڭۋاڭى چۆجاپ بىر بۆلۈك قوراللىق باندىتلارنى تەشكىللەپ، ئۈچ ۋىلايەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن مويلىخېنى قوبۇقسار ناھىيىسگە ئەۋەتتى.

9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى تارباغاتاي خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى، خەن زۇڭزېي ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا سايلاندى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» نىڭ تەھرىر بۆلۈمى جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىپ، گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى ۋە ساقچىلىرىنىڭ ئۈرۈمچى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدا «خەلق ئاۋازى» نىڭ تارقىتىلىشىغا توسۇنلۇق قىلىۋاتقانلىقىغا ئېتىراز بىلدۈرۈپ، ئاخبارات ئەركىنلىكىنى تەلەپ قىلدى.

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ گومىنداڭنىڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 4 - ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن شىنجاڭدىن نەنجىڭغا قاراپ ئۇچتى.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بۈگۈندىن ئېتىبارەن ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدىكى ئاممىنىڭ قولىدىكى سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن تارقىتىلغان تۈرلۈك پۇللارنىڭ تېگىشىپ بې-

رىلمەيدىغانلىقىنى ھەمدە ئىشلىتىشتىن توختىتىلىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 78 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىي رېۋىزىيە كومىتېتى قۇرۇشنى قارار قىلدى، جانى يولداش، جانبولاتلار رەئىس ۋە مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

شۇ كۈنى جاڭ جىجۇڭ نەنجىڭدە ئېچىلغان گومىنداڭنىڭ 6 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 4 - ئومۇمىي يىغىنى ۋە مەركىزىي پىرقە ئىتتىپاق بىرلەشمە يىغىنىدا شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا مەخسۇس تېمىدا دوكلات بەردى. ئۇ دوكلاتىدا ھەربىي كۆرەش، تىنچلىق سۆھبىتى ۋە سىياسىي كۆرەشتىن ئىبارەت ئۈچ باسقۇچ بويىچە شىنجاڭنىڭ ئۆتمۈشتىكى ۋە نۆۋەتتىكى ئەھۋالىدىن تەپسىلىي مەلۇمات بەردى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتى قۇرۇشنى قارار قىلدى. پولات ئالىمى① مۇدىرلىققا، پاتىخ ئاللايار ۋە ناپىر ئەسقەنوپ مۇئاۋىن مۇدىرلىققا، كېرىم ھاجى قاتارلىق كىشىلەر كومىتېت ئەزالىققا تەيىنلەندى. ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىسادىي كومىتېتىنىڭ ئاساسىي خىزمەت ھوقۇقى مۇنۇلاردىن ئىبارەت بولدى: پۇل ئاجرىتىپ بېرىش تالونلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئارقىلىق ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ كىرىم - چىقىمىنى باشقۇرۇش؛ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ باج ئىدارىلىرى،

---

① پولات ئالىمى (1911—) : شىنجاڭ قەشقەردىن، ئۆزبېك. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يېمىرىلىش ھارپىسىدا ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارغان. ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە - ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

بانكا ۋە ئۇلارغا قاراشلىق ئاپپاراتلار بىردەك مەزكۇر كومىتېتنىڭ قارمىقىدا بولۇش ھەمدە پىلان، خام چوت بويىچە باشقۇرۇش؛ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ باج ئىدارىلىرى، بانكىلىرى ۋە ئۇلارغا قاراشلىق ئاپپاراتلارنىڭ رەھبەرلىرىنى مەزكۇر كومىتېت تەيىنلەش.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئۆلكىلىك سودا بانكىسى ئىلى شۆبە بانكىسىنىڭ نامىدا 1000 يۈەنلىك، 3000 يۈەنلىك ئىككى خىل قەغەز پۇل (ئۈچ ۋىلايەتنىڭ قەرەللىك چېكى) نى تارقىتىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەۋەسىدە ئوبوروت قىلدى.

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئوسمان ئىسلام قىسىملىرى گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ھەربىي، مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا سارسۇمبىگە قاتتىق ھۇجۇم قوزغىدى، دەللىقان سۇگۇربايوپ شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى ۋە ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىدىكى خىزمەتچى خادىملارنى ھەمدە يۈسۈپقان كۆنبايىنىڭ قوبۇقسار ئاتلىق ئەسكەرلەر 2 - تۈەنىنىڭ قالغان قىسمىنى باشلاپ نائىلاج سارسۇمبە ناھىيە بازىرىدىن چېكىنىپ، جىمنەي ناھىيىسى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسى ئىچىگە چېكىنىپ كىردى.

9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئوسمان ئىسلام قىسىملىرى سارسۇمبە ناھىيە بازىرىغا بېسىپ كىردى. ئوسمان ئىسلام لاتىپ مۇستاپانى ئالتاينىڭ ۋالىيلىقىغا، قۇسايىن ئويانىنى مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا، قاناتبايىنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا، قورمانىنى ھەربىي ئىشلار قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى. يەنە قوراللىق قىسىملىرىنى ئەۋەتىپ بۇرچىن، قابا، بۇرۇلتوقاي ناھىيە بازارلىرىنى كەينى - كەينىدىن ئىشغال قىلدى.

9 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەت موڭغۇللىرى خەلق قۇرۇلتىيى غۇلجىدا ئېچىلدى، قۇرۇلتايغا 150 ۋەكىل قاتناشتى،

ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قۇرۇلتايدا «موڭغۇل خەلق قۇرۇلتىيى ۋە نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. قۇرۇلتايدا ئۈچ ۋىلايەت موڭغۇل مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى، لۇرۇپ دالاما ئۇيۇشمىنىڭ رەئىسلىكىگە، ئېردەنى ۋە نىما مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلاندى. «ئۈچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىنىپ، موڭغۇل خەلقىگە باشقا مىللەتلەر بىلەن بىرلىكتە ئىنتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، «تىنچلىق بىتىم»نى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا تىرىشىپ كۈرەش قىلىش مۇراجىئەت قىلىندى.

قۇرۇلتايدىن كېيىن يۇلتۇز، قوبۇقسار، ئارىشاڭ، بورتالا، جىڭ، دۆربىلجىن قاتارلىق جايلاردا شۆبە ئۇيۇشمىلار كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى.

9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى دەلىلقان سۇگۇربايوپ شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى ۋە مىللىي ئارمىيىنىڭ ئوفىتسېر - ئەسكەرلىرىدىن 200 دىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن تارباغايغا قايتىپ كېلىپ، ئوسمان ئىسلامغا قايتۇرما زەربە بېرىش ۋە ئالتاي ۋىلايىتىنى قايتۇرۇۋېلىش تەييارلىق خىزمىتىگە تۇتۇش قىلدى.

9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئالتاي ۋىلايىتىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، دەلىلقان سۇگۇربايوپ مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابىنىڭ باش قوماندانى نامى بىلەن تارباغاتايدا ئەسكەر ئېلىش بۇيرۇقى چىقىرىپ، ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنىنى قايتا قۇرۇشقا تۇتۇش قىلدى، ئۇنىڭغا يەنىلا دەلىلقان سۇگۇربايوپ تۈەنجاڭ بولدى. يەنە تارباغاتاي پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى تارباغاتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى، خەمىت ئەلىيوپ تۈەنجاڭ بولدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىدە مۇئاۋىن ۋالىي ئالىمجان ھاكىمبايوپ باشچىلىقىدىكى ئوسمان ئىسلامغا قايتۇرما زەربە بېرىش تارباغاتاي ۋىلايەتلىك پەۋقۇلئاددە كومىتېتى قۇرۇلدى. ھەر قايسى ناھىيەلەردە شۆبە كومىتېتلار قۇرۇلۇپ ئادەم كۈچى، ماددىي كۈچ، مالىيە كۈچى جەھەتتىن مىللىي ئارمىيىنىڭ ئوسمان ئىسلامنى قوغلاپ چىقىرىش، ئالتاي ۋىلايىتىنى قايتۇرۇۋېلىش ھەرىكىتىگە ياردەم بېرىشكە مەسئۇل بولدى.

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبىرى جۇ ئېنلەي ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىغا بىۋاسىتە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ كادىر، جەڭچىلىرىگە بەرگەن «مەملىكەت بويىچە چوڭ قايتۇرما ھۇجۇم قوزغاپ جياڭ جىيېشىنى يوقىتايلى» دېگەن تېمىدىكى دوكلاتىدا مۇنداق كۆرسەتتى: جياڭ جىيېشىنىڭ ئارقا سېپى ئىنتايىن بوش، «ئارقا سېپىدە 21 لۈي قالدى، بۇ ئەلۋەتتە بوش قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنىڭ ئىچىدىكى سەككىز لۈي شىنجاڭ ۋە غەربىي گەنسۇدا، شىنجاڭدا مىللىي مەسىلە مەۋجۇت، ھازىر شىنجاڭدا يەنە ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، سەككىز لۈي بۇياققا كېلەلمەيدۇ.»

9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» ليۇ بوچېڭ، دېڭ شياۋپىڭ قىسىملىرى لەنجۇ - لىيەنيۈنگاڭ تۆمۈر يولىنى كېسىپ ئۆتۈپ، گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى ئېغىر چىقىمغا ئۇچرىتىپ، ستراتېگىيىلىك ھۇجۇمدا غايەت زور غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋىرىنى كۆچۈرۈپ باستى.

9 - ئاينىڭ ئاخىرى دەللىقان سۈگۈر بايوپ ئالتاي ۋىلايىتىدىكى شامىشى مامىيوپ، قاجىنەبى ۋەلىيوپ قاتارلىق ئاتاقلىق زاتلارغا خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ ئالتاي خەلقىنى ئوسمان ئىسلامغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىشىنى ئۈمىد قىلدى. خەتتە مۇنداق دېيىلگەندى: بىز

مەغلۇپ بولمىدۇق، ئەسكەرلىرىمىز، قوراللىرىمىزنىڭ ئەھۋالى ياخشى. ھازىر ئىلى، تارباغاتاي خەلقى پۈتۈن كۈچى بىلەن بىزگە ياردەم بېرىۋاتىدۇ. شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمىزكى، پات يېقىندا ئوسمان ئىسلامنى مەغلۇپ قىلىپ سىلەر بىلەن جەم بولىمىز.

9 - ئاي غۇلجىغا چېكىنىپ كەلگەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ بىر تۈركۈم ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى ۋە ئاتاقلىق زاتلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن غۇلجىدا يەتتە ۋىلايەت دېموكراتىك ئىتتىپاقى قۇرۇلدى، ئىبراھىم تۇردى رەئىسلىككە، ھاشىر باي تېلەۋ بەردى، نىغمەت خەلپەت①، خەلپەت سۈزۈك ھاجىيوپ② ئۈچەيلەن مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى. ئۇ ئەسلىدە ئۈرۈمچىدە نەشر قىلىنماقچى بولغان «ئويغان» گېزىتىنى غۇلجىغا يۆتكەپ كېلىپ ئۆزىنىڭ ئورگان گېزىتى قىلىشنى قارار قىلدى، ئابدۇلئەخەت مەخسۇم باش مۇھەررىر بولدى.

شۇ ئاي دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى ئۈرۈمچى ۋىلايەتلىك كومىتېتىدىن بىرەيلەن ئاسىيلىق قىلغانلىقتىن، بۇ پارتىيىنىڭ ئەزالىرىدىن يۈ جەنلىن، شېن يۈجى، يۈ جياڭجى، شى خې قاتارلىق 11 كىشى قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە قامالدى. بۇ تەشكىلات ناھايىتى زور بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى، شېن يۈجى تۈرمىدە ئۆلدى، قالغانلىرى 1948 - يىلنىڭ ئاخىرىدىن

---

① نىغمەت خەلپەت (1888—1962): شىنجاڭ پىچان ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر. شائىر. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يېمىرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ يەتتە ۋىلايەت دېموكراتىك ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولغان. 1962 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② خەلپەت سۈزۈك ھاجىيوپ (1917—): شىنجاڭ قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر، زىيالىي. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يېمىرىلگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ يەتتە ۋىلايەت دېموكراتىك ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسىنىڭ ئىشخانا مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

1949 - يىلنىڭ باشلىرىغىچە ئارقا - ئارقىدىن قويۇپ بېرىلدى.

شۇ ئاي مىللىي ئارمىيە قوماندانلىق باش شتابى توختى ئىبراھىموپنى سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىدىن قالدۇرۇپ، ساۋدانوپ زايىرنى سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» گېزىتىدە «ئازادلىق كۈنىگە ئۇزۇن قالمىدى» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدە مۇنداق كۆرسىتىلدى: «ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئازادلىققا چىقىدىغان كەڭ كۆلەملىك قايتۇرما ھۇجۇم پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسى»، «جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازاد، مۇستەقىل، خەلقچىل، بەختىيار يېڭى جۇڭگو قۇرۇشى مۇشۇ ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسىگە باغلىق.» ماقالىنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى: «پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بۇ قېتىمقى كەڭ كۆلەملىك قايتۇرما ھۇجۇمنىڭ ئۇلۇغ ئەھمىيىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىشى كېرەك. كەڭ كۆلەملىك قايتۇرما ھۇجۇمنىڭ غەلىبىسى جۇڭگونى يېرىم فېئوداللىق، يېرىم مۇستەملىكە ھالەتتىن قۇتۇلدۇرىدۇ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى تامامەن يېڭى بىر دۇنياغا باشلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئاڭلىق ھالدا ھەرىكەتكە كېلىپ، پۈتۈن كۈچ بىلەن ئاتلىنىپ، كەڭ كۆلەملىك قايتۇرما ھۇجۇمنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك.»

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە دەلىلقان سۇگۇر بايوپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئوفىتسېرى ئويىستروپ، مىخايىلوپ قاتارلىق كىشىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن ئەسكىرىي كۈچنى ئۈچ يولغا بۆلۈپ، ئالتاي ۋىلايىتىنى بېسىپ ياتقان ئوسمان ئىسلام قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلدى. بىرىنچى يۆنىلىشتە فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن باشلىغان 800 نەچچە كىشىلىك موتورلاشقان كۈچەيتىلگەن يىلك بۇرچىن ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى؛ ئىككىنچى يۆنىلىش-

تە دەللىقان سۇگۇربايوپ ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنىنى باشلاپ ئېرتىش دەرياسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمىدىكى جايلارغا قاراپ يۈرۈش قىلدى. ئۈچىنچى يۆنىلىشتە خەمىت ئەلىيوپ باشچىلىقىدىكى تارباغاتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى بۇرۇلتوقاي ناھىيە بازىرىغا يۈرۈش قىلدى. 17 - كۈنى بۇرچىن ناھىيە بازىرى بىر يولىلا قايتۇرۇۋېلىندى، سارسۇمبە، بۇرۇلتوقاي ئىككى ناھىيە بازىرىنى ساقلاۋاتقان ئوسمان ئىسلام قوشۇنلىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ناھىيە بازىرىنى تاشلاپ قاچتى. 18 - كۈنى دەللىقان سۇگۇر بايوپ قىسىملىرىنى باشلاپ سارسۇمبە ناھىيە بازىرىغا بېسىپ كىردى. ئاينىڭ ئاخىرى يەنە ئەسكىرىي كۈچىنى توپلاپ كۆكتوتاي ۋە چىڭگىل ناھىيە بازارلىرىنى ئالدى، ئوسمان ئىسلام قالدۇق قىسىملىرىنى باشلاپ بەيتىككە قاراپ قاچتى.

10 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىر ھاجى جاڭ جىجۇڭغا جاۋاب خەت يېزىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ ئۈرۈمچىدىن كېتىشىگە ھۆكۈمەتنىڭ «تىنچلىق بىتىم» ۋە «سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»غا ئۇزلۇكسىز خىلاپلىق قىلغانلىقى سەۋەبچى بولغانلىقىنى ئالتە جەھەتتىن پاكىت قويۇپ كۆرستىپ ئۆتۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۈرۈمچىگە قايتىشنىڭ شەرتى سۈپىتىدە تۆت ماددىلىق تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ تۆت ماددىلىق تەلەپ تۆۋەندىكىچە: (1) شىنجاڭ خەلقى ئىچىدىكى تەرەققىيپەرۋەرلەرنى بېسىش ۋە خارلاشنى مەنئى قىلىش. (2) مۇسۇلمان جامائەت تەشكىلاتلىرىنىڭ قاماپ قويۇلغان بارلىق خادىملىرىنى قويۇپ بېرىش. (3) مەسئۇدنى ئۆلكە رەئىسلىكى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش. (4) «تىنچلىق بىتىم» نىڭ بارلىق ماددىلىرىغا ئەمەل قىلىش.

10 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئالتاي ۋالىي مەھكىمەسىنى يېڭىباشتىن تەشكىللەپ، دەللىقان سۇگۇر بايوپنى ئالتاينىڭ ۋالىي-

قىغا، شامشى مامىيوپ، ئابدۇراخمان توختايوپنى① مۇئاۋىن ۋالىيلىققا تەيىنلىدى.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ھەر قايسى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرنى يېڭىباشتىن تەشكىللەشنى قارار قىلدى، مۇھەممەت تۆمۈر بايوپ سارسۇمبە ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، رىشات ئابلىماجىن بۇرچىن ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، كۆكناي دابۇ قابا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قاناپىيا تۇسىپبېك جېمىنەي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، مالىك مۇھەممەتجان بۇرۇلتوقاي ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا، قالمان ئاقىت كۆكتوقاي ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا، ۋاتقان ئەمرە چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا تەيىنلەندى.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك سودا بانكىسىنىڭ ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبە بانكىسى سارسۇمبىدە يېڭىباشتىن تەشكىللەندى، مۇنەۋۋەر ئابدۇللا ھاجىيوپ، نۇرمۇقامەتلەر شۆبە بانكا باشلىقى ۋە مۇئاۋىن بانكا باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بانكىسى ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبە بانكىسى سارسۇمبىدە يېڭىباشتىن تەشكىللەندى، مامۇت ياقۇپ شۆبە بانكا باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئەركىن ئالتاي» گېزىتى رېداكسىيىسى يېڭىباشتىن تەشكىللەندى، مۇقاش جاكە باش

---

① ئابدۇراخمان توختايوپ (1888—1961): شىنجاڭ بۇرچىن ناھىيىسىدىن، قازاق. يۇقىرى قاتلام زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1961 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالتايدا ۋاپات بولغان.

مۇھەررىرلىككە تەيىنلەندى.

10 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى ۋاتقان ئەمرەنى چىڭگىل ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

10 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئۈچ ۋىلايەت شىبە - سولۇن (داغۇر) مىللەتلىرى قۇرۇلتىيى غۇلجىدا ئېچىلدى. ئەخمەتجان قاسىمى 28 - كۈنى يىغىنغا كېلىپ مۇھىم سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: مەزلۇم مىللەتلەر ئىستىبدات ھۆكۈمران ھاكىمىيەتنى غۇلاتقاندىن كېيىن، ئۆز مىللىتىنىڭ ھۆكۈمران ھاكىمىيىتىنى ئورناتمايدۇ، بەلكى ئەسلىدىكى ھۆكۈمران مىللەت ئىچىدىكى ئېزىلگۈچى خەلقنىڭمۇ باراۋەرلىك، ئەركىنلىكنى ئىشقا ئاشۇرىدىغان ھاكىمىيەت ئورنىتىدۇ. مانا بۇ بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ ماڭىدىغان يولى بولۇشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن «بىز ئېزىلگۈچى مىللەتلەر خەلقنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپلا قالماستىن، ئەزگۈچى مىللەتلەر ئىچىدىكى دېموكراتلارنىمۇ سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈشىمىز ۋە ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىشىمىز كېرەك.»
قۇرۇلتايدا ئۈچ ۋىلايەت شىبە - سولۇن (داغۇر) مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى. تۇڭ باۋ①، گۇەن رۇڭلەي ئۇيۇشما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا سايلاندى. يىغىندىن كېيىن چاپچال، يىچغاشەن، توققۇزتارا، چۆچەك قاتارلىق جايلاردا ئارقا-ئارقىدىن شۆبە ئۇيۇشما تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى.

---

① تۇڭ باۋ (1892—1973): شىنجاڭ چاپچال ناھىيىسىدىن، شىبە، يۇقىرى قاتلام زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت شىبە - سولۇن (داغۇر) مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچى شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1973 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

10 - ئاي مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى ساۋەننىڭ ھاكىمى قالبېكنىڭ ئاسىيلىق قىلىش ئالامەتلىرى كۈندىن - كۈنگە ئاشكارىلىنىۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، غۇلجىدىن غۇلجا پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنى ۋە توپچىلار يىڭىنى، بورتالادىن موڭغۇل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭىنى يۆتكىدى ھەمدە غۇلجا پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنىنىڭ 2 - يىڭىنى ساۋەن ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى قىلىپ كېڭەيتتى. غۇلجا پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۈەنىگە مايتاغقا كىرىپ ئورۇنلىشىش، مەزكۇر تۈەنىنىڭ 5 - ۋە 6 - لىيەنلىرى ساۋەنگە كىرىپ ئورۇنلىشىش، يەنە توپچىلار يىڭى، شىخو پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنىنىڭ بىر قىسمىغا يەنىسخەي، ساندىخوزىغا كىرىپ ئورۇنلىشىش، ساۋەن ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى، موڭغۇل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىڭىغا ئولان ئۇسۇ ۋە شىخەنزە ئەتراپىغا بېرىپ ئورۇنلىشىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

شۇ ئاي ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ 50، 100، 200، 300، 500 ۋە 600 يۈەن قىممىتىدىكى بىر يۈرۈش ئالتە خىل پوچتا ماركىسىنى ۋە قىممىتى 5 يۈەندىن 50000 يۈەنگىچە بولغان 11 خىل باج تالونىنى تارقاتتى.

11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 4 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئالتاي ۋىلايەتلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ پوچتا - تېلېگراف ئالاقە كەسپىنى تېزدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

11 - ئاينىڭ باشلىرى شىمالىي يۆنىلىش بويىچە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابى ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۈەنىگە سارسۈمبە ناھىيە بازىرىنى ساقلاش، تارباغاتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنىگە سارتوقايدا تۇرۇپ گومىنداڭ ئىشغالىيىتىدىكى رايونلار بىلەن ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ تۇتىشىش ئورنىدا مۇداپىئەدە تۇرۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ساۋەن ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قالبېك، ساۋەن

ناھىيىلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تاكمان ئاشكارا ھالدا ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى چىقىپ، ئۆزىنى گومىنداڭنىڭ قوينىغا ئېتىپ، قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈردى، ئۇ ئىككىسى مىڭغا يېقىن قوراللىق ئادەم بىلەن ئىككىگە بۆلۈنۈپ شىخو ناھىيە بازىرى ۋە ساۋەن ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلدى ھەمدە كۈيتۈندىن يەنىسخەيگىچە بولغان ئارىلىقتىكى كۆۋرۈكلەرنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى، تېلېفون سىملىرىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. دوڭسىدى، چىچاڭ، بۆرتۇڭگۇ، چازىگۇ، قىزىل، بايىنغۇل، لامىياۋ ئەتراپىدا بۇلاڭچىلىق قىلىپ پاراكەندىچىلىك سالدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتى مەزكۇر ۋىلايەتنىڭ مال باھاسىنى تىزگىنلەش ئۈچۈن مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) تارباغاتايغا سىرتتىن كەلگەن سودىگەرلەر يەرلىك مەھسۇلاتلارنى خام ئەشياغىلا تېگىشىشكە بولىدۇ، نەق پۇل ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە بانكا ئارقىلىق ھېساب يۆتكەش رەسمىيىتىنى بېجىرىدۇ. (2) بازارلاردا ئۇرۇمچى تارقاتقان 500 يۈەنلىك قەغەز پۇلنى ئىشلىتىش مەنئى قىلىنىدۇ. (3) ئۇرۇمچىگە مال يۆتكەيدىغان ئەتكەسچىلىك ۋە بېسىمدارلىق ھەرىكەتلىرىگە قەتئىي زەربە بېرىلىدۇ.

11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى 300 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، مىللىي ئارمىيە باش دوختۇرخانىسىنى (تۈەن دەرىجىلىك) قۇرۇشنى قارار قىلدى.

11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ ئۈچ يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا نۇتۇق سۆزلەپ، ھەر مىللەت خەلقىدىن شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ پارلاق ئىستىقبالى ئۈچۈن كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ خىزمەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

11 - ئاينىڭ 16 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى كېڭەيتىلگەن يىغىنى نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتكە ئاساسەن مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتى، مائارىپ ئىدارىسى، سەھىيە ئىدارىسى،

ساقچى ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلار يېڭىباشتىن خەلق ئىقتىسادىي باشقۇرۇش باشقارمىسى، مائارىپ ئىدارىسى، سەھىيە باشقارمىسى، ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى، سوت مەھكىمىسى بىلەن بىرگە ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدىغان قىلىپ تەشكىللىنىدۇ. (2) سەھىيە ۋە سودا تارماقلىرىنىڭ ناھىيەلەردىكى تارماق ئاپپاراتلىرى بىكار قىلىنىدۇ. (3) ناھىيەلەردىكى سوت مەھكىمىلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدۇ، ئۇنىڭ كەسپىنى ناھىيەلىك ساقچى ئىدارىلىرى مەسئۇل بولۇپ بېجىرىدۇ. (4) ئۈچ ۋىلايەت ئىقتىسادىي رېۋىزىيە كومىتېتى ئىقتىسادىي رېۋىزىيە باشقارمىسىغا ئۆزگەرتىلىدۇ.

11 - ئاينىڭ 16 - كۈندىن 12 - ئاينىڭ 3 - كۈنگىچە ئىسھاقبېك مونونوپ شىخودا ئالدىنقى سەپتە ئۇرۇش قىلىش قوماندانلىق شتابىنى قۇردى. شىخەنزىدە تۇرۇشلۇق ساۋەن ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنىنىڭ ئىككى لەيەنگە بىرىنچى يول بولۇپ قىزىل تۆپەككە، دۇگدىغا ھۇجۇم قىلىپ، قالىبېك بىلەن ماناستىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ ئالاقىسىنى ئۈزۈۋېتىش؛ غۇلجا پىيادە ئەسكەرلەر 2 - تۇەنىنىڭ بىر يىڭنى ئىككىنچى يول بولۇپ تاكىمان قىسمىغا ھۇجۇم قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. كەسكىن جەڭ ئارقىلىق 12 - ئاينىڭ 3 - كۈنگىچە باندىتلارنىڭ 200 دىن ئارتۇق ئادىمى ئەسىر ئېلىندى، قالىبېك بىلەن تاكىمان قالدۇق قوشۇنلىرىنى باشلاپ ماناس دەرياسىدىن ئۆتۈپ، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونغا قېچىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن قالىبېك بىلەن تاكىماننىڭ توپىلىڭى تارمار قىلىنىپ، ئۈچ ۋىلايەت مۇستەھكەملەندى.

11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت 200، 2500 يۈەنلىك ئىككى خىل قەغەز پۇل تارقاتتى.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى بۇيرۇق چىقىرىپ ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ناھىيەلەرنىڭ پارتىزانلار ئەترىتى تەشكىللەپ، ئوسمان ئىسلامنىڭ پاراكەندىچىلىك سېلىشىغا تاقابىل تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

11 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئالتاي ۋىلايەتلىك تۇنجى قېتىملىق دىنىي زاتلار ۋەكىللىرى يىغىنى سارسۇمبىدە ئېچىلدى. يىغىندا مۇنۇلار قارار قىلىندى: (1) دىنىي ئىشلار باشقارمىسى مەخسۇس تەشۋىقاتچى ئەۋەتىپ خەلققە كەڭ كۆلەمدە دىنىي تەشۋىقات ئېلىپ بارىدۇ. (2) ھەممە ناھىيەلەر دىنىي مەكتەپ قۇرۇپ، دىندىن دەرس ئۆتۈشى كېرەك. (3) ئۆشرە، زاكات ئېلىنىدۇ. (4) نىكاھ دىنىي قائىدىلەر بويىچە تىزىملىنىپ بېجىرىلىدۇ ھەمدە ئىنسان قېلىپىدىن چىققان جىنايەتچىلەرگە ئېتىش، دارغا ئېسىش، بىر قولىنى كېسىۋېتىش، بىر پۇتىنى كېسىۋېتىش، سۈرگۈن قىلىش قاتارلىق جازالارنى بېرىشكە بولىدۇ. (5) دىنىي ئەھكامدا مەيلى مۇسۇلمانلار ياكى مۇسۇلمان ئەمەسلەرنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاشقا يول قويۇلمايدۇ.

11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 80 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چىقىرىپ، ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىدىكى ھەر قايسى تارماقلار، ناھىيەلەرنىڭ ۋىۋىسكا، تامغا، ھۆججەت نومۇرى، ناملىرىدا شەرقىي تۈركىستان دېگەن سۆزنى بىردەك ئېلىۋېتىشنى تەلەپ قىلدى.

11 - ئاينىڭ 20 كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئوسمان ئىسلام توپىلىڭىنىڭ ئالتاي ۋىلايىتىگە كەلتۈرۈپ چىقارغان غايەت زور زىيىنىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بىلەن قاراپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ياردەم بەرگەندىن سىرت يەنە ئىلى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىن ئەنۋەر مۇسابايوپ، قالى ئاباق ① قاتارلىق بىر تۈركۈم كادىرلارنى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ خىزمىتىگە ياردەم قىلىشقا يۆتكەشنى قارار قىلدى.

---

① قالى ئاباق (1923—1980) : شىنجاڭ غۇلجىدىن، قازاق. زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىپى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1980 - يىلى 2 - ئايدا ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولغان.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ «تىنچلىق بىتىم» غا بۇزغۇنچىلىق قىلغان پاكىتلىرىنى پاش قىلىش، ئوسمان ئىسلام ئالتاي خەلقىگە يەتكۈزگەن زىيانىنى ئېنىقلاپ ستاتىستىكا قىلىش ئۈچۈن ئېنىقلاپ ستاتىستىكا قىلىش ھەيئىتى تەشكىللىدى. مەمىلە زەڭگى مۇدىر، ئەخمەت زاكىر ئىمام، شامشى مامىيوپ مۇئاۋىن مۇدىر بولدى.

11 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئەنۋەر مۇسابايوپنى ئىلىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىدىن قالدۇردى.

11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى سەنشى - خېبېي - سەندۇڭ - خېنەن چېگرا رايونىدا نەشر قىلىنىدىغان «خەلق گېزىتى» شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ شىمالىي شەنشى 22 - كۈندىكى تېلېگراممىسىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، «شىنجاڭدىكى توقۇنۇش داۋاملاشماقتا، خەلق ئارمىيىسى سارسۇمبىنى قايتۇرۇۋالدى» سەرلەۋھىلىك خەۋەرنى ئېلان قىلدى. خەۋەردە مۇنداق دېيىلگەن: «شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن شىنجاڭ خەلق ئاپتونوم رايونى ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇش يەنىلا داۋاملاشماقتا. خەلق ئاپتونوم رايونى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىي سارسۇمبىنى 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى گومىنداڭ ئارمىيىسى زورلۇق كۈچ بىلەن بېسىۋالغاندىن كېيىن، خەلق ئاپتونوم ئارمىيىسى تەرىپىدىن 10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى يەنە قايتۇرۇۋېلىندى. خەلق ئاپتونوم رايونىغا قاراشلىق ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى بار، ئۇنىڭ ئاھالىسى 700 مىڭدىن ئاشىدۇ، بۇ پۈتۈن شىنجاڭ ئاھالىسىنىڭ ئالتىدىن بىر قىسمىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيدۇ، ئۇلار خەلق ئاپتونوم قوراللىق كۈچلىرىدىن 40 - 50 مىڭ ئادەمگە ئىگە، بۇنىڭ ئىچىدىكىسىنىڭ كۆپچىلىكى مۇنەۋۋەر ئاتلىق ئەسكەرلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى گومىنداڭنىڭ زۇلمىغا قارشى چىقىپ، ئاپتونومىيىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۆپ يىل كۈرەش قىلغانلار. 1946 - يىل 1 - ئايدا، گومىنداڭ دائىرىلىرى شىنجاڭ خەلق ئاپتونوم ۋەكىللىرى بىلەن تىنچلىق بىتىم ئىم-

زالاپ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلغانىدى، لېكىن ئارقىدىنلا گومىنداڭ دائىرىلىرى بۇ بىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىلدى ھەمدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئاپتونومىيە ھەرىكىتىنى باستۇرۇۋېتىش سۇيىقەستىدە بولدى. بۇ يىل 5 - ئايدا، گومىنداڭ دائىرىلىرى شىنجاڭدىكى چوڭ پومېشچىك، فېئودال ئەكسىيەتچى، گومىنداڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى مەسئۇدنى شىنجاڭنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەپ پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ قارشىلىقىنى قوزغىدى، تىنچلىق بىتىمگە ئاساسەن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتتە ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ئاپتونوم رايوننىڭ ۋەكىللىرى ئىلاجىسىز چېكىنىپ كەتتى. گومىنداڭ دائىرىلىرى بولسا 50 - 60 مىڭ كىشىلىك چوڭ قوشۇننى جەنۇبىي شىنجاڭ ۋە ئۈرۈمچىگە يىغىپ، خەلق ئاپتونوم رايونغا ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىنىۋاتىدۇ. جياڭ جيېشى ئارمىيىسى ۋە گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى دائىم مۇسۇلمان ئاممىسى (شىنجاڭدىكى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ — تۈزگۈچىدىن) نى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈۋاتىدۇ، جياڭ جيېشى باندىت ئارمىيىسى كۆرۈنۈشتە خەلق ئىچىدە سايلامنى يولغا قويغاندەك قىلغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە خەلق نامزاتلىرىنى تۇتۇپ قاماپ، خەلقنى جياڭ جيېشى قورچاقلىرىنى سايلاشقا قىستاۋاتىدۇ. خەلق ۋەكىلى بولۇپ سايلانغانلارغا بوھتان چاپلىنىپ، ئۇلار تۈرمىگە تاشلىنىۋاتىدۇ، خەلقنىڭ سەۋىر - تاقىتى تۈگەپ، يەنىلا قوزغىلىپ شىنجاڭنىڭ دېموكراتىيە ۋە تىنچلىقى ئۈچۈن داۋاملىق كۈرەش قىلىۋاتىدۇ.»

11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 90 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چىقىرىپ، ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنى بۈگۈندىن باشلاپ ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى خەلق ئىقتىسادىي باشقۇرۇش باشقارمىسى قىلىپ ئۆزگەرتىشنى بەلگىلىدى. قېيۇمبەگ خوجا باشقارما باشلىقلىقىغا، پولات ئالىمى، ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ، پاتىخە ئاللايار قاتارلىق ئۈچەيلەن مۇئاۋىن باشقارما باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى.

شۇ كۈنى سەنشى - خېبېي - سەندۇڭ - خېنەن چېگرا رايونىدا نە-

شىر قىلىندىغان «خەلق گېزىتى» شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ شىمالىي شەنشىدىن 26 - كۈنى بەرگەن تېلېگراممىسىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، «شىنجاڭنىڭ ئاپتونومىيە ھەرىكىتى تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتەكلىرىگىچە كېڭىيىپ، مىڭلىغان پىيادە، ئاتلىق ئەسكەرلەر بىر تۇتاش تەشكىلات قۇرۇپ، تۇرپان ئويمانلىقىدا جياڭ جيېشى باندىتلىرىغا زەربە بەرمەكتە» سەرلەۋھىلىك خەۋەرنى باستى. خەۋەردە مۇنداق كۆرسىتىلدى: «شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ جياڭ جيېشىغا قارشى ئاپتونومىيە ھەرىكىتى مەزكۇر ئۆلكىنىڭ غەربىي شىمال قىسمىدىن تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى تۇرپان ئويمانلىقىغىچە كېڭەيدى. بۇ يەردىكى توخسۇن، تۇرپان، پىچان ناھىيىلىرىدىكى خەلقنىڭ قوراللانغان ئاتلىق، پىيادە ئەسكەرلىرىدىن نەچچە مىڭلىغان كىشى بىر تۇتاش ‹تۈركىستان ئىنقىلابى پارتىزانلار ئەترىتى› نى تەشكىللەپ، شۇ يەردە خەلققە رەھبەرلىك قىلىپ، جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ ئاشلىق مەنبەسىنى قامال قىلىپ، جياڭ جيېشىغا قارشى كۆرەش قىلماقتا ھەمدە ‹جياڭ جيېشى باندىت ئارمىيىسى شىنجاڭدىن چىقىپ كەتسۇن›، ‹مىللىي ئاپتونومىيىنى يولغا قويايلى› دېگەن شوئارلارنى ئوتتۇرىغا قويدى. 7 - ئايدا، پارتىزان ئەترەتلىرى كەڭ كۆلەمدە ھۇجۇم قوزغاپ تايانچ پونكىتلارغا ھۇجۇم قىلىپ، تاشيوللارنى ئۈزۈپ تاشلاپ ئۇدا غەلىبە قىلدى. جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ شىنجاڭ گارنىزون قوماندانلىق شتابى ساراسىمىگە چۈشۈپ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدى. 7 - ئاينىڭ 6 - كۈنى، 100 دىن ئارتۇق قوراللىق پارتىزان پىچاننىڭ لەمجىن ۋە خاندۇدىكى جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ ساقچى ئورنىغا ھۇجۇم قىلىپ، باندىت ساقچىلارنى تولۇق يوقىتىپ، نۇرغۇن ئات، قورال - ياراق غەنىيمەت ئالدى. 10 - كۈنى، 600 دىن ئارتۇق قوراللىق ئادەم يەنە ياڭخى ھەمدە توخسۇندىن كورلىغا بارىدىغان تاشيولدىكى كۆمۈشكە بۆلۈنۈپ ھۇجۇم قىلىپ، ياڭخىغا كىرگەندىن كېيىن، باندىتلارنىڭ ئاشلىق ئامبىرىدىكى 10 مىڭ دادەندىن ئارتۇق ئاشلىقنىڭ ھەممىسىنى نامرات خەلققە بۆلۈپ بەردى. 13 - كۈنى، مىڭدىن ئارتۇق كىشىلىك ئاتلىق، پىيادە قوراللىق كۈچ قولىغا ئېغىر، يېنىك پىلىموتلارنى ئېلىپ، ‹تۈركىستان ئىنقىلابى

پارتىزانلار ئەترىتى› نىڭ ئاق رەڭلىك بايرىقىنى كۆتۈرۈپ، ئەترەت باشلىقى ئابدۇراخماننىڭ بىۋاستە قوماندانلىقىدا جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ مۇھىم ئۆتكىلى بولغان سىڭگىمگە ھۇجۇم قىلىپ، تۆت كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلدى. پارتىزانلار نەچچە قېتىم ئاتاكىغا ئۆتتى، جەڭچىلەرنىڭ جەڭگىۋارلىقى ئۈستۈن بولدى، بۇنىڭ بىلەن جياڭ جيېشى باندىلىرىغا قاتتىق زەربە بەردى ھەمدە يېقىن ئەتراپتىكى تېلېفون سىملىرىنى ئۈزۈپ تاشلىدى ۋە تاشيول، كۆۋرۈكلەرنى ۋەيران قىلىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، جياڭ جيېشى باندىتلىرىنىڭ يەنە بىر كۈچلۈك تايانچ بازىسى بولغان يەتتە قۇدۇقمۇ بۇ پارتىزانلار ئەترىتىدىكى يۈزدىن ئارتۇق قوراللىق كىشىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىدى. پارتىزانلار كۆكيارنىڭ شەرقىي ۋە غەربىنى قوغداپ، ئۆز كۈچىنى ئۇلغايتىپ، جياڭ جيېشى باندىلىرى بىلەن داۋاملىق ئۇرۇش قىلىۋاتىدۇ.»

11 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابچىل ياشلار» «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ خىتابنامىسى» نى تولۇق تېكستى بىلەن («ئويغان» گېزىتىدىن كۆچۈرۈپ) باستى.

11 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى مۇنداق قارار چىقاردى: ئەسلىدە ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىگە بىۋاستە قاراشلىق بولۇپ كەلگەن ناھىيىلىك سوت مەھكىمىلىرى ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىدۇ. ھاكىملار سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەيدۇ. 1948 - يىل 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ بىۋاستە باشقۇرۇشىدا بولمايدۇ، لېكىن كەسپىي خىزمەتلەرگە يەنىلا ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسى يېتەكچىلىك قىلىدۇ، ناھىيىلىك سوت مەھكىمىلىرى ھەر ئۈچ ئايدا بىر قېتىم ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىگە خىزمىتىنى ئومۇميۈزلۈك دوكلات قىلىدۇ.

12 - ئاينىڭ 9 - كۈنى   جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمىغا ئىككىنچى بىتىم خەت يېزىپ ، ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىشىنى ياكى نەنجىڭغا بېرىشىنى ، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ « تىنچلىق بىتىم » گە ئاساسەن بىر نۆۋەت ئۆزىنى ئۈزۈل - كېسىل تەكشۈرۈشنى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلىشنى ھەممە ئۆلكە رەئىسىنى خەلق سايلىمى ئارقىلىق سايلاش چارىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنى ئۈمىد قىلدى . ئۇ خېتىدە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپتىن ئالدى بىلەن تۆۋەندىكى نۇقتىلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلدى : (1) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئالاھىدە بولۇۋېلىشىنى بىكار قىلىش تەدبىرىنى قوللىنىش . (2) ئەسكەر قوبۇل قىلىشنى توختىتىش ۋە قوشۇنلارنى قىسقارتىش . (3) « شەرقىي تۈركىستان » ھەققىدىكى تەشۋىقاتنى توختىتىش ، دۆلەتكە ، خەنزۇلارغا ، دۆلەت ئارمىيىسىگە قارشى تۇرىدىغان سۆزلەرنى توختىتىش . (4) ماناس دەرياسىدىن ئۆتىدىغان قاتناشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ، تەكشۈرۈشنى توختىتىش ، تۇتۇپ قېلىنغان ھۆكۈمەت سودا ئاپتوموبىللىرىنى قايتۇرۇپ بېرىش . (5) ئۈچ ۋىلايەتنىڭ خەنزۇ ، خۇيزۇ ، قازاق (خەنزۇ پەرەس) زاتلارنى ئېزىش ۋە كەمسىتىشنى توسۇش .

12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى   ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ئىلى ۋىلايەتلىك سانائەت بىرلەشمىسى قۇرۇپ ، بارلىق سانائەت كارخانىلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇشنى قارار قىلدى .

12 - ئاينىڭ 14 - كۈنى   مىللىي ئارمىيە باش قوماندانلىق شتابى 319 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ ، مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى ۋە سەنمۇجاڭى جۈن دەرىجىلىك بولۇش ؛ باش قوماندانلىق شتابىغا بىۋاستە قاراشلىق ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى ، ھەربىي سوت مەھكىمىسى ، ھەربىي تەپتىش مەھكىمىسى ، سەھىيە باشقارمىسى ، توپچى قىسىملار باشقارمىسى قاتارلىق بەش تارماق شى دەرىجىلىك ئورۇن بولۇش ؛ سىياسىي بۆلۈم ، قوغداش باشقارمىسى ، رازۋېتكا باشقارمىسى ، ھەربىي ئىشلار باشقارمىسى ، مالىيە باشقارمىسى ، مەمۇرىيەت باشقارمـ

سى، قۇرۇلۇش باشقارمىسى، ھەربىي مەكتەپ، توپچى قىسىملار مەكتىپى، ئاۋىئاتسىيە پونكىتى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئوفىتسېرلارنى باشقۇرۇش باش باشقارمىسى، غۇلجا گارنىزونى قاتارلىق 12 تارماق باش قوماندانلىق شتابىغا بىۋاستە قاراشلىق تۆەن دەرىجىلىك ئورۇن بولۇشنى قارار قىلدى.

12 - ئاينىڭ 23 - كۈنى   ئالتاي ۋىلايەتلىك خانىم - قىزلار جەمئىيىتى سارسۈمبىدە قۇرۇلدى. نۇرىلا خانىم① جەمئىيەت باشلىقى بولدى، زەينەپ ئاۋۇستاي، زىلەيخان خانىم مۇئاۋىن جەمئىيەت باشلىقى بولدى. يىغىندىن كېيىن، ئۇنىڭغا قارايدىغان ناھىيە، رايون دەرىجىلىك جەمئىيەتلەر ئارقا-ئارقىدىن قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى   ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ئۇيغۇر زىيالىيلىرى يىغىنىنى ئېچىپ، كەڭ كۆلەمدە مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق تۆۋەندىكىلەرنى قارار قىلدى: (1) 1948 - يىل 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن ئىلى ئۇيغۇر مەدەنىيەت - سەنئەت ئۆمىكى رەسمىي قۇرۇلىدۇ، قاسىمجان مۇسايوپ ئۆمەك باشلىقى بولىدۇ. (2) ناخشا، ئۇسسۇل، دراما سەنئىتى ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، كېۋىر نىياز، ئابدۇللا زاكىروپ، زۇنۇن قادىر، قاسىمجان مۇسايوپ قاتارلىق 11 كىشىدىن تەشكىللەنگەن سەنئەتكە يېتەكچىلىك قىلىش ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ. (3) مەدەنىيەت - سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قارمىقىدا ئەدەبىيات - سەنئەت بۆلۈمى، مۇزىكا بۆلۈمى، رېپېتىسىيە بۆلۈمى، دراما ئىشلىرى بۆلۈمى، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى تەسىس قىلىنىدۇ.

---

① نۇرىلا خانىم (1894—1969): شىنجاڭ سارسۈمبە ناھىيىسىدىن. ئايال، قازاق. دەلىلقان سۈگۈرباييوپنىڭ ئاپىسى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتى ئالتاي ۋىلايەتلىك جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1969 - يىل ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

شۇ كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى خەلق ئاممىسىنىڭ مىللىي ئەدەبىيات - سەنئەتكە بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، مەدەنىيەت خىزمىتى ئۆمىكى قۇرۇشنى قارار قىلدى ھەمدە ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىغا ئۇقتۇرۇش ئەۋەتىپ، ئۇلارنى ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرىدىغان مەدەنىيەت خىزمىتى ئۆمىكى قۇرۇشقا مەسئۇل قىلدى.

12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 100 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، شۇ كۈندىن ئېتىبارەن ئومۇمەن ئۈرۈمچى تەرەپتىن ئۈچ ۋىلايەتكە كەلگۈچىلەر ئېلىپ كەلگەن پۇلنى يەرلىك باج ئىدارىلىرى بانكىنىڭ ساقلاپ بېرىشىگە ھاۋالە قىلىشنى، ئۈرۈمچىدىن ئۈچ ۋىلايەتكە توشۇپ كېلىنگەن تۈرلۈك ماللارغا تاموژنا بېجى نىسبىتى بويىچە باج ئېلىشنى بەلگىلىدى.

12 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى سارسۇمبىدە قايتىدىن تەشكىل قىلىندى، مۇقاش جاكە رەئىسلىككە، قالى ئاباق، پاتقان سۇگۇربايېۋ① مۇئاۋىن رەئىسلىككە تەيىنلەندى.

12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان سودىدا سودا رۇۋبلىسى بويىچە تاموژنا بېجى ئېلىشنى بەلگىلىدى.

---

① پاتقان سۇگۇربايېۋ (1927 -): شىنجاڭ سارسۇمبە ناھىيىسىدىن، قازاق. دەللىقان سۇگۇربايېۋنىڭ ئوغلى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

1948 - يىلى (1 - ئايدىن 12 - ئايغىچە)

1 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى «ئىلى ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ نىزامنامىسى»نى تەستىقلاپ تارقاتتى. مەزكۇر نىزامنامە جەمئىي ئالتە قىسىمغا بۆلۈنگەن، يەنى: (1) ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت تەرتىپى ۋە خىزمەت دائىرىسى. (2) ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈلمىسى ۋە ئۇنىڭ قارمىقىدىكى بۆلۈملەرنىڭ ئىش بېجىرىش تەرتىپى. (3) ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىدىكى خىزمەتچى خادىملار ۋە ئەدلىيە خادىملىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك ئەخلاق - پەزىلەت ۋە ئۇلارغا قويۇلىدىغان كەسپىي تەلەپ. (4) ئەدلىيە خادىملىرىنى كونكرېت مۇكاپاتلاش چارىلىرى. (5) ئەدلىيە خادىملىرىنى كونكرېت جازالاش چارىلىرى. (6) ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ ھەر قايسى بۆلۈم، ئىشخانىلىرىدىكى خىزمەتچى خادىملارنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيەلەش چارىسى قاتارلىقلار.

1 - ئاينىڭ باشلىرى گومىنداڭ دائىرىلىرى گۈچۈڭدا ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنى تەسىس قىلىپ ئوسمان ئىسلامنى ۋالىيلىققا، لاتىپ مۇستاپانى مۇئاۋىن ۋالىيلىققا تەيىنلىدى ھەمدە كۆكتوقاي، چىڭگىل، بۇرۇلتوقاي ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلىرىنى قۇردى.

1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە قاراشلىق ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرى ۋە ناھىيىلىك كېڭەشنىڭ باشلىقلىرى غۇلجىدا بىرلەشمە يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىندا ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ مەسئۇدنى ئۆلكىنىڭ رەئىسلىكىدىن قالدۇرۇش، جايلاردا قامىلىپ ياتقان زىيالىيلارنى قويۇۋېتىش، جايلاردا تەرەققىيپەرۋەر زىيالىيلارغا زىيانكەشلىك قىلىشنى توختىتىش قاتارلىق تەلەپلىرى ھەل بولمىغانلىقتىن،

نەنجىڭدا ئېچىلىدىغان مىللىي قۇرۇلتايغا قاتنىشىشقا ۋەكىل ئەۋەتمەسلىك قارار قىلىندى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىرھاجى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپلار بىرلىكتە جاڭ جىجۇڭغا خەت يېزىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپىنىڭ نەنجىڭدا ئېچىلىدىغان مىللىي قۇرۇلتايغا ۋەكىل ئەۋەتمەسلىكنى قارار قىلغانلىقىنى بىلدۈردى.

1 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى چۆچەك خەلق كۇلۇبىدا «ئۆتكەنكى ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىپ، كەمچىلىكلىرىمىزنى تۈزىتەيلى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «تىنچلىق بىتىم» گە ئىمزا قويغانلىقىمىز پۈتۈن ئۆلكىنىڭ جۇڭگونىڭ زېمىنى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلغانلىقىمىز ھېسابلىنىدۇ. دېمەك، ئىلگىرى ئۆزىنى مۇستەقىل «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» دەپ جاكارلىغان ئۈچ ۋىلايەت خەلقى «تىنچلىق بىتىم» نى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ سۆزىدە يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «بىزنىڭ ئىلگىرىكى تارىخىمىز ۋە دېموكراتىك سىياسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان كۈرەش تەجرىبىلىرىمىز بىزگە شۇنى كۆرسەتتىكى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەپ، ئۆز ئارا ئىشىنىپ، مۇھەببەتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئارىسىدىكى دوستلۇقنى چىڭىتقاندىلا ئالغا بېسىش يولىمىزدىكى قىيىنچىلىقلارنى يەڭگىلى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئازادلىقىنى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ.»

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» دا «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن غالىبيەت مېۋىلىرى» دېگەن تېمىدىكى خەۋەر بېسىلدى.

شۇ كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 164 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە يەككە سودا - سانائەتچىلەرنىڭ ئالتاي ۋىلايىتى، تارباغاتاي ۋىلايىتى ۋە ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق ناھىيىلەرگە

يۆتكەيدىغان يۈكنى چوقۇم يۈك ترانسپورت شىركىتىنىڭ بىر تۇتاش يەتكۈزۈپ بېرىشىگە تاپشۇرۇشىنى، مەزكۇر شىركەتنىڭ يەتكۈزۈپ بېرىش مۇمكىنچىلىكى بولمىغان ئەھۋال ئاستىدىلا ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە خۇسۇسىي سودىگەرلەرنىڭ يەككە شوپۇرلارنىڭ توشۇشىغا بەرسە بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى.

1 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتى يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ھاكىم ئاغىچا①، ئائىشا مونونوۋانى② پەخرىي جەمئىيەت باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشلىقلىققا، تەۋەيخانىم مىرشانوۋانى③ جەمئىيەت باشلىقلىقىغا، تاشخان بىلەن كەملەنى مۇئاۋىن جەمئىيەت باشلىقلىقىغا سايلىدى ھەمدە «ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى» نى ماقۇللىدى. ئارقىدىن ئۇنىڭ ناھىيە، رايون دەرىجىلىك ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «خانىم - قىزلار ئاۋازى» (يېرىم ئايلىق ژۇرنال) نەشر قىلىندى، تەۋەيخانىم مىرشانوۋا باش مۇھەررىر بولدى.

---

① ھاكىم ئاغىچا (1893—1977): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئايال، ئۇيغۇر. چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدىكى ئىلى ھاكىمبېگى — بۇۋاقىنىڭ يالغۇز قىزى، ھاكىمبەگ خوجىنىڭ ئايالى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن غۇلجا شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغان. 1977 - يىلى غۇلجىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

② ئائىشا مونونوۋا: شىنجاڭ تېكەس ناھىيىسىدىن. ئايال، قىرغىز، ئىسھاقبېك مونونوپنىڭ ئايالى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ پەخرىي مۇئاۋىن باشلىقى بولغان. 1952 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ ئولتۇراقلاشقان. ھازىر بېشكەكتە.

③ تەۋەيخانىم مىرشانوۋا (1898—1968): سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى مۇھاجىر، روسىيىگە قاراشلىق ياركەنتتە تۇغۇلغان. ئايال، تاتار، زىيالىي. ۋاققاس ھاجى مىرشانوپنىڭ ئايالى. 1930 - يىلى غۇلجىغا كەلگەن. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1963 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىپ، 1968 - يىلى تاشكەنتتە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئەنجىڭ قاتارلىق جايلاردا 5 ئايدىن كۆپرەك تۇرغان جاڭ جىجۇڭ ئايروپىلان بىلەن لەنجۇغا كېلىپ، غەربىي شىمال بارگاھىنىڭ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلدى.

1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى چۆچەك ناھىيىلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا خەت يېزىپ، تارباغاتايدا يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان، ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن بىر قانچە قېتىملىق خەنزۇ ئاممىسىنى ئۆلتۈرۈپ، مال - مۈلكىنى بۇلاش ۋەقەسىنى جىددىي بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۇ خېتىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «مەيلى قانداق ئادەم، قانداق مىللەت بولسۇن جۈملىدىن خەنزۇ خەلقى بولسۇن، ئۇلار قانۇن تەرىپىدىن قوغدىلىدۇ، لودىي، ۋاڭ خۇاۋېن، ۋاڭ ماۋسۇ قاتارلىق كىشىلەرنى ئۆلتۈرگەن قاتىللار قاتتىق جازاغا تارتىلىدۇ، بۇ ھەقتە مەن ئەدلىيە تارماقلىرىغا مەخسۇس يوليورۇق بەردىم، سىلەر خاتىرجەم بولۇڭلاركى، بۇنىڭدىن كېيىن قاچانلا بولمىسۇن بۇنداق ۋەقە سادىر قىلغان قاتىللارنى ئەدلىيە تارماقلىرى قەتئىي جازالايدۇ.»

1 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى «ھۆررىيەت» خەلق نەشرىياتىنى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى ئىدارىسىگە قوشۇۋېتىشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئەخمەتجان قاسىمنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن 2 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، داشجاپ مىگجۇلىيوپنى① تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى.

---

① داشجاپ مىگجۇلىيوپ (1914—1965): شىنجاڭ دۆربىلجىن ناھىيىسىدىن، موڭغۇل، زىيالىي. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى»نىڭ موڭغۇلچە نەشرىنىڭ باش مۇھەررىرى، ئۈچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتىنىڭ ئورگان گېزىتى موڭغۇلچە نەشرىنىڭ باش مۇھەررىرى، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك چارۋىچىلىق نازارىتىنىڭ نازىرى بولغان. 1965 - يىلى قەشقەردە ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا قىلغان.

1 - **ئاينىڭ 29 - كۈنى** ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، جانبولات سولتاننى ئىلىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەيىنلەپ، توققۇز تارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىدىن قالدۇردى. قاناپىيانى توققۇز تارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

2 - **ئاينىڭ 1 - كۈنى** ئۈچ ۋىلايەت شىبە - سولۇن (داغۇر) مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك شۆبىسى قۇرۇلدى، كەي يىلىك، يىن دوشىن ئۇيۇشما باشلىقى ۋە مۇئاۋىن باشلىقى بولدى.

2 - **ئاينىڭ 3 - كۈنى** تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى»غا شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ ئازاد رايونلاردىكى دېموكراتىك ئىسلاھات توغرىسىدىكى خەۋىرى بېسىلدى. خەۋەردە مۇنداق دېيىلدۇ: خېبەن - ئەنخۇي - جياڭسۇ ئۆلكىلىرىدىكى ئازاد رايونلاردا دېموكراتىك ئىسلاھات يولغا قويۇلۇپ، يەرلەر دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىلىپ، فېئوداللىق تۈزۈم ئۈزۈل - كېسىل يوقىتىلدى.

2 - **ئاينىڭ باشلىرى** ئابدۇكېرىم ئابباسوپ مىللىي ئارمىيە سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى ساۋدانوپ زاھىر بىلەن بىللە شىخو، يەنىسخەي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، مىللىي ئارمىيىگە «8 - ئارمىيە سىياسىي خىزمەت قوللانمىسى»نى تەشۋىق قىلدى.

2 - **ئاينىڭ 8 - كۈنى** ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قايتا سايلام ئېلىپ باردى، قالى ئاباق رەئىسلىككە، پاتقان سۇگۇربايوپ مۇئاۋىن رەئىسلىككە سايلاندى.

2 - **ئاينىڭ 13 - كۈنى** ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى گومىنداڭ قەغەز پۇلى ۋە قىممىتى 500 يۈەندىن يۇقىرى شىنجاڭ ئۆلكە پۇللىرىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە ئوبوروت بولۇشىنى قەتئىي مەنئى قىلىش توغرىسىدا بۇي-

رۇق چىقاردى .

2 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى 2 - قېتىم جاڭ جىجۇڭغا جاۋاپ خەت يېزىپ ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ تۇرپان ، پىچان ، توخسۇن قوزغىلىڭى بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئىنكار قىلدى . ئۆلكە تەرەپ تەرەققىيپەرۋەر زاتلارغا زىيانكەشلىك قىلىشنى توختاتسا ، مەسئۇدنى ئۆلكە رەئىسلىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرسا ، قاماپ قويۇلغان تەرەققىيپەرۋەر زاتلار قويۇپ بېرىلسە ھەمدە ئۇلارنى قولغا ئالغۇچىلار قاتتىق جازالانسا ، ئوسمان ئىسلام ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى خەلقنىڭ سوتلىشىغا تاپشۇرۇلسا ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ « تىنچلىق بىتىم » گە ئاساسەن ئىككى تەرەپنىڭ ئورۇمچىدە ئۆتكەنكى ئىشلار ئۈستىدە ئۆزىنى تەكشۈرۈشكە قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

شۇ كۈنى ئالتاي ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش كومىتېتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى : (1) ھەر قايسى ناھىيىلەردە يېزا ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش كومىتېتى قۇرۇلىدۇ . (2) ناھىيىلەرگە مەخسۇس خادىم ئەۋەتىلىپ يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرى ستاتىستىكا قىلىنىدۇ ، دېھقانلارغا ئۇرۇق ، ئات - ئۇلاغ ۋە باشقا ماددىي ئەشيالار تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ . (3) يېرى يوق دېھقانلارغا تېرىلغۇ يەر ئاجرىتىپ بېرىلىدۇ . بىر سوقىدىن ئارتۇق يەر تېرىغان دېھقانلارنىڭ شۇ يىللىق تۆت تۇياق چارۋىغا ئېلىنىدىغان ئوت - چۆپ بېجى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ .

3 - ئاينىڭ 2 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى 9 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ چارۋىچىلىق باج كىرىمىنىڭ ھەممىسىنى ۋىلايەتلىك ھەربىي تەمىنات باشقارمىسىغا ئاجرىتىپ بېرىپ ، بۇ ئارقىلىق مىللىي ئارمىيىنىڭ ماددىي تەمىناتىنى ھەل قىلىشنى قارار قىلدى .

3 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ھەيئىتى

«بارلىق دېھقان قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، ئىلى ۋىلايىتىدىكى بارلىق دېھقانلارنى ئاشلىق زىرائەتلىرىنى ياخشى تېرىغاندىن سىرت، پائال تۈردە كېۋەز، كەندىر تېرىشقا، ئۈجمە ئۆستۈرۈپ پىلىچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا چاقىردى.

3 - **ئاينىڭ** 10 - **كۈنى** ئالتاي ۋىلايىتى ئەپيۇن تېرىشنى مەنئى قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق ئېلان قىلدى. ناھىيىلەردە تېرىلىپ بولغان ئەپيۇنلارنى بىر تۇتاش تىزىملاپ، ئۇنى چەكلىك مۇددەت ئىچىدە قومۇرۇپ تاشلاشنى بەلگىلىدى.

3 - **ئاينىڭ** 14 - **كۈنى** تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيەت ئىشخانىسى تۈزۈپ باسقان «ئەدەبىيات - سەنئەت تاڭى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىپ تارقىتىلدى. بۇ شېئىرلار توپلىمىغا ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، ئۆزبېك يېزىقىدا ئىجات قىلىنغان 70 نەچچە پارچە شېئىر ۋە داستان كىرگۈزۈلدى.

3 - **ئاينىڭ** 17 - **كۈنى** ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 23 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، قاجىنابى ۋالىيوپىنى سارسۇمبە ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلىدى.

3 - **ئاينىڭ** 21 - **كۈنى** ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى سوۋېت ئىتتىپاقىغا تىرىك چارۋا ئېكسپورت قىلىشنى ھەمدە 2000 تونىنا بۇغداي ئىمپورت قىلىشنى قارار قىلدى.

3 - **ئاينىڭ** 23 - **كۈنى** ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەر غۇلجىدا بىرلىكتە ئىمزا قويۇپ «ئۈچ ۋىلايەتتىكى دېھقان قېرىنداشلارغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، ئۈچ ۋىلايەتتىكى دېھقان، چارۋىچىلارنى ھۆكۈمەتنىڭ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بانكىسى ئارقىلىق دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچى-

لىققا بەرگەن قەرز پۇل، ئۇرۇقلۇق، دېھقانچىلىق سايمانلىرى، ئات-ئۇلاغلىرى جەھەتتىكى ياردەمدىن پائال پايدىلىنىپ، نۆۋەتتىكى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ پايدىلىق مەۋسۇمىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۈچ ۋىلايەت مىقياسىدا كەڭ كۆلەملىك ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىنى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈپ، بۇ يىلقى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە چاقىرىق قىلدى.

3-ئاينىڭ 24-كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى پۈتۈن ۋىلايەت مىقياسىدا ئاشلىق باھاسىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش توغرىسىدا بۇيرۇق ئېلان قىلدى.

3-ئاينىڭ 29-كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» «دېموكراتىيە گېزىتى»نىڭ «مەملىكەت بويىچە دېموكراتىك بىرلىك سەپ قۇرايلى» سەرلەۋھىلىك باش ماقالىسىنى كۆچۈرۈپ باستى. باش ماقالىدە مۇنداق كۆرسىتىلدى: گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ئىستىبدات ھاكىمىيىتى يېتىم ھالغا چۈشۈپ قالدى. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئەكسىيەتچىلەر بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق مۇستەقىل، دېموكراتىك، بىرلىككە كەلگەن يېڭى جۇڭگو قۇرۇشنىڭ مۇتلەق مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېنىق تونۇپ يەتتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئوتتۇرىغا قويغان مەملىكەت بويىچە دېموكراتىك بىرلىك سەپ قۇرۇش تەشەببۇسى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ۋە ھەر قايسى پارتىيە-گۇرۇھلارنىڭ قىزغىن ھىمايە قىلىشىغا ئېرىشتى. باش ماقالىنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلار تەكىتلەندى: «مەملىكەت بويىچە كۆپ ساندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كەڭ بىرلىك سەپ بولماي تۇرۇپ، يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس.»

3-ئاي ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كېلىشىم ھاسىل قىلىپ، ئىككى تەرەپ ماناس ناھىيىسىدىكى ماناس دەرياسىنىڭ

غەربىي قىرغىقىدا مالغا مال ئالماشتۇرۇش يەرمەنكىسى ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلدى. 5 - ئاينىڭ 3 - كۈنىگە قەدەر ئۈچ تۈركۈم مالغا مال ئالماشتۇرۇلدى.

4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جاڭ جىجۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى ۋە رەھىمجان سابىر ھاجىغا 3 - قېتىم خەت يېزىپ، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئاخىرى چىقمايدىغان مۇنازىرە ئېلىپ بېرىشىنىڭ ھاجىتى يوقلىقىنى كۆرسەتتى. ئالدىنقى قېتىم ئوتتۇرىغا قويغان بەش مەسىلىگە جاۋاب بېرىشنى ئۈمىد قىلدى ھەمدە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە «تىنچلىق بىتىم»گە ئاساسەن مەسىلىنى ئەقىلغا ھەم قائىدىگە مۇۋاپىق يول بىلەن ھەل قىلىش سەمىمىيىتىڭلار بارمۇ، يوق؟ دەپ سوئال قويدى.

4 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ سارسۇمبە، بۇرۇلتوقاي، جېمىنەي، بۇرچىن، قابا قاتارلىق ناھىيىلىرىدىكى مۆتىۋەر زاتلار بىرلىشىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە خەت يېزىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى يېڭىباشتىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەپ، مەسئۇدنى تەختتىن چۈشۈرۈشنى؛ ئوسمان ئىسلام ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرىنى ئالتاي خەلقىنىڭ سوتلىشىغا تاپشۇرۇشنى؛ ئالتاي خەلقىگە ئوسمان ئىسلام باندىتلىرى پاراكەندىچىلىك سېلىپ يەتكۈزگەن زىياننى تۆلەپ بېرىشنى؛ سۇڭ شىلىيەن، جانىمقان، خادىۋاڭ، زاكىچىن، سەلىس قاتارلىق كىشىلەرنى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

4 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئىلى گىمنازىيىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇش خىزمىتى يىغىنى غۇلجىدا ئېچىلدى. سەيپىدىن ئەزىزى يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا ئىلى گىمنازىيىنى ئۆلكىلىك ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم قىلىپ ئۆزگەرتىپ، دوختۇرلۇق، سىستىرالىق، بوغالتىرلىق، مال دوختۇرلۇق، سۇ ئىشلىرى، سىفەن، ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش قاتارلىق كەسپلەر بويىچە ئىككى يىللىق ۋە ئۈچ يىللىق تېخنىكوم سىنىپلىرىنى تەسىس قىلىش، ئۇنىڭدىن باشقا، تولۇق ئوتتۇرا ۋە تولۇق-

سىز ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپلىرىنى تەسىس قىلىش ، مەكتەپ بويىچە 18 سىنىپقا 504 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ھەمدە سەيپىدىن ئەزىزى بىلەن ئەنۋەرخانبابا مۇدىر ۋە مۇئاۋىن مۇدىرلىقىدا ئۆزگەرتىپ قۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتى تەشكىللەش قارار قىلىندى .

4 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»دا «يەنئەن ئازاد بولدى» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئېلان قىلىندى . ماقالىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى : يەنئەننىڭ ئازاد بولۇشى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى خەلق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىنى ئۈزۈل - كېسىل قولغا كەلتۈرۈشىگە تەشنا بولماقتا . چۈنكى ، پۈتۈن جۇڭگو خەلقى شۇنىڭغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇكى ، پەقەت خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىلا ئۇلارغا ئازادلىق ۋە ئەركىن ، بەختلىك تۇرمۇش ئېلىپ كېلەلەيدۇ .

4 - ئاينىڭ 30 - كۈنى دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا ئېلان قىلغان «دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىدە بولۇشقا تېگىشلىك ئالاھىدىلىكلەر»دە مۇنۇلار بەلگىلەندى : (1) شەخسنىڭ مەنپەئەتى شەرتسىز ھالدا پارتىيىنىڭ مەنپەئەتىگە بويسۇنۇشى كېرەك ؛ (2) ئىنقىلابنىڭ مەنپەئەتى شەخسنىڭ مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ ؛ (3) پارتىيىنىڭ ئىنتىزامىغا قەتئىي بويسۇنۇش ۋە پارتىيىنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش كېرەك ؛ (4) پارتىيىنىڭ قارارىغا قەتئىي بويسۇنۇش ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش كېرەك ؛ (5) چوقۇم ئامما بىلەن ئالاقە باغلاش ھەمدە ئامما ئارىسىدا نەمۇنىچى ۋە ئاۋانگارتلاردىن بولۇش كېرەك ؛ (6) چوقۇم ئۆگىنىش ، يەنە ئۆگىنىش كېرەك .

5 - ئاينىڭ 17 - كۈنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى»دا «H» تەخەللۇسىدىكى بىرەيلەن ماقالە ئېلان قىلىپ ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ئازاد رايونلاردا

ئىجتىمائىي ئىسلاھات ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ، خەلق تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلىنىش ئەھۋالى قاتارلىقلارنى تونۇشتۇردى .

5 - **ئاي** ئوسمان ئىسلام قۇسايىن ئويان ، شىردىمان قاناتبايىنى ئۈرۈمچىگە ياردەم سوراشقا ئەۋەتتى ، سۈڭ شىلىيەن ئوسمان ئىسلامنى ئۈرۈمچىگە چاقىرتىپ يۈز تۇرانە سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن دەرھال ئادەم ئەۋەتتى .

6 - **ئاينىڭ** 6 - **كۈنى** ئەخمەتجان قاسىمى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ يىغىنىغا قاتنىشىپ 19 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلدى . بۇيرۇقتا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى : چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئۆمەر ئاخۇن باج سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ھاكىملىقتىن قالدۇرۇلدى ، چۆچەك ناھىيىسىنىڭ ھاكىملىقىنى تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى قاسىم ئاخۇن ئىسمايىلوپ قوشۇمچە ئۆتەيدۇ .

6 - **ئاينىڭ** 15 - **كۈنى** ئىلى ۋىلايىتىنىڭ شەرقىي قىسمىدىكى بەش ناھىيە سوبو ئېغىزى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا 20 مىڭ تۇياقتىن ئارتۇق تىرىك چارۋا ، 20 نەچچە تونىنا قوي يۇڭى ئېكسپورت قىلدى .

6 - **ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى** شاۋلىزى لەنجۇدا تۇرۇۋاتقان جاڭ جىجۇڭغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى روششىنىڭ جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ھەر ئىككى تەرەپ ئالدى بىلەن ئىناق دوستلۇققا دەخلى يەتكۈزىدىغان تەشۋىقاتنى توختىتىپ ، شىنجاڭنىڭ تىنچلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ سودىسىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەكلىكىنى ؛ شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ۋەقە توغرىسىدا جاڭ جىجۇڭ دائىم لەنجۇدا تۇرۇۋاتقاچقا ھەر ۋاقىت كېڭىشىپ ھەل قىلىشقا قولايسىز بولۇۋاتقانلىقىنى ؛ مۇبادا جاڭ جىجۇڭنىڭ نەنجىڭگە كېلىشكە ۋاقتى يەتسە بارلىق ئىشلار ئۈستىدە كەڭ كۆشادە سۆزلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنلىكىنى ۋاقىپلاندۇردى .

6 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىمپورت قىلغان سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاسىتىلىرىدىن ئىمپورت بېجى ئالماسلىقنى قارار قىلدى.

6 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابچىل ياشلار» نەشىردىن توختىدى.

6 - ئاي ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن كونسۇلى ماكناننىڭ پىلانلىشى ۋە تەشكىللىشى ئارقىسىدا، ئوسمان ئىسلام باشچىلىقىدا كوممۇنىستىك پارتىيىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارشى تۇرۇش ھەيئىتى قۇرۇلدى.

7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىنقىلابچىل ياشلار» (ئايلىق ژۇرنال) نەشر قىلىنىشقا باشلىدى.

شۇ كۈنى بۈگۈنگە قەدەر ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ جېمىنەي ئېغىزى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىمپورت قىلىنغان ئاشلىق 840 مىڭ كىلوگرامغا يەتتى.

7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئالتاي ۋىلايىتى ۋالىي مەھكىمىسى ھەر قايسى ناھىيىلەرگە ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بانكىسىنىڭ ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبىسى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق ناھىيىلىك تارماق بانكىلارنىڭ دېھقان، چارۋىچىلارغا قەرز پۇل بېرىدىغانلىقى، بىر پۇت بۇغدايىنىڭ 18000 يۈەن بولىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى.

7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى سۈڭ شىلىەن ئوسمان ئىسلامنى ئۈرۈمچىگە ئەكەلدۈرۈپ مەخپىي كېلىشىم ئىمزالىدى، كېلىشىمنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: ئۆسمان ئىسلامنىڭ قوراللىق كۈچىنى تولۇقلاپ 1000 كىشىگە يەتكۈزۈش، ئۇلارنىڭ ھەربىي تەمىناتىنى ئۆلكىلىك مالىيە تارمىقىدىن ئاجرىتىپ بېرىش ھەم گومىنداڭ قوشۇنىدىن 100 نەپەر ھەربىي خادىم ئەۋەتىپ، ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل قىلىش.

7 - ئاينىڭ 29 - كۈنى دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا 6 - سانلىق يىغىنىنى ئۆتكۈزدى، ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى تۈپەيلىدىن، يىغىندا دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنى تارقىتىۋېتىش، دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرى 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىبارەن پائالىيەت ئېلىپ بېرىشنى توختىتىش قارار قىلىندى. يىغىن «بارلىق پارتىيە ئەزالىرىغا مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، سابىق دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى قۇرۇلۇش ئالدىدا تۇرغان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قاتنىشىشقا چاقىردى.

7 - ئاينىڭ 31 - كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشقان ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ سىياسىي - ئىقتىسادىي ئىشلىرىنى تېزدىن تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈستىدە پىكىر ئالماشتۇرۇش يىغىنى غۇلجىدا ئېچىلدى.

يىغىندا ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ قۇرۇش، ئەخمەتجان قاسىمىنى مۇدىرلىققا تەيىنلەش ھەمدە تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ شۆبە ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇپ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىنى ماسلاشتۇرۇش، تەرەققىي قىلدۇرۇش قارار قىلىندى.

7 - ئاي ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ زۇنۇن تېيىپوپنى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىقىدىن قالدۇردى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 3 - كۈنىگىچە ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى ئۈچ ۋىلايەت رەھبەرلىرى ۋە ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسى قاتلام ۋەكىل زاتلىرىدىن 31 كىشى غۇلجىدا تەسىس قىلىنغان يەتتە ۋىلايەت دېموكراتىك ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى ئىبراھىم تۇردى قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى يەتتە ۋىلايەتنىڭ تەرەققىيپەرۋەر زاتلىرىدىن 20 كىشى بىلەن بىرلىكتە غۇلجىدا يىغىن ئۆتكۈزدى.

يىغىن غۇلجىدا پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كۈرەش قىلىشىغا رەھبەرلىك قىلىدىغان بىر سىياسىي تەشكىلات قۇرۇشنى ھەمدە بۇ سىياسىي تەشكىلاتنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى دەپ ئاتاشنى قارار قىلدى.

يىغىندا 35 كىشى شىنجاڭدا تىنچلىقنى ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا، 5 كىشى كاندىدات ئەزالىقىغا سايلاندى. ئەخمەتجان قاسىمى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىگە كۆرسىتىلدى ھەمدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنى قۇرۇش قارار قىلىندى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، سەيپىدىن ئەزىزى، ئەسئەت ئىسھاقوپ، شامشى مامىيوپ، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئابدۇلموتەلى خەلپەت، ئۆيغۇر سايرانى، ئىبراھىم تۇردى، ئەنۋەرخانبابا، ھاشىرباي تىلەۋبەردى قاتارلىق 11 كىشىدىن تەركىب تاپتى. ئەخمەتجان قاسىمى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولدى. يىغىن سابىق يەتتە ۋىلايەت دېموكراتلار ئىتتىپاقىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى «ئويغان»نىڭ نامىنى «ئالغا»غا ئۆزگەرتىش، ئۇنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى قىلىش، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى سۈپىتىدە

«ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنى نەشر قىلىشنى قارار قىلدى.

يەنى «پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە مۇراجىئەت» ئېلان قىلىپ، پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلاتىنىڭ خاراكتېرى ۋە مەقسىتىنى بايان قىلدى، «ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل، خەنزۇ، خۇيزۇ، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەتلەرنى ئەمەلىيەتتىكى ھوقۇقسىز قۇللۇق ئورنىغا خاتىمە بېرىش ۋە نامرات، زۇلمەتلىك تۇرمۇشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىرلىشىپ»، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا كىرىشكە چاقىردى ھەمدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ خەلقى ئارىسىدا ئەركىن، تىنچ تۇرمۇش بەرپا قىلىش، «تىنچلىق بىتىم»نى تولۇق، ئىزچىل ئىجرا قىلىش، «تىنچلىق بىتىم»گە بۇزغۇنچىلىق سالغان تەۋەككۇلچى ئۇنسۇرلارغا قاتتىق زەربە بېرىش ۋە بارلىق تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلغانلىقىنى تەكىتلەپ كۆرسەتتى.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھەرىكىتىنى يېڭى بىر باشلىنىش نۇقتىسىدا ئالغا راۋاجلاندۇردى.

8 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە ۋەكىللىرى غۇلجىدا يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ئىسھاقبېك مونونوپنىڭ ئۈچ ۋىلايەتتە قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتلىرى قۇرۇش توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلاپ ئۆتتى، يىغىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتلىرى قۇرۇشنى قارار قىلىپ، «قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتىنىڭ تەشكىلىي نىزامى»نى تەستىقلىدى.

مەزكۇر نىزام جەمئىي 22 - ماددا بولۇپ، ئۇنىڭدا كومىتېتلارنىڭ تەشكىللىنىشى ۋە خىزمەت ھوقۇقى بەلگىلەندى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: كومىتېتنىڭ كونكرېت نامزاتلىرىنى ۋالىي مەھكىمىسى يىغىنى تەكشۈرۈپ بېكىتىپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىت-

پاقىنىڭ ئەستىقلاپ بېرىشىگە يوللاش، كومىتېتلار ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەت ئىشلەش، ئەدلىيە تارماقلىرىنىڭ كونكرېت سوت قىلىش خىزمەتلىرىگە ئارىلاشماسلىق ھەم بىۋاستە دېلو قوبۇل قىلماسلىق، ئەدلىيە تارماقلىرىنىڭ سوت قىلىش نەتىجىسىنىڭ توغرا بولغان - بولمىغانلىقىنىلا تەكشۈرۈش. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە تارماقلىرى بىر تەرەپ قىلالمايدىغان مۇرەككەپ دەۋا دېلولىرىنى ياكى ئەدلىيە تارماقلىرىنىڭ ھۆكۈمىگە قايىل بولماي يۇقىرىغا ئەرز سۇنۇلغان دېلولارنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە قارار قىلىش، ئاندىن سوت مەھكىمىسىنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشىغا تاپشۇرۇش.

8 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى ئەسلى غۇلجىدا تەسىس قىلىنغان ئىلى سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتىنى ئۈچ ۋىلايەت سودا - سانائەت تەرەققىيات شىركىتىگە ئۆزگەرتىش ھەمدە تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە شۆبە شىركەت قۇرۇش توغرىسىدا كېلىشتى.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى جاڭ جىجۇڭنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، سۇڭ شىلىيەننى شىنجاڭدىن يۆتكىۋەتتى، غەربىي شىمال ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلار مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى تاۋ سىيۆنى قوشۇمچە شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلىدى. ئۇ ئۈرۈمچىدە تۇرۇپ شىنجاڭنىڭ ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان بولدى.

8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» (ئۇيغۇرچە، قازاقچە) نەشر قىلىندى، سەيپىدىن ئەزىزى باش مۇھەررىرلىككە تەيىنلەندى. ئۇزۇن ئۆتمەي، «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئورگان گېزىتىگە ئۆزگەرتىلدى، چېن شىخۇا باش مۇھەررىر بولدى.

8 - ئاينىڭ 30 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ 2 - سانلىق يىغىنىدا «نىزامنامە» مۇزاكىرە قىلىنىپ ماقۇللاندى. «نىزامنامە» جەمئىي 15 ماددا بولۇپ، ئۇنىڭدا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا كىرىشنىڭ شەرتلىرى ۋە تەلەپلەر، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ھوقۇق دائىرىسى قاتارلىقلار توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقىرىلدى.

8 - ئاي شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى تەشكىلات بۆلۈمىنى قۇرۇش، زۇنۇن تېيىپوپنى بۆلۈم باشلىقلىقىغا تەيىنلەش؛ (2) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى مەدەنىيەت - مائارىپ بۆلۈمىنى قۇرۇش، ئىبراھىم تۇردىنى بۆلۈم باشلىقلىقىغا تەيىنلەش؛ (3) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى خوجىلىق بۆلۈمىنى قۇرۇش، ئابدۇرېھىم ئەيسانى بۆلۈم باشلىقلىقىغا تەيىنلەش؛ (4) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى تەپتىش بۆلۈمىنى قۇرۇش، جابۇقباي ئاقلاقچىنى بۆلۈم باشلىقلىقىغا تەيىنلەش.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتى قۇرۇلدى، مۇھەممەتجان مەخسۇم رەئىس بولدى.

9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە تارباغاتاي ۋىلايىتىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنى قۇرۇش يىغىنى ئېچىلدى، ئەخمەتجان قاسىمى

يىغىنغا قاتناشتى. يىغىن ئالىمجان ھاكىمبايوپنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەشنى قارار قىلدى. 9 - كۈنى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ قۇرۇلۇش يىغىنى چۆچەكتە ئۆتكۈزۈلدى. 11 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، تارباغاتاي ۋىلايىتىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن ئالتىسى، رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن 100ى قۇرۇلدى، ئەزالىرى 9918 كىشىگە يەتتى.

9 - ئاينىڭ 4 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى قۇرۇلدى، قېيۇمبەگ خوجا، ئوسمان زىيا① شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىس، مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلاندى، 11 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن باشلاپ رەسمىي خىزمەتكە كىرىشتى. يىل ئاخىرىغىچە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن 14ى، رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن 188ى قۇرۇلدى، ئەزالىرى 6723 كىشىگە يەتتى.

9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئالتاي ۋىلايەتلىك خەلق ۋەكىللىرى يىغىنى سارسۈمبىدە ئېچىلدى، يىغىندا دەلىلقان سۈگۈربايوپ ئۆزىنىڭ غۇلجىغا بېرىش ئەھۋالىنى ۋەكىللەرگە دوكلات قىلىپ، غۇلجىدا ئېچىلغان بىر نەچـ

---

① ئوسمان زىيا: 1918 - يىلى تۇغۇلغان، شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، زىيالى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىلى ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، ئىلى ۋىلايەتلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باش تەپتىشى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن.

چە يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. يىغىندا مۇنۇلار قارار قىلىندى: (1) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنى قۇرۇش؛ (2) ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبىسىنى قۇرۇش، دەلىلقان سۈگۈربايوپ، ئەنۋەر مۇسابايوپ قاتارلىق توققۇز كىشىنى ئەزالىققا سايلاش؛ (3) شامشى مامىيوپ قاتارلىق يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپقان ئالتاي ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتىنى قۇرۇش؛ (4) قاناپىيا تۇسىپبېك قاتارلىق ئۈچ كىشىدىن تەركىب تاپقان ئۈچ ۋىلايەت سودا - سانائەت تەرەققىيات پاي شىركىتىنىڭ ئالتاي شۆبە شىركىتىنى قۇرۇش.

9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ 1 - سانلىق يىغىنى سارسۇمبىدە ئېچىلدى، شامشى مامىيوپ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىگە، قامى ئاسىلقان، مۇقاش جاكە مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلاندى. تەشكىلىي كومىتېت توققۇز كىشىدىن تەركىب تاپتى. 11 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن ئالتىسى، رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتىدىن 78 ى قۇرۇلدى، ئەزالىرى 6394 كىشىگە يەتتى.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلقچىللىق» نەشر قىلىندى، ئابدۇقادىر زۇنۇن باش مۇھەررىرلىككە تەيىنلەندى.

9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئىسھاقبېك مونونوپ شىخۇ، ساۋەن، بۇرچىن

ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلىرىگە 1925 - 1929 - يىللىرى تۇغۇلغان ياشلارغا بۇ يىل 10 - ئايدىن كېيىن بىر ئاي ھەربىي تەلىم - تەربىيە مەشقى ئېلىپ بېرىش، ئۇنى رايون، يېزا باشلىقلىرى ۋە مەكتىپى، يۈز بېشىلا ۋاقتىدا ئېلىپ بېرىشقا مەسئۇل بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

9 - **ئاينىڭ** 18 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى «تاڭ نۇرى» ژۇرنىلىنىڭ نامىنى «ئىتتىپاقلىق تۇغى»غا ئۆزگەرتىش، مۇسۇلمانبېكنى باش مۇھەررىرلىككە تەيىنلەش، بۇ ژۇرنالنى ئايدا بىر سان چىقىرىشنى قارار قىلدى.

9 - **ئاينىڭ** 25 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى 3 - سانلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ئالتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئەركىن ئالتاي»نى بىرلا ۋاقىتتا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى قىلىشنى قارار قىلدى.

9 - **ئاينىڭ** 26 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى يىغىن ئۆتكۈزۈپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: (1) رادىسىت، تەرجىمان، مۇخبىر، تەھرىر قاتارلىق خادىملاردىن تەركىب تاپقان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى ئاخبارات باشقارمىسىنى قۇرۇش. (2) مىللىي ئارمىيە ئىچىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلىنى قۇرۇش، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ، موگۇتنوپ، مەرغۇپ ئىسھاقوپ، يۇسۇپقان كۈنباي، بەدەلقان سۇگۇربايوپ، ھەمدۇللا قۇربان، زىيا سەمەدى، ئېردەنى قاتارلىق توققۇز كىشىدىن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مىل-

لىي ئارمىيە تەشكىللىي كومىتېتىنى تەشكىل قىلىش. (3) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىنى قۇرۇش.

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىللىي كومىتېتى ئابدۇكېرىم ئابباسوپنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. ئۇ 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ رەسمىي خىزمەتكە چۈشتى.

9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتى 1949 - يىلىدىن باشلاپ ناھىيىلەردە ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى قارار قىلدى.

كۈز شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى «ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلار خىزمىتى ۋاقىتلىق نىزامى»نى ئېلان قىلىپ يولغا قويدى. مەزكۇر نىزام: (1) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش خىزمىتى؛ (2) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ مەدەنىيەت، مائارىپ خىزمىتى؛ (3) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمابە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ خوجىلىق خىزمىتى دېگەن ئۈچ چوڭ قىسىمغا بۆلۈندى.

10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى جاڭ جىجۇڭغا 3 - قېتىم جاۋاب خەت يېزىپ، تۆۋەندىكى بەش تۈرلۈك پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى:

1. «تىنچلىق بىتىم» ئىمزالانغاندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەتتە ئالاھىدە ۋەقەلەر يۈز بەرمىدى، دۆلەت بايرىقىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى قەدىرلەندى ھەمدە ئۇيغۇر، خەنزۇ يېزىقلىرىنى ئىشلىتىش جەھەتتە تەدبىر قوللىنىلدى؛

2. سۇڭ شىلىيەن بىلەن مەسئۇدنىڭ ئوسمان ئىسلام بىلەن قالىبېكنى قوللىغانلىقىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، ھەربىي ھەرىكەت قوللانماي بولمىدى. مىللىي ئارمىيە «تىنچلىق بىتىم» بويىچە قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى ھەمدە ئەسلىدە بەلگىلەنگەن جايلارغا مۇداپىئەگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى؛

3. شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى تارقىتىۋېتىلدى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان توغرىسىدا ھېچقانداق تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلمىدى؛

4. ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا قاراۋۇللارنى كۆپەيتىش ۋاقىتلىق تەدبىر، ھۆكۈمەتنىڭ ئاپتوموبىللىرى بىلەن سودىگەرلەرنىڭ قاتناش قوراللىرىنى ئەزەلدىن تۇتۇپ قالغىنىمىز يوق؛

5. ئاتالمىش خەنزۇ، خۇيزۇ، قازاقلارنى كەمسىتىش دېگەنلىك مىللەتلەر ئارا ھېسسىياتقا بۇلغۇنچىلىك سېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

10 - ئاينىڭ باشلىرى ۋەزىيەتتىن دوكلات بېرىش ئۈچۈن ۋەتىنىگە قايتقان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلى ساۋىلىيېپ موسكۋادىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئارقا - ئارقىدىن تاۋسىيۇ، ليۇ مېڭچۈن، چۇۋۇ قاتارلىق كىشىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىلەن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنى قايتىدىن ياراشتۇرۇش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە بەش تۈرلۈك كونكرېت پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ پىكرىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: (1) سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى نۆۋەتتىكى بىر قانچە مەسىلىنىڭ گېنېرال جاڭ جىجۇڭنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا بىردەك ھەل بولىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىدۇ. (2) شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى مەسىلىلەر ئاساسلىقى دىپلوماتىيە ۋە مىللەتلەر مەسىلىسىدۇر، دىپلوماتىيە جەھەتتە ھېچقانداق چوڭ مەسىلە يوق، لېكىن مىللەتلەر مەسىلىسى جەھەتتە ئالاھىدە دىققەت - ئېتىبارنى قوزغاش لازىم، ھازىر ئەۋج ئېلىۋاتقان فانتۈركىستلارنىڭ جۇڭگودىن ئايرىلىپ كې-

تىش ھەرىكىتىگە ھەرگىز ھېسداشلىق قىلمايمەن، چۈنكى ھەر قانداق بىر دۆلەتتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ ھەرگىز پارلاق يول تاپالمايدۇ، ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ چىقىپ كېتىشتەك مۇنداق ھەرىكەت ئاز سانلىق مىللەتلەرگە زىيانلىق؛ لېكىن دۆلەتمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا مۇۋاپىق سىياسەتلەرنى قوللىنىپ، ئۇلار بىلەن دۆلەتنى ئايرىلماس بىرگەۋدىگە ئايلاندۇرۇشى كېرەك. (3) ھازىر، شىنجاڭنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تۈرلۈك مەسىلىلەرنى ھەقىقىي تۈردە ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇنى ھەل قىلىش ۋاقتىنى ئەمدى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ، ئۇنداق قىلمىغاندا، ئۈچىنچى تەرەپ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدۇدە، مەسىلىلەرنىڭ ھەل قىلىنىشى بارغانسېرى تەسكە توختايدۇ. (4) ئىلى مەسىلىسىدە سوۋېت ئىتتىپاقى ئىككى تەرەپنىڭ بىۋاسىتە سۆھبەتلىشىپ، ھازىرقى ئۆزئارا تىركىشىش ۋەزىيىتىنى تېزدىن ئۆزگەرتىشىنى سەمىمىي ئۈمىد قىلىدۇ. مۇبادا ئىككى تەرەپنىڭ پىكىردىكى پەرق چوڭ بولۇپ يېقىنلاشتۇرۇشقا ئامالسىز قالغاندا، ئەگەر ھەر ئىككىلا تەرەپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ ياراشتۇرۇشىنى ئىلتىماس قىلسا، مەن سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن شۇنداق قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن ۋە ئەھۋالنى دوكلات قىلىمەن. بۇ جەھەتتە، پېقىر خىزمەت قىلىشقا تەييارمەن. (5) باش كاتىپ ليۇ مېڭچۈننىڭ پېقىر بىلەن قىلىشقان گېپىگە كەلسەك، ئۇنىڭ مەزمۇنىنى ئىلى تەرەپكە يەتكۈزدۈم، پېقىر بۇ قېتىم ۋەتەنگە قايتىش سەپەرىدە غۇلجىدىن ئۆتكەندە، غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلغا پەۋقۇلئاددە تاشقىي ئىشلار خادىمى ليۇ زېرۇڭ قايتىش سەپىرىدە غۇلجىدىن ئۆتكەندە، ئۇنى ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن كۆرۈشتۈرۈشنى تاپىلاپ قويدۇم.

10 - **ئاينىڭ باشلىرى** ليۇ زېرۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالما - ئاتاغا بېرىپ جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى ئاۋىئاتسىيە شىركىتى مۇدىرىيىتى يىغىنىغا قاتنىشىپ قايتىش سەپىرىدە غۇلجا ئايرودرومىدا ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن كۆرۈشتى. ئەخمەتجان قاسىمى ليۇزېرۇڭغا مۇنۇ ئۈچ تۈرلۈك پىكىرنى ئېيتتى: (1) ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ھەرگىز جۇڭگودىن بۆلۈنۈپ چىقىپ

كېتىش ئويى يوق؛ (2) بارلىق مەسىلىلەرنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىشنى خالايمىز؛ (3) بۇنىڭدىن كېيىن جاڭ جىجۇڭنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسى ئۈستىدە كېڭەشكەندە دىپلوماتىك مۇناسىۋەتكە ئالاھىدە دىققەت قىلىشنى تەۋسىيە قىلىمىز.

10 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مىللىي ئارمىيە تەشكىلىي كومىتېتى غۇلجىدا قۇرۇلدى، ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپ رەئىسلىككە سايلاندى. مىللىي ئارمىيىدىكى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلاتى لىەن، يىڭ، تۇەن، جۇن بويىچە ئايرىم قۇرۇلدى، يىڭدىن يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلاردا بىردەك شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلىي كومىتېتى تەسىس قىلىندى. 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، مىللىي ئارمىيە ئىچىدە تۇەن دەرىجىلىكتە تەشكىلىي كومىتېتتىن 16سى، يىڭ دەرىجىلىكتە تەشكىلىي كومىتېتتىن 20سى قۇرۇلدى، ئەزالىرى 1300دىن ئېشىپ كەتتى.

10 - ئاي شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق» نەشر قىلىندى، ئەخمەتجان قاسىمى باش مۇھەررىر بولدى.

شۇ ئاي ئۇزۇندىن بۇيان قوبۇقسار ئەتراپىدا پاراكەندىچىلىك سېلىپ يۈرگەن باندىتلارنىڭ كاتتىبېشى مۇيلىخى ئەسىرگە چۈشتى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسى ئۇنىڭغا قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى.

شۇ ئاي شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مىللىي ئارمىيە تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىنقىلابنىڭ تاڭ نۇرى» نەشر قىلىندى.

11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى «پۈتۈن ئۆلكە خەلققە مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلىپ، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرىلىدى، ھەر مىللەت خەلقىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ رەھبەرلىكىدە مەسئۇد، ئەيسا قاتارلىق ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارغا قارشى كۈرەش قىلىپ، شىنجاڭدا ھەقىقىي تىنچلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا چاقىردى.

شۇ كۈنى ئالتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى سارسۇمبە ناھىيە بازىرىدا «12 - نويابىر» ئىنقىلابىنى خاتىرىلەش يىغىنىنى چاقىردى، دەلىلقان سۈگۈربايىوپ خەلقئارا ۋەزىيەت، جۇڭگونىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى، ئۆلكىنىڭ ئىچكى ۋەزىيىتى ۋە پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ خىزمەتلىرى توغرىسىدا دوكلات بەردى. ئۇ دوكلاتىدا مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتە، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى رايونلاردىكى خەلقلەر بالايىئاپەت دېڭىزى ئىچىدە جان تالاشماقتا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى رايونلاردىكى خەلقلەرنى دەھشەتلىك ئېزىۋاتقان ۋە ۋەھشىيانە باستۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار خەلقنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىنى ھەرگىز توسىيالمايدۇ. چۈنكى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى چىڭ تۇرغان فاڭجېن ۋە يولغا قويغان سىياسەتلەر پۈتۈن مەملىكەتتىكى 450 مىليون خەلقنىڭ ئارزۇسىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. شۇڭا، بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، يېقىن كەلگۈسىدە مۇستەقىل، ئەركىن، دېموكراتىك يېڭى جۇڭگو ھۆكۈمىتى دۇنياغا كېلىدۇ.»

11 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئەزالىرىغا سىياسىي تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىش تەپسىلىي قائىدىسى»نى ماقۇللىدى. بۇ تەپسىلىي قائىدە جەمئىي

81 ماددىدىن تەركىب تاپتى.

11 - ئاي دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ ئۈرۈمچى ۋىلايەتلىك كومىتېتى① ئۈرۈمچىدە ئىچكى قىسمىدا شاپىگرافتا بېسىلغان «كۆرەش» ژۇرنىلىنى نەشر قىلىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ھەر مىللەت ئاممىسىغا مەخپىي تارقاتتى. «كۆرەش» ژۇرنىلى ئاساسلىقى شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىنى باستى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىرىنىڭ مۇھىم ماقالىلىرىنى كۆچۈرۈپ باستى، يەنە ماقالىلەرنى يېزىپ ئېلان قىلىپ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت، ھەر ساھە زاتلىرىغا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە ئۇنىڭ تەشەببۇسلىرىنى تونۇشتۇردى. ئۇنىڭدىن باشقا، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن مەملىكەتتىكە غەلىبىلىك يۈرۈش قىلغانلىقى كۆپلەپ ئەكس ئەتتۈرۈلگەن تەشۋىقات ۋەرەقىلىرىنى بېسىپ تارقاتتى. 1949 - يىلى 11 - ئايغىچە جەمئىي 51 سان چىقىرىلدى. بۇ تەشكىلات يەنە كۆرەش ئۇيۇشمىسى دەپمۇ ئاتالدى.

شۇ ئاي جاڭ جىجۇڭ لەنجۇدا لىيۇمېڭچۈن، لىيۇزېرۇڭلار بىلەن كۆرۈشۈپ، مەسئۇدنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىدىن قالدۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ئارقىدىنلا، جاڭ جىجۇڭ نەنجىڭگە بېرىپ جياڭ جيېشىغا مەسئۇدنى ئۆلكە رەئىسلىكىدىن قالدۇرۇش، بۇرھان شەھىدىنى ئۆلكە رەئىسلىكىگە تەيىنلەش تەكلىپىنى بەردى.

شۇ ئاي ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ قىممىتى 500 يۈەنلىك، 300 يۈەنلىك، 200 يۈەنلىك ئۈچ خىل قەغەز پۇل تارقاتتى.

---

① دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسىنىڭ ئۈرۈمچى ۋىلايەتلىك كومىتېتى دېموكراتىك ئىنقىلاب پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۆزلىكىدىن تارقىلىپ كېتىش توغرىسىكى بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇۋالمىغانلىقى ئۈچۈن ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋەرگەندى.

12 - ئاينىڭ 3 - كۈنى دەلىلقان سۈگۈربايوپ «ئالتاي خەلقىگە مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلىپ، قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەردىن پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى ياخشىلاپ، سىياسىي جەھەتتىكى مۇقىملىقنى ساقلاش؛ مەكتەپلەرنىڭ نورمال ئوقۇ - ئوقۇتۇش ئىشلىرىنى دەرھال ئەسلىگە كەلتۈرۈش؛ قۇتقۇزۇش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، چىشى چارۋا ۋە تۆللەرنى سويۇشنى قەتئىي چەكلەشنى تەلەپ قىلدى.

12 - ئاينىڭ 7 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى 7 - سانلىق يىغىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «توغرا يول»نى 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى نەشر قىلىشنى قارار قىلدى، مۇقاش جاكە باش مۇھەررىر بولدى.

12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا بىۋاسىتە قاراشلىق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى يەتتە ۋىلايەتنىڭ ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى تەشكىلىي كومىتېتى غۇلجىدا قۇرۇلدى، ئەنئەت ياقۇپ رەئىسلىككە سايلاندى.

12 - ئاينىڭ 14 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتىدە قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتى قۇرۇلدى، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى داشجاپ مىجۇلىيوپ بۇ كومىتېتنىڭ خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ياۋا چېچەك يۇقۇم-

لۇق كېسەللىكنىڭ تارقالغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش تارقاتتى، ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى: يىل بېشىدىن بۇيان، ياۋا چېچەك تېكەس قاتارلىق ناھىيىلەردە تارقالدى، تىببىي خادىملار 160 مىڭ كىشىگە چېچەك ئەملىدى، لېكىن ئەھۋال ناھايىتى ئېغىر، ھازىر ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىدە يەتتە كىشىلىك پەۋقۇلئاددە ھەيئەت قۇرۇلۇپ، مەخسۇس مۇشۇ ئىشقا مەسئۇل قىلىندى. مۇنۇلار قارار قىلىندى: (1) پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ئاھالىلەرگە بىردەك ھەقسىز چېچەك ئەملىنىدۇ؛ (2) داۋالاش ئەترىتىدىن يەنە يەتتىسى تەشكىل قىلىنىدۇ؛ (3) ئىلى تىببىي مەكتىپىدىكى بارلىق ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار ۋاقتىنچە دەرس توختىتىپ داۋالاش ئەترىتىنىڭ خىزمىتىگە ماسلىشىدۇ؛ (4) چېچەك ئەملىگەنلىك ئىسپاتى يوقلارنىڭ شەھەر، ناھىيە، بازار، يېزا، كەنتلەر ئارا خالىغانچە قاتنىشى قاتتىق چەكلىنىدۇ؛ (5) مىللىي ئارمىيىنىڭ دوختۇر، سېسترالىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى دوختۇرخانىسىنىڭ تىببىي خادىملىرىمۇ داۋالاش ئەترىتىگە ئاجرىتىلىدۇ.

12 - ئاينىڭ 28 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 12 - سانلىق يىغىننى ئۆتكۈزدى، يىغىندا تۆۋەندىكى قارار چىقىرىلدى: (1) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 11 كىشىدىن 31 كىشىگە كۆپەيتىلىدۇ؛ (2) قېيۇمبەگ خوجا، تېيىپ زات خەلپەت① شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش

---

① تېيىپ زات خەلپەت (1900—1974): شىنجاڭ غۇلجىدىن، ئۇيغۇر، دىنىي يۇقىرى قاتلام زات. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ دائىمىي ئەزاسى بولغان. 1974 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا ، ئابلا قازى ھاجىم① شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزالىقىغا تەيىنلىندۇ ؛ (3) «ئالغا» گېزىتى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى بىلەن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى تەرىپىدىن بىرلىكتە چىقىرىلدۇ ؛ (4) «ئالغا» گېزىتى 1949 - يىلى 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ كۈندىلىك گېزىتكە ئۆزگەرتىلدۇ ، ئۇيغۇرچە ، قازاقچە (كۈن ئارىلاپ) نەشىر قىلىندۇ ، يەنىلا سەيپىدىن ئەزىزى باش مۇھەررىر بولدۇ .

12 - **ئاينىڭ ئاخىرلىرى**   ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇۋېتىلىپ ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ياشلار تەشكىلىي كومىتېتى قۇرۇلدى . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئىلىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى كومىتېتلىرىمۇ ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلاتلىرىغا قوشۇۋېتىلدى .

12 - **ئاينىڭ 30 - كۈنى**   سابىق ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى سەيدۇللا سەيپۇللايوپ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى بىلەن تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتقا تېلېگرامما ئەۋەتتى ، ئۇ تېلېگراممىدا مۇنداق دېدى : شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپا-

---

① ئابلا قازى ھاجىم (1887 — 1960) : شىنجاڭ ئاتۇشتىن ، ئۇيغۇر ، دىنىي يۇقىرى قاتلام زات . 1948 - يىلى ئىلىغا بارغان . ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى بولغان . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن ، غۇلجا شەھەرلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئەزاسى بولغان . 1960 - يىلى 11 - ئايدا غۇلجىدا ۋاپات بولغان .

قىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتى ۋە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى ئۇنىڭغا قاراشلىق كومىتېتلار شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇۋېتىلدى، ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېت بىلەن تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېت ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق ناھىيىلىك كومىتېتلارمۇ تېزدىن ئۆزى تۇرۇشلۇق ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلاتىغا قوشۇلۇپ كېتىشى كېرەك.

12 - **ئاينىڭ** 31 - **كۈنى** مىللىي ھۆكۈمەت مەمۇرىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ مەسئۇدنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە رەئىسلىكىدىن، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىسلىكىدىن، ئەيسانىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە باش كاتىپلىقىدىن قالدۇرۇلغانلىقى؛ بۇرھان شەھىدىنىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە رەئىسلىككە، مۇھەممەت ئىمىننىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن رەئىسلىككە، ليۇمېڭچۇننىڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە باش كاتىپلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

12 - **ئاي** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق»نىڭ 5 - سانىغا ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «ئۇلۇسچىلار كىملەر، ئۇلار ئۆز مىللىتىگە قانداق خىيانەت قىلدى؟» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى بېسىلدى. ماقالىدە مۇنۇلار نۇقتىلىق كۆرسىتىلدى: «بىزنىڭ جۇغراپىيىلىك مۇھىتىمىز بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزگە مۇنداق بىر تەلەپنى قويىدى، ئۇ بولسىمۇ، ئۇنى خەلقئارا ۋەزىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىش، كىمكى بۇ پرىنسىپقا ئەمەل قىلمايدىكەن، ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدىيالمايدۇ، ئاخىرى بېرىپ ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنىمۇ قوغدىيالمايدۇ.»

1949 - يىلى (1 - ئايدىن 8 - ئايغىچە)

1 - ئاينىڭ 1 - **كۈنى** ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى ناھىيەلەردىكى ناھىيەلىك سوت مەھكىمىلىرىنى قىسقارتىپ، ئىلى ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ تۆت شۆبە مەھكىمىسىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى. بىرىنچى شۆبە مەھكىمىسى سۈيدۈڭ ناھىيە بازىرىدا تەسىس قىلىنىپ، سۈيدۈڭ، قورغاس، چاپچال ناھىيىسىگە مەسئۇل بولىدىغان؛ ئىككىنچى شۆبە مەھكىمىسى تېكەس ناھىيە بازىرىدا تەسىس قىلىنىپ، تېكەس، موڭغۇلكۈرە، توققۇزتارا ناھىيىسىگە مەسئۇل بولىدىغان؛ ئۈچىنچى شۆبە مەھكىمىسى كۈنەس ناھىيە بازىرىدا تەسىس قىلىنىپ، كۈنەس، نىلقا، يۈلتۈز ناھىيىسىگە مەسئۇل بولىدىغان؛ تۆتىنچى شۆبە مەھكىمىسى بورتالا ناھىيە بازىرىدا تەسىس قىلىنىپ، بورتالا، جىڭ، ئارىشاڭ ناھىيىسىگە مەسئۇل بولىدىغان بولدى. شۆبە مەھكىمىلەر ئىلى ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدىغان ھەمدە قەرەللىك ھالدا ناھىيىلەرگە بېرىپ، ھەق - تەلەپ دەۋالىرىنى قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىدىغان ۋە جىنايى ئىشلار دېلولىرىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان بولدى.

1 - ئاينىڭ 6 - **كۈنى** ئىلى ۋىلايەتلىك خۇيزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ۋەكىللەر يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، لېتىپ سۇلايمانوۋنى ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا، ھاشىم موللام بىلەن يۈسۈپ مالىننى مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا سايلىدى.

1 - ئاينىڭ 7 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» دا ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «خەلقئارا ۋەزىيەت ۋە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» سەرلەۋھىلىك ماقالىسى ئېلان قىلىندى. ئۇ ماقا-

لىسىدە مۇنۇلارنى تەكىتلىدى: سۆز ئەركىنلىكى بولۇش روھى بويىچە ئۆلكىمىزنىڭ جۇغراپىيىلىك نامىنى خالىغانچە ئاتاشقا بولسىمۇ، لېكىن سىياسىي جەھەتتە، تەرتىپ جەھەتتە ئۇنى شىنجاڭ دەپ ئاتاش كېرەك، بۇ ھەقتە، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇش يىغىنىدا مەخسۇس بەلگىلىمە چىقىرىلدى. مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇش يىغىنىدا خەلق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى دېگەن بۇ نامنى قوبۇل قىلدى.

1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بۇرھان شەھىدى «شىنجاڭ خەلقىگە مۇراجىئەت»نى ئېلان قىلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش فاڭجېنى: ئالدى بىلەن پۈتۈن ئۆلكىنىڭ بىرلىكىنى قولغا كەلتۈرۈش، تىنچلىقنىڭ پۇتلىكاشاڭلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتا چوقۇم سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن، خەنزۇلار بىلەن يېقىنلىشىشتىن ئىبارەت، دەپ جاكارلىدى. «〈تىنچلىق بىتىم〉نى ئىجرا قىلىش، 〈سىياسىي پروگرامما〉نى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىمەن دەپ قەسەمىيات قىلىمەن» دېدى.

1 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى ۋەكىللەر يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، فەن يېنجۇڭنى ئۇيۇشما باشلىقلىققا، ياڭ زىروڭنى مۇئاۋىن ئۇيۇشما باشلىقلىققا سايلىدى.

1 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى غۇلجىدىكى ئۇيغۇر - قازاق - قىرغىز كۇلۇبىدا غۇلجا ناھىيىسىدىكى ھەر قايسى مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىغا سۆز قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «ئەگەر بىز ياشلىرىمىزنى تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسى بىلەن تەربىيىلەيدىغان بولساق، ئۇ ھالدا، ئۇلار پەقەت بىر مىللەتنىڭلا مەنپەئىتىنى ئويلايدىغان، باشقا مىللەتلەرنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر بىز خەن-

زۇلارغا قارشى تۇرغاندىلا مىللىي ئازادلىق كۈرىشىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرەلەيمىز دەپ قارىساق ھەمدە ياشلىرىمىزنى مۇشۇنداق ئوي ۋە خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش كەيپىياتى بىلەن تەربىيىلەيدىغان بولساق، ئۇ چاغدا قانداق بولىدۇ؟ بۇنداق ئىدىيە ئوقۇتقۇچىلىرىمىز ئارىسىدا يوقمۇ ئەمەس. مىللىي ئازادلىق كۈرىشىنى ھەقىقىي ئېلىپ بارماقچى بولىدىكەنمىز، بۇنداق ئىدىيىنى تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىپ، ئۆلكىمىز خەلقىنىڭ كۈرىشىنى بىرلىككە كەلتۈرۈشىمىز كېرەك.»

1 - ئاينىڭ 17 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى 191 - نومۇرلۇق ئۇقتۇرۇش ئېلان قىلدى. ئۇقتۇرۇشتا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىكى ناھىيىلىك كېڭەشلەر تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ، دېيىلدى.

1 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» دا «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى يەرلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ خىزمىتىنى كۈچەيتەيلى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى تەشكىلىي قۇرۇلۇش جەھەتتە قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەر ئەسلەپ ئۆتۈلدى: 1948 - يىلى 10 - ئاينىڭ 31 - كۈنىگىچە، ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى ۋە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتلىرى قۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىلى ۋىلايىتىدىكى 14 ناھىيىدە ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېت، 188 رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېت قۇرۇلدى (ئارىشاڭ، جىڭ، كۈنەس ناھىيىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ)؛ تارباغاتاي ۋىلايىتىدىكى ئالتە ناھىيىدە ناھىيە دەرىجە-

لىك تەشكىلىي كومىتېت، 100 رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېت قۇرۇلدى؛ ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ئالتە ناھىيىدە ناھىيە دەزىجىلىك تەشكىلىي كومىتېت، 78 رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېت قۇرۇلدى؛ مىللىي ئارمىيىدە تۆەن دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتتىن 61سى، يىڭ دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتتىن 20 سى قۇرۇلدى. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىدا جەمئىي ناھىيە دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتتىن 4 ى، رايون دەرىجىلىك تەشكىلىي كومىتېتتىن 386 سى قۇرۇلدى. ئەزالىرى 24 مىڭ 405 كىشىگە يەتتى.

1 - ئاينىڭ 21 - كۈنى دەلىلقان سۈگۈرباييوپ ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان كادىرلىرى ۋە سارسۇمبىدىكى ئاممىغا ئۇزۇن سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئازادلىق كۈچلىرى ئىككى يېرىم يىللىق ئازادلىق كۈرىشى داۋامىدا گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ 4 مىليون 500 مىڭ ئادىمىنى يوقىتىپ، 2 مىليون 580 مىڭ كۋادىرات كىلومېتىر زېمىندىكى 190 مىليون ئاھالىنى ئازاد قىلدى. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى چوقۇم مەغلۇپ بولىدۇ، خەلق ئازادلىق كۈچلىرى چوقۇم غەلىبە قىلىدۇ، بۇ پۈتۈن جۇڭگودىكى 450 مىليون خەلقنىڭ ئىشەنچىسى.»

1 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ۋە ئىدارە، تارماقلار قۇرغان گۇندىخانىلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئومۇمەن تۇتۇپ تۇرۇشقا تېگىشلىك كىشىلەرنى قانۇنىي تەرتىپ بويىچە جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرى ۋە سوت مەھكىمىلىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش.

1 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى غۇلجىدىكى ئۇيغۇر - قازاق - قىرغىز كۇلۇبىدا ئاممىغا نۆۋەتتىكى ۋەزىيەت توغرىسىدا نۇتۇق سۆزلەپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «دۆلەت ئىچىدىكى خەلقچىل كۈچلەر

غەلىبە قازىنىدىغان بولسا، ئۇ تەبىئىي ھالدا ئۆلكىمىزنىڭ خەلقچىل كۈچلىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. يېقىندىن بۇيانقى ئىچكى ئەھۋال شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى، ئەكسىيەتچىل كۈچلەر ئارقىمۇ ئارقا مەغلۇپ بولۇپ چېكىنىۋاتىدۇ، خەلقچىل كۈچلەر كۈندىن - كۈنگە يۈكسىلىۋاتىدۇ.»

1 - ئاينىڭ 29 - كۈنى   دەلىلقان سۇگۇرباييوپ ئەخمەتجان قاسىمى بىلەن ئىسھاقبېك مونونوپقا خەت يازدى. ئۇ خېتىدە، قالىم قۇسايىننى غۇلجىغا ئالتاينىڭ خىزمەتلىرىدىن دوكلات بېرىشكە ئەۋەتتۇق، ئالتاينىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ماددىي ئەشيا ۋە لازىمەتلىك بۇيۇملارنى ھەل قىلىپ بەرسەڭلار، دېدى.

1 - ئاينىڭ 31 - كۈنى   لياۋ - شېن، خۇەي - خەي ئۇرۇشىدىن كېيىن، 64 كۈن داۋاملاشقان پىڭ - جىن ئۇرۇشى غەلىبىلىك ئاياغلاشتى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۈچ چوڭ ئۇرۇش ئارقىلىق گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ 1 مىليون 545 مىڭ ئەسكىرىنى يوقاتتى، ئەسىرگە ئالدى ۋە ئۆزگەرتىپ تەشكىللىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، جۇڭگو خەلق ئىنقىلابىنىڭ غەلىبە قىلىشى مۇقىم بولۇپ قالدى.

2 - ئاينىڭ 5 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە   جاڭ جىجۇڭ لەنجۇدا ئېچىلغان گەنسۇ، چىڭخەي، شىنجاڭ ئۆلكە باشلىقلىرى يىغىنىدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شىنجاڭدا «تىنچلىق بىتىم» ۋە «سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى»نى ئومۇميۈزلۈك ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋەتنى چوقۇم كۈچەيتىشىمىز كېرەك، ئىلى بىلەن ئىمكانقەدەر تېز يارىشىشىمىز كېرەك. پروتوكول غەربىي شىمال مىقياسىدا چوقۇم تىنچلىقنى قوغدىشىمىز، ئۇرۇشنى چەكلىشىمىز كېرەك.

2 - ئاينىڭ 10 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 3 - سانلىق يىغىنىدا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى توغرىسىدا مۇنداق قارار چىقىرىلدى: (1) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەشكىللىگۈچىلىرى ۋە تەشۋىقاتچىلىرىدىن بولۇشى ھەمدە ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەرگە ھەمكارلىشىپ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىنى تەكشۈرۈش ۋە نازارەت قىلىشنى كۈچەيتىشى لازىم؛ (2) مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېت ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىرھاجى قاتارلىق 12 كىشىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىغا ئەۋەتكەن ئالاھىدە ۋەكىلى سۈپىتىدە ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشى ۋە كۆچەت تىكىش خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىشقا ئەۋەتىدۇ؛ (3) ناھىيىلەردە ناھىيە دەرىجىلىك ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشى رەھبەرلىك ھەيئىتى قۇرۇلىدۇ؛ (4) ھەر يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى كۆچەت تىكىش بايرىمى قىلىنىپ، ئۈچ ۋىلايەت خەلقى بىر ئادەم بىر تۈپتىن كۆچەت تىكىش ۋە ئۇنى ئەي قىلىشقا كاپالەتلىك قىلىشقا چاقىرىلىدۇ.

2 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى بىلەن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئىلى ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى بىرلەشمە يىغىنى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرى ۋەزىپىسىنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرلىكىدىن قالدۇرۇش، ئۇيغۇر سايرانىنى باش مۇھەررىرلىككە تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى چۆچەك ناھىيە-

لىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك خەنزۇ مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا ئۆزگەرتىش، خې رۇينى ئۇيۇشما باشلىقلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىغا رەھبەرلىك قىلىش ھەيئىتىنىڭ 3 - سانلىق يىغىنىدا مەزكۇر ھەيئەتنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىغىلا مەسئۇل بولۇپ قالماي، كۈزلۈك يىغىم خىزمىتىگىمۇ مەسئۇل بولىدىغانلىقى قارار قىلىندى.

شۇ كۈنى دەللىقان سۈگۈرباييوپ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مالىيە قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ 3 - سانلىق يىغىنىدا، ۋىلايەتلىك مالىيە باشقارمىسى بىلەن ئۆلكىلىك سودا بانكىسى ئالتاي ۋىلايەتلىك شۆبىسىنىڭ قىممىتى 5000 يۈەنلىك، 10 مىڭ يۈەنلىك، 15 مىڭ يۈەنلىك، 20 مىڭ يۈەنلىك تۆت خىل قىممەتكە ئىگە ئاكسىيەدىن 300 مىليون يۈەنلىك بېسىپ تارقىتىشنى قارار قىلىنغانلىقى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى.

2 - ئاينىڭ 16 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى دۆربىلجىن ناھىيىسىنىڭ 8- ، 9- ، 10 - رايونلىرىنىڭ ناھىيە بازىرىدىن ناھايىتى يىراقلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، كەرەي يېرىم ناھىيىسىنى قۇرۇش، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنى موفاڭ (تولى) دا تەسىس قىلىش ھەمدە تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى داشجاپ مىجۇلىيۇپ مۇدىرلىقىدىكى مەخسۇس ھەيئەتنى تەشكىللەپ، ناھىيە چېگرىسى، ئاھالىلەرنى بۆلۈش ۋە ئاپپارات شتاتىغا مەسئۇل قىلىشنى قارار قىلدى.

3 - ئاينىڭ 8 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى ئاياللار خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، شۇ كۈندىن باشلاپ شىنجاڭدا تىنچلىق

ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى خانىم - قىزلار تەشكىلات بۆلۈمىنى قۇرۇش، تەۋەيخانىم مىرشانوۋانى بۆلۈم باشلىقلىقىغا تەيىنلەشنى، ئۈچ ۋىلايەت خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇۋېتىشنى قارار قىلدى.

4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ياشلار تەشكىلىي كومىتېتى غۇلجىدا كەڭ ياشلار قاتناشقان چوڭ يىغىن ئاچتى، يىغىندا ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ياشلار تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقىرىلدى ھەمدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ياشلار تەشكىلاتلىرىنىڭ ۋەزىپىسى كەڭ ياشلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ ۋە تەربىيىلەپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭىنى ئۆستۈرۈپ، ياشلارنىڭ ئۆزىنى باشقۇرۇش ئېڭىنى كۈچەيتىپ، كەڭ ياشلارنى جەمئىيەتكە ياراملىق ئىختىساس ئىگىلىرىدىن قىلىپ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش، دەپ بەلگىلەندى. يىغىن ئاخىرىدا ھەر قايسى ۋىلايەت، ناھىيە، مەكتەپ، مائارىپ ئورۇنلىرى، ئىدارە، جەمئىيەتلەردىن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ياشلار تەشكىلىي كومىتېتىغا ياردەملىشىپ تېزدىن ھەر دەرىجىلىك ياشلار تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇپ چىقىشنى ئۈمىد قىلدى.

4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ تۆت يىللىقىنى خاتىرىلەش يىغىنىدا سۆز قىلدى. ئۇ سۆزىدە ماۋزېدۇڭنىڭ «بىرلەشمە ھۆكۈمەت توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر مەسىلىسىگە دائىر بايانلىرىنى ۋە «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ خىتابنامىسى»دىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتىلغان سىياسەتلەرگە دائىر مەزمۇنلارنى نەقىل كەلتۈرۈپ، يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى گومىنداڭ يۈرگۈزگەن مىللىي سىياسەتنى خاتا دەپ قاراپ، توغرا مىللىي سىياسەتنى

يولغا قويۇشنى تەشەببۇس قىلدۇ. شۇڭا، ئۈچ ۋىلايەت خەلقى گومىنداڭغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان دېموكراتىك ئۆرۈش نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن، گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان نۆۋەتتىكى تىنچلىق سۆھبىتىگە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى تىنچلىق سۆھبىتىنىڭ نەتىجىسى مۇقەررەر ھالدا شىنجاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەقدىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسى 2 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، مۇنۇلارنى بەلگىلىدى: (1) نۆۋەتتىكى جۇڭگونىڭ ۋەزىيىتى ۋە پۈتۈن ئۆلكە ۋەزىيىتىنى كەڭ تەشۋىق قىلىش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش. (2) ئالتۇن قېزىش ئىشلەپچىقىرىشىنى زور كۈچ بىلەن ئوبدان ئېلىپ بېرىش ھەمدە ۋىلايەتلىك بانكىنىڭ ئىچكى قىسمىدا ئالتۇننى پىششىقلاپ ئىشلەش بۆلۈمى تەسىس قىلىش. (3) ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ نۆۋەتتىكى پۇل قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك بانكا 300 مىليون يۈەن پۇل بېسىپ تارقىتىپ، ئالتاي ۋىلايىتى دائىرىسىدە ئوبوروت قىلىپ ئىشلىتىش.

4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» دا گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ گېنېرالى فۇزۇويسىنىڭ تىنچ يول بىلەن ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ باشقا گېنېراللىرىنىمۇ تىنچلىقنى قوبۇل قىلىپ، يېڭى دېموكراتىزمنى ھىمايە قىلىشقا مۇراجىئەت قىلغانلىقى خەۋەر قىلىندى.

4 - ئاينىڭ 19 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ 21 - سانلىق يىغىنىدا خەنزۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ئوقۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن،

خەنزۇ مەكتەپلىرىنى كۆپەيتىپ ئېچىش، رەھىمجان سابىرھاجى، ئەنۋەرخانبابا، ئەسئەت ئىسھاقوپ قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىب تاپقان مەخسۇس ھەيئەت تەشكىل قىلىپ، بۇ خىزمەتكە مەسئۇل قىلىش قارار قىلىندى.

4 - ئاينىڭ 21 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ ۋە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى جۇدې «پۈتۈن مەملىكەتكە يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقى»نى چۈشۈردى. 21 - كۈنىدىن باشلاپ، مىليون كىشىلىك چوڭ قوشۇن چاڭجياڭ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، 23 - كۈنى نەنجىڭنى ئىشغال قىلىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنىڭ بەربات بولغانلىقىنى جاكارلىدى. 27 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»دا كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان بۇ خەۋەر ئېلان قىلىندى.

4 - ئاينىڭ 22 - كۈنى چارۋىچىلارنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، ئالتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ 4 - سانلىق يىغىنىدا مۇنۇلار قارار قىلىندى: (1) ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ۋاڭ، بەگ، بەيزى، ئۇكورتاي، زالىڭ، زەڭگى، يۈز بېشى قاتارلىق چوڭ - كىچىك قەبىلە باشلىقلىرىغا ئىشلىگەن خىزمەت مىقدارىغا قاراپ ئىش ھەققى بېرىلىدۇ. (2) چوڭ - كىچىك قەبىلە باشلىقلىرىنىڭ ھەققىنى شۇ قەبىلە ئەل - جامائىتى ئۈستىگە ئالىدۇ. (3) ۋاڭنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 100 تۇياق قوي؛ بەگنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 70 تۇياق قوي؛ بەيزىنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 50—100 تۇياق قوي؛ تەيجىنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 50 تۇياق قوي؛ ئۇكورتاينىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 20—40 تۇياق قوي؛ زالىڭنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 10—15 تۇياق قوي؛ زەڭگىنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 5—10 تۇياق قوي؛ يۈز بېشىنىڭ يىللىق ئىش ھەققى ھېسابىغا 3—5 تۇياق قوي بېرىلىدۇ.

4 - ئاينىڭ 28 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى 1446 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىرىنى قوشۇمچە ناھىيەلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

4 - ئاينىڭ 29 - كۈنى كەرەي يېرىم ناھىيىسى قۇرۇلدى، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك ۋالىي مەھكىمىسى نۇرساپا سېيىتجانوپنى ھاكىملىققا تەيىنلىدى.

4 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى ھەر يىلى 5 - ئاينىڭ 5 - كۈنىنى بالىلار بايرىمى قىلىشنى قارار قىلدى.

4 - ئاي ئامېرىكىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ج.خ پاكىستون سەنتەيگە كېلىپ، ئوسمان ئىسلامغا ئەيسا، مۇھەممەت ئىمىن، يولۋاس، مەسئۇد، جانىمقان قاتارلىقلار بىلەن قويۇق ئالاقە باغلاش توغرىسىدا يوليورۇق بەردى. ج. خ پاكىستون «سىلەرنىڭ ئۆزئارا زىددىيەتلەشمەي، ئىتتىپاقلىشىپ، ئامېرىكىنىڭ سىلەرگە قىلغان ياردىمىدىن ئوبدان پايدىلىنىپ، كوممۇنىستىك پارتىيىگە، ئۈچ ۋىلايەتكە قارشى تۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى.

5 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئىلى ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتىنىڭ 14 - سانلىق يىغىنىدا ئىلى ۋىلايەتلىك مەھكىمە شەرئىيە ۋە ئىلى ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ خىزمەت ھوقۇقى دائىرىسى توغرىسىدا كونكرېت بەلگىلىمە چىقىرىلدى. ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: مەھكىمە شەرئىيە دىنىي نازارەتنىڭ رەھبەرلىكىدە بارلىق دىنىي مەسىلىلەر ۋە شۇنىڭغا ئالاقىدار نىكاھ، نىكاھتىن ئاجرىشىش، مىراس،

قەرز ئىشلىرى قاتارلىق دېلولارنى سوتلاپ بىر تەرەپ قىلىشقا مەسئۇل بولىدۇ، بۇ خىل دېلولار ئۈستىدە مەھكىمە شەرئىيە ھۆكۈم چىقارغاندىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ ئىجرائىيە ئورگانلىرى تەرىپىدىن ئىجرا قىلىنىدۇ. ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسى مەھكىمە شەرئىيە سوتلاپ بىر تەرەپ قىلىدىغان دېلولاردىن باشقا بارلىق دېلولارنى سوتلاپ بىر تەرەپ قىلىدۇ. ئەمما، قوبۇل قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان چوڭ - چوڭ جىنايەت دېلولىرى ۋە مۇرەككەپ ھەق - تەلەپ ماجىرالىرىنى ۋىلايەتلىك قانۇن ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ئۆتكۈزىدۇ. ۋىلايەتلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ تەپتىش بۆلۈمى سوت مەھكىمىسىدىن ئايرىپ چىقىلىپ، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل ئاپپارات — ئىلى ۋىلايەتلىك تەپتىش مەھكىمىسى قۇرۇلىدۇ.

5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا 1 - قېتىملىق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئاكتىپلار ۋەكىللىرى يىغىنىنى چاقىردى. يىغىندا ئابدۇكېرىم ئابباسوپ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا ۋەكالىتەن «نۆۋەتتىكى سىياسىي ۋەزىيەت ۋە بىزنىڭ ۋەزىپىلىرىمىز» دېگەن تېمىدا دوكلات بەردى. ئۇ دوكلاتىدا ماۋجۇشىنىڭ «بىرلەشمە ھۆكۈمەت توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىدىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتىلغان سىياسىتى توغرىسىدىكى بايانلىرىنى نەقىل كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى داۋامىدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى شەرھىلەپ، ئىلگىرى سادىر بولغان نۇرغۇن خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ ئۆتتى، يەنى، ئۇ مۇنداق دېدى: «بىز مىللىي ئازادلىق كۈرىشى داۋامىدا ھۆكۈمران مىللەت ئارىسىدا ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچى ۋە ئېزىلگۈچى خەلقنىڭ بارلىقىنى نەزەرگە ئالمىدۇق، شۇ تۈپەيلىدىن ھۆكۈمران مىللەت ئىچىدىكى ئەزگۈچى بىلەن ئېزىلگۈچىنى ئېنىق پەرقلەندۈرمىدۇق. نەتىجىدە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن پۈتكۈل خەنزۇلارنى بىر گەۋدە

دەپ قارايدىغان خاتالىق يۈز بەردى، ھەتتا تا ھازىرغا قەدەر ئاز ساندىكى ناچار ئۇنسۇرلار خەنزۇلارغا دۈشمەنلەرچە مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ، ھەتتا خەنزۇلارنىڭ مال - مۈلكىگە چاڭ سېلىپ، قەرزلىرىنى قايتۇرۇشنى رەت قىلىۋاتىدۇ، ھەتتاكى ئۇلارنىڭ ھاياتىغا تەھدىت سېلىپ، خەنزۇلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئىتىنى كۆزگە ئىلمايۋاتىدۇ.»

دوكلاتتا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھەرىكىتى بىلەن نۆۋەتتىكى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە توختالغاندا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز ئالاھىدىلىكى، يۆنىلىشى ۋە ۋەزىپىسى جەھەتتە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى بىلەن بىردەك بولۇپلا قالماي، بەلكى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ غەلىبە قىلىشى ياكى جۇڭگودىكى مىللەتلەر مەسىلىسىنىڭ ئۈزۈل - كېسىل ۋە توغرا ھەل قىلىنىشى نۇقتىسىدىن قارىغاندىمۇ ئۇ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى بىلەن زىچ باغلانغان.» «جۇڭگو خەلقى ئېلىپ بېرىۋاتقان ئازادلىق ئۇرۇشى جۇڭگو تەۋەسىدىكى ھەممە مىللەتنى ئازادلىققا چىقىرىشنى كۆزلەيدۇ، ئەمەلىيەتتىمۇ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى غەلىبە قىلغاندىلا، جۇڭگودا دۆلەت ئىچىدىكى مىللەتلەر مەسىلىسىنى، جۈملىدىن مىللىي زۇلۇم مەسىلىسىنىمۇ ئۈزۈل كېسىل توغرا ھەل قىلغىلى بولىدۇ.» دوكلاتنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز پەقەت جۇڭگو خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشكەن چاغدىلا، ئاندىن ئاخىرقى غەلىبىگە ئېرىشەلەيدۇ، شىنجاڭدىكى مىللەتلەر مەسىلىسى ئاندىن ئۈزۈل - كېسىل ۋە توغرا ھەل بولىدۇ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئىستىقبالى ئاندىن پارلاق بولىدۇ.»

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 22 - سانلىق يىغىن ئېچىپ، ئابدۇراخمان مۆھتىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي ياشلار تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

5 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى چاقىرغان 1 - قېتىملىق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئاكتىپلار ۋەكىللىرى يىغىنىدا سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ دەسلىپىدە، خەلقىمىز ئارىسىدا يەرلىك خەنزۇلار بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى ئوخشاشلا يامان دەپ قارايدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلۈپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن يەرلىك خەنزۇلار بىر تاياقتا ھەيدەلدى. بۇ نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيانقى مىللىي ئۆچمەنلىك ۋە زۇلۇمنىڭ نەتىجىسى. ئەسلىدە، مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ مەقسىتى خەنزۇ خەلقىگە قارشى تۇرۇش ئەمەس ئىدى، ئەسلىدىكى مەقسەت ئۆلكىمىزدە جاھانگىرلىك، مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى قوغداپ، چوڭ خەنزۇچىلىقنى يۈرگۈزۈپ، باشقا مىللەتلەرنى قۇل ئورنىدا كۆرىدىغان گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى تۇرۇش ئىدى. شۇڭا، بىر مىللەتنى زۇلۇمدىن ئازاد قىلىش ئۈچۈن، يەنە بىر مىللەتنى تامامەن ئەزگۈچى دەپ قاراش خاتا.» ئۇ يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرمەكچى، بارلىق مىللەتلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولماقچى بولىدىكەنمىز، مىللەتلەرگە قارىتىلغان سىياسەتنى توغرا ئىجرا قىلىشىمىز، مىللەتلەر مەسىلىسىنى توغرا ھەل قىلىشىمىز لازىم. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ خىتابنامىسىدىن شۇنى بىلىۋالالايمىزكى، مىللەتلەرگە قارىتىلغان سىياسەتنى توغرا ئىجرا قىلىش مەسىلىسى مىللەتلەرنىڭ باراۋەر بولۇش ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىش مەسىلىسىدۇر، جۇڭگو خەلقىنى ئازادلىققا چىقىرىمىز، غەلىبىگە ئېرىشتۈرىمىز دەيدىكەنمىز، جۇڭگودىكى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنى قوللىشىمىز كېرەك.»

5 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ئۆيغۇر سايرانى غۇلجا ناھىيىسىدە چاقىرىلغان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە

قىلىش ئىتتىپاقى ئاكتىپلار ۋەكىللىرى يىغىنىدا سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئۆلكىمىزدە ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلار يۈرگۈزگەن مىللىي زۇلۇم سىياسىتى خەنزۇلار ۋە باشقا مىللەتلەرگە قارىتىلغان. شۇڭا، بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز مىللىي زۇلۇم سىياسىتىنى يۈرگۈزگەن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارغا قارىتىلغان.» «كۆپچىلىكنىڭ مىللىي ئۆچمەنلىك ئۇرۇغىنى چاچقۇچىلارغا ئارىمىزدىن ھېچقانداق ئورۇن بەرمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىمەن، پۈتۈن ئۆلكىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوستلۇقى تېخىمۇ مۇستەھكەملەنسۇن ۋە ياشىسۇن!»

5 - ئاينىڭ 20 - **كۈنى** ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى غۇلجىدا يىغىن ئېچىپ، ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق بانكىسىنىڭ مىللىي ئارمىيىدىن 150 توننا ئاشلىق ئارىيەت ئېلىشى، تارباغاتاينىڭ 200 توننا ئاشلىق سېتىۋېلىشىنى، شۇ ئارقىلىق ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ئاشلىق قەھەتچىلىكى مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنى قارار قىلدى.

5 - ئاينىڭ 25 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە)گە ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «مىللىي مەسىلىدىكى بەزىبىر خاتالىقلىرىمىز» دېگەن تېمىدىكى ماقالىسى بېسىلدى. ماقالىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «بىزدە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە . . . خەنزۇلارنىڭ ھەممىسىنى دۈشمەن قاتارىدا كۆرىدىغان قاراش بولغان. نەتىجىدە، بىز دوست بىلەن دۈشمەننى ئېنىق ئايرىماي، بارلىق خەنزۇلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلدۇق. بۇنىڭ ئىچىدە دوستلىرىمىزغا زەربە بېرىپ، ئەكسىيەتچى گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىدىن تېخىمۇ قەبىھ بولغان مىللىي مۇناپىقلارنى قوغداپ قالدۇق. نەتىجىدە مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ ئىتتىپاقچىلىرى بولغان خەنزۇ خەلقىنى دۈشمەنلەر تەرەپكە ئىتتىر-

ۋەتتۇق. بۇ پۈتۈنلەي خاتا سىياسەت.» «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىقىمىز، باراۋەرلىكىمىز ۋە ئەركىنلىكىمىز پەقەت مەملىكەت ئىچىدىكى ھەر قايسى دېموكراتىك سەپلەردىكى بارلىق قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئورتاق كۈرىشى ئارقىسىدىلا ئەمەلگە ئاشىدۇ.» «چوڭ خەنزۇچىلىق ئىدىيىسى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە قانداق زىيان يەتكۈزگەن بولسا، تار مىللەتچىلىكنىڭ ئۆز مىللىتى ئازادلىققا ئېرىشكەندىن كېيىن باشقا مىللەتلەرنى بوزەك قىلىشى ۋە ئېزىشىمۇ، ئوخشاشلا مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىگە زىيان يەتكۈزىدۇ.» «نۆۋەتتىكى ۋەزىپىمىز مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ 1 - باسقۇچىدا سادىر قىلغان خاتالىقلىرىمىزنى تېز تۈزىتىپ، مىللەت ئايرىمايدىغان، گومىنداڭنىڭ، جاھانگىر كۈچلەرنىڭ تەسىرى بولمىغان، مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىكى ئاساسىدىكى يېڭى دېموكراتىك يېڭى ئۆلكە قۇرۇشتىن ئىبارەت.»

5 - ئاينىڭ 31 - كۈنىدىن 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتى غۇلجىدا 2 - سانلىق يىغىن ئۆتكۈزدى. يىغىنغا ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا يېڭىدىن تولۇقلاپ سايلانغان دەللىقان سۇگۇربايوپ رىياسەتچىلىك قىلدى. يىغىندا ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ 1948 - يىللىق مالىيە خام چوتى خىزمىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1949 - يىللىق مالىيە خام چوتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلات ئاڭلاپ ئۆتۈلدى. ئاخىرىدا مۇنۇلار قارار قىلىندى: (1) قېيۇمبەگ خوجا، ۋاققاس ھاجى مىرشانوپ باشچىلىقىدا ھەيئەت تەشكىل قىلىنىپ، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پۇل مۇئامىلە ۋە سودا - سانائەت خىزمىتىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە تەكشۈرۈش. (2) ئەسئەت ئىسھاقوپ ۋە قېيۇمبەگ خوجا باشچىلىقىدا ھەيئەت تەشكىل قىلىنىپ، يەر ئۆلچەش، سۇ ئىنشائاتى خىزمىتىنى ئېلىپ بېرىش ھەمدە يېڭىدىن ئۆزلەشتۈرۈلگەن يەرلەرنىڭ سۇ ئىشلىتىش بېجىنى كەچۈرۈم قىلىش ھەققىدە كونكرېت چارە تۈزۈپ چىقىشقا مەس-

ئۆل بولۇش. (3) ئورمان بەلباغلىرىدا چارۋا بېقىشنى، كۆچەتلەرنى كېسىشنى قاتتىق مەنئى قىلىش، ئورمان تازىلاش، بىنامنى كۆيدۈرۈشنى چەكلەش، ياغاچ كېسىش مىقدارىنى 50% ئازايتىش.

6 - ئاينىڭ 6 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ روسىيىنىڭ ئۇلۇغ شائىرى پۇشكىن تۇغۇلغانلىقىنىڭ 150 يىللىقىنى خاتىرىلىدى، ئەخماتجان قاسىمى يىغىلىشقا قاتنىشىپ ھەم سۆز قىلىپ، پۇشكىننىڭ «ھەيكەل» دېگەن شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تارباغاتاي ۋىلايىتى بىلەن ئالتاي ۋىلايىتىدىمۇ تۈرلۈك خاتىرىلەش پائالىيەتلىرى ئۆتكۈزۈلدى.

6 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شىنجاڭداتىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە)دە «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى ۋە مىللەتلەر مەسىلىسى» دېگەن تېمىدا مەخسۇس ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا ئالدى بىلەن ماۋزېدۇڭنىڭ «يېڭى دېموكراتىزم توغرىسىدا» دېگەن ئەسىرىدىكى جۇڭگو ئىنقىلابى دۇنيا ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكىگە ۋە مىللىي سىياسەتكە دائىر بايانلار نەقىل كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبە قىلىشى، يېڭى دېموكراتىزمنىڭ پۈتۈن مەملىكەتتە ئىشقا ئېشىشى بىلەن جۇڭگونىڭ ئىچكى قىسمىدىكى مىللەتلەر مەسىلىسىمۇ توغرا ھەل قىلىنىدۇ.» «شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئازادلىقى پەقەت جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسى ئارقىسىدىلا ئىشقا ئاشىدۇ.» «شۇڭا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئالدىنقى سەپتىن ئىنتايىن يىراقتا تۇرۇۋاتىمىز دەپ، ئۆزلىرىنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ قالدۇق، دەپ قاراسا بولمايدۇ، ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ، پائال تۈردە مىللىي ئازادلىق ئىشلىـ

رى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى كۈچلىرىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ئىنقىلاب كۈچلىرىنى كۈچەيتىپ، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىسىنىڭ، مىللەتلەرنىڭ ئازادلىقىنىڭ بالدۇرراق يېتىپ كېلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك. »

6 - ئاينىڭ 14 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا»دا «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ يېڭى غەلىبىسى» دېگەن تېمىدا ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ چاڭجياڭ دەرياسىدىن ئۆتۈپ جەنۇبقا يۈرۈش قىلغاندىن كېيىن، نەنجىڭ، خاڭجۇ، نەنچاڭ، ۋۇخەن، شاڭخەي قاتارلىق 100 نەچچە شەھەرنى ئىشغال قىلغانلىق غەلىبىسى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇلدى ھەمدە بۇ غەلىبىلەر، بىر تەرەپتىن، گومىنداڭنىڭ ھەربىي ئىشلار جەھەتتە مەغلۇبىيەت گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقىنى، يەنە بىر تەرەپتىن، خەلق كۈچىنىڭ كۈنسايىن قۇدرەت تېپىپ، پۈتۈن مەملىكەت ئازاد بولىدىغان كۈننىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئىسپاتلىغانلىقى كۆرسىتىلدى.

شۇ كۈنى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك خانىم - قىزلار جەمئىيىتى دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى ئېچىلىپ، تارباغاتاي ۋىلايەتلىك خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىغا قوشۇلۇپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى خانىم - قىزلار تەشكىلاتى بۆلۈمى بولۇپ قۇرۇلىدىغانلىقى قارار قىلىندى.

6 - ئاينىڭ 19 - **كۈنى** شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» دا «ئۈچ

ۋىلايەتنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى يەنىمۇ راۋاجلاندۇرايلى» دېگەن تېمىدا باش ماقالە ئېلان قىلىنىپ، بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئۈچ ۋىلايەتتە مائارىپ ئىشلىرىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەر ئەسلەپ ئۆتۈلۈپ، مۇنداق كۆرسىتىلدى: 1948 - 1949 - يىللىرىدىلا ئۈچ ۋىلايەتتىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەر 545 كە، مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچى 56 مىڭ 982 گە، ئوقۇتقۇچىلار 2059 غا يەتتى؛ ئىلىدا تېخنىكومدىن بىرى قۇرۇلدى، 504 نەپەر ئوقۇغۇچى شۇنىڭدا ئوقۇۋاتىدۇ. ئوقۇغۇچىلارغا ئۆز مىللىتىنىڭ تىل- يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلۈۋاتىدۇ. ئامما ئارىسىدا ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىدىمۇ ناھايىتى زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى سارسۇمبىدە يىغىن ئېچىپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇلۇپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى ياشلار تەشكىلاتى كومىتېتى قۇرۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. يىغىندىن كېيىن، ھەر قايسى ناھىيىلەرگە ۋەكىل ئەۋەتىپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ناھىيە دەرىجىلىك ياشلار تەشكىلاتى كومىتېتلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. 6 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنىگىچە جېمىنەي، قابا، بۇرچىن ناھىيىلىرىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ياشلار تەشكىلاتى كومىتېتلىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتىنى شىنجاڭدا تىنچلىق

ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى ياشلار تەشكىلاتى كومىتېتى قۇرۇشنى قارار قىلدى.

6 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت بويىچە مائارىپ سىستېمىسىدىكى مەسئۇللارنىڭ يىغىنى غۇلجىدا ئېچىلدى، ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ قاتارلىق كىشىلەر يىغىنغا قاتناشتى. يىغىندا سەيپىدىن ئەزىزى ۋە ئەنۋەرخانبابانىڭ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مائارىپ مەسىلىسى توغرىسىدا قىلغان مەخسۇس دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلگەندىن كېيىن، تۆۋەندىكىدەك قارار چىقىرىلدى: (1) ئۈچ ۋىلايەت مائارىپ سىستېمىسىغا بولغان بىر تۇتاش رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت مائارىپ كومىتېتى قۇرۇلىدۇ، ئۇنىڭغا سەيپىدىن ئەزىزى مەسئۇل بولىدۇ، ئەنۋەرخانبابا قاتارلىق كىشىلەر ئەزا بولىدۇ. (2) ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى تەكشۈرۈش ۋە تۈزىتىپ بېكىتىش خىزمىتىگە مەزكۇر كومىتېت مەسئۇل بولىدۇ. (3) ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەتتە ھەر يىلى 8 - ئايدا بىر ئايلىق ئوقۇتقۇچىلار يېتىشتۈرۈش كۇرسى ئېچىلىدۇ. (4) ئوقۇتقۇچىلارغا بولغان باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، مائارىپ سىستېمىسىدىكى خادىملارنىڭ باشقا ئورۇنلارغا يۆتكىلىشى چەكلىنىدۇ. (5) ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە توققۇز يىللىق مائارىپ تۈزۈمى يولغا قويۇلىدۇ. (6) ئۈچ ۋىلايەت مائارىپ كومىتېتى موڭغۇلچە، خەنزۇچە، شىبەچە مەكتەپلەرنى كۆپەيتىپ قۇرۇشقا مەسئۇل بولىدۇ. (7) غۇلجىدا ئىككى ئوتتۇرا مەكتەپ، چۆچەكتە بىر ئوتتۇرا مەكتەپ، سارسۇمبىدە بىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ كۆپەيتىپ قۇرۇلىدۇ.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: ئىلى ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى ناھىيەلەرنىڭ ھەق - تەلەپ دەۋا دېلولىرىنى

شۆبە سوت مەھكمسى بار جايلاردا شۆبە سوت مەھكمسى بر ياقلق قلدۇ، شۆبە سوت مەھكمسى بولمغان جايلاردا ۋلايەتلك سوت مەھكمسى شۇ ناھيدكى ناھيلك ھۆكۈمەتتن بر نەپەر سوتچنى شۆبە سوت مەھكمسنڭ يوليورۇقى بويچە ئشلەشكە ۋە شۇ ناھيدكى ھەق - تەلەپ دەۋا دېلولرنى بر ياقلق قلشقا تەينلەيدۇ.

6 - ئاينڭ 22 - كۈنى ئلى ۋالي مەھكمسنڭ ئورگان گېزتى «ئنقلابي شەرقي تۈركستان»دا «موڭغۇل، شبە ئوقۇتقۇچلرنى يېتشتۈرۈش كۈرسنڭ ئوقۇش باشلغانلقنى تەبركلەيمز» دېگەن تېمدا باش ماقالە ئېلان قلنپ، مۇنداق كۆرستلدى: ئۈچ ۋلايەتتە موڭغۇل، شبە، خەنزۇ خەلقلرنڭ مەدەنيەت - مائارپ ئشلرغا ئالاھدە غەمخورلۇق قلندى ۋە ئېتبار بېرلدى. 1948 - 1949 - ئوقۇش يلدا ئلى ۋلايتدە جەمئي 10 موڭغۇل مەكتەپ قۇرۇلۇپ، 31 سنپ ئېچلدى، ئوقۇغۇچلار 966 غا يەتتى. بۇنڭ ئچدە جڭ، بورتالا، ئارشاڭ، يۇلتۇز، غۇلجدن ئبارەت 5 جايدا ياتاقلق موڭغۇل مەركزي مەكتەپ قۇرۇلدى، 12 شبە مەكتەپ قۇرۇلۇپ، 47 سنپ ئېچلدى، ئوقۇغۇچلار 1482 گە يەتتى، سۈيدۈڭ، لوسگۈڭ، كۈرە، غۇلجا قاتارلق جايلاردا بەش خەنزۇ مەكتەپ قۇرۇلۇپ، 21 سنپ ئېچلدى، ئوقۇغۇچلار 660 گە يەتتى. شۇنڭدەك موڭغۇلچە، شبەچە، خەنزۇچە دەرسلك بېسلدى. «مانا بۇ دېموكراتك ھۆكۈمتمزنڭ ھەر قايسى ئاز سانلق مللەتلەرگە قارتا توغرا مللي سياسەتنى ئجرا قلغانلقنڭ يەنە بر كونكرېت دەللى.»

6 - ئاينڭ 26 - كۈنى شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچللقنى ھمايە قلش ئتتپاقى مەركزي كومتېتنڭ ئورگان گېزتى «ئالغا» دا ماۋزېدۇڭنڭ يېڭى سياسي مەسلھەت كېڭەشكە تەييارلق كۆرۈش يغننڭ تۈنجى يغنندا سۆزلگەن سۆزى بېسلدى.

6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئالىي ئىقتىساد كومىتېتىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، جازانىخورلۇق قىلىپ دېھقانلارنى شۇلىۋېلىشنى چەكلەش ئۈچۈن، ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بانكىسى بۈگۈندىن باشلاپ 8 ـ ئايغىچە غۇلجا، سۈيدۈڭ، قورغاس قاتارلىق ناھىيىلەردە بىر كۈرە بۇغدايغا 90 مىڭ يۈەن؛ تېكەس، كۈنەس، چاپچال قاتارلىق ناھىيىلەردە بىر كۈرە بۇغدايغا 80 مىڭ يۈەن؛ بورتالا، جىڭ، ئارىشاڭ قاتارلىق ناھىيىلەردە بىر كۈرە بۇغدايغا 70 مىڭ يۈەن ھېسابىدا دېھقانلارغا زاكالەت قەرز پۇلى تارقىتىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ باشقا تارماقلىرى دېھقانلارغا زاكالەت قەرز پۇل بېرىشتىمۇ مۇشۇ بەلگىلىمىنى ئىجرا قىلىدۇ. جازانىخورلار بىلەن بۈنىڭدىن تۆۋەن باھادا توختام تۈزگەن دېھقانلار توختامنى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلسا ياكى ئۈچ ۋىلايەت دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق بانكىسى بەلگىلىگەن باھا بويىچە جازانىخورلار بىلەن ھېسابلاشسا بولىدۇ.

7 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ مەسئۇللىرى يىغىنىدا سۆز قىلىپ، خىزمەتچى خادىملارغا مۇنداق تۆت تۈرلۈك تەلەپ قويدى: (1) ئەمگەك ئىنتىزامىغا رىئايە قىلىپ، خىزمەت ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈش؛ (2) سوت مەھكىمىسى مۇستەقىل بولۇپ، قانۇن بويىچە ئىش كۆرۈش؛ (3) خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇپ، پاك ـ دىيانەتلىكنى تەشەببۇس قىلىش؛ (4) مىللەتلەر مەسىلىسىنى توغرا ھەل قىلىشتا دىققەت قىلىش.

شۇ كۈنى ماۋزېدۇڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى پېڭ دېخۇەيگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «تاۋسيۇ ھازىر ئىككىنىلىپ قاپتۇ، ئۇنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مۇددىئاسى بار ئىكەن. جاڭ جىجۇڭدىن پايدىلى

نىپ شىنجاڭ ھەربىي - مەمۇرىي كومىتېتى تەشكىللەپ، جاڭ جىجوڭنى رەئىس، بىزدىن بىرەيلەننى (شىنجاڭغا ۋاڭ جېن بارسا قانداق) مۇئاۋىن رەئىس، يەنە ئىلى تەرەپتىن بىرەيلەننى مۇئاۋىن رەئىس قىلساق، ئۆتكۈنچى ئورگان بولسا» دەپ قارايمىز.

7 - ئاينىڭ 11 - كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - دالا ئارمىيىسى چوڭ غەربىي شىمالغا يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقى چۈشۈردى، شۇنىڭ بىلەن چوڭ غەربىي شىمالغا قاراپ يۈرۈش قىلىش باشلاندى.

شۇ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى ئامېرىكىنىڭ غەربىي شىمالدىكى ما فامىلىلىك بەش كىشىنى① شىنجاڭغا چېكىنىپ كىرىپ، شىنجاڭنى مۇستەقىل «ئىسلام دۆلىتى» قىلىپ قۇرۇشقا قۇترىتىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقىدا زىيارەتتە بولۇۋاتقان ليۇ شاۋچىغا مۇنداق تەكلىپ بەردى: شىنجاڭدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۈچلىرى گومىنداڭ بىلەن تىركىشىپ تۇرۇۋاتىدۇ. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئاۋۋال ئادەم ئەۋەتىپ ئالاقىلىشىپ، ئاندىن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇسا، شىنجاڭنى بالدۇر ئازاد قىلغىلى بولىدۇ.

7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى تارباغاتاي تاموژنىسى قۇرۇلدى ھەم خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى. ئالدىنقى يېرىم يىلدا سوۋېت ئىتتىپاقىغا 12 مىڭ توننا بۇغداي ئېكسپورت قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە 5000 توننىنى تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى ئېكسپورت قىلدى، 7000 توننىسى خۇسۇسىيلار ھېسابىدىكى سودا بولدى.

---

① غەربىي شىمالدىكى ما فامىلىلىك بەش كىشى مابۇفاڭ، مابۇچىڭ، ماخۇڭكۈي، ماخۇڭبىن، ماجىيۈەننى كۆرسىتىدۇ.

7 - ئاينىڭ 23 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىللىي كومىتېتى 28 - سانلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ مۇنۇلارنى قارار قىلدى: 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» نىڭ ئۇيغۇرچە، قازاقچە نەشرى كۈندىلىك گېزىتكە ئۆزگەرتىلدى.

7 - ئاينىڭ ئاخىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى لىيۇ شاۋچىغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن شىنجاڭغا بىۋاستە ئادەم ئەۋەتىپ، شىنجاڭدىكى ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىش توغرىسىدا يوليورۇق بەردى.

8 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان»غا «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىنىڭ «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىر يىللىقىنى تەبرىكلەيلى» دېگەن تېمىدىكى باش ماقالىسى كۆچۈرۈپ بېسىلدى، باش ماقالىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «ئىتتىپاقىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقىغا بىر يىل بولغان بۈگۈنكى كۈندە، مەملىكەت ئىچىدە بىر قاتار چوڭ - چوڭ ۋەقەلەر يۈز بەردى. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى ئەڭ كەسكىن باسقۇچقا كىردى. خەنزۇ خەلقى ئىچىدىكى دېموكراتىك كۈچلەر خەلقنى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازادلىققا چىقارماقتا». «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىز پۈتۈن مەملىكەتتىكى دېموكراتىك كۈچلەرنىڭ غەلىبىسى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان، مەملىكەت ئىچىدىكى دېموكراتىك كۈچلەرنىڭ غەلىبىسى بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىزنى تېزلىتىدۇ. شۇنداقلا، بىزنىڭ غەلىبىمىزمۇ مەملىكەت ئىچىدىكى دېموكراتىك كۈچلەرنىڭ غەلىبىسىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ھازىرقى ۋەزىيەتتە، بىزنىڭ ئىتتىپاق ئەزالىرىمىز مىللىي ئازاد-

لىق ھەرىكىتىمىزنىڭ خەنزۇ خەلقىنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ناھايىتى ياخشى چۈشىنىشى، خەلققە كەڭ تەشۋىق قىلىشى لازىم. بۇ ئىتتىپاق ئەزالىرىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى.»

8 - ئاينىڭ 4 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 30 - سانلىق يىغىنىدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ئۈستىدە مۇنداق تۆت تۈرلۈك قارار چىقىرىلدى: (1) مىللىي زىددىيەت پەيدا قىلىدىغان قىلمىشلار مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزغا ۋە دېموكراتىك تۈزۈمىمىزگە قارشى ئەكسىلئىنقىلابىي قىلمىشتۇر. (2) مىللىي كەمسىتىش، مىللىي زۇلۇم، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىنى ھاقارەتلەش قىلمىشلىرى چېكىدىن ئاشقان قەبىھ جىنايى قىلمىشتۇر. (3) شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر بىر تەشكىلاتى ۋە ئەزاسى ئىدىيە ۋە ھەرىكەت جەھەتتە، مىللىي زىددىيەت تۇغدۇرغان ئۇنسۇرلارغا قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشى كېرەك. (4) مۇستەبىت ھۆكۈمرانلار قالدۇرغان مىللىي ئۆچمەنلىكنىڭ زەھەرلىرىنى تازىلاپ، خەلقنىڭ ئېڭىنى ئۆستۈرۈپ، مىللەتلەر ئارىسىدىكى دوستلۇق ۋە باراۋەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تەشكىلاتلىرى بۇ جەھەتتىكى تەشۋىقات ۋە تەربىيىنى بوشاشماي كۈچەيتىشى، ئۇنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرىنىڭ بىر تۈرلۈك دائىملىق خىزمىتى قىلىشى كېرەك.

8 - ئاينىڭ باشلىرى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە) گە ليۇشاۋچىنىڭ «ئىنتېرناتسىئونالىزم ۋە مىللەتچىلىك» دېگەن ماقالىسى بېسىلدى.

8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى مۇنۇلارنى قارار قىلدى: ئىلى ۋىلايىتىدە «ئۆشرە»، «زاكات» ئېلىش ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنىڭغا دىنىي نازارەت بىلەن قازاق، قىرغىز مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى بىرلىكتە مەسئۇل بولىدۇ، مەزكۇر كىرىمنى تەقسىم قىلىش ۋە چىقىم قىلىشنى نازارەت قىلىشقا ئىلى ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسى مەسئۇل بولىدۇ. مەزكۇر كىرىمنىڭ 60%ى مائارىپ ئىدارىسىگە، 40%ى دىنىي نازارەتكە تەئەللۇق بولىدۇ. مائارىپ ئىدارىسى قازاق، قىرغىز قېرىنداشلاردىن يىغىۋالغىنىنىڭ 10%ىنى قازاق، قىرغىز مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا تاپشۇرىدۇ.

8 - ئاينىڭ باشلىرى «ئەخمەتجان قاسىمى 2 - ئىشخانىسى» دېگەن مەخپىي نامدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكى بۇيرۇققا بىنائەن غۇلجىدىن دۆلىتىگە قايتتى.

5 . جۇڭگوكوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پۈتۈنمەملىكەت خەلقدېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ تاشقىنىغا تامامەن قوشۇلۇپ كېتىشى

(1949 - يىل 8 - ئايدىن 1949 - يىل 12 - ئايغىچە)

1949 - يىلى (8 - ئايدىن 12 - ئايغىچە)

8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ليۇ شاۋچىغا ھەمراھ بولۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىنى زىيارەت قىلىشقا بارغان دېڭ لىچۈننى① جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى سالاھىيىتى بىلەن ئۈچ نەپەر خىزمەتچى خادىم ۋە بىر راتسىيە بىلەن موسكۋادىن ئالما - ئاتا ئارقىلىق غۇلجىغا ئەۋەتتى. ئۇ چۈشتىن كېيىن سائەت 9 : 00 دا غۇلجىغا يېتىپ كېلىپ، ئالدى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشتى، ئاندىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى نىكولاي پېترۇۋىچ ئارىستوپىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، ئۈچ ۋىلايەت رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشتى ھەمدە لىچۈن راتسىيىسىنى قۇردى.

---

① دېڭ لىچۈن (1915 —) : خۇنەن ئۆلكىسى گۇيدوڭ ناھىيىسىدىن. 1935 - يىلى ئىنقىلابقا قاتناشقان، 1936 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن. ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭ شۆبە بيوروسىنىڭ ئەزاسى، باش كاتىپى، تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى، قوشۇمچە مەركىزىي كومىتېت تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا»دا «خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئاخىرقى غەلىبىنى قولغا كەلتۈرمەكتە» دېگەن تېمىدىكى ماقالە ئېلان قىلىنىپ مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «450 مىليون ئاھالىغا ئىگە جۇڭگو خەلقى تارىختا ئۇزۇل - كېسىل ئازادلىققا ئېرىشىدىغان كۈن يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇرماقتا.»

8 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ يەتتە ۋىلايەت ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى تەشكىلىي كومىتېتى ئۆزگەرتىپ سايلاندى. مۇھەممەت ھەسەن① رەئىس بولدى. خەلپەت سۈزۈك ھاجىيوپ، ئوسمانجان تۇردى ② مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

8 - ئاينىڭ 17 - كۈنى دېڭ لىچۈن ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ بىلەن رەسمىي كۆرۈشتى. ئابدۇكېرىم ئابباسوپ تەرجىمانلىق قىلدى. دېڭ لىچۈن لىيۇشاۋچىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە، ئۆزىنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىدىكى ۋەزىپىسى بۇ يەردىكى رەھبەرلەر بىلەن ئالاقە باغلاپ، شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي ئىشلار، مەدەنىيەت، مىللىي ئىشلار قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋاللىرىنى مەركىزىي كومىتېتقا سىستېمىلىق دوكلات قىلىش ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ

---

① مۇھەممەت ھەسەن (1920 —): شىنجاڭ ئۇلۇغچات ناھىيىسىدىن، قىرغىز. شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت يىمىرىلىش ھارپىسىدا ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بارغان، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى يەتتە ۋىلايەت ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يېمەكلىكلەر شىركىتىنىڭ دىرېكتورى بولغان.

② ئوسمانجان تۇردى (1926 —): شىنجاڭ قاراقاش ناھىيىسىدىن، ئۇيغۇر، زىيالى. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى يەتتە ۋىلايەت ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرى تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، مىللەتلەر نەشرىياتىدا تەرجىمانلىق قىلغان، كېيىن شىنجاڭ پەن - تېخنىكا گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى بولغان.

ياردەم بېرىشنى ئۆتۈندى. ئەخمەتجان قاسمى بلەن ئسھاقبېك مونونوپ جۇڭگو كوممۇنستك پارتيىسى مەركزىي كومتېتى ۋە ماۋزېدۇڭنىڭ مۇرەككەپ ۋە جاپالق ۋەزىپلەر ئچىدە چەت - ياقا رايونغا جايلاشقان شنجاڭدكى ھەر مللەت خەلقگە كۆڭۈل بۆلگەنلكدن ھەم ئالاقە باغلاشقا ئادەم ئەۋەتكەنلكدن ئبتايىن خۇرسەن ئكەنلكنى، بارلق ماتېرىياللار بلەن تەمىن ئېتدىغانلقنى، ھەر قايىسى جەھەتلەرنىڭ مەسئۇللرنى دېڭ لچۈنگە ئەھۋاللارنى دوكلات قلشقا ئورۇنلاشتۇرىدغانلقنى بلدۈردى.

شۇ كۈنى جۇڭگو كوممۇنستك پارتيىسى مەركزىي كومتېتى دېڭ لچۈنگە مۇنداق دەپ تېلېگراما ئەۋەتتى: «ئالدى بلەن جۇڭگو كوممۇنستك پارتيىسى مەركزىي كومتېتنىڭ نامدىن ئلى مەسئۇل دائىرىلرگە 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئەتراپىدا بېيپىڭدا ئېچىلىدىغان يېڭى سياسي مەسلىھەت كېڭەشنىڭ يىغىنغا ۋەكل ئەۋەتىپ قاتناشتۇرۇش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمز، ۋەكل سانى بەش بولسا، ئۇيغۇر، قازاقلاردىن ئادەم كەلسە، شۇنداقلا بىر خەنزۇ يولداش بىللە كېلىپ، قوشۇمچە تەرجىمانلىق قىلسا.»

شۇ كۈنى دېڭ لچۈن جۇڭگو كوممۇنستك پارتيىسى مەركزىي كومتېتىغا ۋەكالەتەن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنى يېڭى سياسي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنغا ۋەكل ئەۋەتىپ قاتناشتۇرۇشقا ئاغزاكى تەكلىپ قىلدى ھەمدە لىۋ شاۋچىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە ئۈچ ۋىلايەت تەرەپكە مۇنۇلارنى بىلدۈردى: بۇلار پۈتۈن شنجاڭنىڭ ۋەكىلى بولۇپ، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايوندىن بىر كىشى، ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىلىدىن تۆت كىشى بولسا، بۇ بەش كىشى ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ئالاھىدە رايوندىكى مەسئۇل داھىيلاردىن 2—3 كىشى، خەنزۇ ۋەكىلدىن بىر كىشى بولسا. ئىلىدىن مانجۇرىيىگىچە سوۋېت ئىتتىپاقى ئايروپىلان بىلەن يەتكۈزۈپ قويسا. جۇڭگو كوممۇنستك پارتيىسى مەركزىي كومتېتى مانجۇرىيىگە مەخسۇس ئا-

دەم ۋە پويىز ئەۋەتىپ كۈتۈۋالدۇ. ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ دەرھال مۇنداق ئىپادە بىلدۈردى: ئىلگىرى يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ ئېچىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئادەم ئەۋەتىپ قاتناشتۇرغىمىز كەلگەنىدى، ئەمدى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەسمىي تەكلىپ قىلغانلىقىدىن ھەمدە مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ماۋجۇشى ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىدىن بارلىق ئىشلار ھەققىدە يوليورۇق سوراشقا مۇيەسسەر بولغانلىقىمىزدىن ئىنتايىن مەمنۇن ۋە خۇرسەن بولماقتىمىز.

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەتتىكىلەر مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن كېڭىشىپ ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرىم ئاbbاسوپ، دەللىقان سۇگۇربايوپ، لوجى بەش كىشىنىڭ شىنجاڭ ۋەكىلى بولۇپ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىشىنى بېكىتتى. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئومۇمىي خىزمىتىگە سەيپىدىن ئەزىزى مەسئۇل بولىدىغان، ھەربىي ئىشلار خىزمىتىگە لېسكىن مەسئۇل بولىدىغان، مەمۇرىي خىزمەتكە ئەسئەت ئىسھاقوپ مەسئۇل بولىدىغان، جەمئىيەت ئامانلىقى خىزمىتىنى نەبىجان يۇسۇپ ئاساسلىق باشقۇرىدىغان، تەشۋىقات خىزمىتىگە سەيدۇللا سەيپۇللايوپ مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ماۋزېدۇڭ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى نامى بىلەن ئەخمەتجان قاسىمغا رەسمىي تەكلىپ خېتى ئەۋەتىپ، ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنى بېيپىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا ۋەكىل ئەۋەتىپ قاتناشتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. °

تەكلىپ خېتىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ غۇلجا ئالاھىدە رايونى خەلق ھۆكۈمىتىگە:

ئەخمەتجان ئەپەندىگە:

مەملىكىتىمىزدىكى جاھانگىرلىك، فېئوداليزم، بيوروكرات كاپىتالىزمغا ۋە

جياڭ جيېشى باشچىلىقىدىكى گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى پات ئارىدا پۈتۈن جوڭگو مىقياسىدا غەلىبىگە ئېرىشىدۇ. پۈتۈن جوڭگودىكى دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار، خەلق تەشكىلاتلىرى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ دالا ئارمىيىلىرى، ئازاد رايونلار، دۆلەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەت ۋە چەت ئەللەردىكى جوڭگو مۇھاجىرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەملىكەتلىك يېڭى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى پۇختا تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق 9 - ئاي ئىچىدە بېيپىڭدا ئومۇمىي يىغىن ئاچماقچى. بۇ نۆۋەتلىك ئومۇمىي يىغىن مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىدۇ، ئۆزىنىڭ مەملىكەتلىك كومىتېتىنى سايلاپ چىققاندىن تاشقىرى، يەنە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىي قانۇنىنى تۈزۈپ چىقىدۇ، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى كومىتېتىنى سايلاپ ۋۇجۇدقا كەلتۈرىدۇ. سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىڭلار پۈتۈن جوڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى. غەربىي شىمالدىكى خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ غەلىبىلىرى راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، شىنجاڭنىڭ پۈتۈنلەي ئازاد بولۇشىغا ئانچە ئۇزاق ۋاقىت قالمىدى. سىلەرنىڭ كۈرەشلىرىڭلار پات ئارىدا ئەڭ ئاخىرقى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىدۇ. بىز سىلەرنىڭ ئۆز ۋەكىللىرىڭلار سۈپىتىدە بەش كىشىنى مەملىكەتلىك خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتىشىڭلارنى چىن قەلبىمىزدىن قارشى ئالىمىز. ئەگەر قوشۇلساڭلار 9 - ئاينىڭ باشلىرىدا بېيپىڭغا يېتىپ كېلىشىڭلارنى سورايمىز. تېلېگرامما يېتىپ بارغاندىن كېيىن جاۋاب ئايتۇرۇشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى
ماۋزېدۇڭ

1949- يىل 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى بېيپىڭ

8 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنىگىچە ئەخمەتجان قاسىمى، سەيپىدىن ئەزىزى غۇلجىدىن تارباغاتايغا مەخپىي بېرىپ، بېيپىڭغا بېرىپ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە قاتنىشىش ئىشى ھەققىدە شۇ جاينىڭ مەسئۇللىرىدىن پىكىر ئالدى.

8 - ئاينىڭ 19 - كۈنى دېڭ لىچۈن مەركىزىي كومىتېتقا تېلېگرامما يوللاپ، پېڭ چاڭگۈينىڭ ئەھۋالىنى دوكلات قىلدى: پېڭ چاڭگۈي بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېت بىلەن ئالاقە قىلالمىدى، بۇ-

نگدىكى سەۋەبىنىڭ بىرى، ئېلىپ كېلىنگەن راتسىيىنىڭ توك كۈچى ئاجىز ئىكەن، يەنە بىرى، ئىلگىرىكى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى تېخى ئېنىق بولمىغاچقا، يەرلىك دائىرىلەرنىڭ بىز بىلەن ئاكتىپ ئالاقە باغلىشى ئەپلىك بولماي قالغان. 1947 - يىل 7 - ئايدىن باشلاپ، ئۇ شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەرلىرىنى قوبۇل قىلىپ كۆچۈرۈپ، بۇ يەردىكى خەنزۇچە «دېموكراتىيە گېزىتى» ۋە باشقا گېزىتلەرنى تەمىنلەپ كەلگەن. مېنىڭچە، يولداش پېڭ چاڭگۈي بۇ ئىككى يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا پارتىيە ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ كەلگەن. ئۇنىڭ مەيدانى مۇستەھكەم ئىكەن.

شۇ كۈنى دېڭ لىچۈن ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيىسى ۋە ئۇنىڭ قوراللىنىش ئەھۋالى ھەققىدە مەركىزىي كومىتېتقا تېلېگرامما يوللىدى. تېلېگراممىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ بەش ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى، ئۈچ پىيادە ئەسكەرلەر تۇەنى، بىر مۇستەقىل ئاتلىق ئەسكەرلەر يىگى بولۇپ، جەمئىي 14 مىڭ 20 جەڭچىسى بار ئىكەن، بۇلار ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە ئورۇنلاشقان، باش قوماندانلىق شىتابى ئىلىدا بولۇپ، ئۇلاردا 9600 دانىدىن ئارتۇق ھەر خىل مىلتىق، 85 زەمبىرەك، 14 ئايروپىلان، 31 تانكا، برونېۋىك، ئاپتوموبىل ۋە 6000 دىن ئارتۇق ئات بار ئىكەن.

شۇ كۈنى دەللىقان سۇگۇربايوپ ئوسمان ئىسلامغا خەت يېزىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى مۇتلەق ئۈستۈن ئەسكىرىي كۈچ بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ۋە زۇلمەتلىك ئىستىبداتلىقنىڭ قالدۇقلىرىنى ئارقا - ئارقىدىن مەغلۇپ قىلماقتا. جۇڭگو زېمىنىدا پات ئارىدا ئەكسىيەتچىلەر پۇت تىرەپ تۇرغۇدەك زېمىن قالمايدۇ. ھازىر يېڭى جۇڭگو قۇرۇش مەسىلىسى ئۈستىدە كېڭىشىش ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ. شىنجاڭ ئۆلكىسىنى ئېيتقاندىمۇ ئەكسىيەتچىلەر ئۇزۇل - كېسىل گۇمران بولۇش تەقدىرىگە دۇچ كەلمەكتە، ... سىز خاتا مەيدانىڭىزنى

ئۆزگەرتىپ، راستچىل، ساداقەتمەنلىك بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت كۆرسىتىدىغانلا بولىڭىز، خەلق ھۆكۈمىتى سىزنى قارشى ئالىدۇ، سىزنى ئەپۇ قىلىدۇ.»

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ يەنە ئوسمان ئىسلامغا ئەگەشكەن بەزى قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە ئوسمان ئىسلامنىڭ تايانچلىرىغا خەت يېزىپ، ئۇلارنى خەلقنى بالايىئاپەت ئىچىدە قالدۇرۇۋەرمەي، ئۆز يۇرتىغا بالدۇرراق قايتىپ كېلىشكە دەۋەت قىلدى.

شۇ كۈنى دەلىلقان سۈگۈربايوپ سارسۇمبىدە بۇيرۇق ئېلان قىلدى: مەن ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن ئىلىغا بارىمەن، ئالتاينىڭ ۋالىيلىقىنى مۇئاۋىن ۋالىي شامشى مامىيوپ مۇۋەققەت ئۆتەپ تۇرىدۇ.

8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى دېڭ لىچۈن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما يوللاپ مۇنۇلارنى دوكلات قىلدى: ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ماۋجۇشىنىڭ تەكلىپنامىسىدە ئېيتىلغان «سىلەرنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيان ئېلىپ بارغان كۈرىشىڭلار پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاب ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى» دېگەن سۆزدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولغان. ئۇلار ھەر قايسى جەھەتتىكى ماتېرىياللارنى ئالغاچ بېرىپ، مەركىزىي كومىتېتقا تەپسىلىي دوكلات قىلىدىغانلىقى ھەمدە مەركىزىي كومىتېتنىڭ بارلىق يوليورۇق ۋە قارارلىرىغا بويسۇنۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

شۇ كۈنى دەلىلقان سۈگۈربايوپ سارسۇمبىدىن غۇلجىغا يېتىپ كەلدى.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى ئالاھىدە رايون خەلقىنىڭ ۋەكىلى نامىدىن يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ھەققىدە ماۋجۇشىغا جاۋاب تېلېگرامما يوللىدى، تېلېگراممىنىڭ تېكىستى مۇنداق:

مەملىكەتلىك يېڭى خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە تەييارلىق كۆرۈش ھەيئىتىنىڭ مۇدىرى

قەدىرلىك ماۋزېدۇڭ ئەپەندىگە :

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولدۇم . خېتىڭىزدە پۈتۈن ئۆلكە خەلقى ئۇزۇندىن بۇيان ئارزۇ قىلىۋاتقان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپسىز . بىز خەلق ئازادلىق ئۇرۇشىنىڭ ئۇلۇغ غەلىبىسىنى پۈتۈن دۇنيانىڭ ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنىڭ غەلىبىسى دەپ ھېسابلايمىز . شۇڭا ، بىز قەدىردان ماۋزېدۇڭ ئەپەندىگە ئەڭ يۈكسەك قىزغىنلىق بىلەن مىننەتدارلىقىمىزنى ۋە خۇشاللىقىمىزنى بىلدۈرىمىز ھەمدە بېيجىڭغا ۋەكىل ئەۋەتىپ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتناشتۇرىمىز . ئالاھىدە بۇ تېلېگراممىنى يوللىدىم .

ئالاھىدە رايون خەلق ۋەكىلى

ئەخمەتجان

8 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ئىلى

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە)دە «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ تارىخىدا قېپقالغان مىللەتلەر مەسىلىسىنى توغرا ھەل قىلىشنى ھىمايە قىلىمىز» دېگەن تېمىدا ئىمزالىق ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدە مۇنداق كۆرسىتىلدى: ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى «دەسلەپكى مەزگىلدە كىمنىڭ دۈشمەن ، كىمنىڭ دوست ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئايرىيالمىدى ، نەتىجىدە بولمىغۇر ئەھۋاللار كېلىپ چىقتى ، . ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئېزىلگەن خەنزۇ خەلقىگە قوپال مۇئامىلە قىلدى» . «ھەر مىللەت خەلقى ئوتتۇرىسىدا مىللىي زىددىيەت ۋە خەنزۇ خەلقىگە دۈشمەنلىك بىلەن قارايدىغان خاتا قاراشنىڭ پەيدا بولۇشىدىكى ئاساسىي سەۋەب شۇكى ، ھۆكۈمران سىنىپ ئەكسىيەتچىل مىللىي زۇلۇم سىياسىتىنى ئىجرا قىلغانلىقى نەتىجىسىدە ، باشقا مىللەت خەلقلىرى ئارىسىدىكى كۆپ سانلىق كىشىلەر خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرىنىڭ خەنزۇ مىللىتىگە ۋەكىللىك قىلالمايدىغانلىقى ، خەنزۇ ھۆكۈمرانلىرىنىڭمۇ خەنزۇ خەلقىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت

قائىدىنى تونۇپ يېتەلمىدى.» «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ تارىخىدا قېپقالغان مىللىي مەسىلىنى توغرا ھەل قىلىش توغرىسىدىكى قارارىنى ھازىر شىنجاڭدا، بولۇپمۇ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ئىزچىللاشتۇرۇش بەك زۆرۈر. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى مىللىي مەسىلىنى ياخشى ھەل قىلىپ، پۈتۈن ئۆلكە مىقياسىدا مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۈلگە كۆرسىتىش كېرەك. نۆۋەتتە بىز تۈرلۈك تار مىللەتچىلىككە بايرىقىمىز روشەن ھالدا قارشى تۇرۇشىمىز، مىللەتلەر ئارىسىدا مىللىي زىددىيەت پەيدا قىلغان كىشىلەرگە قارشى رەھىمسىز كۈرەش ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك.»

شۇ كۈنى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ يولىيورۇقىغا ئاساسەن مۇنداق بەلگىلىمە چىقاردى: ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە مەيلى قايسى ئورگان، قانداق دەرىجىلىك خىزمەتچى خادىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ سودىگەرچىلىككە بىۋاستە قاتنىشىشىغا يول قويۇلمايدۇ. سودىگەرچىلىككە قاتناشقانلىكى ئىشچى - خىزمەتچى 8 - ئاينىڭ 30 - كۈنىگىچە قاتنىشىشنى توختىتىشى كېرەك. ئەگەر بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن كېيىن يەنىلا سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان ئىشچى - خىزمەتچىلەر كۆرۈلسە، بايقالغان ھامان ھۆكۈمەتنىڭ قاتتىق جازالىشىغا ئۇچرايدۇ.

شۇ كۈنى ئەخمەتجان قاسىمى 75 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلدى، بۇيرۇقتا مۇنداق دېيىلدى: مەن 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن باشلاپ كاماندىروپكىغا چىقىمەن، مەن كاماندىروپكىغا چىققان مەزگىلدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسلىكىنى سەيپىدىن ئەزىزى مۇۋەققەت ئۆتەپ تۇرىدۇ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىشقا مەسئۇل بولىدۇ ھەمدە مالىيە ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە بانكىدىن قەرز پۇل ئاجرىتىشقا مەسئۇل بو-

لىدۇ. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى ۋە ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلار 8 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن تارتىپ مەن قايتىپ كەلگەنگە قەدەر چوقۇم سەيپىدىن ئەپەندىنىڭ رەھبەرلىكىگە بويسۇنۇشى لازىم.

8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى دېڭ لىچۈن ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئەھۋالى توغرىسىدىكى يىغىنچاق تونۇشتۇرۇشىنى تېلېگراما ئارقىلىق مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات قىلدى. ئۇنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر چىڭ سۇلالىسىدىن بۇيان، ئۇزاق مۇددەت ئېزىلىش ئورنىدا تۇرۇپ كەلدى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ چىڭ خاندانلىقىغا قارشى قوزغىلىڭى ئۈزۈلمەي داۋاملىشىپ كەلدى. جۇڭخۇا مىنگو قۇرۇلغان بولسىمۇ، شىنجاڭ چېگرىسى ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئېزىلىش ئورنىدا تۈپتىن ئۆزگىرىش بولمىدى. شېڭ شىسەي ئاسىيلىق قىلغاندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش جەھەتتە چىڭ سۇلالىسىدىنمۇ بەتتەر سىياسەت يۈرگۈزدى. ئۇ خەنزۇلار ئارىسىدىكى ساقچى ۋە ئىشپىيونلارنى قوراللاندۇرۇپ، ئۇلارنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئېزىش ۋە ئۇلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشتىكى قورال قىلىۋالدى، بۇنىڭ بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلارنى شېڭ شىسەيگە ئوخشاش ھۆكۈمرانلار ۋە ئەزگۈچىلەر دەپ قارايدىغان بولۇپ قالدى.

2. شىنجاڭدا فېئودال كۈچلەر ناھايىتى زور، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار دىنىي كۈچ بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن. بۇ ھال ئىنقىلابنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە فېئودال كۈچلەر ھاكىمىيەت ئىچىدە مۇھىم ئورۇننى ئىگىلىۋېلىش، دىنىي زاتلار ھاكىمىيەتنىڭ رەھبىرى بولۇۋېلىش ھالىتىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. مىللىي ئۆچمەنلىك بىلەن دىنىي ئىنتىقام بىرلىشىپ كەتكەچكە، مىللىي ھەرىكەت ناھايىتى زور ئىستىخىيىلىك ۋە قاراملىق تۈسىنى ئالدى. ھەرىكەتنىڭ دەسلىپىدە، قوماندانلىق شتابى تالان - تاراج ۋە باسقۇنچىلىق قىلغۇچىلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق ئېلان قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئاممىنىڭ ئۆچمەنلىكىنى پۈتكۈل خەنزۇلارغا مەركەزلەشتۈرۈ-

شىنى يەنىلا توسۇپ قالغىلى بولمىدى. ئۇلار بارلىق خەنزۇلاردىن ئۆچ ئالدى، نەتىجىدە خەنزۇلار ئارىسىدىكى بەزى بىگۇناھ كىشىلەر زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى.

3. ياشلار ھەرىكەتتىكى قارىمىلىق ۋە ئىستىخىيىلىكنى ئازايتىپ، ئۇنى ئاڭلىقلىققا ئىگە قىلماقچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ كۈچى ئاجىز بولغاچقا، بىرلا ۋاقىتتا تاشقى جەھەتتە گومىنداڭغا، ئىچكى جەھەتتە فېئودال كۈچلەرگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارالماي، پەقەت خەلقنىڭ گومىنداڭغا قارشى كۈرىشىنىلا مۇھىم ئورۇنغا قويدى.

4. مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى بىلەن مۇستەقىللىق بايرىقىنىڭ يەرلىك خەلق ئارىسىدىكى تەسىرى ئىنتايىن چوڭقۇر، بىز پەقەت مۇشۇ شۇئارغا رىئايە قىلساق ۋە بويسۇنساقلا، ئاندىن ئەڭ زور كۆپچىلىك خەلقنى گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلىشقا سەپەرۋەر قىلالايتتۇق. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتكەندىن كېيىن، بىز بۇ ئۇسۇلىمىزنى تۈزىتىشكە باشلىغان بولساقمۇ، لېكىن خىزمىتىمىز كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. چۈنكى، بىزنىڭ ئالدىمىزدا يەنىلا كۈچلۈك دۈشمەن تۇراتتى، بىز ئىچكى مۇناسىۋەتنى بەك جىددىيلەشتۈرۈۋەتسەك بولمايتتى. مۇبادا ئىچكى قىسىمدا فېئودال كۈچلەرگە قارشى سىياسىي كۈرەش ئېلىپ بارىدىغان بولساق، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ۋە گومىنداڭ بۇ زىددىيەتتىن پايدىلىنىپ، شىنجاڭ چېگرىسى ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا بۆلگۈنچىلىك سالاتتى.

يۇقىرىدىكى مەسىلىلەرنىڭ پەيدا بولۇشى ئەينى چاغدىكى شىنجاڭنىڭ مۇنداق ئىككى ئاساسىي ئالاھىدىلىكىدىن ئايرىلالمايدۇ: (1) يېرىم ئەسىردىن بۇيان، بۇ يەردىكى مىللىي ھەرىكەتلەر پانتۈركىزمنىڭ ئىدىيىۋى تەسىرىدە ئېلىپ بېرىلغان، ئۇلارنىڭ مەقسىتى بارلىق تۈركلەرنى بىرلەشتۈرۈپ بىر دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئىدى. (2) بۇ يەردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئومۇميۈزلۈك ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ جاھاندىكى ئىسلام دىنى ئېتىقادچىلىرىدىن بىر دۆلەت قۇرۇش ئارزۇسى بولغاچقا، ئىسلام دىنىدا بولمىغانلارنى ئاسانلا دۈشمەن دەپ قارايدۇ، ئۇلاردا

ئەزگۈچى مىللەتلەرگە قارىتا تېخىمۇ ئاسان ئۆچمەنلىك پەيدا بولىدۇ.

8 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق»نىڭ 8 - سانىغا ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ «بىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىز ۋە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» دېگەن تېمىدىكى ماقالىسى بېسىلدى. ماقالىدا مۇنداق دېيىلدى: «مىللەتلەرنىڭ ھەقىقىي باراۋەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىشنىڭ پەقەت بىرلا يولى بار، ئۇ بولسىمۇ دېموكراتىيە يولى.» «مىللەتچىلىكنىڭ بارلىق مىللەتلەرنىڭ كۈچىنى ئۇيۇشتۇرالىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ پەقەت مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت ئوتىنى تۇتاشتۇرىدۇ، پەقەت باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە بولغان ئۆچمەنلىكىنى ئاشۇرىدۇ.» «ئەگەر بىزنىڭ شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىمىز ئۆلكىمىزدىكى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىغا رەھبەرلىك قىلماقچى بولىدىكەن، مىللەتچىلىككە قارشى كۈرەشنى رەھىمسىزلىك بىلەن قانات يايدۇرۇشى كېرەك.»

8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «كۈرەش ئۇيۇشمىسى»نىڭ مەسئۇلى لوجى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئۈرۈمچىدىن جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ مەخپىي ھالدا غۇلجىغا بېرىپ، شىنجاڭنىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونلىرىنىڭ ھەر جەھەتلەردىكى ئەھۋالىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى دېڭ لىچۈنگە دوكلات قىلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلقچىللىق»قا ماۋزېدۇڭنىڭ «خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسى بېسىلدى.

8 - ئاينىڭ 23 - كۈنى يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىدىغان ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرىم ئاباسوپ، دەلىلقان سۇگۇربايوپ، لوجى قاتارلىق بەش نەپەر شىنجاڭ ۋەكىلى ۋە ھەمراھ بولۇپ بىللە ماڭغان ئۈچ نەپەر خادىم ئالتاينى كۆزدىن كەچۈرۈش نامى بىلەن غۇلجىدىن يولغا چىقىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق بېيپىڭغا ماڭدى.

8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى دېڭ لىچۈن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ تەمىنلىگەن ماتېرىياللارغا ئاساسەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا ئۈچ ۋىلايەتتىكى گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا تېلېگرامما يوللىدى، ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە: ئىلىدا نەشر قىلىنىدىغان گېزىت - ژۇرناللار ئىچىدە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» ئۇيغۇر ۋە قازاق يېزىقلىرىدا 3000 نۇسخىدىن نەشر قىلىنىپ ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى دائىرىسىدە تارقىتىلىدىكەن. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە) ئۈچ كۈندە بىر سان چىقىدىكەن، ئۇنىڭ تىراژى 550 نۇسخا بولۇپ، ئاساسلىقى ئىلىدا تارقىتىلىدىكەن. ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» (ئۇيغۇرچە) ئۈچ كۈندە بىر سان چىقىدىكەن، ئۇنىڭ تىراژى 3500 نۇسخا ئىكەن. شىبەچە «خەلق گېزىتى» ھەپتىلىك گېزىت بولۇپ، تىراژى 550 نۇسخا ئىكەن. موڭغۇلچە «خەلق گېزىتى» ھەپتىلىك گېزىت بولۇپ، تىراژى 400 نۇسخا ئىكەن. سوۋېت ئىتتىپاقى مۇھاجىرلىرى ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ رۇسچە «خەلق يېتەكچىسى» گېزىتى كۈندىلىك گېزىت بولۇپ، تىراژى 100 نەچچە نۇسخا ئىكەن. ژۇرناللاردىن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق» ئايلىق ژۇرنال بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇيغۇرچىسى 2000 نۇسخا، قازاقچىسى 1000 نۇسخا ئىكەن. مىللىي ئارمىيە ژۇرنىلى

«ئىنقىلابنىڭ تاڭ نۇرى» ئۇيغۇرچە، قازاقچە ئىككى خىل يېزىقتا نەشر قىلىنىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ تىراژى تەخمىنەن 5000 نۇسخا ئىكەن.

8 - ئاينىڭ 26 - كۈنى غەربىي شىمالدىكى مۇھىم شەھەر لەنجۇ ئازاد بولدى.

شۇ كۈنى دېڭ لىچۈن ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ تەمىنلىگەن ماتېرىياللارغا ئاساسەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا ئۈچ ۋىلايەتنىڭ مالىيە، ئىقتىساد ئەھۋالى توغرىسىدا تېلېگراما يوللىدى. تېلېگراممىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: (1) ئۈچ ۋىلايەت بىرلىشىپ بىر ئىقتىساد كومىتېتى تەشكىللىگەن، بىرلىككە كەلگەن بانكا بولۇپ، بىرلىككە كەلگەن قەغەز پۇل تارقاتقان، ھەربىي خىراجەتكە ئىلى مەسئۇل ئىكەن. تارباغاتاي چارۋىچىلىق بېجىنى ئىلىغا قوشۇمچە ياردەم قاتارىدا بېرىدىكەن. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل مالىيە نەق چوتى بار ئىكەن، مالىيە جەھەتتە ئۆز - ئۆزىنى قامدايدىكەن. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ قەغەز پۇلىنىڭ قىممىتى مۇقىم بولمىغاچقا، دائىم ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن، بۇ يەردە مالىيە خام چوتى، نەق چوتى قىلىشتا، بوغالتىرلىق جەھەتتە قەغەز پۇلنى ھېسابات بىرلىكى قىلماي، بەلكى تاشقى سودىدا يەرلىك مەھسۇلاتلارنىڭ سانائەت مەھسۇلاتلىرىغا ئالماشتۇرۇلۇشىدىكى مەلۇم سېلىشتۇرما قىممەتنى ئۆزگەرمەس ھېسابات بىرلىكى قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىدىكەن، ئۇ بۇ جايدا «سوم» دەپ ئاتىلىدىكەن. ھازىر بىر سوم 22 مىڭ~22 مىڭ 500 يۈەن قەغەز پۇلغا باراۋەر كېلىدىكەن، ھۆكۈمەتلەر ئوتتۇرىسىدا راسچوت قىلىشقاندا، بىر سوم 9000 يۈەنگە سۇندۇرۇلىدىكەن (2) ئىلى ۋىلايىتىدە 471 مىڭ نوپۇس، 267 مىڭ گېكتار تېرىلغۇ يەر (بىر گېكتار 10 مىڭ كۋادرات مېترغا توغرا كېلىدىكەن) بولۇپ، بۇ يىل 230 مىڭ تونىنا ئاشلىق ئىشلەپ چىقىرىلغان، قوتاندىكى تىرىك چارۋا 2 مىليون تۇياقتىن كۆپرەك ئىكەن، بۇلتۇر 8 مىليون 300 نەچچە مىڭ سوم (بىر سوم يەنى بىر يۈەن) كىرىم قىلىنغان. (3) تارباغاتاي

ۋىلايىتىدە 200 نەچچە مىڭ نوپۇس بار ئىكەن، دېھقانچىلىق ئەھۋالى مەلۇم ئەمەس، قوتاندىكى تىرىك چارۋا 801 مىڭ تۇياقتىن ئارتۇق ئىكەن، بۇلتۇر 1 مىليون 430 نەچچە مىڭ سوم كىرىم قىلىنغان. (4) ئالتاي ۋىلايىتىدە 70 مىڭ نوپۇس بار ئىكەن، دېھقانچىلىق ئەھۋالى مەلۇم ئەمەس. قوتاندىكى تىرىك چارۋا 180 مىڭ تۇياقتىن ئارتۇق ئىكەن. بۇ يىل 840 نەچچە مىڭ سوم كىرىم قىلىنغان.

8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيپىڭغا كېتىۋاتقان ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىركۇتسكىدىكى تاشقى بايقال كۆلى رايونىنىڭ ھاۋا بوشلۇقىغا بارغاندا، ھاۋانىڭ ناچار بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئايروپىلان تاغقا سوقۇلۇپ كېتىپ، ئايروپىلاندىكى ھەممەيلەن بەختكە قارشى قازا تاپتى.

8 - ئاينىڭ 31 - كۈنىدىن 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە تاۋسىيۇ ئايرىم - ئايرىم ھالدا بۇرھان شەھىدى، ليۇبىڭچۈن، ليۇزېرۇڭ، چۈۋۇ ۋە يې چېڭ، ماچىڭشياڭ، لوشۇرېن قاتارلىقلارنى يىغىپ مەخسۇس يىغىن ئېچىپ، شىنجاڭنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق يولغا مېڭىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىندا كۆپ ساندىكى كىشىلەر جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ تىنچلىق شەرتىنى شەرتسىز قوبۇل قىلىپ، قىسمەن تىنچلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقنى بىلدۈرۈشتى. يىغىندىن كېيىن ليۇبىڭچۈن، ليۇزېرۇڭ، چۈۋۇ قاتارلىقلار ئايرىم - ئايرىم ھالدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلىنىڭ قېشىغا بېرىپ، شىنجاڭدا ھەر قانداق قان تۆكۈلۈش ۋە قۇربان بېرىش ۋەقەلىرىنىڭ قايتا يۈز بېرىشىنى خالىمايدىغانلىقنى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ھەر قانداق قارشىلىق كۆرسەتمەسلىككە كاپالەتلىك قىلىدىغانلىقنى بىلدۈردى ھەمدە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن ئالاقىلىشىپ، كونكرېت سۆھبەتنى باشلاشنى تەلەپ قىلدى. ليۇبىڭچۈن سوۋېت

ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق مۇئاۋىن باش كونسۇلى يېۋسېيېپ ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا مېڭىشىنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە غۇلجىغا بېرىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىلەن بىۋاسىتە ئالاقىلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە ئۇنىڭدىن ئىلى تەرەپكە ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئۆتكۈزۈپ بېرىش، ئۆتكۈزۈۋېلىشنىڭ بارلىق تەييارلىقىنى ياخشى ئىشلىشىنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئۆتۈندى. شۇنىڭدەك بۇنىڭ بىردىن بىر تەلەپ ئىكەنلىكىنى، بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق شەرتىنىڭ يوقلۇقىنى بىلدۈردى.

8 - ئاي ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى جانبولات سولتاننى مۇئاۋىن ۋالىيلىقتىن قالدۇرۇشنى قارار قىلدى.

9 - ئاينىڭ 2 - كۈنى يېۋسېيېپ ئۈرۈمچىدىن ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا بېرىپ، دېڭ لىچۈنگە تاۋ سىيۇ، بۇرھان شەھىدى قاتارلىقلار باشچىلىقىدىكى گومىنداڭ شىنجاڭ ھەربىي، مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەقىقەتكە قايتىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش پىكرىنى شەرتسىز قوبۇل قىلىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى يەتكۈزۈپ، دېڭ لىچۈنگە شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ئىمكانقەدەر تېز بېرىپ ئۇلار بىلەن ئالاقىلىشىش تەكلىپىنى بەردى.

9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىن ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلارنىڭ بېيجىڭغا كېتىۋېتىپ ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ قازا تاپقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى، دېڭ لىچۈن بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، بۇ خەۋەرنى ئەسەت ئىسھاقوپ، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، نەبىجان يۇسۇپ قاتارلىق كىشىلەردىن باشقا ھېچكىمگە ئېيتماي، ۋاقىتنچە قەتئىي مەخپىي تۇتۇشنى بېكىتتى.

شۇ كۈنى دېڭ لىچۈن ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بېيىپىڭغا كېتىۋېتىپ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىقىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما ئارقىلىق مەلۇم قىلدى.

شۇ كۈنى كەچتە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى دېڭ لىچۈنگە جاۋاب تېلېگرامما ئەۋەتىپ ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ قازا تاپقانلىقىغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۈردى ھەمدە يېڭىدىن ئۈچ كىشىلىك ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قايتىدىن تەشكىللەپ بېيىپىڭغا يىغىنغا ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى. دېڭ لىچۈن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، دەرھال سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق كىشىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۈجى①لاردىن تەركىب تاپقان ئۈچ كىشىلىك يېڭى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بېيىپىڭغا يىغىنغا بېرىشىنى بەلگىلىدى. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئىشلىرىغا ئەسئەت ئىسھاقوپ، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، لىسكىن، نەبىجان يۈسۈپ قاتارلىقلار كوللېكتىپ مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

9 - ئاينىڭ 5 - كۈنى ئالىمجان ھاكىمبايوپ مەخپىي ھالدا تارباغاتايدىن غۇلجىغا يېتىپ كەلدى.

شۇ كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق باش كونسۇلخانىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا، تۈجى جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ مەخپىي ھالدا ئۈرۈمچىدىن غۇل-

---

① تۈجى (1901—1976): خۇبېي ئۆلكىسى خۇاڭپى ناھىيىسىدىن، زىيالىي. ئامېرىكىدا ئوقۇغان، 1939 - يىلى شىنجاڭغا كېلىپ ئىشلىگەن، 1948 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ پروفېسسورى، مۇئاۋىن مۇدىرى، «كۈرەش ئۇيۇشمىسى»نىڭ مۇھىم ئەزاسى بولغان. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ 1 - ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنىنىڭ مۇدىرى، شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1976 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

جىنغا يېتىپ كېلىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى دېڭ لىچۈنگە شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى رايونلارنىڭ ھەر قايسى تەرەپلەردىكى ئەڭ يېڭى يۈزلىنىشى ۋە ئەھۋالىنى دوكلات قىلدى.

9 - ئاينىڭ 7 - كۈنىدىن 9 - كۈنىگىچە بۇرھان شەھىدى شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشنىڭ تۈرلۈك تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش مەقسىتىدە، نۇسرەت شەھىدى قاتارلىقلارنى ماناس ناھىيە بازىرىغا ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن ئۇچرىشىشقا ئەۋەتتى. نۇسرەت شەھىدى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ ئۇچرىشىشقا قاتناشقان ۋەكىللىرى مەرغۇپ ئىسھاقوپ، ئالىم نوگوسوپقا ھازىر مەركىزىي ھۆكۈمەت قوشۇنى ماناس دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىن چېكىنىشكە باشلىغانلىقىنى، ئاھالىلەر ئارىسىدا مالىمانچىلىق پەيدا قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ماناس دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى مىللىي ئارمىيە ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ بۇيرۇقىنى ئالماي تۇرۇپ، ماناس دەرياسىنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى مەركىزىي ھۆكۈمەت قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلماسلىقىنى تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەرغۇپ ئىسھاقوپ يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالماي تۇرۇپ، ھېچقانداق قوراللىق ھۇجۇم قىلمايدىغانلىقىنى ھەم ھۇجۇم قىلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدۈردى، يەنە مەركىزىي ھۆكۈمەت قوشۇنى چېكىنگەندىن كېيىن، جەمئىيەت تەرتىپىنىڭ مۇقىملىقىنى ئامال قىلىپ كاپالەتلەندۈرۈپ، يەرلىكتە مال - مۈلۈكلەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش قىلمىشلىرىنى توسۇشقىلارنى سورايمىز، دېدى.

9 - ئاينىڭ 8 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۇجى ئۈچ كىشى ھەمراھ بولۇپ ماڭغان ئىككى كىشىنى ئېلىپ سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەخسۇس ئۆزىتىپ قويغۇچى خادىم لىسوپ قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا، تارباغاتاينى كۆزدىن كەچۈرۈش نامى بىلەن، غۇلجىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق بېيجىڭغا قا-

راپ يولغا چىقتى. ئايروپىلان ئىركۇتسكىغا يېتىپ كەلگەندە، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىككى ئوفىتسېرى سەيپىدىن ئەزىزىگە ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار قازا تاپقان ئورۇننى ۋە جەريانىنى تونۇشتۇردى.

شۇ كۈنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش قارارىغا ئاساسەن، تاۋسىيۈننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئارقىسىدا، گومىنداڭ ئارمىيىسى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن تىركىشىپ تۇرغان ئالدىنقى سەپتىن تۈركۈملەپ چېكىنىشكە باشلىدى.

9-ئاينىڭ 9-كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى» (خەنزۇچە) نەشر قىلىندى.

9-ئاينىڭ 10-كۈنى ماۋجۇشى مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇيگە تېلېگرامما ئارقىلىق يوليورۇق بېرىپ، «شىنجاڭدىكى مەسىلە ئۇرۇش قىلىش مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش مەسىلىسى» دەپ كۆرسەتتى.

شۇ كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى دېڭ لىچۈنگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن ئۆرۈمچى تەرەپ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويسا بولىدۇ، لېكىن ئاخىرىدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى قارار قىلىشى كېرەك.

شۇ كۈنى جاڭ جىجوڭ ماۋزېدۇڭنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن، بېيپىڭدىن تاۋسىيۈگە تېلېگرامما ئەۋەتىپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەقىقەتكە قايتىش پىلانى ئۈستىدە توختىلىپ، توققۇز تۈرلۈك كونكرېت پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى، بۇنىڭ ئىچىدە «ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقە باغلاش بۇنداق

ۋاقىتتا كەم بولسا بولمايدۇ» دەپ كۆرسەتتى.

9 - ئاينىڭ 11 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار سوۋېت ئىتتىپاقىدىن جۇڭگونىڭ چېگرا شەھىرى مانجۇرىيىگە يېتىپ بېرىپ قارشى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى گاۋگاڭ بىلەن لى فۇچۈن شىنياڭدا سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلارنى قوبۇل قىلدى ۋە كۈتۈۋالدى ھەمدە يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا تەييارلىق كۆرۈش ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى.

9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى دېڭ لىچۈنگە تېلېگرامما ئارقىلىق بۇيرۇق بېرىپ مۇنۇلارنى تاپشۇردى: ئۈرۈمچىگە بېرىپ جاڭ جىجۇڭنىڭ تاۋسىيۇ بىلەن بۇرھان شەھىدىگە ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدىلەرگە يۈز تۇرانە تاپشۇرۇپ بېرىش ھەمدە دەرھال لەنجۇغا ئادەم ئەۋەتىپ مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش ئۈستىدە سۆزلىشىشنى ئېيتىش، ئاندىن كېيىن، ئىلىغا قايتىش، ئەھۋالغا قاراپ ئۈرۈمچى بىلەن ئىلى ئوتتۇرىسىدا قاتناپ تۇرارسىز.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت رەئىسى ئەسئەت ئىسھاقوپ غۇلجا ناھىيىسىدە ئېچىلغان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئاكتىپلىرى يىغىنىدا شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ نۆۋەتتىكى سىياسىي ۋەزىيىتى ئۈستىدە توختىلىپ، كەڭ ئىتتىپاق ئەزالىرىغا مۇنۇلارنى سەگەكلىك بىلەن تونۇشنى تەۋسىيە قىلدى: «ئۆلكىمىزنىڭ مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتى پەقەت پۈتۈن مەملىكەتتىكى خەلق ئازادلىق ھەرىكىتى بىلەن ئورگانىك ھالدا مۇستەھكەم بىرلەشتۈرۈلگەندىلا، ئاندىن غەلىبىگە ئېرىشەلەيدۇ.»

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپا-

قى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى 27 - نومۇرلۇق قارار ماقۇللاپ، ئالتاي ۋىلايەتلىك خانىم - قىزلار جەمئىيىتىنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا قوشۇپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى ئاياللار تەشكىلاتى بۆلۈمى قۇرۇشنى قارار قىلدى.

9 - ئاينىڭ 14 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت رەئىسى ئەسئەت ئىسھاقوپ، مىللىي ئارمىيىنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇلى فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن، ئىلى ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى نەبىجان يۇسۇپلەر لىچۈن راتسىيىسى ئارقىلىق بېيپىڭدا يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقان سەيپىدىن ئەزىزىگە «ئالاھىدە رايوننىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش لايىھىسى»نى مەركىزىي كومىتېتقا تاپشۇرىدىغان رەسمىي لايىھە سۈپىتىدە يوللىدى. مەزكۇر لايىھىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق يەتتە ماددىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: (1) شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت جياڭ جيېشى گۇرۇھىدىن ئاشكارا ۋە رەسمىي مۇناسىۋەتنى ئۈزىدۇ. (2) كەڭ دېموكراتىيە ئاساسىدا، ئۈچ ۋىلايەت ۋە دېموكراتىك پارتىيە - گۇرۇھلار ۋەكىللىرى قاتناشتۇرۇلغان ھالدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدۇ. (3) ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى جاكارلايدۇ. (4) دەرھال پۈتۈن ئۆلكە مىقياسىدا دېموكراتىيە - ئەركىنلىكنىڭ يولغا قويۇلىدىغانلىقى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مىللەت ئايرىمىسىغا قارىماي بىردەك باپباراۋەر بولىدىغانلىقى جاكارلىنىدۇ. (5) گومىنداڭنىڭ ئىشپىيونلۇق تەشكىلاتلىرى دەرھال تارقىتىۋېتىلىدۇ، ئەكسىيەتچىل گېزىت - ژۇرناللار دەرھال پېچەتلىۋېتىلىدۇ. (6) گومىنداڭ تۈرمىسىدىكى بارلىق سىياسىي مەھبۇسلار دەرھال قويۇپ بېرىلىدۇ. (7) سىياسىي ۋە ھەربىي جىنايەتچىلەر جازالىنىدۇ.

9 - ئاينىڭ 15 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان هاكىمبايوپ، تۈجى ئۈچەيلەن ئىككى هەمراهى بىلەن بېيجىڭغا يېتىپ بېرىپ، لىن بوچۇ ۋە بېيجىڭ شەهەرلىك پارتىيە، هۆكۈمەت، ئارمىيە رەهبەرلىرى، شۇنىڭدەك يېڭى سىياسىي مەسلىهەت كېڭەشى يىغىنىغا قاتنىشىدىغان باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىللىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى.

شۇ كۈنى دېڭ لىچۈن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، جاڭ جىجۇڭنىڭ تاۋسىيۆ بىلەن بۇرهان شەهىدىگە ئەۋەتكەن تېلېگراممىسىنى ئېلىپ يېۋسىپ بىلەن بىرگە ئىلىدىن ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بۇرهان شەهىدى، تاۋسىيۆ، لىيۇ مېڭچۈن، چۈۋۈ قاتارلىقلار بىلەن شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن هەل قىلىش ئۈستىدە سۆهبەتلەشتى. دېڭ لىچۈننىڭ ئەتراپلىق خىزمەت ئىشلىشى ئارقىسىدا، تاۋسىيۆ، بۇرهان شەهىدى باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ هەربىي، مەمۇرىي دائىرىلىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قويغان تىنچ يول بىلەن هەقىقەتكە قايتىش تەلىپىنى شەرتسىز قوبۇل قىلدى. دېڭ لىچۈن ئۈرۈمچىدە تۇرغان مەزگىلدە يەنە ئۈرۈمچىدىكى يەر ئاستى تەشكىلاتلار «كۆرەش ئۇيۇشمىسى»، «ئاۋانگارت ئۇيۇشمىسى» بىلەن ئالاقىلەشتى هەمدە ئۇلارنىڭ مەسئۇللىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، شىنجاڭنىڭ هەر قايسى تەرەپلەردىكى ئەهۋالىنى تەپسىلىي سوراپ، ئۇلارنىڭ نۆۋەتتىكى خىزمەتلىرى ئۈستىدە پىكىر بەردى هەمدە خىزمەتلەرنى كونكرېت ئورۇنلاشتۇردى.

9 - ئاينىڭ 16 - كۈنى جۇئېنلەي ۋۇلەنفۇنىڭ هەمراهلىقىدا سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان هاكىمبايوپ، تۈجى ئۈچەيلەننى قوبۇل قىلدى هەمدە زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى، شىنجاڭ ۋە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا مۇناسىۋەتلىك ئەهۋاللارنى تەپسىلىي ئىگىلىدى.

9 - ئاينىڭ 17 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى سارسۇمبىدە ئاممىۋى يىغىن ئۆتكۈزۈپ، «خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ كۈرەش قىلىپ، ئەكسىيەتچىلەرنى تەلتۆكۈس يوقىتىپ، پۈتۈن ئۆلكىدە دېموكراتىك سىياسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلايلى» دېگەن تېمىدىكى قارارنى ماقۇللىدى.

شۇ كۈنى تاۋسىيۇ بىلەن بۇرھان شەھىدى بىرلىكتە بېيپىڭدىكى جاڭ جىجۇڭغا تېلېگرامما يوللاپ مۇنۇلارنى بىلدۈردى: تىنچ يول بىلەن ئۆزگىرىشنىڭ تەييارلىق ئىشلىرى ئېھتىياتلىق بىلەن ئىشلەندى، دۆلەت زېمىنىغا كاپالەتلىك قىلىش، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچلىقىنى قوغداش، ئورۇنسىز قۇربان بېرىشتىن ساقلىنىش پرىنسىپى ئاستىدا ھەرىكەت قىلماقچى، يەنى گۇاڭجۇدىكى گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلماقچىمىز. «ھۆكۈمەت تەرەپكە كەلسەك، تاكتىكىدا ئۆزگىرىش بولغان ھامان، جانابلىرى ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى بىلەن تۈزۈشكەن ‹تىنچلىق بىتىم› گە ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەتتىن ئەسلىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا قاتناشقانلارنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ، ھەمكارلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، تۈزۈلگەن تىنچلىق، بىرلىك، دېموكراتىيە، ئىتتىپاقلىق سىياسىتىگە، شۇنىڭدەك ئۆلكىمىزنىڭ ‹سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگرامما› سىغا بىنائەن، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغۇچە، يەرلىك مەمۇرىي ئىشلارنى ۋاقىتنچە يولغا قويۇپ ۋە قوغداپ، مەركەزنىڭ ئۆلكىلىك ۋاقىتلىق خەلق ھۆكۈمىتىنى تەشكىللەش توغرىسىدىكى بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرىمىز.»

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاۋسىيۇ يەنە جاڭ جىجۇڭغا ئايرىم تېلېگرامما يوللاپ مۇنداق دېدى: «ئىلى تەرەپ بىلەن ئالاقە باغلاش ئىشلىرىنى رەئىس بۇرھان شەھىدى بېجىرىدىغان بولدى. ‹تىنچلىق بىتىم›، ‹سىياسىي ئىشلارنى يولغا قويۇش پروگراممىسى› غا ئاساسەن ھەمكار-

لىقنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچىمىز. بىراق، ھەربىي ئىشلار جەھەتتە، ھەر ئىككىلا تەرەپ ئەسلى ساقلاۋاتقان جايلارنى ساقلاپ مەركەزنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈپ، ھەر قانداق بىھۇدە خاتا چۈشەنچىلەرنىڭ كۆرۈلۈشىدىن ساقلانمىساق بولمىغۇدەك.»

9-ئاينىڭ 18-كۈنى مەركىزىي كومىتېتنىڭ ماۋزېدۇڭ، ليۇ شاۋچى، جۇئېنلەي، جۇدې، لىن بوچۈ قاتارلىق رەھبەرلىرى جۇڭنەنخەيدىكى زىگۋاڭگې زالىدا سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۇجىلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن بېيپىڭغا كەلگەنلىكىنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە بىرلىكتە سۈكۈتتە تۇرۇپ ئىنقىلابىي قۇربانلارغا تەزىيە بىلدۈردى. ماۋجۇشى مۇنداق دېدى: يولداش ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى بارلىق ئەزالارنىڭ بەختكە قارشى قۇربان بولغانلىقى شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈنلا چوڭ يوقىتىش بولۇپ قالماستىن، پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈنمۇ چوڭ يوقىتىش، ئۇلارنىڭ روھى مەڭگۈ ھايات.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا»، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئىنقىلابىي شەرقىي تۈركىستان» ئايرىم-ئايرىم ھالدا ماقالە ئېلان قىلىپ، ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنى تەبرىكلىدى. «ئالغا»نىڭ «يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىنى تەبرىكلەيمىز» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىدە مۇنداق دېيىلدى: «بىز قولنى قولغا تۇتۇشۇپ بىردەك ئىتتىپاقلىشايلى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە ۋە شىنجاڭ خەلقىگە بەخت-سائادەت ئېلىپ كەلگەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى كۆز قارچۇقىمىزنى ئاسرىغاندەك ئاسرايلى، چۈنكى ئۇ خەلقنىڭ بەخت-سائادەتلىك داغدام يولغا مېڭىشىغا رەھبەرلىك قىلىدۇ.»

« بىز شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىمۇ بۇ قېتىمقى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ ئېچىلىشىنى قىزغىن تەبرىكلەيمىز ھەمدە بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ تولۇق مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىگە چىن قەلبىمىزدىن تىلەكداشمىز! »

9 - ئاينىڭ 19 - كۈنى بۇرھان شەھىدى لىچۇن راتسىيىسى ئارقىلىق ماۋزېدۇڭغا تېلېگراما يوللاپ مۇنۇلارنى بىلدۈردى: « بۇ يەردىكىلەر يېڭى دېموكراتىزم ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەنپەئەتىگە ھۆرمەت قىلىش چاقىرىقىغا نىسبەتەن خېلى بۇرۇنلا كۈچلۈك ئىشەنچكە ۋە سادىقلىق بىلەن ھىمايە قىلىش ئىرادىسىگە كەلگەن ھەمدە بۇ يولدا قىيىنچىلىقلارنى يەڭمەكتە، بىز ئەمدى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمىتىدىن قەتئىي تۈردە مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش قارارىغا كەلدۇق. پارتىيىڭلار رەھبەرلىك قىلغان پۈتكۈل جۇڭگونىڭ ئازادلىقىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن، بارلىق كۈچىمىز بىلەن ئەكسىيەتچى كۈچلەرنى يوقىتىپ، رەھبەرلىكىڭلارنى قوبۇل قىلىپ، ھەممە جايدا يېڭى ھاياتنى بىرلىكتە تەبرىكلەشكە تەييارمىز. »

شۇ كۈنى جۇ ئېنلەي ئىككىنچى قېتىم سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلارنى قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭنىڭ يېقىنقى ئەھۋالىنى خەۋەر قىلدى ھەمدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەركىب تېپىشى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى ئۈستىدە كېڭەشتى.

9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ 1 - ئومۇمىي يىغىنى بېيپىڭدا ئۆتكۈزۈلدى. سەيپىدىن ئەزىزى يىغىن ھەيئەت رىياسەتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندى. ئۇ مۇنداق دېدى: « شىنجاڭ خەلقى يېقىنقى بىر قانچە يىللىق كۈرەش تەجرىبىلىرىدىن شۇنى چۈشەندىكى، جۇڭگو خەلقى (شىنجاڭ خەلقىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) پەقەت جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسى ئارقىلىقلا ئۈزۈل - كېسىل ئازادلىققا ئېرىشەلەيدۇ. بۇ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ غەلىبىسى دېگەنلىكتۇر. شۇڭا،

شىنجاڭ خەلقى تىنچلىق ۋە كۈرەش مۇھىتىدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى غەلىبىسىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تەشنالىق بىلەن كۈتتى. شىنجاڭ خەلقى جۇڭگو چېگرىسى ئىچىدىكى باشقا خەلققە ئوخشاش يولغا قويۇلۇش ئالدىدا تۇرغان يېڭى دېموكراتىزمغا بولغان ئىشەنچ ۋە ئۈمىدىنى قەتئىيلەشتۈرۈپ، پۈتكۈل دۆلەتنىڭ سىياسىي ۋە تەشكىلىي مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىدىغان بۇ خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنىغا خۇشاللىق بىلەن ۋەكىل ئەۋەتتى. بۇ شىنجاڭ خەلقى پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدىغان ئىش.»

9 - ئاينىڭ 22 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنىدا ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ - ئادىتى بويىچە شىنجاڭدىن مەخسۇس ئېلىپ كەلگەن تون ۋە تۇماقنى رەئىس ماۋزېدۇڭغا تەقدىم قىلىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ماۋجۇشىغا ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە بولغان چىن مۇھەببىتىنى ئىپادىلىدى.

9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى ماۋزېدۇڭ بۇرھان شەھىدىگە جاۋاب تېلېگرامما ئەۋەتتى، تېلېگراممىنىڭ تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

> رەئىس بۇرھان شەھىدى: 19 - سىنتەبىردىكى تېلېگراممىڭىزدىن ۋاقىپ بولدۇم، ھىممىتىڭىزدىن ئىنتايىن تەسىرلەندىم. شىنجاڭ ۋەزىيىتىنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى رەئىس جانابىڭىزنىڭ كۈچ چىقىرىشىڭىزغا باغلىق، ھەر قايسى تەرەپتىكى ۋەتەنپەرۋەر دېموكراتلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىش ھەرىكىتىگە ماسلىشىپ، پۈتكۈل شىنجاڭنى ئازاد قىلىش يولىدا كۈرەش قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۇشبۇ تېلېگرامما ئارقىلىق ئالاھىدە جاۋاب قايتۇردۇم، خىزمەت كۆرسىتىشىڭىزگە تىلەكداشمەن.
>
> ماۋزېدۇڭ
>
> 9 - ئاينىڭ 23 - كۈنى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپا-

قى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلقچىلىق»تە «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىلىك يۈرۈش قىلغانلىقىنى تەبرىكلەيمىز» سەرلەۋھىلىك باش ماقالە ئېلان قىلىندى، ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسى مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىمىزنىڭ غەلىبىگە ئېرىشىشىدىكى مۇھىم ئامىل. بۇ ئەمەلىيەت داۋامىدا دەلىللەنگەن پاكىت. شۇڭا، بىز خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسىنى قىزغىن قارشى ئالىمىز ۋە تەبرىكلەيمىز ھەمدە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۆرەشتە ئۈزۈل - كېسىل غەلىبىگە ئېرىشىپ، پۈتۈن جۇڭگودا قۇدرەتلىك، تەرەققىي قىلغان، گۈللەپ ياشنىغان يېڭى خەلق دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇپ چىقىشىغا تىلەكداشمىز.»

9 - ئاينىڭ 24 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - دالا ئارمىيىسى گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جيۇچۈەن شەھىرىنى ئازاد قىلىپ، ئۇدۇل شىنجاڭ دەرۋازىسىغا يېتىپ كەلدى.

شۇ كۈنى تاۋسىيۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا ئەۋەتكەن «شىنجاڭ مەسىلىسىنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدا پىكىرنامە»دە ئۈچ ۋىلايەت مەسىلىسى ئۈستىدە تۆۋەندىكى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ مۇنۇلاردىن ئىبارەت: «ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە تۇرۇۋاتقان ھەربىي قىسىملار (تىنچلىق بىتىم) دىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، ئەسلىدىكى مۇداپىئە ئورۇنلىرىدا تۇرۇشى، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ، شۇ جايدا ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىنىشى لازىم». «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگىرىشنى جاكارلىغاندىن كېيىن. . . ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە قالغان سابىق ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىرى دەرھال ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ داۋاملىق ۋەزىپە ئۆتىشى لازىم.»

شۇ كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرىلغانلىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن يىغىنغا ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە يېزىقتا «جۇڭگو خەلقىنىڭ پارلاق ئىستىقبالىدا زور ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 1 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ چاقىرىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمىز» دېگەن سۆز كەشتىلەنگەن لەۋھەنى تەقدىم قىلدى.

9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى تاۋسىيۇ باش بولۇپ، ھەر قايسى شى، لۈي كوماندىرلىرى بىرلىشىپ رەئىس ماۋزېدۇڭ ۋە خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا تېلېگرامما يوللاپ، قىسمىنى باشلاپ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكارلىدى. ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسىدا مۇنداق دېيىلدى: «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 1 - ئومۇمىي يىغىنى ئۆتكۈزۈلۈشكە باشلىدى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى سەممىي ئۈمىد قىلىۋاتقان جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى دۇنياغا كېلىش ئالدىدا تۇرماقتا. يېڭى جۇڭگو تىنچ شارائىتتا قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتەك پارلاق داغدام يولغا قەدەم قويدى. شىنجاڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى، شىنجاڭ قىسىملىرى دۆلەتنىڭ چېگرا رايونىنى قوغدايدىغان قوراللىق كۈچى. ئۇ دۆلەتنىڭ مۇستەقىل، ئەركىن بولۇشى، گۈللەپ ياشنىشىدەك ئىستىقبالىنى قىزغىن ئارزۇ قىلىدۇ. خەلق ئىنقىلابى ئىشلىرىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل ئورۇنلىنىشى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ بارلىق كۈچىنى تەقدىم قىلىشنى چىن كۆڭلىدىن خالايدۇ. تاۋسىيۇ قاتارلىقلار پۈتۈن قوشۇننىڭ بارلىق كوماندىر - جەڭچىلىرىنى باشلاپ شۇنى جاكارلايدۇكى، بۈگۈندىن ئېتىبارەن گۋاڭجۇ ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزدۇق. ماۋجۇشىنىڭ سەككىز ماددىلىق تىنچلىق باياناتىنى ۋە دۆلەت ئىچىدىكى تىنچلىق كېلىشىمىنى سەممىي قوبۇل قىلىمىز. پۈتۈن قوشۇن ئەسلىدىكى مۇداپىئە ئورنىنى ساقلاپ، يەرلىكنىڭ تەرتىپىنى ساقلاپ، خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش قوماندانلىق شتابىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرىدۇ.»

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنىنىڭ غەلىبىلىك چاقىرىلغانلىقىنى تەبرىكلەپ ئالاھىدە تەبرىك تېلېگراممىسى ئەۋەتتى، تەبرىك تېلېگراممىسىدا مۇنداق دېيىلدى: «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھېمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق ئەزالىرى جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشى يىغىنىدا ماقۇللانغان قارارلارنى ئاكتىپ ھىمايە قىلىدۇ ھەمدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، يېڭى دېموكراتىيە سېپىدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە كۈرەش قىلىدۇ.»

شۇ كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار بېيپىڭدا مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى ۋە شىنجاڭنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي ھەرىكىتىنى تونۇشتۇردى. پۈتۈن مەملىكەت ئازاد قىلىنغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ چوقۇم زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، يېڭى دېموكراتىزملىق جەمئىيەت قۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

9 - ئاينىڭ 26 - كۈنى بۇرھان شەھىدى ئۈرۈمچىدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ جىددىي يىغىنىنى چاقىرىپ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى نامىدىن ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسى يوللاپ، گۇاڭجۇغا كۆچۈپ كەتكەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزگەنلىكىنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ھەقىقەتكە قايتىش تېلېگراممىسىدا مۇنداق دېيىلدى: «بىز بىرلىككە كەلگەن، مۇستەقىل، ئەركىن، دېموكراتىك ۋەتەنىنىڭ ياردىمىدە باي، قۇدرەتلىك، شاد - خۇرام يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش، تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ تىنچ قۇرۇلۇشىغا ئۆز كۈچىنى تۆھپە قىلىش شىنجاڭ خەلقىنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر چۈشەندۇق.» «بىز ھازىر شىنجاڭ ئۆل-

كىلىك ھۆكۈمەتكە ۋە پۈتۈن ئۆلكىدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارغا ۋەكالەتەن شۇنى تەنتەنە بىلەن جاكارلايمىزكى، بۈگۈندىن ئېتىبارەن گۇاڭجۇ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزدۇق. ماۋجۇشىنىڭ سەككىز ماددىلىق تىنچلىق باياناتىنى ۋە ئىچكى تىنچلىق كېلىشىمىنى سەممىي قوبۇل قىلىمىز ھەمدە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ۋاقىتلىق خەلق ھۆكۈمىتى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىل قىلىمىز، پۈتۈن ئۆلكىنىڭ مەمۇرىي ئىشلىرىنى ۋاقىتىنچە باشقۇرۇپ تۇرىمىز، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، غۇلجىدىكى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ ئورتاق ھەمكارلىشىشقا تەكلىپ قىلىمىز. ئۆلكىمىزنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە ئۇلۇغ داھى ماۋجۇشىنىڭ دانا رەھبەرلىكىدە، پارلاق، تىنچ قۇرۇلۇش داغدام يولىغا تېزلىكتە ماڭىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىمىز.»

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «دېموكراتىيە گېزىتى»، «جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى تەبرىكلەيمىز» دېگەن سەرلەۋھىلىك باش ماقالە ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى ماۋزېدۇڭ پېڭ دېخۇەيگە تېلېگراما ئەۋەتتى ھەمدە غەربىي شىمال بىيوروسىغا مۇنۇلارنى ئۇقتۇردى: شىنجاڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاچقۇچى پارتىيىمىزنىڭ شۇ جايدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن، كۆپ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمايدىغان يول بىلەن ئۆتكۈزۈۋېلىش ھەم گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى تەرتىپلىك ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشتە. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنمۇ بۇرھان شەھىدى رەئىس بولۇۋەرسۇن. ھۆكۈمەت ئەزالىرى ئىچىدە خەنزۇلار ئاز سانىنى ئىگىلىسۇن، ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەتلەر كۆپ سانىنى ئىگىلىسۇن.

شۇ كۈنى جۇ ئېنلەي جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىدا بارلىق ۋەكىللەرگە تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدى باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ھەربىي، مەمۇرىي دائىرىلىرىنىڭ تېلېگرامما يوللاپ ھەققەتكە قايتقانلىقى، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى خەۋىرىنى ئېلان قىلدى.

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدە 30 نەچچە مىڭ كىشىلىك ئاممىۋى يىغىن ئۆتكۈزۈلۈپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى تەبرىكلەندى. ئەسئەت ئىسھاقوپ ھەر مىللەت خەلقىگە ۋەكالىتەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭغا تەبرىك تېلېگراممىسى يوللىدى.

تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭغا:

جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا بولۇپمۇ يېقىندىن بېرى غەربىي شىمالدا غەلىبىگە ئېرىشتى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن جانابىڭىزنى ھەمدە يېڭى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ بارلىق ۋەكىللىرىنى تەبرىكلەيمەن. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى خەلق گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى قوراللىق كۈرەش قىلىپ بېرىش نەتىجىسىدە ئۆزلىرىنىڭ دېموكراتىك يېڭى تۈزۈمىنىڭ ئاساسىنى ئورناتقان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ سىياسىي زۇلۇمى، ئىقتىسادىي بۇزغۇنچىلىقى، مىللىي كەمسىتىشىگە ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە ئاياغ ئاستى قىلىشىغا ئۇچراپ كەلدى. بۈگۈن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ تەسىرىدە، ئۆلكىمىزدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يوقىتىلدى. پۈتۈن ئۆلكە خەلقىمىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە گومىنداڭ قوشۇنلىرىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە باش ئەگكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپ چەكسىز شادلاندى ھەمدە قىزغىنلىق ئاممىۋى يىغىن ئېچىپ، نامايىش ئۆتكۈزۈپ، بۇ تارىخىي ۋەقەنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقى ۋە تەبرىكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئۈچ ۋىلايەت خەلقى جانابىڭىزغا ئەڭ چوڭقۇر ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن سىرت، شۇنى ئالاھىدە بىلدۈرىدۇكى، پۈتۈن ئۆلكە خەلقى جانابىڭىزنىڭ رەھبەرلىكىدە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ياردىمى ئاستىدا، ئىگىلىكنى مۇستەھكەملەش، بەختىيار، مەدەنىيەتلىك ۋە ھەممە مىللەت بىردەك باراۋەر بولۇش ئاساسىدا، يېڭى تۈزۈمنى بەرپا قىلىش

ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ .

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ
مۇۋەققەت رەئىسى

ئەسئەت ئىسھاقوپ

1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئىلى .

9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ماۋزېدۇڭ بىلەن جۇدې تاۋسىيۇ ، بۇرھان شەھىدىنىڭ 25 - ، 26 - كۈنلىرى يوللىغان ھەقىقەتكە قايتىش توغرىسىدىكى تېلېگراممىسىغا جاۋاب تېلېگرامما ئەۋەتتى. تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە :

تاۋسىيۇ جياڭجۈنگە ۋە قول ئاستىڭىزدىكى قوشۇنلارنىڭ ئوفىتسېر - جەڭچىلىرىگە :

رەئىس بۇرھان شەھىدىگە ۋە قول ئاستىڭىزدىكى ھۆكۈمەت خادىملىرىغا :

سىلەرنىڭ 9 - ئاينىڭ 25 - ، 26 - كۈنلىرى ئەۋەتكەن تېلېگراممىلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق . بىز سىلەرنىڭ مەيدانىڭلارنى توغرا دەپ قارايمىز . سىلەر گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزۈپ ، خەلق دېموكراتىيە لاگېرىغا ئۆتۈپ ، خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىمىز ، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ بۇيرۇقىغا ۋە بىر تەرەپ قىلىشىغا بويسۇنىمىز دەپ باياناتلار ئېلان قىلدىڭلار ، بۇ پوزىتسىيەڭلار پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ . بىز بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدۇق . سىلەرنىڭ ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىملارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە يەرلىك تەرتىپنى قوغداشلارنى ھەمدە ھازىر جىيايۈگۈەندىن چىقىشقا تەييارلىنىۋاتقان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ ، كونا تۈزۈمنى بىكار قىلىپ ، يېڭى تۈزۈمنى يولغا قويۇپ ، يېڭى شىنجاڭنى قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز !

ماۋزېدۇڭ
جۇدې

1949 - يىل 9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

شۇ كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 - دالا ئارمىيىسى ئالدىنقى سەپ كومىتېتى شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقىنى چىقاردى، بۇيرۇقتا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «6 - جۈن شىمالىي شىنجاڭدىكى قۇمۇل، گۇچۇڭ، ئۈرۈمچىنى ئازاد قىلىپ غۇلجا مۇختارىيات رايونى، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تۇتاشتۇرسۇن. 2 - جۈن شىنجاڭدىكى تۇرپان، قارا شەھەر، كورلا، قەشقەر، خوتەنگە يۈرۈش قىلسۇن. ھەر قايسى جايلارغا يەرلىك كادىرلارنى تەييارلىغاندىن باشقا، تاۋسىيۇ قىسمىدىكى 60 مىڭ كىشىلىك قوشۇننى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن سىياسىي كادىرلارمۇ تەييارلانسۇن. شۇڭا، 1 -، 2 - بىڭتۇەن پارتكوملىرى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتىلغان سىياسەت ۋە ئۇلارنىڭ ئۆرپ - ئادىتى توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىشقا تولۇق تەييارلىق كۆرسۇن، بۇنىڭغا ھەقىقىي رىئايە قىلىنسۇن.»

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى بىلەن ئالتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، سارسۇمبىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسى تەنتەنىلىك يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى بىلەن تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى رىياسەتچىلىكىدە، چۆچەكتىكى ھەر مىللەت ئاممىسى تەنتەنىلىك يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

9 - ئاينىڭ 29 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۆجىلار شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن بېيجىڭدا رەئىس ماۋزېدۇڭ، باش قوماندان جۇدېغا تەبرىك خېتى يازدى. تەبرىك خەتتە مۇنداق دېيىلدى: «بىز جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلە-

ھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىۋاتقان شىنجاڭ ۋەكىللىرى سابىق گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ھەربىي ئەمەلدارى تاۋسىيۇ ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بۇرھان شەھىدى باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىنىڭ گۇاڭجۇدا تۇرۇۋاتقان گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن ئالاقىنى ئۈزگەنلىكىنى جاكارلاپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ۋە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپتۇق. بىز سىلەرنىڭ رەھبەرلىكىڭلار ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ كۆرسەتمىسى ئاستىدا، شىنجاڭدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى كۈچلىرى يوقىتىلىپ، خەلق ئەركىنلىككە ئېرىشكەنلىكىدىن چەكسىز خۇشالمىز. سىلەرنىڭ شىنجاڭ خەلقىگە يەتكۈزگەن بۇ شەپقىتىڭلارغا رەھمەت ئېيتىمىز.»

9 - ئاينىڭ 30 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىقىغا، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىر ئەزالىقىغا سايلاندى.

شۇ كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى، تۇجى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، ئوبۇلخەيرى تۆرە قاتارلىقلار جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 1 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزالىقىغا سايلاندى.

شۇ كۈنى بېيجىڭدا چىقىدىغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق گېزىتى»: «تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدىنىڭ تېلېگراما يوللاپ گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن ئالاقىنى ئۈزگەنلىكىنى جاكارلىغانلىقى شىنجاڭ خەلقىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ، ئىلى قاتارلىق ئۈچ ۋىلايەت خەلقى ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىدۇ» دېگەن سەرلەۋھىدە سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق شىنجاڭ ۋەكىللىرىنىڭ باياناتىنى ئېلان قىلدى. باياناتتا مۇنداق دېيىلدى: سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك گومىنداڭ ھەربىي ئىشلار ئەمەلدارى تاۋ سىيۇ جىياڭجۈن بىلەن سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بۇرھان شەھىدى

باشچىلىقىدىكى شىنجاڭ ئۆلكىسىدىكى گومىنداڭ قوشۇنلىرى ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ گۇاڭجۇدا تۇرۇۋاتقان گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىدىن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ، خەلق دېموكراتىيە لاگېرىغا ئۆتۈش ھەرىكىتىنى قارشى ئالىمىز ھەممە ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ پۈتۈن ئۆلكە خەلقى بىلەن بىرلىكتە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە پات ئارىدا قۇرۇلىدىغان شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى دېموكراتىزملىق يېڭى جۇڭگو قۇرۇش يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىمىز.

9 - ئاي ستاتىستىكا قىلىنىشىچە، مۇشۇ ئايغا قەدەر شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ مىللىي ئارمىيىدە قوبۇل قىلغان ئەزاسى 10 مىڭ 545 كە يەتكەن، بۇ مىللىي ئارمىيە ئومۇمىي ئادەم سانىنىڭ تەخمىنەن 80% نى ئىگىلەيدۇ.

شۇ ئاي شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى «ئىتتىپاق» ژۇرنىلىدا «مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش يولىدا ئالغا باسايلى» دېگەن ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: ئىلى ۋىلايىتىدە ئۆلكىلىك ئوتتۇرا تېخنىكومى، رۇس تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپى، قىزلار تېخنىك مەكتىپى، تىببىي مەكتەپتىن باشقا، يەنە 309 مەكتەپ، 1296 ئوقۇتقۇچى، 30 مىڭ 79 ئوقۇغۇچى بار، تارباغاتاي ۋىلايىتىدە 210 مەكتەپ، 570 ئوقۇتقۇچى، 14 مىڭ 594 ئوقۇغۇچى بار، ئالتاي ۋىلايىتىدە 62 مەكتەپ، 294 ئوقۇتقۇچى، 7896 ئوقۇغۇچى بار.

10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى.

شۇ كۈنى غۇلجىدا 3 مىڭدىن ئارتۇق ئاما جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك يىغىلىش

ئۆتكۈزدى. ئەسئەت ئىسھاقوپ قاتارلىق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى، مىللىي ئارمىيە، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىرى يىغىنغا قاتناشتى. يىغىندا ئەسئەت ئىسھاقوپنىڭ ئۈچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ۋەكالىتەن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭغا يوللايدىغان تەبرىك تېلېگراممىسى ماقۇللاندى. تەبرىك تېلېگراممىسىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ جانابلىرىغا، مۇئاۋىن رەئىسلىرى جۇدې، ليۇشاۋچى، سۇڭ چىڭلىڭ، لى جىشېن، جاڭ لەن، گاۋگاڭ جانابلىرىغا:

بۈگۈن ئۈچ ۋىلايەت خەلقى جايلاردا تەبرىكلەش يىغىنلىرىنى ئۆتكۈزدى، مەن شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئەزالىرى ۋە ئۈچ ۋىلايەت نامىدىن جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن، خىزمەتلىرىڭلارنىڭ ئۇتۇقلۇق بولۇشىغا چىن قەلبىمدىن تىلەكداشمەن ھەمدە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى بىزگە تاپشۇرغان ھەر قانداق ۋەزىپىنى قەتئىي، يۈزدە يۈز ئورۇندايدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرىمەن.

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى
مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت رەئىسى
ئەسئەت ئىسھاقوپ

1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى غۇلجا.

10 - ئاينىڭ 2 - كۈنى چۆچەكتە ھەر مىللەت ئاممىسى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزدى، يىغىن ماۋزېدۇڭغا تەبرىك تېلېگراممىسى ئەۋەتتى. تەبرىك تېلېگراممىسىدا مۇنداق دېيىلدى: سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدە قەھرىمان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۆزىنى جاھانگىرلارنىڭ قوينىغا ئاتقان جياڭ جيېشى باشچىلىقىدىكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. بۇ ئۇلۇغ غەلىبە ئۆلكىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئۈزۈل - كېسىل ئازادلىققا

ئېرىشتۇردى. بۇنىڭ بىلەن بەش يىلدىن بۇيان ئېلىپ بارغان جاپا - مۇشەققەتلىك ئازادلىق ئىنقىلابىي كۈرىشىمىز ئەڭ ئاخىرقى مەقسىتىگە يەتتى. بىز سىزگە ھەمدە سىز رەھبەرلىك قىلغان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە چىن قەلبىمىزدىن كۆپ رەھمەت ئېيتىمىز. مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى ۋە ئۇنىڭ پروگراممىسىنى قەتئىي ھىمايە قىلىمىز. سىزنىڭ دانا رەھبەرلىكىڭىزدە پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بىلەن بىردەك ئىنتىپاقلىشىپ، يېڭى دېموكراتىزملىق يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىمىز.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» ۋە تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ ئورگان گېزىتى «خەلق ئاۋازى» ئايرىم - ئايرىم ھالدا باش ماقالە ئېلان قىلىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

10 - ئاينىڭ 3 - كۈنى دېڭ لىچۈن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا قايتىپ، ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ياردەم بېرىش ۋە ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشقا دائىر كونكرېت ئىشلار ئۈستىدە ئالاقىلەشتى.

10 - ئاينىڭ باشلىرى ماۋزېدۇڭ قوشۇنىنى باشلاپ شىنجاڭغا كىرىش ئالدىدا تۇرغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1 - بىڭتۇەنىنىڭ قوماندانى ۋاڭ جېنغا مۇنداق دەپ يوليورۇق بەردى: «سىلەرنىڭ شىنجاڭغا كىرىشتىكى ئاساسلىق ۋەزىپەڭلار ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش. سىلەر تارىختا ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئەزگەن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلارنىڭ قەرزىنى تۆلەش روھى بويىچە خىزمەت ئىشلىشىڭلار كېرەك.»

شۇ ئاينىڭ باشلىرى   مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي جيۇچۇەندە چاقىرىلغان 1 - بىڭتۇەن پارتىيە كومىتېتىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش ھەققىدە مۇھىم يولىيورۇق بەردى. شىنجاڭغا يۈرۈش قىلىش ئالدىدا تۇرغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىسىملىرىدىن شىنجاڭدىكى مىللىي ئارمىيە بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلاش، مىللىي سىياسەتنى قەتئىي ئىجرا قىلىش، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش، ھەر مىللەت خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ۋە ئۇلارنىڭ بەختلىك تۇرمۇشىنى بەرپا قىلىشىغا ياردەم بېرىش، گومىنداڭنىڭ ھەققەتكە قايتقان قوشۇنىنى خەلقنىڭ ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىشكە ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

10 - ئاينىڭ 6 - كۈنى   شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، سارسۇمبىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسى تەنتەنىلىك يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنى تەبرىكلىدى. يىغىن نامىدىن رەئىس ماۋزېدۇڭغا تېلېگرامما يوللاندى. يىغىندىن كېيىن ھەيۋەتلىك نامايىش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى.

10 - ئاينىڭ 7 - كۈنى   ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ دېڭ لىچۈن ئارقىلىق جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا ئۈچ ۋىلايەت مىقياسىدا دۆلەت بايرىقىنى ئېسىش مەسىلىسى توغرىسىدا تەكلىپ بەردى، تەكلىپنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق: ئۈچ ۋىلايەتتە ئىلگىرى ئاساسلىق يېشىل رەڭلىك «شەرقىي تۈركىستان» بايرىقى ۋە ئاق رەڭلىك ئىسلام دىنىنىڭ دىنىي بايرىقى ئېسىلاتتى. ھازىر سىياسىي كېڭەش يىغىنىنىڭ قارارىنى ئىجرا قىلىش ۋە قارشىلىشىشنى ئازايتىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى قەدەم - باسقۇچ بويىچە ئىجرا قىلىشنى تەكلىپ قىلىمىز. يېشىل رەڭلىك بايراقنى ئاسماي يېڭى جۇڭگونىڭ دۆلەت بايرىقى بىلەن ئاق رەڭلىك دىنىي بايراقنى ئېسىش، ئۇنىڭدىن كېيىن ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا دىنىي بايراق ئاس-

ماسلىق، تەدرىجىي خەلق ئارمىيىسىدا ۋە ھەربىي قوشۇنلاردا دىنىي بايراق ئاسماسلىق، پەقەت دىنىي تەشكىلاتلارنىڭلا دىنىي بايراق ئېسىشىغا يول قويۇش.

شۇ كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىچىسى دېڭ لىچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى ئارىستوپنىڭ ھەمراھلىقىدا غۇلجىدىن نىلقا ناھىيىسىگە مەخسۇس بېرىپ، نىلقا ناھىيىسىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى يوقلىدى.

10 - ئاينىڭ 10 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1 - بىڭتۈەننىڭ ئالدىن يۈرگۈچى قىسمى شىنجاڭغا يۈرۈش قىلدى.

10 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ۋاقىتلىق خەلق ھۆكۈمىتى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ باشلىقى چۈۋۈ باشچىلىقىدا بەي ۋېنيۇ، قاسىمجان قەمبىرى، تەلئەت مۇسابايوپ، يۇ جياڭجى، نۇسرەت شەھىدى قاتارلىقلاردىن تەركىب تاپقان ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكىلەرنىڭ ئازادلىق ئارمىيىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى كۈتۈۋېلىش ئۆمىكى تەشكىللەپ، جيۇچۈەنگە ئەۋەتىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1 - بىڭتۈەننىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى قارشى ئالدى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى.

پېڭ دېخۇەي جيۇچۈەندە چۈۋۈ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى قوبۇل قىلدى. شىنجاڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتىش ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: شىنجاڭدا گومىنداڭنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي خادىملىرى جياڭجۈن تاۋسىيۇ، رەئىس بۇرھان شەھىدىنىڭ رەھبەرلىكىدە تېلېگرامما يوللاپ ھەقىقەتكە قايتىپ، زۇلمەتتىن قۇتۇلۇپ، يورۇقلۇققا چىقىپ، ناھايىتى ياخشى قىلدى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى كۈچىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ھەقىقەتكە قايتىشىدا ناھايىتى زور رول ئوينىدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت تەرەققىيپەرۋەر ياشلىرى ئازادلىقتىن ئىلگى-

رى تەشۋىقات ۋە كۈرەش ئېلىپ بېرىپ، نۇرغۇن پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. پېڭ دېخۇەي شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىدىن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ھەر قايسى جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

10 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تېلېگراما بۇيرۇقىغا ئاساسەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭ شۆبە بيۇروسى قۇرۇلدى، ۋاڭ جېن شۇجى، شۇ لىچىڭ مۇئاۋىن شۇجى، لويۈەنفا، جاڭ شيەنيۈ، راۋ جېڭشى، ۋاڭ ئېنماۋ، گوپېڭ، زېڭ دى، دېڭ لىچۈنلەر ئەزالىرى بولدى.

شۇ كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى پېڭ دېخۇەي، گەن سىچى ۋە غەربىي شىمال بيۇروسىغا مىللىي ئارمىيە قاتارلىق مەسىلىلەر ھەققىدە مۇنداق دەپ تېلېگراما يوليورۇق بەردى: (1) مىللىي ئارمىيىدىن بىر ئادەم شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھەربىي رايوننىڭ مۇئاۋىن قوماندانى بولۇشى كېرەك. (2) مىللىي ئارمىيىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ئۆزگەرتىش كېرەك، ئۇلاردىمۇ مۇشۇنداق ئويى بولغان ھەمدە بىزنىڭ سىياسىي خىزمەت خادىملىرىنى ئەۋەتىشىمىزنى تەلەپ قىلغانىدى. (3) مىللىي ئارمىيىنىڭ بىر قىسمىنى ئۈرۈمچىدە تۇرغۇزۇش، يەنە بىر قىسمىنى شىخودا تۇرغۇزۇش لازىم. ئۈچ ۋىلايەتتە پەقەت شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىلا بولۇپ، پارتىيە تەشكىلاتى يوق. شۇڭا، پارتىيە تەشكىلاتى قۇرۇش كېرەك.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» «خەلق دېموكراتىيە دىكتاتۇرىسى نەزەرىيىسىنى چوڭقۇر ئۆگىنەيلى» دېگەن سەرلەۋھىلىك باش ماقالە ئېلان قىلدى.

10 - ئاينىڭ 13 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى دېڭ لىچۈنگە تېلېگرامما ئارقىلىق مۇنداق دەپ يوليورۇق بەردى: مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەينىڭ پىكرىگە ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەش ۋە مىللىي ئارمىيىگە مۇۋاپىق ئېتىبار بېرىش ئۈچۈن، ئۇلارنى جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى يولۇچىلار ئايروپىلانى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ھەربىي، سىياسىي ۋەكىللىرىنى قۇمۇلغا ئەۋەتىشكە تەكلىپ قىلىڭلار، قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق 2 - جۇنىمىز ئۇلارنى ئاپتوموبىل بىلەن جيۇچۈەنگە ئاپىرىپ قويسۇن، بۇ يەردە مىللىي ئارمىيىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش مەسىلىسى ۋە باشقا سىياسەتلەر ئۈستىدە كېڭىشىش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى دېڭ لىچۈن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى ۋە مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەيگە تېلېگرامما ئارقىلىق مۇنۇلارنى مەلۇم قىلدى: ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ سىياسىي ۋەكىل ئۇيغۇر سايرانى، ھەربىي ۋەكىل رۇسۇلوپ پەخىردىن خوجا، مالىيە ۋەكىلى پولات ئالىمنى بىر تەرجىمان بىلەن ئەۋەتىشنى بېكىتتى. كېيىنكى دۈشەنبە كۈنى جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى يولۇچىلار ئايروپىلانىغا ئولتۇرۇپ جيۇچۈەنگە بارماقچى (كېيىن باشقا سەۋەب بىلەن يولغا چىقالمىدى).

10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىغا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرىشنى ئىلتىماس قىلدى. 23 - كۈنى ماۋزېدۇڭ بۇنىڭغا مۇنداق دەپ تەستىق سالدى: «يولداش سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ پارتىيىگە كىرىشىگە قوشۇلىمەن. بۇ خەتنى سەيپىدىن ئەزىزى ئۆزى ئالغاچ كېتىپ يولداش پېڭ دېخۇەينىڭ ساقلىشىغا تاپشۇرسا. شىنجاڭ شۆبە بيۇروسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يولداش سەيپىدىن ئەزىزى شۆبە بيۇرودا ئانكېت تولدۇرۇپ پارتىيىگە كىرىش رەسمىيىتىنى ئادا قىلسا.»

10 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى غۇلجىدا 37 - سانلىق يىغىن چاقىرىپ، شىنجاڭغا كىرگەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش توغرىسىدا قارار چىقاردى، كەڭ ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنى پۇلى بارلار پۇل، چارۋىسى بارلار چارۋا، ئاشلىقى بارلار ئاشلىق ئىئانە قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق شىنجاڭغا كىرگەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى قارشى ئېلىش ۋە ئۇلاردىن ھال سوراشقا چاقىردى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» «خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنى قارشى ئالىمىز» دېگەن سەرلەۋھىدە باش ماقالە ئېلان قىلدى.

10 - ئاينىڭ 17 - كۈنى ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى 125 - نومۇرلۇق بۇيرۇق ئېلان قىلىپ، بۈگۈندىن باشلاپ ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىگە قاراشلىق بارلىق ئورگان، تەشكىلاتلاردا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت بايرىقى — بەش يۇلتۇزلۇق قىزىل بايراق ئېسىشنى، ئىلى ۋىلايىتىدىكى بارلىق ئورگان، تەشكىلاتلارنىڭ ۋىۋىسكىلىرىنى ئىلى ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە، پالانى ناھىيە، پالانى ئورگان، پالانى تەشكىلات دېگەن ۋىۋىسكىغا ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى.

10 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 38 - سانلىق يىغىن ئېچىپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى دائىرىسىدە ۋە ئورگان، تەشكىلات، ئىشلەپچىقىرىش ئورۇنلىرىدىكى كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئارىسىدا ماۋجۇشىنىڭ «خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسى ھەققىدە» دېگەن ئەسىرى بىلەن ليۇ شاۋچىنىڭ «ئىنتېرناتسىئونالىزم ۋە مىللەتچىلىك» دېگەن ماقالىسىنى ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش

ھەمدە 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئىمتىھان ئېلىشنى قارار قىلدى. يىغىندا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ھەر دەرىجىلىك تەشكىلاتلىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلىرىدىن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىدا ماقۇللانغان «ئورتاق پروگرامما»نى ۋە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى توغرا ئىجرا قىلىپ، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش خىزمىتىگە ماس قەدەم بىلەن ئاڭلىق قاتنىشىش تەلەپ قىلىندى.

10 - ئاينىڭ 19 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» سەيپىدىن ئەزىزنىڭ 9 - ئاينىڭ 12 - كۈنى بېيجىڭدا چاقىرىلغان جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىدا قىلغان سۆزىنى ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» «ئومۇمىي خەلق ھەرىكەتكە كېلىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش پائالىيىتىگە ئاكتىپ قاتنىشايلى» دېگەن سەرلەۋھىدە باش ماقالە ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ غەلىبىسى بىزنىڭ غەلىبىمىز، شۇنداقلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ غەلىبىسى. بىزدە قان تۆكۈش، قۇربان بېرىشتىن باش تارتماي ئازادلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئارزۇسى بولغانىدى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشى بىلەن ئۇزاقتىن بۇيان كۈتۈپ كەلگەن ئازادلىققا ئېرىشىش غايىمىز قۇربان بەرمىگەن ۋە مال - مۈلكىمىزنى زىيانغا ئۇچراتمىغان ئەھۋالدا ئەمەلگە ئاشتى. بۇ پۈتۈنلەي خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ بىزگە مۇشۇنداق رېئال ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەنلىكىدىن بولدى. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى يۇرتىمىزغا يۈرۈش قىلىش ئالدىدا تۇرغان بۈگۈنكى كۈندە بىز قارشى ئېلىش ۋە كۈتۈۋېلىش خىزمىتىنى خۇشاللىق بىلەن ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئازادلىققا

ئېرىشتۈرۈش يولىدا قەھرىمانلارچە كۆرەش قىلغانلىقىغا ۋە ئۆلكىمىز خەلقى ئۈچۈن كۆرسەتكەن ئۇلۇغ تۆھپىسىگە سەمىمىي دوستلۇق بىلەن چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتىشىمىز لازىم. كەڭ خەلق ئاممىسى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، پائال ھەرىكەتكە كېلىپ، پۇل ۋە مال ئىئانە قىلىپ، ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سورىشى لازىم. شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق ئەزالىرى خەلق ئاممىسىغا كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلىپ ۋە ئۇلارنى سەپەرۋەر قىلىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن داغدۇغىلىق ھال سوراش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن پائال تۆھپە قوشۇشى كېرەك».

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» «‹ئورتاق پروگراما› خەلقىنىڭ بىردىن بىر ئاساسىي لۇشيەنى» دېگەن سەرلەۋھىدە باش ماقالە ئېلان قىلدى. باش ماقالىدا «ئورتاق پروگراما»نىڭ ئاساسىي مەزمۇنى كۆچۈرۈپ بېسىلدى ھەمدە بىز ھەر قانداق ۋاقىتتا جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ «ئورتاق پروگراما»سىنىڭ تۇرمۇشىمىزدا يول كۆرسەتكۈچ ماياك ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز لازىم، دېيىلدى.

10 - ئاينىڭ 20 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1 - بىڭتۇەنىنىڭ ئالدىن يۈرگۈچى قىسىمىنىڭ ئۇرۇش ئاپتوموبىلى تۆەنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سەمىمىي قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 39 - سانلىق يىغىن چاقىرىپ، ئىلىدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتى ۋە نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن، ناھىيىلەرگە

ۋەكىل ئەۋەتىپ بۇ خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشنى قارار قىلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئالتاي ۋىلايەتلىك تەشكىللىي كومىتېتى يىغىن چاقىرىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ھال سوراش بۇيۇملىرىنى ئىئانە قىلىش بويىچە مۇۋەققەت ۋالىي شامىشى مامىيوپ مۇدىرلىقىدىكى ھەيئەت قۇرۇشنى ھەمدە ناھىيىلەرگە تەشۋىقات خىزمىتى ئىشلەشكە مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىشنى قارار قىلدى.

10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى رەئىس ماۋزېدوڭ ئەسئەت ئىسھاقوپنىڭ 9 - ئاينىڭ 27 - كۈنى يوللىغان تەبرىك تېلېگراممىسىغا جاۋاب تېلېگراما ئەۋەتتى. جاۋاب تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ئەسئەت ئىسھاقوپ ئەپەندىگە ھەمدە سىز ئارقىلىق شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىدىكى بارلىق يولداشلارغا ۋە ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى بارلىق قېرىنداشلارغا؛

سىلەرنىڭ تەبرىكلىگەنلىكىڭلارغا رەھمەت. ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرى خەلقىنىڭ كۈرىشى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئازادلىقى ۋە پۈتۈن جۇڭگونىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن قوشۇلغان مۇھىم تۆھپە. ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى بىلەن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە ھەمكارلىشىپ، خەلق دېموكراتىيىسى ئاساسىدىكى يېڭى شىنجاڭنى ئورتاق قۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

ماۋزېدوڭ.

1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 21 - كۈنى.

10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ماۋزېدوڭ ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ۋاپات بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەزىيە تېلېگراممىسى ئەۋەتتى. ئۇنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ تىنچلىقنى قوغداش خەلقچىل ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىدىكى قەدىرلىك يولداشلار:

شىنجاڭ خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتناشقۇچى بىرىنچى تۈركۈم ۋەكىلى، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى يولداش ئىسھاقبېك مونونوپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۇگۇربايېوپ ۋە جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت جەمئىيىتىدىكى يولداش لوجى 1949 - يىل 9 - ئايدا① بېيجىڭغا كېلىش سەپىرىدە ئايروپىلان ۋەقەسى تۈپەيلىدىن بەختسىزلىككە ئۇچراپ قازا تاپتى.

بۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن غايەت زور يوقىتىش. مەن بۇنىڭغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن. ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق بەش يولداش ھايات ۋاقتىدا شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئازادلىق ئىشلىرى ئۈچۈن قەھرىمانە كۆرەش قىلىپ، ئاخىردا يېڭى جۇڭگو خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇش ئىشى يولىدا قۇربان بولدى. ئۇلار پۈتۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ مەڭگۈ خاتىرىلىشىگە ئەرزىيدۇ.

يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، يولداش ئىسھاقبېك مونونوپ، يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، يولداش دەلىلقان سۇگۇربايېوپ ۋە يولداش لوجى مەڭگۈ ھايات.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى

ماۋزېدۇڭ

1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى.

شۇ كۈنى ماۋزېدۇڭ ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، دەلىلقان سۇگۇربايېوپ ۋە لوجى قاتارلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربانغا تەزىيە بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن قەبرە تاش يادنامىسى يېزىپ بەردى. يادنامىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

> مىللىي ئازادلىق ۋە خەلق دېموكراتىيىسى ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يولىدا قۇربان بولغان يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، يولداش ئىسھاقبېك مونونوپ، يولداش

---

① ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلارنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچراپ قازا تاپقان ۋاقتى 1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى.

ئابدۇكېرىم ئاببا‌سوپ ، يولداش دەلىلقان سۇگۇربايوپ ، يولداش لوجىنىڭ روھى مەڭگۇ ھايات !

ماۋزېدۇڭ

1949 - يىل 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى .

10 - ئاينىڭ 23 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى پېڭ دېخۇەيگە ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىش قاتارلىق مەسىلىلەر ھەققىدە تېلېگرامما ئەۋەتتى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلدى: مىللىي ئارمىيە ئۆتكەنكى بىر قانچە يىلدا ئۆزىنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكىتى بىلەن گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ ، جۇڭگو ئىنقىلابىغا ماسلىشىش جەھەتتە ناھايىتى زور رول ئوينىدى. شۇڭا ، 14 مىڭ كىشىلىك مىللىي ئارمىيىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن بىرلىكتە پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ ، ئۇلارنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ يەرلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن ئالاقە باغلىشىدىكى كۆۋرۈك قىلىپ ، خەلق ھاكىمىيىتى ، يەرلىك قوراللىق كۈچ ۋە يەرلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى قۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەش كېرەك .

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا» «نۆۋەتتىكى سىياسىي لۇشيەننى ئۆگىنىش ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئاكتىپلىرىنىڭ بىردىن بىر ۋەزىپىسى» دېگەن سەرلەۋھىدە باش ماقالە ئېلان قىلدى .

شۇ كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى ، ئالىمجان ھاكىمبايوپ ، تۇجىلار بېيجىڭدىن قايتتى ، جۇئېنلەي زۇڭلى ئايرودرومغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى . 25- كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار ئايروپىلان بىلەن جيۇچۇەنگە يېتىپ كې-

لىپ، مۇئاۋىن باش قوماندان پېڭ دېخۇەي بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇش ۋە شىنجاڭدا پارتىيە تەشكىلاتى قۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى.

10 - ئاينىڭ 24 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتى 41 - سانلىق يىغىن ئېچىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش ئۆمىكى تەشكىللەپ ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ، شىنجاڭغا كىرگەن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىسىملىرىدىن ھال سوراشنى قارار قىلدى.

10 - ئاينىڭ 25 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ئەسئەت ئىسھاقوپ ئۆمەك باشلىقى بولغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش ئۆمىكى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش ئۈچۈن، غۇلجىدىن بۇغداي، گۈرۈچ، كالا - قوي گۆشى، پاپىرۇس، موخوركا، قەنت، سوپۇن، سەرەڭگە، مېۋە - چېۋە ۋە تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ئېلىپ، «جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى قارشى ئالىمىز» دېگەن قىزىل لوزۇنكا ئېسىلغان 37 ئاپتوموبىلدىن تەركىب تاپقان ئاپتوموبىل ئەترىتى بىلەن ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتى. دېڭ لىچۈن ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلى ن.ب ئارىستوپلار ئۇلار بىلەن بىللە ماڭدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت بايرىقىنى ئېسىشنى بەلگىلىدى. ئەتىسى ناھىيىلەر، ئورۇنلارنىڭ زال ۋە ئىشخانىلىرىغا ستالىن، ماۋ زېدۇڭ، جۇدېلارنىڭ رەسىمىنى ئېسىشنى ئۇقتۇردى.

10 - ئاينىڭ 28 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ،

تۇجى قاتارلىقلار ئايروپىلان بىلەن جيۇچۇەندىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

10 - ئاينىڭ 30 - كۈنى ئەسئەت ئىسھاقوپ ئۈچ ۋىلايەتنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش ئۆمىكىنى باشلاپ جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇش ئاپتوموبىلى تۇەنى تۇرۇشلۇق جايغا بېرىپ ئۇلاردىن ھال سورىدى. سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ، تۇجى، بۇرھان شەھىدى قاتارلىقلار ھال سوراش پائالىيىتىگە قاتناشتى.

10 - ئاينىڭ 31 - كۈنى دېڭ لىچۈن، سەيپىدىن ئەزىزى، ئالىمجان ھاكىمبايوپ ۋە ئەسئەت ئىسھاقوپ باشچىلىقىدىكى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىدىن ھال سوراش ئۆمىكى ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا يېتىپ باردى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ تۆۋەندىكى قارارنى چىقاردى: (1) غۇلجىدا ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ئۈچۈن خاتىرە مۇنارى ئورنىتىش، سارسۇمبىدە دەلىلقان سۈگۈربايوپ ئۈچۈن خاتىرە مۇنارى ئورنىتىش. (2) ئۈيغۇر سايرانى مۇدىرلىقىدا خاتىرە مۇنارىنى لايىھىلەش ھەيئىتى قۇرۇش. (3) غۇلجىدىكى تېخنىكۇم مەكتىپىگە ئەخمەتجان قاسىمى تېخنىكۇم مەكتىپى دەپ نام بېرىش. (4) مىللىي ئارمىيىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق بىر تۇەنىگە ئىسھاقبېك مونونوپ تۇەنى دەپ نام بېرىش. (5) ئالتاي ئاتلىق ئەسكەرلەر 3 - تۇەنىگە دەلىلقان سۈگۈربايوپ ئاتلىق ئەسكەرلەر تۇەنى دەپ نام بېرىش. (6) غۇلجا نەشرىياتىغا ئابدۇكېرىم ئابباسوپ نەشرىياتى دەپ نام بېرىش. (7) ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرىغا نەپىقە بېرىش.

10 - ئاي جاڭ جىجۇڭ بېيجىڭدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ رەئىس ماۋزېدۇڭ، جۇئېنلەي زۇڭلى بىلەن شىنجاڭغا ئالاقىدار بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدە سۆھبەت ئۆتكۈزدى. ئارقىدىن يەنە رەئىس ماۋزېدۇڭغا مەخسۇس «شىنجاڭنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى توغرىسىدا دوكلات»نى يېزىپ سۇندى. بۇ دوكلات «شىنجاڭنىڭ جۇغراپىيە، تارىخىي ۋە سىياسىي تارىخىي جەريانى»، «غۇلجا ۋەقەسى ۋە تىنچلىق بىتىم»، «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىشى ۋە ئىلى تەرەپنىڭ چېكىنىشى»، «شىنجاڭ مەسىلىسى توغرىسىدا ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشۈم»، «بىر قانچە مەسىلە ۋە پىكىر» قاتارلىق بەش چوڭ قىسىمغا بۆلۈنگەن.

11 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى قايغۇلۇق ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، بارلىق ئىتتىپاق ئەزالىرى ۋە پۈتۈن ئۆلكە خەلقىگە ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، دەللىقان سۈگۈربايوپ، لوجىنىڭ ئايروپىلان بىلەن غۇلجىدىن بېيجىڭغا كېتىۋاتقاندا ھاۋا بۇزۇلۇپ، ئايروپىلان سوۋېت ئىتتىپاقىدا ھادىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىق خەۋىرىنى ئېلان قىلدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ ئەزالىرى، ھەر مىللەت ئاممىسى قاتناشقان ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىقىغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۈردى. سەيپىدىن ئەزىزى تەزىيە نۇتقى سۆزلەپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «يولداش ماۋزېدۇڭ ئېيتقاندەك، رەھبەرلىرىمىز ئىنقىلاب ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۆرەش قىلىپ قۇربان بولدى. ئۇلارنىڭ روھى خەلقنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ھايات، ئۇلارنىڭ گۈزەل نامى ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە ساقلىنىـ

دۇ. »

دېڭ لىچۇن تەزىيە سۆزى قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق بەش ئىنقىلابىي قۇربانىنىڭ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىقى شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن ھەتتا پۈتۈن جۇڭگو خەلقى ئۈچۈنمۇ بىر زور يوقىتىش. ئۇلار جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشتەك ئۇلۇغۋار نىشاننى ئىشقا ئاشۇرۇش، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ تارىخىي بۇرۇچنى ئادا قىلىش يولىدا قۇربان بولدى. شۇنداقلا ئۇلار پۈتۈن مەملىكەتتىكى مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە مۇستەھكەملەش يولىدا قۇربان بولدى. بەش ئىنقىلابىي قۇربان بىزدىن ئايرىلغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئۇلارنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇلار ئورۇنداپ بولالمىغان ئىشلارنى داۋاملاشتۇرۇشىمىز لازىم. خەلق قەھرىمانلىرى مەڭگۈ ھايات.»

11 - ئاينىڭ 2 - كۈنى «شىنجاڭ گېزىتى» «پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ۋە شىنجاڭ خەلقى بىرلىكتە مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ بەختكە قارشى ۋاپات بولغانلىقىغا تەزىيە بىلدۈردى» دېگەن قارا خەتلىك ماۋزۇدا ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلارنىڭ قۇربان بولغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. گېزىتكە مەرھۇم مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ سۈرىتى ۋە رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ تەزىيە تېلېگراممىسىنىڭ تولۇق تېكىستى ھەمدە تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدىنىڭ تەزىيە ماقالىسى بېسىلدى.

11 - ئاينىڭ 4 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ۋاقىتلىق خەلق ھۆكۈمىتى ئۈرۈمچىدە ئىنقىلابىي قۇربان ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ بەختكە قارشى ۋاپات بولغانلىقىغا تەزىيە بىلدۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى، بۇرھان شەھىدى سۆز قىلدى، ھەر قايسى مەسچىتلەرنىڭ ئاخۇنلىرى ۋە ھەر مىللەت، ھەر ساھە ئاممىسى بولۇپ 21 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم تەزىيە پائالىيىتىگە قاتناشتى.

11 - ئاينڭ 6 - كۈنى سەيپدن ئەززى غۇلجدا ئېچلغان شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچللقنى ھمايە قلش ئتتپاقى ئاكتپلرى، ھۆكۈمەت كادرلرى ۋە دنني زاتلار قاتناشقان يغندا ھەر مللەت خەلقگە مەملكەتلك سياسي مەسلھەت كېڭشى يغننڭ روھنى ۋە «ئورتاق پروگرامما»نڭ روھنى ھەمدە رەئس ماۋزېدۇڭنڭ ئۈچ ۋلايەتتكى ھەر مللەت خەلقگە يوللغان سەممي سالمنى يەتكۈزدى.

شۇ كۈنى شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچللقنى ھمايە قلش ئتتپاقى مەركزي تەشكلي كومتېتى بلەن ئلى ۋالي مەھكمسى برلەشمە يغن ئاچتى. يغن قاراردا مۇنداق دېيلدى: «پۈتۈن مەملكەتتكى ھەر قايسى دېموكراتك پارتيە - گۇرۇھلار ۋە ئۆلكلەرنڭ خەلق ۋەكللرى قاتناشقان سياسي مەسلھەت كېڭشى يغندا چقرلغان قارار، ئوتتۇرغا قويۇلغان سياسي پروگرامما، مللي سياسەت ئېلمزنى ھەققي مۇستەقل، تەرەققي تاپقان دۆلەت قلپ قۇرۇپ چقش، ھەر مللەت خەلقنى تەل - تۆكۈس ئازادلققا چقرپ، ئەمەليەتتكى باراۋەرلكنى ئشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن دېموكراتك، پارلاق، توغرا يولنى كۆرستپ بەردى»، «بز مەملكەتلك سياسي مەسلھەت كېڭشى يغندا بارلققا كەلگەن مەركزي خەلق ھۆكۈمتى چقارغان تۈرلۈك قارارلارنى قەتئي ئجرا قلمز، ئۇنڭ ئومۇميۈزلۈك ئجرا قلنشغا ئنقلابي ئنتزام ئارقلق كاپالەتلك قلمز.»

شۇ كۈنى ئالمجان ھاكمبايوپ غۇلجدن چۆچەككە قايتپ باردى. 10 - كۈنى چۆچەك خەلق كۇلۇبدا ئېچلغان ئاممۋى يغندا مەملكەتلك سياسي مەسلھەت كېڭشى يغنى ۋە «ئورتاق پروگرامما»نڭ روھنى يەتكۈزۈش دوكلاتى بەردى.

شۇ كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلق ئارمييسى 1 - بڭتۇەننڭ قوماندانى، جۇڭگو كوممۇنستك پارتييسى مەركزي كومتېتى شنجاڭ شۆبە

بېيورۇسىنىڭ شۇجىسى ۋاڭ جېن 1 - بىڭتۇەن قوماندانلىق شتابىدىكى خادىملارنى باشلاپ ئايروپىلان بىلەن جيۇچۈەندىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى .

11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ماۋزېدۇڭ سەيپىدىن ئەزىزىگە تېلېگرامما يوللاپ، 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى بولىدىغان ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بەش يىللىقىنى تەبرىكلىدى . تېلېگراممىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە :

> شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سەيپىدىن ئەزىزى ئەپەندىگە :
>
> ئىلى ئىنقىلابىي پارتلىغانلىقىنىڭ بەش يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلارنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ ، خەلق دېموكراتىيىسى ئاساسىدا يېڭى تۈزۈلۈش بەرپا قىلىشقا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن .
>
> ماۋزېدۇڭ
>
> 1949 - يىل 11 - ئاينىڭ 11 - كۈنى

11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى غۇلجىدا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بەش يىللىقىنى خاتىرىلەش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى . ۋاڭ جېن ، بۇرھان شەھىدى قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن غۇلجىغا بېرىپ يىغىنغا قاتناشتى ، دېڭ لىچۈن ، سەيپىدىن ئەزىزمۇ يىغىنغا قاتناشتى .

ۋاڭ جېن يىغىندا سۆز قىلىپ ئىلى ، تارباغاتاي ، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ۋە مىللىي ئارمىيىنىڭ بارلىق كوماندىر - جەڭچىلىرىگە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ۋە شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق بارلىق خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىسىملىرىنىڭ سەممىي سالىمىنى يەتكۈزدى ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش جەھەتتە ئوينىغان رولىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەردى . ئۈچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ۋە مىللىي ئارمىيىنىڭ كوماندىر - جەڭچىلىرىنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى دېموك-

راتنىڭ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىشقا چاقىردى. دېڭ لىچۈنمۇ يىغىندا سۆز قىلدى، ئۇ سۆزىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: «شىنجاڭ خەلقى بىلەن ئۈچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ ئازادلىقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئىشقا ئاشتى. ئوخشاشلا جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ھەرىكىتى، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئازادلىقى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئىشقا ئاشتى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ توغرا رەھبەرلىكى بولغاچقا، پۈتۈن مەملىكەت خەلقى، پۈتۈن شىنجاڭ خەلقى بۈگۈنكى غەلىبىگە ئېرىشتى.»

يىغىندىن كېيىن، ۋاڭ جېن، بۇرھان شەھىدى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ ھال سورىدى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى «ئالغا»غا شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى ئېلان قىلغان مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ بەش يىللىقىنى تەبرىكلەش شۇئارلىرى بېسىلدى، ئۇنىڭ ئاساسلىق مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

پۈتۈن ئارمىيىدىكى كوماندىر - جەڭچىلەر خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، خەلقنىڭ ئەركىن تۇرمۇشىنى قوغداش يولىدا كۈرەش قىلايلى!

مىللىي بۆلگۈنچىلىك ۋە مىللەتچىلىك ئۇرۇقىنى چاچقۇچى بۇزۇقلارغا قەتئىي زەربە بېرەيلى!

مىللەتلەر ئارىسىدا سەمىمىي دوستلۇق ۋە ھەقىقىي باراۋەرلىكنى ئورنىتىش ۋە كۈچەيتىش يولىدا كۈرەش قىلايلى!

خەلق مەنپەئىتىنى قۇربان قىلىپ جاھانگىرلىك، مۇستەملىكىچىلەر ئۈچۈن كەتمەن چاپىدىغان پانتۈركىزمغا قەتئىي قارشى تۇرايلى!

ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت خادىملىرى دۆلەت ئورگانلىرىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن خىزمەت ئىنتىزامىغا قاتتىق بويسۇنۇپ، پاك - دىيانەتلىك بولۇشتا چىڭ تۇرايلى!

11 - ئاينىڭ 14 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى رەئىس ماۋزېدۇڭغا تېلېگرامما يوللاپ، مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىدا ماقۇللانغان «ئورتاق پروگرامما»نى تامامەن ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە يېڭى جۇڭگو قۇرۇش، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش يولىدا كۈرەش قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

شۇ كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى كۈلۈبىدا ۋاڭ جېننى قارشى ئېلىش يىغىنى ئاچتى. ۋاڭ جېن يىغىندا سۆز قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش، شىنجاڭنى قوغداشتەك شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالىدۇ ھەمدە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ھەر جەھەتتىن ياردەم بېرىپ، پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ رەھبەرلىكىدە، شىنجاڭنى جۇڭخۇا مىللەتلىرى چوڭ ئائىلىسىنىڭ بەختلىك بىر ئەزاسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش يولىدا تىرىشىپ كۈرەش قىلىدۇ.

11 - ئاينىڭ 18 - كۈنى ۋاڭ جېن، بۇرھان شەھىدى قاتارلىقلار غۇلجىدا مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى تۇرۇشلۇق جايغا بېرىپ ئۇلاردىن ھال سورىدى ھەمدە ھال سوراش بۇيۇملىرىنى سوۋغات قىلدى.

11 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ۋاڭ جېن، بۇرھان شەھىدى قاتارلىقلار ئايروپىلان بىلەن غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە قايتتى.

شۇ كۈنى ماۋزېدۇڭ ۋاڭ جېنغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، ۋاڭ جېن قاتارلىقلارنىڭ غۇلجىغا بارغانلىقىنى قۇۋۋەتلىدى. تېلېگراممىدا مۇنداق دېيىل-

دى: «سىلەرنىڭ ئىلىغا بارغانلىقىڭلار ۋە تۇتقان پوزىتسىيەڭلار توغرا بولغان.»

11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى ۋاڭ جېننىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن، مىللىي ئارمىيىنىڭ بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈەنى مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭى مەتمىن ئىمىنوپنىڭ باشچىلىقىدا ئىلىدىن ئاقسۇغا قاراپ يولغا چىقتى، پۈتۈن تۈەندىكى ئۈچ يىڭ ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەنلەرگە بېرىپ ئورۇنلىشىدىغان ھەممە شۇ ئاساستا ئۈچ تۈەن بولۇپ كېڭىيدىغان بولدى. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ۋىلايەتلىرىدىن ئىلىغا چېكىنىپ بارغان سابىق ئۆلكىلىك كېڭەش ئەزالىرىدىن 20 گە يېقىن كىشى خىزمەت ئۆمىكى بولۇپ تەشكىللىنىپ، سەيدۇللا سەيپۇللايوپنىڭ باشچىلىقىدا شۇ قىسىم بىلەن بىرگە جەنۇبىي شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتى.

11 - ئاينىڭ 23 - كۈنى دېڭ لىچۈن ۋە غۇلجىدا قۇرۇلغان «لىچۈن راتسىيىسىنى» مەركىزىي كومىتېت تاپشۇرغان ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئادا قىلىپ ئايروپىلان بىلەن غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە قاراپ يولغا چىقتى. سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق 15 كىشىمۇ شۇ ئايروپىلان بىلەن يولغا چىقىپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنى قۇرۇش، شىنجاڭ ھەربىي رايونى قۇرۇش، مىللىي ئارمىيىنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش قاتارلىق چوڭ - چوڭ مەسىلىلەر ئۈستىدە كېڭىشىشكە ماڭدى.

شۇ كۈنى ۋاڭ جېننىڭ يولىيورۇقىغا بىنائەن، ئەخمەت ۋاجىدى، ۋۇجيەنفېڭ قۇمۇلدىكى بىر قىسىم تەسىرى بار زاتلارنى باشلاپ، ۋاڭ جېننىڭ ئوسمان ئىسلامغا يازغان خېتى ۋە سوۋغىتىنى ئېلىپ باركۆل ناھىيىسىگە بېرىپ، ئوسمان ئىسلامغا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىش توغرىسىدىكى بىر قاتار سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، ئوسمان ئىسلامنى قولغا كەلتۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

11 - ئاينڭ 25 - كۈنى مەركزي خەلق هۆكۆمتى مللي ئشلار كومتېتى شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچىللقنى همايه قلش ئتتپاقى مەركزي كومتېتغا تېلېگراما يوللاپ، ئەخمەتجان قاسمى قاتارلق كشلەرنڭ قازا تاپقانلقغا تەزيه بلدۈردى. تەزيه تېلېگراممسنڭ تولۇق تېكستى تۆۋەندكچه :

شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچىللقنى همايه قلش ئتتپاقى مەركزي كومتېتدكى قەدرلك يولداشلار :

شنجاڭ خەلقنڭ ئازادلق ئشلرى يولدا قەهرمانلق بلەن كۆرەش قلغان مۆتەۋەر رەئس ئەخمەتجان قاسمى ۋە ئسهاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرم ئاباسوپ، دەللقان سۇگۇربايوپ، لوجى يولداشلارنڭ بەختسز قازا تاپقانلقى شنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن غايەت زور يوقتش. سلەر ئارقلق ئۇلارغا قايغۇلۇق تەزيه بلدۈرمز.

مەركزي خەلق هۆكۆمتى مللي ئشلار كومتېتى

11 - ئاينڭ 25 - كۈنى.

11 - ئاينڭ 26 - كۈنى جۇڭگو خەلق سياسي مەسلهەت كېڭشى مەملكەتلك كومتېتى شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچىللقنى همايه قلش ئتتپاقى مەركزي كومتېتغا تېلېگراما يوللاپ، ئەخمەتجان قاسمى قاتارلقلارنڭ قازا تاپقانلقغا تەزيه بلدۈردى. تەزيه تېلېگراممسنڭ تولۇق تېكستى تۆۋەندكچه :

شنجاڭدا تنچلق ۋە خەلقچىللقنى همايه قلش ئتتپاقى مەركزي كومتېتغا :

كومتېتڭلارنڭ قايغۇلۇق ئۇقتۇرۇشنى كۆرۈپ، شنجاڭ خەلقنڭ برنچى تۆركۆمدكى سياسي مەسلهەت كېڭشى ۋەكللرى ئەخمەتجان قاسمى، ئسهاقبېك مونونوپ، ئابدۇكېرم ئاباسوپ، دەللقان سۇگۇربايوپ ۋە لوجى قاتارلق بەش يولداشنڭ بەختسزلككە ئۇچرغانلقدن خەۋەر تاپتۇق، بۇ غايەت زور يوقتش. كېڭشمز ئۇلارغا قايغۇلۇق تەزيه بلدۈردۇ. مەركزي كومتېتڭلارنڭ مەرھۇم ئەخمەتجان قاسمى قاتارلق بەش يولداشنڭ ئرادسگە ۋارسلق قلپ، شنجاڭ خەلقنى ئتتپاقلاشتۇرۇپ، مەركزي خەلق هۆكۆمتنى همايه قلپ، يېڭى دېموكراتزملق يېڭى جۇڭگو قۇرۇش يولدا

كۈرەش قىلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىمىز .

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى مەملىكەتلىك كومىتېتى

11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى

شۇ كۈنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما يوللاپ ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىغانلىقىغا تەزىيە بىلدۈردى . تەزىيە تېلېگراممىسىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە :

> شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىدىكى قەدىرلىك يولداشلار :
>
> شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى ، شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىلى ، ئالتاي ، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرى مىللىي ئارمىيىسىنىڭ باش قوماندانى ئىسھاقبېك مونونوپ ، شىنجاڭ تىنچلىقنى قوغداش خەلقچىل ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئاباسوپ ، مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۈگۈرباييوپ ۋە شىنجاڭدىكى جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت جەمئىيىتىدىن يولداش لوجىنلىق بېيجىڭغا كېلىش سەپىرىدە ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ بەختكە قارشى ئازا تاپقانلىقى شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقى ئۈچۈن غايەت زور يوقىتىش . ئۇلارغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۈرىمىز .

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى خەلق ئىنقىلابىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى

11 - ئاينىڭ 26 - كۈنى

شۇ كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 6 - جۈن 17 - شى 50 - تۈەننىڭ تۈەنجاڭى ليۇگۇاڭخەن قاتارلىقلار بۇيرۇققا بىنائەن ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىدىن تۈنجى تۈركۈمدە غۇلجىغا يېتىپ بېرىپ ، قوشۇننىڭ ئىلى ۋىلايىتىدە تۇرۇشىغا دائىر كونكرېت ئىشلارغا تەييارلىق كۆرۈشكە باشلى-

دى، ئۇلار شۇ جايدىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋە مىللىي ئارمىيە ۋەكىللىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى.

11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى غەربىي شىمال ھەربىي، مەمۇرىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى پېڭ دېخۇەي، مۇئاۋىن رەئىسى جاڭ جىجۇڭ ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىپ، شىنجاڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن دۇچ كەلگەن چوڭ - چوڭ ۋەزىپىلەرنى مۇھاكىمە قىلدى ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى.

شۇ كۈنى مۇقاش جاكە سارسۇمبىدە چاقىرىلغان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئاكتىپلىرى يىغىنىدا جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىنىڭ زور ئەھمىيىتىنى ۋە «ئورتاق پروگرامما»نىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى تونۇشتۇردى.

11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچرىغانلىقىغا تەزىيە بىلدۈردى. تەزىيە تېلېگراممىسىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

> شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا:
>
> شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئىسھاقبېك مونونوپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، قوشۇمچە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى ئاخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىقى يولداش ئابدۇكېرىم ئابباسوپ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى يولداش دەلىلقان سۇگۇربايوپ، جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ باشلىقى يولداش لوجىنىڭ① بەختكە قار-

---

① لوجى ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭ جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت جەمئىيىتى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى.

شى قازا تاپقانلىقى شىنجاڭ ۋە جۇڭگو ئىنقىلابى ئىشلىرىدىكى غايەت زور يوقىتىش . بىز بۇنىڭغا چوڭقۇر قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۈرىمىز .

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى

11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

شۇ كۈنى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىنىڭ زۇڭلىسى جۇئېنلەي شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىغا تېلېگرامما ئەۋەتىپ ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بەختسىزلىككە ئۇچراپ قازا قىلغانلىقىغا تەزىيە بىلدۈردى . تەزىيە تېلېگراممىسىنىڭ تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە :

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىدىكى

يولداشلار :

شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ، شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش ئەخمەتجان قاسىمى ، شىنجاڭ ئۆلكىسى ئىلى ، ئالتاي ، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى مىللىي ئارمىيىنىڭ باش قوماندانى يولداش ئىسھاقبېك مونونوپ ، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى يولداش ئابدۇكېرىم ئاباسوپ ، مىللىي ئارمىيىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى يولداش دەلىلقان سۇگۇرباييوپ ، شىنجاڭ جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى مەدەنىيەت جەمئىيىتىدىن يولداش لوجى شىنجاڭ خەلقىگە ۋەكالىتەن جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كېتىۋاتقاندا 1949 - يىلى 9 - ئايدا (1949 - يىل 8 - ئاينىڭ 27 - كۈنى دەپ يېزىلىشى كېرەك ئىدى — تۈزگۈچىدىن) بەختكە قارشى ئايروپىلان ھادىسىسىگە ئۇچراپ سەپەر ئۈستىدە قۇربان بولدى . بۇ شىنجاڭ خەلقى ۋە جۇڭگو خەلقىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتەن زور يوقىتىش . بۇ تەزىيە تېلېگراممىسى ئارقىلىق ، ئۇلارغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىمەن ، بولۇپمۇ ئورتاق تىرىشچانلىقىمىز داۋامىدا ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئىرادىسىنى داۋاملاشتۇرۇشلارنى ۋە جارى قىلدۇرۇشلارنى ئۈمىد قىلىمەن .

مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى مەمۇرىي ئىشلار كېڭىشىنىڭ زۇڭلىسى

جۇئېنلەي

1949 - يىل 11 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

11 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 3 - كۈنىگىچە پېڭ دېخۇەينىڭ رىياسەتچىلىكىدە ئۈرۈمچىدە شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەر، دېموكراتىك تەبىقىلەر، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملاردىن بولۇپ 30 نەچچە كىشى قاتناشقان ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى. تولۇق كېڭىشىش ئارقىلىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش، قوشۇننى تەرتىپكە سېلىپ تەشكىللەش، مالىيە - ئىقتىسادنى ھەل قىلىش قاتارلىق ئۈچ مەسىلە توغرىسىدا كونكرېت لايىھە بىردەك ماقۇللاندى ھەمدە مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشىغا يوللاندى.

12 - ئاينىڭ 1 - كۈنى بۇيرۇققا بىنائەن شىمالىي شىنجاڭدىن جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈش قىلغان ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىڭ بىر قىسمى مەتتىمىن ئىمىنوپنىڭ باشچىلىقىدا جاپا - مۇشەققەتلىك قىشلىق ھەربىي يۈرۈشنى باشتىن كۆچۈرۈپ، ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئاقسۇ كونا شەھەر ناھىيىسىگە يېتىپ بېرىپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 2 - جۈن 5 - شىسى بىلەن غەلىبىلىك ئۇچراشتى.

12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى تارباغاتاي ۋىلايىتىگە ئورۇنلىشىدىغان خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئالدىن يۈرگۈچى قىسمى شىخو ناھىيىسىگە يېتىپ بېرىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

12 - ئاينىڭ 8 - كۈنى بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزى مەھۇرىي مەھكىمىلەر، ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرگە تۆۋەندىكىچە بۇيرۇق چىقاردى: 1949 - يىل 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن باشلاپ يەتتە ۋىلايەت بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئوتتۇرىسىدىكى باردى - كەلدى ئومۇمىيۈزلۈك ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ. سودىگەرلەر جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭدا ئەركىن سودىگەرچىلىك قىلسا بولىدۇ. لېكىن، باج ۋە پۇل تۈزۈمى بىرلىككە كەلتۈرۈلۈشتىن ئىلگىرى ئۈچ ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ قەغەز پۇلى ئۆزئارا ئوبوروت قىلىنمايدۇ، ۋاقىتىنچە مالنى مالغا ئالماشتۇرۇش شەكلى قوللىنىلىدۇ. ئۈچ

ۋىلايەت بىلەن يەتتە ۋىلايەتنىڭ تۈرلۈك خىراجەتلىرى بىرلىككە كەلتۈرۈلۈشتىن ئىلگىرى، ئۈچ ۋىلايەت توشۇپ سېتىلغان تۈرلۈك تاۋار ماللاردىن ئەھۋالغا قاراپ باج ئالسا بولىدۇ.

12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جايلارنىڭ تەرتىپىنى مۇستەھكەملەش، باندىتلارنى تازىلاش، توپىلاڭنىڭ ئالدىنى ئېلىش، مىللىي ئارمىيە ۋە شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ كادىرلىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ جايلاردا خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇش، يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە ياردەملىشىش ئۈچۈن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭ شۆبە بيوروسى ئۈرۈمچى، ئىلى، قەشقەر يەرلىك پارتىيە كومىتېتلىرى ۋە ھەربىي رايونلىرى قۇرۇشنى، 2 - جۈننىڭ قوشۇمچە قەشقەر ھەربىي رايونى، 6 - جۈننىڭ قوشۇمچە ئۈرۈمچى ھەربىي رايونى، مىللىي ئارمىيە شتابىنىڭ قوشۇمچە ئىلى ھەربىي رايونى بولۇشىنى، مىللىي ئارمىيىنىڭ كادىرلىرى قەشقەر ھەربىي رايونى بىلەن ئۈرۈمچى ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانلىقىنى ئۈستىگە ئېلىشىنى، جۈن پارتىيە كومىتېتلىرىنىڭ قوشۇمچە يەرلىك پارتىيە كومىتېتى بولۇشىنى قارار قىلدى.

12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئالىمجان ھاكىمبايېۋ، تارباغاتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى داشجاپ مىڭجۇللار ئۈرۈمچىگە يۆتكەلگەنلىكى ئۈچۈن، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتى پەۋقۇلئاددە يىغىن چاقىرىپ، ئابدۇقادىر زۇنۇننى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ ۋاقىتلىق رەئىسلىكىگە تەيىنلەشنى قارار قىلدى؛ تارباغاتاي ۋالىي مەھكىمىسى 32 - نومۇرلۇق بۇيرۇق چىقىرىپ، ئارىپ نەسىبىنى تارباغاتاينىڭ مۇئاۋىن ۋالىيلىقىغا تەيىنلەشنى قارار قىلدى.

12 - ئاينىڭ 14 - كۈنى سەيپىدىن ئەزىزى شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى، ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىدىكى 31 كىشىدىن تەركىب تاپقان ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇش يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئايروپىلان بىلەن غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە باردى.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەت ئالىي ئىقتىساد كومىتېتى مۇنداق ئومۇمىي بۇيرۇق چىقاردى:

1. يەتتە ۋىلايەت بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئوتتۇرىسىدا ئەركىن سودا ۋە قاتناش - ترانسپورت ئەسلىگە كەلتۈرۈلىدۇ، ئۆلكە بويىچە پۇل بىرلىككە كەلتۈرۈلۈشتىن ئىلگىرى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پۇلى داۋاملىق ئىشلىتىلىدۇ. يەتتە ۋىلايەتنىڭ پۇلى ئۈچ ۋىلايەتتە ئوبوروت قىلىنمايدۇ؛
2. ھۆكۈمەت بۇيرۇق چۈشۈرۈشتىن ئىلگىرى بانكىنىڭ سودىگەرلەرگە قەرز پۇل بېرىشىگە بولمايدۇ؛
3. بازاردا ھازىر تەييار تاۋارلار بېكىتىلگەن ھازىرقى باھا بويىچە سېتىلىدۇ، سودىگەرلەرنىڭ قانۇنلۇق پايدا ئېلىشىغا يول قويۇلىدۇ؛
4. ھازىرقى باج تۈزۈمى داۋاملىق يولغا قويۇلىدۇ. يەتتە ۋىلايەت بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئوتتۇرىسىدىكى سودىدا ئۈچ ۋىلايەت بەلگىلىگەن باج ئۆلچىمى بويىچە باج ئېلىنىدۇ.

12 - ئاينىڭ 16 - كۈنى مەمۇرىي كېڭەشنىڭ 11 - سانلىق مەمۇرىي ئىشلار يىغىنىدا بۇرھان شەھىدى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسلىكىگە، گاۋجىنچۈن، سەيپىدىن ئەزىزى مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلەندى. شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىقىغا 33 كىشى تەيىنلەندى. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرىي تايانچلىرىدىن سەيپىدىن ئەزىزى، قىيۇمبەگ خوجا، فاتىي ئىۋانوۋىچ لېسكىن، غېنى، ئەنۋەر جاكولىن، ئەنۋەر خانبابا، ئەسئەت ئىسھاقوپ، ئىبراھىم تۇردى، پاتقان سۈگۈربايوپ، ئابدۇراخمان مۇھىتى، شۇمۇتۇڭ، داشجاپ مىجۇلىيوپ، ئوبۇل-

خەيرى تۆرە قاتارلىق 13 كىشى شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەزاسى بولدى.

12 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ۋەزىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن، شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتى غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كېلىپ ئىش بېجىردى.

شۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى مىللىي ئارمىيىنىڭ شىخو پىيادە ئەسكەرلەر 1 - تۈەنى تۈەنجاڭ مەرغۇپ ئىسھاقوپنىڭ يېتەكچىلىكىدە شىخودىن يولغا چىقىپ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلدى.

12 - ئاينىڭ 17 - كۈنى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى، گومىنداڭنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملىرى ئۈرۈمچىدە ئۈچ قوشۇن بىرلىشىپ شەھەرگە كىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. پېڭ دېخۇەي ئۈچ قوشۇننى كۆزدىن كەچۈردى. پېڭ دېخۇەيگە ھەمراھ بولۇپ كۆزدىن كەچۈرۈشكە جاڭ جىجۇڭ، ۋاڭ جېن، تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدى، سەيپىدىن ئەزىزى قاتناشتى.

شۇ كۈنى شىنجاڭ ھەربىي رايونى بىلەن شىنجاڭ خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قۇرۇلغانلىقى جاكارلاندى. پېڭ دېخۇەي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانلىقىغا، قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارلىقىغا تەيىنلەندى. ۋاڭ جېن 1 - مۇئاۋىن قوماندانلىققا، تاۋسىيۇ 2 - مۇئاۋىن قوماندانلىققا، سەيپىدىن ئەزىزى 3 - مۇئاۋىن قوماندانلىققا، جاڭ شىچېن سەنمۇجاڭلىققا، زېڭ جېنۋۇ مۇئاۋىن سەنمۇجاڭلىققا، شۇلىچىڭ سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇدىرلىقىغا، زېڭ دى، ئابدۇرېھىمجان ھەسەنوپلار سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى؛ شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە بۇرھان شەھىدى رەئىس، گاۋ جىنچۈن، سەيپىدىن ئەزىزى مۇئاۋىن رەئىس بولدى.

ئاخىرقى سۆز

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشى بىلەن، ئۈچ ۋىلايەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى يىپيېڭى دەۋرنى كۈتۈۋالدى.

1949 - يىل 12 - ئايدىن باشلاپ، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى ئۈچ ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشى ئارقىسىدا، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە ئارقا - ئارقىدىن كېلىپ ئورۇنلاشتى. سەيپىدىن ئەزىزى، دېلىن، مەرغۇپ ئىسھاقوپ، ئابدۇللا زاكىروپ، ئەنۋەرخانبابا، داشجاب مىججۇلىيوپ، ئابدۇراخمان مۇھىتى، ئۈيغۇر سايرانى، ئىسمايىل ياسىنوپ، شۇمۇتۇڭ، چېن شىخۇا، ئەنۋەر جاكولىن، ئىبراھىم تۇردى، ئابلىمىت مەخسۇتوپ قاتارلىق شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بىر تۈركۈم رەھبىرىي تايانچلىرى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىپ، پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدا قوبۇل قىلغان تۇنجى تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرى ۋە يېڭى شىنجاڭ قۇرۇلۇشىدىكى تايانچ كۈچلەردىن بولۇپ قالدى. ئۇلار ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورۇنلىرىنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىدە تېگىشلىك رول ئوينىدى.

شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى رىياسەتچىلىكىدە ئۈچ ۋىلايەتنىڭ پۇلى، پۇل مۇئامىلىسى، سودا، قاتناش، پوچتا - تېلېگراف ئىشلىرى ئارقا - ئارقىدىن پۈتۈن ئۆلكىنىڭكى بىلەن بىرلىككە كەلتۈرۈلدى. 1950 - يىل 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ قوراللىق كۈچى بولغان مىللىي ئارمىيە رەسمىي جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 5 - جۇنى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللەندى. 1950 - يىل 6 - ئاينىڭ 3 - كۈنى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ سى-

ياسي تەشكىلاتى بولغان شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى شىنجاڭ خەلق دېموكراتىيە ئىتتىپاقى قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىپ، رەسمي جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دېموكراتىك بىرلىك سەپ تەشكىلاتىغا ئايلاندى.

1950 - يىل 3 - ئايدىن باشلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭ شۆبە بيۇروسى ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋالىي مەھكىمىلىرىنى ۋە ئۇلارغا قاراشلىق ناھىيىلەرنىڭ ھاكىمىيىتىنى تەگشەشكە، تولۇقلاشقا باشلىدى ھەمدە پارتىيە تەشكىلاتى قۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلىدى. 4 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىلى يەرلىك كومىتېتى قۇرۇلدى. 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىلى رايونلۇق كومىتېتى قۇرۇلدى. 7 - ئاينىڭ 24 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى تارباغاتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى. 10 - ئاينىڭ 28 - كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئالتاي ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە 1951 - يىلى 8 - ئايدىن 1952 - يىلى 11 - ئايغىچە ئىجارە كېمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلدى، 1952 - يىلى 11 - ئايدىن 1953 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە چارۋىچىلىق رايونلىرىدا زۆرۈر ئىجتىمائىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلدى، بۇنىڭ بىلەن فېئوداللىق ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنى يوقىتىشتەك ئۇلۇغ ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش ئورۇندالدى. 1954 - يىلى 11 - ئاينىڭ 27 - كۈنى پارتىيىمىزنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنىڭ پارلاق نۇرى ئاستىدا، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنى باشقۇرىدىغان ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلدى (تەبرىكلەش پائالىيىتىنى ئېلىپ بېرىشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن، كېيىن ئوبلاست قۇرۇلغانلىقنى تەبرىكلەش ۋاقتى 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگە ئۆز-

گەرتىلدى) . 1955 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلدى. ئۈچ ۋىلايەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتى ئاتا قىلغان تۈرلۈك ھوقۇقلارنى تولۇق يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. ئارقىدىنلا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى سوتسىيالىزم داغدام يولىغا قەدەم قويدى.

خاتىمە

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» نى تۈزۈش بىر قەدەر ئۇزاق ۋاقىت داۋاملىشىپ، ئىككى باسقۇچقا بۆلۈپ ئورۇندالدى.

بىرىنچى باسقۇچ: دەسلەپكى قەدەمدە تۈزۈش باسقۇچى (1986 - يىل 10 - ئاي—1991 - يىل 8 - ئاي). «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نىڭ دەسلەپكى نۇسخىسىنى (بىرىنچى ئورگىنالىدىن بەشىنچى ئورگىنالىغىچە) جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى جانابىلنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى، قوللىشى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى فۇۋېن، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتىنىڭ سابىق شۇجىسى لۇچيەنشۇن ۋە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشقا رەھبەرلىرىنىڭ قوللىشى ۋە ياردەم بېرىشى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە ياردەم بېرىشى ئارقىسىدا، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتى مەسئۇل بولۇپ تەشكىللىگەن «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخى»نى يېزىش گۇرۇپپىسى ماتېرىيال توپلاش ئاساسىدا دەسلەپكى قەدەمدە تۈزۈپ چىقتى. ماتېرىياللار ئاساسلىقى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ ئارخىپخانىلىرى، تەزكىرە ئىشخانىلىرى ۋە نىلقا ناھىيىلىك ئارخىپخانىسى، تەزكىرە ئىشخانىسى ۋە غۇلجا شەھەرلىك كۈتۈپخانىسىدىن توپلاندى ھەمدە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، بېيجىڭ، نەنجىڭ، شىئەن، لەنجۇ، چۇڭچىڭ، چېڭدۇ ئارخىپخانىلىرى، كۈتۈپخانىلىرىغا، ئاپتونوم رايونلۇق ئارخىپخانا، كۈتۈپ-

خانا ، بورتالا ، قىزىلسۇ ، قەشقەر ، ئاقسۇ قاتارلىق ۋىلايەت ، ئوبلاست ، شەھەرلەرنىڭ ئارخىپخانىلىرى ، تەزكىرە ئىشخانىلىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ ، شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر نۇرغۇن ئارخىپ، گېزىت ، ژۇرنال ، ماتېرىياللارنى كۆرۈش ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا تۈرلۈك رەھبەرلىك ۋەزىپىلىرىنى ئۆتىگەن پېشقەدەم يولداشلارنى زىيارەت قىلىش ئارقىلىق شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر نۇرغۇن ئاغزاكى ماتېرىيال ۋە يازما ماتېرىيالغا ئىگە بولدۇق. بىر قانچە يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق نۇرغۇن ئاز سانلىق مىللەت يېزىقى ۋە خەنزۇ يېزىقىدىكى ماتېرىياللارنى توپلىدۇق ۋە تەرجىمە قىلدۇردۇق. غۇلجا ، ئۈرۈمچىدە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقانلار ، ئالاقىدار مۇتەخەسسىسلەر ۋە مۇناسىۋەتلىك ۋىلايەت (ئوبلاست) ، ناھىيە (شەھەر) لەردىكى تەزكىرە تارماقلىرىنىڭ مەسئۇللىرىنى تەكلىپ قىلىپ ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسى ھەققىدە كۆپ قېتىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈش ئارقىسىدا ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ دەسلەپكى بەشىنچى ئورىگىنالى شەكىللەندۈرۈلدى. بۇ ھال چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنى پۇختا تۈزۈش ئۈچۈن ياخشى ئاساس سالدى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخى» ۋە «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر ماتېرىياللار مەجمۇئەسىنى تۈزۈشنىڭ چېتىلىش دائىرىسى كەڭ ، سىياسىيلىقى كۈچلۈك ، بىر قەدەر قىيىن پەن - تەتقىقات خىزمىتى ئىكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى 1991 - يىلى يولداش جانابىل گۇرۇپپا باشلىقلىقى ، يولداش فۇۋېن مۇئاۋىن گۇرۇپپا باشلىقلىقىدىكى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش گۇرۇپپىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى. رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئاستىدا يېزىش گۇرۇپپىسى ۋە ماتېرىيال گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىندى. يېزىش گۇرۇپپىسى ئالاقىدار ئالىم ، پروفېسسورلاردىن تەركىب تاپتى. ماتېرىيال گۇرۇپپىسى ئەسلىدىكى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتى «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخى»نى يېزىش گۇرۇپپىسىدىن ئۆزگەرتىپ قۇرۇلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ، «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا

دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى تۈزۈش خىزمىتى ئىككىنچى باسقۇچقا قەدەم قويدى .

ئىككىنچى باسقۇچ : پۇختا تۈزۈش باسقۇچى (1991 - يىل 8 - ئاي— 1994 - يىل 8 - ئاي) ، «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى پۇختا تۈزۈش خىزمىتى جانابىل ، فۇۋېن يولداشلارنىڭ بىۋاسىتە رەھبەرلىكىدە ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىنىڭ سابىق مۇئاۋىن مۇدىرى ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى يولداش شۇ يۈچىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىنىڭ قوللىشى ۋە ياردەم بېرىشى بىلەن ئېلىپ بېرىلدى . بۇ باسقۇچتا «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى پۇختا تۈزۈش يۈزىسىدىن تۆت قېتىم مۇزاكىرە ئۇيۇشتۇرۇلدى . قوشۇش ، قىسقارتىش ، چوڭ تۈزىتىش كىرگۈزۈش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلدى .

بىرىنچى قېتىمدا ، 1992 - يىل 2 - ئايدا يولداش شۇ يۈچىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە يېزىش گۇرۇپپىسى ، ماتېرىيال گۇرۇپپىسى ئەزالىرى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىدىكى ئالاقىدار يولداشلار قاتناشقان مۇزاكىرە يىغىنى چاقىرىلدى ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ بەشىنچى ئورىگىنالى مۇزاكىرە قىلىنىپ ، ئۇنىڭغا تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى . يىغىن ئارىلىقىدا يولداش جانابىل يىغىنغا كېلىپ قانداق قىلىپ چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنى ياخشى تۈزۈش مەسىلىسى ھەققىدە سەپەرۋەرلىك سۆزى قىلدى . بۇ قېتىمقى مۇزاكىرە يىغىنىدا چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنى تۈزۈش پرىنسىپى ، قۇرۇلمىسى ، سىستېمىسى ، ماتېرىيالنى كىرگۈزۈش ، چىقىرىۋېتىش ، قوشۇش ، ئۆزگەرتىش ، تەرجىمىسىنى قېلىپلاشتۇرۇش مەسىلىسى ، گىراماتىكا ، ستىلىستىكا ۋە يېزىش جەھەتلەردە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار قاتارلىق مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىنىپ ، نۇرغۇن مۇھىم پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى ، ئورىگىنالغا چوڭ ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلدى .

ئىككىنچى قېتىمدا، 1992 - يىل 11 - ئايدا يېزىش گۇرۇپپىسى، ماتېرىيال گۇرۇپپىسى ئەستايىدىل تەييارلىق كۆرۈش ئاساسىدا، جانابىل، فۇۋېن يولداشلارنىڭ رىياسەتچىلىكىدە، ئۈرۈمچىدە «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى» ئورگىنالىنى تەكشۈرۈش يىغىنى چاقىرىلدى. يىغىنغا يولداش لۇچيەنشۈن، شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە تۈرلۈك رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بىر قىسىم پېشقەدەم يولداشلار، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتى، ئالاقىدار ۋىلايەتلىك، ئوبلاستلىق پارتىيە تارىخى ئىشخانىلىرىدىكى يولداشلار ۋە شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش گۇرۇپپىسى، ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكى يولداشلار بولۇپ جەمئىي 30 نەچچە ئادەم قاتناشتى. يىغىندا يولداش جانابىل «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى يېزىشنىڭ مەقسىتى، ئەھمىيىتى ۋە يېزىش پرىنسىپى ھەققىدە مۇھىم سۆز قىلدى. تەكشۈرۈش يىغىنىدا چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ ئالتىنچى ئورگىنالىنى ئاساسەن مۇئەييەنلەشتۈرۈش ئاساسىدا، نۇرغۇن قىممەتلىك تۈزىتىش كىرگۈزۈش پىكرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنىڭ پاكىتلىرى ئۈستىدە ئەستايىدىل، تەپسىلىي ئىزدىنىش، سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈش، تۈزىتىش ئېلىپ بېرىلدى، بۇ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىي پاكىتلىرىنىڭ توغرا بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشتا مۇھىم رول ئوينىدى.

ئۈچىنچى قېتىمدا، 1993 - يىل 5 - ئايدا يولداش شۇ يۈچىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە يېزىش گۇرۇپپىسى ۋە ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكى يولداشلار قاتناشقان ئورگىنالنى بىرلىككە كەلتۈرۈش يىغىنى چاقىرىلىپ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ يەتتىنچى ئورگىنالى جۈملىمۇ - جۈملە تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىنىپ، قوشۇش، چىقىرىۋېتىش، تۈزىتىش كىرگۈزۈش، تولۇقلاش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلىپ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ سەككىزىنچى ئورگىنالى شەكىللەندۈرۈلدى، بۇ ئالاقىدار رەھبەرلەر، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان پېشقەدەم يولداشلارنىڭ تەكشۈرۈپ كۆرۈشىگە سۇنۇلدى ھەمدە ئۇلارنىڭ چوڭ ئىشلار خاتىرىسىگە تۈزىتىش كىرگۈزۈش پىكرى

تەپسىلىي ئېلىندى.

تۆتىنچى قېتىمدا، يولداش فۇۋېن چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن ئورىگىنالىنى تەپسىلىي تەكشۈرۈپ كۆرگەن ھەمدە تۈزىتىش كىرگۈزۈش پىكرىنى بەرگەندىن كېيىن، 1994 - يىل 6 - ئايدا يولداش شۇ يۈچېنىڭ رىياسەتچىلىكىدە يېزىش - تەھرىرلەش گۇرۇپپىسى، ماتېرىيال گۇرۇپپىسىدىكى يولداشلار قاتناشقان ئورىگىنالنى بىرلىككە كەلتۈرۈش يىغىنى چاقىرىلىپ، چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ سەككىزىنچى ئورىگىنالى بىر - بىرلەپ كوللېكتىپ تەكشۈرۈلدى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى فېڭ داجېن قاتارلىق ئالاقىدار رەھبەرلەر ۋە ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان پېشقەدەم يولداشلارنىڭ تەكشۈرۈش پىكرىگە ئاساسەن، زۆرۈر تەڭشەش، تۈزىتىش، تولۇقلاش ئېلىپ بېرىلدى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نىڭ بىرىنچى باسقۇچتىكى يېزىش خىزمىتىگە جاڭ كېشۈن، لى روبىن، لىن گوخەي، چى روشيۇڭلار قاتناشتى. ئىككىنچى باسقۇچتا، ئالتىنچى ئورىگىنالدىن توققۇزىنچى ئورىگىنالغىچە ئاساسلىقى يولداش جاڭ كېشۈن، چى روشيۇڭلار قەلەم تەۋرىتىپ ھەر قېتىملىق مۇزاكىرە يىغىنى، ئورىگىنالنى تەكشۈرۈش يىغىنى، ئورىگىنالنى بىرلىككە كەلتۈرۈش يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان پىكىرلەرگە ئاساسەن تۈزىتىش كىرگۈزدى. يولداش شۇ يۈچى، جۇچىڭلىن، گاۋچاۋمىڭ، ۋۇشالۇ، دۇخەن، دۇن شىچۇنلەر چوڭ ئىشلار خاتىرىسىنىڭ مۇزاكىرە قىلىش، تۈزىتىش، تەھرىرلەش، تەشكىللەش خىزمىتىگە قاتناشتى. ئاخىرىدا مەسئۇل مۇھەررىر شۇ يۈچى، جاڭ كېشۈن، مۇئاۋىن مەسئۇل مۇھەررىر جۇ چىڭلىن، چى روشيۇڭ «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نىڭ توققۇزىنچى ئورىگىنالىغا تۈزىتىش كىرگۈزدى ۋە ئۇنى بىرلىككە كەلتۈردى، باش مۇھەررىر جانابىل، فۇۋېن يولداشلار تەكشۈرۈپ بېكىتتى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى

يېزىش جەريانىدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىنىڭ سابىق ۋە ھازىرقى مەسئۇللىرىدىن شىڭ سۇگېن، كوچىڭپىڭ، چېن توڭۋېي، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق پارتىيە كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى يولداش جياڭ چۈڭلۇن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى پارتىيە تارىخى خىزمىتى كومىتېتىدىن ياڭ چيەن، خې پىڭئەن، ۋاڭ شاۋۋېي ۋە ئالاقىدار باشقارما (ئىشخانىدىكى) يولداشلار كۆپ تەرەپتىن كۆڭۈل بۆلۈپ، ياردەم بېرىپ ۋە قوللاپ، بۇ كىتابنى يېزىپ چىقىش ئۈچۈن نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى يېزىش جەريانىدا بىز سەيپىدىن ئەزىزى، بۇرھان شەھىدى، ساۋدانوپ زايىر، جاڭ جىجۇڭ، ۋۇجۇڭشىن، سۇڭ شىليەن، جاڭ داجۈنلەرنىڭ ئەسلىمە ماقالىلىرى، خاتىرىلىرى، ئەسەرلىرىدىكى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا مۇناسىۋەتلىك قىسىملىرىدىن پايدىلاندۇق. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىلمىي ئورۇنلار، مۇتەخەسسىس، ئالىملارنىڭ شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرىنى قوبۇل قىلدۇق.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى يېزىش جەريانىدا سەيپىدىن ئەزىزى، بۇرھان شەھىدى، دېڭ لىچۈن (خەنزۇ)، سەيدۇللا سەيپۇللايوپ، ساۋدانوپ زايىر، ئابلىمىت ھاجىيوپ، ئەنۋەرخانبابا (ئۆزبېك)، ئىسمايىل ياسىنوپ، ماھنۇر قاسىم، پاتقان سۇگۇربايوپ (قازاق)، قوسايىن سىيابايوپ (قازاق)، قۇربان غالى ئوسمانوپ (قازاق)، مۇسايوپ، شارشىبېك سىدىق (قىرغىز)، ياسىن خۇدابەردى، ئۇيغۇر سايرانى، شۇمۇتۇڭ (شىبە)، چېن شىخۇا (خەنزۇ)، لى تەييۇ (خەنزۇ)، دېلىن (شىبە)، ۋۇزىۋۇ (خەنزۇ)، فەن يىنجۇڭ (خەنزۇ)، پولات ئالىمى (ئۆزبېك)، مەنسۇر لومىيوپ (خۇيزۇ)، پېڭ چاڭگۈي (چاۋشيەن مىللىتىدىن، ئازاتلىقتىن كېيىن ئىسمىنى پېڭ گۇئەنگە ئۆزگەرتكەن)، لۇسۇشىن (ئايال، خەنزۇ)، خەمىت سۇل-

تان، سوپاخۇن سۇۋۇروپ، ۋاھاپ (قازاق)، ئابلايوپ، توختى ئىبراھەموپ، ئابدۇۋېلى جارىللايوپ، مۇقەددەس ھاجىيوۋا (ئايال، ئۆزبېك)، تاۋتيەنبەي (خەنزۇ)، جاڭ زىگې (خەنزۇ)لار بىزنى شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر ئاغزاكى ماتېرىيال ۋە يازما ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئەتتى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»گە دائىر ماتېرىياللارنى تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە ئاساسلىقى ماشۇتيەن (خۇيزۇ)، خې يۇبو (خەنزۇ)، ۋاڭ لىزېڭ (خەنزۇ)، لى گۇيلىڭ (خەنزۇ)، ماجىڭ (خۇيزۇ) قاتناشتى.

«شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نىڭ ماتېرىيال خىزمىتىگە ئاساسلىقى بىيشەن، ماشۇتيەن، دى جوشەن، يارى، ۋاڭ يەن، دۇەن شۇ قاتناشتى.

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىغا دائىر ماتېرىياللار ئېغىر دەرىجىدە يوقىلىپ كەتكەنلىكى، ماتېرىياللارنىڭ توپلىنىشى دېگەندەك ئەتراپلىق بولمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزىشقا قاتناشقان خادىملارنىڭ سەۋىيىسى چەكلىك بولغانلىقى سەۋەبىدىن كىتابتا چۈشۈپ قالغان ۋە مۇۋاپىق بايان قىلىنمىغان جايلار بولۇشى تەبىئىي. «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نىڭ يەنىمۇ مۇكەممەللىشىشى ئۈچۈن ھەر قايسى تەرەپلەردىكى زاتلار، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئۆز پىكرىنى ئايىماي بېرىشىنى قارشى ئالىمىز.

بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، «شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى»نى يېزىش ۋە نەشر قىلىش خىزمىتىنى قوللىغان بارلىق ئورۇنلار ۋە ھەر قايسى تەرەپلەردىكى زاتلارغا چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمىز.

تۈزگۈچىدىن

1994 - يىل 8 - ئاي.

بۇ كىتاب نەشرىياتىمىزنىڭ 1994 - يىل 9 - ئاي 1 - نەشرى، 1994 - يىل 9 - ئاي 1 - باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى. ئىككىنچى قېتىم بېسىلغاندا، بۇ كىتابنىڭ تەرجىمىسىگە قىسمەن تۈزىتىش كىرگۈزۈلدى.

本书根据本社 1994 年 9 月第 1 版、1994 年 9 月第 1 次印刷本翻译出版。第二次印刷时，对本书的译文作了部分修改。

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئوبۇل ئىسلام
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
تېخرېداكتور: ياسىن تۇردى
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: خۇجۇنچيۇ، قاھار ئوسمان

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا دائىر چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

شىنجاڭ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى تارىخىنى يېزىش - تەھرىرلەش كومىتېتى
تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئاۋۇت قاتارلىقلار
تەرجىمە مۇھەررىرى: مىجىت ئابدۇرۇسۇل، چېن يۈگۈي

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق كوچىسى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ج ك پ ش ئۇ ئا ر كومىتېتى بەنگۇڭتىڭى ھۆججەت
بېسىش مەركىزىدە بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 15.125 قىستۇرما ۋارىقى: 2
1995 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى
1996 - يىل 8 - ئاي 2 - بېسىلىشى
تىرازى: 2.001——8.000
ISBN 7—228—03601—8/K • 398
باھاسى: 13.50 يۈەن

责任编辑：　乌布利·斯拉木
责任校对：　阿斯亚
技术编辑：　亚生·吐尔地
封面设计：　胡隽秋，卡哈尔·欧司曼

新疆三区革命大事记　（维吾尔文）
新疆三区革命史编纂委员会
阿不都拉·阿吾提等译
米吉提·阿不都若素力，陈毓贵校订

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市解放南路348号，　邮政编码：830001）
新疆新华书店发行
中共新疆维吾尔自治区委员会办公厅文印中心印刷
850×1168毫米　32开本　15.125印张　2插页
1995年8月第1版　1996年9月第2次印刷
印数：　2,001——8,000

ISBN 7-228-03601-8/K·398　　定价：13.50元